06
Н34

Гр 13412

Франко І.

Наукове т-во ім. Шевченка.

Апокріфи і легенди

з українських рукописів

т. I

Гр 13412

Львів, 1896

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

MONUMENTA LINGUAE NECNON LITTERARUM
UKRAINO-RUSSICARUM (RUTHENICARUM)
a collegio archaeographico Societatis Scientiarum Ševčenkianae edita.
VOL. I.

ПАМЯТКИ
УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

ВИДАЄ

КОМІСИЯ АРХЕОҐРАФІЧНА НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

ТОМ І.

I-28

Апокріфи старозавітні, зібрані з рукописів українсько-руських.

У ЛЬВОВІ, 1896.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ПАМЯТКИ

українсько-руської мови і літератури

I.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

MONUMENTA LINGUAE NECNON LITTERARUM
UKRAINO-RUSSICARUM (RUTHENICARUM)
a collegio archaeographico Societatis Scientiarum Ševčenkianae edita.
VOL. I.

ПАМЯТКИ
УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

ВИДАЄ

КОМІСИЯ АРХЕОГРАФІЧНА

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

ТОМ І.

У ЛЬВОВІ, 1896.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Пр 1342/1 06 Н34

CODEX APOCRYPHUS

e manuscriptis ukraino-russicis collectus opera Dr Joannis Franko.
Vol. I, historias apocryphas Testamenti Veteris continens.

АПОКРІФИ І ЛЄҐЕНДИ

З УКРАЇНСЬКИХ РУКОПИСІВ.

ЗІБРАВ, УПОРЯДКУВАВ І ПОЯСНИВ

ДР І. В. ФРАНКО.

ТОМ І.

Апокріфи старозавітні.

У ЛЬВОВІ, 1896.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

03

р 446990

Державна історична бібліотека УРСР

830

2013

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Від Комісиї Археоґрафічної.

Відповідно загальній проґрамі, прийнятій Археоґрафічною комісиєю Наукового товариства імени Шевченка, розпочинає вона сим томом другу серию своїх публїкаций: Памятки українсько-руської мови і лїтератури (Monumenta linguae necnon litterarum ukraino-russicarum). Тим часом як перва серия: Жерела до істориї України-Руси (Fontes historiae Ukraino-Russicae (Ruthenicae)[1]) мають містити материял історичний і переважно — актовий, друга ся серия має подавати або материяли не друковані зовсїм, або систематичні збірники материялів друкованих і недрукованих, досї до систематичних колекций не зведених, або — на решті — неприступні, рідкі старі друки, не повторені новійшими часами, — що служать до пізнання мови українсько-руського народу, з усїми його галузями, і письменства, почавши від перших проб його на українсько-руській землї аж до новійших часів (устна словесність має свій орґан в Етноґрафічнім Збірнику Наукового Товариства імени Шевченка.[2])

Поле, як бачимо, велике, зібрані в комісиї Археоґрафічній наукові сили згромадили і приготували значну кількість материялів, і видавнича дїяльність комісиї здержуєть ся поки що в скромних розмірах лише невеликими засобами грошевими. І так комісиї предложена тепер до видання простора колекция памяток апокрифічної і леґендарної лїтератури, що має зайняти кілька томів (до неї належить і сей том), систематично уложена колекция дра-

[1]) Перший том його вийшов р. 1895.

[2]) Пор. загальний проект в Записках 1895 р. I (т. V).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

матичної літератури українсько-руської XVII—XVIII в. (памяток друкованих і недрукованих), деякі старі друки, не повторені потім, XVI—XVII в., з новійшої літератури друкуєть ся ювилейний том писань Ів. Котляревського. Можна лише пожадати, щоби комісия мала материяльну спромогу як скорше прийти до висловленого ще з початку бажання: видавати що року один том материялів історичних і один том материялів літературних.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ПЕРЕДМОВА.

I. Ми привикли думати, що з 1798 роком, роком виданя Енеіди Котляревського, розпочинаєть ся нова доба в нашому письменстві, доба національна, що її властиво годить ся звати українсько-руською. В головному сей погляд без сумнїву вірний; справдї від часу Котляревського наше письменство приймає характер новочасної лїтератури, стає чим раз близше реального житя, чим раз відповіднїйше до єго потреб. І мовою і способом вислову воно наближуєть ся чим раз більше до живого народа, обхоплює всї єго верстви, входить чим раз глубше в душу народню, двигає думку, піднимає ідеали, збільшує засоби духової сили для боротьби за ті ідеали.

Та проте ми не повинні забувати, що й перед Котляревським у нас було письменство і були писателї, було духове житє, були люде, що сяк чи так вибігали думкою поза тїсний круг буденних, матеріяльних інтересів, сяк чи так шукали якихсь ідеалів і доріг для їх осягненя. Певна річ, письменські проби тих людей були скромні; мало в них творчої сили, мало орігінальности. Вірні духовому складови старої Руси вони любили ходити утертими стежками і хоч може прінціпіально й не цурали ся новини, та для їх невеличкої осьвіти, для тїсного кругозору їх поглядів і інтересів вона була недосяжна. Доволї з них, коли в тім тїснім кружку, серед якого вони жили і для якого трудили ся, вони здужали зберегти бодай зерно традиції, роздути бодай промінчик сьвітла.

Загально відомо, як неприхильною була доля до памяток нашого письменства. Починаючи з самого XVI віку можна сказати, що все найкраще, що в ньому було, не мало щастя до друку, а через те й не могло мати такого впливу, який би мало

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

бувши надрукованим. Не попали в друк анї огнисті твори Івана Вишенського, справедливо названі одним переписувачем „Книга Злото“, анї знаменита Палїнодия Копистенського, анї наші лїтописї старі й козацькі, анї більшина драм і інтермедий, анї много, много иньших праць, що довгі лїта лежали в рукописах присипані пилом або зберегали ся по курних хатах мужицьких та дяківських, погорджені та зневажені тими нечисленними інтелїґентами, що з давен давна любили бігати на службу чужим богам і в погорді до власного народа і єго питомого духового розвою нераз випереджували й чужинців.

Розвій осьвіти і національного почутя в остатньому віцї зродив і у нас між иньшим також пошану до тих памяток давнього духового житя нашої нациї, зродив бажанє збирати те, що ще можна зібрати, що не затратилось в довгих лихолїтях знищене або вивезене на чужину, а на підставі того зібраного материялу вникнути як мога в глуб душі тих давнїх поколїнь, що в тих скромних письменських пробах знаходили собі інтерес і вдоволенє. І цїкава річ, що чим більше призбируєть ся у нас тих памяток, чим докладнїйше ми з ними познайомлюємось, тим яснїйше виринає і зазначуєть ся у нас думка про одноцїльність, неперервну суцїльність лїтературної традициї і духових інтересів на протягу нашої довговікової істориї. Піднесенє думки про ту однотягліть і суцїльність, обосноване єї подрібними та богатими фактами — отсе важний здобуток новочасних праць історико-лїтературних у нас і на Вкраїнї. Такі праці, хоч нераз на перший погляд дрібні і антікварські, в результатї дають тривкий і широкий підклад для нашого дальшого розвою і мусять швидше чи пізнїйше в широких і що раз ширших масах нашого народа відродити те почутя національної суцїльности та солїдарности, що проривало ся в великих хвилях XVII віку, та не могло довго встояти ся. Чуючи себе нациєю суцїльною і солїдарною в духових і економічних інтересах ми знайдемо тодї в собі самих, в нашій солїдарности той огонь і запал до працї, котрого нам тепер так часто не стає, знайдемо і всї цїлою сутию відчуємо той спільний ідеал, котрого брак так многих з поміж нас гонить на поклони чужим богам.

Уважаючи пізнанє нашої минувшини як в обсягу матеріяльних фактів, так і в обсягу духової, лїтературної працї одним з конечних причинків до нашого ренесансу национального і бажаючи докинути й свою цеглину до тої спільної будови, я предложив з початком 1895 року Фільольоґічній секциї Наукового тов. імени Шевченка плян видати в рядї задуманих тою секциєю „Памяток“

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нашого письменства систематичну і по змозї повну збірку прозових оповідань релїґійного і сьвітського змісту, що знаходять ся по наших рукописях XV—XVIII віків. По мойому пляну, одобреному секциєю а принятому завязаною пізнїйше Комісиєю Археоґрафічною, збірка повинна обіймати ось які ґрупи:

I. Апокріфи старозавітні,

II. Апокріфи новозавітні,

III. Апокріфи есхатологічні (про загробне житє і конець сьвіта), вопросоодвіти, віруваня, ворожби, заклинаня і т. и.

IV. Легенди і апологи церковного змісту,

V. Повісти і апологи сьвітського змісту.

Тексти думалось видавати головно з рукописів, про котрих українсько-руське походженє нема сумнїву, а по змозї головно з таких, де памятки лїтературні або мовою або й лїтературним обробленєм являють ся зближені до українсько-руського ґрунту. Значить, менї не ходить о те, щоби віднаходити по змозї найстаршу редакцию даного памятника, а противно, для мойого пляну важнїйші власне найновійші, так сказати, найбільше популярні українсько-руські єго переробки. Плян сей виплив до того не апріорно, з якоїсь доктріни, а з тої обставини, що власне такі новійші рукописи знайшлись у мене під рукою, зібрані чи то мною самим, чи доступні менї в деяких наших бібліотеках. По мойому пляну думалось дальше користувати ся до сего виданя й такими памятками нашого письменства, котрих рукописи не були менї доступні, та самі памятки були видані иньшими вченими. Звісна річ, таких текствів безсумнївно українсько-руського походженя опубліковано доси дуже мало; в першому томі маємо тілько один такий текст, книгу Еноха, видану Поповим з рукопису полтавського игумена Геннадия.

Само виданє текстів мало бути по змозї відповідне сучасним вимогам науковим. Правило — передруковувати з рукопису „слово в слово і буква в букву“ я задержав у свойому виданю, позволяючи собі для ясности і зрозуміня думки тексту модернїзувати тілько інтерпункцию та класти великі букви при іменах власних. Всякі мої додатки до текствів (вони мінїмальні), поправки явних помилок переписувачів, доповненя, що повстають з розвязаня деяких титл, зазначені ґранчастими скобками. Надстрочні букви з огляду друкарського я попереносив у текст.

До кождого тексту, хоч би й як малого, додані мною примітки, що показують чи то походженє даного оповіданя, чи паралельні тексти в иньших збірках і виданях, чи в кінцї працї наукові посьвячені тому оповіданю. В тих примітках і в отсїй передмові

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

я бажав би подати повний (по моїм силам) апарат науковий для тих учених, що хотїли би займати ся дальшою працею над досьлїдами сих памяток. Для полекшеня тої праці мусять служити ті варіанти, які списані мною при більшій части текстів чи то з рукописів, чи з друкованих збірок, де знаходили ся такі самі тексти.

Перший том „Памяток", що отсе виходить у сьвіт, займають самі апокріфи старозавітні. Уже з сего тому, богатшого на тексти від кождої з тих збірок старозавітних апокріфів, які доси були повидавані, може переконати ся кождий, що українсько-руські рукописи можуть внести чимало нового і цїкавого в скарбницю знаня сего предмету. Се й не диво, бо Україна-Русь з давен давна була дуже важним етапом, куди переходили впливи полудневі на північ, західні на схід і східні на захід. Тай для самого пізнаня духового житя України-Руси, а особливо Галичини і Угорської Руси ті тексти дають цїкаві причинки. Досить порівнати найстарші опубліковані тут тексти, виняті з Крехівської Палеї, з пізнїйшими, такими, які бачимо в рукописах о. Яремецького-Білахевича, Теодора Тухлянського та Степана Теслевцьового, щоби зрозуміти чималу духову еволюцию, що в них зазначує ся дуже виразно.

II. Що таке апокріфи і псевдепіґрафи? Відома річ, що в старинних релїґіях звичайно були книги доступні тілько для посвячених у всї тайни культу, книги, котрих авторство приписувано або самим богам, або якимсь знаменитим героям. Ті книги переховувано в храмах і держано в тайнї, через що й називались вони по грецьки книги таємні — βιβλία ἀπόκρυφα, libri secreti. Такі були у Греків книги Орфея і Гермеса Трісмеґіста, у Персів Зороастра, у Вавилонян Санхоніатона і т. д. Що такі книги були і у Жидів, про се маємо деякі цїкаві сьвідоцтва. І так архіерей Гількія в 18-тім роцї царства Йосиї (623 до Хр.) знайшов у храмі і передав цареви якусь книгу, що стала ся вихідною точкою реформи культу в Єрусалимі (II. Царств, 22 і д.). Чи будемо вважати разом з деякими вченими, що ся книга була та сама, яка тепер під назвою Второзакония входить в склад Мойсеєвого Пятикнижя, чи нї, в усякім разї з біблїйного оповіданя видно, що знайдена в храмі книга до тої хвилї не була звісна анї цареви, бо сей єї дуже перелякав ся, анї нїкому з народа, значить була книгою таємною, коли не ad hoc написаною. Друге, виразнїйше сьвідоцтво маємо в книзї Ездри (III. Ездри, 14, 47—48), де сказано, що вернувши з Вавилона до Єрусалима Ездра знайшов там 70 книг, та йому велено не пускати їх між людей, а сховати в храмі і давати в руки тілько мудрим. Бачимо з сего, що назва „апокріфи" первісно не

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

була нїчим згірдним, а відносила ся власне до книг таємного походженя і таємного, чи то пророцького, обрядового, чародїйського змісту, до книг, що мали в собі надзвичайну мудрість або надзвичайну силу і до яких хто-будь не міг доступити.

Та певна річ, що коли такі книги істнували і чутка про них, про їх мудрість і силу пішла між народом, заострена була й цїкавість і всякий бажав дізнати ся, що там є в тих книгах. А раз така цїкавість була заострена, то дуже легко зрозуміти, що швидше чи пізнїйше мусїли знайти ся люде, що зміркували вдовольнити сю цїкавість і осягнути при тім свої власні цїли. І ось почали тут і там появляти ся твори — нїби то списані з тих держаних в тайнї або ново знайдені, рідко без'іменні, частійше підложені під імя давнїх героїв національних, патріархів, сьвятих, пророків і т. и. Заслонені тими грімкими іменами новійші, незвісні автори подавали розцїкавленому народови свої ідеї, погляди і осуди про сучасні їм подїї, про сучасних людей, перемішуючи їх з оповіданями більше або менше фантастичними про житє і дїла того героя, котрого фірму мав на собі даний твір. Особливо часи великого духового зворушеня, часи переходу жидівства в християньство при домішаню з одного боку греко-римських цивілїзацийних, з другого боку оріентальних, перських а може й індийських релїгійних елементів, значить часи від II віку до Хр. до III віку по Хр. були порою зложеня всїх найважнїйших апокріфів. Можна сказати, що коли в тім часї жидівство і християньство в писанях рабінів, зглядно в Талмудї і в писанях Отцїв церкви скрісталїзували свою науку віри, то в апокріфах обі ті релїгії витворили рівночасно богатий релїгійний епос, що мов тінь чіпляючи ся властивої науки, йшов разом з ним із краю до краю, від народа до народа і хоча з часом блїднів чим раз більше, та про те не пропав, а від часу до часу оживав з несподіваною силою, набирав у себе нових ідей і нових форм, заплоднював фантазию народню, служив підоймою пропаганди ідей релїгійних і моральних — одним словом, відгравав вельми важну ролю в істориї духового розвою. Досить буде сказати, що вже жидівська секта Терапевтів мала свої таємні книги крім книг біблїйних, а з християньских сект перших віків мало котра їх не мала. Особливо богато таємних книг мала могуча секта Ґностиків, що була властиво перським маздеізмом прибраним у християнську одїж. Ся секта внесла велику силу оріентальних елементів, в тім числї й оповідань у християньство, головно при помочи скомпонованих ѣї прихильниками таємних книг, апокріфів, що часом задля їх високої поетичної стійности ширили ся й поміж правовірними християнами.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

І пізнїйші секти, особливо Манїхеї та Павлікіяне мали також свої книги, а витворена на тлї їх поглядів на болгарськім грунтї секта Богомілів уживала апокріфічних оповідань як могучого способу пропаганди; в тій цїли не тілько попереклядано з грецької мови велику силу давнїйших апокріфів, але скомпоновано на їх взір нові, більше або менше виразно проняті ученєм секти і ширено їх по сумежних словянських і західно-европейських краях. Сею дорогою старословянські переклади і переробки старих апокріфів дістали ся й до нас.

Треба ще зазначити, що в старій християнській церкві III—IV віку апокріфами називали ся зовсїм иньші твори, нїж ми привикли обнимати сею назвою тепер. Згідно зі старою традициєю иньших народів апокріфами називано ті книги або ті додатки до біблїйних книг, що хоч знаходили ся в грецькому перекладї Біблїї (перекладї 70-ти, т. зв. Септуаґінтї), та про те анї жидівською анї християнською церквою не зачислювали ся до книг канонїчних. До таких кних зачислювано 4 книги Маккавейські, третю книгу Ездри, книгу Товіт, кн. Юдіт, кн. Варуха, лист Єремії, Премудрість Ісуса Сирахового, Премудрість Соломона, а крім того деякі вставки в книгах канонїчних, як ось молитву Манассиї (II Параліп. 33), пісню трьох отроків у печи (Дан. 3), оповіданя про Сусанну, про Вила і змія (в кн. Даниїла) і додатки до кн. Єсфирь. Натомісць иньші твори, що в наголовках мали імена давнїх осіб, праотцїв, патріархів, пророків і т. и., а своїм змістом і вченєм або виходили по за обсяг поглядів біблїйних, або й зовсїм суперечили їм, називано псевдепіґрафами, себто творами, що мають фальшиві наголовки. Творів тих що до їх теольоґічної вартости (з виємкою хіба книги Еноха) нїколи не ставлено на рівнї навіть з книгами апокріфічними, які ми вище назвали, а тим менше з книгами канонїчними. (Гл. про се Wetzer und Welte, Kirchen-Lexicon, 1855, Bd. I, s. 326—327; И. Порфирьевъ, Апокрифическія сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ, Казань 1872, стор. 1—5; Th. Zahn, Geschichte des neutestamentlichen Kanons, Bd. I, s. 123—140; O. Zöckler, Die Apokryphen des alten Testaments nebst einem Anhang über die Pseudepigraphenliteratur, München 1891, s. 3—4; Ignacy Radliński, Literatura apokryficzna, studyum krytyczno-historyczne (Przegląd Tygodniowy, Dodatek miesięczny, t. I za r. 1895 str. 72—78).

III. Становище апокріфів у старій християнській церкві. Як відомо, в перших віках церков християнська не мала ще своєї збірки канонїчних книг; одиноким сьвятим письмом перших християн була старозавітна Біблія в такій формі, в якій

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

мали її Жиди палестинські, а далі в такій, яку дали їй погречені Жиди в Єгипті в т. зв. Септуагінті. Ті дві форми, як звісно, де в чому значно ріжнили ся, та в обох тих формах Біблії вже були певні ступні съвятости і віродостойности поодиноких книг. Бо коли Пятикниже і твори пророків („закон і пророки“) становили немов ядро канону, авторітет висший по над усякі сумніви, то иньші твори, особливо пізнїйші історичні, мали меншу повагу або й зовсім не знаходили ся у палестинських Жидів (твори девтероканонічні). Уступи з тих книг, особливо з важнїйших (з „закона і пророків“) відчитувано і обясьнювано по синагогах жидівських що суботи і певно також по християнських церквах і зборах півтораста літ по Хр. Оттим то разом з християньством ширило ся також уживане старозавітної Біблії в съвітї грецькім і римськім (гл. Ed. Reuss, Die Geschichte der heiligen Schriften Neuen Testaments, Braunschweig 1887, S. 316—318). Та проте головна сила християнської проповіди лежала в устнім викладї. Спори з Жидами заострювали інтерес і до жидівських книг апокріфічних, з котрих найстаршою і найзнаменитшою була книга Еноха. Нема сумнїву, що книга ся, написана коло 100 літ до Хр., за часів Христових була вже перекладена на грецьку мову; на неї покликаєть ся апостол Юда у своїм посланню (зач. 14); нею користували ся часто пізнїйші церковні писателї аж до VIII віку по Хр. (гл. Ed. Reuss, Die Geschichte der heiligen Schriften Alten Testaments, Braunschweig 1899, s. 650—656). На взір сеї книги, для полемічних потреб або для ширеня сектярських поглядів повстала під руками християнських писателїв перших 4 віків величезна лїтература по за обсягом новозавітного канону. В тих творах в значній части перероблювано старші жидівські апокріфи або компоновано нові, приписуючи їх знаменитим старозавітнїм особам, користуючись не тілько жидівсько-християнськими поглядами і переказами, але й східнїми, перськими та індийськими казками (напр. оповіданя про Соломона і Китовраса). Твори ті, відповідаючи потребам хвилї і настроєви мас, швидко ширили ся серед християнських громад; сильна віра і перевага чутя в тих громадах мало місця лишали критицї. Тілько в III і IV віцї, коли церков побачила себе загроженою в основах свого істнованя незлїчимими сектами, показала ся потреба консолїдациї, вилученя здорового зерна від полови. Рівночасно з боротьбою проти сект, головнож проти Ґностиків і Манїхеїв, починає ся в християнській церкві складане власного канону съвятих писань з одного і боротьба проти помильних, сумнївних, еретицьких, пагубних писань з другого боку. І тут розвій ішов ступнями. З разу

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ми бачимо три купи писань: канонічні (κανονικὰ βιβλία), сумнівні (ὁμολογούμενα або ἀντιλεγόμενα) і несумнівно єретицькі, котрі опісля скинено на одну купу писань заказаних та шкідливих (ἀπόῤῥητα, νόθα). З часом деякі сумнівні письма, як ось Откровеніе св. Івана, лист ап. Юди, другий лист ап. Петра, лист до Євреїв, листи ап. Якова, війшли в число книг канонічних, а решта підпала під назву апокріфів. Та про те не треба думати, щоби через те вони були церквою від разу заборонені або щоби навіть евентуальна заборона була дійсним засудом смерти для даного твору. Ті оповіданя занадто тісно звязані були з духом часу, настроєм вірних, з місцевими інтересами або закоріненими людовими віруваннями. „Деякі з тих оповідань — завважує вірно Ліпсиус*) — завдячують своє походженіе одному тілько бажаню — заспокоїти побожну цікавість і охоту до чудесного у вірних, иньші служили місцевим інтересам ріжних околиць і країв, та часто визискувала церковна або доґматична партійність побожну легковірність, переймала давнійші оповіданя і перекази, щоби їх використати для певних змагань, або видумувала нові, щоби при помочи улюблених чудесних леґенд рівночасно ширити сплетені ними штучно вченя і партийні погляди". Церков християнська і тут, як і в многих иньших разах, порадила собі дуже мудро; вона з разу не заборонювала вірним читаня і слуханя тих оповідань, а тілько старала ся очищувати їх із надто виразних єретицьких примішок, полишаючи фантастичні оповіданя особливо там, де вони не суперечили Біблії. (Lipsius, op. cit. I, 6, 8). А коли дещо з тих письм і заказувано по соборах, то робило ся се досить нерішучо та несістематично, так що апокріфічні писаня в старій християнській церкві бодай в перших трьох столітях не стрічали собі в своїм ширеню майже нїякої перешкоди навіть серед правовірних, не говорячи вже про їх головних пропагаторів — єретиків. (Гл. крім цитованих висше книг М. Сперанскій, Славянскія апокрифическія евангелія, общій обзоръ, Москва 1895, стор. 1—3: Holtzmann und Zöpffel, Lexikon für Theologie und Kirchenwesen. Braunschweig 1888, s. 27).

IV. Заборони апокріфів і найстарші списи (Індекси) заборонених творів. Найстарші списи книг біблійних, що зроблені були Отцями церкви в IV віці: Афанасієм Александрийським (ум. 372), Григорієм Назіанзеном (ум. 390), Амфілохієм (ум. ок. 380), Кирилом Єрусалимським (ум. 386), Епіфанієм

*) Rich. Alb. Lipsius, Die apokryphen Apostelgeschichten und Apostellegenden. Ein Beitrag zur altchristlichen Literaturgeschichte. Braunschweig 1883, I, 1.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кипрським (ум. 403), не згадують ще нїчого про книги апокріфічні, хоча книг сумнївних, т. зв. антілегоменів Афанасий у свій спис також не вмістив. Та в постановах Лаодикейського синоду (ок. 367) ми знаходимо перший примір заборони книг неканонїчних, тай то не забороняєть ся читати їх або користувати ся ними для цїлей лїтературних; 59-те правило сего синоду забороняє тілько сьпівати в церквах τοὺς ἰδιωτικοὺς ψαλμούς. Тілько пізнїйше до 59 правил сего синоду додано 60-те правило, а в ньому подано перший звісний нам спис книг апокріфічних і фальшивих, і заборонено — вживати їх у церквах. Найстарші Номоканони грецькі, як ось канони Івана Схоластіка з VIII (?) віку і Нїкона Чорногорця (ум. 998) знають ще тілько 59 правил сего синоду; 59-те правило в давнім руськім перекладї по Ярославському списку з XII. в. виглядає так: „Ꙗко ни мирскыхъ составленыхъ пс҃лмовъ гл҃тѣ къ цр҃кви, ни неисправленыхъ книгъ чтете, нъ тъкмо исправленыꙗ новаго и ветхаго завѣта. а иже кто лженаписанныꙗ нечьстивы книгы акы ст҃ы полагаѥть на пагоубоу и клирикомъ и людемъ, да извержеть сѧ и книгы да съжьгоуть сѧ“ (гл. Срезневскій, Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ, XLI—LXV, СПбургъ 1864, стор. 286). А приложене пізнїйше, неавтентичне 60-те правило сего синоду по списку Погодинського Номоканона XIV. віку вичислює ось які апокріфічні твори, що відносять ся до осіб старого завіту: (59) „Ꙗко ни мирьскыхъ съставленыхъ ѱалмовъ гл҃ѥть цр҃кви, ни неисправленыхъ книгъ чтеть, но токмо исправленыꙗ новаго и ветхаго завѣта. а иже кто лженаписанныꙗ и неисправленыꙗ книгы полагаѥть въ цр҃кви акы ст҃ы, да извержет сѧ, а книгы да сожгоут сѧ. (60) Неисправленыꙗ же книгы се соуть имена имъ: Ꙗдамъ, Ѥнохъ, Ламехъ, Патриарси, мт҃ва Иосифова, Пс҃лми Соломони, Пс҃ни Дв҃ди, Обавленыꙗ Илиина, Обавленыꙗ Софоньина... Паралипомена Иѥремѣкина ѡ плѣненьи, что ѡрла слали къ Вавилонъ съ грамотою къ Ѥремѣки, Двана-їи Ꙗковлича гл҃емаꙗ Лѣствица... О Соломони ц҃ри и о Китоврасѣ басни и коцоуны“. Се 60-те правило без сумнїву — пізнїйший додаток, а в руській єго редакції є вже й писаня попа Єремії болгарського, що вказує на словянську переробку. Та хоча й 59-те правило, а властиво всї постанови Лаодикейського синода збуджують у вчених деякі сумнїви що до своєї автентичности (гл. Ed. Reuss, Die Geschichte der heiligen Schriften Neuen Testaments, Braunschweig 1887, ст. 360), то все таки маємо тут найстарше свідоцтво про заборону вживаня книг підозреного змісту.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

X

Троха пізнїйше, йдучи за слїдом грецької церкви, повстали списи книг канонїчних у церкві латинській. Найстарші з тих списів, як ось Гілярия з Поатьє (ум. 368), Філастрия Бріксенського (ум. 387), Руфіна Аквілейського (ум. 410) не згадують нїчого про ті твори, що ми тепер називаємо апокріфами. Великі вчителї західної церкви Єронїм і Августин згадують часто про писаня єретицькі, та не дають їх докладного спису, а собори Гіппонський (393) і Картагенський хоча й заказали читанє неканонїчних книг у церквах, та рівночасно значно розширили обсяг канону, включаючи в него найбільшу часть тих книг старого і нового завіта, що давнїйше вважали ся сумнївними. Тілько при кінцї V. віку повстав на заході, мабуть у Африцї, перший індекс книг заборонених, звісний в істориї під назвою Декрету папи Ґелязия. Ґелязий був папою від 492 до 496 р., а приписаний йому Декрет мав бути ухвалений на соборі римськім 494 р. Та вже Каве виказав, що про собор римський в тім роцї не маємо нїде нїякої звістки, далї, що Декрет у многих місцях перечить поглядам висказаним у безсумнївно автентичних писанях папи Ґелязия, а врештї, що в Декретї тім повимєновувано деякі книги видані геть по р. 494. (Guilielmi Cave Scriptorum ecclesiasticorum historia literaria, Genevae 1705, p. 298). Та коли Каве з сего виводить неавтентичність Декрету, а з тої обставини, що про Декрет у перве згадують писателї IX-го віку, висновує здогад, що Декрет десь аж в тім часї був сфабрикований, то годить ся згадати, що ми маємо сьвідоцтва про старші проби зложеня такого індексу папами Дамазом (V. в.) і Горміздою (ум. 523), а й Ґелязиянський Декрет у деяких рукописах приписуєть ся раз сему, раз тому папі. Нема сумнївy, що Декрет сей в тій формі, як його тепер маємо, є компіляциєю з ріжних часів, та певне й те, що є в ньому части дуже давні, бо згадуєть ся про такі апокріфічні книги, що вже в VI. віцї ледви чи були звісні на Заході (E. Reuss, op. cit. 364).

З часом спис апокріфічних писань у грецькій церкві чим раз більше розширює ся і збогачує ся: чи то повставали нові твори того рода, чи в ті списи втягано твори давнїйші, та чомусь не втягнені в найстарші списки — годї знати. Дуже давнїй, може з VI. або VII. віку грецький список, виданий уперве Монфоконом (передрукований у Котеліера, Годі, Пітра) подає ось яких 14 старозавітних апокріфів: Адам, Енох, Ламех, Патріархи, молитва Іосифова, Елдам і Модам, Мойсеїв заповіт, вознесенє Мойсеєво, псальми Соломонові, откровенїе Ілиї, видїнє Ісаїї, откровенїе Софонії, откровенїе Захарії і откровенїе Ездри. Уложені в початку V. віку Апо-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

стольські конституції згадують також про фальшиві βιβλία ἐπ' ὀνόμασι Χριστοῦ, а з старозавітних βιβλία ἀπόκρυφα Μωσέως καὶ Ἐνὼχ καὶ Ἀδὰμ, Ἡσαΐου τε καὶ Δαβὶδ καὶ Ἠλία καὶ τῶν τριῶν πατριαρχῶν, φθοροποιά τε καὶ ἀληθείας ἐχθρά (гл. Fr. X. Funck, Die Apostolischen Konstitutionen, Rottenburg 1891, s. 93—95). Та про те треба тямити, що всї ті списки книг неправдивих не були ще властивими їх заборонами, не мали нїякої законної сили і не спиняли твореня чим раз нових книг сего рода, очевидно для того, що власне такі твори радо читали ся. Традиция, які твори належить уважати фальшивими, а які ні, довго ще не була всюди однакова; твори, що в старших списах знаходять ся яко фальшиві, не знаходять ся в списах пізнїйших і на відворіт.

Із початку IX. віку лишив ся нам інтересний памятник візантийської вчености — Стихометрия Никифора (умер 828) — рід віршованої бібліїографії з поданем, кілько віршів має кождий твір. Читаємо там між иньшим ось який спис старозавітних апокріфів: Καὶ ὅσα τῆς Παλαιᾶς εἰσιν ἀπόκρυφα: Ἐνὼχ, Πατριάρχαι, Προσευχὴ Ἰωσὴφ, Διαθήκη Μωϋσέως, Ἀνάληψις Μωϋσέως, Ἀβραὰμ, Ἐλδὰδ καὶ Μωδὰδ, Ἠλίας προφήτης, Σοφονίου προφητεία, Ζαχαρίου τοῦ πατρὸς Ἰωάννου, Βαρουχ, Ἀμβακοὺμ, Ἐζεκιὴλ καὶ Δανιὴλ ψευδεπίγραφα (Fabricius, Veteris Testamenti Codex Apocryphus, I, 403). Мабуть на сьому творі опер незвісний автор свою статю „Synopsis sacrae scripturae", приписану св. Афанасиєви і опублїковану між его творами (Athanasii Opera omnia II, 154), бо тут приведено ті самі апокріфи. Незвісно також, з якого часу походить статя „Questiones et responsiones Anastasii Sinaitae", тілько вона не Анастасиєва. Єї словянський переклад є в Сборнику Святославовім з 1073 р., приписаний Григорию Богослову значить, буву же в Сборнику болгарського царя Симеона в початку X. або в кінцї IX. віку.

(Про се крім книг цитованих в тексті гл. Пипинъ, Для объясненія статьи о ложныхъ книгахъ (Лѣтопись занятій Археографической коммиссіи 1861 года, вып. I. СПбургъ 1862), стор. 1—2; V. Jagić, Opisi i izvodi iz nekoliko južno-slovinskih rukopisa. IX. Slovenski tekstovi kanona o knjigama staroga i novoga zavjetu podjedno s indeksom lažnih knjiga (Starine, na svjet izdaje Jugoslovenska Akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga IX. U Zagrebu 1877) стор. 91—96; Павловъ, Первоначальный Каноиъ, Казань 1860, стор. 60 і вказані вже книги Порфірєва, Рейса, Цана, а також великі енціклопедиї Герцоґа і Плїтта та Вецера і Вельте).

V. Секта Богомілів і єї вплив на розширене апокріфів по Словянщинї. Розширене апокріфічних оповідань по Словянщинї тїсно звязане с повстанем і розвоєм секти Богомилів

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

у Болгарії і з єї розширенєм по иньших краях. Як одна із многих галузів Манїхейства, богомильська єресь повстала в X. віці в Трації під безпосереднїм впливом вірменських Павликіян, переселених сюди візантийськими царями Константином Копронїмом 752 і Іваном Цімісхим 970, Евхітів та Мессалїян, зайшла до Болгарії майже рівночасно з занесенєм туди християньства і швидко здобула собі велику популярність не тільки в Болгарії і Греції, але й далї на захід. Головним основателєм секти мав бути болгарський піп Єремія, що прозвав себе Богомилом, натякаючи на того Теофіла, що до него адресована книга ап. Луки про дїяня апостольські. Сей Богомил жив, коли вірити деяким рукописним Індексам, за часів болгарського царя Петра (927—968). Вже в кінцї X. віку ми стрічаємо сю секту над берегом Адріятицького моря, в кінцї XI. і поч. XII. в. в Тракії і над Чорним морем, та також у Сербії і Боснії, в XIII. віці в Дальмації і Славонії. Рівночасно секта ширила ся далї на захід: через Ломбардію йшла до Італії і далї за Альпи, до Прованса, полудневої Франції, до Парижа і Орлеана, до Бельгії і надренських частей Нїмеччини, до Англії і з заходу також до Чехії. Сектанти називали себе звичайно „добрими християнами“ або „добрими людьми“, та противники називали їх у Болгарії Богомилами, в Боснії Бабунами, часто також Манїхеями, Мессалїянами або Маркіянїтами. В західній Европі їх називали Катарами (від грецького καθαρος — чистий) або Болгарами (Burgari, Bulgari, Bulgri, по французьки Bougres) і т. и. Отсею сектою, як вірно зазначує Веселовський, „словянські народи у-перве до часів Гуса внесли в загальноевропейське житє свій духовий вклад, що полишив тривкі сьлїди“.

Чи просто з Болгарії або Сербії, чи через Афон, що також не лишив ся вільним від впливу сеї секти, богомильство доходило й на Русь. Проф. Веселовський догадує ся, що єретик Димитрий, про котрого появу на Руси згадує лїтопись під р. 1123, був учителем богомильства. Дехто думає, що новгородські стригольники з XIV. в. також належали до сеї секти. Проф. Веселовський не без правдоподібности зближує проповідників богомильського вченя з тими „калїками перехожими“, що в великоруських билинах і духовних стихах являють ся носителями слова божого і висшої правди. Чи так воно, чи нї, для нас важно те, що велике число апокріфічних і иньших оповідань у нас подаєть ся явно як „книги болгарські“, „баснї болгарські“, а се в звязку зі звісним фактом, що Богомили для своєї проповіди перекладали або перероблювали в дусї свого вченя старші, особливо ґностичні апокріфи, показує нам ясно історичну стежку, якою йшли до нас ті твори. Що вони вчасно звісні

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

були на Руси, се доказує один рукописний Пролог із XII. в., де згадуєть ся про „книги болгарські“. А ще при кінцї XVI. в. кн. Курбський чи може якийсь иньший Українець, перекладаючи твори Івана Дамаскина, писав ось що про тодїшнїх книжників: „Бо нѣкшнего вѣкоу мнащїе сѧ оучѧтли грѣхъ ради нашихъ болшей в болгарскїе басни ако пач[е] в кав'скїе бредни оупражнаютъ сѧ, прочитают и похвалают ихъ, нежели [в'] великихъ оучѧтлехъ разоумѣхъ наслаждают сѧ. Гн, Іс Хе Бе ншъ, отвори нам мысленные очи и избави нас ѡ таковыхъ“.*) Наша збірка апокріфів, вибраних із рукописів у значній мірі геть пізнїйших від XVI. віку, буде ярким доказом на те, що популярність тих творів і пізнїйше не вменшила ся, хоча звичайним порядком усяких культурних пережитків вони, стративши інтерес серед освічених верстов, спускали ся все низше і низше, до кругів сільського малописьменного духовенства, дяків, міщан та селян. А який великий був їх вплив на віруваня і весь сьвітогляд нашого народа, про се найлїпше сьвідчить М. Драгоманов пишучи: „Коли взять памятники „народньої мудрости“ — легенди, пісні, приславя українські, та по ним характеризувати народню релїтію, то побачимо, що в нїй над грунтом натуралїстично-полїтеїстичним лежить найбільше кора релїгії манїхейсько-богумільської, як і у Болгар, Сербів і Великорусів“ (М. Драгоманов, Чудацькі думки про укр. національну справу. Львів 1892, стор. 278). Значить, хоча історичні сьвідоцтва про богомільську пропаганду на Руси дуже слабі і сумнївні, то сам факт великої

*) Отсї слова знаходять ся в передмові до перекладу Богословія сьв. Івана Дамаскина, доконаного кн. Курбським (гл. Порфирьевъ, Исторія русской словесности I, 545; Соловьевъ, Исторія Россіи VII, 218), та мінї видаєть ся троха сумнївним, чи конечно Курбський був їх автором. У моїх руках знаходить ся рукописний переклад деяких творів сьв. Івана Дамаскина; рукопис (власність проф. О. Левіцького в Станїславові) походить з початку XVII. а може ще з XVI. віку; переклад без сумнїву значно старший, без сьлїдів білорущини, які мають знаходити ся в перекладї Курбського, і отсї слова, так як їх висше виписано, знаходять ся на кінцї короткого посьлїсловія до Дамаскинового твору „Ѻ ересехъ“. Впрочім Курбський справдї остро виступав проти апокріфічних оповідань і жалував ся на їх популярність у литовській Руси, пишучи з відси до одного московського монаха: „Противлю ся лжесловесникомъ, преобразующимся въ истовые учители, и пишуть повѣсть сопротивъ евангельскимъ словесемъ, и имева своя скрывше, да не обличени будутъ, и подписуютъ ихъ на святыхъ имена, да удобно ихъ писаніе пріймется простыми и неученымі. Али не слышалъ еси, какову бѣду отъ таковыхъ въ литовской земли церковъ Божія пріемлетъ? Апостольскія слова превращаются, развращеніе толкуютъ, на святыхъ хулу полагаютъ. И отъ книгъ русскихъ емлючи словеса развращенныя, отъ Еремеи попа болгарскаго сложены и иныхъ таковыхъ и на Златоустаго имя подписано и на иныхъ святыхъ, яко щиты себѣ носятъ и изъ за нихъ на законъ Христовъ поруганіи и хулами стрѣляютъ“ (Православный Собесѣдникъ 1863, т. II).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

популярности апокріфів, їх називане „болгарськими книгами“, а врешті богомільська закраска релїґійних вірувань нашого народа сьвідчать достаточно про величезний вплив тої секти на нашу країну. (Про Богомілів і їх учене найстарші жерела — се писаня Евфімія Зиґабена „Narratio de Bogomilis“ (ed. Gieseler 1842, Gotha) і єгож Πανοπλία δογματική, в латинськім перекладї: Epiphanii monachi Zigabeni Orthodoxae fidei dogmatica Panoplia, hucusque Latinis incognita, et nunc primum per Petrum Franciscum Veronensem e Graeco translata. Lugduni 1556, передруковано і в Maxima Bibliotheca Veterum patrum, t. XXI; Petrus Siculus Ἱστορία περὶ τῆς κενῆς καὶ ματαίας αἱρέσεως τῶν Μανιχαίων τῶν καὶ Παυλικιανῶν λεγομένων, вид. у перве Радером 1604, потім Ґізелєром 1846 і Мінем у єго Патрології; „Не достойнаго Козмы прозвитера бесѣда на новоявившую ся єресь богомилю“, надрукована в „Православномъ Собесѣдникѣ“ 1864, т. II, 202 і д. Із новійших праць найважнїйші: Wolfius, Historia Bogomilorum. Virtembergae 1712; C. Schmidt, Histoire de la secte des Cathares ou Albigeois. Paris 1849; Fr. Rački, Bogomili i Patareni (Rad Judoslovanske Akademije znanosti i umjetnosti, t. VIII); Gieseler, Über den Dualismus der Slaven (Theologische Studien und Kritiken, Heft. 11); загальні істориї церкви Ґізелєра, Неандра і др., енїціклопедиї Герцоґа і Плїтта, Ветцера і Вельте; А. Н. Веселовскій, Калики перехожіе и богомильскіе странники (Вѣстникъ Европы 1872, апрѣль); V. Jagić, Historija kujiževnosti naroda hrvatskoga i srbskoga. U Zagrebu 1867, стор. 80—82; Jireček, Geschichte der Bulgaren 1886, стор. 171—184; Пыпинъ и Спасовичъ, Исторія славянскихъ литературъ, т. I. 88—96 (нїмецьке видане); Голубинскій, Исторія церкви болгарской; M. Gaster, Greeko-Slavonic. Ilchester lectures on greeko-slavonic literature and its relation to the folk-lore of Europe during the Middle-Ages. London 1887., стор. 15—45; Еп. Порфирій Успенскій, Исторія Аѳона, ч. III, СПб. 1892, стор. 274—280 і 861—917; Ign. v. Döllinger, Beiträge zur Sektengeschichte des Mittelalters. Erster Theil. Geschichte der gnostisch-manichäischen Sekten. München 1890, стор. 34—51; Матвѣй Соколовъ, Матеріалы и замѣтки по старинной славянской литературѣ, Москва 1888).

VI. Апокріфічні твори на Руси і Палея. Із апокріфічних творів, про які ми документно знаємо, що вони вживали ся Богомілами, більшина відносить ся до нового завіту, та були між ними й старозавітні. До них треба причислити оповіданє про хрестове дерево і єго долю від часу Адама до Христа, видїнє Ісаії, якесь манїхейське оповіданє прозване ще в Ґелязиєвім декретї „Contradictio Solomonis“, в котрому Веселовський вбачає прототіп пізнїйшого опо-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

віданя про Соломона і Китовраса, основаного на буддийських переказах з примішкою манїхейських дуалїстичних вірувань. Та в усякім разї трудно думати, щоби всї звісні у нас апокріфи і апокріфічні оповіданя прийшли до нас власне за посередництвом Богомилів. Певна річ, чимала часть тої лїтератури йшла до нас і безпосередно з Греції (вище духовенство в домонгольській Руси було переважно грецьке) чи то способом лїтературної передачі самих памятників, що їх перекладувано на Руси з грецької мови, чи то устно. Голубінський і Терновський справедливо звертають увагу на богацтво апокріфічних подробиць в писанях наших старих паломників, особливо Данила Мниха; а що таких паломників у нас тодї було чимало, то й не диво, що оповіданя принесені ними зі Сходу, всякали в народ. Певна річ, що й зносини Руси з Афоном причинювали ся не мало до популяризованя апокріфічних оповідань безпосередно з Греції. Тай дороги лїтературної передачі з давен давна були ріжнородні. Окрім творів занесених до нас богомільськими проповідниками чи болгарськими емігрантами богато апокріфів приходило до нас в невинній формі вставок у старі візантийські лїтописї. Ми знаємо, що вже в XII. віцї у нас були звісні в старословянських перекладах лїтописї Георгія Амартола та Івана Малали. Лїтописцї ті, починаючи своє оповіданє від початку сьвіта, вплїтали в него богато апокріфічних подробиць, а то й цїлих апокріфічних творів. І так у Малали знаходять ся апокріфічні оповіданя про Авраама, Мельхіседека і Заповіти 12-ти патріархів, у Амартола крім множества поменших оповідань знаходять ся доволї обширні повісти про діспуту Авраама з єгипетськими мудрецями, про похоронене Адама в Єрусалимі, про Мельхіседека, про смерть Мойсея, про Соломона і южську царицю і т. д. Ба навіть у книгах призначених для церковного вжитку, в Прологах і Четях-Минеях уже від XII-віку ми знаходимо апокріфічні оповіданя, між иньшим „Видѣніе Исаіи“, „Лѣствицю Іакова“, „Паралипоменонъ пророка Іереміи“, „Слово Меѳодія Патарскаго“, „Завѣты 12-ти патріарховъ“ і т. і. (Про се гляди Терновскій, Изученіе византійской исторіи, т. II, passim; Голубинскій, Исторія русской церкви, т. I, 757 ід.; Сумцовъ, Очерки исторіи Южно-русскихъ апокрифическихъ сказаній и пѣсенъ, Кіевъ 1888, стор. 1—10).

Особливо важне місце в рядї книг того рода займає Палея, що у старорускых письменників тїшила ся дуже великою пошаною і в многих Індексах знаходить ся в числї книг не тілько дозволених до читаня, але по просту канонїчних. Під назвою Палеї звісні були в старій Руси два твори, що не мають ісь собою нїчого

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

спільного: т. зв. Палея Толковая або Палея съ толкомъ і Палея Историческая, що в рукописах має звичайно титул „Книга бытія неба и земли“. Якийсь час, при малій знайомости с текстом тих памятників, думали, що Палея Історична є скороченєм Палеї Толкової. Блізше познайомлене с текстами показало, що ся думка хибна. І коли нині походженє Історичної Палеї можна вважати в повнї вияснєним, то Палея Толковая ще й доси є твором загадковим. Що до Палеї Історичної, котрої текст видав Попов (Андрей Поповъ, Книга бытія небеси и земли (Палея Историческая) съ приложеніемъ сокращенной Палеи русской редакціи. Москва 1881) ми можемо вважати доказаним, що вона — твір візантийський і не пізнїйше XII. віку була перекладена на мову старословянську в Болгарії. На Руси, особливо північній, вона розповсюдилась аж у XV. віцї — давнїйших списків єї не маємо, так само як не маємо списків південно-руських. В північній Руси, правдоподібно в Новгородї, зроблене було в XV. або XVI. віцї скороченє сего твору, що іноді в рукописах називає ся Палейныя Очи. Що Історична Палея — твір первісно греко-візантийський, се не підлягає сумнївови, бо між рукописами надворної бібліотеки у Відні віднайдено єї грецький оригінал; виписками з него користував ся при своїм виданю Попов, а повний текст єго, що має титул Ἱστορία παλαιοῦ περιέχων ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ, надрукував пок. А. Василєв у своїй збірцї памяток візантийської лїтератури (A. Vassiliev, Anecdota graeco-byzantina, pars prior. Mosquae 1893, стор. 188—292).

Зовсїм иньше дїло — Палея Толковая. Про походженє сего твору йде доси суперечка в науцї. Бо коли давнїйші вчені вважали її перекладом із якогось грецького оригіналу, то пок. Тіхонравов мабуть у-перве вказав на те, що не тілько грецького оригіналу сего твору доси не віднайдено, але навіть у старій югословянській лїтературі не маємо нїяких єго сьлїдів. Усї доси звісні списки сеї книги (з XIV—XVI. віків) — руські, а перед кількома роками знайдено на Афонї записку з XIV. в. в котрій сказано, що автор єї довго шукав за списком Палеї і тілько по довгих зусилях одержав його з Руси. Опираючись на тому, а також на змістї Палеї Тіхонравов висказав думку, що твір сей зложений був первісно на Руси. Сам зміст Палеї сильно промовляє за тою догадкою. Палея — се бібліїйна істория старого завіта від сотвореня сьвіта до смерти Соломона, оповідана по части після книг Бития, Ісхода, Чисел, Второзакония, Руф, Ісуса Навина, Суддїв, Самуїла і Царств, а по части свобідно з значними вкороченями та ще значнїйшими вставками. Вставки ті двоякого рода: оповідаючі та навчаючі — і полемічно-екзеґетичні.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Полеміка Палеї вся систематично звернена проти Жидів, і власне ся антіжидівська тенденция Палеї в очах Тіхонравова була найсильнїйшим доказом на те, що Палея зложена була на Руси-Украіні. Ми знаємо, яке важне місце займали жидівські впливи в старій Руси. Хазарське царство в Криму мало пануючу династию і старшину жидівського віроісповіданя; жидівські місіонери ходили по Руси; вони грають важну ролю в оповіданю лїтописця про хрещенє Руси, а віднайдені недавно жидівські реляції про сю подїю не позволяють нам віднести наше лїтописне оповіданє в обсяг легенд. І пізнїйше впливи жидівські не ослабли, як се бачимо з повстаня єресї „жидовствующих“. Значить, був у старій Руси дуже живий інтерес — поборювати жидівство, живійший, нїж нпр. у Візантії або в Болгарії. Певна річ, плян — провести в однім творі полемічну противжидівську тенденцию через усю старозавітну історию, побити Жидів сьвідоцтвами їх власних сьвятих книг, був сьмілий на маловченого Русина. Та чому би автором сего пляну не мав бути якийсь Грек, що навчив ся писати по церковному? Другу, для нас далеко важнїйшу половину Палеї займають оповіданя, взяті по части з Біблії, по части з писань жидівських, а також цїлі апокріфічні твори вставлені в текст чи то без нїякої зміни, чи в скорочених редакциях, чи в кінці розширені специяльними полемічними вставками. І так тілько в Палеях стрічаєть ся тзв. коротша редакция апокріфа „Завѣты 12-ти патріарховъ“. Крім апокріфічних оповідань вставлено в текст Палеї обширні уступи із Шестоднева Івана Екзарха, твір Епіфанїя Кипрського „Про 12 каменїв на нагруднику архиєреєвім“, деякі части старохристиянського Фізіолога, велику часть оповіданя сьв. Єфрема Сирина про Йосифа Прекрасного і т. д. В екзеґетичній части автор користував ся старшими Отцями церкви, проводячи систематично думку про преФіґурацию нового завіта в старім; особливо богато черпав він тут із Вопросоодвітів Феодорита Кирського. Рамки для такого твору як Палея були з давна готові в Візантиї. До найстарших старозавітних апокріфів належить тзв. Мале Битиє, т. є. оповіданє про сотворенє сьвіта аж до часу Мойсеєвого законодавства на Синайській горі; і тут в рамку біблійного оповіданя вставлено богато апокріфів і цїлий твір є немов коментариєм до кн. Бития. Твір сей дуже часто цитують старші писателї церковні, хоча тепер грецький текст єго затрачений і тілько недавно віднайдено сей твір у етиопськім перекладї в Абіссинії. Значить, можна сумнївати ся, чи автор Палеї знав що небудь про сей апокріф. Та за те далеко близше єго були візантийські лїтописцї і хронографи, де так само оповідало ся історию старого за-

Державна історична бібліотека УРСР
НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
446990

віта з апокріфічними вставками. А що до самої методи писаня чи компільованя дуже важним взірцем і заразом жерелом для автора Палеї був болгарський Шестоднев, що приписуєть ся Іванови Екзархови. В остатніх роках підійшов дехто з учеників Тіхонравова (головно Михайлов) до досьлїдів над Палеєю ще з иньшого боку. Коли Палея, так як вона є, була перекладена з грецького, то певно перекладач робив своє дїло за порядком, не завдаючи собі праці компілювати цїлу книгу на ново з готових уже перекладів старословянських, а в такім разї єго текст ріжнив ся б від иньших старословянських текстів тих самих творів. Правда, що до таких апокріфів, як Заповіти 12-ти патріархів, Откровеніе Авраама, Житіе Мойсея і т. и. можна би сказати, що в полемічно-екзеґетичний твір вони були вставлені пізнїйше, вже на словянськім, навіть на руськім грунтї, значить, тотожність тексту їх палейних редакций з самостійними ще не доказує, що Палея зладжена була самостійно на Руси. Тим то д. Михайлов узяв ся порівнати такі уступи Палеї, що конечно мусїли належати до єї первісної основи, а власне уступи виняті з книг біблїйних. Здобутки досліїдів д. Михайлова ще не опубліковані і ми не беремо ся їх наперед угадувати.

Не менше важне питанє: Коли зложена була Палея? Прихильники думки про грецьке походженє сего твору посували єї початок до IX. або й VIII. віку; розуміеть ся, коли приняти, що вона була зложена на Руси, то прийдеть ся посунути єї початок геть у низ, до XI. або XII. віку. Варто замітити, що обік Жидів полеміка Палеї звернена також подекуди проти Магометан, та чинить се завсїгди користуючи ся полемічними працями старших грецьких писателїв, а не знає нїчого про Татар на Руси (се зазначив Срезневський, прихильник думки про грецьке походженє Толкової Палеї, гл. Извѣстія Академіи Наукъ, т. X, стор. 191). Найстарший рукопис Палеї, список Олександро-Невської Лаври, походить з кінця XIV. в. — решта списків, а звісно їх доси мало що не 20, походить із XV. і XVI. віків; пізнїйше Палеї вже, здаеть ся, не переписувано. Та одно треба ще завважити: в найстаршім списку старословянського перекладу лїтописї Малали пз. „Изложеніе о лѣтѣхъ міроу“ знаходять ся вставки, яких нема в грецькім оригіналї сего твору, виняті власне з Палеї, що таким робом мусїла вже тодї (в XII. віцї) бути готовою; чи була звісна переводчикови Малали, пресвитерови Григорию, як думає Пипін (История слов. лїт. I, 78, нїм. перекл.), про се треба сумнївати ся. Чи знав Палею безпосередно автор нашої „Повѣсти временныхъ лѣтъ“, чи може тілько посередно з тих уривків, які є в лїтописї Малали, про се питанє доси спір не рішений. Треба завва-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

жити, що перший товчок до наукового досьлїду над Палеєю вийшов власне від істориків, що займали ся критичним розбором нашої першої лїтописї. Ще 1846 р. кн. Оболенський показував на Палею як на одно з можливих жерел нашої лїтописї. Та єго думка, повторена 1851 р. в передмові до видання Лїтописця Переяславля Суздальського, і думки Ундольського що до Палеї (гл. єго Библіографическія разысканія) висїли в повітрі, бо оба ті вчені не були обзнайомлені докладно зі змістом Палеї і вважали її за рід хроноґрафа. Тілько 1856 р. на се питанє звернув докладнїйшу увагу проф. Сухомлїнов, присьвятивши цїлий роздїл своєї працї „О древней русской лѣтописи какъ памятникѣ литературномъ“ (стор. 54—64) розборови питаня про залежність нашої лїтописї від Палеї. Користуючи ся перґаміновим списком Палеї із 1406 р., що належить до Троїцько-Сергієвої Лаври, він виказав, що наша лїтопись у трьох місцях має уступи виписані більш або менше дословно з Палеї, а власне 1) дещо в відзиві грецького місионера про віру Болгар (у Палеї в аналогічнім місцї говорить ся про віру Магометан), 2) довгу проповідь тогож місионера, де він викладає біблійну історию, 3) оповіданє про будову стовпа вавилонського в початку лїтописї (ті місця приведені паралельно в книзї Успенського „Толковая Палея, Казань 1876, стор. 118—127). Та не всї ті місця мають однакову доказну силу. Бо коли відзив місионера про віру Болгар тілько с трудом можна натягнути до Палеї і приходить ся підшукувати йому паралелї по ріжних єї місцях, а уступ про стовп вавилонський і в Палеї і в лїтописї майже дословно взятий із Косми Індикоплова, то найбільший уступ, схожий у лїтописї і в Палеї — проповідь місионера-Філософа перед Володимиром, зовсїм не в силї потвердити сего доказу. Опираючи ся на стародавню мову сеї проповідї Срезневський бачить в нїй одну з найстарших памяток нашого письменства, що походить ще з X. віку і була первісно зложена по грецьки (Извѣстія Академіи Наукъ, т. X, стор. 9). Те, що в нїй є схоже с Палеєю, се вирывки із апокріфічних оповідань про упадок Сатанаіла, про смерть Авеля, про зіпсуте людей перед потопом, про Авраама і Мойсея. Розуміє ся само собою, що коли ті самі оповіданя знаходять ся і в Палеї, то вони мусять мати подібні уступи. Та сю подібність можна вияснити спільністю жерела, тим більше, що про дословну схожість, котра би примушувала нас думати, що у автора лїтописї чи то автора проповідї Філософа був той самий словянський текст, який є в Палеї, нема й мови. Таким робом докази Сухомлїнова не остоюють ся супроти докладнїйшого аналїзу і новійші історики (Ягіч) вважають знайомість нашого лїтописця з Палеєю більше нїж сумнївною.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Коли припустити, що Палея повстала на Руси, то що найбільше можна віднести її до першого розцьвіту нашого письменства в XII. або XIII. віцї. В ту пору складались у нас такі замітні і обширні памятники, як Лїтопись, Патерик, руська редакция Хронографа, — значить, говорять прихильники теориї Тіхонравова, чому б не могла повстати й Палея? На Руси вона була потрібна раз тому, що давала добрий огляд змісту важнїйших біблїйних книг, котрих повного перекладу у нас не було до XV. в., а по друге тому, що в додатку давала толкованя на всї важнїйші уступи тих книг, полемізувала з Жидами, а вставленими в текст апокріфами відповідала й на такі питаня побожної цїкавости, на які зовсїм не відповідала Біблїя. Прихильники теориї про візантийське походженє Толкової Палеї (Срезневський) бачуть важний на се доказ в самій назві сего твору, що лишилась грецька, і в деяких грецьких словах, що знаходять ся в текстї. Та треба тямити, що Хронограф, Патерик, Ізмараґд мають також грецькі назви, хоча були зложені на Руси, а збірка Кааф має навіть жидівську назву, хоча також зложена була на Руси. Грецькі слова такі як аеръ, газофулакія, лазоурь, мантия, паниканьдѣло, скима знаходять ся і в Іпатській лїтописї. Натомісць за словянським походженєм Палеї промовляє те, що до основних єї жерел належить Шестодневъ Івана Екзарха болгарського; твір сей, як звісно, тілько в части є компіляцією з грецьких писателїв, а подекуди має уступи, яких нема у Греків — і власне ті уступи є також і в Палеї. Уступи ті є і в найстарших списках сего памятника, так що прихильники візантийської теориї мусїли для виясненя сего факту скомпонувати нову теорию: що та часть Палеї, де автор єї черпає із Шестоднева болгарського, первісно мусїла бути коротшою і тілько на словянськім грунтї була перероблена і доповнена вставками з болгарського Шестоднева (Успенскій, op. cit. 127—128). Жаль тілько, що ся теория основана на голім здогадї і є власне petitio principii, а не фактом.

Посереднє становище між прихильниками погляду про переклад Палеї з грецької мови, а погляду про єї зложенє на Руси заняв московський учений архімандрит Леонїд у своїй монументальній працї „Систематическое описаніе Славяно-россійскихъ рукописей собранія графа А. С. Уварова“, Москва 1894, т. III, стор. 8—9 і 361—362. Подаємо тут єго виводи єго власними словами в перекладї на нашу мову. „Грецького орігіналу Толкової Палеї в повнім єї складї доси ще не вказано. А що окрім деяких почастних візантийських жерел відкрито й деякі словянські, а власне Злалоструй болгарського царя Симеона і Шестодневъ Івана Екзарха болгар-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ського, що, як звісно, оба відносять ся до X. віку, і що з числа книг старого Завіта, які знаходять ся в Толковій Палеї, остатньою являєть ся перша книга Царств, а книги Царств (усї чотири) також були перекладені на словянську мову в Болгарії в X. віцї Григорієм пресвитером мнихом (про се гляди запис у Збірнику, де міститъ ся переклад Григорієвих хронїки Малали; Збірник той був у XV. віцї переписаний із рукопису XIII. віку, власне з 1261 р. і знаходить ся в московськім архіві мінїстерства справ внїшніх), то приходить ся міркувати, що Толковая Палея була перекладена, або радше сказати, скомпонована також у Болгарії в тім таки X. віцї. Списав її (скомпонував, чи зложив) правдоподібно той сам вище згаданий пресвитер мних Григорий, що переклав дві візантийські хронїки: Амартола і Малали і надто зладив перший словянський Хронограф, користуючи ся при тім хронїкою Малали і творами Йосифа Флавія. Ся догадка тим більше правдоподібна, що в згаданій збірці в переклад хронїки Малали повставлювано ті самі біблїйні книги, які є в Толковій Палеї, а також і ті самі старозавітні апокріфи, як ось напр. Слово про Мелхіседека і Заповіти 12-ти патріархів. А з того, що в Палеї розбираєть ся стихира на сьв. Пятидесятницю, яка звичайно має напис „Твореніе царя Льва премудраго“, що вмер у 911 роцї, просто виходить, що Палея мусїла бути зложена в першій четвертинї X. віку, до 927 року (рік смерти царя Симеона).

„Сей висновок — пише далї архим. Леонїд — не суперечить здогадови висказаному д. Успенським в єго працї про Палею Толкову (Казань 1876), що прототипом або головним жерелом Толкової Палеї міг бути не дохований до наших часів твір сьв. Кирила Філософа „Пренїе съ Іудеями“, написаний ним по грецьки і перекладений на словянську мову єго братом сьв. Мефодієм. Сей твір дїлив ся на 8 Слів, а Толковая Палея, як ми зазначили вище, в своїй найстаршій редакциї дїлила ся також на 8 віддїлів відповідно до числа вісьмох старозавітних книг, що входили в єї склад, при чім книгу Руф злучувано в одно с книгою Суддїв.

„Завважимо ще, що вичислюючи грецькі жерела Толкової Палеї досьлїдники не звернули доси уваги на одно з найважнїйших: є се твір звісний під назвою „Бесѣды св. Кесарія“, перекладений на словянську мову в X. віцї; пізнїйші руські книжники дали сему творови назву „Вопросы Сильвестра и отвѣты Антонія“ (Арх. Леонидъ, op. cit. III, 8—9). А в додатку до сего тому вчений архимандрит подає близшу відомість про Хронограф зладжений Григорієм і про самого Григория, що вмер епископом у Охрідї

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

около 1012 року. Єго перекладом Амартола користував ся наш перший лїтописець, а той список, що був у руках нашого лїтописця (з кінця XIII в.) знаходить ся доси в бібліотецї Московської Духовної Академії.

Хоч і як богато має за собою ся здогадка, та все таки до повної доказности їй дуже далеко. Треба би поперед усего порівняти текст Палеї з текстами тих Григориєвих перекладів, тай тодї ще не буде виключена думка, що Палея таки повстала на Руси, при чім складач єї міг користувати ся готовими вже перекладами і компіляціями Григория мниха.

Що торкаєть ся до жерел Палеї, то Успенським і Ждановим показано в нїй вирывки із творів Северияна Гавальського, Козми Індикоплова, Івана Дамаскина, Епіфанїя Кипрського, Івана Екзарха болгарського, Івана Златоуста, Василия Великого, Іполїта, Феодорита Кирського, а також Четьї Минеї, Єфрема Сирина і візантийських хронїк. Сумнївна є запозика від Златоструя (Ждановъ, Палея 249).

Та се не все. Палея від самого єї появленя аж до найпізнїйших списків раз у раз міняла свій зміст. Майже нема двох списків сего памятника зовсїм однакових, хоча у всїх основний характер однаковий. Одні уступи пропускано, другі додавано. Майже всї суцїльні апокріфічні оповіданя вставлені були в текст Палеї на словянськім, правдоподібно на руськім грунтї — се признають навіть прихильники візантийської теориї (гл. Ждановъ, Палея, Университетскія Извѣстія, Кіевъ, 1881, сентябрь, стор. 253), а деякі з тих оповідань, напр. про Соломона і Китовраса, взяті може навіть не з грецьких, а безпосередно з жидівсько-тальмудичних жерел, на що вказує слово шамір, котрого руський перекладач не міг узяти з грецького (гл. Веселовскій, Слав. сказанія о Соломонѣ и Китоврасѣ, 212).

Не вдаючи ся дальше в розбір сего питаня ми завважимо, що спеціально як скарбниця ріжнородних апокріфічних оповідань Палея мала величезне значіне для перехованя і популяризациї тих старих лїтературних памяток. Тілько просьлїдженє всїх звісних списків Палеї зможе дати нам вображенє про повний обєм апокріфічних оповідань, що війшли в єї склад. Перешуканє одного або двох списків може довести до хибних думок. Бо коли напр. доси по публїкациях Пипіна, Тіхонравова та Порфірєва, по спеціяльних працях Успенського та Жданова сей остатнїй вичислив усего тілько 17 цїлих апокріфів або маленьких апокріфічних оповідань поміщених у Палеї, то у нас із одної Крехівської Палеї надруковано їх 40

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

(або числячи так як Жданов усї Соломонівські оповіданя за одно — 34), значить, що найменше в двоє більше, тай то ми певні, що не одна апокріфічна подробиця в тій великій книзї уйшла ще нашої уваги. (Про Палею крім творів цитованих висше гл. Горскій и Невоструевъ, Описаніе славянскихъ рукописей московской Синодальной библіотеки, отд. II, ч. 3, 1862; Тихонравовъ, статя по поводу виданя Пипіна „Ложныя и отреченныя книги", Русскій Вѣстникъ 1862 г. январь; Порфирьевъ, Апокрифическія сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ, Казань 1872; єгож Исторія русской литературы т. I; В. Успенскій, Толковая Палея. Казань 1876; А. Н. Поповъ, Книга бытія небеси и земли, передмова, і єгож Обзоръ хронографовъ русской редакціи, 1866—1869; Порфирьевъ, Апокр. сказ. о ветхозав. лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Соловецкой библіотеки; Ждановъ, Палея, в київських Университетскихъ извѣстіяхъ 1881 р. за сентябр і октябр; Веселовскій, Славянскія сказанія о Соломонѣ и Китоврасѣ; П. В. Владимировъ, Критико-библіографическія замѣтки объ изданіяхъ и изслѣдованіяхъ по русской словесности за 1892 годъ. Кіевъ 1893; Палея Толковая по Коломенскому списку 1406 г. изд. учениковъ Тихонравова, передмова).

VII. Словянсько-руські Індекси книг заборонених. Певна річ, що правовірне духовенство в полудневій Словянщинї, а особливо на Руси, вихованє в грецькій церковній традиції, не могло рівнодушно глядїти на прилив апокріфічної лїтератури на сей грунт. Воно мусїло тодїж остерігати вірних перед читанєм тих творів: вони розбуджували фантазию, розпалювали чуте, та рівночасно підготовлювали грунт для єретицької проповідї. От тим то не диво, що тодїж появляють ся в словянських списках і грецькі Індекси, а на словянськім грунтї, в розпалї боротьби з богомільською сектою, вони значно збогачують ся, бо словянські єрархи втягають до Індексу статї чи то написані, чи тілько перекладені або перероблені Богомілами, особливо їх учителем, попом Єремією. Вже ся одна обставина, що у всїх звісних нам руських списках книг фальшивих є згадка про того Єремію, каже догадувати ся, що Індекс словянський в головних нарисах зложений був у Болгарії і тілько відси пішов на Русь. Правда, Срезневський доказуючи, що Пандекти Нїкона Чорногорця були з грецького перекладені не в Болгарії, а на Руси, твердить при тім, що й Індекс руський перекладений на Руси просто з грецького, за чим промовляє і та обставина, що у полудневих Словян, у Сербів і Болгар, доси не віднайдено анї одного списка Індекса,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

а на Руси їх знаходить ся богато. Та на се вірно відповідає Ягіч, що хоча тепер і нема югословянських списків Індекса (проф. Ягіч опублїкував один сербський текст Індекса по двом спискам, що один із них походить з XV. а другий з XVI. в., та текст сей, як показує пр. Ягіч, є перекладом руського тексту сеї статї), та се ще не рация думати, що їх нїколи й не було; могли бути та позатрачувати ся, а може тілько доси ще не віднайдені. Нема причини твердити, що Нїконова статя про правдиві і фальшиві книги не була звісна у південних Словян в XII. і XIII. в. в словянськім перекладї. І пізнїйші руські редакциї Індекса вказують сьлїди південно-словянського походженя, особливо виданий Пипіном текст Погодинського Номоканона XIV в. „Заходить питанє, які статї в тім болгарськім Індексї є перекладом із грецької мови, а які походженя словянського? Грецьких текстів Індекса пізнїйших від часів Фотия нема опублїкованих. Зі звісних доси словянських Індексів бачимо, що навіть такі речі, які би по заголовках можна вважати оріґінальними творами словянськими, є переклади з грецького, як ось майже все те, що приписуєть ся Єремії попови болгарському. А в такім разї легко може й сам Індекс бути перекладом з грецького. Маємо доси так много доказів цїлковитої неоріґінальности староболгарського письменства, що швидше можна нам дарувати й найбільший пессімізм, нїж оптімізм“. Так думає проф. Ягіч у своїй низше названій статї про Індекси книг правдивих і фальшивих у Словян.

Може бути, що до болгарського, поки що зовсїм ґіпотетичного а доси нам незвісного Індекса ті думки в повнї підходять, та треба сказати, що в руських Індексах ми бачимо велику ріжнородність не тілько в упорядкованю титулів, але також в їх складї і в числї наведених творів. Надруковані у нас обік себе два укр.-руські Індекси, що ріжнять ся певно протягом 50 – 80 лїт часу, не більше, показують найкрасше примір таких ріжниць. Правда, загальна схема всюди однакова, та про-те ми мусимо думати, що під руками поодиноких переписувачів на Руси Індекси ті чи то вкорочували ся, чи розширювали ся, не маючи нїякої сили закона. Та на основі якого материялу руські редактори могли вкорочувати, а особливо розширювати зміст Індекса? Аджеж певно тут годї було додавати щось з фантазиї, а з другого боку майже не підлягає нїякому сумнївови факт, що далеко не всї апокріфічні твори списані в старих і новійших Індексах, звісні були на Руси і загалом в церковно-словянських перекладах. Значить, мусимо приняти, що головна основа новійших наших Індексів і пізнїйше плила з Грециї, де також Індекс мусїв с часом поповнювати ся супроти того, який ми

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

бачили нпр. у Стихометриї Никифоровій. Та з другого боку являється можливою і висказана була деякими вченими, нпр. пок. Драгомановим, думка, що й на словянськім ґрунтї, особливо на Руси, повставали с часом нові апокріфічні оповіданя, що також попадали в Індекс. Думка ся дуже правдоподібна, хоча нїколи не треба забувати, що деякі словянські апокріфи дуже легко можна вважати оріґінальними творами тілько для того, що їх грецькі оріґінали ще поки що не віднайдені або й на завсїгди пропали.

Найстарший Індекс писань церквою заборонених стрічаємо у нас зараз на зарані нашого письменства, бо вже в тзв. Сьвятославовім Сборнику 1073 р. Між статями того Сборника одна має напис „Ѡ а҃пльскыхъ оустав҃ъ“ (к. 204), а в нїй знаходить ся загальне упімненє: „всѣхъ оубо штѫжинхъ и дѣмволскиихъ [книгъ] крѣпько оукланѧти сѧ“. А на к. 253—254 тогож Сборника знаходить ся статя „Богословьца Ѡ словесѣхъ“, що становить, по думцї Пипіна, „правдоподібно найстарший із усїх Індексів, які були в староруському письменстві“ (А. Н. Пыпинъ, Для объясненія і т. д. ст. 10). Є се впрочім дословний переклад грецької статї, яку по рукопису X. в. надрукував Монфокон (Bibliotheca Coisliniana 193—194) пз. Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ θεολόγου ἐκ τῶν ἐπῶν. „Нъ да оубо не штюжими прѣлиштаѭть сѧ кънигами — пишеть ся у вступі сеї статї в Сборнику — многыи бо бываѭть неистовыа исказы, приими и сни мои избранъныи любочисльникъ“. За сим перечислено книги канонїчні, а із апокріфів вичислено 13 старозавітних („И ѥликоже ськровьнъıхъ: а҃. Ѧдамъ, в҃. Ѥнохъ, г҃. Ламехъ [в ркп. Малехъ], д҃. Патрьарси, е҃. Молитва Иосифова, ѕ҃. Ѥлдадъ, з҃. Завѣтъ Мооусинъ, и҃. Въсходъ Мооусинъ, ѳ҃. Ѱалмоси Соломони, і҃. Илиино вдавлениѥ, їа҃. Исаиино видѣниѥ, їв҃. Софониино вдавлениѥ, їг҃. Захариино давлениѥ) і 11 новозавітних. А що Сьвятославів Сборник 1073 р. є тілько копією Сборника болгарського царя Бориса (царював 956—987), то очевидна річ, що й сей Індекс із грецької мови перекладений був не де, як у Болгарії.

Другий що до часу Індекс, що звісний був на Руси в XII. або в початку XIII. в., се той, що є в Тактиконї Нїкона Чорногорця. Він має вже 15 старозавітних апокріфів, а власне окрім названих у Сборнику: Ясенедъ і Ездры Ѡкровенье; надто твір названий у Сборнику „Патрьарси“ тут називаєть ся „Завѣты патриарстѣи“; те що там Єлдад, тут „Ельдадъ и Модадъ“; те що там „Въсходъ Мооусинъ“, тут „Възнесенье Моисѣево“; те що там „Захариино давлениѥ“, тут „Захарьино Ѡкровенье“ (Пыпинъ, op. cit. 22—24).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

У перве в XIV. віці появляєть ся у нас у тзв. Погодинськім Номоканонї згадане вже (неавтентичне!) 60-те правило Лаодикійського собора з несумнївно словянськими, властиво болгарськими додатками, з острою полемікою проти болгарського попа Єремії. Сей Індекс, що послужив основою всїм пізнїйшим руським Індексам, показує вправдї менше число старозавітних апокріфів, нїж ми бачили в попереднїх, та тут знаходимо пропущені деякі твори з давнїйших Індексів, а вичислені нові. Загалом апокріфічних оповідань старозавітних тут вичислено 12, та в тім числї є незвісні давнїйшим Індексам: „Пѣсни Давидови“, „Паралипомена Иєремѣкина ѡ плѣненьи, что ѡрла слали къ Вавилонъ съ грамотою къ Їєремѣи“, „Дванадесать Їаковлича глѣмая Лѣствица“, „О древѣ крестнѣмъ извѣщеніе сѣтыа Трцѣ“ і вкінцї „О Соломони цр̃и и о Китоврасѣ басни и кощоуны“. Натомісць пропущено тут звісну Грекам та незвісну в словянськім перекладї книгу Елдад і Модад, пропущено Асенеф, оба апокріфи про Мойсея, Видїнє Ісаії і апокалїпсіс Ездри. Пипін не сумнївае ся про югословянське походженє сеї інтерпольованої редакциї 60-го правила Лаодикійського собора (op. cit. 25). І справдї, вже через те, що в нїй таке значне місце займае полеміка проти попа Єремії, ми мусимо припустити, що отся редакция Індекса повстала в Болгарії. Иньша річ, чи той єї текст, який маємо в Погодинськім Номоканонї, передае вірно болгарську редакцию. Мінї здаєть ся, що тут дві обставини насувають деякий сумнїв: пропущенє повісти про Асенеф, звісної у полудневих Словян (сербський текст єї пз. „Житїе и испокѣданїе Ясенеѳї дьштере Пентефрїини и како поиѣть ѥ Їосифъ прѣкрасни въ женоу себѣ“ надрукував Ст. Новакович по рукопису XV в. в Starine т. IX, стор. 27—47) і вставленє і то аж при кінцї с'иска новозавітних апокріфів повісти про Соломона і Китовраса. Повість ся появила ся на Руси в XIV. віці (одинокий список Палеї з XIV. в. ще не має єї) із якогось мабуть не грецького жерела; ми не маємо нїякого сьлїду єї істнованя у Болгар, так що правдоподібно титул єї вставлений був у Індекс таки на Руси.

Пізнїйші Індекси апокріфів на Руси являють ся головно комбінациєю тих двох найстарших типів Індекса, які представляє з одного боку Сборник 1073 і Тактикон, а з другого боку слов. редакция правила Лаодикійського собору. Та обік комбінациї пізнїйші Індекси завсїгди вносять якісь нові титули. І так Індекс надрукований Калайдовичем в додатку до єго працї „Іоаннъ Ексархъ Болгарскій“ Москва 1824, стор 208—212, по списку з XVII. в. має 14 титулів апокріфів старозавітних, хоча сьлїдом за правилом Ла-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

одик. собору пропускає Асенеф, Елдада і Модада, Восход Моисеев і апокалїпсіс Ездри, та з тогож правила пропускає Ламеха і Пісні Давидові. За те знаходимо тут у перве втягнені „Адамль завѣтъ“ і „Лобъ Адамль, что седмь царей подъ нимъ сѣдѣли“. Те, що в усїх дотеперішніх Індексах називало ся „Молитва Іосифова“, тут називає сь „Сифова молитва“.

У виданій 1644 р. в Москві (друге видане вийшло 1786 р.) збірцї статей названій „Кириллова книга“ сей руський Індекс у перве появив ся в друку, хіба може деякі его редакциї були друковані в недоступних мінї Номоканонах друкованих у Київі в рр. 1620, 1624, 1629 та в Москві 1639. Усїх старозавітних апокріфів, які наименовано в тих і пізнїйших руських Індексах, вичислює Тіхонравов 26 (Памятники I, стор. I—III). Користуючи ся его списком і увагами ми переберемо їх за порядком.

1) Адам, є у всїх Індексах грецьких, в Декретї Ґелязия і у всїх Індексах руських.

2) Адамль завѣтъ, у Греків незвісний, у перве названий у Індексї Калайдовича, є у нас в Індексї Яремецького-Білахевича, та нема в Індексї Теодора з Дубівця, заховав ся тілько в сирийській мові, перекладений і виданий у Міня (Migne, Dictionnaire des Apocryphes I, 289–388).

3) Лобъ Адамль, что 30 службъ въ немъ и седмь царей подъ нимъ сидѣло, у Греків незвісний, у нас у перве названий у Індексї Калайдовича. Тіхонравов подає повисший титул із якогось незвісного нам Індекса Киприяна і Зосими; такий же титул має й Яремецький-Білахевич, а Т. з Дубівця троха відмінний „Лов Ѧдамов, ѧж въ нем цр҃кви сем“. Текст сего апокріфа доси не віднайдений, бо ті оповіданя, які є в нас про лоб Адамів, не підходять до сего титулу.

4—5) О древѣ крестномъ. Тіхонравов розріжнює два твори: один, що до него в Індексї Лаодик. собору додано „извѣщеніе св. Тройця“ і другий, при котрому Індекс Новгородський додає „Еремiи пресвитера“. Твір приписаний Єремії болгарському видав недавно Соколов (Матерьялы и замѣтки); в такім разї лишаєсь нам ще одно оповіданє про хрестове дерево, власне те, з якого ми подали вирівки і яке приписуєть ся Григорию Богослову. Та титул „извѣщеніе св. Тройця“ до сего твору таки не підходить. Треба додати, що кождий поодинокий Індекс знає тілько один апокріф про хрестове дерево, гл. наші оба на стор. 5.

6—7) Енох. Тіхонравов знов розріжнює два твори: один, що знаходить ся у всїх найдавнїйших Індексах, а другий, що в деяких

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

пізнїйших руських Індексах має титул „О Енось, что былъ на пятомъ небеси и исписалъ 300 книгъ“. Правдоподібно під апокріфом „Енох“ треба розуміти знаменитий давнїй твір, тзв. „Книгу Еноха“, а під статею названою в пізних руських Індексах — один уступ із тої книги, що заховав ся в многих руських збірках і часто переписував ся, тзв. „Отъ книгъ Еноха праведнаго“ (гл. про се А. Н. Поповъ, Библіографическіе матерьялы I, 81—82).

8) Ламех, є у всїх грецьких Індексах, та текст сего апокріфа нї у Греків нї у нас незвісний; ті оповіданя про Ламеха, які є у нас і по других збірках, здаєть ся, не мають с тим затраченим твором нїчого спільного.

9—10) 12 Іаковичь глаголемая Лѣствица. Сей титул знаходимо тілько в пізних руських Індексах. Тіхонравов бачить тут два окремі твори і додає: „Въ составъ книги „Іаковичи“ входили „Откровеніе Авраама“ и „Лѣствица“, потому указаніе индексовъ я раздѣляю на двѣ части“. Та вся ота замітка Тіхонравова нї на чім не оперта. Апокріфічної книги „Іаковичи“ чи „12 Іаковичь“ анї Тіхонравов анї взагалї нїхто не бачив, а щоби в єї склад входило „Откровеніе Авраама“, се припущенє зовсїм незрозуміле. Я думаю, що далеко відповіднїйше буде вважати „12 Іаковличь“ і „Лѣствицу“ за титули одного і того самого твору, звісного тілько з Палеї. Чому би сей твір міг одержати назву „12 Іаковличь?“ Се вимагало би близшого досьлїду. Чи не міг до сего дати причини той уступ у самому творі, де Яков заклинає Бога, називаючи його 12-верховним і 12-личним і приводячи 10 (може первісно 12) єго імен?

11) Завѣты патріарховъ, є у всїх найстарших Індексах, звичайно пз. „Патріархи“.

12) Исаакъ сонъ видѣ — столпъ посреди двора, архангелъ Михаилъ Авраама возносилъ на небо и далъ ему видѣти, что дѣютъ на земли и судилъ имъ. (У звісних нам Індексах сеї статї нема. Тіхонравов надрукував апокріфічну статю такого змісту по рукоп. Троіцько-Сергієвої Лаври XVI. в., гл. Памятники, I, 79—90.

13) Молитва Іосифова — так у найстарших грецьких Індексах; тілько в Індексї Калайдовича XVII. в. читаємо „Сѳова“, а в сербськім Індексї XVI. в., переробленім з руського і виданім Ягічем — „Сисинова“. Апокріф у словянськім письменстві незвісний тай загалом затрачений, гл. Migne, Dictionnaire des Apocryphes I, 708.

14) Асенеѳь, уперве названа в Тактиконї Нїкона Чорногорця, на Руси незвісна, за те звісна у Сербів і популярна колись у Чехів.

15) Мойсеевъ завѣтъ, апокріф названий у старих грецьких Індексах, у нас незвісний, хоча є в Індексї Яр. Білаховича.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

16) Исходъ (восходъ) Моисеевъ криво складенъ, по грецьки Ἀνάληψις — апокріф звісний також у найстарших грецьких Індексах, текст у нас незвісний.

17) Елдадъ и Модадъ є в старих грецьких Індексах, у нас і загалом незвісний.

18) Псалмы Соломоновы, є в старих грецьких Індексах і заховали ся в грецькім текстї (всїх 18), на словянське мабуть не були перекладені.

19) Пѣсни Давидовы, — грецькі Індекси про них нїчого не знають; у нас вони у-перве названі в правилї Лаодикійського собору болгаро-руської редакциї, зрештою незвісні.

20) Иліино обавленіе, є в грецьких Індексах, на Руси текст сего апокріфа незвісний, та є, здаєть ся, в старім болгарськім перекладї.

21) Софоніино обавленіе, звісне в грецьких Індексах і в грецькім текстї, хоча у Міня єго нема, на словянську мову не перекладене.

22) Захаріино обавленіе (так само).

23) Исаино видѣніе, звісне в грецьких Індексах а також перекладене на слов. мову, текст єго по староруському рукопису XII. в., що знаходить ся в бібліотецї Успенського собора в Москві, видав Попов (А. Н. Поповъ, Библіографическіе матерьялы I, Москва 1879, стор, 13—20).

24) О плѣненіи іерусалимскомъ, Паралипомена Іереміина, что орла слали съ грамотою въ Вавилонъ къ Еремеи. В грецьких Індексах сего апокріфа нема, а так само нема єго ще в нашім Сборнику 1073. У перве названо його в правилї Лаодикійського собору в Погодинськім Номоканонї XIV. в. Тіхонравов ідентіфікує його — по мойому без підстави — з апокріфами, що в грецьких Індексах (напр. у Нїкона) мають назви Варуха і Аввакума. Сам Тіхонравов видав у своїх Памятниках статю, що відповідає вповнї отсему титулови (I, 273—297). Апокріфічну повість про Варуха опублїкував Соколов по старому сербському рукопису (Матеріялы и замѣтки) і вона є повістю про Єремію не має нїчого спільного.

25) Суды Соломони, апокріф у перве названий у Кириловій книзї 1644, згаданий і у Яремецького-Білахевича, в грецьких і загалом у старших Індексах незвісний.

26) О Соломонѣ и Китоврасѣ, згаданий у перве в Погодинськім Номоканонї. Варто згадати, що в однім Індексї походженє Китовраса приписуєть ся Грекам: „все лгано — кажеть ся там

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

про сей апокріф, — не бывалъ Китоврасъ на земли, но еллинстіи философы ввели" — гл. Пыпинъ, op. cit. 35.

До сего Тіхонравівського списка треба додати, що в Стихометриї Нїкіфоровій названий осібний апокріф про Авраама, що вправдї не згадуєть ся в наших Індексах, але текст єго знаходить ся в словянськім перекладї і осібно (Откровеніе Авраама) і в скороченій палейній переробцї. Далї у тогож Нїкіфора згадано книгу апокріфічну Данилла; про неї також нема звістки в наших Індексах, та є з неї цитати в Палеї (гл. у нас стор. 152), а й текст єї звісний був не тілько у полудневих Словян, а й у старій Руси, головнож на Вкраїнї, і по білоруському рукопису XVI. в. опублїкований був з паперів пок. Попова М. Сперанським (Поповъ-Сперанскій, Библіографическіе матеріалы, Москва 1889, стор. 58—68). Грецький текст сего апокріфа незвісний в цїлости, відривки зібрав Тішендорф, гл. Apocalypses apocryphae, p. XXX—XXXIII. Твір сей, есхатолоґічного змісту, війде в третїй том нашої збірки.

Можемо бачити з сего, що староруський Індекс не був анї сістематичним анї повним списом усїх звісних на Руси апокріфів, не говорячи вже про апокріфічні подробиці, що пришпилювали ся до поодиноких подїй і осіб біблїйної істориї. Що він не мав нїякої обовязуючої сили, се розуміють ся само собою, а в такім разї беручи практично він радше заохочував людей до читаня апокріфів, нїж зупиняв їх від сего.

VIII. Вплив апокріфів на писану і устну словесність украïнсько-руську. При такій популярности апокріфічних оповідань на Руси від найдавнїйшої доби єї письменства не диво, що твори ті мусїли мати значний вплив на писану і устну словесність як великоруську, так і украïнсько-руську. Правда, для просьлїдженя впливу апокріфів на нашу писану словесність доси дуже мало зроблено. Проф. Сумцов заледво доторкнув ся сего питаня, вказуючи в своїй працї (Очеркъ исторіи Южнорусскихъ апокрифическихъ сказаній и пѣсенъ, 2- 10) відгук апокріфічних оповідань в писанях Данила Паломника і Івана Вишенського (про сего гл. Ів. Франко, Іван Вишенський і єго твори, Львів 1895, стор. 166, 437). Я вкажу тут ще кілька прикладів, зовсїм не маючи претенсиї вичерпати сю тему. І так у Данила Заточника знаходимо одно місце, що пригадує Соломонові слова про дім царський, у котрий добро „сюди входить а туди виходить" (гл. наше видане стор. 290). Данило Заточник висказує сю думку ось якими словами: „Якоже море не наполнить ся многи рѣки приемля, тако и домъ твой не наполнить ся множество богатьства приемля, зане руцѣ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

твои яко облакъ силенъ взымая отъ моря воды отъ богатьства дому твоєго, трусят в руцѣ неимущихъ“ (Поповъ-Сперанскій, Библіографическіе матеріалы, 26). Богато натяків на апокріфи знаходимо у Галятовського в єго Ключі Розуміня. І так в казаню на Рождество Христово він говорить, що Христос „яко Богъ устрашилъ болваны в Єгиптѣ, же на землю попадали и покрушили ся“ (к. 3) — те саме, що оповідаєть ся в апокріфі про Єремію (у нас стор. 306). В тімже казаню оповідаєть ся, що „Адамъ гды убраный был в шаты скуряные, смѣялъ ся з него Богъ мовячи: „Се Адамъ бысть яко єдинъ от насъ“ (к. 4). Є се дословне повторенє палейного місця, що приводимо далї в отсїй передмові. Про те, що Бог виганяючи Адама з раю дав йому шкуряну одежу, гл. у нас стор. 28. В казаню про Іллю пророка Галятовський оповідає, що Ілля взятий був вихром, але не до третього неба, бо „третє є небо емпірейське, друге твердь, небо фірмаментове, а пророк Ілля взятий до першого неба, повітрного, на огнистім возї з огняними колесами занесений до раю земного і там живе доси в тїлї смертельнім, аж перед кінцем сьвіта умре з руки Антихристової“ (к. 47—48). Адам згрішив у раю о 6-тій годинї (к. 248).

Натяки на апокріфічні оповіданя знаходимо і в Акафістах, що пішли до нас із Візантії, та на Руси дізнали чимало переробок. І так в Акафістї Ісусу Сладчайшому читаємо: „Идолы бо, Спасе нашь, не терпяще твоея крѣпости, падоша“ (Собраніе 20 Акафистовъ, Львовъ 1872 ст. 52). В Акафістї чесному Хресту читаємо цїкавий опис неба, що де в чому нагадує образ книги Еноха: „Ангеловъ предстательства съ праведныхъ чинами крестообразно обстоятъ престолъ твой, Царю славы, въ четвероугольномъ градѣ твоемъ вышнемъ“ (тамже 61). Тамже читаємо про упадок прародичів у раю: „Радуй ся полудню спасеніе отъ бѣса полуденнаго прельстившаго въ раи въ полудне“ (тамже 64)*). На Адамів запис даний Сатанї натякаєть ся в Акафістї Сграстем Христовим: „Іисусе пригвожденный, пригвозди рукописаніе грѣховъ моихъ“ (94) і в Акафістї непорочному зачатию Марії: „Радуй ся, невещественный угле, имже сожже ся Адамово рукописаніе“ (173). Для прикладу, як перероблювано у нас Акафісти підгоняючи їх під лад народнїх пісень, приведу один уступ Акафіста до чесного Хреста, винятий із рукописного Акафістника, писаного 1571 р. в Стародубі; сей Акафістник

*) Деякі цїкаві матеріяли про „біса полуденного“ зібрав др. Клим Ганкевич, гл. C[lemens] H[ankiewicz], Die Mittagsstunde im Volksglauben, у фелетонї віденьської Presse, 1884.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

в р. 1691 належав до попа Степана Ходзїнського в Лопатинї і знаходив ся перед кількома роками у проф. Вол. Шухевича. Ікос 2 Акафіста до ч. Хреста виглядає там ось як:

Радуй ся, яко для плоду древнаго выгнани быша наши предкове;
Радуй ся, яко на тобѣ отпущены сѫт наши грѣхове;
Радуй ся, яко для древа осудивше ся оумрѣти —
Радуй ся, тако тобою достойны быша ожити.
Радуй ся ключю рай земный намъ отмыкаяй,
Радуй ся Херувима пламенное оружіе отгоняяй!
Радуй ся древо носящее Ноя съ животными,
Радуй ся древо дръжащее Хр̃а съ язвами!
Радуй ся отрасли зеленая, юже принесе въ ковчегъ голубица;
Радуй ся знамя высушившее силоу нашего оубийца!
Радуй ся, тебе Хр̃с на своихь раменохь носяше,
Радуй ся кресте, тебе оубо Яковъ патріарха прознаменоваше,
Радуй ся, внегда сыны Іосифа крестообразно благословляше.
Радуй ся, на тобѣ Мойсей повѣсилъ воужа мѣдянаго,
Радуй ся, и тобою уздравилъ всякого вжаленаго (к. 109—117).

Про „Херувима пламенное оружіе“ гл. у нас стор. 28; прознаменованє хреста Яковом троха інакше оповідаєть ся у нас стор. 121.

В опублїкованім мною шкільнім діалогу XVII. в. пз. „Бенкетъ духовный“ (Кіевская Старина 1881 р. т. 37) знаходимо також декілька натяків на апокріфічні оповіданя. І так говорить ся там, що десять заповідїв Божих виписано було „на камени предорогом“ — порівн. у нас 241. Читаємо там також:

„Пытанье. През якіе речи Адамъ в раю согрѣшилъ?

„Отповѣд. Для пяти речий; през виденіе очима, презъ слухъ оушима, през осязаніе рукама, през запахъ ноздрей.

„Пытаня. Кто первѣй ся народилъ, нѣжели отецъ и матка?

„Отповѣд. Дѣти Адамовы, понеже Адамъ не єст рожденъ, але сотворенъ.

„Пытанье. Которіи дѣти сварили ся первѣй, ниж ся народили?

„Отповѣд. Сыны Ісааковы, близнята Савулъ и Іаковъ нѣм ся народили, въ животѣ матчиномъ войну точили, бо единъ другаго за ногу тягнулъ“.

Що в старих українсько-руських драматичних творах мусїло бути чимало апокріфічного елементу, се й не знаючи їх зовсїм можна би з гори сказати по аналогії середньовікової релїгійної драми всеї Европи. Ті тексти наших старих драм, які опублїковано досі, в повнї потверджують сю догадку. І так в драмі „Алексѣй

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

божій человѣкъ", виставленій у Київі 1673 р., зараз на початку читаємо ось яке оповіданє про бунт ангелів:

През вынеслость думного ангельского чина
Люцифера ангела, той тому причина.
Гды Богу не хтѣлъ во всемъ онъ повиновати,
Замыслилъ ровный зъ Богомъ престолъ будовати.
А такъ зъ свѣтоносца сталъ Люциферомъ спроснымъ,
Зъ пресвѣтлого сталъ темнымъ, брыдкимъ и незносным,
Изъ высокого неба низверженъ до ада
Зъ всѣми тыми, которыхъ зъ нимъ една была рада.

(Н. Тихонравовъ, Русскія драматическія произведенія 1672—1725 годовъ. С. Петербургъ 1874, т. I, ст. 5).

Плачем землї за Адамів гріх починаєть ся дія перша комедиї на Рождество Христово (Тихонравовъ, op. cit. I, 346). В тій самій комедиї бачимо виразний натяк на палейну статю про бунт ангелів у віршах:

Горе, ахъ! Люциперу и цѣлому аду!
Такъ то намъ милость божа сотвори отраду:
За единъ токмо помыслъ всѣхъ съ неба свергаетъ.

Тутже виступає і Валаам пророкуючи про прихід Христа (I, 360—361). В ряді пророків, що проповідали прихід Христа, рабін цитує й Соломона:

И Соломонъ премудрый тоже глаголаше,
Яко то въ сіе время быти имѣяше.
Написалъ: „Родится мужъ въ іюдейстей странѣ,
Иже праотцевъ спасетъ зъ пекелной отхлани" (I, 377).

На якімсь апокріфічнім пророцтві Аввакумовім оперті слова другого рабіна про місце, де мав родити ся Христос:

Въ Вифліемѣ роди ся, а въ коемъ же мѣстѣ,
Втайнѣ о немъ Аввакумъ сице даетъ вѣсти;
Тако отъ Аввакума бѣ пророкованный:
„Посреди двохъ животныхъ будеши познанный" (I, 378).

Оповіданє Рахилї в тійже комедиї основане по части на творі сьв. Єфрема про Йосифа Прекрасного; говорить ся тут, що Рахиль породивши Йосифа бачила в снї єго будущину:

Зряше того ведома, егоже связаша,
Яко плѣнна раба отъ братіи продаша,
Плачуща, рыдающа, къ рождьшеи вопіюща:
„Рахили, о Рахили!" слезнѣ глаголюща.
„Рахили, мати моя, почто мя остави?
„О мати! чадо твое отъ злыхъ рукъ избави!" (I, 383)

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

На томуж оповіданю основана й драма „Іосифъ патріарха“ представлена в Київі 1708 (Тихонравовъ, op. cit. II, 356—427). Наведемо з неї тілько розмову Пентефрия з жінкою по вивисшеню Йосифовім (II, 423—424):

Пентефрій Не вѣси ли, что нынѣ сотвори ся
Во Єгиптѣ?
Велможа Не вѣмъ.
Пент. Страхъ велій намъ роди ся.
Велм. Кій страхъ?
Пент. Іосифъ, рабъ нашъ, господинъ намъ нынѣ
Єсть и всему Єгипту, и се во единѣ
Чести зъ Фараономъ днесь славно посажденній
Сѣдитъ яко царъ, всѣми чтомій, возведеній
Бо есть на престолъ царскій. Азъ же страха ради
Изійдохъ тайно, да не съ тобою и чади
Нашими велитъ мя днесь погубити, или
Въ изгнаніе послати.
Велм. Ни, не бой ся.
Пент. Ни ли
Ты внимаеши, нили познаеши бѣды
Сея?
Велм. Днесь тобѣ правду всю открію. Виды
Премногими азъ прелщахъ Іосифа къ волѣ
Моей, но той презиралъ мя. Азъ же оттолѣ
Взискахъ ему отмстити, что его не прелстихъ,
А яже онъ претерпѣлъ муки, азъ сотворихъ.
Се по моей неправдѣ, нѣсть бо онъ повинній
До такія мерзости, но мой самъ безчинній
Разумъ сіе сотворилъ.
Пент. О лютѣ мнѣ нинѣ!
Что се дерзнула еси, безумна? По винѣ
Нашей всяко убьетъ насъ.
Велм. Не бой ся! Знаю
Азъ, что онъ незлобивъ есть, и милости чаю
Отъ него получити. Азъ бо есмь виною
Его нинѣшней славы: аще бо бы мною
Не былъ оклеветанъ, то не былъ бы въ темници;
Не бывши, не зналъ бы царъ о немъ. Ко толицѣй
Же славѣ азъ то его приведохъ.

Та безперечно найцікавійший апокріфічний епізод знаходить ся в віднайденій мною Пасхальній драмі, що зрештою вся основана на

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

апокріфічнім евангелию Нїкодимовім. До старого завіту відносить ся там епізод с Соломоном, аналогічний с приведеним у нас оповіданєм (283—294). У Пасхальній драмі Люципер горює по виході Христа з пекла с праведними душами:

Тилько зъ едного страху ледви сижу,
А по старому предъ собою едного праведника вижу.
Питаю ся я тебе, Соломоне, чему ти ся тутъ зосталъ?
Подобно мнѣ тебе Христосъ даровалъ.

Соломонъ до Люципера мовитъ:

Южъ повторне Христосъ по мене прийде:
Страшный былъ его первий приходъ,
Еще другій страшнѣйшій буде.

Люциперъ мовитъ до слугъ своихъ:

Слуги мои, узмѣте,
Царя Соломона изъ пекла выпровадѣте!
Не жалую его,
Анѣ Христа того,
Нехай сюда більше не приходитъ,
Пекломъ нашимъ и нами не тривожитъ.

В моїй розвідцї доданій до тексту сеї драми (Кіевская Старина 1896, т. LIV, стор. 25 - 29) я, не знаючи ще тексту оповіданя в рукописї Ст. Теслевцьового, а тілько порівнюючи драматичну сцену з віршею і з еї рефлєксами в устах укр. люду в Харківщинї і на Угорській Руси, а надто вказуючи на те, що така лєґенда про Соломона незвісна доси в крузї Соломонівських лєґенд, а що натомісць у старих західно-европейських драмах є епізоди, хоч і без імени Соломона, аналоґічні з отсею сценою (anima infelix, що хоче вкрутити ся між праведників, та її лишають у пеклї; Іван Хреститель, що лишає ся в пеклї, та чорти його вигоняють; якийсь піп, що дурить чортів, буцїм то Христос задля него ще раз прийде руйнувати пекло), що мусїли дати зміст отсеї сцени, висказав догадку, що до імени Соломона отсе оповіданє приложене було власне у нас, на Вкраїнї, і то попереду усего в драмі. Віднайденє старого прозового оповіданя сего змісту по моїй думцї не то що не суперечить тій догадцї, а тілько доказує, що Пасхальна драма з епізодом про Соломона вже в кінцї XVII. в. була звісна на Угорській Руси, що доволї правдоподібне з того огляду, що текст драми, віднайдений мною в новочаснім списку в калуськім повітї, мусїв від давна знаходити ся на нашім Підгірю, що з давна мало часті звязки з Угорською Русю.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Я не буду виписувати натяків на старозавітні апокріфи, які знаходять ся в укр. руських віршах, тих цікавих памятках нашого письменства XVII—XVIII. віків, що в значній части виплили з драм. Зверну увагу тілько на один важний а доси мало студіований памятник нашої духовної літератури, на „Богогласник“, збірку духовних пісень, видану у-перве в Почаєві 1790 р., а потім ще кілька разів у Почаєві (1805, 1825) у Львові (1852, 1870), частями в Почаєві (1800, 1806), у Перемишлі (1834), у Київі і т. д. І так під ч. 38 читаємо там пісню „Плачъ Адама праотца из рая изгнаннаго“, а в ній між иньшими знаходимо ось які апокріфічні подробиці:

Морска пучина, вода глубока
Была мнѣ вмѣсто моста широка,
Но се волны на мя возстаютъ,
В глубинѣ гробъ оуготовляютъ.
Обладахъ всѣми звѣрми нѣмыми,
Царь быхъ поставленъ владѣти ими,
Но и гласа ихъ днесь бою ся,
Да злыхъ зубовъ ихъ сохраню ся.

І кінчить ся пісня майже дословною парафразою того плачу Адамового, що приведений у нас на стор. 28—29:

Раю святѣйшій, саде Владики!
Врагъ азъ явих ся Богу толикій!
Ты мнѣ оубо кѹпно споболи,
Шумомъ листвій Творца утоли!

Пісня про пророка Ілию (ч. 202) основана на тих самих апокріфічних жерелах, які зведені у нас. Читаємо тут між иньшими:

Ангели тя в пламень огнен повиваху,
(Родитель в снѣ видѣ) и огнемъ питаху.
И предъ вторымъ страшнымъ пришествіем Христа
Ты обличити лесть прійдешъ Антихриста.

Те саме говорить ся й про Еноха і сьв. Івана Евангелиста:

Гди ся имать судъ зачати
И Антихристъ людъ прелщати,
Предварятъ дни тія
Іоаннъ, Енохъ и Илія (ч. 190).

І в другій пісни до сьв. Івана:

Понеже былесь списатель новой благодати,
Имашъ оубо предъ днемъ страшным в тѣлеси предстати
Кѹпно съ Иліею и Енохомъ в мірѣ
Предъ Антихристом всѣхъ оутверждати в вѣрѣ (ч. 189).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Про бунт ангелів маємо в Богогласнику кілька цїкавих пісень. В одній читаємо немов живцем виняте палейне оповіданє:

Люциперъ честнѣйшій во тварехъ
Помысливъ равенъ быти Богу,
Зъ найвышшаго престола в небѣ
Вчинилъ себѣ во адъ дорогу.
Єдва бо Михаилъ мечь прія,
Гордый князь въ адъ слетѣ вопія:
„Соромъ намъ уже во вѣкъ буде!“
О праведнѣйшій Божій суде!

А початок сеї пісні:

Воинства небеснаго силы
Михаилъ святый воевода;
Чрезъ него во демонской брани
Совершенна стала ся згода.
„Кто як Богъ!“ рече, „поклонѣм ся,
„Вси купно смиренно молѣм ся!“ (ч. 158).

Друга пісня ще виразнїйше натякає на апокріф, бо заховує й назву Сатанаіла:

Реклесь: „Воньмимъ!“ Михапле!
„Бѣжи в тму, Сатанаиле...
Хтѣлесь быти равенъ Богу,
Падъ якъ молнія подъ ногу“ (ч. 157).

На оповіданє про хрестове дерево натякає пісня на воздвиженіе ч. Хреста (ч. 72), де мовить ся про Ісуса:

Три древа возлюбивый.

В пісни „Пресвятѣй и живоначалнѣй Тройци“ натякаєть ся на оповіданє про появу Бога Авраамови:

Аврааму оуподобимся,
Тройци пресвятой поклонимся:
Сей трохъ зрѣлъ, единаго
Реклъ Бога небеснаго (ч. 65).

Наша новійша лїтература має дуже цїкаве сьвідоцтво переходу і перетворюваня апокріфічних мотивів у поетичній „народній Біблії“ Степана Руданського, т. є. в тім циклї поем, якому він дав титул „Вайки сьвітовії в сьпівах“ (опублїковано недавно А. Кримським у Зорі 1896 р. і осібно, гл. Твори Степана Руданського, т. II, у Львові 1896, стор. 80—227). Руданський вложив свої співи в уста старого лїрника, а зміст їх узяв із оповідань народніх, уважаючи ті оповіданя витвором власної фантазиї укр. народу. У пятьох роздїлах тої поеми подано оеь які апокріфічні оповіданя:

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

I. Початок сьвіта.

1. Супірка Бога с Сатанаілом при твореню сьвіта (II, 95—101).
2. Сотворенє Адама (II, 105).
3. Опис раю (II, 105—107)
4. Упадок чортів (II, 110—112).
5. Адам вигнаний з раю і чорт (II, 119 - 120).
6. Каін і Авель (II, 120—121).
7. Адамова слабість і Сифова подорож до раю (II, 123 - 125).
8. Адамова смерть і похорон (II, 126—126).

II. Велетнї.

9. Велетнї і їх зопсутє (II, 127—128).
10. Чорт не дає Ноєви будувати корабля (II. 133 - 134).

III. Цар Давид.

11. Написанє Псалтирі (II, 146).

IV. Соломон (тут зведено самі такі оповіданя, яким нема паралєлїв у наших текстах.

Пятий роздїл обіймає апокріфічні оповіданя новозавітні. Твір Руданського визначуєть ся великою простотою оповіданя, близького своїм складом до народнього, гарною мовою і декуди піднимаєть ся до високої поетичности. Се один із многих у всесьвітній лїтературі прикладів лїтературного обробленя тем, що первісно з книжок перейшли в уста народнї, а відси дійшли до поета.

Що торкаєть ся нашої устної словесности, то тут вплив апокріфічних оповідань був далеко значнїйший і дуже глибокий. Досить буде сказати, що самі тексти тих оповідань доси знаходять ся в руках нашого селянства, чьтають ся письменними а радо слухають ся неписьменними людьми. От тим то й не диво, що з уст українського народа збирачі позаписували доси велику часть тих апокріфічних оповідань, які є в нашій збірцї. Проф. Сумцов у своїй цитованій уже працї звів до купи і старав ся науково пояснити українсько-руські людові апокр. оповіданя, а поперед усего старозавітні в ось яких ґрупах: 1) сотворенє сьвіта, 2) походженє чоргів, 3) сотворенє чоловіка, 4) Адам і Ева, 5) походженє велетнїв, 6) потопа сьвіта, 7) Самсон, 8) цар Давид, 9) Соломон. Проф. Сумцов не мав під рукою книжних текстів укр. апокріфічних оповідань в такій повнотї, щоби его висновки могли бути повні, та й по написаню его статї призбирано і опублїковано богато нового матеріялу із уст нашого народа, що назвемо поперед усего прекрасну збірку Іванова (Ивановъ, Изъ области малорусскихъ легендъ, Этнографическое обозрѣніе т. V, VII, IX, XIII—XIV, XVII і XVIII, особливож оповіданя на старозавітні апокріфічні теми т. XIII - XIV, стор. 65 - 98,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

т. XVII, стор. 70 - 91 і т. XVIII, стор. 85—120). До сего треба додати дещо, що є в збірці Грінченка (Этнографическіе матеріялы, Черниговъ 1895—1896), в Житю і Слові 1895 та в Кіевской Старинѣ passim. Праця проф. Сумцова про се питанє вже тепер не може вдоволити; новий робітник на тім полї знайшов би вдячну тему і богатий матеріял. Звісно, чимало українсько-руського матеріялу втягнули в свої працї проф. Веселовський (гл. єго Разысканія въ области русскихъ духовныхъ стиховъ, Южнорусскія былины, Опыты по исторіи развитія христіанской легенды, Слав. сказанія о Соломонѣ и Китоврасѣ), пок. Драгоманов і иньші сучасні вчені.

IX. Збірки і видання текстів апокріфічних оповідань старозавітних. Збиранє і публїкованє текстів апокріфічних оповідань почало ся майже рівночасно з початком новочасної науки, з розвоєм тзв. гуманїзму в західній Европі, з розбудженєм інтересу до історичних досьлїдів. Перевага релїгійних і церковних інтересів у ту пору звернула увагу вчених людей на історию церкви і релїгійного вченя, на історию єресїв і сект, і ось ми бачимо, що вже в XV. і XVI. віках обік житий сьвятих та творів Отцїв церкви вчені люде починають відшукувати і публїкувати твори церквою заборонені, єретицькі, апокріфічні. Про них часто згадують Варенніус, Коккус, Лекієн; першу збірку текстів видрукував у Базилеї протестантський теолог Неандер в додатку до греко-латинського видання малого Лютерового катехізму 1543—1548 пз. „Apocrypha, hoc est narrationes de Christo, Maria, Ioseph, cognatione et familia Christi, extra Biblia, apud veteres patres, historicos et philologos reperta“. Ще в XVI. віцї другу подібну збірку опублїкував Ґлязер у Гамбурзї.

В XVII. в. ряд знаменитих учених працював над збиранєм і вияснюванєм апокріфів. Згадаємо тут поперед усего Льва Аллация (умер 1669 р.), котрого обширна праця De libris apocryphis лишила ся неопублїкованою і тілько пізнїйше частями опублїкована була Мінєм у єго Патрології. Т. Іттіґ видав 1686 працю De pseudepigraphis Christi, virginis Mariae et apostolorum. Та всї ті працї мають нинї хіба біблїоґрафічне значінє і являють ся тілько слабими пробами супроти знаменитої працї Фабріціуса (родив ся 1668), що по довголїтнїх приготованях видав 1703 р. двотомову збірку Codex apocryphus Novi Testamenti. В р. 1719 вийшов третїй том сеї збірки (доповненя до новозавітних апокріфів), а 1723 вийшов у Гамбурзї „Codex apocr. veteris testamenti“. „Справдї трудно знайти книжку того рода — говорить один новочасний учений — щоби мала в собі стілько рїжних заслуг, знаня, вчености, глубокого розуміня східнїх і старинних мов, ясности, тверезого суду і прозорого вислову“. Праця Фабріціу-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сова зробила велике вражінє на вчених европейських. В р. 1788 зібрані ним тексти були перекладені на мову англійську і видані в Оксфорді з обширними коментариями Джеремією Джонсом. В Лондоні виданий був 1779 р. також французький переклад апокріфів, доконаний аббатом Біжі (псевдонім Вольтера). В XVIII. віці повиходило також немало студий про ті твори (Bjoerik, De libris apocryphis Veteris Testamenti, Upsal 1723; Eranius, De libris Veteris Testamenti apocryphis in genere, Lund 1733; Eichhorn, Einleitung in die apocryphischen Schriften des Alten Testaments, Leipzig 1795). Із праць і видань XIX. в. згадаємо тут тілько такі, що відносять ся до старозавітних апокріфів, отже поперед усего ряд праць про етіопські апокріфи (кн. Еноха, Мале Битие, Вихід Ісаії і т. и.): Hoffmann, Das Buch Henoch in vollständiger Übersetzung mit fortlaufendem Commentar, ausführlicher Einleitung und erläuternden Excursen. Jena 1833, 1838; Dillmann, Das Buch Henoch übersetzt und erklärt, Leipzig 1853; єгож переклади Малого Бития і книги Адама в Евальдових Jahrbücher der biblischen Wissenschaft 1848, 1850—51, 1852—53. Далї важна є книга Gfrörer, Prophetae veteres pseudepigraphi, partim ex abyssinico vel hebraico sermonibus latine versi, Stuttgard 1840. На жаль, усїх тих доси названих книг я не мав під руками влаштовуючи своє виданє, а тілько при ладженю отсеї передмови я міг користувати ся найповнїйшою з усїх дотеперішнїх збіркою апокріфів, зладженою аббатом Мінем (тексти всї в перекладах французьких) і виданою пз. Dictionnaire des Apocryphes t. I, 1856, t. II, 1858. В обох томах сего виданя поміщено ось які апокріфічні твори старозавітні:

1) Книгу Адамову, що доси вважає ся сьвятою книгою Сабейцїв або Мандаітів чи то Християн по сьв. Івану, що живуть при устях Тигра і Евфрату; твір сей, у-перве опублїкований шведським ученим Норберґом 1815—1816 р., поданий тут у французькім перекладї доконанім Ф. Темпестінї (I, 21—290).

2) Адамів заповіт або боротьба Адама і Еви с Сатаною по їх вигнаню з раю, твір ґностичний, поданий тут у перекладї з двох сирийських рукописів бібліотеки ватиканської в Римі (I, 290—388).

3) Книгу Енохову, перекладену з мови етіопської (I, 425—514).

4) Третю книгу Ездри, перекл. з грецького (I, 525—570).

5) Четверту книгу Ездри, переклад з латинського (I, 579—648).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

6) Вихід Ісаії на небо, переклад з етіопської мови (I, 648–674).

7) Уривок апокріфічного жития Ісаії (I, 703—704).

8) Уривок із апокріфа: розмова Йосифа з жінкою Пентефрия, винятий із вавилонського Талмуда (I, 705–712).

9) Третю книгу Маккавеїв (I, 715—758).

10) Четверту книгу Маккавеїв (I, 745–850).

11) Молитву Манассії (I, 851–852).

12) Заповіти 12-ти патріархів (I, 853—918).

13) Псальм 151 (I, 937—938).

14) Псальми Соломонові (I, 939—956).

15) Пісні Соломонові (I, 956—958).

16) Переписку Соломонову с царем Сидону і с царем Єгипту (I, 958—960).

17) Жидівські і магометанські легенди про Авраама (II, 27—40) і про Адама (II, 40—58).

18) Історию Антіоха Епіфана (II, 106–112).

19) Лист Варуха (II, 162—167).

20) Приповідки сина Сирахового (II, 168–176).

21) Розмови Давида з Богом (II, 191–195) і арабські легенди про Давида (II, 195—201).

22) Уривки з апокріфа Елдам і Модал (II, 219–220).

23) Йовів заповіт (II, 403–419).

24) Арабські і жидівські легенди про Йосифа патріарху (II, 420—431).

25) Зміст апокріфічної книги Ісуса Навина (II, 441—446).

26) Легенду про покуту Лотову (II, 469–470).

27) Слово про Мелхіседека (II, 593–587).

28) Зміст слова сьв. Мефодия Патарського (було друковане по грецьки в книзї „Monumenta patrum orthodoxographa“, виданій у Базилеї 1555 р., а по латинї тамже ще 1498 і 1516 — II, 615—621).

29) Легенди про Мойсея і відривки апокріфа „Піднесенє Мойсея на небо“ (II, 625—631).

30) Легенду про Натана, ту саму що є у нас, із Епіфанїя (II, 633).

31) Арабські легенди про Ноя і єго жінку (II, 641—648).

32) Арабські легенди про Соломона (II, 840—871), европейські легенди про него, розмову Соломона с Сатурном і т. і. (II,872—885)

33) Апокріф про Товію (II, 1047—1066).

34) Переклад жидівської книги Ящар (II, 1087—1510).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Грецькі тексти деяких старозавітних апокріфів опублїкував Тішендорф у своїй книзї „Apocalypses Apocryphae“ і Росиянин Василєв (Anecdota graeco-byzantina, Mosquae).

У Словянщинї на апокріфи звернено увагу від хвилї відродженя науки і дослїдів над словянською старовиною. Шукаючи памяток старословянської мови перші дїячі відродженя Добровський, Копитар, Востоков, Калайдович, Кеппен, Шафарик часто натикали ся на ті твори; Карамзин і Сахаров опублїкували дещо з них. Та перший, хто зробив пробу їх широкого, наукового обробленя, був Пипін у своїй многоцїнній ще й доси книзї „Очеркъ литературной исторіи старинныхъ повѣстей и сказокъ русскихъ“, що стала ся вихідною точкою для всеї новочасної наукової працї на тім полї і по думцї нок. Драгоманова що до своєї наукової стійности і що до свого впливу на дальші досьлїди може сьміло ставити ся обік знаменитої Бенфеєвої передмови до Панчатантри, що вийшла о 5 літ пізнїйше, нїж Пипінова книга. Пипінови треба також завдячити першу сістематичну збірку текстів староруських апокріфів. Збірка та, що становить третїй том памяток старого письменства, видаваних коштом князя Гр. Кушелева Безбородко, вийшла в р. 1862 і містить в собі ось які тексти старозавітних апокріфів:

1) **Ѡ исповѣданїи Евгинѣ и w въспрос[ѣ] вноучат ея и w болѣзни Ядамовѣ** (два варіанти).
2) **О виноградѣ и како растѧше.**
3) **О главѣ Ядамовѣ.**
4) **Сказанїе о Ноѣ** (із Слова Меф. Патарського).
5) **Изобрѣтенїе астрономїи** (маленьке оповіданє).
6) **Про Мелхїседека** (палейна і проложна статя).
7) **Слово св. Ѳанасиѧ w Мелхїседецѣ.**
8) **Книги w Ѧврамѣ праѿцѣ и патрїарси.**
9) **Лѣствица.**
10) **Завѣты патрїарховъ** (видрукувано тілько завіт Рувимів і Симеонів).
11) **Житїе сѧтаго великаго пророка Моисеа, сказанїе бытїа его.**
12) **О смерти Мѡисеовѣ.**
13) **Сказанїе о переходѣ Чермнаго моря.**
14) **Повѣсть w Китоврасѣ.**
15) **Сказанїе о подземномъ человѣкѣ.**
16) **Сказанїе о царевнѣ.**
17) **Ѡ оужичкой цр҃ци.**
18) **Соломоновы сѹды.**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

19) О царѣ Ядарїанѣ.

20) О третей притчѣ царя Соломона и о премѫдрости его и каковы бысть сѫдъ отца его Давыда, сѫдима двѣ мѫжей.

21) Притча царя Соломона о цари Китоврасѣ.

22) Сказанїе о премѫдрости царя Соломона и о Южской царицѣ и о философѣхъ.

23) Покѣсть царя Давида и сына его Соломона и о ихъ премѫдрости.

24) Покѣсть дивна о цари Соломани.

25) О пророкѣ Їеремїи, изъ Єпифанїя о св. пророкахъ.

Збірка сеся, замітна особливо богацтвом Соломонівських легенд була для свого часу дуже важною появою, та теперішнїм вимогам науки вона не відповідає. Пипїн не дбав анї про єї повноту, анї про систематичний добір, анї про докладне віддане текстів, затер усї особливости списків, навіть транскрібував усї тексти із кирилицї на гражданку. Одним словом, тексти єго мають вигляд змодернїзований. Хибою сего видання є також брак орієнтуючої передмови; її помістив Пипін у журналї „Русское Слово“ 1862 р. п. з. „Ложныя и отреченныя книги русской старины“.

Ще перед тим, 1856 р. проф. Буслаєв у першім томі своєї книги „Историческіе очерки русской народной поэзіи“ стор. 484—492 дав короткий огляд змісту деяких старозавітних апокріфів, помістивши на початку того огляду Індекс книг ложних, винятий із одного Соловецького рукопису XVII в. А в 1862 той же Буслаєв надрукував у Тіхонравовськім журналї „Лѣтописи русской литературы“ обширне оповідане про Соломона з рукоп. XVIII в. (Лѣтописи IV, 112—153).

В р. 1863 вийшло в сьвіт знамените видане апокріфів, доконане проф. Тіхонравовим (Н. С. Тихонравовъ, Памятники отреченной русской литературы, т. I—II). Мала се бути прилога до працї „Отреченныя книги древней Россіи“, та працї сеї Тіхонравов так і не написав. Перший том збірки Тіхонравова обіймає апокріфи старозавітні і містить

1) Три тексти оповідань про Адама.
2) Два відривки із книги Еноха.
3) Оповідане (маленьке) про Ламеха.
4) Два тексти оповідань про Мелхіседека.
5) Два варіянти апокріфа „Откровеніе Авраама“.
6) Смерть Авраама.
7) Лїствицю.
8) Дві редакції Заповітів 12-ти патріярхів.
9) Исходъ Мойсеевъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

10) Соломонъ и Китоврасъ.
11) Суды царя Соломона.
12) Повѣсть о плѣненіи Іерусалима.
13) Слово о исповѣданіи Еввинѣ и о болѣзни Адамовѣ.
14) Слово о древѣ крестномъ.

Надто з текстів другого тому сюди відносить ся слово Мефодия Патарського, напечатане тут в цїлости аж у чотирьох варіянтах.

Супроти видання Пипіна збірка Тіхонравова значить великий поступ. Тіхонравов підготовляв своє видане далеко стараннїйше, вибирав для друку по змозї найстарші і найлїпше заховані тексти, силкував ся в друку віддати текст як найдокладнїйше, а в сумнївних місцях подавав варіянти иньших списків або свої здогади та уваги. Хибою єго можна вважати хіба те, що зовсїм не узгляднює збірки Пипіна і передруковує деякі тексти, що вже були там поміщені, та й ся хиба вияснює ся тим, що збірка Тіхонравова, здаєть ся, приготована і видрукувана була ще перед 1862 роком і тілько автор своїм звичаєм не випускав єї в сьвіт, так що Пипін випередив його своєю, більше прихапцем зладженою збіркою. В усякім разї збірка Тіхонравова була першою пробою систематично і вповнї науково зладженого видання словянських апокріфів. Що перша проба не могла зараз бути повною, розуміють ся само собою. Сам Тіхонравов чув се і зараз по виданю своєї збірки почав думати про єї доповненє і ось уже в 1868 роцї він предложив петербурській Академиї Наук нову збірку текстів, що мала становити третїй том Памятників. Академия почала друкувати сей том і до 1872 р. було надруковано 6 листів, та Тіхонравов чомусь закинув дальше друкованє, зажадав звороту свойого рукопису і ті 6 листів побачили сьвіт божий тілько по єго смерти, в 1894 р. в 58 томі „Сборника отд. русск. языка и словесности“, видаваного Академиєю Наук. Видрукувано там ще два варіянти „Смерти Авраама“, один із рукопису XIII., а другий із XVII. в., новий варіянт „Повѣсти о плѣненіи Іерусалима“ з рукопису XII в., „Вопросы Іоанна Богослова Аврааму о праведныхъ душахъ“, сербський переклад „Видѣнія Исаіи о послѣднемъ вѣкѣ“ і старий переклад того самого апокріфа з рукопису XII в. (той сам текст був тимчасом надрукований А. Н. Поповим у єго „Описаніи рукописей библіотеки А. И. Хлудова“) і вкінцї „Откровеніе Варуха“.

В усякім разї збірка Тіхонравова дала товчок до нових праць над досьлїдами старого словянського і специяльно руського письменства. На єї підставі написана була в р. 1864 статя Лавровського „Обозрѣніе ветхозавѣтныхъ апокрифовъ“ (Духовный Вѣстникъ, томъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

IX.). Апокріфічній літературі посьвячені особливі віддїли в оглядах старої словянської літератури Пипіна і Спасовича 1865 і Ягіча 1867. В р. 1872 вийшла статя „Библейская письменность каноническая, неканоническая и апокрифическая“ архімандрита Михаіла, друкована в „Чтеніяхъ въ обществѣ любителей духовнаго просвѣщенія“ за лютий, а також важна діссертация І. Порфірєва „Апокрифическія сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ“, видана в Казанї. Ставши професором Казанського унївєрсітету Порфірєв посьвятив свою силу головно збираню і студіованю апокріфічної літератури, до чого добрий привід і богатий материял дали перенесені з Соловецького манастиря до Казанї і віддані бібліотецї тамошнього унївєрситету старі рукописи. В р. 1877 вийшов перший том єго збірки текстів з увагами пз. „Апокрифическія сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Соловецкой библіотеки“ (в 17-тім томі Сборника“ петерб. Академиї Наук). В р. 1879 Порфірєв видав перший том своєї „Исторіи русской словесности“, а в ньому дуже богато місця посьвятив оглядови апокріфічної літератури. В кінцї в р. 1890, уже по смерти Порфірєва вийшов другий том єго збірки пз. „Апокрифическія сказанія о новозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Соловецкой библіотеки“ (в 52-ім томі „Сборника“ Атадемиї Наук). Збірка Порфірєва не визначуєть ся такими прикметами, як збірка Тіхонравова. Він пішов сьлїдами Пипіна, транскрібуючи кирилицю на гражданку, тай рукописи, якими він користував ся, загалом не старі тай не особливо добрі. Та про те є тут богато цїнного, особливо ті новійші переробки, яким підпали апокріфічні оповіданя у московських роскольників. При тім автор добре познайомлений з давнїйшими західно-европейськими виданями апокріфічних текстів і дуже часто порівнює старорускі тексти з грецькими.

Обік Тіхонравова стоіть Срезневський як один із головних промоторів студий над старим письменством. Знаменитий філолоґ і палеограф він лишив по собі довгий ряд праць, що доторкають ся й до апокріфічної літератури, та головно треба тут згадати єго „Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ рукописяхъ“ (всього 90 розділів, а деякі з них — цїлі монографії). В тій працї, можливій тілько в такім центрі як Петербург, де зібрано величезну силу рукописів, подано або повні тексти, або врывки або звістки і вказівки про богато творів апокріфічної літератури, та подано також богато основних розвідок про поодинокі памятки або рукописи.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Видавничу працю Тіхонравова в Москві провадив далі єго методом ученик єго Попов. Він видав Історичну Палею, а в своїх „Библіографическихъ матеріалахъ“ (друкували ся в „Чтеніяхъ общества исторіи и древностей“) він подав цїлий ряд важних апокріфів із дуже старих рукописів, додаючи до них дуже цїнні, головно філолоґічні уваги. Одну часть зібраних ним матеріялів видав по єго смерти Сперанський. Деякі апокріфи видав Попов також у зладженім ним описї рукописів Хлудова, та сего коштовного виданя я не мав у руках.

Смерть Тіхонравова дала привід єго ученикам видати в повнї той твір, що в староруській лїтературі був найважнїйшою збіркою апокріфів — Толковую Палею. Видане старанно приготоване до друку розпочало ся в 1893 р. і тепер текст Палеї вже видрукуваний увесь. Рівночасно богате „Общество любителей древней письменности“ розпочало друк тої самої Палеї, тілько по иньшому, пізнїйшому рукопису, фотолїтоґрафічним способом. Сего виданя я не бачив.

Із новійших росийських праць про апокріфічні оповіданя в першім ряді треба назвати праці проф. Веселовського, головнож єго „Славянскія сказанія о Соломонѣ и Китоврасѣ“ 1872, „Опыты по исторіи христіанской легенды“ (Журналъ министерства нар. просвѣщенія 1873—74), „Разысканія въ области русскихъ духовныхъ стиховъ“, „Южнорусскія былины“, „Изъ исторіи романа и повѣсти“. В прилогах до поодиноких розділів своїх праць проф. Веселовський друкує іноді нові тексти апокріфічних оповідань. Загалом праці єго показують найкрасше, який богатий та плїдний матеріял дають апокріфи для студий лїтературних в найширшім їх розуміню.

По за границями Росиї головним огнищем студій над сею лїтературою є Югословянська Академия в Загребі, що в своїх виданях оголосила доси поважний ряд цїнних текстів апокріфічних оповідань. Головними робітниками є тут Серб Ст. Новакович і проф. Яґіч. Не маючи у Львові під руками (скандал!) сих для всякого Славіста необхідно потрібних видань і користуючисе тілько пригідними виписками, які я поробив собі в бібліотецї словянської семінариї у Відні, а також бібліоґрафічними показчиками Козака і Прейшена (в Гарнаковій „Geschichte der altchristlichen Litteratur bis Eusebius I, B) я подаю спис старозавітних апокріфів, опублікованих у тих виданях:

1) О созданіи Адама (подав проф. Яґіч, Arkiv za povjestnim Jugoslovansku IX, 105—108).

2) Книга Еноха (подав Ст. Новакович, Starine XVI, 70—81).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

3) Откровеніе Авраама (подав проф. Ягіч, Arkiv IX, 83--91).

4) Асенеѳ (подав Ст. Новакович, Starine IX, 27—42).

5) Іов (подав Ст. Новакович, Starine X, 159—170).

6) Житіе и жизнь светаго и праведнаго Іова (подав др. Полівка)

7) Паралїпомена Єремії (подав Ст. Новакович, Starine VIII, 40—48); сербський текст опублїкував також А. Попов, Описаніе рукописей Хлудова, 406—413.

8) Откровеніе Варохово (подав Ст. Новакович, Starine XVIII, 205—209)

9) Видѣніе Исаіи (подав Стоянович, Споменик III, 193).

10) Видѣніе Даніилово (з югослов рукопису опублїкував проф. Макушев у журналї Русскій Филологическій вѣстникъ VII, 23—26). Сербськими текстами із старої збірки добутої в Альбанії проф. Сречковичем у Білградї покористував ся й Москаль Соколов, опублїкувавши в своїх „Матеріалахъ и замѣткахъ“ усї апокріфічні писаня, що в Індексах приписують ся болгарському попови Єремії і додавши до кождого з них цїнні уваги. В Чехії опублїкував декілька старословянських апокріфічних текстів (із рукописів, що колись належали до Шафарика) др. І. Полівка; в Болгарії видав збірку старих текстів із Тиквенського рукопису Начов. У нас опублїкував др. Ом. Калитовський апокріфи з рукопису Теодора Поповича Тухлянського, проф. Сумцов подав у „Кіевской Старинѣ“ огляд укр.-руських апокріфів і їх сьлїди в нашій устній лїтературі; я подав у Зорі 1886 р. звістку про Дрогобицький рукопис і деякі вирівки з него, а в „Кіевской Старинѣ“ звістку про рукопис о. Яремецького Білахевича, дрогобицький текст Житія Адама і Еви і оповіданє про лоб Адамів із рукопису о. Яремецького.

В Болгарії опублїкував проф. Драгоманов свої многоцїнні досьлїди про деякі легенди, де також часто доторкаєть ся й старозавітних апокріфів, напр. в розправі про Едіпа.

У Поляків памяток апокріфічної лїтератури загалом мало. Дещо зібрали і опублїкували етноґрафи О. Кольберг і Сьвентек. Дуже гарну працю про найстарші апокріфи надрукував Радлїнський у місячнім додатку до Przeglądu tygodniowego 1894—1895.

X. Рукописи визискані в сьому томі. Лишаєсь нам ще сказати декілька слів про рукописи, з яких ми брали тексти і варіянти зведені в отсьому томі. Їх не богато; богатих рукописних збірок, таких як у Росиї, у нас нема; переважна часть рукописів, по яким зладжено отсю збірку — приватна власність моя або других людей, річи позбирані припадково, уривки і шматочки чудом

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

якимось уратовані від затрати. Подаємо тут їх огляд, зупиняючи ся докладнїйше на однім, а лишаючи собі подрібні описи важнїйших рукописів на пізнїйше.

1. Крехівська Палея. Ся богата криниця, відки взято найбільшу часть текстів поміщених у сьому томі, се грубезна книга in 4-to, власність бібліотеки Крехівського Василиянського манастиря. Писана на сїрім, не глянцованім папері вона числить тепер 574 картки (1148 сторін), хоча в рукописї є більше або менше значні прогалини, де бракує карток (1 картка видерта між стор. 340—341, дещо, здаєть ся, бракує між стор. 1068—1069, між стор. 1132—1133). Картки анї сторони не нумеровані, кустодів у низу нема. До стор. 1119 уся книга писана одною рукою, дрібним, гарним почерком, полууставом, не добре читким хіба для того, що слова писані часто без розділу. Киновар уживаєть ся в великих буквах, в титулах та при доконуваню поправок; поправки ті, роблені на полях тою самою рукою, яка писала всю книгу, сьвідчать про те, що переписувано текст старанно, а потім порівнувано з оригіналом. Кожда сторона сего першого рукопису має 28 рядків письма; 16 карток зшито в один кватерніон. Оправа стародавня, рукопис захований доси добре. На двох місцях рукопису на полях в низу знаходить ся підпис давнїйшого его властивця. І так на стор. 346 читаємо: Jan Zołkiewskiy Nazolkwie Hetman Polny Korony, а на стор. 1132 у другої: Jan Zołkiewski Nazolkwie Marszałek y Hetman Polny Korony. Hetman Polny Korony Polny Korony". Ті самі два слова: Korony Polny, написані, мабуть як проба пера, тою самою рукою і на стор. 1133. А що між стор. 1132—1133 є в рукописї прогалина, а слова на стор. 1133 є немов продовженєм підпису зі стор. 1132, то видно, що вже тодї, коли писано сей підпис, в рукописї була та сама прогалина. А що Ян Жолкевський умер 1623 р., а підпис его знаходить ся також на другій, значно новійшій части нашого рукопису, то вже з сего огляду час написаня головної, старшої части мусимо відносити до XVI або й XV віку. Як показують проби мови і правописї сего тексту, подані у нас, маємо тут дїло з редакциєю руською без сьлїдів болгарщини: великого юса (ѫ) зовсїм нема, замѣсць ѣ уживає ся дуже часто е, рідко уживає ся обік ы старинне ъı, та часто замісць ы стоїть і звичайне и (рибы); вонож нераз заступає й місце ѣ (по Антохи, 1021); ъ і ь в серединї слів заступлені звичайно голосними о і е (напр. Потоломей зам. Пътоломей); строго проведена ріжниця між е і є. Все те показує без сумнїву полудневоруський характер списка.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Від стор. 1120 до 1142 писала якась пізнійша рука. Письмо вельми характерне, від полуустава переходить до скоропису. В кінці на стор. 1143—1146 писала та сама рука, якою писана перша часть рукопису. Остатня картка записана знов иньшою рукою.

Головного титулу рукопис наш не має. На першій сторонї під дуже прімітівним киноварним орнаментом написано киноваром у два рядки звичайними дрібними буквами: „Книги глаголемаꙗ палемаꙗ толкованиꙗ съ бг҃омъ починаемъ гн҃ бл҃ви ѡч҃е“. Як бачимо, титул книги „Палея Толковая“ був для переписувача незрозумілий і він напутав (а може і в своїм оріґіналї знайшов!) Палемая Толкованиа. Далї йде звичайний початок Палеї: Бг҃ прежде всѣхъ вѣкъ ни начала ймѣꙗ ни конца ꙗко Бг҃ силенъ, первое сътвори анг҃лы своꙗ дхы, слгы своꙗ, ѻгнь, пламень“ (пор. Палея Толковая, 1). До 79 сторони іде перша часть Палеї, тзв. шестоднев, т. є. історія твореня сьвіта з коментариями і полемікою з жидовином майже на кождім кроцї. Апокріфічних оповідань окрім про Сатанаіла тут нема нїяких, та за те є цїкаві причинки до стародавнього природознавства, оповіданя про зьвірів і птахів, про риби, про устрій людського тїла і т. д.

Від стор. 79, від титулика „ѡ змии“ починаєть ся оповіданє про гріх Адамів і єго вигнанє з раю. Приводимо тут для доповненя того, що виписано відси в нашій книзї, ще один уступець апокріфічного характеру: „Нарє[є] Ꙗдамъ ймꙗ жене своеи: жизнь, ꙗко та мти ѥсть всемь живщимъ. Сътвори Гс҃ Бг҃ Ꙗдамꙋ и жене єго ризы кожаньꙗ и ѻблече ꙗ, рекше в тело перстное, зане ж[є] ѕстыди сѧ теплота ꙋма єго, и ктомꙋ же не моци пребывати ни слговат[и] ємꙋ с горними силами, но ѡблецисѧ въ тело се ꙗкож[є] и в кожаньꙗ ризы. гл҃ть книгы: на томленꙗ ѡбложенꙋ сгрѣшившемꙋ и мч҃нїю ѻсжденномꙋ, ꙗки в темници сѣщꙋ в поте лица єго. Реч[є] же Гс҃ Бг҃: „се Ꙗдам быс[ть] ꙗко ѥдинъ ѿ нас!“ (пор. П. Тол. 155—156 стор. 84—85). І далї вияснивши ті слова божі яко наругу над Адамом і над єго бажанєм — бути рівним Богу, автор пише: „ижгна Гс҃ Ꙗдама того днї, вънже прествпи, к вечрꙋ, и ѡсѣди делати землю, ѿ нея ж[є] взꙗть быс[ть], и всели сѧ прямо раю. Сама ѕбо мнозии стазаю҆щие с[ѧ] гл҃ть: колько днии пребыс[ть] Ꙗдамъ в раи? иний ѕбо гл҃ть: ѕ҃. часовъ, понеже въ ѕ҃. час распꙗт быс[ть] Спсъ, и въ ѕ҃. час приствпї Гс҃ и ѡбличи Самарꙗньꙗнꙋ и ѿ грѣха ю ѡч҃сти подавъ ей водꙋ живꙋ. гл҃ть же ѥ҃ственое писанїе, ꙗк[о] м҃. днии пребыс[ть] Ꙗдам в раи, томꙋ ѕбо последнꙋю стыи цр҃ковный лик ѥдиною всего лт҃[а] въ м҃. днии крепок пост держати“ (пор. П. Тол. 157—158 ст. 85). Коментуючи

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

наведені у нас (стор. 28) слова про Херувима, що по вигнаню Адамовім приставлений був пильнувати дерева животного автор запитує Жидовина: „Разумѣеши л[и], о̑ жидовине, что єсть древо животноє̑, когда ли ѡстꙋпи херовим ѿ древа животна? не єгда ли сѧ въдрꙋзи на мѣсте крайневе зовомо Голгота, рекше лобное мѣсто? тꙋ бо пропатꙋ бывшю Їсꙋ и̑ авиє̑ прорази камен чс̑тнаа та Гн̑а кровь до главы Ѧдамовы и̑ о̑чиць ю̑ и̑ о̑сти, да то видевъ херꙋвим ѕстꙋпи [ѿ] древа жи[во]тнаго (стор. 87, пор. П. Тол. 161—162).

На стор. 88—90 находить ся роздїл „ѡ̑ зачатьи Каина“ — розвідка фізіологічна, цїкава тим, що висказує погляди супротилежні тим, які висказував про се Арістотель і які за ним повторяла в середнїх віках західня Европа. Бо коли Палея зачате дитини приписує тому, що „ѿ мꙋжа стꙋденоє̑ йскипенїє семенноє̑ примешаєт сѧ противꙋ соуци крови женьстеи̑“, а в такім разї „съсѧдет сѧ ѿ стꙋдена моужескаг[о] семени... ѿ жены ж[е] крокъ тепла смерзъши сѧ въ плоть претварѧет сѧ“ (88 г. П. Тол. 164), натомісць у зах. Европі аж до кінця середнїх віків держав ся погляд, „quod mulier est frigida et humida a natura, vir autem est calidus et siccus. Frigidissimus virorum est calidior calidissima mulierum“ (Albertus Magnus, De secretis mulierum. Amsterodami 1660, p. 17—18). Про Каіна і Авеля говорить ся, що „Каинъ бѣ перваго грѣха зачатокъ и̑ престꙋпленїа заповед[и] бж̑иа̑, Авель же плод смиренїа̑ быс[ть] и̑ чадо желанїа̑ и̑ сѧ̑тнаго ѿвѣта“. Є се натяк на оповідане, яке знаходить ся в ґностичній книзї Адама (Migne, Dictionnaire des Apocryphes I, 290 і д.), що у нас в цїлости не була звісна. Тутже автор додає увагу: „но и̑ Дегеѡн [Діоген?] филосо̑ речь[е] юноши нѣкоемꙋ бес постава шатающа [sic!] сѧ: о̑цъ твои̑ пїанъ тебѣ всеа̑лъ“ (92, П. Тол. 171—172).

На стор. 94—97 є статейка „ѡ̑ дши и̑ ѕме и̑ ѡ̑ разꙋме“ — проба середньовічної псіхології; стор. 98 „ѡ̑ Каин[е]“, стор. 101 „о̑ ѕбїнний Авела“, стор. 103 „о̑ роженїи Сифове“; ся статейка кінчить ся ось як: „Роди же Ѧдам г̑. сны: Каина, Авела, Сифа, и̑ две дщери: Азарѳ, Асоуа̑мѳ. и̑ по повеленїю бж̑ю дасть и̑мена всемь зверем и̑ скотом и̑ гадом и̑ рыбамъ и̑ птицам и̑ своим чадом, Ѧдама ж[е] създавъ Гь̑ и̑ имя дал, тако ж[е] и̑ Е̑вꙁе. Авель ж[е] оубьенъ быс[ть] ѿ брат[а] своего̑ Каина. Каинъ же поиа̑ть собѣ женѳ сестрѳ своюо̑ первюо̑ Азарѳ, Сифъ ж[е] поиа̑тъ вторюо̑ сестрѳ своюо̑ Асѣа̑мѳ. а инде гл̑ть дщери Ѧдамли первюю Каламанѳ, а вторюо̑ Ѧдеверѳ“ (104). Се остатнє речене важне для того, бо по думцї Жданова вказує, що автор Палеї знав Слово Ме-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

фодия Патарського, де власне такі імена мають дочки Адамові. Та речене се може бути пізнїйшою вставкою руського переписувача, в чім укріпляє мене й те, що цїлого сего місця у Коломенській Палеї нема.

Назва внука Сифового Каїнана „толкѣ҃т сѧ гнѣзникъ и ревность“ (ст. 105, П. Т. 196). Про голуба, що його Ной випустив із ковчега сказано, що він „принесе к Ноѣви ѿ сѣцець [sic!] древѧныхъ патоpопесменѣю мѧсть“, а порівнюючи Ісуса Христа с тим голубом автор додає, що „сей ѕѣо голѣбь д҃-писменьвѣ, д҃. чт҃ь вышнаго мира ѻбразъ носѧй же Дх҃ъ ст҃ыи“ (ст. 114). Тут у перве автор Палеї цитує своє жерело: Пентетеѣх ѿ книгъ прописан[о]. Говорячи про жертву, яку принїс Ной Богу по потопі, автор додає: „ничтож[е] бо тѣка и кости зловонне есть“ (ст. 115). Говорячи про те, як Ноєві сини роздїлили між себе землю, автор подає цїкаву географію всеї звісної йому землї. В нїй дві річи звертають на себе нашу увагу: переважна часть далеких країв і народів має назви взяті живцем із грецького (Ѩрриѳноѝ, Ѩѣрканоѝ, Магардоѝ, Парѳоѝ, Герсаноѝ, Єлѣємоѝ, Коссеѡѝ, Дрѣсиѡѝ, Камилиѡѝ, Гадѳиноѝ і т. д. ст. 123), а друге — особлива увага автора до земель словянських і тих, що були сумежні зі Словянами. Зараз на початку говорячи про Афета автор каже: „Ѩфѣтѣ же ѩша сѧ полѣнощнѣѩ и западныѧ странѣ: Мидиѧ, Ливанѣѧ, словенескъ ѩзык“ (ст. 120). А далї вичислюючи ріки в краях Афетового колїна автор крім одного Тигра знає тілько словянські ріки: „Дѣнаи, Днепръ, Десна, Припет, Дкїна, Волхово, Волга“ (ст. 126, П. Т. 240). І далї вичисливши народи Афетового колїна автор додає характерний уступ: „Сказаше ж[е] книгы всѣх ѩзыкъ племенъ сиѫ, иж[е] рассеѧ по лицю всеѧ земли Сима, Хама, Ѩфета, йныи же ѩзыѣцы не разоѵмно ѩзыѣци прозкаша с[ѧ], но по ѩзыѣкѣ йшемѣ неведомїми ѩзыѣкъ менити ѧ. мы ж[е] гл҃мь по речи ѩзыѣка своег[о], иж[е] ѿ Ѩфета ѩзыѣци йзыд[о]ша и в части ег[о] седмть: а҃-ѳ҃ варѧзьскъ, в҃. ѩзык словенескъ, г҃. Чюд[и], д҃. Ямь, е҃. Лопъ, ѕ҃. Перма, з҃. Корела, и҃. Печера, ѳ҃. Угра, і҃. Литва, ѧ҃і. Ятвязи, в҃і. Прѣси, г҃і. Недрева, д҃і. Мерѧ, е҃і. Мордва, ѕ҃і. Мещера, з҃і. Мѣрона, и҃і. Корсь, ѳ҃і. Земыгола, к҃. Ликъ“ (стор. 127—128, П. Тол. 243).

До стор. 281 канвою оповіданя служить книга Бития. Від 281 до 366 ідуть Заповіти 12-ти патріархів, що заповнюють прогалину між кн. Бития а кн. Ісхода. Від 366 до 500 канвою оповіданя служить тзв. Пятикниже Мойсеево, відси до 554 кн. Ісуса Навина, від 555 до 612 іде кн. Суддїв, далї йде „Си же написан[а] сѣть в кратце йс книгъ ѡсмиѫ ѿ Рѣфе“ до стор. 620, по чім на стор. 621 чита-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ємо новий титул: „Сиѧ же книгы вписан[ы] соуть в кратце книг[а] д҃-ѧ ѡ Самоил[е] пр҃роци и о Саѵле ц҃ри и о прочих ц҃рех, и начало имоуть сице“. Історія Саула йде аж до стор. 690, історія Давида від 691 до 776, історія Соломона від 776 до 841. Тут властиво кінчить ся Палея, хоча остатня полеміка з Жидовином знаходить ся на стор. 817 при нагоді толкованя пророцтв Соломонових про Христа. Те, що йде далї, се короткий, лїтописний перегляд усїх царств жидівських аж до вавилонської неволї, перегляд зладжений на підставі 3 і 4 книги Царств і кн. Єремії, до стор. 987; тілько на стор. 957—963 вставлено з книги Данилла оповіданє про Сусанну. Далї йдуть виривки із кн. Данилла, Ездри, Маккавеїв до стор. 1027; відси починає ся короткий огляд історії Римлян аж до Різдва Христового, ст. 1039, і далї лїтописним способом оповідаєть ся історія аж до смерти Константина В. на стор. 1077. Тут особливу увагу звернено на перший собор Нїкейський, а й дальше про собори оповідаєть ся досить подрібно. Старанно позаписувано такі справи, як принесенє ризи Богородицї з Капернаума до Цариграда (1077), про соромітну смерть єретика Ария, про Юлїяна апостату (1078—1084), про другий собор (1084—1086); про дальших царів говорить ся дуже не богато, а тілько докладнїйше про собори церковні, принагідно згадуєть ся про землетрясеня та комети (1095). При Маврикії оповідаєть ся ось яке диво: „При сем же народ[и сѧ] детицѣ въ ц҃риград[е] безъ ѡчию и безъ рѫкъ, на лѧдвиѧхъ емѫ рибиѩ хвостъ порощенъ въ ѡбразъ кожныѧ рыбы. Песъ роди сѧ ѡ с҃. ногахъ, главѫ имеѧ львовъ ѡбразъ превелий, быс[ть] же въ Фракии в҃. дѣтицѧ родиста сѧ, єдїн ѡ четырех ногах, а дрѫгый ѡ двѫ главѫ. гл҃ть же нѣцыи ѡ ѳбразник: „не знаменѹєть с[ѧ] бл҃гоє въ градех, иж[е] аще тако роди сѧ“. Іави же сѧ в рецѣ Нилѣ слн҃цю вшедшю чл҃коѡбразне две жывотне, мѫжь и жена, ѩже ны нарицаютъ сѧ рѣкше Вилы: сладко гл҃ть, весма ѕмр҃ьтвѫще, ѡбразъ же имѫть ѡ главы до пѫпа чл҃ческаго, прочее же птица. мѫжь же красноперьсець ѥдинъ, жене же лице и власи черьмни, подобно же и мѫжь, сесца же имеѧше безъ власъ, власи же на чернь. Люд[и]е же с патрїа҃рхом чюдѧщи сѧ клѧтвы приложиша тѣмь малженома, да не видѧ раздроушит, да же вси видѧт. до д҃-го часа вси люд[ї]ѥ видѧще дивлѧхѫ сѧ, такоже паки в реку внидоста. сима же погрязьшима коркодили въсплывше и скочивше многы чл҃кы пождоша. ѩко коркод[и]лъ зверъ єсть великъ кѫпно же и риба ѡ главы даж[е] и до хвоста и ѡбразъ хребта ѥго ѩко черн҃ камень єсть, чрево же ѥго вѣло и ногы ѥго д҃. и хвостъ емѫ велий ѳстръ, в хребте же ѥго єдина кость,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

конца ѝзострена ꙗко ѝ терние, ꙗко пиле зѣби конци, ѝ биѣть тѣмь ж[е] на ня гнѣваѣть сѧ ѝ многы творить ꙁазвьї. глава же ѥмꙋ при рамѣ ѝсходацїї: дондеж[е] не жинет [sic! зам. зѣнеть], зверина глава ѥсть; ѥгда ж[е] зинеть ꙁѣстьї, все ѥсть до рамꙋ зеканиѣ творѧ. ꙁѣиваѣть же сего многажды ѣдрыѣ в тои ж[е] рѣцѣ сѣци, ѡбразь ѥмꙋщь песѣй, ѝ таком нравом: ѥко оуста своѣ коркодилъ тако ѡвръзъ почиваѣть, ѝ ѣдрина же ѡбалавши сѧ в калъ ѝ ꙁѣсты ѥго къ чревꙋ исшедши ѝ растеръгнꙋвши скоро ѝсходит ѡходомъ ег[о] ѝ мр҃тва ѡстави ѥго“ (1096—1098). В сьому оповіданю вельми цїкава згадка про Вілу, Русалку югословянську. Очевидна річ, що речене се могло бути написане тілько в Сербиї або Болгариї, а се давало би привід думати, що той, хто писав Крехівську Палею або єї оріґінал, користував ся для доповняючої части якимсь хроноґрафом югословянської редакциї.

Далї згадавши про царів Ираклія і Констянтина автор уміщує обширну статю „ѠБахъмете“, зовсїм відмінну від тої, яку знаходимо в додатку до Ковельської Палеї (зміст єї я переповів і розібрав у своїй статї „Podania o Mahomecie u Słowian“ Wisła VIII). Ся статя кінчить ся характеристикою околиці Дамаску, і тут читаємо ось які займаючі відомости: в тім краю „вина ж[е] и смокви за ї. мць зоблют, прочиѣ же плод ѡ года до год[а] ѡбьемлють, величество ж[е] гроздна вина: два на древе подъѣмет. пигань ж[е] ꙗко смоковницю к северномꙋ же предѣл. корень ж[е] бываѣть пламенеѡбразень ѣменемъ калтарит, ѡ него же к вечерꙋ сиѧѣть скѣт, ни кнеж[е] ѡ чѣкъ вѣскопаѣть ѥго можеть, зане въ ѡбраз[е] оумарит ѥго, токмо аще корени прикоснеть с[ѧ] ѡкрѣгъ рѣкоѣ. ѡкопавше корени того ѝ песъ прикꙋзавши вѣстерьгнет корени того песъ, последствꙋа чѣкꙋ хотѧщю, ѧвїѣ ꙁмрет песъ. корени же того прикасаютъ бесновѣщимь, ѡпоущаѣть, вѣсѣ ѡ корени ѣзгонимꙋ“ (стор. 1101). Говорячи про Палестину автор замічає: „ѥще же ѝ в Палестине ѣсточникъ цѣлбы подаваѧ, в немь ж[е] Гѣ пѣтьшествовавшю nosѣ оумьї, ѝ древо стоѣть всемь недꙋгомъ врачьба: ѥгда Ѩсифь Хѣ вземь съ сѣтоꙋю Бц҃ею ѣды въ Ѥгупеть, ѝ да на землю преклони с[ѧ], древо поклони с[ѧ], ѥго ж[е] ѡбраз даже до ѣнѣ хранит поклоненїе“ (ст. 1102). Се оповіданє про дерево, що похилило ся до землї над утїкаючим Ісусом, узяте із незвісної в словянськім перекладї апокріфічної евангелиї сьв. Матвія (гл. C. Tischendorf, Evangelia apocrypha, Lipsiae 1853, Pseudo-Matthaei evangelium, гол. XX, стор. 83). По коротких замітках про дальших царів і про собори ширше оповідаєть ся про Льва Ісаврянина і „ѡ попрании сѣхъ ѣконъ“ (стор.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

1105—1108). Говорячи про Львового насьлїдника Констянтина автор додає: „При семь Понтейское море поморзе [sic! зам. померьзе] р҃. поприць а в глѳбинѫ лакот л҃., на то же снегѫ падшю възрастѣ дрѳгыхъ к҃. лакотъ. февраля ж[е] на много дн҃и кры раскрѳшившю с[я] ꙗко горы, тако посѣды вси ко град]ѫ] доплывъше, ѿ великыхъ же кор҃ тѣхъ в҃. кр҃ѣ ѿторгъша ся: ѡ҆дина скрѳши с[я], а дрѳгыи къ градѫ приде и ѿ ѡ҆снованиа градъ потрясе с[я] по великѫ и мнозѣ домове распадаше с[я]“ (ст. 1108—1109). При пізнїйшім Констянтинї, що царював разом з матїрю Іриною, оповідаєть ся про семий собор, на котрім проклято латинян за 34 єресї (ст. 1109—1112). Далї оповідаєть ся дещо про Льва Арменина і про смерть царя Феофіла, сина Михайлового (ст. 1112—1117).

Від стор. 1117 хроноґраф приточений до Крех. Палеї робить ся для нас більше цїкавий із за звісток про Словянщину і про Русь, які в нїм попадають ся. Ми подаємо ті звістки в повнї, бо вони важні для характеристики жерел, з яких черпав автор сеї Палеї. І так на стор. 1117 читаємо: „По Фи҃ѳфиле ц҃рствова Михаил сн҃ъ е҃го съ м҃трью Фе҃ѳдорою лѣт д҃. а единъ г҃. лѣт, а с Василь҃емь лѣт[о] ѳ҆дино. И при семь ц҃рствии въ в҃. лѣт[о] ц҃рства е҃го кр҃щена бы[сть] земля болгарьскаа и при Борисе князи болгарьстемь. В лѣт[о] ѯ҃ѕ҃. т҃аг҃. преложиша книгы ѿ греческаго ꙗзыка на словеньскыи ꙗзыкъ Кирилъ философъ с Меѳедь҃емь. Я преж[е] тѣхъ лѣт Словени и Кривици ходиша к Варѧгомъ и рѣша: „земля нша велика и добра и ѡ҆билна, а нарѧда в неи нетѫ, и дад[и]те намъ князи], да владеютъ нами“. и избраша г҃. брата ис родыѫ своимы: стареи седе в Новеград[е] Рюрикъ, а Синеоусъ на Беле ѡ҆зери, а Трѳворъ въ Изборъске“ (ст. 1118). Оповідаючи далї про Михаїла царя візантийського автор вплїтає тут оповіданє про перший напад Руси на Царгород. „Рѳсь же вн҃ѳтрь сѫда вшедше много множ[е]ство ѕбиньство хр҃тьяномь створиша, къ дв҃ѕ сто҃ѵ лодий Костантинъ градъ ѳ҆кр҃ѫжиша. ц҃рь же вшедь ѣ҆два въ градъ, вниде с патриа҃рхомъ Фотиемь к соуцеи ц҃ркви ст҃ѣи Бц҃и Влахерн҃ѕ, всеночнѫю молѳ҃ ѕтворишѧ. имѧ же се прии҃тъ м҃ѣсто некоторомѫ кнзю Скѳѳанинѫ Влахерн҃ѕ нарецаемѫю тѳ҃ емѫ ѕбьенѫ бывшю. таче бжственѫю ст҃ыи Бц҃а ризоу съ п҃ѣсми йзнесъше в морѣ скѳтъ ѳ҆мочивше. тишине же бывши и морю ѕкротившю ся, и абие боурѧ с ветромъ въста и вълнами великыми въздвигшимь ся засобь безбожныхъ Рѳсь и лод[ь]и възмате и к берегоу приверже йзби. таковыи и вѣды йзѣгнѳти ꙗко мало ѿ нихъ и въ своѧси с побежениемъ възвратиша с[я]“. На тійже стор. 1119 є ще коротенька замітка: „В лѣт[о] ѯ҃ѳ҃мн҃. йде Игорь

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

на Грѣкы҃ѣ къ ѧ҃. корабль". Тут кінчить ся перший рукопис. Від стор. 1120 пише вже иньша, мабуть пізнїйша рука, хоча текст являєть ся безпосереднїм продовженем попереднього. Та в формі букв і в способі писаня бачимо значні ріжниці. Новий писець не уживає ѕ, а тілько ꙋ, не має так само як і старший ж, має иньшу форму в, не розріжнює звичайно ѣ і є, не вживає ы ані ь҃; знаходимо тут також поодинокі букви курсівні (ѧ, ѫ, ѭ). І ось на кінці стор. 1119 читаємо: „В лѣт[о] ѧ҃ѕ҃. ꙋ҃." а на стор. 1120: „кѝ. индикту июния мц҃а въ і҃. дн҃ь приплуша Русь на Коньстантинъ град в лодїяхъ ѧ҃і., иж[е] и҃ Скѣди [sic!] гл҃емъ, ѿ рода варѧжска сущем. много ж[е] и҃ велїе зло створиша Русь преж[е] даж[е] грецким воемъ пришедшим. тогда бо сѹд весь пожгоша, а йхже имше плѣнники, ѳвѣх растинахѹ, другыя же яко стража поставлѧюще стрѣлами растлѣкѧхѹ [sic!], ѳпакы рѹцѣ свѧзавше гвозди желѣзны посредѣ главы вбиваху имъ, многи ж[е] стѣхъ цр҃кви ѿгневи предаша. Роман же посла на дромонъ ѣлико ж[е] бѧше в Коньстантинѣ граде съ Фешфаномь патрикїемъ. Фешфан же пом и҃ люд[и] иным ѳурѧдивъ преж[е] и҃ ѳуготовивъ, потом же и҃ слезами себе ѳутвердивъ Рѳси ѿжидаше в лодїяхъ на нѧ йти йскрь стьпа [sic! зам. стлъпа] гл҃емаго фора, стражница, в неи҃ же и҃ ѿгнь влагаем на просвѣщенїе ноши. с[и] на ѳустьи Понта, доброродна Понта, стражю дѣѧ, зане тѹ частое разбойнич[е]ство на страны нагнанїе, йх же йзби Ираклїи. тѹ дожда полка рускым лодьѧмъ раздрѹши ѳустроеным, прокъ ж[е] лодїи ѿбратиша сѧ на вѣгъ Русь и мнози погыбоша".

На тій самій 1120 стор. читаємо: „В лѣт[о] ѧ҃ѕ҃тѳ҃. Коньстантина Философа, нарицаємыи Кѵрилъ. Створил грамоту словен'ским [стор. 1121] ѩзыком гл҃емую литицу. въ дн҃и Михаила цр҃ѧ греч[е]скаго і҃ въ дн҃и кн҃ѕѧ Рюрика новгородскаго, ѥгож[е] сн҃мь рускаѧ земля преиде. ѲГ р а м о т ѣ. Греческую грамоту створиша ѕ҃. мѹж: Палимид, Кадмилисїи, Симонъ, Ѳпохарїи, Дїѡнисъ. Сице ж[е] реч[е] ст҃ыи Кирил: „Ѧзъ сим словом молю с[ѧ] Бѹ҃. Бж҃е всеѧ твари зижителю видимыѧ и҃ невидимыѧ! Гс҃а Дх҃а посли живѹщаг[о], да вдохнет ми въ ср҃дце слово, еже бѹдет на ѹстѣхъ всѣмъ живѹщимъ в заповѣдех ти. ѕ҃. бо ѥс[ть] свѣтильникъ жизни. Законъ твои свѣт стезямъ моимъ, иж[е] ищеть ѥѵгльска словеса и҃ просит дары твоѧ прїяти словен'ско племѧ. къ кр҃щенїю бо ѿбратиша с[ѧ] вси, люд[ї]е твои нарещи с[ѧ] хотѧще, мл҃сти твоем хотѧще, Бж҃е. но мнѣ нн҃ѣ пространно подажь слово, ѿч҃е и҃ сн҃е и҃ ст҃ыи дш҃е, просѧщему помощи ѳ тебе. ты бо даѥши достойным силѹ, ѹпостась ж[е] всякую цѣлиши.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

фараона мя злобы избави, херувимску ми мысль и ум даждь, о чистая и пристая трце, печаль мою на радость преложи, цѣломудрно начну писати чюдеса твоя предивная сѣло. шестокрилатых силу пріимъ съшествую по слѣду оучитля моего, имени его и дѣлу послѣдуя, іавѣ створю євангельское слово, хвалу воздая пристѣи трци во єдином бжествѣ, іже поет всяка [sic!] возраст, оунъ и старъ, съ твоим разумом. іазыкъ новъ хвалу воздая ощцю и сну и стму дху, ему чсть и слава о всея твари и дыханїа и непребредомыя вѣкы аминь". Потом же малом лѣтом минувшимъ крщена быс[ть] земля руская во дни благовѣрнаго кнзя Володимира, сна Стославля, внука Игорева и Олжина, положьшея прьвое начало крщенїа в земли рускои, правнука и Рюрикова". Далї йдуть на стор. 1122—1130 діспути філософа (Кирила) з вретиком, Козарином, Жидом і латинянами, виняті з его Жития.

Въпроси ж[е] гля философа логофет' црквъ строитель: „хотѣх оувѣд[ѣ]ти, что ес[ть] философ[ї]я?" он же реч[е]: „бжїамъ и чловѣскымь бытїамъ разумъ, елико может члкъ приближити с[я] Бзѣ, іако дѣтель и оучит члка, по образу и по под[о]бію быти створше ему и".

Нѣкто бѣ Ананїи патріархъ ересь воздвиглъ гля не творити чсть йконам стм, и согнаша и со стола. он же реч[е]: „насилїем мя согнаша, и а не препрѣвше, не может бо никто ж[е] мене препрѣти". црь же с патріархом оустроивъ философа посла к нему рекъ: „аще можеши оуношю сего препрѣти, і стол свой пріимеши". он же оузрѣв философа оуна тѣлом, а не вѣдыи стара оума в нем, и к нему еретик реч[е]: „невозможно тебѣ прѣ дѣати со мною".

Философ реч[е]: „Не людскаг[о] обычая дръжи, но бжїа заповѣди зри. іако ж[е] бо члкъ есть о земля, а дша Блмь составлена, ты ж[е] члче земля еси і по что гордиши?"

Паки ж[е] реч[е] еретик: „не подобает осѣнь цвѣтець йскати ни стараго на войн гнати".

Философ реч[е]: „Сам на ся вины йщеши. І пакы рци ми, в кою верс'ту силнѣиши дша телесе?"

Еретик реч[е]: „На старость".

Фил. реч[е]: „то на кою тя брать [sic!] слем, на телесную ли йли на дшевную?"

Он же реч[е]: „На дшевнюю".

Фил. реч[е]: „то йнѣ ли хощеши крѣплѣи быти? да не гли к нам тацѣх притач, не безпремени бо цвѣтець йщемъ ни тебе на воину гоним".

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ѝ пакы еретик рече: „како крⷭ҇ту розьманну [sic!] не кланѧемъ сѧ, а вы ѧще лице ѝконѣ будеть до персїи, и кланѧете сѧ ї чⷭ҇тное творите ѝ не стыдите с[ѧ]?“

Фил. рече: „Четыри бо чѧсти ѝмат крⷭ҇тъ, ѧще сѧ раздрушить; ѧще ѝ ѡ҆дина часть будет, оу҆же своего ѡ҆браза не ѝмѣлѧет. Ѝ ѝкона ѡ҆ лица ѡ҆бразъ ѝмѣлеть ѝ под[о]бїе того, его ж[е] писано“.

Ерет. рече: „Како сѧ кланѧете крⷭ҇ту без написанїа, а бывшем ѝнѣмъ крⷭ҇том? а ѝкона ѧще [не] ѝмат писана ѝмене, не кланѧете с[ѧ] ѐи?“

Фил. рече: „Всѧкъ бо крⷭ҇тъ подоб[о]бїе ѝмат ѝ ѡ҆браз крⷭ҇та Хⷭ҇ва, а ѝконы всѣ не имут єдинаг[о] ѡ҆браза“.

Ерет. рече: „Бⷭ҇у рекшу к Моусїю: не створиши всѧкого под[о]бїа, вы ж[е] како творѧще кланѧете с[ѧ]?“

Фил. рече: „Ѧще бы рекълъ: не створиши всѧкого под[о]бїа, то право приши. ѝже бо єс[ть] рекълъ „всѧкого“, рекша: недостоѝнаго“.

Еретик же недооу҆мѣ что реч[и] ѝ оу҆молча ѝ посрамль сѧ. Ѝ посланъ быс[ть] тъ же филосоѳ въ Сраціны. ѝ въ Сраціне҆х бѣша написали дѣмонескь ѡ҆бразъ на всѣх҆ дверех҆ крⷭ҇тьан҆скыхъ внѣ рѧгающе сѧ крⷭ҇тьанѡмъ. ѝ рѣша: „можеши ли, философе, разумѣти, что то єс[ть]?“

Фил. рече: „Єнжю ѡ҆бразъ дѣмонескъ ѝ мню, ѧко ту живут крⷭ҇тьане внутрь ї дѣмони не могут жити с ними, бѣжат ѡ҆ них҆ вонъ, а҆ ѝдѣже сего знаменїа нѣту вѝѣ, то с ними сут внутрь“.

Ї не оу҆мѣша противу что рещи. Ѝ пакы рѣша Сраціны: „Хⷭ҇ Бⷭ҇ вашь велит вамъ любити враги ї не противысти с[ѧ] зло дѣющим, вы ж[е] противу быⷣте ѡ҆ружїем“.

Фил. рече: „Двѣма заповѣдма будущема в законѣ, кто свершам законъ ѧ҆вляет сѧ: ѝли ѐдину хранит, или ж[е] ѡ҆бѣ?“

Ѡ҆ни ж[е] рѣша: „иж[е] ѡ҆бѣ“.

Фил. рече: „Бⷭ҇ рекълъ єсть: за ѡ҆бидѧщам своѧ врагы молите, а҆ не за ратныѧ ѝ за ѝновѣрныѧ, ѝже сѣт врази бⷭ҇їи. ѝ своѐму врагу не воздавати велит Бⷭ҇ зло за зло, свои же сут намъ врази домашнїи, а҆ не ѝновѣрници. Ѝ пакы реч[е] Гⷭ҇: болши сем любве кто ѧ҆вит, ѝж[е] дшю свою положит за другы своѧ? то ти не за поганыѧ ѝ ѝновѣрныѧ, мы ж[е] друга дѣлѧ сѐ дѣемь, да не с телесемь дшѧ погыбнет“.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Паки нѣкто Козаринъ въпрашав' реч[е]: „како вы золъ wбычаи имате, иже вы ставите цр҃ма иного колѣна, а не w того-ж[е] колѣна“.

Фил. реч[е]: „Ибо Б҃ъ постави в Саоула мѣсто Дв҃да, а не Саоула племени, но избранаго по сердцю его“.

Козар. реч[е]: „Вы оубо книгы держите в руку, w них всѧ притча глѣте, мы ж[е] не тако, но w персїи всю мдр҃ть ꙗко поглощену износим ю“.

Фил. реч[е]: „Аще бы видѣл мужа нага и глюща: азъ имам много злата и сребра, ꙗлъ бы ли еси ему вѣры видѧ нага?“

Он же рече: „ни“.

Фил. реч[е]: „Тако и азъ тебѣ глю: не ему вѣры лжамъ твоимъ. аще ли еси поглотил всю мдрость? да скажи ми, колико ес[ть] лѣтъ w Моусїа до Хр҃а и колико родовъ?“ и не оумѣ wвѣщати. И паки реч[е] Козаринъ: „мы во единого Б҃а вѣруем ꙗко ж[е] Iюдѣи, а вы въ тр҃цю“.

Фил. реч[е]: „Книгы прр҃ч҃кыѧ проповѣдают въ единого Б҃а вѣровати въ трех оубо оупостасех сщ҃а: оц҃ь, слово и дх҃ъ, имже есть власть едина и гѣство и цр҃ьство и сила и слава оц҃а і сн҃а і ст҃го дх҃а“.

Козар. рече: „Како се ес[ть]: три славы славите и не срамлѣте с[ѧ], а мы единy славy держим?“

Фил. реч[е]: „Книгы повѣдают: слово и дх҃ъ — то аще кто тобѣ чт҃ъ творит, слова ж[е] и дх҃а оустъ твоих не въ чт҃ъ имут, друзїи же все трое въ чт҃ъ имут, которїи ж[е] суть чт҃нѣише?“

Он же реч[е]: „иже все трое въ чт҃ъ имут“.

Фил. реч[е]: „То ти мы есмы оу Б҃га чт҃нѣише всѣх вас, иж[е] слушающе прр҃ческаго гласа тако и творим. реч[е] бо: Гс҃ посла мѧ и дх҃ъ его“.

И жид реч[е]: „Како может Б҃ъ вмѣстити с[ѧ] въ чл҃ка и чл҃къ быти?“

И фил. реч[е]: „Что ес[ть] w видимыа твари чт҃нѣе всего?“

Жид реч[е]: „Чл҃къ по бж҃ïю wбразѣ створенъ“.

Фил. реч[е]: „Да по что глеши Бу҃ не могущу чл҃ком быти ни вмѣстити с[ѧ] в чл҃ка? Б҃ъ может быти чл҃къ, а чл҃къ не может быти Б҃ъ, а Б҃ъ все могай и весдѣ сѧ вмѣстит. Б҃ъ бо Моусїwви ꙗвль сѧ и Iwву вмѣстити с[ѧ] в бурю и въ wблакъ и в дым и в пучинѣ, и Моусй реч[е] дх҃мь ст҃мь наѵ҃ченъ,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

в мл҃тв҃к и рꙋц҃к свои простеръ, реч[є]: въ громѣ и въ бꙋрѣ и въ гл҃сѣ трꙋбнѣмъ не ѭвлмѧ сѧ, Гн҃, но всели сѧ во оу҃тробꙋ нш҃ю. вижь, жид[о]вине, ꙗко можетъ вселити с[ѧ]! и вселил сѧ, ꙗко ж[є] Моусїи реч[є].“

Жид реч[є]: „Пръвыи законъ комꙋ дастъ Бг҃ъ, вам ли, нам ли?“

Фил. реч[є]: „Да первыи ли дръжите?“

Жид реч[є]: „Того бо пѡд[о]бает дръжати“.

Фил. реч[є]: „Ѧще хощете первыи дръжати, то ѡ҃бр҃кзанїа дишите с[ѧ] [sic! зам. лишите сѧ]. или да повѣж ми, въ ѡ҃бр҃кзанїи ли пръвыи законъ, ѩли в неѡ҃бр҃кзанїи?“

Жид реч[є]: „мы мнимы, ꙗко въ ѡбр҃кзанїи“.

Фил. реч[є]: „Ноѣви да Бг҃ъ пръвыи законъ по заповѣданїи и по ѿпаденїи Ѧдамовѣ, завѣтом нарицаѧ законъ, рекъ: се ѧзъ завѣщаю завѣтъ мои с тобою и сѣменем твоим и всею землею, и тремі заповѣдми держим: все ꙗдите ꙗко зелїе травное ѥлико на нѣси и ѥлико на земли і водах развѣ мяса і крови дш҃а ѥго. ѩже бо пролїетъ кровь члв҃ку, своѧ ємꙋ в тог[о] мѣсто пролїет сѧ.“

Жид реч[є]: „Мы дръжим пръвыи закон Моисїѡвъ, ѧ сего нѣс[ть] нам Бг҃ъ рекъ „законъ“, но „завѣт“, ꙗко и в раи Ѧдамꙋ заповѣд[а], і къ Ѧврааму ѡ҃бр҃кзанїе, а не законъ“.

Фил. реч[є]: „Бг҃ъ гл҃а къ Ѧврааму: даю законъ въ плоти вашеи, ѥже и знаменїе реч[є], ꙗко бꙋдет межю мною и тобою. тѫж[є] пакы и въ Ієремѣи реч[є]: послушаите завѣта сего, і възгл҃шь, реч[є], к мꙋжем Ію҃довѡм живꙋщим во Ієр҃лмѣ и реч[є]ши к ним: тако гл҃т Гь҃ Бг҃ъ Їл҃въ: проклят чл҃къ иж[є] не послушает завѣта сего, иж[є] заповѣдах къ ѡ҃цмь вашим въ дн҃ь, вонже ѩзвед[о]х м҃ из землѧ ѥгꙋпетскы“.

Жид реч[є]: „И мы також[є] нарицаем завѣт законѡм, и ѥлико дръжаша законъ Моусїѡв, вси Бꙋ҃ ѕгодишл. Такѡ же и мы дръжим и не створим ѩного быти пач[є] сего, ѧ вы въздвигше инъ законъ попираѣте бж҃їи закон.“

Фил. реч[є]: „Доброѣ дѣмъ, ѧще бо вы Ѧврамъ не ꙗл сѧ по ѡ҃бр҃кзанїи ес[ть], но держал вы Ноѣвъ завѣт, то не нарекл҃ъ вы сѧ друг бж҃їи. І Моусїи послѣд[и] написа законъ первагѡ не дръжа. Тако и мы по сих ѡ҃бразом ходим і ѡ҃ Бг҃а законъ пр҃їмше держим, да бж҃їа заповѣд[ь] твердо пребывает. дав' бо Ноѣви законъ не сказа ємꙋ, ꙗко и другыи дам, но въ вѣки пребывати въ дш҃ю живꙋ. ни пакы Ѧврааму ѡ҃бѣтованїе давъ не возвѣсти ємꙋ, ꙗко и другыи хощꙋ дати Моусїови. то

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

како вы держите законъ Моусѣовъ, а Бг҃ глтъ къ ѧзыком, ѩко преставлю законъ Моусѣовъ, а ѝнъ дамъ. Їереме҃ка бо глтъ: се дн҃ьи прїидутъ, глтъ Гс҃, и завѣщаю дому Їю҃дину и дому Їи҃лву завѣтъ новъ, не по завѣту иже завѣщах ѿц҃мь их въ дн҃ь емшю ми за роукꙋ их ѝзвести их из земла єгупетскыа, ѩко и ти не пребыша в завѣтѣ моем, и аз возненавидѣх их, ѩко сїи завѣт мои, иж[е] завѣщах дому Їю҃дину и дому Їи҃лву, завѣтъ новъ. по днех ѡн҃ѣх реч[е] Гс҃: и дам законы моа помышленїи их и на сердцы имъ напишꙋ а, и тѣ бꙋдут мнѣ люд[ї]є и ѧзъ Бг҃ их. Їпакы тѫж[е] Їеремѣа реч[е]: тако глтъ Гс҃: станете на пꙋтех и видите и въпрашаете на стеза Гн҃а правыа, и оувидите, кыи ес[тъ] пꙋть Гн҃ь истинныи, ход[и]те по нему и ѡбращете ѻцищенїе [sic!] дш҃амъ вашим. и рѣша: не йдем. поставих в вас блюстителѧ и рѣх: послꙋшаите глас[а] трꙋбы! и рѣсте: не слꙋшаем. сего рад[и] оуслышите ѧзыцы пасꙋщем стада в них. Їавїе: слыши нбо і внꙋши земле! се ѧзъ навожю на люд[и] сїѧ зло, зане словес пр҃ркъ моих не внѧша и законом, имже пр҃рци пропов҃даша, ѿринꙋша. не токмо ж[е] сими словесы оукажю, ѩко законъ твои престаєт, но ѝнѣми винами многими ѿ пр҃ркъ ѩвлено".

Жид реч[е]: „ѿ Сима сѣмѧ блг҃веноє, выї ж[е] нѣсте".

Фил. реч[е]: „Нѣс[тъ] вам ничтож[е] в том блг҃внїи, но токмо Бꙋ҃ хвала. сице бо реч[е]: блг҃внъ Гс҃ Бг҃ Симовъ! а къ Ѩфетꙋ глтъ, ѿ него ж[е] мы ѣсмы: „да распространит Бг҃ Ѩфета и да вселит сѧ в села Симова. то се оуже ес[тъ] всѣми вѣдомо, ѩко крт҃ьанѣ вселиша с[ѧ] в ваша села, рекше во Їр҃лмъ, а потом в вышнїи, а вы по всеи земли расточи и работаете, а потом пойдете в мꙋкꙋ вѣчнꙋю".

И потом болѣ не оумѣ жид[о]винъ ѿвѣщати, но жид[о]винъ реч[е]: „Вы сѧ творите блг҃вни быти оуповающе на чл҃ка, а книгы проклинают такого".

Фил. реч[е]: „Проклат ли ес[тъ] Дв҃дъ, ѝли блг҃внъ?"

ѺНже реч[е]: „Блг҃внъ".

Фил. реч[е]: „И мы на того ж[е] оуповаем, на него ж[е] и Дв҃дъ, реч[е] бо въ ѱл҃мѣ: ѝбо чл҃къ мира моег҃о, нанже оупова. чл҃къ ес[тъ] Хс҃. а иже кто оуповаєт на проста чл҃ка, того и мы проклинаем".

Жид реч[е]: „Како вы ѡбрѣзанїе ѿметаєте, а Хꙋ҃ не ѿвергшꙋ сѧ, но по законꙋ свершившꙋ?"

Фил. реч[е]: „Иже бо реч[е] первое Бг҃ къ Авраамꙋ: се бꙋди знаменїе межю мною и тобою, да тако и съвръши пришед. ѿ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Авраама бо до Хр̃а тако дръжаша, а прочее не дасть мимо йти, но в того мѣсто кр̃щенїе дасть".

Жид реч[е]: „Почто пръвїи не прїаша сего знаменїа, а Бг̃ оугодиша?"

Фил. реч[е]: „Никто ж[е] бо w них҃ авы с[а] двѣ женѣ имѣв, яко ж[е] Авраамъ имѣ двѣ женѣ а̃ г̃-ю рабу. також[е] Іаковъ имѣ д. жены, того ради оугрози ему жилы стьгньныа и wтолѣ wхапи са к женам приступати. И преложи имя ему Ішль, иж[е] ес[ть]: зраи Га̃!"

Жид реч[е]: „Како вы са идолом кланающе с[а] Бг̃ оугажаете?"

Фил. wвѣща: „Пръвѣе с[а] наоучите раздѣлати имена: что ес[ть] икона, что ес[ть] идол. И тако млъвачи поступайте на кр̃тїаны. т. бо именъ в вашем' языцѣ лежит w семъ. въпрошю ж[е] вы и азъ: wбразъ ли скинїа, юж[е] видѣ на горѣ Моисїи и изънесе, или wбразъ wбраза? и мдр̃тїю сдѣла прикладно wбраз, клины и оусмы и сръсмы и херувимы изрядны. И понеж[е] то како створи, наречем ли вы того ради древу и оусмом и сорсмшм чт̃ь творити і кланати с[а] имъ а не Бг̃? Тако ж[е] и w Соломони цр̃кви, понеж[е] иконы херувимскы и аггл̃ы и инѣх много wбразъ имѣаше. також[е] и мы кр̃тїане оугождъшим Бг̃ чт̃ь дѣем, wдѣлающе доброе w дѣмоньскых wбраз".

Слышавше ж[е] си Козарне рекоша: „сїи филосо҃ съ бж̃ією помощїю всю гордыни на землю изверже, а срацинъскую на wнъ пол моря превръж[е]".

Єгда ж[е] Костантинъ филосо҃ сїю грамоту створи і преда҃сть ю Моравѣ, Чехшм, Лахом і прочим ꙗзыком, потом Руси, растущю ж[е] бж̃ію оучєнїю злыи ж[е] дїавол не терпя того, вшед въ своа съсуды, в латину, нача многы злы въздвизати. И събрашя с[а] єпп̃ы і попове і черноризци латиньстїи ꙗкы воршны на соколъ, въздвигоша трєꙗзычную єресь гл̃ще: „чл̃че, како ты єси створил грамоту словенскую и оучишї а книгам инѣмъ ꙗзыком, йх же нѣс[ть] никто ж[е] wбрѣл ни апс̃лъ, ни римскыи папежь, ни Григорїи Бс̃ловець? мы ж[е] три токмо ꙗзыкы имам[и], имже достоит токмо славити Ба̃: єврейскы, латыньскы, греческы".

Фил. реч[е]: „Не идет ли дождь на всѣх равно w Ба̃? ни ли сл̃нце також[е] сїаеть? то како вы не стыдите с[а] тремы ꙗзыки слава, а прочим ꙗзыком слѣпом и глухым велѧче быти, а Ба̃ творяще немощна, ꙗко немогуща сего дати, іли завистива мняще Ба̃, ꙗко ж[е] и сами єсте завистиви. мы ж[е] многы роды знаем имуще книгы въ свой имъ ꙗзыкъ и Бг̃ славу воздающе

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

своим ꙗзыком в разꙋм ѥстины, ꙗж[ε] сꙋт Пръси, Ермени, Сꙋрь, Ꙗгази, Ꙗравлꙗне, Египтꙗне і ѥнїи мнози". І далї (стор. 1128—1130) він доказує цитатами з письма сьв., що треба подавати людям науку і слово боже на зрозумілій для них мові.

Порівнюючи отсей текст з Житиєм Константина (Dümmler-Miklosich, Die Legende vom heiligen Cyrillus, Denkschriften der k. Akademie der Wissenschaften, Wien 1870, Bd. XIX, стор. 214—229), бачимо в нашім текстї вирывки з глав 5, 6, 9, 10, 16 того жития, вкорочені, та декуди з замітними варіантами.

На ст. 1130—1132 читаємо далї ось яку записку: „В лѣт[о] ϡ҃тоз҃. Кирил оꙋ҆чтль словеньскꙋ ꙗзыкꙋ мцꙋ девралѧ дн҃. днь бывъ мр҃. лѣта и̑ многы просвѣтивъ оꙋ҆ченїи бж҃ственными к Гꙋ҆ Фи̑де ї положенъ быс[ть] в Римѣ въ цр҃кви ст҃го Климента. Сеж[ε] бꙋди вѣдомо всѣми ꙗзыкы і всѣми людми, ꙗко рꙋскїи ꙗзыкъ ни ѿкꙋдꙋ ж[ε] прїа вѣры ст҃ыа сѧ, і грамота рꙋскаѧ никимь ж[ε] ꙗвлена, но токмо самѣмь Бмь вседръжителем о҆цем' і сномъ і ст҃мь дх҃мь. Володимиръ дх҃ъ ст҃ыи вдохнꙋл вѣрꙋ прїати, а҆ крщенїе ѿ Грекъ і прочїи нарѧд цр҃квныи, и̑ грамота рꙋскаѧ ꙗвила с[ѧ] Бмь дана в Корсꙋнѣ Рꙋсиню, ѿ нея ж[ε] набꙋчи сѧ Филосоѳ Костантинъ, ѿтꙋдꙋ сложивъ и̑ написавъ книги рꙋскым гл҃мъ. И̑ ѥврейстѣи грамотѣ тогда же йзвыче ѿ Соморанина в Корсоунѣ. тъ же мужь Рꙋсинъ бѧше бл҃говѣренъ, постомъ и̑ добродѣтелью, въ чс҃тѣи вѣрѣ ѥдинъ оꙋ҆единив сѧ. И̑ тъ ѥдинъ ѿ рꙋска ꙗзыка ꙗви сѧ прež[ε] хрстїанъ сыи, и̑ невѣдом никимь ж[ε], ѿкꙋдꙋ ѥсть. Тъ же быс[ть] въ днь Михаила цр҃а и̑ Ирины бл҃говѣрныа. Ї потом послан быс[ть] Костантинъ в Мораꙋ Михаилом цр҃мь, моравьскому кнѧзю проснвшꙋ философа, и̑ тамо шед наоꙋ҆чи Мораꙋ и Лѧхи и̑ Чехи і прочаѧ ꙗзыкы і вѣрꙋ православнꙋю оꙋ҆гвердн в них і книгы написа имъ рꙋскымъ гл҃мь, и̑ добрѣ наоꙋ҆чивъ и̑ ѿтꙋдꙋ йде в Римъ і тꙋ разволѣ сѧ і ѡ҆блече сѧ в черныа ризы і нарекоша имѧ ѥмꙋ Кирил. в тои болести престави с[ѧ]. Потѡм многым лѣтѡм минꙋвшим и̑ пришед вои латыньскыи в Мораꙋ и̑ в Чехы и̑ в Лѧхы раздрꙋшиша вѣрꙋ правовѣрнꙋю и̑ рꙋскꙋю грамотꙋ ѿкръже, а латиньскꙋю грамотꙋ и̑ вѣрꙋ постави, правыа вѣры йконы пожже, а҆ ѥ҆ппы посѣче а҆ дрꙋгыа йзгна. и̑ йде в рꙋскꙋю землю хотѧ и̑ тѣх въ свою вѣрꙋ привести. Ї тамо побїенъ быс[ть] вои латиньскы[и].

„По Михаилѣ ж[ε] быша цр҃и мнози. Ї потом цр҃ь быс[ть] Романъ. Ї при того цр҃ствѣ кр҃сти сѧ рѳскыи ц҃рь Володимиръ во градѣ Корсуни в лѣт[о] ϡ҃. ꙋ҃. Идѣже книгы ѡ҆брѣтоша с[ѧ], тѳ и̑ крщенїе ѡ҆брѣте сѧ: рѳскым гл҃мь писаны быша книгы. Сице

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Рѳси крщенїе wбрѣте с[а], ꙗко ж[е] Їѳльтаном на горѣ Синайстѣи законъ и грамота дана быс[ть] Моусїови и люди наоучи, Їсу и Навгинъ законъ внесе въ Їр̃лимъ. Wле чюд[о]! wкамо Моусѣи со Їс̃ом законъ и грамоту и попы въведоста в землю Їр̃лимьскѵю и люд[и] наоучиста и скинїю принесе і прочам всѣ. Се ж[е] быс[ть] того чюднѣе и дивнѣе, ꙗко ѣдному Володимиру дал Бг̃ принести в рускую землю вѣру и крщенїе и грамоту и книгы wбрѣтеныѧ, єѵглїе, апл̃ъ, ѱлтрь и попы и Климентовы мощи і всѣ съсуды цр̃квныѧ, ꙗконы и кр̃ты. І пришед в Русь і кр̃ти всѣ люди рускїа земѧ. Wле чюд[о], ꙗко вторыи Їр̃лмъ на земли ꙗви с[а] Кїевъ і вторыи Моусїи ꙗви с[а] Володимеръ. шнъ стѣнныи законъ въ Їр̃лимѣ Флѳчающь W идол, сеи чс̃тую вѣру и крщнїе сс̃ое вводящее в жизнь вѣчную; wнъ ко єдиномѳ Бу̃ велѧше прїити в законъ, сь же вѣрою крщенїемь всю землю рускѵю приведе къ пр̃тѣи тр̃ци wц̃ю и сну̃ і стму̃ дху̃ и добродѣтелью получи жизнь вѣчную. І люд[ї]є тому ж[е] наоучи і введе въ ц̃рство нбсное. wнамо къ єдинѣм апл̃ѳмь речено Гмь: „не оубои сѧ малоє стадо“, — сдѣ къ всѣм тж̃ж[е] речено; wнамо м̃. дньї и г̃. Моисѣи законъ давъ престави с[а], на горѣ погребенъ, — сь же лѣт л̃. и г̃. бывъ во стмъ крщнїи і вѣру чс̃ѳ соблюд, заповѣд[и] Гнѧ свершивъ престави с[а] в рѳцѣ бжїи предав дш̃ѳ, тѣло же его чс̃тное положено быс[ть] въ ц̃ркви сс̃ыа Бц̃а, юж[е] самъ созда. І быс[ть] вторыи Костантинъ земли рѳскои Володїмиръ. Ѡ сѣмъ ц̃рѧ Костантине і Володїмире, помозита на противныа сродником ваю и люд[и] избавлѧйте W всякїа вѣды грѣчскїа и рѳскїа! wмнѣ грѣшнем молита с[а] Бу̃, ꙗко имѳщи дръзновенїе к Бу̃, да спс̃ѳ сѧ ваю мл̃твами! молю с[а] и мил сѧ дѣю списанїемъ грамотица сем малыа, юж[е] похвалѧ ваю написах недостоиныи“. Отсе одиноке місце, де переписувач говорить сам про себе і тут очевидно кінчила ся книга в тім оріґіналї, з якого переписаний наш рукопис. Чи можна з тих слів висновувати деякі здогади що до часу написаня того первовзору, а бодай отсеї молитви? Мінї здаєть ся, що вона досить виразно вказує на добу князївську, значить, найпізнїйше на XIV вік.

Те, що ще є далї в нашім рукописї, очевидно додатки новійшого писця, виписані з якогось хроноґрафа, без звязку с попереднїм і без ладу. І так на стор. 1132 написано киноваром: „Симова часть“, по чім виписано каталоґ народів подібний до того, який ми бачили висше в Палеї. Між стор. 1132 і 1133 є прогалина і на стор. 1133 кінчить ся оповіданє про якогось царя, що звоював Халдейців і Пер-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сів „даж[е] й до Вавилона, також[е] й Ясїею й Європїею й Скуфїею, рекше Козары, на всѧ воєвавъ примѣчї ѧ. Прї том быс[ть] Єрмїе трєхславныи“. Далї йде оповіданє „Ѡ Єремїи“ — се не пророк, а такий цар італїйський -- і приводить ся „Єремїи ѡ сѣ̑ти тр̑ци“ (ст. 1133—1135), потім „ѡ Фистѣ“, „о Фѳлисѣ“, „ѡ Янгирѣ й Белесѣ“ (1134—1135), „ѡ Ираклѣ филосо̑фѣ тгрстѣ“, що винайшов порфіру, „ѡ Фарѣ й ѡ Яврамѣ из ц̑рскиχ книг писано“ (є тілько хронологічні і родословні дати і шматок біблїйного оповіданя, 1135—1136). Далї знаходимо „тлъкованїе о потири Соломонѣ“, надруковане у нас (стор. 294—295), потім каталог пророків і пророчиць, надрукований у нас (стор. 322—323), а далї на стор. 1138—1139 поміщена статя „Полоуτово ѡ вѣ. а̑пл̑ѳ, йдѣ кождо иχ пропокѣда [и] кдѣ оу̑мроша“, а на стор. 1139—1140 „Тогож[е] ѡ о. а̑плѣχъ“. Кінчить ся писанє другого писця зводом хронологічних дат від Адама до різдва Христового і відси до хрещеня Руси (стор. 1140—1142). Далї на двох картках писана рукою того писця, що писав початкову часть рукопису, знаходить ся иньша хронологічна таблиця, а власне „Ц̑рство хр̑стыа̑ньскоє̑ грѣческоє̑ въ Ц̑ригрдѣ“. Починаючи від Констянтина В. показано, кілько котрий цар панував і якої був віри. Кінчить ся каталог словами: Єгож[е] сн̑ъ Мануилъ ц̑рь начатъ ц̑рτвовати в лѣт[о] ѕ̑ѳ. ф. чѳ̑.“ Сей Мануіл II. Палеолог царствував, як звісно, від 1391 до 1425 р. Очевидна річ, що отсей каталог писаний був за єго пановання, значить, перед 1425 р. А що каталог сей, як сказано, писала та сама рука, що писала головну часть рукопису (про се переконує нас не тілько ductus поодиноких букв, але й правопись), то се місце дає нам одиноку безпохибну основу встановити дату написаня нашого рукопису — на першу четвертину XV. в.

Остатня доклиєна картка — шматок церковної відправи по покійнику, очевидно вирвана з якогось иньшого рукопису.

Отсе по змозї докладний опис сего цїкавого і важного рукопису, головно що торкаєть ся єго змісту. За ласкаве випозичене єго з біблїотеки Крехівського манастиря нехай мінї вільно буде на сьому місцї зложити щиру подяку настоятелеви того манастиря о. Зембі.

2. Рукописний відривок XVII в., з якого у нас передруковано скорочену редакцию статї про 12 каменів, знаходить ся в моїм посїданю, куплений у одного антіквария у Львові. Се відривок якогось більшого рукопису, in folio, писаного гарним полууставом з киноварними орнаментами та ініціялами і містить в собі крім отсего також деякі апокріфи новозавітні, оттим то я подам

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

єго докладнїйший опис і зміст у передмові до другого тому сеї збірки.

3. Рукописна збірка о. Теодора з Дубівця, в моїм посіданю, походить також з XVII. а може і з XVI. в., in quarto, без початку і кінця, містить богато статей апокріфічного, легендового, проповідницького та полемічного змісту. Рукопис писаний двома руками, не дуже дрібним полууставом, що по троха переходить в курсив, а декуди курсивом. Докладнїйший опис подам у передмові до другого тому.

4. Рукописна збірка попа Стефана Теслевцьового, писана на Угорщинї при кінцї XVII. або з початку XVIII. в, описана буде докладно в „Записках Наук. Тов. ім. Шевченка".

5. Рукопис о. Яремецького-Білахевича, описаний мною по троха в Кіевской Старинѣ і в „Житю і Слові". Писаний одною рукою він датований, так що ми можемо докладно знати, де і коли писані були поодинокі статї. Детальний опис подам у „Записках Наук. Тов. ім. Шевченка".

6. Рукопис о. Теодора Поповича Тухлянського, описаний д-ром О. Калитовським у Зорі 1885 р.

7. Рукопис Іспаський, описаний мною в Житю і Слові (т. I, 1894 р.)

8) Уривки Дрогобицького рукопису описані мною в „Зорі" 1886.

9. Замойський рукопис, що знаходить ся в бібліотецї львівського унїверситету, буде описаний в передмові до другого тому отсеї збірки.

10. Так само до другого тому лишаю опис Ковельської Палеї, що знаходить ся в надворній бібліотецї у Віднї, бо в другім томі мінї прийдеть ся користувати ся сим рукописом для виданя двох важних новозавітних апокріфів.

Кінчачи отсю передмову я розстаю ся з працею, що мало не через два роки завдавала мінї богато труду та заразом була відпочивком серед важких обставин того духового і товариського житя, в яких мінї доводилось жити. Я чую добре єї хиби, та надїюсь, що справедлива критика, витикаючи їх, зверне увагу й на ті тїсні границї, в яких з гори знаходила ся моя змога — зробити сю книгу лїпшою, повнїйшою і більше відповідною вимогам сучасного видавництва наукового. В кінцї складаю тут щиру подяку всїм тим, що причинили ся до виконаня отсеї праці, а поперед усего Впов. проф. М. Грушевському за внеднане в Тов. ім. Шевченка накладу на друк книги, а товаришам М. Єндику, учителеви в Голїградах за

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

доставленє мінї рукопису о. Яремецького-Білахевича, о. М. Зубрицькому в Мшанци за доставленє мінї рукопису Дрогобицького, В. Гнатюкови за доставленє мінї рукопису о. Ст. Теслевцьового і селянинови Гулейчукови з Іспаса над Черемошем за доставленє мінї Іспаського рукопису.

Львів 9. сїчня 1897.

Др. Іван Франко.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

I. Індекс книг правдивих і заказаних.

А. Рукопис о. Теодора з Дубовець (стор. 164—166).

Ѡ книгах, которꙋю подобаєт чести. Ветхаго Закона кв҃.

Тол҃ко бо слышахом ѿ жидов въшбраженїе. а҃-а Быт[ь]а, в҃ Исход, г҃ Левиты, д҃ Числа, є҃ Вторыйзакон, ѕ҃ Їс Навин, з҃ Ѯжда, и҃ Рѫ, ѳ҃ д҃ Царствїа, і҃ Ездра, ai҃ Ѱалтыр, вi҃ Притчи, гi҃ Церковник, дi҃ Пѣсни пѣснем, єi҃ Їѡв, таж[є] вi҃ Пророкы: а҃ Їѡсїа, в҃ Амос, г҃ Михеа, д҃ Їѡл, є҃ Іѡна, ѕ҃ Авдей, з҃ Наоꙋм, и҃ Авакѫм, ѳ Софонїй, і҃ Аггей, ai҃ Захарїа. вi҃ Малахїа. Таж[є] вел[и]кых пророк: а҃ Ісаїа, в҃ Еремеа, г҃ Єзекиил, д҃ Данїил, посем Каржх посланїє.

Новаго ж[є] Закона:

д҃ єѵглисты: Матѳей, М[а]р[ко], Лоука, Їѡан. Потом по апс҃лскѫ Дѣан[ї]ѧ, послан҃нїе съборных з҃: а҃-є ѿ Їаковлѧ, к҃ Петрово, г҃-є Іѡаново, д҃ Їю-

Б. Рукопис о. Іллі Яремецкого Білахевича (стор. 375—380).

Ѡ книгахъ бытейскиx, пророческиx Стараго Завѣта,

иx҃ же приняла ст҃ѣѧ соборнаѧ Цр҃ковъ апостолскаѧ, иxже подобаетъ намъ христїанном чести, иx҃же естъ всѣхъ мц҃, ѿ иxже и҃ парамей чт҃ятсѧ (не вичислені).

Ѡ книгахъ Новаго Завѣта: прїйде бо истинна Гд҃ь нш҃ъ Хр҃тос Сн҃ъ и Слово бж҃їе.

Новаго же Завѣта: Єѵглїѧ, Дѣанїѧ апостолска, Посланїѧ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дино. Павлих посланїе дї: к Римлѧном дв҃, в҃–а҃ къ К[о]ринѳом, г҃ къ Галатом, д҃ къ Ефесеѡм, е҃ къ Филип'писїѡм, s҃ къ Колассаем, з҃ къ Селоун[ѧ]ном, и҃ къ Евреѡм, ѳ, і҃, ѧі҃ къ Тим[о]ѳїю, ві҃, гі҃ къ Титѫ, ді҃ къ Филимонѹ. По сем Іѡаново Ѿкровенїе.

Апостолскаѧ различнаѧ, Апокалѵпсисъ Іѡана Бг҃ослова и проч. Главъ Неѵглистъ естъ всѣхъ кз҃, ихже въ церковном пѣнїи подовает намъ хрїстїѧномъ чести.

Їѡан Златоѹ[ст], Їѡан Дамаскин, Їѡан Ев҃архъ, Їѡан Лѣствичник, Григорїй Бг҃ослов, Григорїй Декаполит, Кѵрил Алеѯандреискїи, Дїѡнисїи Ареопагѵт, Сїмеѡн Бг҃опрїемец, Ерофей, къписанїа епп҃а Ѧфиненскаго, Дорофей, Петрола мел, Ѧпаналѵѳи, Кар'лам, Ефрем, Кас[и]лїй Вел[и]кїй, Пандок[т], Лимонир, Патерик Нила, Ісаа҃ѳ, Павел Манакїискїй, Маѯим. Кас[и]лїй новый, Хрѵноград, Палем, Еклисїасть, Шестоднев, Родославїе, Чепи, Лѣствица, Женчѫг, Златострѫи, Глѫвина, Бисерь, Криница, Іѡсиѳ, Матѳей, Коз'ма Ин'диктоплов, Ѧнастасїй Синаискїа горы, Ѧданасїи Вел[и]кїй, Їс҃ Семирамин, Їс҃ Сирахов, Їс҃ Дековь, Їс҃ Наввин, г҃ къпрошенїа филисофов, ві҃ Іаковлич, Нифонть, П'чела, Приточник, Зер'цало.

Книгы пр҃ѳбных и бг҃оносних ѻц҃ъ нш҃их пастирей и ѵчителей вселенских, иже сѵть сїѧ книги.

Книга Дїѡнисїй Ареѡпагитъ, книга Їеродей Ѧѳинскїй, книга Василїй Парїйскїй, книга Василїй Ѧмасїйскїй, книга Ѵ҃ппол итъ папа Римскїй, книга Сѵлвестръ папа Римскїй, книга Василїй Великїй ѡ҃ постничествѣ, книга Ѧданасїй Великїй Ѧлеѯан. на Ѧріани, книга Григорїй Бг҃ословъ, книга Григорїй Неѡкесарїйскїй, кѧига Іѡанъ Златоѹстїй, книга Маргаритъ, книга Златострѵй, книга Ѧндрїѧтисъ, книга ѡ҃ сп҃ѣнствѣ, книга Іѡанъ Дамаскинъ, книга Іѡанъ Ев҃архъ, книга Їѡанъ Лѣствичникъ, книга Синадикъ, книга Григорїй Декаполитъ, книга Григорїй папа Римскїй, книга Григорїй великїѧ Ѧрменїи, книга Григорїй Двоесловецъ, книга Григорїй Синайскїй, книга Кирил Ѧлеѯандрїйскїй, книга Кирилъ Їерѵсалимскїй, книга Григорїй архиепъ Селѵнскїй, книга Гри.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

горїй Ямиритскїй, книга Григорїй Цам'блакъ, книга Григорїй Якраганскїй, книга Кирилъ Словенскїй, книга Козма Презвитеръ, книга Ямфилохїй Иконїйскїй, книга Палладїй мниχ, книга Ириней Лѵгдонскїй, книга Петръ Дамаскинъ, книга Спиридонїй Тримифинскїй, книга Златїй Чопъ, книга Янастасїй Синайскїа гори, книга Симеѡнъ Бг҃опрїемецъ, книга Симеѡнъ Дивногорецъ, книга Симеѡнъ Їерѵсалимскїй, книга Симеѡнъ новїй бг҃ословъ, книга Єѵѵодїй, книга Варлаам [и] Їѡасафъ царевич, книга Єфрем Сѵрин, книга Маѯим Їсповѣдникъ, книга Маѯим Грекъ, книга Даниил, книга Никонъ, книга Нилъ, книга Ѳеѡдор Єдескїй, книга Іѡсифъ, книга Павелъ Монасїйскїй, книга Геннадїй зовемїй Златострѵй, книга Хронографъ, книга Родословїе, книга Глѵбина, книга Бисеръ, книга Кирница, книга Медодїй Патрѣскїй, книга Пчела, книга Лѣтописецъ Великїа гори, книга Макарїй Великїй, книга Їсидоръ Пилѵсїѡтъ, книга Иси χїй презвитеръ, книга Дїѡптра зовемое зерцало мирозрителное, книга второе зерцало: бесѣдословїе дш҃и с тѣлом, книга Яѵгѵстин Иппона града еп҃пъ, книга Їларїѡнъ Великїй, книга Геѡргїй Писидъ, книга Їосифъ Маттадїинъ, книга Козма Индикоплов, книга Козма Халки-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

донскїй, книга Ѳеѡдоръ Стѵдитъ, книга Ѳеѡдоръ Ѧвѵкаръ е҃пкпъ Карийскїй, книга Ісаакъ Сиринъ, книга Дородей, книга Оустав҃ъ с҃тыхъ wтц҃ъ, книга Пандектъ, книга Лимонисъ, книга І҃с Сираховъ, книга Словоположникъ, книга Законникъ, книга Стоглавъ, книга Ѧндрей Юродивїй, книга Істинъ филѡзофъ, книга Нифонтъ, книга Є҃пифанїй Кипрскїй, книга Їаковъ Жидовинъ, книга Сѵдебникъ, книга Мѣнѣа wбщаа, книга два[на]десатъ Мѣнѣй мѣсячныхъ Четьихъ, в нихъ же написана житїа с҃тыхъ пророкъ и апостолъ и с҃тителей и пр҃подобныхъ wц҃ъ ї страсти мч҃ническїа, книга Патерикъ Єгѵпетскїй, книга Патерикъ печери Кїевскїа, книга Патерикъ азбѵчнїй, книга Патерикъ Скитскїй, книга Патерикъ Їерѵсалимскїй, книга Патерикъ Сѵ҃їа Гори, книга Нилъ Сѵнаит, книга Каменъ вѣри, книга Коса, книга Ѧлфавит дх҃овнїй. То сѵть преданїа книги, ихже подобаетъ нам хр҃стїанѡм правовѣрним почитати и из них ся поѵчати.

Я се книги л҃живыи их҃ же не подобает чѣсти.

Ядам. Єнох. Ламех. Патрїар҃сн. Молитва Ішсифова. Єдам. Ѱал҃мы Соломоновыи. Іѡѵно wбавленїе. Софонїа wбавленїе. Петрово wбавленїе. Ѡбходи апостолстїи. Варнавле посланїе.

Книгы инънїе, их҃же хр҃тїанѡмъ православнымъ (далї вишкрябано) сѵть же с҃ї.

Составленнїи мирстїй псалми, єже єстъ сїа: Грядите вси вѣрнїи. И дрѵгое грядѣте. И кр҃тѵ твоемѵ водрѵзшѵся на земли. Патрїарси. Ядамъ. Є-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Павле шбавленїе. Оучинїе Климентово. Єѵ҃глїе ѳ Кар҃навы. Єѵ҃глїе ѳ Ѳомы. Паралипоменон Єременна. Ѻбавленїи, ч҃то дѣ шрла слали въ Вавилон з грамотою, то л҃жа. Сѫтже йна многа ѳ л҃жи словесни сложенна словеса, иχ же разсматрѧючи чести: ѡ древо кр҃ста сол҃гано. Єпистолїа ѡ недели. Въпрос Вардоломеѡв къ Бц҃и Дѣтство Хр҃во по вознес[е]нїй Петрь продал Хр҃а штроч҃тем. и рыбы дѣ по сѫхѫ ходили. и что Бц҃и похожденїе по моукам. й что дѣ видѣли й Макарїа г҃ чрънци. й что шпоздить поп лит[оу]рг҃їю и врата нб҃сная затварѧютсѧ. й лов Ядамов аж въ нем цр҃кви сем. ѡ Соломонѣ коцоуны й басни й ѡ Кѵ[то]врасѣ вѣ҃ Ик[о]вличглѣмаа лѣствица. Єсть ж[е] й йн҃де й мч҃ническаа мч҃енїа ложнаа, не тако шко ѡ них право. Геѡрг҃їа мч҃енїе йстинно ес[ть]. Климентово мч҃енїа л҃жа. ч҃то дѣ й Никита цр҃вь сн҃ь был Йпатїево мч҃енїе л҃жа. й Климентово Ян҃кир҃ского л҃жа. І йных соуть много л҃жїй в҃ бѫственом писанїй. Єс[ть] по словоу л҃живыхъ словесей єресей. ложнаа словеса сїа невѣжам на соблазнь. шко се хѫдыи йноманоканѫны (sic!) оу поповь по мт҃веником или мт҃вы йл҃живыѧ. йсказали были сами єретици й правила ап҃лскаа съкор҃наа епистолей алиж ѳ собор ст҃ыχ ѿць йскоусили й йсправили.

ноχъ. Сифова мт҃ва. Ядамовъ завѣтъ. Мѡѵсеѡвъ завѣтъ. Ѱалми Соломонови. Илїино шбавленїе. Їсаино виденїе. Иѣковлѧ повѣсть. Петрово шбавленїе. Ѻбходи апостолстїи. Варнавино посланїе. Павла апостола дѣѭнїе ло[ж]ное. Павлово шбавленїе. Єѵ҃глїе ѳ Варнави. Єѵ҃глїе ѳ Ѳоми. Паралипомена, что шрла слали в Вавилон ко Їеремѣю. Сѫтъ же ї ина многа сложенна, єже єстъ сїѧ: Вопроси Іѡана Бг҃ослова, єже рече: слыши праведнїй Їѡане. Тогоже вопроси ко Яврааѳ ѡ праведныχ дш҃ахъ. Варфоломѣеви вопроси ко Бц҃и како Хр҃та родила. Епистолїѧ ѡ нд҃лѧχъ. И ѡ древѣ кр҃стномъ (два слова вишкрябані). Хожденїе Петрово по вознесенїи Гд҃немъ, что ѳрочатем Хр҃та продавали. и что риби по сѫхѫ ходили. Дѣт҃ство Хр҃тово. Бц҃ино хожденїе по мѫкахъ. Лобъ Ядамовъ что двандесѧть слѫжебъ в нем и седмъ ц҃рей подъ ним сидѣло. Имена Яѵ҃гломъ. Прѣнїе дїѧволе со Хр҃томъ. Ѳ слѫжбѣ таинъ Хр҃товыχ, что поздить шбѣднею и врата нб҃наѧ затворѧютсѧ и ан҃гли попа клянѫтъ. Ѳ пѫстелницѣ Макарїи мнисѣ римстѣмъ, что три чернци нашли єго за двадесѧть поприщъ ѳ раѧ. Ѳ Китоврасѣ і ѡ Соломоновыχъ ложныχъ сѫдѣχъ. Ѳ двѫнадесѧтыχъ Иѣковличъ глаголемаа лѣствица. Дв҃довы пѣсни. Со-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

фонїе wбавленїе. Сѳ древѣ крⷭтнѣмъ. что Хⷭа в попи ставили. И какъ Хⷭ плѣгом wрал, то Їеремѣй попъ болгарскїй солгалъ. Сѳтже ї w мѳченицѣхъ лжею складено, а не тако, якоже в Мѣнеяхъ и в Прологѣхъ писано. Геѡргїево мѳченїе, еже рече wⷭ Дадїана цⷭря оумѳчен. Никитино мѳченїе, наличающе его цⷭрева сна. Єѵстратїево мѳченїе. Ипатїево мѳченїе, что седмїю оумиралъ и седмїю wжилъ. Климента Анкирскаго мѳченїе. И инѣхъ многих лжею складено. Соуть же и ина междѳ бжⷭственними писанїи ложная оученїа написана wⷭ їних на пакость невѣжам, в них же ложнїа мⷭтки w трьсавицах и w нежитѣх и w недѳѕѣхъ, имже еретици їсказили цⷭрковная преданїа и апостолская правила, пишѳще ложная словеса.

Подаємо сї два українсько-руські індекси як малий причинок до досить уже обширної літератури про сю тему, гл. Калайдовичъ, Іоаннъ Екзархъ Болгарскій, Москва 1824, приложеніе, стор. 208—212; А. Н. Пыпинъ, Для объясненія статьи о ложныхъ книгахъ, друковано в Лѣтописи занятій Археографической коммиссіи, 1861 г. вып. I. стор. 1—45; И. Срезневскій, Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ N. LV. Пандекты Никона Черногорца, друковано в Сборникѣ отд. русскаго языка и словесности имп. Академіи Наукъ, т. XII. Спб. 1874, стор. 217—296 і осібно; V. Jagić, Opisi i izvodi iz nekoliko južno-slovinskih rukopisa, N. IX. Slovenski tekstovi kanona o knjigama staroga i novoga zavjeta podjedno z indeksom lažnih knjiga, друковано в Starine, na sviet izdaje Jugoslovenska Akademija znanosti i umjetnosti, knjiga IX. U Zagrebu 1877, стор. 91—116. Про значінє індексу і наших текстів в порівнаню з иншими досі звісними гляди передмову.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

II. Від сотвореня сьвіта до смерти Христа.

Рукопис о. Теодора з Дубовець, XVII. в. (стор. 117—123.)

Слово ѡ създанїи нбе и земле и в'шитькои твари Гй кѧви ѡче. Въ началѣ ты Гй землю ѡснова и дѣла рѫкъ твоею сѫт нбса. та погибноут, тыж[е] пребывлеши въ вѣкы (ψал. рā). ако ѡдеждж свиеши их и змѣнятсѧ, и ты сам еси и лѣта твоѧ не ѡскоудѣют. въ ā-й днь сътвори Бъ нбо и землю и сътвори свѣт и дхъ, слѫж[а]це емѹ ї чиновь: агглы и архагглы многоѡчитїи, Серафим шестокрылатїи и прстли, начала и власти и силы ї гдства. ї чинь ѡпаде. вторыи днь разлоучи вод[ы]: поль их възвед[е] на нбо, нарече море на лице в'сеѧ земле. ї-й днь рече Бъ: да възрастит земла в'сако древо плодовитое и безплодное и в'са сады и зрак доубрав'ныи и к'сакоу траноу. въ д и днь сътвори Бъ слнце, лоуноу и звѣзды, и зкрѣже Сотоноу йс' чином своим. реч[е] дїаволъ: поставлю прстолъ свои на звѣздах и бждж под[о]бенъ Выш'немѹ. въ ѣ-й днь реч[е] Бъ: да извръжет земла народ четвертоногыи и гады, звѣры и скоты и п'тицѣ. въ ѕ и днь реч[е] Бгъ: сътворим чла по ѡбраз[ѹ] своемж и по подобїю. Ядам създань быс[ть] ѡ о[см]и частїи: а час[ть] ѡ земль, в ѡ моря, г ѡ слнца, д ѡ камене, є ѡ ѡблак, ѕ ѡ вѣтра, з ѡ свѣта, и ѡ стго дха. тѣло ѡ земль, ѡ моря кровь, ѡ слнца ѡчи, ѡ камене кости, ѡ ѳблака мысль, ѡ вѣтра дхъ, ѡ свѣта разѫм, ѡ стго дха пророчство. реч[е] Бгъ къ сноу своемоу и стмж дхѹ: аще Сотона ѡпадет, то врагъ шавитсѧ нашемоу създанїю. аще не сам Ядам съгрѣшит, то по нем в'си члци, ток'мо побѣдит съмрть. извед[е] Ядама на пръвы сан. и сеж[е] съ зданїа Ядамла строй Бгъ снснїе члком. егда же създа Бгъ Ядама, и зряше в' нем Пак'ла и зряше Петра: и Павла блго проповѣдоуща мыслїю и въс'хы-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

цаю[ца] на раи, а Петрови Бг҃ъ поржчи ключи нб҃сныѧ. и раз[8]мѣки Ѻц҃а глаголѧ къ Сн҃оу а Сн҃а къ Ѻц҃ж, не растаѧн'но бо бѣше свѣт их: достоит ти Сн҃е прежде в'сего съставити врачеванїѧ, йсцѣлити Ѧдамова паденїа. ѡ Сн҃е, слово, сїанїе славы моеѧ, ѧще помышлѧемо сътворити чл҃ка по ѡ҃бразу своемж, достоит ти въ плот[ь] въплщисѧ, достоит' ти ми а҃нслы прїати. дїавол во прїѧ слжгж собѣ змїю на прелест[ь] и Ѧдам[8] и в'сѣм чл҃ком; тако прїемши слоуги своѧ, създанїа, и на бл҃го наоучив'ши. нж ты йсплъни, Сн҃оу бж҃їи, моим смотренїем послеши прр҃ки проповѣдати въ плот[и] твое пришествїе. съгласно быс[ть]: прежде създань быс[ть] Ѧдам, прежде прообразисѧ плот[ь] дх҃ов'наѧ, преж[е] а҃нслы, тож[е] Ѧдам. Павель гл҃ет: пръвыи бг҃ословець Петрь. реч[е] бо Петрь: ты ѣси Хс҃ сн҃ь Бг҃а живаго. Їѡан бг҃ословь пишет: Йскони бѣ слово и слово къ ѡ Бг҃а и Бг҃ъ бѣ слово. и се йскони ѡ Бг҃а и в'сѧ тѣм быша и без него ничтож[е] не быс[ть]. тако ж[е] в'сн а҃нсли и єѵг҃листи. пишет Павел: неначадным ни житїю конец имы[й] дх҃ом въ послоушество Сн҃а бж҃їа. Їѡан пишет: Бг҃ никтож[е] николиж[е] не видѣ, ток'мо єдинороднаго Сн҃а сый въ лонѣ ѡчи, Сн҃ь его йсповѣда. видиш, неразлоучна сказает: се, гл҃ет, йскони ѡ Ѻц҃а и Бг҃а; паки гл҃ет: Сн҃ь его йсповѣда к' лонѣ ѡ҃чи.

Єгда сътвори Бг҃ъ в'сю тварь, въ дн҃ь s҃-й реч[е]: сътворим чл҃ка по ѡ҃бразоу своемоу и по подовїю то єс[ть] ѡбраз: Бг҃ъ й оум и слово, слышанїе, дш҃а, ѡ҃бонанїе и виденїе. а҃ Бг҃ъ безначаленъ, невидимый, несъзданный и непр'кмѣненъ и мл҃стивъ и правдивъ. почт҃ь творѧ в'сѣкомоу чл҃коу, ржкама его създа и доунж на лице Ѧдама дх҃ъ животен и Єѵвж сътвори не джнж на лице єѧ, но в'зѧт ребро съ плотїю и съ дш҃ею, и сътвори емж женоу. з҃-ю части (зам. чести) почет єго: а҃ почт҃ь — ржкама єго сътвори, в҃ — дх҃ъ въдхноувь, г҃ — словесна єго сотвори, д҃ — самовлас[т]на єго сътвори, е҃ почт҃ь — женж емж сътвори, s҃ почт҃ь — сътвори раи, насади и оувед[е] вонь, з҃ чт҃ь — сътвори єго цр҃ѧ всѣм земным. И видѣ дїавол такова чл҃ка чт҃на и завидѣ емоу: еж[е] сам ѿпад[е], тож[е] и Ѧдама свободит. реч[е] бо: не съмр҃тїю оумрета, нж бждета раз[8]мѣюща добро и зло. Сотона хотѧ[й] оуподовити сѧ [Бг҃ж] и ѿпаде [и] Ѧдама прел'сти. йзгнан быс[ть] Ѧдам йз раѧ и воселисѧ къ ѡ҃стровь Ян'филїй. и показа емоу Бг҃ъ рискаль и мотыкоу и реч[е] Бг҃ъ: въ пот'къ лица твоего сн'кси хлѣбь. трънк ѡ҃стрый прозябнет ѡ ржк твоихъ. И Єѵвѣ реч[е]: ты в' печали родиши чада. и зача Каина оу престоупленїи, и роди Каина и Сноу, Явела и Язарїй: кто сѧ роди, то сѧ за

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сѧ помлѣ и̑ начаша плодити сѧ. и̑ потом показа ѥ̑моу Бъ̃ волы, и̑ нача Каи̑нъ ѿрати, Явель ѿц҃а пастити. реч[е] Бъ̃ Ядамѹ: въздавайте жертвоу Боу̃ ѿ своѥ̑го притѫжанїѧ. принесе Каи̑нь жрътвѫ Боу̃ ѿ жита. не прїа Бг̃ь, не[зам. но] презри нечс̃то, бѣше бо Каи̑нь въ грѣсѣ зачатсѧ, тѣм не прїат ѥ̑го Бъ̃ дары. Явел же принесе дары ѿ тоука ѿвец своихъ; призрѣ Бг̃ь на дары и̑ оузат. За то враждова Каин на Явела и̑ оуби ѥ̑го. И̑ лежаше не погребен л̃ лѣт. сей бы[сть] пръвыи мр̃твец на земли. Ядам же и̑ Ѥ̑ва не домыслиста сѧ, камо ѥ̑го подѣти и̑ ходяща над шнь. и̑ видѣвь Ядам в̃ грълицѣ: една оумре а̑ држгаа похова ю. и̑ то видѣста и̑ погребоста и̑ Явела, и̑ преста плач. жит же Ядам с̃ лѣт и̑ л̃ и̑ роди Сифа, сегож[е] почаша. Сиѳ бы[сть] с̃ лѣт и̑ е̃ и̑ роди Ѥ̑носа, и̑ сїи̑ же нача съзидати грады. Ѥ̑нос роди Канаина, Канаин роди Малеила, Малеил роди Яреда, Яред Ѥ̑ноха. Ѥ̑ноҳ роди Марѳѫсалоу, Марѳѱсал роди Ламеха, — сїи̑ нача лоукы чинити и̑ стрѣлы стрѱгати, сїи застрѣли Каина. зане бѣше положи Бг̃ь з̃ мещенїи на Каина: а̑-е — Ба̑ разгнѣва, в̃-е — Ѳца ѡскръби, г̃-е — мр̃ къ безчадноу сътвори, д̃-е — брата оуби, е̃-е — кровь пролїа, з̃-е — землю ѿскврънни, з̃-е — Ядама ѿв҃нови. Ламеҳ роди г̃ сны̃: Доѳафоу, Фелоном, Боувала. [До]ѳаѳѣ Бг̃ъ сѣстрои молот и̑ клѣщѣ звер҃же и̑ показа ѥ̑мѫ рждоу и сеи бы[сть]..... Бѫвал оустави гжли и̑ пригждники. а̑ Ноѥ̑ви повелѣ чинити ков҃чегь ѿ древа врѣкѫнан на горах а̑равитскаҳ въ долготѫ т̃ локот а̑ в҃ широтоу н̃ а̑ въ высотѫ л̃. в҃нїидет Нои в҃ кѣв҃чегь и̑ жена ѥ̑го и̑ сно̃ве ѥ̑го (и̑ сно̃вь его) и̑ жены сно̃вь его и̑ сно̃ве сно̃вь его. повелѣ Бъ̃ оувести ѿ чс̃тыҳ звѣрый и̑ птиц чс̃тыҳ по з̃, а̑ ѿ нечс̃тыҳ по в̃. по потопѣ изыйде Ной и̑с ков҃чега, принесе жер҃твоу бл̃сви ѿ птиц чс̃тныҳ и̑ звѣрїи̑ чс̃тыҳ. ѡбоня воню Бъ̃ бл̃гоѹханїѥ. до потопа же не жли мяса ни пили вина. сей бы[сть] пръвый пїаница на земли. и̑ потом заповѣда Ноѥ̑ви и̑ сно̃м ѥ̑го гл̃а: се вам показжю, да жси ты [и] сно̃ве твои[в ркп. иҳ] и̑ род иҳ развѣ крове дш̃а иҳ. проклят чл̃кь, иж[е] не выпоустит крьве на землю. Нои бы[сть] ѳ̑ лѣт и̑ роди г̃ сны̃: Сима, Хама, Яфета. Въ лѣт[о] х̃-го Ноева живота и̑ бы[сть] потопь на земли. ѿ Ядама до потопа лѣт ѯ̃ и̑ с̃ м̃ и в̃ а̑ род г̃. жит же Ядам за прислоушанїѥ лѣт д̃ сот и̑ л̃. въземша а̑гг̃ли тѣло ѥ̑го и̑ полож[и]ша посрѣд земла, йдеж[е] Га̑ распяша. а̑ко бо ц̃рїе земстїи посылаютъ виноватыи въ темницоу, тако пѫсти Бъ̃ Ядамоу быти оу сѣни съмр̃тьнѣи и̑ во т҃мѣ сѣда Ядам оу а̑дѣ ѯ̃ ѳ̑. ржство Хв̃о сице: ѡбр҃ѣченнѣй Мр̃їи мр̃ри его Їѡсифови, прежде не[жели] снастас[а], ѡбрѣтес[а] и̑мѫщи въ чревѣ ѿ Дх̃а сг̃а. бы[сть] Хс̃ въ єден-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ствѣ аї лѣт, съ оу҃чн҃ки своимѝ быс[ть] иї лѣт а оувѣрмѧ сто҃е
є҃ѵг҃ліѥ д҃ лѣт[а]. в'сѣх лѣт л҃ и ѯ҃. прч҃тлѧ быс[ть] въ чл҃цѣх
н҃ и д҃: въ ѿца и҃ мт҃ре в҃ лѣтѣ, оу҃ цр҃кви вї лѣт, въ домоу Іѡ-
сифовѣ д҃ мц҃ѣ. На єї лѣто ѩзколи Гѣ҃ въплотитис[ѧ]. Я по воз-
несенїи Гн҃и въ домоу Бг҃ослова аї лѣтѣ Я в'сѣх лѣт ѳ рж҃ства
Хв҃а до Ядама а҃ и҃ д҃. Пятого стана с҃ роди сѧ Хс҃. ѳ рж҃ства
Хв҃а до Константина цр҃ѧ т҃ и҃ і҃. И рж҃ство цр҃ство разорисѧ
Вавилонѧны, вавилонское Прѣсы, пръское Іе҃рлимом, їе҃рлимское
рымским, римское Ян'тихристом, Ян'тих҃во Хст҃ом ѩстѧѣтсѧ.
роди сѧ Хс҃ з҃ дн҃ь а҃ крстис[ѧ] въ і҃ час нощи. ѩ҃ть быс[ть] въ є҃
час нощи, распѧт быс[ть] въ с҃ час дн҃е, въскрсѣ къ с҃ час нощи,
възнесесѧ къ д҃ час дн҃е мц҃а мѧ.

Ся статя — компіляция ріжних подробиць бібліїйних і апокріфічних, вибраних головно з Палеї і із Жити Адама і Еви. Тексту єї я доси не находив печатаного.

Аналогічні уступи о сотвореню Адама з вісьмох частей гл. в вопросо-одвітах сьв. Івана Златоустого, Василія Великого і Григорія Богослова (Н. С. Тихонравовъ, Памятники отреченной русской литературы II, 433) і далї в отсїй книжцї; иньші імена дочок Адамових подає Слово Меѳодія Патарського (Тихонравовъ, op. cit. II, 213, 226 і далї у нас), ще иньші находимо в Крехівській Палеї в уступі, котрий печатаємо далї між легендами про Адама; о тім, як дві горлиці навчили Адама похоронити трупа Авеля гл. И. Я. Порфирьевъ, Апокриф. сказанія о ветхозав. лицахъ и событіяхъ, 106; о сїмох пімстах положених Богом на Каіна гл. Порфирьевъ, op. cit. 104; А. Н. Пыпинъ Памятники старинной русской литературы III, 172; о дозволї Ноєви і его потомкам їсти мясо гл. далї легенди про Ноя.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

III. Сатанаіл і бунт ангелів.

А. Крехівська Палея, стор. 36—39.

Ѡ Сотонаил[ѣ]. Въ сий 8бо[1]) [4-тий] днь є́динъ Ѳ а҃нглъ нарец[а]є́мый Сатанаил, йже 8ко бѣ старишина десѧтомѹ[2]) чинѹ,[3]) виде а҃ко 8краси Бъ҃ твердь тѵ, о҆ нейже рѣхом, и землю, и̂ развеличишас[ѧ][4]) гордостїю и̂ реч[е] в помысле своем: коль краснаѧ и̂ поднє҃снаѧ си.[5]) но не вижю живоущаг[о] на ней. да прииду на землю[6]) и̂ ѡ҆блад[а]ю є́ю и̂ бѹдѹ а҃ко Бъ҃, и̂ поставлю прⷭ҃тлъ мой на о҆блацѣхъ. И̂[7]) тѵ авїе свѣрже и̂ Гъ҃ съ йѳси за гордость помысла є́го, по немьж[е] спадоша иж[е] бѧше[8]) под нимъ чинъ Г҃. тиⷭ҃ ако песокъ просѹшас[ѧ] с нѳ҃си и̂ проразишас[ѧ] въ прейсподнюю. дрѹзий же[9]) их на земли быша,[10]) дрѹг[а]ѧ же Ѳ них на въздѹхъ повеси а҆рха҃нглъскый глас. Архистратигъ же[11]) Михаил сы началникъ и̂ воєвод[а] силы Гн҃ѧ, йного чин[а] силы[12]) старишина, виде Ѳстѹпника спадша съ чином своим и̂ звѣчным гл҃смь, крепкый и̂ стр҃стный[13]) реч[е]: въни҆мемъ! и̂ гл҃смь силы всех похвалим йстиннаг[о] Бг҃а.[14]) рекъ: въимем, ако създани есме[15]) на слѹжбѹ Ѳ него и̂ предстояще Боу҃, что подасте и̂ створисте. рекъ: въимемъ, что есме![16]) въимем с трепетом слѹжаще Боу҃! рекъ: въимемь, ако свѣт бас[т]е с нами,[17]) и̂ ни҃ѣ[18]) Ѳ свѣта о҆блишистеса и̂ быс[те] тма. рѣкъ: въимемъ, ако си разгордевше погыбоша.[19]) мыж[е] въимемъ, ако би҃и слѹжителе стр҃стныѧ є́го.[20]) Слышавше ж[е] дѣмони глас а҆рха҃нгла Михаил[а] и̂ авїе повешени быша на [а]ре.[21]) первии ж[е] ты[и] спадъшаѧ[22]) демоны и̂[23]) преразишасѧ[24]) въ прейсподнюю, и̂ сѹть ако и̂[25]) гл҃ви, и̂ ти Ѳтолѣ не свѣдѧт[26]) ничтож[е] в мирѣ. а҆ є́же Ѳ нїхъ на земли пад[о]ша, то ти дѣлают злаѧ ходяще по земли съ[27]) своим[и] прелестьми. послѣдняюж[е] йхъ ѕстави а҆рха҃нгльскый глас по а҆ерѹ, и̂ ти оубо[28]) висѧт,[29]) что могѹще пакость творит[и] творять тое҆.[30]) Се же ѕко Сатана старей бе въ чинѹ йже бе[31]) под нимъ, приставник бѣ земномѹ чинѹ и̂ земли блюд[е]ниє҆ приемъ.[32]) и̂ Ѳ Бг҃а естествомъ не лѹкавъ бѣ йсперва, но бг҃ъ сы[и]. не могыи ж[е] терпети чс҃ть, юже емѹ въдасть творець, и̂ само-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

властною волею съвратися ѿ естества и въздвижеся помыслом на сътворшаг[о] и бга, съпроти[ви]с[а][33]) емѹ мысла, да а-и ѿстѹпник быс[ть], къ своей пагѹбѣ привлечеся, ѿпад[34]) бѣгсти въ[35]) зълѣ быс[ть], своим похотенїемь. тма быс[ть] и ѿкръзеся[36]) въстѹд[37]) его, и спаде множество иже бѣхѹ подъ ним, нареченый чинъ англскъ.[38]) и погѹбиша власть силы, не имоуть же[39]) моци ни владеть[40]) кымъ оуже ѿпадъше сана своего. ак[о]же и въ їе ве[41]) пишет: попѹщенїемь[42]) бийимъ коснѹшас[а] его раны.[43]) и въ еуаглїи пишеть пакы, ако ни на свиньхъ[44]) власти не имѹщи,[45]) аще не настройны ѿ[46]) бга пѹстими боудоут. но попѹщенїю[47]) бию бывшю тогда могѹть и прошбразѹютьс[а][48]) и пременаютьс[а] матежем мачты[49]) творяще. емѹж[е] есть быти, то ни анги видят ни спадши[50]) с небесї. ѡвлаютъ же ли когда[51]) англы, то посылаеми ѿ бга ѡвлаютъ и[52]) пророци имъ велать[53]) своим ѹгодником, да темь еликож[е] глть[54]) анги, есть и боудет. Пророцаютъ[55]) же ли бесове велшебником[56]) и чародеемъ и ѡбавнїком пириющим,[57]) то не вся въ прямо бывают:[58]) ѡвогда бо далече, нъ бывают видящи,[59]) дрѹгонциж[е] по смотренїю рекѹт, иногдаже прелщающе некрныа ѡбавлают на погыбель, влекѹще на погыбель козньми и лестьми матѹще и ложами смѹщают ѹмъ имъ.[60]) аще бо въ[61]) истинѹ когда рокоут, то конець реч[и] тоа въ зло съвращаютьс[а] и[62]) творит[и] велще лжют, да темь не подабает вкровати,[63]) но ако ѹво се есть, ако по ѿпаденїи[64]) англом тмь нкс[ть] ѹже покаанїа,[65]) також[е] и чкомъ по смерти. спадши же[66]) ти Сатана[67]) помысла своего[68]) наречеся противник[69]) бий. в негож[е] мсто постави Гь старейшиноу Михаила, спадший же чинъ нарккоша[70]) демони, ѿ них же Гь ѿтъ[71]) славѹ и ст[72]) и скткость бывшюю на нбсх[73]) преж[е], и прложи а въ дхъ теменъ и по воздоухѹ[74]) ѡблетати им[75]) повеле. спадшагож[е][76]) мсто чин[а] ї-го ѹмысли Бъ сътворит[и] чка, да скткость и венець[77]) спадшиx предати имает[78]) Бъ праковрным.[79]) но еликож[е][80]) оуказывает ны бжественое писанїе глще: иже бо[81]) пострадаше за има своего влдкы, ст[ии] прци, апсли,[81]) ст[и] и прдбный ликъ мчнїческый, то ти ѡветованїа ѿ Спса полѹчиша.[82]) ѡ них же великый Павелъ глть: аще многа томленїа, искѹшенїа приаша ст[ии], но аще и чюдесъ делатели[83]) сподобишас[а][84]), или[85]) в ракax лежащаа[86]) мѹра истекаютъ[87]), или[88]) костїю, или[88]) власом или платиною[89]) ѿ[90]) ризъ своих бесы изгонат, но си ѹво быша послѹшествованї вкрою, но не прїаше, реч[е] Павелъ,[91]) ѡветованиа[92]), но токмо ѡбктованиѹ[93]) оулѹчиша славы тоа[94]) неизреченныа венца приати,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ꙗкож[е] и̑ свид[ѣ]тельствѹетъ Павелъ гл҃а: Бо҃ю ѡ̑ насъ болше нечто прозрѣвшю,[95]) да не без насъ тии̑[96]) свершатсѧ. Бо҃ю ѩко[97]) наипаче ѡ̑ чл҃честем родѣ промышлꙗющю и̑ ѡ̑жидающю послѣдних, да того рад[и] грѣшници трепещют дн҃и[98]) того, кънже и̑мает[99]) сѹдит[и] Бг҃ъ, да геєнне и̑ мѹкам стр҃стьным[100]) предани боудѹть. праведници[101]) ж[е] радѹютсѧ ѡ̑ дн҃и томь соудном[102]) и ждѹть свѣршенїа̑, да сверьшени бѹдѹть[103]) сѹще ѡ̑ влд҃кы Хг҃а, въ анг҃лъскый̑ чин въстѹпльш[е] Го҃ю предстанѹть.

[1]) Кол же [2]) Кол. томѹ [3]) Кол. и видѣ [4]) Кол. развеличисѧ [5]) Кол. коль краснаꙗ сѧ [6]) Кол. дод.: и примѹ землю [7]) Кол. vac. [8]) Кол. вѣша [9]) Кол. vac. [10]) Кол. і Ков. падоша [11]) Кол. Ков. vac. [12]) Кол. Ков. сы [13]) Кол. Ков. крѣпкым страшным [14]) Кол. Ков. гл҃емь силы похвали всѣх Бг҃ [15]) Кол. Ков. ѥсмы [16]) Кол. Ков. ѥсмы [17]) Кол. Ков. ꙗко свѣтъ быс[ть] с нами [18]) Кол. Ков. и нн҃ѣ же [19]) Кол. конмѣмъ ꙗко свѣт быс[ть] с нами [20]) Кол. ц҃іле те речене пропущене, Ков. дословно схоже з Крех., тілько зам. стр҃стным стоїть вірно: сътрашным [21]) Кол. ає, Ков. аерѣ [22]) Кол. спадъша, Ков. спадшеи [23]) Кол. Ков. vac. [24]) Кол. Ков. проразишась [25]) Кол. Ков. vac. [26]) Кол. нн видать [27]) Кол. Ков. то ти ходать по земли дѣлающе зла [28]) Кол. Ков. vac. [29]) Кол. Ков. кнсаче [30]) Кол. Ков. что могѹще пакости творать [31]) Кол Ков. vac. [32]) Кол. Ков. приимъ [33]) Ков. соупротивитисѧ [34]) Кол. Ков. и ѿпадъ [35]) Кол. Ков. и к [36]) Кол. ѿвержесѧ [37]) Кол. к стѹдъ [38]) Кол. нареченый анг҃лъ; Ков. нареченым чинъ анг҃лъскым [39]) Кол. Ков. же оуже [40]) Кол. Ков. власть [41]) Кол. Ков. Иоѣ [42]) Кол. Ков. пѹщенъюмъ [43]) Кол. Ков. ранамн [44]) Кол. Ков. надъ ск҃нымн [45]) Кол. Ков. имѣть [46]) Кол. Ков. аще не настрои кын ѿ [47]) Кол. Ков. пѹщенью же [48]) Кол. Ков. преобразѹють с[ѧ] [49]) Кол. Ков мечты [50]) Кол. Ков. спадшеи [51]) Кол. Ков. коли [52]) Кол. Ков. vac. [53]) Кол. Ков. велнцю [54]) Кол. Ков. гл҃ють [55]) Кол. проричють [56]) Кол. волшебникомъ [57]) Кол. проричюще [58]) Кол. не все впрамь бываетъ [59]) Кол. далеч[е] бываюши и видѧ [60]) Кол. влекѹще лстми козньми матѹще оумъ и лжеми смѣшающе [61]) Кол. vac. [62]) Кол. сврашаетъ [63]) Кол. дод. томѹ [64]) Кол. ѿпаданнн [65]) Кол. дѣланнѣ; Ков. покаанїа [66]) Кол. vac. [67]) Кол. дод. грѣшни [68]) Кол. и [69]) Кол. сѹпротивникъ, Ков. противникъ [70]) Кол. нарекошас[ѧ] [71]) Кол. ѿы [72]) Кол. чѣсть [73]) Кол. на нихъ [74]) Кол. по вздѣхомъ [75]) Кол. vac. [76]) Кол. к спадшаго же [77]) Кол. да свѣтлостѣ и вѣньца [78]) Кол. имать [79]) Кол. після сего додає: и нареѥаѥтьс[ѧ] чинъ г҃-и чѧкколюбьзнын [80]) Кол. ꙗкож[е] [81]) Кол. дод. сѣли [82]) Кол. оуѕѣчиша [83]) Кол. Ков. дѣтели [84]) Кол. Ков. дод. быти [85]) Кол. нли [86]) Кол. лежаще [87]) Кол. мюро источают [88]) Кол. ли [89]) Кол. планитою; Ков. платѣною [90]) Кол. vac. [91]) Кол. vac. [92]) Кол. обѣщанна [93]) Кол. обѣтованне [94]) Кол. твоѧ [95]) Кол. прозрѣю [96]) Кол. vac. [97]) Кол. оуко [98]) Кол. дн҃е [99]) Кол. имать [100]) Кол страшным [101]) Кол. праведни [102]) Кол. по соуднѣмъ слі҃д.: имже приим обѣтованнѣ [103]) Кол. vac.

Статя винята із Крехівської Палеї; варіанти зведені по друкованому текстови Коломенської Палеї з р. 1406 (значено Кол.) і по рукописному текстови Ковельської Палеї (знач. Ков.), що находить ся в надворній бібліотеці у Відні (Cod. Slav. 9). Коломенська Палея лежить в основі критичного виданя „Палея Толковая, по списку сдѣланному въ Коломнѣ въ 1406 г., трудъ учениковъ Н. С. Тихонравова. Москва 1892“, де наш текст містить ся на стовпцях 73—78 (стор. 37—39), а в нотах зведені варіанти між иньшим і Ковельського списка.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Б. Рукопис о. Іллі Яремецького-Білахевича стр. 149—150.

Слово ѡ сотвореню а҃гг҃лъ и а҃рхагг҃лъ и ѡ прочїихъ безплотныхъ силахъ.

Теди Творецъ нб҃нїй г҃ди сотворі҃ нбо и землю, сл҃нце, мц҃ь, зв҃ѣзди на нб҃ѣ, а̀ потом створі҃ Бг҃ъ, предв҃ѣчная м8дрость, сл8ги своя̀ а҃гг҃ли, а̀рхагг҃ли, хер8вими, серафими, начала, власти, пр҃толи, господствїа̀, сили. Сотворил девять чиновъ на хвал8 свою, а̀ десятїй чинъ ѡ҃гненнїй. Сатанаилъ билъ сл8га бж҃їй перш҃їй і найстарш҃їй билъ воєвода. И далъ є҃м8 билъ Бг҃ъ десят8ю часть к небѣ. Тогди ѡ҃нїй Сатанаил помислил: а̀зъ поставлю престол себѣ на горах високих на воздв8сѣ под небом и в8д8 подобен Бг҃8 вишнем8. Но Бг҃ъ Створитель знал его помишленїє. Тогда Бг҃ъ творецъ розгнѣвалсѧ на Сатанаила. В той часъ ѡ҃гнь пред ним возгорит сѧ, ѡкр҃стъ его в8рха велїа̀, ѡ҃гнь ѿ лица его воспланет сѧ. И возгримѣ нбо и ѡ҃болоки стали трѣскати, явили сѧ градї, ѡ҃гненнїа̀ стрѣли, молнїа̀, блискавици великїа̀. В той час злякалъ сѧ Сатанаилъ, сталъ теменъ и 8палъ з небесъ зо всѣм хоромъ своим И летѣли а҃гг҃ли его с небес м҃ дн҃ь и м҃ ноцїй. Видячи тое др8гїє хори і 8страшили сѧ предв҃ѣчнаго Бг҃а творца. В той час архагг҃лъ Михаилъ поднявъ ѡ҃болокъ, на немже Бг҃ъ предв҃ѣчнїй сидѣлъ, возопив же гласом велїимъ: Вонмим! Вонмим! Ст҃ая ст҃ихъ! В той час 8крѣпил агг҃ли и рече им: Возмѣмо Бг҃а небеснаго на помощъ! Видячи тое агг҃ли и собрали сѧ вси ко ст҃ом8 архистратиг8 Михаил8 и запѣли пѣснь агг҃лск8: ст҃ъ! ст҃ъ! ст҃ъ! Господь Сакаѡ҃дъ, їсполнь нбо и землю слави єго. Ѡ҃то тое значит совор архагг҃ла Михаила. И поставил Бг҃ъ творецъ архагг҃ла Михаила на нб҃сѣхъ старшим чиноначалником, воєводою нб҃нимъ, а̀ Сатан8 їстр8тил їз неба, и стал дїаволом, непрїятелем дш҃евним И такъ, братїа, не хотѣлъ Сатанаилъ бити агг҃лом пресв҃ѣтлим, и за тое ѡ҃чинил сѧ темним. Так и ми, хр҃тїане, не в8дмо гордїє, а̀б҃имо не киверженнїє били їз цр҃ствїа нб҃наго, я̀къ Сатана изгордѣлъ бил на небесех и спал їз лика агг҃лскаго Бг҃ъ, предв҃ѣчная м8дрость, не терпит гр҃ха гордом8 ч҃л҃вк8, а̀ смиренном8 благодать даєт, а̀ гордим противит сѧ. Я̀къ ч҃л҃вкъ запороси в ок8 не может держати, так гр҃шник не может в царствѣ нб҃сномъ бити. Бг҃8 нашем8 слава во вѣки аминь.

Аналогічні тексти звісні з рукописів північно-великоруських, гл. И. Я. Порфирьевъ, Апокрифическія сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ. СПб. 1877, ст. 83—89.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

В. Рукопис XVII. в. о. Теодора з Дубівця ст. 116.

Єгда насади Бг̃ъ рай и не к̃ тогды ни аг̃гла и никого[1]) токмо[2]) Гк̃ и̂[3]) Сотона[3]). и̂[3]) что веліше Гк̃ садити, Сотона[4]) крадоша ѿ всякого[5]) сада потай Га̃[6]) и разсыпа посрѣд рая. Гк̃ реч[е]: то[7]) боудет тѣло мое и аз сам бждоу, и̂[8]) тобѣ боудет на прогнанїе. йзыиде[9]) вонь и реч[е] Сатанаил: Ги̃ бл̃ви, колко насадиховѣ.[10]) Гк̃ реч[е]: тж єсмь азь посрѣд рая. и єгда[11]) йзыиде Сатанаил, да видит[12]) древо свое, древо же его [в тексті хибно древо єгоже][13]) йзгна йз рая. и почрънѣ Сатанаил и выс[тъ] дїавол. древо же йзрасте на г̃ стол̃пы: єдин стлъпь Адамовь,[14]) второ стол̃пь Єквин,[15]) г̃-й стол̃пь посрѣд сам.[16]) да єгда[17]) съгрѣши Адам и Єква, тогда паде Адамова час[тъ] въ рѣкж нарицаємы[18]) Тигрь и знесе[18]) єго.[18]) и Єквина час[тъ] в̃ рай паде, да єгда бысть потопь, тогда[18]) на водѣ потопьнѣи йзыиде. да єгда йс̃сѣче вода, древож при мирстѣй рѣцѣ.[19])

[1]) ни аг̃лъ ни когоже [2]) дод. самъ [3]) vac. [4]) Сатананлъ же [5]) всего [6]) садѕ къ Га̃ [7]) тоу [8]) а [9]) шедъ [10]) еже насадиховѣ [11]) єгдаже [12]) и видѣ [13]) и древо его [14]) Адамъ [15]) Євга [16]) дод. Гк̃ [17]) єгда же [18]) vac. [19]) древо шста при мѣр'стѣ рѣцѣ, var. мор'стѣ.

Текст подібний з відмінами зведеними в примітках був напечатаний в книзі: Н. Тихонравовъ, Памятники отреченной русской литературы I. стор. 306—307 і 310 (Слово о древѣ крестномъ I. і II.)

Г. Рукопис Білахевича стор. 108—109.

Єгда садил[1]) Гд̃ь рай, тогда Сатанаил[2]) ѿ всякаго древа[3]) крадыше[4]), имѣ[5]), яко не вѣсть Гд̃ь, и посипа посредѣ[6]) рам крина сѧ ѿ Гд̃л. Тогда[7]— Гд̃ь дх̃ъ [свой] вн8трь посѣли и рече: се соборъ, тѣло моє и дх̃ъ мой, бѕди на прогнанїе дїаволѕ а чл̃вком на веселїе.[7]) І по йзволенїю тома сотворилъ чл̃вка Адама[8]) и далъ[9]— емѕ рай.[9]) Того ради дїаволъ проклѧтъ бисть;[10]) тогда нарече їмѧ емѕ дїавол Того ради Фригнѕся[11]) ѿ Гд̃а дїакол и йзшед[12]) рече ко Бг̃ѕ: Гд̃и блг̃ви, колко насади[13]) рам[14]). Гд̃ь рече: вся блг̃словенна сѣть и аз посредѣ рам[15]) Єгда прїде Сатанаилъ,[16]) да видит древо его....[17]) гонѧше йз рам, йзгна[18]) и почернѣ.[19])

[1]) сади [2]) Сотонаил [3]) сада [4]) оукрадаше [5]) и мнѧше [6]) посрѣд [7—7]) зам. сего читаємо: и помысли Гк̃ и реч[е]: сіе что ты садилъ, бждн ти на прогнанїе, дїаволе, а чл̃вком вес[е]лїе [8]) зам. сего дод. такождє Єквоу [9—9]) vac. [10]) єс[тъ] [11]) Фриноусѧ [12]) шед [13]) насадиховѣ [14]) vac. [15]) сади [16]) Сотонаилъ [17]) тут у Біл. пропуск., в ркп. о. Теодора з Дубівця читаємо: да видит древо єгож[е] посади тогда древо гонѧше і т. д. [18]) изгнаша єго из рам [19]) почр̃ънѣ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Аналогічний текст находить ся також в рукописї о. Теодора з Дубівця, стор. 103; відміни єго супроти тексту о. Білахевича зведені в примітках. Текст аналогічний до В. і Г., тілько з виразним початком „Тако егда насади Господь виноградъ“, без чого наші тексти роблять ся темні, напечатаний в збірцї Пипіна (А. Н. Пыпинъ, Отреченныя книги, в виданю „Памятники старинной русской литературы издаваемые графомъ Григоріемъ Кушелевымъ-Безбородко“, выпускъ III., С. Петербургъ, 1862), стор. 7, по рукопису XVII. в. із Румянцівського музея ч. 380.

Зведені тут апокріфічні легенди про Сатанаіла і бунт ангелів мають без сумнїву дуалїстичний характер, хоча не менше виразно видно в них змаганє прислонити сей дуалїзм акцентованєм ангельського початку Сатанаіла і дияволів. Тексти з більше різким дуалїстичним характером заховали ся у Великорусів, особливо у раскольників; один такий текст по Соловецькому рукопису XVII. в. напечатав Порфирьевъ, op. cit. стор. 87—89. Дуалїстичні легенди о сотвореню сьвіта були в остатнїх роках предметом вельми широких і важних дослїдів А. Н. Веселовського, Разысканія въ области русскихъ духовныхъ стиховъ гл. XI—XV і М. Драгоманова, „Забѣлѣжки върху славянскитѣ религиозно-етически легенди, II. Дуалистическото миротворение“ (Сбэрникъ за народни умотворения, наука и книжнина, издава министерството на народното просвѣщение, кн. VIII, 257—314 і кн. X, 3—68).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

IV. Про рай.

А. Крехівська Палея, стор. 68—69.

Ѝ насади Гѣ Бѣ рай въ Ѥдеме на восточе.[1]) Ѥдемже ѕво[2]) сказѕѐтсѧ пища бл҃говонна ѝ бл҃гоприѧтна,[3]) разнозраки[4]) воню подлющи, пища беспечална веселѧщи ѕмъ ѝ ср҃дце, пища ѕтешенїѐ[5]) ѝ покоѧ, ѝ[6]) пища ѝ[6]) ѕпесщренїѐ[7]) ѝ несказанно ѥже насади десница ѐго. сѕть же ѕво в немь[8]) древеса красна ѝ цветна ѝ высоко верхи своими оукрашени[9]) ѝ вѣтвеми своим[и] оукрашени[10]) и[10]) прекланѧюще сѧ[11]) долѕ. також[е][12]) всѧко[13]) насажденїем разновиденїемъ ѝ лѣпотою.[14]) ѝхже плода[15]) ѝ лѣпота[16]) листвиа[17]) николиж[е] не[18]) ѕвѣдаѥть.[19]) дрѕгаѧж[е] ѿ нихъ цвѣты бл҃говонїѧ[20]) подаютъ беспрестанї добротою ѝ красотою ѝ виденїем[21]) странным. ѧко ж[е] нелзе их ѡбрести ѝхъ[22]) бл҃говоннѣйша ѝ многоцвѣтна виденїѧ[23]) егда ли повеѐтъ[24]) дх҃ъ хлад[е]нь, ѝ ѧвїѐ възшюмит[25]) древеса[26]) тихостиве[27]) звѣчне ѝ шюменїем бл҃говоненїѧ[28]) дыхающе ваѧнїѧ.[29])

Ѝ вседъ[30]) тѕ чл҃ка. ѿнюдѕ же[31]) быс[ть] теченїѐ свѣтилникома, ѿтѕдоуж[е][32]) начало житию чл҃чю егож[е] създа. бе же тѕ в рай ѝздрастилъ Гѣ Бѣ всѧко древо красно взором[33]) ѝ добро въ снед,[34]) ѝ древо животно посредѝ раѧ. тако ѝ кр҃стное посреди земла, ѝже зовет сѧ древо сп҃сниѐ.[35]) ѝ древо разѕмное,[36]) ѝмже ѥсть вѣдат[и][37]) добро ѝ зло. словом ѕво почтена[38]) бывъша ѝ ѐже по ѡбразѣ бїю быти Ѧдамѕ. ѝмѣста ѕво разѕмъ добрѕ ѝ злѕ, но йскѕсъ зломѕ последи прилѧста.

[1]) Кол. востоцѣ [2]) Кол. vac. [3]) Кол. бл҃гоцвѣтна [4]) Ков. дод. веселѧщи оумъ [5]) Кол. оутѣшеныя [6]) Кол. vac. [7]) Кол. оупещреныя [8]) Кол. дод. оутрь [9]) Кол. оукрашено [10]) Кол. vac. [11]) Кол. прекланѧющюс[ѧ] [12]) Кол. таже [13]) Кол. вся [14]) Кол. насажениѥм разно лѣпотою и видѣниѥм [15]) Кол. плодъ [16]) Кол. vac. [17]) Кол листвиѥ [18]) Кол. vac. [19]) Кол. оувадаѥть [20]) Кол. бл҃говонно [21]) Кол. одѣниѥм, Ков. вѣдѣниѥмь [22]) vac. [23]) Кол. тут дод.: комѕждо ихъ, сокѣ влекѕще ноздри [и] видѣниѥ [24]) Кол. повинеть, Ков. повѣнеть [25]) Кол. кшюмать [26]) Кол. дод. та [27]) Кол. стихостью [28]) Кол. бл҃говоннѣ [29]) Кол. вѣванниѥмъ [30]) Кол. вседе [31]) Кол. дод. оубо [32]) Кол. ѿнѣдѣже [33]) Кол. во взорѣ [34]) Кол. ѣдь [35]) Кол. сп҃сенныя [36]) Кол. разѕмно ѥсть [37]) Кол. вид[ѣ]ти [38]) Кол. почиена

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Гл. Палея толковая ст. 62, стовпці 123—125, відкіля взяті варіянти поміщені у нас в примітках. Гл. також И. Я. Порфирьевъ, Сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Соловецкой библіотеки, стор. 89—90, також палейний текст.

Б. Рукопис о. Білахевича, стор. 408.

Й насади Бг҃ъ рай на востоцѣхъ во Єдемѣ, і къведе тѫ чл҃вка, его же созда. й прозяве Бг҃ъ еще ѿ земля всяко древо красно во видѣніе і добро во снѣдь, й древо жизни посредѣ раа, й древо еже видѣти разѧмно добрѫ й лѫкавѫ.

Рѣка же їсходитъ їз Єдема напаѧти рай. Тамо разлѫчает ся ко четири начала: йма єдиной Физо́нъ, сїа ѡбходитъ всю землю Єкилатскѫ, тамо оу҃во єст злато, злато же ѿноа земля єстъ добро тамо єстъ а҃ндра҃къ й камень зеленїй. йма рѣцѣ второй Гі҃ѡнъ, сїа ѡбходяци всю землю Єѳіѡпскѫ. Рѣка третаа Тигръ, сїа йдѫци прямо Ясирїѡмъ. Рѣка четвертаа Єфратъ.

Хоча поміщений тут палейний текст не має в собі нїяких апокріфічних подробиць, то про те він заслугує на увагу як давня і дуже ще слабка проба мальованя пейзажа словами. Статейка о. Білахевича до подробиць узятих з Біблії дочіплює деякі подробиці, котрих там нема; сї подробиці (географія рік випливаючих із раю і мінерали, які находять ся над тими ріками) взяті з якогось середновікового ляпідарія (статї о дорогих каміняхъ), котрих образці будуть поміщені в одній із дальших книжок нашої збірки.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

V. Оповіданя о Адамі і Еві.

A. Рукопис о. Теодора з Дубівця стор. 108—116.

Слово ѡ Ядамѣ. Гй бл҃а. ѡ. Ядам бѣ въ раи҃ прежде съгрѣшенїа. и в'сѧ имѣаше въ похотенїи[1] своем. и в'сѧ въ похотенїе хождааше[2] егда изгнаха его[3] из рам. и сѣде[4] въ Едемѣ пред двермі рам,[5] и видѣ сонь, како хощет род[и]ти Ев'ва[6] Каина и Явела, и ѹ которое лѣто[7] хощет ѹбити Каинь Явела своего брата запрѣти ѥмоу а҃гг҃ль Гн҃ь не повѣдати Евѣ. И тж пребыс[ть] д҃ сот[8] лѣт и л҃.[9] и тоу[10] в'паде в' болес[ть] чрев'ноую[11] и не повѣдаша,[12] что ѥмоу за болес[ть]. и съвращас[ѧ] ѡ мала до велика. в'си чждахж сѧ и глаша Евѣ: ѡ мт҃и наша, ты вѣси в'сѧ таинаа[13] и ѩвленнаа,[14] повѣжь нам, што[15] ѡц҃ь наш болит. всѣх быша[16] людий над Ядамом с҃[17] сот тисѧчїи. и Евва реч[е]: повѣм вам чада моѧ. Егда сътвори Бг҃ь раи и всю в'селен'ноую. и сътвори ѡц҃а вашего Ядама и мене. и предас[ть][18] нам раи и в'сѧ скоты и гады и в'сѧ птица прѣнатаа. Ядам блюдѧ[19] ѹсточноую страноу и сѣверноую,[20] и азь блюдохъ[21] западноую и южноую.[22] и тако предас[ть][23] нам Гѣ[24] и реч[е] нам: к'ле[25] с'нѣданите[26] в' раи҃, едного же ѡнаго[27] не с'нѣданите древа. и показа нам древо,[28] и възыинде Гѣ на нб҃са. а҃ мы ѡбладахом в' раи҃, и без повеленїа моего и Ядамова в'си звѣрїе и скоты и гади ни смѣяхъ[29] ни ходити ни лечи҃, ни пити ни ѩсти, дондеже повелѣхом им.[30] тогда прїиде[31] дїавол свѣтел ако а҃гг҃ль и реч[е] к' нам: что вам рече Гѣ ѩсти йли не ѩсти в' раи҃? Ядам рече[е]: в'сѧ реч[е] нам ѩсти,[32] токмо єднаго древа реч[е] блюстис[ѧ] ѡ него.[33] дїавол рече: мнѡго жалоую вас, понеж[е] не раз[8]мѣете. аще бысте ѡ того снѣли, и вы бысте бц҃и были.[34] то рек[35] дїакол ѡи҃де, ѡверѣте змїю и наоучї ю. змїа мнѧши ако а҃гг҃ль ес[ть] и прїинде къ мнѣ и показа ми древо и плод его.[36] ако ѹвѣдах азь, ако змїа ес[ть] любива (sic!) Боу пач[е] в'сѣх вѧш'шїи,[37] — и взѧх ѡ него и зьѣдохъ.[38] ср҃дце мое восмоутис[ѧ][38] въ мнѣ напрасно. въ мою стран[8][39] древеса

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

покер'гоша листвїѣ а҃зъ же в'нїндоу подъ древо, ѿ него[40]) с'нѣдохъ, и̑ възвахъ Ѧдама и̑ рекохъ:[41]) прїинди зде,[42]) Ѧдаме, да видиши келїе[43]) чюдо. а҃зъ оуста[44]) ѿверзохъ, и̑ а҃зык мои гл҃аше въ мнѣ сам, а҃ко да с'нѣс[ть]. Ѧдам такожде прїинде и̑ с'нѣс[ть]. и̑[45]) ѿверзостасѧ ѡ҃чи нaши,[46]) и̑ видѣховѣ наготоу нашоу, и̑ ср҃дце наше въскрѣбѣ на похот и̑ быс[ть] тако.[47]) в'се древїе[48]) повер'же листвїе, ѣдина не повер'же смоква[49]) Ѧдам въсплакасѧ вел'ми[50]) реч[е]: ѺЖено, что ми сътвори![51]) такожде[52]) и̑ ср҃дце мое не ѿдѣлисѧ[53]) ѿ Ѧдама. Внїйдо[хом подъ] древо, еж[е] не повръж[е] листвїа и̑ с'шихом листвїе смоков'ное и̑ сътворихом ѡ҃дѣанїе себѣ. тогда чюдо чюхом[54]) глас на нб҃си гл҃юще. а҃рхагг҃лъ[55]) призывает а҃гг҃лы:[56]) пр[и]д[и]те в'си, гл҃ет Гс҃,[57]) да с'нїидемъ[58]) въ рай, понеж[е] съгрѣшил ѥс[ть][59]) Ѧдам. тако с'нїинде съ в'сѣми а҃гг҃лы своими и̑ ста прст҃лъ посрѣд рая.[60]) Възва Гс҃ Ѧдама гласом келїем: Ѧдаме, Ѧдаме, где ѥсь? Ѡкѣци Ѧдам[61]) и̑ гл҃а много.[62]) възмшас[ѧ] а҃гг҃ли сверѣпо бїюци нас йзгнаша нас йз рая.[63]) Ѧдам же мл҃шес[ѧ],[64]) како оумл҃сердитсѧ Гс҃ ѡ҃ нас, и̑ не ѿпоустиш нам.[65]) а҃рхагг҃лъ Їѡйлъ[66]) мл҃шес[ѧ] къ прст҃лоу[67]) непрестан'но ѡ҃ нас. тако йзгнаша[68]) нас з раю и̑ поустиша.[69]) мыж[е] сѣдохом въ Ѥдемѣ.[70]) Ѧдам паде на лици своем[71]) и̑ плакасѧ. и̑ тж сътворихом и̑[72]) днїи. йзнемож[е] дш҃а нш҃а гладом. и̑ рекох къ Ѧдамоу: гн҃е мои Ѧдаме,[73]) востани, да пойцева[74]) собѣ храминоу,[75]) оу҃же бо ср҃дце мое ѡ҃голодѣло[76]) гладом и̑ дш҃а моа ѡ҃малѣ.[77]) Ѧдам же възникноувъ и̑ реч[е]:[78]) ѡ҃ Ѥво, находит на ср҃дце мое, да разорж йконоу твою, но не имам с кым быти и̑ бою сѧ Бг҃а и̑ ср҃дце мое не ѿдѣли[79]) сѧ ѿ тебе. и̑ въстав'ше ѡ҃быидохъ[80]) в'сѧ земла и̑ не ѡ҃бр'ктохом с'нѣдно[81]) ничто, токмо вол'чец и̑ згрѣва сел'ное.[82]) и̑ паки прїидохом въ Ѥдем и̑ плакахом сѧ со въздыханїем. и̑ реч[е] Ѧдам: Гс҃и, припоусти[83]) ми вона,[84]) да та поманоу. тогда посла Гс҃ фемїанъ и̑ ликан и̑ ладан. и̑ в'зат Ѧдам и̑ сътвори млъвоу къ Бж҃. тогда оумл҃сердисѧ Гс҃. а҃рхагг҃лъ Їѡйлъ[85]) Ѳлоучи з҃ час[ть] ѿ рая и̑ подас[ть] нам. и̑ прежде намдохом сѧ плода тръновна за л҃ днїи, и̑ потом оузат п'шеницоу и̑ вино и̑ млѣко, и̑ ѧдохом и̑ насытихом сѧ[86]) йз'гна в'сѧ скоты[87]) и̑ звѣры йз рая и̑ предас[ть] Ѧдамоу. Ѧдам же Ѳлоучи и̑[88]) сотвори дич питомоу[89]) и̑ нарец[е] в'сѣм скотом[90]) имена и̑ в'сѣм звѣрем[91]) и̑ в'сѣм вещем лѣтаю҃щим.[92]) реч[е] Гс҃ къ Ѧдамоу: тер'нїе и влъчец йз долонїи[93]) твоих да прозѧбнет. и̑ пожт Ѧдам волы и̑ в'зоры[94]) и̑ прїинде[95]) дїаволь и̑ ста пред волы[96]) и̑ не даа҃ше[97]) ем(8) земл҃ѣ ѡ҃рати. и̑ реч[е][98]) ѥмоу дїавол:[99]) не дам[100]) тобѣ земл҃ѣ[101]) ѡ҃рати и̑ работати,[102]) понеж[е]

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

моѧ єс[ть][103]) землѧ, ѧ бж҃їѧ[104]) сѫт нѣ҃са и рай. да ѧщє хощеши мои быти, тож землю работай, ѧщє хощеши ли бж҃їи быти, то йди[105]) в' рай. Ядам реч[є]: бж҃їа сѫт нѣ҃сл и землѧ и в'сѧ въселен'нлл. дїаволь не дас[ть][106]) ємоу,[107]) реч[є]: не дам тебѣ землѣ ѿрати, но запиши м'нѣ[108]] рѫкописанїє своє, еж[є][109]) бы єси мои быль, тож землю работай. Я реч[є] Ядам: чїѧ єс[ть][110]) землѧ, того и ѧзь и чада моѧ. вѣдаше[111]) бо Ядам,[112]) с'нїити хощет Гѣ҃[113]) на землю и родити сѧ ѿ дв҃ы. дїавол ѿбрадовасѧ[114]) велико и реч[є]: тако запиши м'нѣ.[115]) и в'зѧх[116]) къ рѕкѕ[117]) чер'нило[118]) и записа рѕкописанїє[119]) Ядамово и дер'жаше єго.[120]) ѧзь[121]) рекох[122]) къ Ядамоу: гн҃е, покажимосѧ[123]) постити, єгда како йзбавит нас Гѣ҃ ѿ дїавола сего. Ядам реч[є]: постѣмосѧ[124]) м҃ днїи. Єѵва реч[є]: гн҃е, пости[125]) м҃ днїи, ѧзъ м҃ днїи.[126]) и реч[є][127]) мнѣ: вънїиди[128]) въ рѣкоу Тигрь,[129]) и полож[и] камен на главѣ своей[130]) ѧ дрѫгїй под ноги своѧ[131]) и стой[132]) до выи ѻу водѣ[133]) и не слоуѫай никого, да не паки прел'щена боудеши.[134]) и сътвори ми вѣлигь съкровень и реч[є] ми: не йзыиди[135]) дондеж[є] азъ пріидоу.[136]) и въставь Ядам поиде въ Їердань кѧтисѧ. тѫ сънїйдоша[сѧ] в'си звѣрїє и п'тицѣ и множ[є]ство ѧгг҃ль плакахас[ѧ] за Ядамом. Ядам погрѫзи сѧ въ Їер'данѣ, и тоу[137]) превыс[ть] Ядам м҃ днїи. тогда дїаволь прійде къ мнѣ[138]) ѩко ѧгг҃ль свѣтель слезы роняѧчи[139]) по земли [и рече]:[140]) Єѵво, ѻуслышал Гѣ҃ мѧтєоу твою и нас ѧгг҃ль своих послоушал молѧщих сѧ ѿ тебѣ. и посла[141]) мене Бг҃ь, да йзыидеши йз рѣкы.[142]) ѧзь не вѣровах[143]) и паки г'[144]) днь пріиде дїавол[145]) сътворив'сѧ[146]) Ядамовым ѿбразом и много блазнѧше[147]) мене; ѧзъ не йзыидох, дон'деж[є] вижоу вѣлигь, еж[є] ми реч[є] Ядам. єгдаже съкрѣшис[ѧ] Ядамоу м҃ днїи і йдѧше ѿ Їердана и ѿбрѣте дїаволїи слѣд приходящїи къ м'нѣ,[148]) и ѻубожв'сѧ велико, єгда[149]) како прел'щена боудоу.[150]) и єгда видѣ[151]) Ядам Єѵвѫ[152]) водѣ и възрадовасѧ вел'ми.[153]) єгда пріиде къ мнѣ и не вѣровах, бы то гн҃ь мои Ядам, дон'деж[є][154]) показа мнѣ[155]) вѣлигъ.[156]) тогда вѣровах, йзыидох йз рѣкы. тогда свободи нас Бж҃ ѿ дїавола. и сѣдохом въ Мадїамѣ.[157]) и тѫ родисѧ Каинь и Явел.[158]) всегда ѿба скоты пасѧхоу.[159]) въ єдинь днь воста[160]) Ядам ѿ ложа своєго и реч[є]:[161]) ѿ жено, съкрѣшис[ѧ] лѣт дї ѿ рожденїа сн҃ѵь нѣших,[162]) крѣве Явелевы ѻубїєнїем Каиновым.[163]) дан же ми ѥсмь, да шедше ѿбрящоу их.[164]) ѩко[165]) слышах ѧзъ и распалихсѧ и ср҃дце мое.[166]) и в'сѧде[167]) Ядам[168]) пойде, ѿбрѣте Явела заколота, и нич не реч[є] ємоу,[169]) ѩкож[є] реч[є] ємоу ѧгг҃ль. принесе Якела и постави єго на мѣстѣ рекомѣм Рєѡн. тогда родихь[170]) Сифа и рѣх: гн҃е,[171])

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

не злосрдит срдце свое,[172]) еж[е] родих сна паки мѣсто Явелм.[173]) и нарекох имм ѣмоу Сиѳ. тогда клик'ноувь Адам:[174]) ѡ Ѥво, Ѥво, мльчи ѡ[175]) рѣчїи своих, оуже бо мои ѡмалѣ ѥс[ть] дхъ въ мнѣ. Сиѳь[176]) реч[е]: гне[177]) мои, идж азъ къ раи[178]) и принесоу ти из рал: видиши[179]) и оупокоиши севѣ.[180]) Адам реч[е]: како ты, сноу, да к'нїйдеши къ раи?[181]) не тако ѥс[ть], нж иди противь раи, плач, ѣда како припоустит ти Бѫ ѡ древа маслична,[182]) да виждж дождъ, ѣгда како напоит ми см колес[ть]. что ми ѥс[ть] болес[ть].[183]) Адам реч[е]: ѡ сноу,[184]) великоую имам болесть.[185]) ѣгда из'грѣших и мти твом, тогда реч[е] Гѣ: 8множ8 истогнанїе твое, иж[е] в'сегда къ печали пребываѣши,[186]) и дам ти ѳ и ѣ язык.[187]) а язм[188]) чревом, а ѣ ѡчима, потом послѣдоую[т][189]) по ѣдиной. а мтри вашей реч[е]: в'сегда мжж твои ѡбладлет[190]) тобою, егда раждаѣши чада, смртїею растер' заѣшисм.[191]) въстав[192]) Сиѳь понде[193]) съ мтрїею своею. и видѣ Ѥв'ва лютаго звѣра ре[ко]маго Грьгжнїа гонща сна Сиѳа.[194]) въстав'ши реч[е] къ немоу:[195]) ѡ звѣрж,[196]) не помниши ли, како ты смѣѣшь оуста своя рознати[197]) на шбраз бжїй, или како смѣль ѥсь[198]) ѡбьявити зжбы своя нань?[199]) тогда звѣрь ѡвѣщавь къ Ѥвѣ реч[е]:[200]) ѡ Ѥво, ѡ тебе[201]) зач[а]лося а-є зло. како ты смѣла ес[и] оуста своя рознати[202]) на снѣд. еж[е] реч[е] Гѣ не ясти? того ради[203]) хощ8 азь чада твоя помсти. тогда Ѥва въсплакася.[204]) слышано быс[ть] то ѡ въстока и до запада. и реч[е]:[205]) ѡ горе мнѣ, Ги Бе мои, Ѳселѣ и до вѣка хощет клти ма к'смкїи язык. тогда Сиѳ реч[е]: заклинаю тя звѣроу, лежи къ ложи своем до сжда, тако ѣгда дрязлеши на снѣд чловчю[206]) и тако пребывает въ вѣкы.[207]) Сиѳ иде съ маткою своеж[208]) и плакася противь раю посыпающи прстїю глав[8] свою. язис[а] ѣмоу[209]) ар'хагѳль[210]) и реч[е]: что въпиѣте?[211]) реч[е] Сиѳ: Ги, ѡць мои болит, желаѣтъ блгїа раискїа, хощет видѣти ѡ древа масличнаг[о], ѣгда како ѡтолитсм болес[ть] ѣго. тогда ар'хагѳль рече Сиѳоу: Сиѳе, не имает Адам[212], йсцѣлитисм, понеж[е] приближ[и]шас[а] днїе ѣго[213]) къ смрти.[214]) и ѡкрьши древа агѳль,[215]) ѡ негож[е] изгнан быс[ть] Адам из раа, и дас[ть] Сиѳж. Сиѳь принесе идеж[е] лежа Адам.[216]) и видѣ тогда[217]) Адам и позна ѣго и прїат ѣго и възод'хноув вел'ми и звит вѣнець[218]) и возложи на глав8 свою. и видѣ Гню прїемлюще дш8[219]) и видѣ Ѥва кади'ницоу йс ладаном кадящ8 тѣло Адамово и трїе агѳли скѣща дръж[а]щам. къзрѣвь на йво и видѣвь[220]) дшоу Адамокоу[221]) недалече Га[222]) стоящоу, и множ[е]ство стых агѳль мящ8с[а][223]) за Адама. и ѣгда въста ар'хагѳль Михаил, тогда в'си агѳли оумол'кноуша.[224]) тогда оумлср-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дисѧ Гѣ и простер рѫкѫ свою[225]) и пріат дш҃оу Ѧдамовоу. и посла а҃рхагг҃ла[226]) погребѣсти тѣло Ѧдамово.[227]) и наоучи[228]) Сифа и взѧше тѣло его и внесоша на мѣсто рекомоѥ Гержси блато.[229]) тогда[230]) скопаша гробь,[231]– а҃рхагг҃ль Михаил знамена гробь.[231]) и высѣ[ть] глас съ нб҃се гл҃ѧ:[232]) Ѧдаме, Ѧдаме! Ѧдам[233]) реч[е]: се а҃зь, Гс҃. Гѣ реч[е]: сице рекоҳ тобѣ: землѧ ѥси и въ землю паки[234]) поидеши. И земли[235]) реч[е]: тѣломъ ѿ твоих тебѣ приносѧще ѿ всѣх.[236]) и тако погребоша Ѧдама из вѣнцем, иж[е] вѣ[237]) на главѣ его. Ѥ҃ва[238]) оумыленым гласом мл҃вше[ѧ] къ Боу гл҃ѧ: Гс҃, пріими дх҃ъ мои. и тако с҃ днь[239]) приклони главѫ и придас[ть] дх҃ъ свои къ Боу.[240]) и тоу погребоша Ѥ҃вѫ и сн҃а ей Ѯвелѧ.[241]) и тѫ израстоша древо из вѣнца из главы Ѧдамовы.

Б. Дрогобицький рукопис 1743 р.

Виписуємо з нього тільки відміни проти тексту А., додаючи для повноти деякі відміни з тексту Тіхонравова.

Житїѥ ѿ Ѧдамѣ и Ѥвѣ и ѿ согрѣшенїи ихъ. и изгнанїю из рая и ако бил по согрѣшенїю. [1]) Др. к хотенїи; Тіх. въ воле своей. [2]) Др. и вся по хожденїи его похождаше; Тіх. въ воле его хожаху. [3]) Др. ізгна его Бг҃ъ; Тіх. изгнаша его. [4]) Др. сѣлъ. [5]) Др. Тіх. райскими. [6]) Др. Тіх. vac. [7]) Др. и к которыхъ лѣтех; Тіх. въ коя лѣта. [8]) Др. х҃ лѣт; Тіх. 79. [9]) Др. Тіх. vac. [10]) Др. Тіх. vac. [11]) Др. червонѳю. [12]) Др. не видяше; Тіх. не вѣдяху. [13]) Др. вся таини; Тіх. вся его сокровенная. [14]) Др. vac. [15]) Др. почто; Тіх. что се елико. [16]) Др. Тіх. бяше. [17]) Др. х҃. Тіх. 7000 мужъ. [18]) Др. предалъ. [19]) Др. соблюдаше; Тіх. блюдяше. [20]) Др. дод. горѳ. [21]) Др. соблюдохъ. [22]) Др. западнаа и южъныа. [23]) Др. предал. [24]) Др. намъ в рѳцѣ раи. [25]) Др. Тіх. вся. [26]) Др. сѳцыа. Тіх. си ядита. [27]) точию єдинаго; Тіх. а отъ единаго древа. [28]) Др. тое; Тіх. древо. [29]) Др. не смѣша; Тіх. не смѣяху. [30]) Др. повелѣхъми; Тіх. повелѣховѣ имъ. [31]) Др. пришедъ. [32]) Др. все нам повелѣ; Тіх. вся рече Богъ намъ. [33]) Др. ѿ него vac.; Тіх. блюсти би с[я] намъ, [3]) Др. и били бисте ако бг҃и; Тіх. и вы бы есте бози были. [35]) Др. рекши. [36]) Др. древо плодовитое и красное; Тіх. показа имъ плодъ древа. [37]) Др. Я змиа вѣ любяа Бг҃ѳ развѣ всѣхъ вещей и даде ми плодъ, а[з] же взяхъ и снѣдохъ. тогда [38]) Др. Тіх. возмутися. [39]) Др. во моей странѣ. [40]) Др. Тіх. ѿ него же. [41]) Др. гл҃ѧ; Тіх. рекъ. [42]) Др. Гд҃не; Тіх. здѣ. [43]) Др. великое; Тіх. Видиши ли, Адаме, великое чюдо? [44]) Тіх. А уста. [45]) Др. замісць слів:

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ꙗко да... до ѿвєрзостасѧ маѥ: єгда приꙗть Ꙗдамъ и̑ вложи во оуста и̑ снѣдохъ, тогда ѿвєрзостасѧ; Тіх. Приятъ Адамъ и снѣдь и отверзостася. [46]) Др. нанию зам. наю. [47]) Др. ср̑дце наю возлежаше на порохъ [мб. зам. порокъ]; Тіх. с. н. восхотѣ на похоть и бысть тако. [48]) Др. тогда вся древа; Тіх. вси древеса. [49]) Др. смоковница. [50]) Др. горко ї [51]) Др. что ми таково сотворила еси? [52]) Тіх. якоже. [53]) Тіх. не отдалися. [54]) Др. Тіх. тогда слышахомъ. [55]) Др. архангели; Тіх. vac. [5]) Др. ї агг̑ли гл̑ющіе; Тіх. vac. [57]) Др. гл̑а. Гд̑ь vac. [58]) Др. книиѳтъ. [59]) Др. согрѣшихъ Ѥва ї.. [60]) Др. постараша. [61]) Др. симъ. [62]) Др. рече: се зде єсмъ, Гд̑и. гласъ твои̑ оуслышахъ и смирихсѧ, се нагъ єсмъ. что сотворилъ еси? рече Ꙗдамъ: жена прелъсти мѧ, юже ми еси [дал...] дала ꙗко. Рече Гд̑ь: а женѳ кто прелъсти? Рече: змїа. Рече Гд̑ь: понеже престѳпи заповѣдъ моѧ и послѳшалъ еси жены, сего ради во потѣ лица своего снѣси хлѣбъ. Мнѣ же рече: въ печалехъ родиши чада. а̑ зми[и] рече: полъзати бѳдеши по земли и̑ чл̑комъ пити стеречи, а̑ шнъ тебѣ сотретъ главѳ. Ї ꙗко ѿпатъ еи̑ ноги и ста позлати (sic!) и̑ красотѳ еи̑ ѿпатъ, во вила ꙗко агг̑лъ, а̑ вридкост на ню вложилъ. по сем повелѣ Гд̑ь изнати (sic!) из раѧ В текстах Тіх., Пипіна і Порфірьева сего уступу нема. [6]) Др. тогда пиатъ агг̑ли своѧ повѣющіе изгна нас из раѧ; Тіх. Пояша насъ ангели свирѣпіи, побиюще, и изгнаша насъ изъ раю. [64]) Др. єгда како. [65]) Др. и̑ не ѿпѳстит нас. Тіх. маѥ се місце так: Адамъ же моляшеся и плакашеся и глаголя: „Послабите намъ, егда како умилосердится Господь о насъ.“ И отпустиша насъ архангели. [66]) Др. vac. [67]) Др. Кр̑ѕ. [68]) Др. изна. [69]) Др. не пѳсти. [70]) Тіх. сѣдохомъ во единомъ тужденіи. [71]) Др. на лице свое. [72]) Др. и̑ плакасѧ м̑ дн̑їи. [73]) Др. Тіх. vac. [74]) Др. поцивалемъ; Тіх. ищеве. [75]) Др. храними. [76]) Др. шглавѣло; Тіх. оляде. [77]) Др. во мнѣ шмалѣ. [78]) Др. Ꙗдамъ же рече. [79]) Др. не ѿдалисѧ; Тіх. не удаляется. [80]) Др. и̑ шбиидохомъ. [81]) Др. нѣчто снѣдѣ. [82]) Дв. токмо цвѣти селнии согрѣкваста; Тіх. токмо чволъ и траву сельную. [83]) Др. престѳпи ми. [84]) Др. воню. [85]) Др. vac. [86]) Др. від слова плода до насытихомсѧ vac. [87]) Др. скоты и̑ гади. [88]) Др. Ꙗдам же сотвори. [89]) Др. нѣкое питомо ѿлѳчивъ собѣ на потребѳ. [90]) Др. vac. [91]) Др. и̑ в'сѣм звѣрем vac. [92]) Др. тогда рече. [93]) Др. дѣланїй; Тіх. дланій. [94]) Др. нача шрати. [95]) Др. пришедъ. [96]) Др. волами; Тіх. и ста пред волами vac. [97]) Др. неда. [98]) Др. гл̑ѧ. [99]) Др. vac. [100]) Др. не дамъ азъ. [101]) Др. vac. [102]) Др. vac. [103]) Др. vac. [104]) Др. бж̑ѧ. [105]) Др. поиди. [106]) Др. не даде. [107]) Др. дод. шрати гл̑ѧ, далї аж до: запиши vac. [108]) Др. мѣнѣ. [109]) Др. иже. [110]) Др. vac. [111]) Др. видѧше [112]) Др. дод. иже сним [мб. сн̑ъ scil.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

бжїй] [113]) Др. vac. [114]) Др. оурадовасѧ [115]) Др. запиши рѣкописание свое Тіх. додає ще: да еси мой, тогда мою землю работай. [116]) Др. взѧ [117]) Др. Тіх. vac. [118]) Тіх. плеча [119]) Др. і Тіх. додають за сим: сице рече: чия земля, того и азъ и чада моя. дияволъ же взятъ рукописание [120]) Др. и держа к себе; Тіх. и держаніе. [121]) Др. азъ Єва [122]) Др. рѣхъ [123]) Др. покаимоса, гдне, да избавит нас [124]) Др. покаимосѧ [125]) Др. ти постъ [126]) Др. и азъ вѣдѫ [127]) Др. дод. Ядам [128]) Др. внити [129]) Др. во Єтиръ рѣкѫ [130]) Др. на главѫ свою [131]) Др. vac. [132]) Др. стоит. [133]) Др. во вишнѣ водѣ [134]) Др. після сего додає: Язъ рѣхъ: сотвори ми билигъ сокровенъ. и даде ми и рече [135]) Др. ѿтѫ[дѫ] [136]) Др. дод. ик тебѣ [137]) Др. во рѣцѣ [138]) Др. ко женѣ [139]) Др. зам. слезы ронячи має: слонце росиіше; Тіх. слезы оряще vel отъ тряще. [140]) Др. и глаше [141]) Др. послалъ [142]) Др. ѿ рѣки сеѳ [143]) Дрог. зам. сего має: тогда Ядамъ не вѣровал емѫ [144]) Др. во трети[й] [145]) Др. vac. [146]) Др. сотворитися [147]) Др. соблазнише мене [148]) Др. прих. к. мнѣ vac. [149]) Др. да не [150]) Др. есмъ [151]) Др. дод. мене [152]) Др. vac. [153]) Др. велико [154]) Др. не вѣровахъ, дондеже [155]) Др. показалъ ми бисть [156]) Др. дод. свой [157]) Др. и зийдохомъ въ Мадиѳамъ [158]) Др. після сего має: Єгда же возрастоша, Каинъ бѣ работаѳ землю, а Явел скоти пасіаше и жертвѫ твориша шба Бгѫ, Каинъ ѿ плодовъ а Явелъ ѿ скота. и не приѳатъ Бгъ жертвѫ Каиновѫ а Явелевѫ любыше и за то возненавидѣ Каинъ Явела. и рече Каинъ ко Явелю: поидѣмъ на поле. и поидоша шба на поле и тамо оуби Каинъ Явела брата своего. [159]) Др vac. [160]) Др. востав [161]) Др. Тіх. рече ко мнѣ [162]) Др. рожденіа его [163]) Тіх. має се місце так: отряжена есть кровь Авелѣва оуб. К.; Др. попутано: кроке Явелеви оубиением Каином [164]) Дрог. Тіх. его [165]) Дрог. ѳа [166]) Др. распалиса сдце мое [167]) Дрог. Всѣдъ [168]) Дрог. додає: на шсѳа [169]) Дрог. Тіх. и не рече ему ничтоже [170]) Др. тогда азъ родихъ [171]) Др. гдне мои [172]) Дрог. не злаго родит сдце мое [173]) Дрог. оуже родихъ сна в мѣсто Явела. [174]) Др. тогда Ядам клатохъ са [175]) Др. шстании са [176]) Др. По семъ Сифъ [177]) Др. ѿче [178]) Др. поидѫ во раи [179]) Др. да видишъ [180]) Др. оупокоишъ себе [181]) Др. ѡ снѫ мои, како ти внидешъ во раи? [182]) Др. не тако есть но тако: но поиди противѫ раа и плачса, да не како приствпит ѿ дрека Бгѫ маслинна [183]) Се місце поиісоване в ркп. о. Теодора, в Дрог. читаємо так: да оувидитъ, како оупокоитса болѣзнъ мнѣ. и рече Сифъ: а какѳа естъ болѣзнъ? [184]) Др. снѫ мои. [185]) Др. болезнъ [186]) Др. и всегда во печали пребѫдеши [187]) Др. болѣзни [188]) Др. болезнъ [189]) Др. послѣдѫѳа [190]) Др. да шбладаетъ [191]) Др. а егда ражъдаеши, то смртію

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

растлѣши сѧ [192]) Др. востав'ъ [193]) Др. понде к рак'ъ [194]) Др. и вид'ѣ два люта зв'ѣра рекомыа Горгонїй гонящаа сѧ ѣа Сифа. [195]) Др. жна же слышавши к немꙋ рече [196]) Др. ѡ зв'ѣрꙋ нечисти[и]. [197]) Др. развертѣти [198]) Др. см'ѣешъ [199]) Др. на насъ [200]) Др. рече ѥи [201]) Др. ѿ тебе естъ [202]) Др. како ти см'ѣла оуста ѿверсти [203]) Др. дла того [204]) Др. додае: горко [205]) Др. тако гдѣа [206]) Др. заклинаю тѧ Бг҃ом живим, зв'ѣрꙋ ѡкаанїй, да пребиваеши в ложи своем до сꙋднаго дне, егда тако дерзаеши на изыдение чл҃ка. [207]) Др. пребивает тамо зв'ѣр во в'ѣки. [208]) Др Я Сифъ шедъ со материю своею [209]) Др. имъ [210]) Др. додае: Гд҃нь [211]) Др. почто плачете [212]) Др. ѿц҃ъ твои [213]) Др. приближи сѧ дн҃ъ его [214]) Др. додае за сим: и скончаша сѧ дние его оуже [215]) Др. тогда оуломи древа архангелъ во раи [216]) Др. принесе ко Ядамꙋ [217]) Др. вид'ѣ то древо [218]) Др. в'ѣнецъ с того древа [219]) Дрог. и вид'ѣ рꙋкꙋ Гн҃ю приемшꙋю дш҃ꙋ его [220]) Др. возр'ѣвъ Сифъ [на] нб҃о и вид'ѣ [221]) Др. ѿца своего Ядама [222]) Др. недалече ѿ Гд҃а [223]) Др. молящихсѧ [224]) Др. оумолкоша [225]) Др. додае: ко Ядамꙋ [226]) Др. агг҃ла. [227]) Др. да сопрятает т'ѣла Ядамова [228]) Др. наоучити [229]) Дрог. и взят агг҃лъ т'ѣло Ядамоко и знесе его на м'ѣсто рекомое Терꙋсим блато [230]) Др. Їꙋ [231—231]) Др. vac. [232]) Др. гл҃ющи [233]) Др. vac. [234]) Др. vac. [235]) Др. Ядам же [236]) Др. дод. и за вса [237]) Др. иже б'ѣ [238]) Др. Ѥва [239]) Др. в седмїй дн҃ь [240]) Др. преклони главꙋ и оумре [241]) Др. и погребе ю Сифъ близъ сѧ ѣа Якелм. Решта vac.

В. Із Слова св. Меѳодія Патарського. Ркп. XVII. в. стор. 1—7.

[Сотворенє сьвіта і перших людей, їх першиї гріх і вигнанє з раю]. Сотвори Бг҃ъ ѿ начала св'ѣтъ, нб҃о и землю, а не ꙗко хитрословци гл҃ютъ, землѧ сотворенна на трохъ китехъ и на тридесѧтꙑ и на желѣзномъ столп'ѣ, но не естъ такъ, но ꙗко же писанїе гл҃етъ: оутверждей нб҃ на чемъ же землю повеленїемъ сы. И сперва сотвори Бг҃ъ нб҃о и землю, но невидима была землѧ нб҃ оукрашенна, и тма верхꙋ бездна ем҃ и дх҃ъ Бж҃їй ношаше сѧ верхꙋ бездны во трехъ комарахъ, то естъ ст҃аѧ Троица. И рече Бг҃ъ: да бꙋдетъ св'ѣтъ! и в том час'ѣ билъ св'ѣтъ, и нарече Бг҃ъ св'ѣтъ днь, а тмꙋ нарече ночь. Во первїй же днь сотвори твердь и водꙋ, ꙗже в'ѣ под твердїю и ꙗже в'ѣ над твердїю и нарече Бг҃ъ твердь нб҃о. И во второїй днь сотвори землю, и совокꙋпи водꙋ, ꙗже под нб҃семъ во сонъмиѝ своѧ, и ꙗви сѧ сꙋша. и нарече Бг҃ъ сꙋшꙋ землю, а состави водныѧ нарече море. В той днь раздѣ-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

лиша сѧ водѝ, полъ ѝхъ возыйде на нѣбо, [полъ же на] землю. И во третіи дѣнь сотвори сѣнце великое свѣтило в' начатокъ дню, и другое свѣтило сотвори в' начатокъ ночи и звѣздꙑ на оукрашеніе нѣбѹ. И во четвертіи дѣнь сотвори Бг҃ъ мо́ре и рѣки и источникы и ѕерá и китꙑ великіѧ и всѧкіе рыбы творящіѧ плодъ. И во пѧтіи дѣнь сотвори всѧ звѣры земныѧ по родѹ ѝхъ и всѧкъ гадъ и всѧкѹ птицѹ пе́рнатѹ по родѹ ѝхъ, и призрѣ Бг҃ъ на все созданіе свое, и было добро велмѝ. и рекъ: Сотворим чл҃вка, да wб҃ладаетъ всѣмъ ѝже на земли и в мори и на воздѹсѣ. И во шестый дѣнь сотвори Бг҃ъ чл҃вка ѿ wб҃смѝ частіи: тѣло ѿ персти, мысль ѿ wб҃лака, кости ѿ камене, кровъ ѿ чермнаго морѧ, wб҃чи ѿ сѣнца, дыханіе ѿ вѣтра, теплóта ѿ wб҃гнѧ, ѧ дш҃ѹ самъ Бг҃ъ водхнѹвъ и wб҃живи его. И рече ѥмѹ Бг҃ъ: что ѥси видѣлъ? wб҃нъ же рече: Видѣхъ, Гд҃и, тебе на кр҃тѣ пригвожденна, и ѥще видѣхъ Петра йдѹща в Римъ, ѧ Павла в' Дамаскъ, ѧ Матѳе́ѧ в' землю чл҃коваѭдецъ, ѧ Марка во Алеѯандрію, Їѡ҃анна во Ефесъ. И рече Бг҃ъ: не добро́ ѥ́стъ бꙑти чл҃вкѹ ѥ́дномѹ на земли, сотво́рим ѥмѹ помощницѹ. И вложи́ сонъ во Ядама и винѧ́къ с него ребро меншее и сотвори́ ѥмѹ жéнѹ. И посла́ Бг҃ъ ѧг҃ла своего, и взѧ́лъ на востоцѣ Язъ, на запа́дѣ Добро́, и на ю҃зѣ Мѣслѣте, и на сѣвери Їѡ҃ръ, и симѝ четы́рма словы́ нарече́ имѧ́ ѥмѹ Ядамъ. И возвѹдивъ его и показа ѥмѹ жéнѹ и рече: что́ сїѐ ѥ́сть? Ѻн' же рече: се кость ѿ кости моеѧ́ и плоть ѿ плоти моеѧ́. И рече Бг҃ъ: тоѣ да вѹдетъ жена́, да нею wб҃ладаѣши. И далъ ѥмѹ Бг҃ъ добро́ слово и нарече́ имѧ́ ѥмѹ Ядамъ, перъвíй чл҃вкъ на земли́ и прр҃къ. Сотворенъ же бысть Ядамъ во шестíй дѣнь, ѧ во седмíй дѣнь почи́ Бг҃ъ ѿ всѣхъ дѣлъ своѝхъ, тотъ же́ дѣнь блг҃вилъ и wс҃тилъ. И сотвори Бг҃ъ протꙑвъ седмъ дн҃ій седмъ тисѧ́чїй лѣтъ. И наса́ди рай во Ѥдемѣ ко востокѹ и воведе тѹ чл҃вка, ѥгоже́ сотвори, и всѣѧ́ Бг҃ъ в' рай всѧко древо красное, и древо животное посредѣ раѧ́, и древо разѹмное, ѥ́же видѣтй добро и зло. Рѣка же течетъ йз' Ѥдема и напаѧ́етъ рай, ѧ ѿтѹдѹ раздѣляетсѧ на чотири рѣки: имѧ́ первой рѣцѣ Фиссонъ, сїѧ́ wб҃ходитъ всю́ землю ѥлладскѹю; имѧ́ второй рѣцѣ Гѡ҃нъ, сїѧ́ wб҃ходитъ землю ѥдиѡ҃пскѹю; имѧ́ третей рѣцѣ Тигръ, сїѧ́ wб҃ходитъ всю́ землю Ассирїйскѹю; имѧ́ четвертой рѣцѣ Ефратисъ. И рече Бг҃ъ Ядамѹ: ѿ всѧ́каго древа сѣнаго в' рай ѣ҃ждъ, ѧ ѿ древа разѹмнаго не вкѹшай; ѧще ли вкѹсúта, смр҃тїю ѹмретá. И призва Бг҃ъ всѧ́ скóты земнїѧ и всѣ птица нб҃ныѧ́, и рече Бг҃ъ Ядамѹ: нарцí имъ имена́ И нарече Ядамъ имена́ всѣмъ звѣремъ земни́мъ и всѣмъ птицамъ нб҃нымъ. И рече Бг҃ъ: ты wб҃ладаешъ има́.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ѧдамъ же҃ и҆ Є҆ва҆ ходиста в' раи҃ ѿба нага́, но не видѣ́ста наготы́ свое҆м҆. Змі҃м҆ же вѣ҆ мѵдрѣ́йший всѣ́хъ звѣ́рей на земли. И҆ рече змі҃м҆ ко҆ Є҆вѣ́: чого́ не повелѣ́ Бг҃ъ вамъ в'кѵси́ти? И҆ рече Є҆ва҆: ѿ древа разѵмна́го; рече: а҆ще в'кѵси́та, см҃рті́ю ѹ҆мрета́. И҆ рече змі҃м҆: не҆ см҃рті́ю ѹ҆мре́та, но разѵмѣ́ти вѵде́те а҆ко Бг҃ъ доброе и҆ злое. Є҆ва́ же послѵша́вши змі҃и҃ вкѵси ѿ древа разѵмнаго и҆ дасть Ѧдамѵ и҆ снѣ́доста. И҆ ѿверзостѣ́ ся҆ ѿчи ѿбѣ́ма и҆ ѹ҆видѣ́ста ся҆ а҆ко на́га и҆ закриста ся҆ листві́емъ смоковнимъ. И҆ ѹ҆слишаста Бг҃а ходя́ща ко вечерѵ ѹ҆ раи҃, и҆ сокриста ся҆. И҆ возва Бг҃ъ гл҃а: Ѧдаме! Ѧдаме! где є҆си? И҆ рече: се а҆зъ, Гд҃и! Преслѵшавъ заповѣ́дь твою и҆ скри҃х'ся҆ ѿ лица твоего. И҆ рече Бг҃ъ: кто тя прелсти? Ѻн'же́ рече: Є҆вва́, а҆ Є҆вѵ змі҃м҆. И҆ рече Бг҃ъ: проклѧ́та кѵди змі҃м҆ ѿ всѣ́хъ звѣ́рей земни́хъ! На чревѣ́ твоемъ да пресмыкаешися҆ всѧ҆ дні живо́та твоего, и҆ вѵди вражда́ междѵ чл҃вкомъ и҆ тобою, да҆ зриши҃ ѿно́го пати́, а҆ ѿнъ твоея҆ гла́вы! Є҆в'вѣ́ же рече: мно́жае ѹ҆мно́жѵ печаль твою, и҆ в' печали породи́ши чада твоя҆. Ѧдамѵ же рече: а҆ко послѵша́лъ є҆си гласъ же́ны тво́ея҆ и҆ нѣ́повелѣ́ннаго ты҃ древа вкѵсѣ́лъ є҆си, проклѧ́та земля҆ в' дѣлѣ́хъ твои́хъ и҆ в' потѣ́ лица сво́его да а҆си хлѣ́бъ свой, донде́же возвратиши ся҆ въ землю, ѿ нея҆ же взя́тъ є҆си. И҆ сотвори Бг҃ъ Ѧдамѵ и҆ женѣ́ є҆го рызи кожа́ны и҆ ѿблече и҃хъ и҆ и҃зведе и҃хъ и҃з' раи҃. И҆ сѣ́де Ѧдамъ пр҃мо раю плача ся҆ и҆ бы́ ся҆ каменем во перси своя҆ гл҃а: раю, раю, краснаѧ добро́то, мене ради насажденъ є҆си, Є҆вы́ ради заключенный! Помани мя҆ раю шѵмлѣ́нїемъ лі҃ствїй твои́хъ! Ѻ҆ мт҃ыве, помилѵй мя҆ падшаго!

И҆ наста҃ви Бг҃ъ херѵвима со ѿрѵжі҃емъ ѿгненным стрѣ́ли вратъ є҆демскыхъ.

Апокріфічне Слово Меѳодія Патарського о початку і кінці сьвіта було в цілости напечатане Тіхонравовим в чотирьох відмінних текстах. Ми розбиваємо першу часть сего памятника на уступи, котрі печатаємо окремо між легендами про Адама, про Ноя, про Ізмаіла та про Гедеона. Друга часть Слова належить до літератури есхатологічної і буде напечатана в однім із слідуючих томів нашої збірки.

Г. Із Крехівської Палеї, стор. 82—83.

[Ѻ҆ и҃згнании Ѧдамови.] И҃згна Гдⷭ҃ Бⷭ҃ Ѧдама и҆ Є҆вѵ и҃з раа҆ и҆ постави Херѵвим[а] и҆ пламенное ѿрѵжіе҆ ѻ҆бращающа с[а] хранит[и] пѵть древа животнаго. и҆ плакаша Ѧдам горце гл҃а: раю

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

прѣстый, йже мене рад[и] насажєнъ а Єввы рад[и] затворен! Но молю тебе сотворшаг[о] й мене създавшаго, да неколи твоих цвѣтець наслыю сѧ.

В Кол. анї Ков. Палеї сего уступу нема.

Д. Рукопис о. Іллі Білахевича стор. 106—110.

[Смерть Адама]. Ядам бѣше во Єдемѣ пред двери райскими[1]). Єгдаже[2]) приближи сѧ ємѹ смр҃ть,[3]) разболѣ сѧ вельми[4], Ядам[4]). Сидъ вопроситъ[5]) мт҃ере своеѧ Єви[6]) и рече:[6]) Повѣж ми, мт҃и моѧ, чемѹ[7]) тако[7]) ѡ҃ц҃ъ мой болит? Много дивлю сѧ томѹ.[8]— Ти же всѣ знаеши, ти мт҃и моѧ, разумѣеши, чемѹ болит.[8]) Єва рече: Сн҃ѹ мой,[9]) желает Ядам[10]) ѡ҃ц҃ъ[10]) твой[11]) благаѧ райскїѧ.[12]) Сидъ рече: живъ Гд҃ь[13]) Бг҃ъ мой, аз[14]— ѣ пойдѹ въ рай[14]) й принесѹ ємѹ ѡ раю[15]) лѣторасли[16]) райскїѧ[16]). В той час востав[17]) Сидъ[18]) й йде[19]) во Єдем[20]) й оуслиша гласъ гл҃ющїй:[21]) Сиде, Сиде, стани сѣмо,[22]) не можно тѹтъ нѣкомѹ[23]) прїйти! Сидъ рече: Гд҃и, ѡц҃ъ мой кл҃ит за[24]) благаѧ райскаѧ и того ради прїидохъ тѹ.[25]) В[26]) той[26]) час[26]) Агг҃лъ Господень принесе Сидѹ[27]) г҃ лѣтороости[28]) прѹти й рече ємѹ: Се єст древо просвѣщенїе[29]) мирѹ, се єстъ древо[30]) воскресенїе мертвим, се єстъ древо во[31]) спасенїе[32]) мирѹ кѣрѹющим[33]) во[34]) него,[34]) в ц҃рствїе божїе[35]) внїйдѹт. Взем Сидъ[36]) ѡ[36]) агг҃ла[36]) г҃[36]) прѹти[36]) и[36]) принесе Ядамови.[37]) Ядам же[38]) видѣ[38]) и[38]) позналъ[39]) тїе[40]) лѣторосли[40]) и возъдхнѹ велми и рече: Сїе[41]) естъ древо[42]) разумное, сего ради изгнан ѧ[43]) со[44]) Євою[44]) из раѧ. И взять его й сплетъ[45]) себѣ[46]) вѣнецъ и вложи[47]) на главѹ свою й оумре. И погребоша[48]) Ядама со вѣнцем[49]) во Єдемѣ пред[50]) врати[50]) райскими.[50]) И израстоша г҃ прѹти из глави Ядамови,[51]) с коренїа єдина, а во версѣхъ раздѣлающе сѧ на трое. И возїйде бо древо йз Єдема великое висотою й красотою, й тое єстъ животное.

[1]) пред раискыми дверьми [2]) й єгда ж[е] [3]) смр҃ть [4]) vac. [5]) Сиѳ же сїѣ єг[о] прсн [6]) vac. [7]) почтѡ се 8—8) азъ, ко ты сїе разумѣти маеш, чего ради се болит. [9]) дод. Сиѳе, всегда [10]) vac. [11]) vac. [12]) дод. того ради колезнь сїа ємоу [13]) vac. [14]) зам. сего: въ рай вънйдоу [15]) ѡ раѧ [16]) vac., натомість додано: да вижду єгда како не възболит [17]) й въставъ [18]) vac. [19]) поиде [20]) vac. [21]) гл҃ющь [22]) зде [23]) не възможно єс[ть] само никомоу [24]) желаѧ [25]) vac. [26]) vac. [27]) ємоу [28]) vac. [29]) дод. всемѹ [30]) vac. [31]) vac. [32]) спс҃нїа [33]) кѣржющем [34]) vac. [35]) въ ц҃рство йбсное [36]) vac. [37]) Ядамоу [38]) vac. [39]) позна єго [40]) vac. [41]) се [42]) дод. разлоучение и [43]) бых [44]) vac. [45]) въсплете [46]) совѣ [47]) възложи [48]) поховаша [49]) дод. въ горѣ Сѵблатѣ [50]) vac. [51]) Відси слїдує конець відмінний, котрий тут наводимо: й пакы съставльшесѧ єдино быс[ть]. й расте древо танно

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

въ з̑-кратїй раздѣлающесѧ на трое и паки съставъше сѧ. възыйде къ̑ древо йзъ ѳдема велико высотою и красотою. и никтожѧ того не вѣдаше. и то ес[ть] древо животное.

Похожий сербський текст по ркп. Григоровича з XV. в. напечатав Н. Тихонравовъ, Пам. отр. р. лит. I., 308—309. Є се частина псевдепіграфа „Слово святаго Григорія Богослова о крестѣ и о Адамѣ и за два разбойника“. В рукописї о. Теодора з Дубівця находить ся сей текст на стор. 100—101. Відміни єго супроти тексту о. Білахевича подані в примітках.

Е. Крехівська Палея, стор. 104—105.

(Ѳ̑) сдѣа̑нїй стыа̑ Троица). И бысть Ядамъ в немощи и посла сн̑а своѥго Сифа ко вратом раа̑ гл̑а: да просиши оу Г̑а и послет[1]) агг̑лъ свой, да дасть ми масла ѳ древа милованиа̑,[2]) да бых помазалъ тела моѥго немощнаго.

Язъ же Сифъ єгда вѣхъ моля Г̑а оу вратъ ѳдемьскихъ, зарѧ[3]) ѥви ми сѧ, архагг̑лъ Г̑нь Михаил: азъ же[4]) есмь поставленъ чресъ ѥстество чл̑че. тобѣ ѕко[5]) рекѕ Сифе. не мози ты трѕдити се слезами моля сѧ масла ради милованїа̑, да помажеши ѳца своѥго Ядама болезни телеси ѥго. темьже йнемь законом не можеши ѳ него пришти разкеѥ к' последнмѹ дн̑и. єгда йсполнена боудоут ѧѣ и ѳ лѣт, то придет на землю сн̑ь бж̑и[7]) Хр̑ъ и сътворит възкресенїѥ тѣлѕ Ядамокѕ[8]) и ѡживит телеса мр̑твых. и тъ прид[ѥ]тъ къ Їѳрданстей рецѣ крѣстити сѧ и єгда изыдет ѳ коды, тогда ѳ ѳлеа мл̑ти ѥго[9]) помажет всѧ вѣрѕющаа̑ и боудет ѳлей милованїа̑ и порожени боудоут кодою и дхомъ к' жїзнь вѣчнѕю. тогда придет възлюбленый сн̑ъ бж̑и Хр̑ъ и введеть ѳца твоѥго Ядама в раи къ древѕ милованїа.

И жит Ядам къ ѡстроке Аѳѕлиѥ лѣт ѧ̑ и л̑ и оумр̑е и вземьш[ѥ][10]) агг̑ли тѣло ѥго и погребоша[11]) посред землѧ къ Єрл̑мѣ, йдеже распѧша Г̑а, ѥже сѧ наречеть[12]) лобное мѣсто, єврейскы Голгоѳа.

[1]) дод. ти [2]) милованнїа [3]) за раем [4]) vac. [5]) оуко [6]) трѹдитис[ѧ] съ [7]) дод. возлюбленый [8]) Ядамлю [9]) своѧ [10]) взѧшаж[ѥ] [11]) дод. и̑ [12]) нарицает.

Статя напечатана у Н. Тихонравова, Памятники отреч. русск. лит. I. 17—18 з відмінами поданими у нас в примітках; вона винята з Новгородської Палеї писаної в р. 1477. В Колом. анї Ков. Палеї сего уступу нема.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ж. Рукопис о. Іллі Білахевича (стор. 80).

(Слово о главѣ Адамовѣ, како в корены лежала). Глава Адамова во корени древа лежаше коло Їерѵсалима. не вѣдаше нѣхто. во єденъ днь Соломон цр̃ъ пошолъ на лови. Єденъ рабъ его ношаше цр̃скїй плащъ, і ѣстробу и хорта, і ѿдѣли ся ѿ Соломона. Внезапѵ же бисть бѵра велїа. ѿнїй рабъ оувидѣвъ пещерѵ и схоронил ся в тѵю пещерѵ. И видѣвъ тако ѣко кость камень велїй, дивиаше ся. Бѵра же дождевная преста, рабъ же йс пещери прї[й]де ко цр̃ю Соломонѵ. Соломон же со гнѣвом рече ем̃ѵ: чтож твориш? плащъ мой єси взялъ, а мене бѵра потопила, а ти чемѵ не змоклъ єси? Рабъ же рече: Господине мой, аз ѣа ѵвидѣлъ пещерѵ и войшолъ, а тамѣ пещера костяна. Цр̃ъ рече: азъ ѣа пойдѵ и вижду єа. На ѵтрїи же днь пойхалъ Соломонъ к пещерѣ и ѵвидѣлъ ѿнюю пещерѵ. І повелѣ ѿчистити ѿ персти и ѿ корѣнѣ. И видѣ Соломон и позна, же то не пещера, але глава Адамова. И ѵразумѣлъ, ѣакъ там ѿна принесенна бисть И собра Соломон всю державѵ свою и рече: како ѣа створю, творите вси тако. Соломонъ же взем рѣкомїю и рече: покланаю ти ся ѣако первой твари Господней. Народ же вкесъ тако сотвори. И сотворивше мѣтвѵ над главою вели... на горѣ Голгодѣ. и того ради нарече Литорги со гра... и тоу бисть горище всемѵ Іерс̃алимѵ.

В кінцевих рядках деяких слів не можна прочитати.

З. Дрогобицький рукопис XVIII в. (стор. 5.)

(О главѣ Адамовѣ, которѵю принесли дѣмони з древом̃ъ). Ѣко позна Соломон, иж то Адамова голова, и принесе ю посредѣ Єрѵсалима. и снидоша ся вси людиє, и повелѣ им всѣм глѣа: ѣакоже мене видите творяща, тако и ви творѣте. И Соломон взят каменъ, и поклони ся ем̃ѵ глѣюци: Поклонаю ся тобѣ ѣако бж̃ой первой твари. и верже каменъ на главѵ Адамовѵ глѣ: и побиваю тѣа ѣако престѵпника бж̃ия. И весъ народъ вергъ камением на главѵ Адамовѵ, и сотвориша на том мѣстѣ [холмъ глѣемый] еврейскомъ (sic!) ѣзыком Голгода. И тамо погребоша главѵ Адамовѵ. И то бист соборище всемѵ Иерѵсалимѵ.

Аналогічний до наших текстів Ж і З текст є у Пипіна, Пам. стар. русской литерат. III, стор. 8.

Зведені тут легенди про Адама і Еву — далеко не все те, що маєть ся на сю тему в апокріфічній літературі загалом. Дечого

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

в южно-руських рукописних збірках апокріфів доси в загалі не віднайдено, напр. Житія Адама і Еви в першій редакції; подані нами два варіанти того житія, А. і Б., належать до другої редакції, котрій проф. Ягіч прямо приписує южноруське походженє, а котру ми раднійше згоджуємо ся признати болгарсько-богомільською переробкою грецького житія першої редакції. Про се, як і загалом про літературу сего житія гл. знамениту монографію проф. В. Ягіча (V. Jagić, Slavische Beiträge zu den biblischen Apocryphen I. Die altkirchenslavischen Texte des Adambuches. Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, philos. histor. Classe, Bd. XLII. Wien 1893), далі доповненє до неї дра Й. Полівки (J. Polivka, Die Vita Adae et Evae in der altböhm. Literatur. Archiv für slav. Philologie Bd. XVII, 186—192) і мою рецензію (Житє і Слово IV, 474—476). Що до інших подробиць згаданих у зведених тут текстах, то годить ся завважити, що уступ о зложенію імени Адамового з чотирьох сторін світа (стор. 27) походить із жидівсько-тальмудичного жерела, на що вказав Барац (Г. М. Барацъ, Слѣды іудейскихъ воззрѣній въ древне-русской письменности. Лѣтопись Историко-филологическаго общества при Имп. Новороссійскомъ университетѣ IV. Византійское отдѣленіе II. Одесса 1894, Хроника, стор. 16—18). Інші подробиці наших апокріфів (про бунт ангелів, про гріх Адама і т. і.) гл. M. Grünbaum, Beiträge zur vergleichenden Mythologie aus der Hagadda (Zeitschrift der deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Bd. XXXIII, Leipzig 1877, стор. 231—234) а також в єго книзі „Neue Beiträge zur semitischen Sagenkunde“, Leyden 1892 в главі о Адамі. Тексти церковно-словянських апокріфічних легенд про Адама напечатані в цітованих уже збірках Пипіна, Тіхонравова і Порфірьєва, грецький оріґінал першої редакції в книзі К. Тішендорфа (K. Tischendorf, Apocalypses apocryphae, Lipsiae 1866); латинська версія, на котрій в значній части опирає ся друга редакція старословянська, напечатана з узглядненєм численних варіантів тамже, а оброблена В. Мейером (W. Meyer, Vita Adae et Evae, Abhandlungen der philos.-philolog. Classe der kön. bayrischen Akademie zu München, 1876, Bd. XIV, Abth. III, S. 187—220). Огляд літератури всіх легенд, що відносять ся до Адама, гл. надто в книжках Порфірьєва „Апокрифическія сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ“, Казань 1873 і єгож „Апокр. сказ. о ветхоз. лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Соловецкой библіотеки“, Петербургъ 1877 (Сборникъ отд. русскаго языка и словесности Имп. Академіи Наукъ, т XVII, V. 1) ст. 34—46.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

VI. Від Адама до Ноя.

А. Із Крехівської Палеї стор. 104.

(Дїти Адамові). Быс[ть] всѣх лѣть Ѧдамовѣхъ ѩж[є] житъ рожь Сифа лѣт з̃ сот. и̂ род[и] сн҃ы и̂ дщери. и̂ быс[ть] всѣхъ лѣт Ѧдамовыхъ лѣт ѳ̑ сот и̂ л̃. Роди же Ѧдам г̃ сн҃ы: Каи҃на, Ѧвеля, Сифа, и̂ две дщери: Зарѳ, Ѧсоуа̂мѳ. и̂ по поколенїю҆ и҃ю҆ дасть и̂мена всемъ звѣрем и̂ скотом и̂ гадом и̂ рыбамъ и̂ птицам и̂ своим чадом. Ѧдама ж[є] создакъ Гⷣ и̂ и̂ма дал, також и̂ Е҆вѕе. Ѧвель ж[є] оубьє҆нъ быв ѿ брата своє҆го Каи҃на, Каи҃нъ же поа̂тъ вторꙋю сестрѳ свою Ѧсѳа̂мѳ. а и̂нде глѧть дщери Ѧдамли первꙋю Калламанѳ, а̂ вторꙋю Ѝдеверѳ.

В Коломенськім і Ковельськім списках Палеї сего уступу, крім першого речення, нема. Ті самі подробиці має коротенький текст у Порфирьева, Сказ. о ветхозав. лиц. и соб. по ркп. солов. библ., стор. 247—248, винятий з руського перекладу Хроніки Георгія Амартола.

Б. Із Крехівської Палеї, стор. 98—99.

(О Каіні). И род[и] Ѧдам[1]) сн҃а[2]) и̂ нарече и̂ма є҆мѳ Каи҃нъ. сей быс[ть] перваг[о] грѣх[а][3]) плодъ. аще бо не бы Ѧдам престꙋпилъ[4]) чресъ поколенїе. не бы Каи҃нъ оубилъ[5]) брата своє҆го, не бы потопъ[6]) на землю былъ[7]). но ѿ семъ разꙋмѣйми, ꙗк[о] кто и̂мѣет въ҆злюбленнꙋю ѯ҆вѳ[8]), то по своє҆и[9]) воли хощетъ[10]] съчтати (sic) мѳжѳ є҆а̂. дв҆ца же в҆сть и̂ разꙋмѣеть, ꙗко съчтати с[а] є҆и҃ соудом ѿца своег[о]. но не всѧ[11]) сѣть полнаюцїи[12]) законъ. не терпѧще до ѿца своє҆го поколенїа̂. но аще котораа̂ снабдить чьсть о҆ца своє҆го, то[13]) ѿтшедши ѿ[14]) пазꙋхы ѿца своег[о] любима и̂мъ бываєт и плод є҆а̂ бл҃вн҃ъ бываєт родителма[15]). несмысленна[16]) ж[є] аще и̂ в҆сть[17]) на бракъ, но не дождеть целомꙋдриа̂ ѿца своє҆г[о] и̂[18]) бл҃венїа, но за[19]) распа-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

леніе̂ впадаєт тай̂[20]) и̂[21]) неѵгодна пред ѿц҃мь своим и̂вла҃ѣтсѧ. Також[е] и̂ Ѧдам єгда не вкѹси древа ѡ҃слѹшанїа̂. то не стыдѧста сѧ[22]). єгда ли вкѹсиста, и̂ оу҃зреста сѧ ѡ҃ба нага. Тѣ же и̂ припоѧсанїе̂[23]), тѣ же и̂ криѧста сѧ. кнемѹ же быхомъ реклї: ѠѦдаме, ты съгрѣшн, а̂ мы см҃ртию ѕѣжден быхомъ! ѠѦ м҃ти, змыа̂ послѹша[24]), женьскый родъ безьчестиемь низкерженъ!

Но[25]) си всѧ и̂справи Гс҃. ѿ Ѧдама ж[е][26]) изведе[27]) женѹ бес семени;[28]) та же и̂ род[и] сѧ[29]) ѿ прч҃тыа̂[30]) дв҃ца[31]) без семени. женою внид[е][32]) прелесть и̂ паки ѿ жены роди сѧ Гс҃ спсенїе намъ дарѹа̂. древом прельсти врагъ Ѧдама, и̂ паки кр҃тнымъ древомъ[33]) ѹби Гс҃ врага. Ѧдамъ древа вкѹшь крышлас[ѧ]; Гоу҃ пропатѹ бывшю тма быс[ть] по всеи̂ земли ѿ ѕ҃. час[а] до ѳ҃. час[а]. шестоє̂ же ребро быс[ть] Єѵва Ѧдамѹ; в шестоє̂ же ребро пронзоша[34]) Га҃ и̂ авїе̂ и̂зыде кровь и̂ вод[а], новый завѣтъ въ ѡ҃ставленїе грѣховъ. и̂ паки Ѧдамомъ чл҃комъ внид[е] в ны см҃рть, и̂ паки Бц҃ чл҃къ быс[ть] и̂ чл҃комъ бесм҃ртию сподобихомсѧ и погѹбленѹю̂ пищю раа̂ ѡ҃бретохом.

[1]) Кол. vac. [2]) Кол. сѝъ [3]) Кол. vac. [4]) Кол. аще бо бѣ Ѧдамъ не оукѣдалъ [5]) Кол. оуки [6]) Кол. потопа [7]) Кол. vac. [8]) Кол. дв҃цю [9]) Кол. всен [10]) Кол. дод. ю [11]) Кол. всѣ [12]) Кол. полнаще [13]) Кол. дод. и [14]) Кол. изъ [15]) Кол. прародителема [16]) Кол. недомыслимая [17]) Кол. і Ков. дод. тут: яко оц҃ѣ имъ вдасть ю [18]) Кол. vac. [19]) Кол. и; Ков. за [20]) Кол. и та [21]) Кол. vac. [22]) Кол. стыдашетаса [23]) Кол. препоясанние [24]) Кол. дод. а [25]) Кол. vac. [26]) Кол. бо [27]) Кол. пронзведе [28]) Кол. бе-сѣмене [29]) Кол. то и самъ роднса [30]) Кол. прч҃стоѣ [31]) Кол. дв҃ци [32]) Кол. дод. к [33]) Кол. кр҃томъ древнымъ [34]) Кол. пронъзиша.

Гл. Толковая Палея ст. 92—93, стовпці 184—186, відки й подані повисші варіанти.

В. Із Слова Меѳодія Патарського, ркп. XVIII в. стор. 7—9.

(Каін, Авель і Сиѳ). Во тридцатое ж[е] лѣто заченши Єѵва́ роди́ Каінна̂ и̂ сестрѹ є҃го Каламо́нѹ. И̂ є҃ще по тридцати́ лѣтехъ роди́ Авє́ла и̂ сестрѹ є҃го Девє́рѹ. И̂ быс[ть] Авє́ль па́стѹхъ ѡ҃вца́мъ, а̂ Каінъ бѣ ѡ҃ра̂ зе́млю. По мнозѣ же вре́мени принє́съ Каінъ Бц҃ѹ жертвѹ ѿ плод зе́мних, Авє́ль же привед[е] ѿ ѡ҃вє́нъ своихъ и̂гнца̂ Бц҃ѹ. И̂ при́зрѣ Бц҃ъ на жертвѹ Авє́левѹ, а̂ на Каіновѹ не презрѣ. И̂ ѡ҃скорбѣ Каінъ велми́. И̂ рече́ Бц҃ъ Каінѹ: дла̂ чего́ смѹти́ш сѧ̂? Непр҃кдно ми́сла̂ принє́слъ є҃си жертвѹ ско́ю пред мо̂. Покай сѧ! Потомже рече́ Каінъ ко Авє́лю братѹ ско́емѹ: пойдѣ́мо на поле! И̂ быс[ть] ходя́чим и̂м' по по́лю, в'незапѹ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

возмé Каи̑нъ ка́мень и̑ оубú Авéлѧ брата своего. И̑ рече Бг̃ъ ко Каи̑нꙋ: где е̑сть Авéль братъ твой? И̑ рече Каи̑нъ: не вѣмъ! Е̑гда а̑зъ страж е̑смъ братꙋ мóемꙋ? И̑ рече Бг̃ъ: кровъ брата твóего вопїе̑тъ ко̑ мнѣ ѿ земл҃и. И ны̑нѣ проклѧт ти̑ на земли. И̑ рече Каи̑нъ Бг̃ꙋ: а̑ще тако мú кысть слово твóе, да всѧкъ ѿбрѣта́ѧй мѧ̑ оубье́тъ мѧ̑? И̑ положи Бг̃ъ знаменїе на Каи̑нѣ, не оубыти е̑го нѣкомꙋже. И̑ бысъ[ть] Авéль первїй мр҃твецъ на земли. И̑ всели сѧ̑ Каи̑нъ в землю на и̑[схо]дъ пр҃мо Е̑демꙋ. Жена же е̑го заченши и̑ роди́ сы̑на Е̑но́са. И бѣ зиждѧ́ градъ и̑ нарече́ и̑мѧ̑ граду̀ томꙋ Е̑но́съ. Роди же сѧ̑ Е̑носꙋ сы̑нъ Гаи̑да́дъ, а̑ ѻ҃ Гаи̑да́да Малелеи̑лъ, а̑ ѻ҃ Малелеи̑ла Мадꙋса́лъ, Мадꙋсаи̑лъ же роди́ Ла́меха. сей же Ламе́хъ оубы два бра́та Е̑но́хова, пои̑мъ собѣ жéнꙋ е̑ѧ̑ Ядꙋдъ. и̑ роди́ сéмꙋ Ядꙋда́ Іѿви́ла И̑ сей бѣ ѿц҃ъ жи̑вꙋщих҃ во кровѣхъ' скотпищных҃ (sic!) И̑мѧ̑ братꙋ е̑го И̑оꙋва́лъ; сей же бѣ̑ше прегꙋдни́ца и̑ гꙋсли́... Селла́ же роди Тавéлѧ̑ и̑ бѣ Тавéль кова́чъ мѣди́ и̑ желѣзꙋ. Сей же Ла́мехъ и̑ Каи̑на оубы. Оувидѣ́въ же Ядам жéнꙋ свою́ Е̑ввꙋ, и̑ заченши роди сы̑на, и̑ нарече и̑мѧ̑ е̑мꙋ Сидъ. И̑ рече Ядамъ: дал ми Бг̃ъ сего сы̑на ѵ҃ мѣсто Авéлѧ̑, е̑гоже оубы Каи̑нъ. И̑ томꙋ Сидꙋ посла Бг̃ъ громо́тꙋ десмт словъ: И̑ско́ни бѣ слово; а̑ в' пара́меѳахъ: И̑ско́ни сотвори Бг̃ъ нб҃о и̑ землю. И̑ ѿ того по́и̑де жидовское племѧ̑.

Поміщений тут уступ із Слова Меѳодія Патарського вяже ся безпосередно з тим, що був поміщений висше.

Г. Із Крехівськоі Палеї, стор. 105.

(*Про Сифа*). Бысть же[1] Сиѳъ моуж праведенъ. семꙋ вдана быша[2] Е̑врейска писме[на], да быша разꙋмил[и] сы̑нове чл҃вчестий҃ чюд[е]са Гд҃а Бг̃а. и̑ ѿ сего начаша быти грамот[и][3]. житъ же Сиѳъ с҃ и̑ ѳ҃[4] лѣт и̑ род[и] Е̑носа, ѐж[е] толкꙋе́т сѧ скорбь и̑ болѣзнь. житъ же Сиѳъ рож Е̑носа лѣтъ ѯ҃[5] сот и̑ ѕ҃ и̑ род[и] многы сы̑ны и̑ дщери. Сиѳꙋ же разꙋмеющꙋ Бг̃ом҃ъ преданаѧ̑ е̑мꙋ писмена и̑ ѿ бытии е̑мꙋ гл҃ющꙋ, како подобаетъ Бг̃а̑ боѩ̑тис[ѧ], тогда же быша многи неразꙋмни. дивни ж[е] бѣхꙋ рече[6] Сифовы̑, да того ра̀д[и] Бг̃ом҃[7] звааша[8] к родꙋ[е] томꙋ и̑ сы̑ны е̑го бж҃ы̑и҃[9] нарекоша с[ѧ], ꙗкоже и̑ мы по Хр҃ѣ хрестыа̑не нарѣкохомъ с[ѧ]. и̑ бысть всѣх҃ дне́и Сифовых҃ лѣт ѳ҃ сот и̑ вї҃ и̑ ꙁмре.[10] сей ж[е] Сиѳъ нарече[е] ѳ҃ времени лѣт и̑ годы и̑ мц҃и и̑ и̑мена звездамъ. а слы̑нцю и мц҃ю Гд҃ь сам нарече.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

[1]) И бысть же [2]) бысть] [3]) нача быти грамота [4]) Кол. ѣ, інші списки ѧ [5]) Кол. ѱ, інші з [6]) рѣчи [7]) Кол. vac. Ков. Бо҃ъ [8]) Кол. прозка; інші сп. прозкаша и҃ [9]) Кол. дод. сѣы [10]) Слідуючого речення ані в Кол. ані в Ков. нема.

Толковая Палея стор. 98, стовпці 195–196, відки й подані повисші варіанти.

Д. Із Слова Меѳодія Патарського.

(*Сифові потомки*). Сидъ родѝ Єноса҃. Позавидѣвже дїаволъ родꙋ чл҃вчꙋ и҃ прелсти а҃; и҃ почаѧли ходити сн҃ове Каи҃нови ко дщеремъ Сидовимъ и҃ ѡ҃сквернышa сѧ҃ кл҃домъ своимъ. Оувидѣвъ же Ѧдамъ прелщеніе дїаволе и҃ беззаконїе чл҃вчкоє, зафрасовал сѧ҃ велмѝ и҃ плака сѧ҃ Бг҃ꙋ ѡ҃ злыхъ грѣсѣхъ ихъ. Житъ же Ѧдам лѣтъ девѧтсотъ и҃ шестьдесѧт пѧт и҃ ꙋмре; положенъ бѣ в' земли Мадїамстѣй, и҃дежe быст созданъ. Сидово же племѧ҃ ѡ҃йде ѡ҃ Каи҃на, и҃ возведе Сидъ родъ свой на горꙋ нѣкꙋю, близь сѣщи рая, и҃ Каи҃нъ нача҆ жити со родом своимъ на мѣстѣ, на нем' же гнѣвное братꙋ своемꙋ ꙋбїенїе соствори. Сидъ же родѝ Єноса҃. Житъ же Сидъ лѣтъ ѡ҃сѣмсотъ и҃ двнадцѧт, и҃ ꙋмре. Єносъ же родѝ Каи҃нана; и҃ жит Каи҃нанъ лѣтъ сѣмъ сотъ и҃ сѣмъ и҃ ꙋмеръ. Я҃ Каи҃нановꙋ сн҃ꙋ Малелеи҃лꙋ лѣтъ девѧтсот и҃ пѧт, и҃ ꙋмре. Сн҃ꙋ же Малелеи҃ловꙋ Ѧре҃дꙋ лѣтъ бывше триста и҃ тридцѧть, и҃ ꙋмеръ. И҃ паче ꙋмножаше сѧ҃ беззаконїе на земли, кл҃дъ. ꙋбїйство, дїа҃вол же радоваше сѧ҃ ѡ҃ множествѣ беззаконїй чл҃вчѣмъ и҃ ѡ҃ погибели ихъ. Роди же сѧ҃ Ѧре҃дꙋ сн҃ъ Єно҃хъ.

Є се дальша частина „Слова“, що безпосередно навязує ся до оповіданя про Каіна на стор. 35.

Е. Із Крехівської Палеї стор. 106.

(*Про Еноха*). И҃ жит Єнохъ лѣтъ р҃ и҃ ѯѣ[1]) и҃ род[и] Мафꙋсаи҃ла,[2]) єже наречетсѧ[3]) пꙋщеніѣ и҃ли посланїѣ. житъ же Єнох рожь Мафꙋсаи҃ла[2]) лѣт с҃ и҃ род[и] сн҃ы и҃ дщери. и҃ бысть всѣх[4]) Єнохов лѣт т҃ и҃ ѯѣ. и҃ ꙋгоди Єнох Бг҃и и҃ не ѡ҃бреташе с[ѧ], ꙗко престави и҃ Бг҃ъ єго[5]). и҃мже тогда сѣщий родъ внимахꙋ[6]) ѡ҃ Ѧвели, ꙗко добродели[7]) рад[и] ꙋкиѣнъ быс[ть], и҃ не чающа[8]) воскр҃нїѧ҃ мр҃твым[9]) добродели[10]) ꙋкланѧхꙋ сѧ[11]). Темже и҃ приложи

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Бг҃ъ Єноx[а], wбрази[12]) предлагаа воскресенїа[13]) Єноx[а]. съ блг҃дтью бг҃ею съхраненъ бысть на wбличенїе Антихриста. но послед[и][15]) w̑ томъ скажемъ.

[1]) а҃ и є [2]) Мафоусалоу [3]) толъкѣютьсѧ [4]) дод. дйн [5]) vac. [6]) дод. си [7]) добродѣтели [8]) чающе [9]) дод. и [10]) добродѣтели [11]) оукланяхѫтсѧ [12]) Ков. образъ [13]) воскресенью єноxъ [14]) то бо [15]) послѣди.

Толковая Палея ст. 99, стовпці 197—198, відки й подані повисші варіанти.

Ж. Із Крехівської Палеї стор. 106—107.

(*Про Ламеха*). Мафѕсалъ[1]) ж[є] род[и] Ламеxа, єж[є] толкѕєть с[ѧ]: чемѕ ти ликова хѫдомѕ?[2]) и̑ потом род[и] многы сн҃ы и̑ дщери. и̑ быс[ть] всѣхъ[3]) лѣтъ Мафѕсаиловъ д҃ сот и̑ ѳ҃и.[4])

И начат Ламеx жити и̑ пои собѣ двѣ жене: єдиной имѧ и̑ Ада а второй имѧ и̑ Сел'ла. той ж[є] Ламеx бѣ слепъ и̑ ловы творѧ[5]) и с пастыремъ[6]) ходѧ. и̑ некогда ємѕ ходящю по пѕстынѧмъ и̑ блатом и̑ водяще и̑ пастырь и ѕвиде трости и̑ травѕ колеблющи с[ѧ] и̑ гл҃а Ламеxоу: виждѕ ꙗко не свемь,[7]) зверъ йли є҆сть и̑[ли] птица. и̑ ѕстрой рѕкѕ Ламеxовѕ на тѕю травѕ[8]) и̑ Ламеx пѕсти стрелѕ. и̑ ꙗкиѣ къзопи чл҃къ и̑ йздыше. и̑ пришед Ламеx и̑ не ведѣ[9]) что ѕбилъ, зверь ли ил[и] птицю, понеж[є] бѣ даръ ємѕ: не видѧ пѕщалъ стрѣлѕ, но бй҃й[м] повеленїемъ ѕстраѭше ємѕ ловъ. и̑ прид[є] на мѣсто йдеже быти стрече и̑ видѣ чл҃ка лежаща рабъ є҆го. и̑ реч[є] Ламеx ѳтрокѕ: что є҆сть? мнѧшеть ꙗко зверь є҆сть. wтрокъ же реч[є]: Ядамль сн҃ъ Кайнъ. Ламеx же къспоминавъ[10]) и̑ ѕдари wтрока и̑ тѕ ѕмре. хожаше[11]) по пѕстыни и̑ не киде камо ити. и̑ нѣкоторий ѳбрѣтше и̑ приведоша є҆г[о] в домъ къ женам. вшед же Ламеxъ в домъ и̑ гл҃а къ женамъ своим[12]): понеж[є] Кайнъ ѕби Авела брат[а] своє҆го и̑ седмь мценїй приат Кайнъ, аз' же что створь оуспею, понеже ѕбиx моуж[а] въ ꙗзвѕ'[13]) мнѣ, а ѕношю въ вредъ? и̑ множ[є]ство словесъ гл҃авъ и̑ покаꙗнїе себѣ нареч[є]. къ истинѣ ꙗце чл҃къ не сѣдѣ[14]) грѣха съгрѣшивъ покаєт сѧ, а̀ потомъ не творит, бг҃ъ боудет. також[є] и̑ Ламеx, понеже неведѣ[15]) съгрѣши. и̑ сей быс[ть] первый покаꙗнїю наставникъ в род[є] чл҃ческомъ].

[1]) И Мафѕсала [2]) чемѕ ти или къ хѫдомѕ [3]) дйнн [4]) и а҃ и є и оумретъ. Доси тілько є в Кол. і Ков. Палеї. Далі беремо до порівнання Новгородську Палею 1477, з котроі сей уступ напечатав Тіхонравов. [5]) творяше [6]) с пастырькомь [7]) несвѣмъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

[8]) тратѣѕ [9]) вѣдѣ [10]) възстонавъ [11]) дод. Ламеѯ [12]) к женама сконма [13]) изю [14]) скѣдын [15]) невѣд[ын].

Толковая Палея стор. 99, стовп. 198; Тихонравовъ, Памятники отр. р. лит. I. 24 - 25.

О перших Адамових потомках в нашій старій літературі заховали ся тілько дрібні легендові подробиці, котрі ми тут і звели по нашим рукописам. Індекс згадує про якийсь осібний апокріф „Ламех“, та апокріф такий у нас не був звісний. Про жидівсько-тальмудичне походженє легенд о похороні Авеля за приводом горлиці і о вбійстві Каіна сліпим Ламехом гл. Порфирьевъ, Апокрифическія сказанія о ветхозав. лицахъ и событіяхъ, стор. 42 і єгож Апокр. сказ. о ветхоз. лицахъ и соб. по рукоп. Солов. библ. ст. 50—51, 104, 105.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

VII. Книга Еноха.

Із полтавського рукопису ігумена Геннадія з поч. XVII в.

Кни́га ѡ̑ та́инахъ Ѥ̑но́ховихъ сы́на Пре́дова мѹ́жа мѹ́дра и̑ бг҃олюби́ка. Ѡ̑ житіи и̑ ѡ̑ сы́нѣ Ѥ̑лоховѣ. Бы́сть мѹ́жъ [у Попова хибно: мѹ́дръ] мѹ́дръ и̑ вели́кохѹдо́жникъ, е̑го возлюбы и̑ пріа́тъ е̑го Гдь, да ви́дит вы́шнаа жи́тіа, мѹ́драго и̑ вели́ка и̑ недомыслі́маго и̑ непремѣ́ннаго цр҃тві́а Бг҃а вседержи́теля, преди́внаго и̑ сла́внаго и̑ свѣ́тлаго и̑ многоѡ̑чи́таго сто́а́нїа сла́гъ Гдн҃ь и̑ непостижимаго пр҃тола Гдн҃а, и̑ сте́пень и̑ ѡ̑кавле́нїй вѣ́йствъ безплотныхъ и̑ несказаннаго слѹже́нїа стихі́й множества, и̑ разли́чнаго вида́нїа. и̑ нейсповѣ́ди́маго пѣ́нїа херѵві́мскаго во́инства, и̑ свѣ́та безмѣ́рна самови́дець быти.

Въ врема ѡ̑но рече́: егда̀ и̑сполни́мися лѣ́т рд҃е, родыхъ сы́на мое́го Мадѵса́ла. По се́мъ же жи́хъ лѣ́т с҃ и̑ и̑сполнихъ всѣ́хъ лѣ́тъ живота̀ мое́го тд҃е лѣ́тъ. Въ а҃ дн҃ь пе́рваго мц҃а а҃зъ бѣ́хъ в' домѣ̀ моем ѐди́нъ и̑ почивах на ѡ̑дрѣ̀ мое́мъ и̑ спах. І егда спах, в'зы́йде вели́ка ско́рвъ в' ср҃дце моѐ, и вѣ̀ плача́ся ѡ̑чи́ма мои́ма вѡ сы́нѣ, и̑ не можа́хъ разѵмѣ́ти что̀ е̑сть ско́рвъ сі́а и̑лѝ что̀ ми бѹ́детъ. и̑ ѩви́ша ми ся два мѹ́жа превели́ка зѣ́ло, ѩко никои́же ви́дѣх тако́вїа на землѝ. и̑ бы́ша им лица̀ ѩко сл҃нце свѣ́тѧ́ася, ѡ̑чи же их ѩко свѣща̀ горя́ща. и̑ ѡ̑ рѹ́стъ их ѡ̑гнь и̑сходя́й, ѡ̑дѣ́а́нїем и̑ пѣ́нїемъ раздаа́нїа (?), ви́домъ ба́гры. Кры́ла и̑́хъ свѣ́тлѣ́йши зла́та, ру́цѣ их вѣ́лѣ́йшїи снѣ́га. стоа́ше во возгла́вїи ѡ̑дра̀ мое́го, и̑ возва́ша ма именем мои́мъ. а҃зъ же востах ѡ̑ сна̀ мое́го, и̑ ви́дѣх ѩвѣ̀ мѹ́жа ѡ̑ны, стоа́ще с҃ мнѣ̀ а҃ прямо (?), а҃зъ же поклони́хся и̑́мъ и̑ ѹ́жасохся и̑ и̑змѣни́ся вѣ́дѣ́нїе лица̀ мое́го ѡ̑ страа́ха. и̑ рѣ́ша ко мнѣ̀ мѹ́жи ѡ̑ни:

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дерза́й Ено́ше, не бойсѧ. Бгъ вѣ́чный посла́ ны к тобѣ́, и̂ се ты̀ з нами днес[ь] въсходи́ши на нб̃о и̂ возгла́ши сно́мъ твои́мъ и̂ всѣ́мъ домочадцем свои́мъ всѣ́, ѐлика сотво́рят безъ тебѐ на землѝ в' домѣ̀ твое́м, и̂ нѣ́хто нехай не и̂́щетъ тебѐ, до́ндеже w̑братит тѧ Гдь̀ к ни́мъ. и̂ ѹ̑скорих послѹ́шити и̂, и̂ и̂зыйдох во́нъ и̂зъ до́мѹ̀ мое́го, и̂ затворы́х две́рь, ѩ̑коже ми вѣ́ повеле́нно. и̂ призвах сины̀ свои̂ Мадѹса́ла и̂ Реги́ма и̂ Гаи̂дада, и̂ и̂сповѣ́дах и̂́мъ ѐли́ка глаголаша́ w̑ны̀ чѹ́десѣ.

Повче́нїе. Ка́ко ѹ̑ча́ше Е̂нохъ сы̑ны̀ свои̂: а̃. Послѹ́шайте менѐ ча́да моѧ̀, не вѣ́мъ бо камо и̂́дѹ̀ и̂лѝ что̀ стрѣ́тит мѧ; нн̃ѣ́ же ча́да моѧ̀ гл҃ю ва́мъ: не ѿстѹпа́йте w̑ Бг̃а пред лице́мъ сѣ́тымъ, и̂́же не сотвори́ша нб̃о и̂ зе́млю, ѩ̑ко ты́и погы́бнѹтъ и̂ кла́нающїисѧ и̂́мъ. и̂ да ѹ̑вѣ́крыт Гдь̀ ср̃дца ва́ша во стра́нах своих. и̂ нн̃ѣ́ ча́да моѧ̀ никто̀ же менѐ да возы́щет, до́ндеже w̑братит мѧ Гдь̀ къ вамъ.

О̑ взѧ́тїи Е̂но́ховѣ́. Ка́ко в'зѧ́ша е̂гѡ̀ а̂гг̃ли на а̃-е нб̃о: ѣ̃-е. Бы́сть е̂гда̀ гл҃а Е̂нох сином своим', и̂ взѧ́ша е̂гѡ̀ а̂гг̃ли на кры́лѹ своє́ю и̂ вознесо́ша е̂го̀ на пе́рвое нб̃о и̂ поставѝста е̂го̀ на w̑блацѣ́х. и̂ там гла́дах, и па́ки гла́дах вышше, и̂ ви́дѣх а̂еръ и̂ поставѝста мѧ на пе́рвом нб̃сѝ и̂ показа́ша ми мо́ре превели́кое, паче мо́рѧ зе́много.

Ѡ̑ а̃гг̃лѣ́хъ влады́ющыхъ sкѣ́здами: ѣ̃-е. Приведо́ша пред лице моѐ старѣ́йшины̀ и̂ вла́дкы sкѣ́здных чи́новъ, и показа́ша ми с̃ а̃гг̃лъ, иж[е] влады́ютъ sкѣ́зда́ми и̂ слѹжѐнїѧ нб̃семъ, и лѣта́ютъ кры́лами свои́ми, и̂ w̑хо́дят всѣ́х пла́вающыхъ.

Ѡ̑ ка́ко держа́тъ а̃гг̃ли снѣ́жнаѧ храни́лища. Сло́во д̃-е. И̂ тѣ̀ согладах и̂ ви́дѣхъ сокро́вища снѣ́жнаѧ, и а̂гг̃лы и̂́же держа́тъ гро́зныѧ храни́лища их, и̂ w̑блакы w̑кр̃ѹ́жде и̂схо́дятъ и̂ в'хо́дятъ.

Ѡ̑ росѣ̀ и̂ ѡ̑ ма́стех масли́чных и̂ цвѣ́тех различных. Сло́во ѣ̃. Показа́ша мы сокро́вище росы̀, ѩ̑ко ма́сть масли́ны (и̂) видѣ́нїе w̑браза е̂́й, ѩ̑коже всѣ́хъ цвѣ́т зе́мных. Па́че множа́е а̃гг̃лы храна́ще сокро́вища и̂́хъ, ка́ко затвора́ютсѧ и̂ w̑вора́ютсѧ.

Ѡ̑ ка́ко взѧ́тъ бы́с[ть] Е̂нох на ѣ̃-е нб̃о. Сло́ко s̃. Поѧ́ша же мѧ мр̃жи w̑ны̀ и̂ возведо́ста мѧ на ѣ̃-е нб̃о и̂ показа́ша ми тмы̀ па́че т'мы зе́мнїѧ. и там ви́дѣхъ веры́жники блюдо́ми висѧща, жд̾ще сѣ́ду велїка́го и̂ безмѣ́рнаго. и̂ ты́и а̂гг̃е́лы ба́хѹ темнозра́чны па́че тмы̀ зе́мнїѧ, и̂ непрестанно пла́чъ творѧ́ще по всѧ часы̀. и̂ рѣ́хъ мр̃жем сѣ́щимъ со мно́ю: че́со ра́ди

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сїи мѫчимїи сѫтъ непрестáнно? Wвѣщáша мы: сїи сѫтъ Wстѫпници бжїи, йже не послѹшáше повелѣнїа бжїа, но своéю вóлею съвѣщáша, и Wстѫпíша со кнáземъ своим, и йже ѹтвéржени на пáтомъ нбсй. и пожалихсѧ sѣло W них, Wнй же поклонúшасѧ мнѣ и рѣша къ мнѣ: Чáче бжїй, помолúсѧ W насъ ко Гдⷭ! и Wвѣщáхъ к нимъ: кто̀ éсмъ áзъ чл҃къ мéртвъ, да помолю́сѧ W áггл҃ѣхъ? кто̀ вѣстъ кáмо áзъ йдѫ, йли́ что̀ сотúтъ мѧ, áлбо кто̀ помóлитсѧ W мнѣ?

О взáтїи Énóха до г҃-го нба. Слóво з҃. И поáша Wтѫдѫ мѧ мѫжїе wны и возведé мѧ на трéтее нбо и поставúша тáмъ. áзъ же соглáдáхъ нúзъ, и вúдѣхъ породи мѣстáмъ несвѣдóми добротóю. и вúдѣхъ всѣ древесá блгоцвѣтнаѧ, и плóди йхъ зрѣхъ и блговзхáнны, и всѣ крáшна принесéна кыпáщїа дыхáнїемъ блговонным. и посрéдѣ дрéвъ живóтное на мѣстѣ томъ, на нéмже почивáетъ Гдь ёгдà восходитъ в рáй: и тóе дрéво несказáнно ёстъ добротóю и блговóнствомъ і wкрашéнно пáче всéѧ твáри сѫщей и Wвсюдѫ wбразомъ злáтоúдно и червленно и wгнезрáчно, и покривáетъ всѣ. породы же йматъ W всѣхъ плóдовъ, кóренъ éмѫ ёсть въ порóдѣ на йсхóдѣ зéмномъ. Рáй же ёсть мéждѫ тлѣнїемъ и нетлѣнїемъ. І йсхóдятъ двà йстóчника, ёже тóчатъ мéдъ и млéко, и йстóчници ёго тóчатъ елéй и винó, и раздѣлáютсѧ на чотúри чáсти, и Wбхóдятъ тúхимъ шéствїемъ, и нисхóдятъ въ рáй ёдéмскїй междѫ тлѣнїемъ и нетлѣнїемъ. И Wтѫдѫ происхóдятъ потóкѫ [мб. потоки] землй, и ймѫтъ óбращéнїе кругѫ своéмѫ ѩкоже і йны стúхїа; и нѣсть тѫ дрéва неплодна, и всáко мѣсто блгословé[н]ственно. И трúста áггл҃ъ свѣтлыхъ sѣло, йже хранятъ породѫ, и непрестáннымъ пѣнїемъ блгимъ и немолчными глáсы слы́шатъ Гвѝ по всѣ днй и чáсы. І рѣхъ: коль блго мѣсто сé ёсть sѣло! и рекоша ко мнѣ мѫжїе wны:

Йвлéнїе Énóхѫ првдныхъ и мѧтвахъ мѣста. Слóво й. Мѣсто сé ёсть, wц Énóше, праведником ѹготовáнно, йже претерпáтъ всáкоа нáпасти W wзоблáющихъ дшѫ нхъ, йже Wвратáтъ wчи своѝ W непрáвды, и сътвóратъ сѫдъ првдный, и да подадѫтъ хлѣбъ áлчѫщим и покрыют рызою нагїа, и воздвúгнѫт пáдшїа, и помóгѫт wбыдúмымъ сúротамъ; и ёже ходят безъ порóка пред лицемъ Гдним и томѫ ёдиномѫ слы́жатъ, и тѣмъ ѹготовáнное ёстъ мѣсто сїе в наслѣдїе вѣчное.

Здѣ показáша Énóхѫ стрáшнїа мѣста и мѫки разлúчным. Слóво и҃. И возведóста мѧ мѫжїе wны на сѣ-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

вернꙋю стра́нꙋ и̑ показа́ша мы̀ тѣ̀ мѣ́сто стра́шно ѕѣ́ло и̑ всѧка мꙋчє́нїа на мѣ́стѣ то́мъ, и̑ лю́тая тма́ и̑ мгла несвѣти́мая. и̑ нѣ́сть тꙋ̀ свѣ́та, но ѡгнь мра́чный возгара́ется прі́сно, и̑ рѣ́кы ѡгнє́ная і̑сходя́ще, и̑ всѐ мѣ́сто то̀ ѿвсю́дꙋ ѡ̑гнь и̑ ѿвсю́дꙋ стꙋ́день и̑ лє́дъ, жа́жда и̑ за́блость, а̑ ѹ̑жници лю́ти ѕѣ́ло, и̑ а̑ггели грꙋ́жны и̑ немі́лостивны нося́ще ѡ̑рꙋ́жїа напра́сна, мꙋчє́нїе немі́лостивно. и̑ рѣ́хъ: Го́ре, Го́ре, ко́лми стра́шно мѣ́сто се вели́мꙋ! и̑ рѣ́ша ко мнѣ̀ мꙋ́жїе ѡ̑ны: мѣ́сто се є̑́стъ, Є̑но́ше, ꙋ̑готова́нно нечествꙋ́ющимъ Бг̃а, и̑́же дѣла́ютъ на земли́ презъ є̑́стество блꙋ́дъ, є̑́же є̑́стъ дѣторастлѣ́нїе, в̀ за́днїй про́ходъ, содо́мски, чародѣ́а́нїа, ѵ̀баа́нїа, волхова́нїа вѣ́совъска, і̑ и̑́же хва́лятся дѣ́лы свои́ми зли́ми, краде́нїемъ, лжа́ми, клевета́ми, за́вистїю, злопомнѣ́нїемъ, блꙋ́домъ, ꙋ̑бі́йствомъ и̑мѣ́нїа и̑ и̑́же кра́дꙋт дш̃а чл̃ка ѡ̑каа́нніи, вида́ще ни́щаа и̑ вземлю́ще ихъ; и̑́же могꙋ́ще наситѝти гла́днїа — ꙋ̑мори́ша а̑́лчбцїа, могꙋ́ще ѻ̑дѣ́ѧти — совлеко́ша нагїа; и̑́же не зна́ша твóрца своє́го, и̑ ѹ̑клони́шасѧ Богóмъ бездꙋ́шнимъ, є̑́же не могꙋ́тъ ви́дѣти ни слы́шати, бг̃ы сꙋ́тны, сꙋ́ждꙋще ѡ̑бра́зы нѣствка́нны, и̑ покланя́ютсѧ рꙋкотворе́нїю ме́рзостномꙋ. сі́мъ всѣ́мъ ꙋ̑готова́нно є̑́стъ мѣ́сто въ сі́хъ сі̑е во достоа́нїе вѣ́чное.

Зде́ взя́ша Є̑но́ха на д̃ не́бо, и̑деже є̑́сть сл̃нчное і̑ лꙋ́нное тече́нїе. Сло́во і̑. Взя́ша ма мꙋ́жїе ѡ̑ны и̑ возведо́ша ма на д̃ не́бо. и̑ показа́ша мы̀ тѣ̀ всѧ̀ ше́ствїа предхо́дная, и̑ всѧ лꙋ́чѧ свѣ́та сл̃нчнаго и̑ лꙋ́ннаго. и̑ размѣ́рихъ ше́ствїа и̑хъ и̑ сложихъ свѣ́тъ и̑хъ, и̑ ви́дѣхъ свѣ́тъ и̑́же и̑ма́тъ сл̃нце па́че лꙋ́ны, кр̃ѕг є̑мꙋ́ и̑ колесы̀ є̑мꙋ́, на нем҃же шествꙋ́етъ всегда, ꙗ̑ко вѣ́тръ преходя́щїй пречꙋ́дною бо́рзостїю. и̑ нѣ́сть є̑мꙋ́ поко́а дн҃ь и̑ но́щъ. ходженїе є̑мꙋ́ и̑ ѡ̑бращє́нїе є̑мꙋ́ четы́ри сѵ́здіи вели́кїа, ка́ждо сѵ́здіа и̑́мат под собо́ю ✕ а̑ сѵ́здъ ѡ̑дє́сную ко́ла сл̃нчнаго, и̑ д̃ ѿшꙋю, и̑мꙋ́щи ка́ждо под собою ✕ а̑ сѵ́здъ, всѣ́хъ вкꙋпѣ́ ✕ и̑ і̑сходя́ще со сл̃нцемъ вы́нꙋ. и̑ пазат є̑гѡ̀ а̑ггелы пред ко́ло сл̃нчное шестокры́лнїи, въ пла́мени ѡ̑гнє́нны, и̑ возгара́етъ и̑ раждиза́етъ сл̃нце сто́ а̑ггл̃ъ.

О̀ пречꙋ́дныхъ стихі̑а́хъ сл̃нчныхъ. Сло́во а̑і̑. И̑ возрѣ́хъ і̑ ви́дѣхъ дрꙋ́гїа лета́щїа сти́хїа сл̃нчнїа, и̑мена̀ и̑́мъ Фини́зи и̑ Халки́дры, чꙋ́дни и̑ ди́вни, ѡ̑бразомъ а̑́вовомъ но́ги и̑ ѡпа́ши, и̑ глава́ коркоди́лова, вида́нїа ихъ ѡ̑кагре́ни ꙗ̑ко дꙋга̀ ѡ̑блачна, вели́чествїа ихъ ц҃ сѡ мѣ́ръ, кры́ла ихъ а̑ггл̃ская кажда̀ по вѝ кры́лъ, и̑́же па́заютъ и̑ текꙋ́тъ со сл̃нцемъ нося́ще зной ро́сы, ꙗ̑ко же повелѣ́нно и̑мъ є̑́стъ ѿ Бг̃а. та́кѡ ѡ̑бращаётсѧ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

и̑ хо́дит и̑ восхо́дитъ подъ нѣ́си и̑ подъ зе́млю, съ свѣ́томъ лу́чъ своихъ течетъ тече́нїе безпреста́нно.

Въза́ша Е́но́ха а̑гг҃лы и̑ поста́виша е́го̀ на востоцѣ́ о҃у̑ вра́тъ сла̑чныхъ. Сло́во ѣ҃. Онесо́ша ма мо́жїе во҃ны на восто́къ, и̑ поста́виша ма о҃у̑ вра́тъ сла̑чныхъ, и̑де́же и̑схо́дитъ сла̑це, по ѕста́ву вре́менемъ и̑ по во҃хожде́нїю мѣ̑цами лѣ́та всего́ и̑ по числу́ ча́совъбе́рїа дн҃ь и̑ нощъ. И̑ видѣ́хъ шестъ вратъ во҃ве́ръстихъ, ка́ждо вра́та и̑ма́щїа ста́дїй ѯа̑, и̑ черта̀ е́дина́го ста́дїа, и̑ и̑стинно размѣ́рѣхъ, и̑ толи́ко разомѣ́хъ великото́ и̑хъ, и̑ми же и̑схо́дитъ сла̑це и̑ и̑де́тъ на за́падъ, и̑ сравня́етсѧ и̑ восхо́дит во всѣ́ мѣ̑цѣ, и̑ паки воспа́т возвраща́етсѧ во҃ ше́стихъ врат по во҃шествїю вре́менномъ, та́ко сконча́етсѧ лѣ́та всего́ по возвратом четы́рихъ вре́мен.

Взя́ша Е́но́ха на за́пад. Сло́во ѳ҃і. И̑ па́ки во҃веду́ша ма мо́жїе во҃ны ко за́паднымъ страна́мъ, и̑ показа́ша ми ѕ҃ вра́тъ великихъ во҃врѣсти, по во҃хо́ду восто́чних вра́тъ, проти́ву е́мъ и̑де́же заходит сла̑це, по числу́ дне́й т҃ѯ и̑ е҃. и̑ четве́рта та́ко. паки заходит ко за́падним вра́том, под зе́млю совлечет свое́ свѣ́тило, вели́чествїа е́го̀ свѣ́тлости. Поне́же о҃у̑бо вѣ́не́цъ сїа́нїа е́го̀ е́стъ на нѣ́сѣ пред Г҃дмъ и̑ а̑гг҃ловъ у҃ пази́мїа, а̂ сла̑це во҃хо́дитъ под земле́ю по ко́лесн, и̑ стоитъ ѕ҃ ча́совъ вели́кихъ в҃ но́щи, и̑ преполовля́етъ под земле́ю, и̑ кгды̀ и̑де́тъ къ приближе́нїю въсто́чномъ во и҃ ча́съ но́щи, приво́дитъ свое́ свѣ́тила, и̑ вѣ́не́цъ сїа́нїа, и̑ раждежётъсѧ сла̑це па́че во҃гнѧ*).

Сти́хїа сла̑чнїа. Фини́зи и̑ Халки́ды воспѣ́ша. Сло́во ѳ҃і. Тогда́ воспѣва́ютъ сти́хїа сла̑чнїа, реко́мїа Фини́зи и̑ Халки́ды, того̀ ра́ди всѧ́ пти́цы востре́пе́щетъ кры́лами свои́ми, ра́дующисѧ свѣ́тода́вцу, и̑ воспѣ́ша пѣ́нїе повеле́нїемъ Г҃днимъ. Прихо́дитъ свѣ́тода́вецъ да́ти сїа́нїе всемъ ми́ру и̑ вѣ́дет стра́жа о҃у̑тренѧ, е҃же сѣ́тъ за́ры сла̑чнїа. и̑ и̑зы́йдет сла̑це зе́мное, и̑ прїа́тъ сїа́нїе свое́ просвѣ́ти́ти всѣ̀ лицѐ земли̑. И̑ сѣ̀ расчита́нїе показа́ша ми хожде́нїа сла̑чнаго, и̑ вра́та е҃же воходитъ, сїи̑ сѣ́тъ вели́кїа вра́та е҃же сътвори̑ Бг҃ъ часобе́рїа лѣ́то́вчїа. сего̀ ра́ди сла̑це вели́ка е́стъ твар, во҃хожде́нїа е́мъ до к҃ и̑ и҃ лѣ́тъ, и̑ па́ки и̑спе́рва начина́етсѧ.

Взя́ша Е́но́ха и̑ па́ки поста́виша е́го̀ на восто́къ на лу́нное растече́нїе. Сло́во ѳ҃і. Дрѹ́гое растече́нїе лу́нное, показа́ша мы̀ мо́жїе во҃ны вра́тъ вели́кихъ ѳ҃і, вѣ́нча́нна о҃у̑ за́пада

*) Також в толковій Палеї (рукпс. Троїцької Лаври ч. 38 з р. 1406) в оповіданю о четвертім дні сотворення світа мовить ся: Мѣ҃лмтъ бо нѣ́цїи баснословци ꙗ̑ко подъ землею течетъ солнце и лу́на с прочими звѣ́здами.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ко востокѕ, имиже входитъ и исходитъ лѣта по wбычаемъ временемъ. Въ первїи врата входитъ западнымъ мѣстамъ слѣчнымъ, первими врати, а҃ извѣстно, в҃ врати деннымъ. г҃-е извѣстно, третим днѣми, д҃ извѣстно. е҃-ми днѣми, ѕ҃ извѣстно. ѕ҃-ми днѣми, ѯа҃ извѣстно. з҃-ми днѣми и҃ извѣстно. и҃-ми днѣми ѯа҃, изрядно. ѳ҃-ми днѣми, ѯе҃ извѣст[но]. і҃-ми днь, и҃ изрядное. ї҃-ми денми ѯа҃, извѣстно. ѯі҃-ми днѣми кі, извѣстно. ти тако. западними врати по wбходѕ и по числѣ востоцных вратъ, и тако ходит, и совершаетъ лѣтѣ и слнцѕ днй тре҃е и четверта единаго днй. а҃ лѣны лѣтѕ тнд. творай ѯі мцей по кд днїй, и лишаютсѧ ї҃ днїй солнечнаго крѣга, еже сѣт всего лѣта епакти лѣтѣ. тождє великїй крѣгъ держитъ лѣт ф҃лв. четвертый мимо ходитъ во трьі лѣта, четвертое извѣщенно исполнаетъ. того дѣла взати сѣтъ кромѣ нѣси, въ трй лѣта и в числѣ днй не прилагаетсѧ, за еже тьіи премѣнаютъ времѧ лѣтъ на два нова мца в наполненїе, два дрѣга҃ в маленїе. И егда скончаютсѧ западнаѧ врата, возвращаетсѧ і҃ йдетъ на восточїѧ ко свѣтомъ, и тако ходит днь и ночъ по крѣзѣх нѣныхъ, ниже всѣхъ крѣгъ воскорѣе вѣтръ нѣныхъ, и дѣси, и стихїѧ, и а҃гг҃лы летаще, по ѕ҃ крылъ комѣждо а҃гг҃лъ, седморастечёнїе имать до д҃і лѣтъ.

О пѣнїахъ а҃гг҃лскихъ, ихже нѣсть мощно исповѣдати. Слово ѕі. По срѣдѣ же нѣсъ видѣхъ вои въwрѧженни, слѧжаще Гви, в тимпанѣх и wргранѣх, и непрестаннымъ гласомъ и бг҃имъ гласомъ, и бг҃имъ и различнымъ пѣнїем, еже нѣсть мощно исповѣдати, и всакъ оумъ оудивлающе, толико ѣстъ дивно и чѣдно пѣнїе а҃гг҃ловъ тѣхъ, аз же насладихсѧ послшаѧ и.

О взатїи Еноха на патое нѣо. Слово зі. Взаша ма мжіе на ѣ нѣо, и поставиша ма, и видѣхъ тѣ вои многи и неисчетны, рекомїѧ Григори, и видѣнїе чаче, и величество их вещъ оудовъ великих, и лица их драхли, молчанїе оустъ их всегда, и не бѣ слѧжёнїѧ на патомъ нѣси. и глахъ ко мжетъ сщимъ со мною: Чесо ради сїи сѣтъ драхли ѕѣло и оуниша лица йхъ и оуста их молчаща и нѣсть слѧжёнїѧ на семъ нѣси? И рекоша ко мнѣ: сїи сѣтъ Григори, йже Wвергошасѧ Га҃ ста со княземъ своимъ Сатанаиломъ, и по них йже соут на втором нѣси wбдержими тмою великою, и W нихъ сонйдошасѧ три на землю W прѣла Гдна, на мѣсто Ермоне проторгошасѧ wбщанїѧ на рамѣ горы Іермонскїѧ, и видѣша дшерѧ человеческїѧ ѩко добры сѣтъ, и помша себѣ жены, и wсквернйша землю дѣлми их, йже въ всѧ времена вѣка сего ве[за]конѣѧ и творащ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

смѣшéнїе, и раждáютсѧ споли́ни и чѕдовели́ци, и велика́ нéпрїязнь, и того̀ рáди ѿ҃сѣдѝ и҃хъ Бг҃ъ вели́ким сѣ́домъ, и рыдáют брáтїи своéй, и ꙋкорéни вѣдѣтъ въ дн҃ь вели́кїй Гд҃нь. И рѣ́хъ а҃зъ Григорíшм: а҃зъ ви́дѣхъ брáтїю вáшѕ и твореніѧ и҃х и мѕчéніѧ и҃х велíкаѧ. и а҃зъ молúхсѧ ѿ҃ нихъ, но ѿ҃сѣдúлъ и҃х ѐстъ Гд҃ь под землéю, дондеже скончáетсѧ нб҃о и земл҃ѧ в ѣ҃кы. И рѣ́хъ: въскрѣ́ю ждéте брáтїе, а҃ не слѣ́жúте пред лицéм Гд҃нымъ, да не прогнѣ́вáете Гд҃а вáшего до конца̀. И послѣшáше наказáніѧ моéго, и рѣ́ша на д҃ чúны на нб҃сѝ. и сѐ мнѣ́ стоѧ́щѕ со мѕжéма ѿ҃ны, и вострѕбúша д҃ трѕбы вѣ́сп҃ѣ глáсомъ велúким, и воспѣ́ша Грыгóры ѐдиногласно, и возы́йде глáсъ и҃х пред Гд҃емъ жáлостно и ꙋмилéнно.

Ѿ҃ взáтїи Ѥ҃нóха на с҃ нб҃о. Слóво й҃і. И ѿтѣ́дѕ пошáша мѧ мѕ́жїе ѿ҃ны, и вознесóша мѧ́ на с҃ нб҃о, и ви́дѣхъ тѣ̀ з҃ чáтъ а҃гг҃л, пресвѣ́тли и слáвны ѕ҃кло, и лицѧ́ и҃х сїѧ́ющε пáче сїáнїѧ слн҃чнаго, ѧ҆ви́щихсѧ, и нѣ́сть разли́чїѧ лицá и҃х, и҃лѝ ѡ҃бдержáнїю, и҃лѝ сопреложéнїе ѡ҃дéжды. и ты́и чúны творѧ́т, и и҃звчá[ю]т ѕвѣ́здохожденїе и лѣ́нное премѣ́нéніе и҃ли слн҃ечное ѡ҃враще́нїе, и мúрское ба҃готворéніе и злочинéніе видѧ́ще и твóрѧтъ запóвѣ́ди и повѣ́нїе, и сладко и глáсно пѣ́нїе, и всѧ хвалéбнаѧ. сїи сѣ́тъ а҆рхагг҃ли, и҃́же над а҆гг҃ли, всѧ́ко житїе смѣ́рѧ́ютъ нб҃ное и зéмное, и а҃гг҃ли и҃́же сѣ́тъ над врéмени и лѣ́ты, и а҃гг҃лы и҃́же над рѣ́кáми и мóрем, и и҃́же сѣ́тъ над плóды зéмнимы, и а҃гг҃лы над всѧ́кѕ трáвѕ, всѣ́мъ пúцѕ даю́ци всемѹ̀ живóтномѕ, и а҃гг҃лы и҃́же всѧ̀ дш҃а чл҃вчїѧ пúшѧт и всѧ̀ дѣ́лá и҃хъ и жúтїа и҃х пред лицем Гд҃нымъ. посрéдѣ́ и҃х з҃ Фúни́зи и з҃ херѕвúмъ и з҃ шестокрúлнúх, ѐдúнъ глáсъ сѣ́ще, пою́ще ѐдиногласно, и нѣ́сть мóщно и҃сповѣ́дáти пѣ́нїѧ и҃хъ. и рáдѹютсѧ по [?] ѿ҃ Гд҃ѣ́ подно́жїю ѥ҃мѕ.

Ѿ҃сéлѣ́ вѣ́зáша Ѥ҃нóха въ з҃ нб҃о. Слóво к҃а. И воздвигóста мѧ ѿтѣ́дѕ мѕ́жїе ѿ҃ны нà з҃ нб҃о. и ви́дѣх тѕ свѣ́тъ велúкъ ѕ҃кло, и вóи ѿ҃гненни велúких а҆рхагг҃л, безплóтных силъ, и гд҃тва, начáла, и влáсти, херѕвúми, и серафими, прт҃ли и многоѡ҃чúтїи, д҃ полъковъ, свѣ́тлостоáнїѧ і҆ѡаннѣ́ское, и ꙋкоѧ́хсѧ, и вострепетах стрáхом велúкимъ. и пошла мѧ мѕ́жїе ѿ҃ны, и ведóша мѧ̀ въ слѣ́дъ и҃х и гл҃ша ко мнѣ́: дерзáй Ѥ҃но́ше, не бóйсѧ! И показáша Гд҃а издалéче, сѣдя́щаго на прт҃олѣ́ своéм̀ превúсо́цѣ. что ꙋ҃бо ѐстъ занѐ Гд҃ь тѕ пребывáетъ на і҃-мъ нб҃си! на нб҃ѣ́ і҃-мъ ѐстъ Бг҃ъ, ѥ҃врéйским ꙗзúкѡ҃м а҆рабáтъ наречéтсѧ. и всѝ вóи нб҃ныи востѕпúша, стоáхѕ на і҃ степени по чúнѕ и҃хъ и поклонáхѕсѧ Гд҃ви и пáки востѕпáхѕ на мѣ́ста своѧ̀, в рáдости и весéліи и въ свѣ́тѣ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

безмѣрнем поюще пѣсни малими и кротькими гласы, а славни славяще емѹ.

О како зде ѡставиша Еноха аггелы на концѣ 3-го нб̃си, и ѡидоша ѿ него невидимо. Слово к̃. Не ѳстѹпают стоящие пред лицем Гдным творящие волю его херѹвими и серафими ѡкрт̃ъ прт̃ла ѡстоящие, шестокрылнїи и многоѡчитїи и покрывают весь прт̃олъ его поюще тыхим гласом пред лицем Гдным: ст̃ъ, ст̃ъ, ст̃ъ Гдь Вѣка Сававѡ! полни сѹть нб̃са и земля славы твоея. егда видѣх всѧ сїѧ, рекоша ко мнѣ мужїе ѡны: Еноше, дождѣ намъ с тобою ѣстъ повелѣнно сопѹтшествовати. и ѡидоша ѿ менѣ мужїе ѡны, и ктомѹ не видѣх их. и азъ ѡстах ѣдинъ на концы 3-го нб̃си и ѹбоахсѧ, и падох на лици своемъ и рѣхъ в себѣ: ѹвы мнѣ! что мѧ ѡбрѣтѣ! И посла Гдь ѣдинаго ѿ славных своих архаггла Гаврїила и рече ко мнѣ: дерзай Еноше, не бойсѧ, востани пред лицем Гднимъ въ вѣки! востани, пойди со мною. и ѿвѣщахъ ко немѹ и рѣхъ во мнѣ: Ги мой, ѳстѹпи дша моѧ ѿ менѣ ѿ страха и трепета! и возвахъ мужа ведѹщаго мѧ до мѣста сего: на тѣхъ ѹповах, и со тѣмѧ йдѹ пред лицем Гдным. и восхити мѧ Гаврїилъ ѩко же листъ восхищаемъ вѣтромъ, и постави мѧ пред лицем Гдным. И видѣхъ й-е нб̃о, еже наречется ѥврейскимъ ѩзыкомъ Мѹзалодъ, премѣнитель врѣменемъ, сѹхоти и мокроти, двянадесатим содїамъ, еже сѹть верхѹ 3-го нб̃си. и видѣхъ д̃-е нб̃о, еже по ѥврейскѹ зовемъ Кѹхавым, йдеже сѹтъ домове нбн̃їи зодїамъ двянадесатимъ.

Въ ї̃ нб̃си привед Еноха Михаилъ архаггл пред лице Гдне. Слово к̃а. На десатомъ нб̃си Яравод кидѣх видѣнїе лица Гдна, ѩкѡ желѣзо разжжено въ ѡгни, и йзнесѣнно, и йскры пѹщающи и жжетъ. Тако азъ видѣхъ лице Гдне, но лице же Гне неисповѣдимо, чѹдно и превжасно, и велми престрашно. И кто ѣсмъ азъ исповѣдати неизреченное сѹщество Гдне, и лице его предивно, йли йсповѣдати ми еликo много ѹченїй егѡ, и различїѧ гласи, превеликїй и нерѹкотворенный прт̃лъ Гднь, и еликo стоянїѧ ѡкрѹгъ его: херѹвими, и серафїмскїи вой, и еже немолчна пѣснїѧ йхъ, и красоты его непремѣнны, и неисповѣдимо величество славы егѡ кто йсповѣсть! Азъ же падохъ ницъ поклонихсѧ Гдви. и Гдь ѹсты своими рече ко мнѣ: дерзай Еноше не бойсѧ, востани и стани пред лицем моимъ въ вѣки. И воздвиже мѧ Михаилъ архистратигъ, и приведе мѧ пред лице Гне; и рече Гдь слѹгамъ своимъ искѹшаѧй и: да костѹпитъ Енохъ стоати пред лицем моим въ вѣки! и поклонишa[сѧ] славны Гви и рекоша: да ѳстѹпит Енохъ по глаголѹ твоемѹ! и гла Гдь

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Михаи́лъ: Приступи́ и совлещи́ Ено́ха с̀ земны́х ры́зъ его́, и помажи́ его́ мастїю бл҃го́ю мое́ю, и wблещи́ его́ къ ры́зи сла́вы мое́я. И тако сътвори́ Михаи́лъ, ꙗ҆ко же рече́ е҆мꙋҀГдь. Помаза́ мѧ и wблече́ мѧ. и вид҃ѣ́нїе ма́сла wнаго па́че свѣ́та вели́ка, и ма́сть его́ ꙗ҆ко роса́ бл҃га́ѧ, и во́нѧ его́ сми́рна ꙗ҆ко лѣ́ча слн҃ча́ѧ л҆ꙋчесѧ. и согладахсѧ сам, и бы́хъ ꙗ҆ко е҆ди́нъ wслáвныхъ его́. и возва́ Гдⷭ҇ е҆ди́наго wархáггла своихъ и҆менемъ Правзи́ла, и҆же вѣщà скорѣ́ мꙋ́дростїю па́че и҆ны́хъ архáггловъ, и написа́ѧ всѧ дѣла́ Гдн҃ѧ. и рече́ Гдь Правзи́лѣ: изнеси́ книги wхранúлницъ мои́хъ, и возми́ трость скорописа́нїѧ и даждъ Ено́хови, і и҆скажи́ е҆мꙋ кни́ги и҆зáцыи, и змирны, и҆з ꙗ҆зы́къ пѣ́сней и жи́тїѧ чл҃ча, и запове́ди и ꙋчéнїѧ и сладкогла́сна пѣ́нїѧ, и всѧ е҆ли́ка подоба́етъ повчи́тисѧ. И и҆сповѣ́да ми Правзи́лъ: всѧ е҆ли́ка ти и҆сповѣ́дахъ, написа́хомъ. Сѣ́дь и напиши́ всѧ дш҃а́ чл҃ча, е҆ли́ко и҆хъ не рождéнно, и мѣ́ста и҆хъ ꙋготóванна до вѣ́ка. всѧ бо дш҃а ꙋготóванна сѧ́тъ до вѣ́ка пре́жде въwбраженїѧ земнаго. и всѧ сѧгвó л҃ дн҃ій и л҃ но́щій. и и҆списахъ и҆звѣ́стно, и написа́хъ т҃ѧ̀ѕ книгъ.

О҆ вели́кихъ та́йнахъ Бж҃ѣ́ственыхъ е҆́же wкры Бг҃ъ и повѣ́да Ено́хови, и гл҃а с ни́м лице́мъ къ лицꙋ̀. Сло́во кг҃. И возва́ мѧ Гдь, рече́ ми: Ено́ше, сѣ́ды wшꙋю́ мене́ съ Гаврїи́ломъ! и поклони́хсѧ Гви и гл҃а ко мнѣ́ Гдь: Ено́ше возлюбле́нне, е҆ли́ко ви́диши, е҆ли́ка сѧ́тъ стоѧ́ща совръшéна, а҆зъ же возвѣщáю тебѣ́ пре́жде да́же и҆спе́рва, е҆ли́ко же сътворы́хъ wневы́тїѧ и wневидꙋ́мыхъ видúмаѧ. Слы́ши Ено́ше, и внимáй гл҃ы мо́ѧ сїѧ, ни а҆гг҃ломъ бо моим не возвѣ́стихъ та́йны мое́я и не и҆сповѣ́дахъ и҆мъ востáнїѧ и҆х, ни мое́ безконе́чное цр҃тво, ни́же разꙋмѣ́ша творе́нїе мое́, е҆́же тебѣ́ возвѣщáю днес[ь]. Пре́жде бо не бы́ша видúмаѧ всѧ, а҆зъ е҆ди́нъ прохождáхъ въ невидꙋ́мыхъ ꙗ҆ко же слн҃це wвостóка на запáдъ и wзапада на востóкъ. но и слн҃це и҆матъ покóй в҆ сѣ́вѣ, а҆зъ же не wбрѣтóхъ покóа, зане всѧ бѣ́хъ творáй. и ꙋмы́слихъ постáвити wснованїѧ и сътвори́ти твáръ видúмꙋю.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Бг҃ъ ѡ҆повѣ́дaетъ Є҆но́хови, ка́ко ѿ тмы пре-
и҆спо́дней сонїйдетъ ви́димое и҆ неви́димое. Сло́во
к҃д. Повелѣ́хъ со преиспо́дних, да снїйдетъ ѿ невидимыхъ видимаѧ
и҆ снїйде А҆до́илъ превели́къ sѣ́ло, и҆ смотрѧ́хъ є҆гѡ́. И҆ сѐ чрѣветы́
и҃мый свѣ́та вели́кого. И҆ реко́хъ к немѹ̀: раздрѣ́шисѧ А҆до́илю,
и҆ бѹ́ди видѝмо и҆с тебѣ̀! И҆ раздрѣ́шисѧ. и҆ и҆зы́йде свѣ́тъ превели́къ; и҆ а҃зъ же сре́дъ свѣ́та вели́ка. и҆ ка́ко носи́мъ сѐ свѣ́тъ ѿ
свѣ́та; и҆зы́йде вѣ́къ вели́къ, и҆ а҃вла҃ѧ всю̀ тва́ръ, и҆́же а҃зъ по-
мы́слихъ сътвори́ти. и҆ ви́дѣхъ а҃ко добро́. И҆ поста́вихъ свѣ́т
пр҃тлъ, и҆ сѧдо́хъ на не́мъ, и҆ свѣ́тови глаго́лахъ: Взы́йди ты́
вы́ш҃ше и҆ ѹ҆тверди́сѧ превы́ш҃ше престо́ла, и҆ бѹ́ди ѡ҆снова́нїе вы́-
шнымъ. и҆ нѣ́сть превы́ше свѣ́та и҃ного ничесѡ̀ же. и҆ па́ки воскло-
ни́хсѧ, возрѣ́хъ ѿ пр҃тла моего́.

Бг҃ъ взива́етъ ѿ преиспо́дних второе, да и҆зи́й-
детъ А҆рха́съ и҆ Та҃жи́съ и҆ че́рменъ sѣ́ло. Сло́во к҃е.
И҆ возвах второ́ицею [во] преиспо́дних, и҆ рѣ́хъ: да и҆зи́йдетъ А҆рха́съ
тве́рдъ, и҆ и҆зы́йде ѿ невидимаго тве́рдъ. и҆ и҆зи́йде А҆рха́съ тве́рдъ,
и҆ Та҃жи́съ, и҆ черме́нъ sѣ́ло. и҆ рѣ́хъ: разверзи́сѧ А҆рха́се, и҆ бѹ́ди
и҆с те́бе рожда́емо! и҆ раздрѣ́шисѧ, и҆зы́йде вѣ́къ, те́мно превели́къ
sѣ́ло, носи́ тварь до́лних всѣ́х. и҆ ви́дѣхъ а҃ко добро́ и҆ рѣ́хъ
к҃ нему̀: снїйдѝ ти до́лѹ и҆ ѹ҆тверди́сѧ и҆ бѹ́ди ѡ҆снова́нїе до́л-
нымъ! и҆ бы́сть и҆ снїйде і҆ ѹ҆тверди́сѧ, и҆ бы́сть ѡ҆снова́нїе ни́же-
ни́мъ, и҆ нѣ́сть под тмою и҃ного ничесѡ̀ же.

О҆ ка́ко Бг҃ъ ѡ҆снова́лъ во́дѹ и҆ ѡ҆кр8жи́лъ є҆и҆
свѣ́томъ и҆ созда́ на ней се́дмь ѡ҆строво́къ. Сло́во
к҃s. И҆ повелѣ́хъ да во́змѹтсѧ ѿ свѣ́та и҆ тмы́, и҆ рѣ́хъ: бѹ́ди тол-
сто! и҆ бы́сть то свѣ́томъ. и҆ то́е простро́хъ, и҆ бы́сть вода̀.
и҆ простро́хъ верхѹ̀ тмы́, ни́же свѣ́та, и҆ та́ко во́ды ѹ҆тверди́хъ,
сирѣ́чь бе́здни, и҆ ѡ҆снова́хъ свѣ́томъ о҆кр8́гъ воды, и҆ сътвори́хъ
и҃ кр8́гъ вн8́трь ѹ҆до́ѹ, и҆ въѡ҆бразѝхъ а҃кѡ кры́шталъ, мо́кро
и҆ сы́хо, сѝрѣчь стекля́нно, ви́дно лед, ѡ҆бхожде́нїе водя́мъ і҆ и҃нымъ
сти́хїямъ, и҆ ѹ҆каза́хъ комѹ̀ждо и҃мъ пѫ́ть свой, се́дмимъ
звѣ́здамъ, каѫ́ждо и҆хъ на своемъ нб҃си, та́ко да гра́дѧт.
и҆ ви́дѣхъ а҃ко добро̀. и҆ разлѧ́чихъ ме́жду свѣ́томъ и҆ ме́жду
тмою, сѝрѣчь посре́дѣ во́ды сю́дѹ и҆ сю́дѹ. и҆ реко́хъ свѣ́тови: да бѹ́детъ дн҃ь! и҆ тмѣ̀: да бѹ́детъ но́щь! и҆ бысть ве́черъ, и҆ бы́сть
ѹ҆тро, дн҃ь пе́рвый.

Нед[ѣ]лѧ, в нюже Бг҃ъ показа̀ Є҆но́хови всю мѹ́-
дрость} свою̀ і҆ си́лѹ презъ всѣ́хъ се́дмь дне́й, ка́ко
сътворы всѧ̀ си́лы нб҃сныѧ и҆ зе́мныѧ и҆ всѧ́ческаѧ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

движ҃щамсѧ даже и до чл҃ка. И тако ѹ҃твердыхъ нб҃ный кр҃гъ, и да сѧ соберетъ вода долнѧа, иже подъ нб҃омъ, в҃ собранїе є҃диное, и да сохнетъ волненїе, и бы҃сть тако. Изъ волнъ сотворыхъ каменїе твердо и велико, и ѿ каменїѧ согр҃зихъ сухо. и нарекохъ сушю зе҃млю, и посредѣ зе҃млѣ нарекохъ пропасть сирѣчь бездна. море собрахъ на є҃диномъ мѣстѣ, и связах Ігомъ, и рѣхъ морю: се даю ти предѣлъ вѣченъ, и не проторгнешисѧ ѿ своихъ состав҃къ. тако твердъ водр҃зихъ и ѡснова҃хъ верхъ воды. Сей дн҃ь первозданнїй себѣ нарекохъ, тогда бы҃сть вечеръ, и паки ѹ҃тро, и бы҃сть дн҃ь второ҃й.

Понедѣлокъ ѣ҃стъ дн҃ь, Ѻгненное ѣ҃ственно. Іко всѣмъ же воемъ нб҃нымъ ѡ҃бразомъ ѡ҃бразова҃хъ, ѣ҃ственкомъ ѡгнѣнным, и возрѣ ѡ҃ко моѣ на тверды мног҃ъ, жестокъ камень, и ѡблиста҃нїѧ ѡ҃ка моегѡ воспрїѧть молнїе ѣ҃ственно дивное, и ѡ҃гнь въ водѣ и вода въ ѡгнѝ и [ни] ѡ҃ного ѹ҃гаша҃етъ, ни ѡ҃но сего їссуша҃етъ. того ра҃ди молнїѧ слн҃чнаго свѣтлѣйшїѧ ѣ҃стъ, и мокка вода тверда камене жестокаго. и ѿ камене же ѹ҃скокохъ ѡ҃гнь велик҃ій, и ѿ ѻгнѧ сотворы҃хъ чины безъплотныхъ вой десѧтъ а҃ггл҃ъ, и ѡр҃жїѧ ихъ ѡ҃гненны, и ѡдежда ихъ пламень пала҃ющїй. и повелѣхъ да стоатъ койждо въ своемъ чин҃ѣ.

Здѣ сверженъ бы҃сть Сатанаилъ с высоты съ а҃гелы своими. Є҃диногѡ же ѿ чина архаггл҃каго ѡвра҃щшесѧ съ чиномъ сущимъ подъ ни҃мъ, и воспрїѧть мысль немощн҃ю, да поста҃витъ престолъ свой҃ выше ѡ҃блакъ на[дъ] землею, да рекенъ бѹ҃детъ чин҃ѣ моей силѣ. и ѿвергохъ є҃гѡ с высоты со а҃ггели є҃гѡ. и бѣ лѣта҃ми по воздр҃хъ вы҃не верхъ бездни. и сътворыхъ тако всѧ нб҃са, и бы҃сть дн҃ь трет҃ій.

Въ второкъ. В третїй дн҃ь повелѣхъ землѝ возрасти древа великаѧ и плодоноснаѧ, и горы, и сѣмѧ сѣемое, и насади҃хъ Рай, и затвори҃хъ и҃, и положи҃хъ ѡр҃жники пламенны а҃ггл҃ы, и тако сътвори҃хъ ѡ҃бновленїе. тогда бы҃сть вечеръ, и бы҃сть ѹ҃тро дн҃ь четвертїй.

Среда. В четвертїй дн҃ь повелѣхъ, да бѹ҃детъ свѣтила великаѧ на кр҃зѣхъ нб҃ныхъ. На пе҃ршомъ вишномъ кр҃зѣ поста҃выхъ звѣзды: Кр҃но, а҃ на второмъ Афродит҃ъ, на третемъ Ар҃исъ, на ѣ҃-мъ Зеу҃съ, на ѕ҃-мъ Ермисъ, на з҃ же меншемъ Лѵна, и меншими звѣзда҃ми ѹ҃красих. А долним поставыхъ Слн҃це на просвѣщенїе дня, а҃ Лѵна и звѣзды на просвѣщенїе но҃щи. Слн҃це да ходитъ по коемѹ҃ждо живот҃ѣ, ѣ҃, и ѡбхожденїю мц҃ь. Имена

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

их ѝ животъ положи́хъ, грѣмѣнїа их ѝ часотворе́нїа ѝхъ, ка́ко wвхо́дитъ. Тогда́ бы́сть ве́черъ, ѝ бы́сть у҃тро дн҃ь пѧ́тїй.

Четве́ръ. В҃ пѧ́тїй дн҃ь повелѣ́хъ морю, да ѝспло́дитъ рыбы, ѝ пти́ца перна́ти многоразли́чїе, ѝ вся га́ды полза́ющїа по земли́, ѝсходя́щей по земли четверonóгъ, ѝ пара́щей по воздꙋ́хꙋ, мꙋжеи́скїй полъ ѝ же́нскїй, ѝ всѧ́кꙋ дш҃ꙋ дыша́щꙋ дꙋхъ живо́тенъ. ѝ бы́сть ве́черъ, ѝ бы́сть у҃тро де́нь ше́стїй.

Пѧ́токъ. В҃ ше́стїй дн҃ь повелѣ́хъ мꙋ́дрости мое́й сътворити чл҃ка wт седми съста́въ: а҃. пло́ть е҃гѡ wт земл҃́, в҃ кровъ е҃гѡ wт роскы, г҃. о҃чи е҃го wт слн҃ца, д҃. ко́сти е҃го wт ка́мене, е҃. по́мыслъ е҃гѡ wт ко́рзости а҃гл҃ской ѝ wт wб҃лака, ѕ҃. жи́лы е҃го ѝ власы е҃гѡ wт травы зе́мной, з҃. дш҃а е҃гѡ wт дх҃а мое́го ѝ вѣ́тра. ѝ да́хъ ем҃ꙋ з҃ е҃ст҃въ: слꙋхъ ко пло́ти, возрѣ́нїе wч҃и, wбоня́нїе дш҃е́вное, о҃смза́нїе жи́лы, вкꙋше́нїе кро́вь, ко́сти терпѣ́нїю, по́мыслꙋ сла́дость. Помы́слихъ хи́трое сло́во сказа́ты, wт невиди́маго же ѝ види́маго е҃стества́ созда́хъ чл҃ка, wт wб҃ою е҃гѡ смр҃ть ѝ живо́тъ ѝ wб҃разъ. вѣ́сть сло́во wк҃о нѣ́кая тварь, нꙋ (?) вели́цѣ ѝ ма́лꙋ, ѝ па́ки вомалѣ́ вели́кꙋ. ѝ на землѝ поста́выхъ е҃гѡ а҃гл҃а второго че́стна ѝ вели́ка ѝ сла́вна, ѝ поста́ви́х е҃го ц҃рⷭ на землѝ царствова́ти ѝ ѝмѣ́ти мою мꙋ́дрость, ѝ не бѣ́ ем҃ꙋ подо́бенъ wт землѝ wт сѣ́щихъ тва́рїй мои́х. ѝ поста́вихъ е҃мꙋ ѝма́ wт четере́хъ соста́въ: wт восто́ка, wт за́пада, wт ю҃га, wт сѣ́вера. ѝ поста́вихъ е҃мꙋ чтѝры звѣ́зды нарочи́ти, ѝ нарекохъ е҃мꙋ ѝма́ А҃дам. ѝ ꙋказа́хъ е҃мꙋ два́ пѫ́ти: свѣ́тъ ѝ т҃мꙋ. І҃ рѣ́хъ е҃мꙋ: се́ добро́, а҃ се́ зло́, да ꙋвѣ́мъ, ѝма́тъ ли ко мнѣ́ любо́вь ѝлѝ ненави́стъ, да ѩви́тсѧ в҃ родѣ́ его любя́щей мⷯ. А҃зъ же вы́дѣхъ ест҃тво е҃гѡ, wн҃ же не видѧше свое́го е҃ст҃ва. того́ ра́ди не видѣ́нїе е҃сть го́ре сърѣ́шити е҃мꙋ. ѝ рѣ́хъ: по согрѣше́нїи [...] ноу развѣ́ смр҃ть. ѝ вложи́хъ е҃мꙋ сонъ ѝ ꙋспе́. ѝ взя́хъ wт него́ ребро́, ѝ сотворыхъ е҃мꙋ женꙋ, ѝ женою́ да прїи́дет ем҃ꙋ смр҃ть. ѝ взмхъ послѣ́днее сло́во е҃гѡ, ѝ нарекох ей҃ ѝма́: ма́ти сѝрѣчь Е҃вка.

Бг҃ъ преда́стъ А҃да́мꙋ ра́й ѝ запове́дь да́сть ем҃ꙋ зрѣ́ти нѣ́са wве́рста ѝ да зрытъ а҃ггелы пою́ще побѣ́дною пѣ́снь. Сло́во ꙗз҃. А҃да́мъ ѝмат зе́мнꙋю жи́знь, ѝ сътворы́х градъ в҃ е҃деме на восто́цѣ, ѝ да блюдетъ завѣ́тъ ѝ хранит запове́дь. сътворы́х ем҃ꙋ нѣ́са wвръста, да зрыт а҃гл҃ы пою́ще побѣ́дною пѣ́снь, ѝ свѣ́тъ безмра́чный. ѝ бѣ́ вынѣ в҃ рай. ѝ развмѣ́ дїа́волъ wк҃о дрꙋ́гїй мы́ръ сътвори́ти хощꙋ, зане́ все повинꙋ́лосѧ е҃сть А҃да́мꙋ на землѝ, wб҃лада́ти ѝ цр҃твова́ти ѝмѝ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дїа́волъ е́стъ долнѣ́йшихъ мѣ́стъ бу́детъ бѣ́съ, а́коже вѣ́жа́й сътвори́, сътвори́ с҃ а́бсъ сотонѝ. а́ко ба́ше е́мꙋ и҃мѧ Сатанаи́лъ, тѣ́мсѧ премѣ́нѝ ѿ а҃гга́лъ, е́стьтво не премѣ́нѝ, мы́сль а́ко ꙋ́мъ пр҃вныхъ и҃ гр҃ѣшныхъ. и҃ разꙋмѣ́ свое҆ ѡ҃сво҆ѧжде́нїе, и҃ гр҃ѣхъ и҃же согр҃ѣшѝ пре́жде. и҃ того́ ра́ди помы́сли на А҆да́ма, та́цѣмъ ѡ҃бразомъ вни́йде и҃ прелсти́ Є҃вꙋ, А҆да́мꙋ же не прикосне́сѧ. но́ за невѣ́ждествїе проклѧ́хъ, а҆ е́же пре́жде бл҃ꙋ́хъ, тѣ́хъ не проклѧ́хъ, нꙑ и҃ны́мъ тва́рьмъ, нꙋ чл҃вчїй зліи́ пло́дъ, пото́мъ тр҃ꙋ́ды.

По согр҃ѣше́нїи А҆да́ма Бг҃ъ Ѳсила́етъ в҆ зе́млю ѿ не́мже взѧ́тъ та́, но не хо́щет е́го́ погꙋби́ти въ вѣ́къ гра́дꙋщїй. Сло́во кн҃и. Р҃ѣхъ е́мꙋ: земла́ е́сѝ и҃ в҆ зе́млю то́жде по́йдеши ѿ не́мже взѧ́тъ та́, и҃ не погꙋблю́ та́, но посыла́ю та́ ѿкꙋ́дꙋ же взѧ́тъ та́. Тогда́ могꙋ́ и҃ па́ки взя́ти та́ въ вто́рое мое҆ прише́ствїе. и҃ бл҃вы́хъ всю́ тва́рь мою́ ви́димꙋ и҃ невиди́мꙋю. И҃ бы́сть па́тꙋ ча́съ и҃ по́лъ А҆да́мъ в҆ рай. и҃ бл҃вы́хъ дн҃ь ѕ҃, е́же е́стъ сꙋббо́та, во́нѝже почи́ ѿ всѣ́хъ дѣ́лъ своихъ.

Пока́зветъ Бг҃ъ Є҃но́хови вѣ́къ свѣ́тꙋ сему́, вы́тїе ѕ҃ ле́тъ, а҆ ѡ҃смаа҆ ти́сѧща кончи́на е́стъ, нꙑ ле́тъ, ни мц҃ы́, нꙑ днѝ. Сло́во кд҃. Ѡ҃смый же дн҃ь положихъ тожде дн҃ь ѡ҃смо, да бꙋ́детъ первозда́нный над дѣ́ла мое́го, и҃ да ѡ҃бра́щꙋтсѧ въ ѡ҃бразъ се́дмой ти́сѧщи. ѡ҃смой ти́сѧщи да бꙋ́детъ в҆ нача́ло вре́мѧ безчє́стїѧ, и҃ безконе́чно: нꙑ ле́ты нꙑ мц҃ы, нꙑ недѣ́лѣ, нѝ днѝ, нꙑ ча́сы. И҃ нѝ́къ же Є҃но́ше, е҆ли́ка ти сказа́хъ, и҃ е҆ли́ко разꙋмѣ́лъ е҆́сѝ, и҃ е҆ли́ко видѣ́лъ е҆́сѝ нб҃ны́хъ, и҃ е҆ли́ко видѣ́лъ е҆́сѝ на земли́, и҃ е҆ли́ко написа́хъ въ кни́гахъ премꙋ́дростїю мое́ю, ѹ҆хи́трихъ всѧ́ сїѧ́ и҃ сотворы́хъ ѿ вы́шнѧ ѡ҃снова́нїѧ до ни́жнаго и҃ до конца́, и҃ нѣ́сть совѣ́тника ни наслѣ́дника мои́мъ творе́нїемъ. А҆зъ е҆́смъ самовѣ́ченъ и҃ нерꙋкотворе́нъ, безъ́ премѣне́нїѧ. Мы́сль моѧ́ совѣ́тникъ мо́й е҆́стъ, мꙋ́дрость моѧ́ ї҆ сло́во мо́е дѣ́ла е҆́стъ, и҃ ѡ҃чи мои́ ѡ҃гладаю́тъ на всѧ́, а́ко тꙋ́ стоя́тъ, и҃ трасꙋ́тсѧ стра́хомъ. Аще́ ли́ ѿтвращꙋ́ лице́ мое҆, то́ всѧ́ потребатсѧ и҃ положи́ ꙋ́мъ свой Є҃но́ше, и҃ зна́й гл҃ющаго ты́, а҆ ты́ возми́ кни́гы е҆́же ты́ са́мъ написа́лъ. и҃ даю́ ти Самꙋи́ла и҃ Рагꙋи́ла, и҃же возведо́ша тѧ́, кни́гы, и҃ сонѝйдѝ на зе́млю и҃ кажи́ сы́номъ твои́мъ е҆ли́ко гла́хъ тебѣ́ и҃ е҆ли́ко видѣ́лъ е҆́сѝ ѿ ни́жнаго нб҃а до пр҃тола мое́го, и҃ всѧ́ во́инства. а҆́зъ бо сътворихъ всѧ́ си́лы, и҃ нѣ́сть противлѧ́ющагосѧ мнѣ́ и҃ли непокарѧ́ющагосѧ мнѣ́. всѝ бо покарѧ́ютсѧ мое́мꙋ е҆диновла́стїю, и҃ работа́ютъ мое́й е҆ди́ной вла́сти. да́ждъ и҃́мъ кни́гы рꙋкописа́нїѧ твоего́, и҃ прочтꙋ́тъ и҃ позна́ютъ мѧ тво́рца всѣ́мъ, и҃ разꙋмѣ́ютъ а҃ко нѣ́сть и҃ного Бг҃а развѣ́ мене́. да раз-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дадѕ̑тъ кни́гы рѕкописа́нїѧ твоего́ ча́да ча́домъ і ро́дъ ро́дѕ, ꙗ҃зы́ки ꙗ҃зы́комъ и̑ дам҃ ти Е҆но́ше ходота́ѧ моего́, а҆рхїстрати́га Михаи́ла, за рѕкописа́нїѧ Ѻ҃цъ твои́хъ Ада́ма, Си́да, Е҆но́са, Канна́на, Маллелеи́ла і Ире́да Ѻ҃ца̀ твоего́.

Бг҃ъ ѡ҃бличае́тъ люди̑ и̑долопокло́нници, Содомскїи блдотво́рцы, и̑ того̀ ра́ды наво́дит потопъ на ны́хъ. Сло́во л҃. Ѻ҃вратго́ша за́повѣди мо҃ѧ и̑ каре́мъ мо́й, и̑ коста́ша сѣмена̀ пѕстошна҃ѧ не бо҃ѧщеисѧ Бг҃а, и̑ не покла́нѧше[сѧ] мнѣ, но нача́ше кла́нѧтисѧ Богомъ сѣтнымъ, и̑ Ѻ҃трынѕша моѐ е҆динство́, и̑ всю̀ зе́млю согрѕзи́ша непра́вдамы и̑ ѡ҃бы́дами и̑ прелюбодѣ́йствы сквѣ́рными, е҆́же е҆́стъ дрѕгъ со дрѕго́м, в҆ за́дный прохо́д, и̑ всѣ́кими и̑ными слова́ми нечи́стыми, и̑́же ме́рзко е҆́стъ и҆сповѣда́ти и̑ того̀ ра́ди а҃зъ наведѕ̑ пото́пъ на́ землю, и̑ погѕблю̀ всѣ́хъ, и̑ земл҃а̀ съкрѕши́тсѧ вс҃а̀ во тимѣ́нїе вели́ко.

Бг҃ъ ѡ҃ставля́етъ е҆ди́ного ча́ка пр҃вдна Ѻ҃ пле́мене Е҆но́хова и̑ со всѣ́мъ до́момъ е҆го́, и̑́же ѳ҆у҃годи̑ Бг҃ѕ по во́ли е҆го̀. Сло́во л҃а. Сѐ Ѻ҃ сѣ́мени их̑ въста́нетъ и̑́нъ рѡ́дъ, послѣ́дже мног, но Ѻ҃ тѣ́хъ мно́зи несы́ти бѣ́дѕ ѕ҃ло. возводи́й ро́да того̀, ꙗ҃вла́ѧ и̑́мъ кни́гы рѕкописа́нїѧ твоего́, Ѻ҃ц҃ъ твои́хъ, и̑м҃же стра́жїе землѣ̀ пока́зовати и̑мат, мѕ҃жем вѣ́рнымъ и̑ ѳ҆у҃го́дникомъ мои́мъ, и̑́же и̑менѝ моего́ въсѣ́е не признава́ютъ, и̑ ты́и ска́жѕтъ ро́дѕ и̑но́мѕ, и̑ ѡ҃ны́ прочетшей прослáвлятсѧ во послѣ́докъ, не́жели пе́рвѣе.

Повелѣ́ Бг҃ъ Е҆но́хови л҃ дне́й на земли́ жи́ти, да́ти нарѕ̑ѕ сно́мъ свои́мъ и̑ дѣточа́дцемъ; по л҃ дне́хъ па́кы вѕ҆за́тъ бы́сть на нб҃о. Сло́во лв҃. Нн҃ѣ Е҆но́ше ла́ю ти ро́къ л҃ дне́й сътвори́ти в҆ домѕ̑ твое́мъ. и̑ повѣда́й сно́мъ твои́мъ и̑ всѣ́мъ домоча́дцемъ твои́м. Всѝ Ѻ҃ лица̀ моего́ да слы́шат гла́нное и̑́мъ токою. да прочтѕ̑тъ и̑ разѕмѣ́ютъ, ꙗ҃ко нѣ́сть и̑ного Бг҃а разв҃ѣ менѐ. и̑ всегда̀ да сохрана́тъ заповѣ́ды мо҃ѧ, и̑ начнѕ̑т кни́гы рѕкописа́нїѧ твоего́ чести̑ и̑ внимати. И̑ по л҃ днех̑ пошлю̀ по тебѐ а҆гг҃ла моего́, возмет тѧ Ѻ҃ земл҃а̀ и̑ Ѻ҃ сн҃ъ твои́хъ ко мнѣ̀.

Здѐ Бг҃ъ призыва́етъ а҃гг҃ла. Сло́во лг҃. И̑ возва̀ Гдь е҆ди́наго Ѻ҃ а҆гг҃лъ старѣ́йшихъ, стра́шенъ и̑ гро́зенъ, и̑ поставѝ его̀ ѳ҆у҃ менѐ, видѣ́нїемъ вѣ́кла ꙗ҃ко снѣ́гъ, а҆ рѕ̑цѣ е҆го̀ ꙗ҃ко лѣ́дъ. видѣ́нїе и̑мѧщи сѣ́день вели́ка, и̑ ѳ҆устѕ̑ди лица̀ моего́, занѐ не можа́хъ терпѣ́ти стра́ха Гн҃а, ꙗ҃ко же нѣ́сть мо́щно тръпѣ́ти ѡ҃гнѧ пѣ́щнаго и̑ зно́м слн҃чнаго и̑ мра́за воздѕ̑шнаго.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

и̂ речѐ гⷭ̃ ко мнѣ̀: Ено́ше, а̃ще не ѡ̑стꙋ́дитсѧ лице́ твоѐ здѐ, не мо́жетъ всѧ́къ чловѣ́къ зрѣ́ти лица̀ твоего̀.

І̂мѧ́ше наде́ждꙋ Мⷣсала́ъ, и̂ жда́ше Ѿца̀ свое́го Е̂но́ха ꙁ̑ ѡ̑дра ѐго̀ дн҃ь и̂ но́щъ. Сло́во л҃д. І̂ речѐ гⷣь мⷭ̑жемъ тым, цо́ мѧ возвели́ пе́рше: да сни́йдетъ Е̂но́хъ на́ землю с ва́ми, и̂ пожды́те е̂го̀ до ꙁ̑реченного днѐ. и̂ поставѝша мѧ но́щїю на ѡ̑дрѣ̀ моемъ. и̂ Мⷣсала́ъ ча́ющє пришє́ствїѧ моего̀, во дни́ и̂ в҃ нощѝ стра́жа ѡ̑ ѡ̑дра моего̀. и̂ ѡ̑жа́сенъ бы́сть, ѐгда слы́ша̀ пришє́ствїѐ моѐ. и̂ рѣ́хъ ѐмꙋ́: да сни́йдꙋ́тсѧ вси̂ домоча́дци мои́, да возгла́ю и́мъ всѧ̀.

Жа́лостное наказа́нїе Е̂но́хово ко сн҃о́мъ свои́мъ, с плаче́мъ и̂ вели́кимъ жа́лемъ гл҃а и҃м. Сло́во л҃е. Ѡ̑ ча́да мои́, люби́мици мои́, слы́шите наказа́нїе Ѿца ва́шего. ѐли́ко е̑́стъ по во́ли Гⷣны, а̃зъ пⷭ̑ще́нъ е̑смъ днѐ къ ва́мъ. ѐли́ко е̑стъ и̂ било̀ и̂ ѐли́ко е̑стъ нн҃ѣ і̂ ѐли́ко бꙋ́детъ до сꙋ́днего днѐ. не ѡ̑ ꙋ̑стъ бо мои́хъ вѣщаю̀ ва́мъ днѐ, но ѡ̑ ꙋ̑стъ Гⷭ̃ь. Пⷭ̑стѝ бо мѧ к҃ ва́мъ Гⷣь, вы́ ꙋ̑бо слы́шите гл҃ы ꙋ̑стъ моих҃, тⷭ̑чна зда́нна ва́мъ чл҃ка. а̃зъ ви́дѣцъ е̂смъ лица̀ Гⷣня, а̃ко желѣ́зо ѡ̑ ѡ̑гнѧ̀ ражжеженное Ѳнесе́нно и̂скры спⷭ̑щаетъ и̂ жже́тъ, вы же ꙋ̑зрите ѡ̑чи мои́ тⷭ̑чна зна́менїем ва́мъ чл҃ка. Я̂зъ ви́дѣхъ ѡ̑чи Гⷣни, а̃ко лⷭ̑ча̀ сл҃нчна свѣта́щаѧсѧ и̂ ꙋ̑жаса́ющє ѡ̑чи чловѣ́ча. вы же ча́да мои́ вы́дите десни́цꙋ̀ помага́ющаѧ ва́мъ чл҃ка; а̃зъ ви́дѣхъ десни́цꙋ̀ Гⷣню помога́ющаго ми, и̂ и̂сполня́ющꙋ̀ нб҃о. вы же вы́дите ѡ̑бѣ́тїе дѣла̀ моѧ̀ подо́бна ва́шемꙋ̀, а̃зъ же ви́дѣхъ ѡ̑бѣ́тїе Гⷣне безмѣ́рное и̂ прикла́дно. е̂мⷭ̑же нѣ́сть конца̀. Вы ꙋ̑бо слы́шите словесѧ ꙋ̑стъ моих҃, а̃ко а̃зъ слы́шахъ гл҃ы Гⷣни а̃ко гро́мъ вели́къ непреста́нно мете́нїемъ ѡ̑блакы. и̂ нн҃ѣ ча́да моѧ̀ слы́шите весѣ́дꙋ Ѿца̀ зе́мнаго. а̃ко кознно̀ и̂ бѣ́дно е̑́сть ста́ти пред лице́мъ ц҃рⷭ̑ зе́мнаго, колмѝ е̑с[тъ] па́че стра́шно и̂ бѣ́дно ста́ти пред лице́мъ ц҃рⷭ̑ нб҃наго, живы́мъ и̂ ме́рт҃вымъ ѡ̑владателѧ и̂ нб҃ныхъ вⷭ̑и́й. кто̀ посто́итъ безконе́чной ѡ̑ноѧ бо́лезни?

Е̂но́хъ нака́ꙁетъ ча́да своѧ̀ всѧ̀ и̂стинно ѡ̑ ꙋ̑стъ Гⷣних҃ъ, ка́ко ви́дѣ̀ и̂ слы́ша̀ і̂ и̂спи́са. Сло́во л҃ѕ. І̂ нн҃ѣ ча́да моѧ̀ а̃зъ всѧ̀ вѣ́мъ, ѡ̑во ꙋ̑бо ѡ̑ ꙋ̑ст҃ Гⷣных҃ъ, ѡ̑во же ѡ̑чи мои́ вид҃е́стѣ; ѡ̑ зача́ла и̂ до конца̀ а̃зъ всѧ̀ вѣ́мъ, и̂ всѧ̀ написа́х во кни́гы нб҃са: и̂ конца̀ и̂́хъ и̂ и̂спо́лность и̂х҃, и̂ всѧ̀ воѝнства и̂ хожде́нїѧ и̂́хъ. а̃зъ и̂змⷭ̑ры́хъ и̂ и̂спи́сахъ ꙁв҃ꙁды, и̂ мно́го мно́жество безчисле́нно. кы́й чл҃къ вид҃ѣ̀ прекраще́нїѧ и̂́хъ и̂ вхо́ды и̂х҃? нѝ а̃гг҃лы бо вы́дѧтъ числа̀

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ѝхъ, а҃зъ же и҃менá всѣхъ написáх і слѣ́пчный крⷭ́гъ и҃змѣ́рыхъ ѝ лⷭ́чá є҃гѡ̀ и҃змѣ́рыхъ, чáсы изчтóхъ, и҃спи́сáхъ кромѣ̀ шествⷭ́ема всѣ̀ по землѝ, препитáм написáхъ, ѝ всѣ́ сѣ́мя сѣ́мо ѝ несѣ́мо, и҃же растúтъ зе́млю, ѝ всѣ̀ садóвïа ѝ всáкⷭ́ трáвⷭ́ ѝ всáкъ цвѣ́тъ ѝ бл҃говѡха́нïа их, ѝ и҃менá ѝхъ, ѝ ѿ҃блачна жилúща, ѝ состáви ѝхъ, ѝ кры́ла ѝхъ, ꙗ̃ко нóсятъ дóждъ ѝ ка́пля дождéвнïа. ѝ а҃зъ и҃зслѣ́дова[хъ] всѣ̀ ѝ написáхъ пⷭ́ть гро́мнïи ѝ мóлнïинъ, ѝ показáша ми ключа́ ѝ храни́телѣ ѝхъ, ѝ вóсходъ ѝхъ, и҃мⷢ́же хóдятъ: въ мѣ́рⷭ́ а҃зе́ю и҃спⷭ́щáетсѧ, да не тя́жкою а҃зе́ю ѝ ѧ̃ростїю совержéтъ ѿ҃блаки гнѣ́вни, ѝ погⷭ́бятъ всѣ̀ на землѝ. А҃зъ написáхъ сокро́вища снѣ́жнаѧ, ѝ храни́лища голóтна, і вóздⷭ́хи стⷭ́дени, ѝ соблюдох ѝмъ врéменнаѧ ключáдержцà ѝхъ, наполня́ет ѝмы ѿ҃блакы. ѝ не истощева́етъ сокро́вища ѝхъ. Написáхъ бо́ вѣ́трѣны ло́жници, ѝ соблюдóхъ, ѝ ви́дѣхъ ка́ко ключа́рïе ѝхъ нóсятъ перевѣ́сы ѝ мѣ́рны: пе́рвое є҃же во[з]лага́ютъ во превѣ́сы, въ вто́рой же мѣ́рѣ мѣ́рою и҃спⷭ́щáетъ и҃скⷭ́сно на всю зе́млю, да не тя́жкимъ дыха́нïемъ зе́млю въсколѣ́блетъ. премѣ́рых бо всю зе́млю, го́ры ѧ̀ ѝ всѝ хóлми, по́ля, древесà, ка́менïе, рѣ́кы. всѣ̀ сⷭ́ща написáхъ. высотⷭ́ ѿ҃ землѣ́ до з҃ нб҃а, ѝ до́лⷭ́ до а҃да прeиспо́днѧго, ѝ мѣ́сто сⷭ́дно, ѝ а҃да превели́каго ѿ҃връста ѝ плачⷭ́ща. ѝ ви́дѣх ка́ко болѧ́тъ ѡ҃ружници, ча́юще сⷭ́да безмѣ́рнаго. і ѡ҃писáхъ всѣхъ, сⷭ́дïю сⷭ́дúми, ѝ всѣкъ сⷭ́дъ ѝхъ, ѝ всѣ̀ дѣ́лá ѝхъ.

О҆ ка́ко восплака́сѧ Є҃но́хъ согрѣ́шéнïѧ А҆да́мова. Сло́во л҃з. Ѝ ви́дѣхъ всѣ̀ ѿ҃ вѣ́кá прáдѣ́ды со А҆да́момъ ѝ Є҃вою, ѝ вздⷭ́хъ ѝ восплакáхсѧ, ѝ рѣ́хъ ѡ҃ погúбели нечⷭ́стïѧ их: ѡ҃вы минѣ́ ѝ моéй нéмощи ѝ моúхъ прáдѣ́дъ! ѝ мúслихъ въ ср҃дци моéмъ ѝ рѣ́хъ: бл҃жéнъ чл҃къ ѝжъ сѧ не родúлъ, и҃ли ро́ждъсѧ ѝ не согрѣ́шúтъ пред лицéмъ Гд҃нимъ, дабы́ не пришéлъ въ мѣ́сто сïе, ни бы́ приноси́лъ ꙗ̃рмà мѣ́ста сегѡ̀.

О҆ ка́ко ви́дѣлъ Є҃но́хъ ключарѣ́ ѝ стрáжïе А҆дскúхъ врáтъ стоѧ́ще. Сло́во л҃и. Ви́дѣхъ ключарѣ́ ѝ стрáжïе врáтъ А҆довыхъ стоя́ще, ꙗ̃ко а҃спúди велúкïѧ, ѝ лицà ѝхъ ꙗ̃ко свѣ́щúй потⷭ́хли, ѝ ѡ҃чи ѝхъ ѡ҃гнéнны, ѝ зⷭ́бы ѝхъ ѡ҃стры. ѝ ви́дѣхъ всѣ̀ дѣ́лá Гд҃на, ꙗ̃ко прáва сⷭ́тъ, а̀ дѣ́лá чловéческаѧ єдинà сⷭ́тъ. [права] а̀ дрⷭ́гаѧ слáѧ, ѝ во дѣ́лѣхъ познава́ютсѧ хⷭ́дололо́жницы.

Є҃но́хъ чáдомъ своúмъ пока́зⷭ́етъ, ка́ко сⷭ́дбы Бж҃їѧ змѣ́крúлъ і҃ и҃спи́сáлъ. Сло́во л҃д. А҃зъ чáда моà всѧ́ко дѣ́ло ѝ взáка мѣ́ра ѝ всякъ соудъ прⷭ́вднъ ѝзмѣ́крúхъ і҃ и҃спи́сáхъ, ꙗ̃ко лѣ́то лѣ́та честнѣ́йша є҆́стъ, та́ко чл҃къ чл҃ка

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

чтнѣйшїй ѥстъ: ѡвы имѣнїѧ дѣла мно́га, ѡвы же мдрости дѣлѧ ср҃дчнїѧ, ѡвы же ра́зума дѣла нѣкоего, ѡвъ же хи́трости дѣла, ѡвъ же молча́нїѧ дѣла ѹ҃стнама, ѡвъ же чистоты ра́ды, ѡвъ же крѣпости дѣла, ѡвъ же благоѡбразнѣ дѣлъ, ѡвы же ю҃ности дѣла, ѡвъ же ѡстроу́ма дѣла, ѡвы же телѐснымъ возо́ромъ, ѡвъ же мно́гихъ чу́вствомъ, да слы́шитсѧ вс҃ѣдъ. но̀ никто̀ же бо́лїй ѥстъ боѧщагосѧ бг҃а: то́й славнѣйшїй вѹ́детъ въ ѡ҃нъ вѣкъ.

Ѥно́хъ наꙋча́етъ сины́ своѧ, да не ꙁкара́ютъ лица̀ чл҃ча ма́ла і вели́ка. Сло́во м҃. гдь рꙁка́ма своѝма создавъ чл҃ка, въ подо́бїе лица̀ своѥ́го ма́ла і вели́ка сотворѝ ѥ̀гѡ̀ гдь. кто̀ ѹкара́етъ лице цр҃а и̇ гнꙋша́етсѧ лица̀ гдн҃ѧ, презрѣ̀ лицѐ гдне; и̇ гнѣвъ твора́й всѣкомꙋ чл҃ку без па́кости, гнѣвъ вели́кїй гдн҃ь пожене́тъ ѥ̀гѡ̀. плюва́й на лицѐ чл҃че ѹкорызне́нно, пожене́тъ ѥ̀гѡ̀ на вели́комъ сѹ́дѣ гдн҃ѣ. Блаженъ чл҃къ и̇́же не ꙁпра́витъ ср҃дца своѥ́го со злоба́ю на кого чл҃ка и̇ помо́жетъ ѡ҃выдимомꙋ и̇ сѣдимомꙋ, и̇ подиметъ сокрꙋше́нного, и̇ сотво́ритъ мл҃ть требꙋющомꙋ, занѐ в҃ дн҃ь сѹ́да велѝкого (всѣка бо мѣ́ра и̇ всѣка бо ста́вила и̇ всѣка превѣ́сила ѩ҃ко на кѹ́пли, сѝрѣчъ на мѣрѝлѣ повѣше́нна, и̇ на кѹ́пли стоитъ) позна́етъ мѣ́рꙋ свою̀, и̇ мѣ́рою возмѐтъ мзꙋ свою̀.

Бг҃ъ пока́ꙁуетъ ѩ҃ко не хо́щетъ ѡ҃ чл҃къ же́ртвъ ни сожже́нїй, но ср҃дца чт҃а і сокрꙋше́нна. Сло́во мѳ҃. І̇́же а҃ще ѹ҃скорѝтъ сътвори́ти прѣ҃жо пред лицѐмъ гдн҃имъ, прѣ҃жо то ѹ҃скорѝтъ и̇ гдь сонискáнїемъ дѣла̀ ѥ̀гѡ̀, и̇ не сотво́ритъ сѹ́дъ пра́въ. и̇́же мно́житъ свѣтѝльникъ предъ лицѐмъ гдн҃ымъ, ѹ҃мно́житъ гдь храни́лищꙋ ѥ̀гѡ̀ въ цр҃твїи вы́шнѣго. ѥ̀гда̀ трѣбѹ́етъ гдь хлѣ́ба, лѝ свѣщѣ́, лѝ брава, лѝ и̇̀хъ нѣкїѧ же́ртвы, то ничто́ же ѐстъ; но трѣбѹ́етъ бг҃ъ ср҃дца чт҃а, и̇ всѣмъ тым и̇̀скꙋша́етъ ср҃дце чл҃ка.

О̀ ка́ко цр҃ъ зе́мнїй да́ры ѡ҃ чл҃къ не прїе́млетъ гнюснѣѧ і нечт҃ѧ, то ко́лми же па́че бг҃ъ гнꙋша́етсѧ да́ровъ нечи́стихъ, но со гнѣвомъ ѡ҃сыла́етъ і не прїе́млетъ да́ры ѥ̀гѡ̀. Сло́во мв҃. Слы́шите лю́дїе мои́, и̇ внемли́те гл҃ы ѹ҃стъ мои́хъ. а҃ще зе́мномꙋ царѐ нѣкто̀ принесе́тъ да́ры нѣкїѧ, любо мы́сли невѣ́рствїю и̇̀мѣ́й въ ср҃дци своем, и̇ вѣ́дїй ца́рь не прогнѣва́етъ ли сѧ на не́го и̇ да́ры ѥ̀гѡ̀ не вмтъ и̇ въ ѡ҃сꙋжде́нїе ѡ҃да́сть ѥ̀го́? и̇̀ли чл҃къ чл҃ку ле́стїю ꙗ҃зы́комъ твóритсѧ до́брѣ а҃ ср҃дцемъ злѣ, то́ не розмѣ́четъ ли ср҃дца ѥ̀гѡ̀ лꙋка́вство, и̇ са́мъ ѡ҃сꙋжда́етсѧ. ѩ҃ко непра́вда ѥ̀гѡ̀ всѣмъ ѩ҃вѣ вы́сть? да ѥ̀гда́ послѐтъ гдь свѣ́тъ велѝкїй, в҃ томъ вѹ́детъ сѹ́дъ пра́вымъ і непра́вымъ, и̇ никто̀ же тѣ не ꙋтаи́тъсѧ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ѥ́но́хъ нака́зѣтъ сы́ны свои́ѡ ѹ̑ оу̑стъ Бж̑їихъ, и̑ подае́тъ и̑̀мъ рѣкописа́нїе кни́гы сеѧ̀. Сло́во мг̑. Нн̑ѣ же ча́да моѧ̀, положи́те мысль на ср̑дцахъ ва́шихъ, внѹши́те гла́ Ѿц̑а ва́шего, е̑ли́ко вамъ ѹ̑ оу̑стъ Гд̑ныхъ е̑стъ. возмѣ́кте кни́гы сі̑ѧ рѣкописа́нїѧ Ѿц̑а ва́шего, и̑ почита́йте и̑̀хъ. мно́ги бо̀ кни́гы соу́ть, и̑ в҃ ни́хъ позна́ете всѧ̀ дѣла̀ Гд̑на, ѿ зача́ла тва́ры е̑ли́ко е̑стъ [и̑] бѹ́детъ до кончины̀ вѣка. но а҃ще бѹ́дете рѣкописа́нїе моѥ̀ держа́ти, не согрѣшите́ Гд̑ви. а҃ко нѣ́сть и̑ного развѣ́ Гда ни́ на нб̑си ни́ на̀ земли́, ни въ прейсподних, ни́ во е̑дино́мъ ѡ̑снова́нїи. Гд̑ь поста́вилъ е̑стъ ѡ̑снова́нїѧ на безвѣ́стныхъ, и̑ протагнѹ́лъ е̑стъ нб̑сѧ̀ види́мыхъ и̑ невиди́мыхъ, и̑ зе́млѧ на вода́хъ ѹ̑тверди́, и̑ безчисле́ннꙋ̀ тва́рь сътвори́. и̑ кто̀ е̑стъ во́дѹ и̑ ѡ̑снова́нїе непостоа́нныхъ и̑зчѣ́лъ, и̑ли пе́рсть зе́мнꙋ̀ и̑ пѣсо́къ мо́рскїй, и̑ли ка́пля дождевнїѧ, и̑ли росѣ ѹ̑тръннюю, или вѣтрънѧѧ дыха́нїѧ? кто̀ е̑стъ и̑сполнѝ зе́млю и̑ мо́ре і҃ нерлздрѣши́мꙋ̀ зимѣ̀? и̑ звѣ́зды ѿ ѡ̑гня ѹ̑скѣкохъ и̑ ѹ̑краси́хъ нб̑о, поста́вилъ посредѣ́ и̑̀хъ.

О̑ слн̑чномъ хожде́нїи по се́дмохъ кр҃ѕѣ́хъ. Сло́во мд̑. Слн̑це да хо́дитъ по седмо́хъ кр҃ѕѣхъ нб̑ныхъ, и̑̀же сѹ́тъ поставле́нїе рп̑ѵ̀ пр҃тлъ. да сохо́дитъ ма́лъ ден[ь], и̑ па́ки рп̑ѵ̀ да сохо́дитъ на вели́кїй дн̑ь, и̑ два̀ пр҃тла и̑̀же почива́етъ, возвраща́ющеся са́мо и̑ ѡ̑ва́мо, вы́ше мн̑чѣ́хъ пр҃тлъ. ѿ мц̑а цива́на ѿ зі̑ дн̑ѧ сохо́дитъ до мц̑а дева́на; ѿ зі̑ Ѳева́да до[?] сохо́дитъ. и̑ та́ко хо́дитъ ко земли́ близъ; тогда̀ земла̀ весели́тся и̑ расте́тъ пло́дъ свои́. е̑гда̀ ли и̑схо́дитъ, тогда̀ земла̀ сѣтѹ́етъ, а̀ древеса̀ и̑ всѝ пло́ди не и̑ма́ютъ прозабле́нїѧ. то̀ всю̀ мѣ́рꙋ̀, и̑ до́брымъ часомъкре́нїемъ, и̑ поста́ви мѣ́рꙋ̀ мꙋ́дростїю свое́ю, види́маѧ всѧ̀ сътвори́, и̑ са́мъ невиди́мый сы́й. Сы́це вѣщаю̀ ва́мъ ча́да моѧ̀, и̑ раздаи́те кни́гы ча́дамъ ва́шим въ всѧ̀ рѡ́да ва́ша и̑ в҃ язы́ки: и̑̀же сомы́слитъ, да бои́тся Бг̑а и̑ да прїи́мѹтъ а̑̀, и̑ да возлю́бляатъ ю̑ па́че всѧ́каго бра́шна и̑ благ̑а́ѧ земле́ныѧ, и̑ прочтетъ а̑̀ и̑ прило́житсѧ и̑̀мъ. не развмѣква́ющей Гда, ни бо́ящейсѧ Бг̑а не прїи́мѹтсѧ, но ѡ̑вергнѹ́тъсѧ, и̑ не прїи́мѹтъ а̑̀, страше́нъ сѹ́дъ ждетъ и̑̀хъ. Блже́нъ чл̑къ и̑̀же понесе́тъ и̑го и̑̀хъ, и̑ притагне́тъ а̑̀, а҃ко ѿ̑рѣшится въ де́нь сѹ́да велика̀го.

Ѥ́но́хъ наоу́ча́етъ сы́ны свои́ не кла́тисѧ нѝ нб̑омъ нѝ земле́ю, и̑ пока́зѹетъ ѡ̑бѣ́тницѹ Бж̑їю е̑ще въ ѹ̑тро́бѣ ма́терной. Сло́во ме. Азъ кленꙋ̀ сѧ вамъ ча́да моѧ̀, но не кленꙋ́сѧ ни е̑ди́ною кла́твою, ни нб̑омъ ни землею̀ нѝ и̑ною̀ тва́рїю, и̑̀же сотворѝ Бг̑ъ. речѐ Гд̑ь: нѣ́сть во мнѣ́

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

клѧ́твы, нѝ непрáвды, нó ѝстинна. Áще въ человéцѣхъ нѣ́стъ ѝстинны, дà сѧ клен8́тъ слóвомъ: ѣ́й ѣ́й, áще лѝ — то нѝ нѝ. Âзъ же клен8́сѧ вамъ ѣ́й ѣ́й, ꙗ̑ко прéжде дáже не бы́сть человѣ́къ в҃ ложеснѣ́ мáтернѣ, по ѣ́диномꙋ мѣ́сто ѻ҆ꙋготовáнно ѥ́сть въ покóй дꙋ́ши ѿ́ной, и҆ мѣ́рило ѻ҆ставлéнно колѝко хóщетъ въ вѣ́цѣ семъ, да ѝскꙋшѐнъ бꙋ́детъ в҃ немъ чл҃къ. ѣ́й чáда, не прелщáйтесѧ, тáмо бо прéжде ѻ҆ꙋготóвлено ѥ́стъ мѣ́сто всѧ́кой дꙋ́ши человéчестѣ́й.

Ѻ҆ ка́ко никтѡ́ же мо́жетъ ѻ҆ꙋкры́тисѧ рождéнный на землѝ, ни дѣ́ло ѥ̑гѡ́ потáйтисѧ, нѡ́ кро́ткомъ бы́ти повелѣ́ваетъ, нáпасти и҆ досажде́нїѧ терпѣ́ти, в҃довúцъ и҆ сирѡ́тъ не ѿ́кыдѣ́ти. Слóво м̃s. Âзъ дѣ́ло всѧ́кого чл҃ка в҃ писáнїи положúхъ, и҆ никто́ же мо́жетъ ѻ҆ꙋкры́тисѧ рождéнный на землѝ, ни дѣ́лà ѥ̑гѡ́ потáйтисѧ мо́гꙋтъ; áзъ всѧ́ вúждꙋ. Нѝѣ ѻ҆ꙋ́бо чáда моѧ́ въ терпѣ́нїи и҆ кротости провождáйте числѡ́ днїй вáшихъ, да безконéчный вѣ́къ наслѣ́дите. всѧ́ка рáна и҆ всѧ́ка ꙗ̑зва и҆ всѧ́ко слóво слѡ́ и҆ нáпасти терпѣ́те Гд҃а рáди. Áще нáйдꙋтъ на вы́ воздáнїѧ слá, не ѿдавáйте ни блúжнемꙋ, ны врагꙋ́, занѐ Гд҃ь воздáмй бꙋ́детъ вамъ мѣ́стникъ въ днь сꙋ́да велúкаго, да не бꙋ́детъ мѣ́стити зде ѿ чл҃къ. кождо вас слáто и҆ срéбро да и҆стощúтъ врáта дѣ́лѧ да прїѧ́метъ сокрóвище пóлно въ ѿ́ный вѣ́къ. сúроты и҆ в҃дóвы и҆ пришéлца не ѿскорбля́йте, да гнѣ́въ Бж҃ій не нáйдетъ на васъ.

Ѥ̑нóхъ наꙋ́чаетъ своѧ́ сн҃ы, да не скрывáютъ сокрóвищъ в҃ зéмлю, но повелѣ́ваетъ мúлостыню дава́ти нúщимъ. Слóво м̃з. Простирáйте рꙋ́кы вáша нúщимъ протúвꙋ сúлѣ вáшей, не сокрывáйте срéбро вáше въ зéмлю, помозѣ́те кѣ́рномꙋ во скóрбы, и҆ не ѿбрáщетъ васъ скóрбъ въ крéмя трꙋ́да вáшего. и҆ всѧ́ко ꙗ̑го скóрбное и҆ жестóкое áще нáйдетъ нá вы, Гд҃а рáди всѧ́ терпѣ́те, и҆ тáко ѿбрáщете мꙁдꙋ́ вáшꙋ въ днь сꙋ́да. заоу҆́тра и҆ полꙋ́дне и҆ вéчеръ добрѡ́ ѥ̑стъ ходúти въ хрáмъ Гд҃нь слáвы рáды створúтела вáшего, понéже слáвитъ ѥ̑гѡ́ всѧ́ко дыхáнїе, и҆ хвáлꙋ воздаѣ́тъ всѧ́ка твáрь видúмаѧ и҆ невидúмаѧ.

Бг҃ъ наꙋ́чаетъ вѣ́рныхъ своúхъ, ка́ко и҃мꙋ́тъ хвалúти ѩ̑ѧ ѥ̑гѡ́. Слóво м̃и. Блжѐнъ чл҃къ ѩ̑же ѿверза́етъ ꙋ́стà своѧ́ на хвáлꙋ Бг҃а. Давúдъ и҆ похвалѧ́етъ Гд҃а седцемъ своúмъ. проклѧ́тъ всѧ́къ чл҃къ ѩ̑же ѿверза́етъ ꙋ́стà своѧ́ на ꙋ҆корéнїе и҆ на клеветáнїе блúжняго, ꙗ̑ко тóй Бг҃а ꙋ҆карѧ́етъ. Блжѐнъ ѩ̑же ѿверза́етъ ꙋ́стà своѧ́ блáвѧ Бг҃а. Проклѧ́тъ же ѥ̑же

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Wверзáетъ оустá своѧ на клáтвы ѝ на хѵ́лы: предъ лицéмъ Гдⷭ̃нымъ всѧ днѝ ѥ̀гѡ. Блаже́нъ благословлáй всѧ дѣлá Гдⷭ̃ня. Проклáтъ оукарáй твореніе Гдⷭ̃не. Блаже́нъ соглядáй воздвигнѵ́ти падѧ́шїѧ. Проклáтъ гладáй ѝ ревнѵ́й потребúти чѵ́ждее. Блаже́нъ хранáй wснованїѧ wт начáла wц҃ъ своúхъ оутвержде́ннаѧ. Проклáтъ ѥ́же развращáетъ оустáвы прадѣдъ своúхъ. Блаже́нъ насаждáй мúръ ѝ любóвь. Проклáтъ разарáй милѵ́ющи блúжнихъ своúхъ. Блаже́нъ ѥ́же глаго́летъ ѩзы́комъ ѝ сердцемъ смире́ннымъ ко всѣ́мъ. Проклáтъ глáй ѩзы́комъ мúръ, а̀ въ срдцы нѣ́сть мúра, но мéчь. Всѧ́ бо сїѧ̀ въ мирѣ́лѣхъ ѝ въ кнúгахъ wбличáгсѧ въ дн҃ь сѵ́да великáго.

Да не речéмъ: Wц҃ъ нáшъ предъ Бг҃омъ ѣ́стъ, предстáнетъ wн за нáсъ во дн҃ь сѵ́да. тáмъ бо въ сѣ́мъ не мóжетъ помощы wц҃ъ сы́новы, но ны́ сы́н wц҃ѵ. Слóво мⷣ. Нн҃ѣ оу҃бо чáда моѧ̀ да не речетѣ: Wц҃ъ нáшъ ѣ́стъ со Бг҃омъ, предстоúтъ ѝ мóлитсѧ wт грѣ́сѣхъ нáшихъ. нѣ́сть бо тáмо помóщника ни ѥ̀диномѵ́ чл҃вѵ́ сѣгрѣшившѵ́. Вúдите ꙗ̃ко всѧ̀ дѣлá всѧ́каго чл҃ка ѩ̃зъ написáхъ прѣ́жде створе́нїѧ ѥ̀го, ѥ́же твóритсѧ во всѣ́хъ чл҃цѣхъ до вѣ́ка, ѝ никтò же мóжетъ сказáти ѝлѝ разсказáти рѵ̑кописáнїѧ моегó. Занѣ́ Гдⷭ̃ь вúдитъ всѧ̀ помышлéнїѧ чл҃вѵ́, ꙗ̃ко сѵ́ть сѵ́тна, ѝдѣ́же лежáтъ въ сокрóвищыхъ срдечныхъ. Нн҃ѣ оу҃бо чáда моѧ̀ вн҃вшúте всѧ̀ глы́ wц҃а̀ вáшего, ѥ̀лúко ѩ̃зъ глю́ вáмъ, да не сожáлитесѧ рекѵ́ше: Wц҃ъ нáшъ почтò не сказà намъ?

Ѥ̀нóхъ накáзѵетъ сы́ны своѧ̀, да подадѵ́тъ кнúгы їⷭ̃ ѝ̃нымъ. Слóво ѝ̃. Во врéма wн҃о.... сегò неразѵ́мїѧ да бѵ́детъ въ достоáнїе покóа вáшего. кнúгы ѥ́же ѩ̃зъ дáхъ вáмъ, подавáйте ѝ̃хъ всѣ́мъ хотя́щимъ ѝ накажúте а̃, да оувидáтъ дѣлá Гдⷭ̃ня превелúко чѵ́дна.

Сїе́ показѵетъ Ѥ̀нóхъ сы́номъ своúмъ ѝ сплачéмъ глаго́лемъ ѝ̃мъ: чáда моѧ̀, приближѝ мы сѧ часъ взыйтѝ нà нб҃о, се аг҃ли предстоáтъ мы. Слóво ѝ̃а. Чáда моѧ̀, се оу҃бо приближúсѧ днь нарóка моегó ѝ врéма, предстоáтъ бо ѝ нѵ́дятъ мѧ̀ на wшéствїе моé wт васъ а҃г҃лы, ѥ́же хóщѵтъ ѝтѝ со мнóю. wбо ѵ́бо стоáтъ на землѝ ждѵ́ще речéннаго имъ. Ѩзъ бо оу҃тр҃ѣ взыйдѵ́ нà нб҃о, въ вы́шнїй Ерл҃имъ, во вѣ́чное моѐ достоáнїе. сегò рáди заповѣ́даю вáмъ сътворúти всé блговоле́нїе предъ лицéмъ Гдⷭ̃нымъ.

Медосалáмъ прóситъ оу҃ wц҃а̀ блгословéнїѧ, да сотвóритъ ѥ̀мѹ̀ ꙗ̃ды крáшна. Слóво ѝв҃. Wвѣщáвъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Мєдосала́мъ ѿц҃ѕ своє́мѕ Є҆но́хѕ рече́: что тѝ є́стъ го́дѣ ѡ҆чи́ма свои́ма ѡ҆ч҃е, да сотворю́ предъ лице́мъ твои́мъ и҆ да бл҃вишѝ хра́мы на́ша и҆ сн҃ы своѧ́, и҆ просла́вятсѧ лю́дїе твои́ ѡ҆ тебѣ́, и҆ та́ко пото́мъ ѡ҆йдеши, ꙗ҆коже гл҃а Гд҃ь. Ѿвѣщѧ́ Є҆но́хъ къ сн҃ѕ своє́мѕ Мєдосала́мѕ рече́: Слы́ши ча́до, ѿне́лѣже помаза́ мѧ Гд҃ь ма́стїю сла́вы своє́ѧ, бра́шно въ мнѣ́, и҆ сла́дости зе́мнїѧ не помане́тъ дш҃а моѧ́, ни́же ми сѧ хо́щетъ зе́мномѕ что́.

Повелѣ́ Є҆но́хъ сн҃ѕ своє́мѕ Мєдосала́мѕ призва́ти бра́тїю свою́ всю́. Сло́во ї҃г Ча́до моє́ Мєдосала́ме, призовы́ бра́тїю свою́ всю́, и҆ всѧ домоча́дци ва́ши, і҆ ста́рцѧ лю́дскїѧ, да пое́мъ к нимъ и҆ ѡ҆йдѫ́, ꙗ҆ко предле́житъ мн҃. І҆ ѡ҆ускоры́ Мєдосала́мъ, и҆ призва́ бра́тїю свою́: Регѝма, Рима́на, Оу҃ха́на, Хермиѡ́на, Гайдада́, и҆ всѧ ста́рцѧ люде́скїѧ предъ лице́ѧ ѡ҆ц҃а своє́го Є҆но́ха и҆ бл҃ви и҃хъ, рече́ къ нимъ:

Повче́нїе Є҆но́хово къ сыномъ свои́мъ Сло́во ї҃д. Послѹша́йте менѣ́ ча́да моѧ́ днес. въ дни ѡ҆ны́, ꙗ҆кѡ сни́йдѣ Гд҃ь на́ землю ра́ди А҆да́ма, и҆ поскти́ всю́ тва́рь свою́, є́же са́мъ сътвори́. и҆ по си́хъ всѣ́хъ сътвори́ А҆да́ма. и҆ призва́ Гт҃ь всѧ́ ско́ты зе́мнѣѧ и҆ всѧ́ га́ди, и҆ всѧ́ пти́цѧ пара́цїѧ по воздꙋ́хѕ, и҆ приведѐ всѧ́ предъ лице́ ѡ҆ц҃а на́шего А҆да́ма, и҆ наре́че А҆да́мъ і҆мена всѣ́мъ живѹ́щимъ на земли́. и҆ поста́ви е҆го́ Гд҃ь ц҃ра́ надъ всѣ́ми, и҆ покоры́ е҆мѕ всѧ́ под рѣ́цѣ е҆го́, і҆ ѡ҆нѣ́мѝ ѧ҆, и҆ ѡ҆гла́ши ѧ҆ на повеле́нїе и҆ на повиновє́нїе и҆ въ послѹша́нїе чл҃ѕ та́ко же и҆ всѧ́каго чл҃ка сотвори́ Гд҃ь господи́на всѣ́комѕ стажа́нїю своє́мѕ. Гд҃ь же не сꙋ́дитъ ни є҆ди́ной дꙋ́шѝ ско́тѕ чл҃ка ра́ды, но дꙋ́ша чл҃ча сꙋ́дитъ ско́томъ и҃хъ въ вѣ́цѣ семъ, ѡ҆со́бно ѿ мѣ́сто чл҃комъ є́стъ. ꙗ҆ко же є́стъ всѧ́ка дш҃а чл҃ча по чи́слѹ, та́ко ско́ты не погы́бнѹтъ, и҆ всѧ ско́тїѧ дꙋ́ша, ꙗ҆же сотвори́ Гд҃ь, до сꙋ́дѕ вели́каго ѡ҆кле́ветꙋ́етъ чл҃ка, а҆ще и҃хъ слѣ́ пасе́тъ.

На҆ꙋ҆ча́етъ Є҆но́хъ сн҃о́въ всѣ́хъ, чего́ ра́ды да не прика́саютсѧ гока́домъ и҆стица́нїѧ ра́ды. Сло́во ї҃е. І҆же безако́нитъ дꙋ́ша ско́тїѧ, безако́нитъ свою́ дш҃ѕ. занѐ чл҃къ приво́дитъ ѿ чи́стыхъ ско́тъ твори́ти тре́бѕ гр҃ха́ дѣ́лѧ, да и҃ма́тъ и҆сцѣле́нїе дꙋ́шѝ своє́й а҆ ꙗ҆ще прино́сатъ на же́ртвѕ ѿ чи́стихъ ско́тъ и҆ пти́цъ, и҆сцѣле́нїе чл҃ѕ є́стъ, и҆сцѣлѧ́етъ свою́ дш҃ѕ. всѐ же ва́мъ да́но є́стъ во бра́шно. свазѧ́йте по четы́ры но́гы.. то є́стъ и҆сцѣле́нїе, добро творы́тъ, и҆сцѣлѧ́етъ свою́ дш҃ѕ. а҆ и҃же ꙋ҆мерцвлѧ́етъ ско́та безъ а҃звы, ꙋ҆мерцвлѧ́етъ свою́ дш҃ѕ и҆ безако́нытъ свою́ пло́ть. и҆ дѣ́лай па́кость кѣ́ю лю́бо всѧ́комѕ ско́тѕ в҃ тайнѣ́, зло́й за́конъ є́стъ и҆ беззако́нитъ свою́ дш҃ѕ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дѣ́ай пáкость дш҃и чл҃чи, пáкость сотвóритъ дш҃и своéй, и нѣ́сть ем҃ѹ йсцѣлéнїа плóты ны҃ прощéнїа в҃ вѣ́ки.

Кáко неподобáетъ ѹ҃бы́ти чл҃кá ны҃ wрóжїемъ ны҃ мзы́комъ. Слóво н҃з. Творáй ѹ҃бы́йство дш҃и чл҃чи ѹ҃мерщвлáетъ свою дш҃ѹ и҃ и҃бывáетъ своѐ тѣ́ло, и нѣ́сть йсцѣлéнїа ем҃ѹ въ вѣ́ки. влагáй чл҃кá въ нѣ́кѹю сѣ́сть сáмъ в҃ ню ѹ҃бывáзнетъ, и нѣ́сть йсцѣлéнїа ем҃ѹ въ вѣ́ки. влагáй чл҃кá въ нѣ́кїй сосѣ́дъ, не wскѹдѣ́ мéсть ег҃о на сѣ́дѣ велúцѣмъ въ вѣ́ки. крыотворáй йлu слóвытъ зло҃ въ всáкой дш҃и, прáвды не сотвóритъ сѣ́кѣ во вѣ́ки.

Ен҃óхъ накáзуетъ сы҃ны своѧ́ хранúтисѧ ѿ непрáвды и рѹ́цѣ́ простирáти ѹ҃бóгимъ, чáсто ѿ своúхъ трѹ́довъ подаáти и҃мъ. Слóво н҃з. Нн҃ѣ́ ѹ҃бо чáда моѧ́, хранúте сердца вáша ѿ всáкой непрáвды, ѥ҃же ненавúдитъ Гд҃ь. ѩ҃ко же прóситъ чл҃къ дш҃и своéй ѿ Бг҃а, тáко да твóритъ всáкой дш҃и живóй, занѐ в҃ вѣ́цѣ́ велúцѣмъ. а҃зъ всѧ́ вѣ́мъ, ѩ҃кѡ мнóга хранúтелница ѹ҃готовáнна сѣ́тъ чл҃комъ, дóбрымъ дóбраѧ, злы́мъ же злáѧ безъ числá мнóга. Блжѐ́нъ и҃же въ блг҃ïа дóмы внїйдѹ́тъ, въ злыхъ бо нѣ́сть покóа ни возвращéнїа. Слышúте чáда моѧ́ малїи и велúцїи Чл҃къ ег҃дá полóжытъ мы́слъ блг҃ѹ́ в҃ сердци своéмъ, принесетъ дáры предъ лицéмъ Гд҃нымъ ѿ трѹ́довъ своúхъ, и рѹ́цѣ́ ег҃о не сотворы́та того, тогдá ѿвраты́тъ Гд҃ь лицé своѐ ѿ трѹ́да рѹ́кѹ ег҃о і҃ нѣ́сть ем҃ѹ wбрѣ́сти трѹ́да рѹ́кѹ своéю. а҃ще ли сътворы́та рѹ́цѣ́ ег҃о, а҃ сердце ег҃о порóпщетъ непрестáнен, сердца ег҃о поротáнїе твóрытъ непрестáнно, не и҃мáтъ нн҃ѣ́ ѥ҃дúнъ ѹ҃спѣ́хъ.

Ѿ кáко подобáетъ прикосúти дáръ своúй съ вѣ́рою, і҃же нѣ́сть покаáнїа по смр҃ти. Слóво н҃и. Блжѐ́нъ чл҃къ и҃же въ терпѣ́нїи своéмъ принесéтъ дáръ своúй со вѣ́рою предъ лицѐ Гд҃не, ѩ҃ко тóй wбрáщетъ wдáнїе грѣ́хóвъ. а҃ще ли же прéжде врéменемъ врáтытъ гл҃ы своѧ́, покаáнїа нѣ́сть ем҃ѹ. а҃ще ли минéтъ врéмя речéнное[и҃] не блг҃оволúтсѧ, нѐ ѐ҃стъ покаáнїа по смр҃ты. занѐ всáко дѣ́ло прéжде врéмене, и҃же сътвóрытъ человѣ́къ, всѐ сóблазнь ѐ҃стъ предъ чл҃кы, а҃ предъ Бг҃мъ грѣ́хъ ѐ҃стъ.

Ѿ кáко непрезирáти ны҃цихъ, но рóвно и҃мъ подавáти, да не кѹ́деш҃ъ порóптанъ предъ Бг҃омъ. Слóво н҃д. Чл҃къ ег҃дá wблечéтъ нагїѧ́ и҃ а҃лчнаѧ насы́титъ, wбрáщетъ wдáнїе ѿ Бг҃а. а҃ще ли порóпщетъ сердце ег҃о, двóе зло҃ сътвóрытъ: секѣ́ погрѣ́шéнїе, и томѹ́ что́ дáстъ. не кѹ́детъ ем҃ѹ wбрѣ́тéнїѧ воздáнїю протúвѹ томѹ́, и пúщи ег҃о, да насы-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тѝтсѧ сръдце ѥгѡ, ѩлѝ ѡдэ́жда плѡ́ть ѥгѡ. презо́рство сътво́ритъ, то погѷ́бытъ всѣ терпѣ́нїѥ ницетꙑ своѥ́ѧ, ѝ не ѡбрѧ́щетъ блг҃одѣ́ѧнїѧ воздая́нїю за [не] мэ́рзостенъ гдⷭ҇и всѧ́къ чл҃къ презазросли́въ ѝ велерѣ́чи́въ, ѝ всѧ́ко сло́во лжи́во, ѝ непра́вдою е҃стъ ѡблѡ́женно ѝ ѡстротою мечѧ̀ смр҃тнаго посѣка́емо е҃стъ ѝ в҃ ѻ҃гнь вꙑмѣта́емо, ѝ сгара́етъ въ вѣ́кы.

Ѡ ка́ко взыва́етъ гдⷭ҇ь ѨНо́ха, лю́дїе же съвѣщава́шасѧ ѩ҆тꙑ цѣлова́ти ѥгѡ̀ на мѣ́стѣ рече́нномъ Ѩхѵ҃занѣ. Сло́во ѕ҃. Вне́гда гла́ше Ѩно́хъ словеса́ сїѧ сѡ́мъ свои́мъ, слꙑша́ша вси́ лю́дїе да́лнїи ѝ бли́жнїи, ꙗ҆ко зове́тъ Гⷭ҇ Ѩно́ха. совѣщашасѧ: ѝдѣ́мъ цѣлу́емъ Ѩно́ха! ѝ сонѝйдо́шасѧ мѵ́жїе ѕ҃в҃. ѝ прїѝдо́ша на мѣ́сто Ѩхѵ҃за́нь ѝдѣ́же ба́ше Ѩно́хъ ѝ сы́нове ѥгѡ. ѝ прїѝдо́ша ста́рцы лю́дстїи вѣ́съ со́нмъ. ѝ поклони́шасѧ, ѝ цѣлова́ше Ѩно́ха ѝ гла́ше ѥ҆мꙋ̀: Ѿ҆ч҃е нашъ Ѩно́ше, бл҃вѣ́нъ ты вѵ́ди гдⷭ҇и цр҃ю вѣ́чномꙋ! ѝ нн҃ѣ бл҃вы́ сы́ны своѧ̀ ѝ всѧ̀ лю́ды, да просла́вимсѧ предъ лице́мъ твои́мъ днес, занѣ̀ ты предъ лице́мъ гдⷭ҇нымъ прославѝ́шисѧ въ вѣ́кы. ꙗ҆ко тебѣ̀ ѩ҆збра гдⷭ҇ь па́че всѣ́хъ чл҃къ на земли́, ѝ ѡставѝ тѧ написа́телѧ тва́ремъ своѝмъ видꙑ́мимъ ѝ невидꙑ́мимъ, ѝ ѿмѝтителѧ грѣхо́мъ члвѣ́кымъ, ѝ помо́щника домочѧ́дцемъ своѝмъ. Ѝ ѿвѣщѧ Ѩно́хъ лю́демъ своѝмъ всѣ́мъ гла́:

Ѡ наказа́нїи Ѩно́ха сынѡ́въ своѝхъ. Сло́во ѕ҃а. Слы́шите ча́да моѧ̀, пре́жде да́же не бѣ́ створе́нна всѧ̀ тва́рь. гдⷭ҇ь сътворꙑ́ вся видѝ́маѧ ѝ невидѝ́маѧ. коли́ка временà бꙑ́ша ѝ ми́мо ѝдо́ша. разѵ́мѣ́йте ꙗ҆ко по тѣ́хъ всѣ́хъ созда́ чл҃ка въ ѡ҃бразъ сво́й по подо́бїю, ѝ вложѝ ѥ҆мꙋ̀ ѡ҃чи ви́дѣти ѝ ꙋ҆ша слꙑша́ти ѝ сръдце помꙑшла́ти, ра́звмомъ совѣтова́ти. ѝ зра́ше гдⷭ҇ь всѧ̀ дѣла́ чл҃ча, ѝ сътвори всю̀ тва́рь ѥгѡ̀, ѝ раздѣли́ времена́, ѡ҃ временъ ꙋ҆стави лѣ́та, ѝ ѡ҃ лѣ́тъ положѝ мц҃и, ѝ ѡ҃ мц҃ъ положѝ дн҃ы, ѝ днїй положѝ сѣ́дмь, ѝ въ тѣ́хъ положѝ ча́сы, размѣ́рѝ подро́бнѵ, да чл҃къ размꙑшла́етъ времена̀ ѝ да чте́тъ лѣ́та ѝ мц҃и ѝ ча́сы ѝ премене́нїе ѝ зача́ла ѝ конца̀, ѝ да чте́тъ свою̀ жи́знь, ѡ҃ зача́ла ѝ до сме́рти, ѝ помꙑшла́етъ сво́й грѣ́хъ. ѝ да пи́шетъ своѥ̀ дѣ́ло зло́е ѝ до́брое. поне́же всѧ́ко дѣ́ло нѣ́сть ꙋ҆таѥ́нно предъ гдⷭ҇емъ. да зна́етъ всѧ́къ чл҃къ своѧ̀ дѣ́ла, ѝ да не прест҃па́етъ никогда̀ всѧ̀ запо́вѣди ѥгѡ, ѝ ѕ҃кописа́нїе моѥ̀ да держи́тъ тве́рдо къ ро́дъ ѝ родъ. ѥгда̀ сконча́етсѧ всѧ̀ тва́рь видѝ́маѧ ѝ невидѝ́маѧ, ꙗ҆ко же сотворꙑ́ гдⷭ҇ь, тогда̀ всѧ́къ чл҃къ ѝдѣ́тъ на сѣ́дъ вели́кїй, ѝ тогда̀ всѧ̀ временà погꙑбнѵ́тъ ѝ лѣ́та, ѝ къ томꙋ̀ не бѵ́детъ ни мц҃и, нѝ днѝ, ни ча́сы, прилѣпи́тсѧ ѝ ктомꙋ̀ не почтѵ́тсѧ настане́тъ вѣ́къ ѥ҆ди́нъ, ѝ всѝ праведници ѩ҆же ꙋ҆вѣ́кг-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нѫтъ сѣда великого Гдна, прикѣпатсѧ въ вѣцѣ велицѣмъ, великїй вѣкъ станетъ прѣднкомъ, и вѣдѫтъ вѣчне жити. и ктомѫ не вѣдетъ в нихъ ни трѣда, ни болезни, ни скорбы, ни чанїа, ни нѫжды, ны насилїа, ни ноши, ни тмы, но свѣтъ великий, и вѣдетъ имъ стѣна великаа неразорымаа, и рай свѣтлый, всѧ ко тлѣннаа прейдѫтъ, и вѣдетъ житїе вѣчное.

Оучитъ Енохъ сны своа и всѣ старца людскїа, како имѫтъ съ страхомъ и трепетомъ ходити предъ Гдемъ і томѫ единомѫ слѫжити, и не кланатис[а] идоломъ, но Бгѫ, иже сътвори нбо и землю и всѣкѫ тварь, и выѡбраженїю его. Слово ѯв. Нынѣ оубо чада моа сохраните душа ваша ѡ всѣкоа неправды, елико ненавидитъ Гѣ предъ лицемъ его ходите съ страхомъ и трепетомъ, и томѫ единомѫ слѫжите. истинномѫ Бгѫ клана́йтесѧ, не идоломъ безгласнымъ, но начертанїю его клана́йтесѧ. и всѣко приношенїе праведное приносите предъ лицемъ Гдным, а неправедно ненавидитъ Гдь. всѣ бо видытъ Гдь, егда помыслитъ чакъ во сердцы свои. тои розмы совѣтѫетъ, и всѣкъ помыслъ пресно естъ предъ Гдемъ, иже оутверды землю и всю тварь на ней поставы. аще зрытѣ на нбо, тѫ Гдь; аще помыслите глубины морскїа и всю подземнѫю, то тѫтъ Гдь, занѣ Гдь сътворы всѣческаа. Чтѫтѣи же тварь не поклана́йтесѧ, ѡставивши Гда всѣа твари, понеже не скрыетсѧ всѣко дѣло предъ лицемъ Гдным. Ходите чада моа во долготерпенїи, в кротости, чести, въ ѡзлобленїи, въ скорѣбы, въ вѣрѣ и правдѣ въ ѡвѣтованїи, в немощи, в порѫганїи, в ранахъ, въ искѫшенїахъ, в наготѣ, в лишенїи, любѧщеи дрѫгъ дрѫга, дондеже йзыйдете ѡ болѣзненаго вѣка сего, да наслѣдници вѣдете безконечнаго вѣка. Блаженни праведницы иже йзбѣгнѫтъ сѣда великаго, занѣ просвѣтаѧтсѧ паче слнца седмерыцею, занѣ в семъ вѣцѣ седма часть ѡлѫчена ѡ всѣхъ естъ, свѣтъ, тма, брашна, сладости, горести, раа, мѫки, ѡгнь, мраза и инѣхъ всего положи въ писанїи, да чтетѣ и разѫмѣете.

Іспѫсти Гѣ мракъ на землю и покры людї і Енохa, и взатъ быстъ на вышшее нбо, и бысть свѣт. Слово ѯг. Внегда бысть бесѣдоваше Енохъ к людемъ, и Гдь испѫсти мракъ на землю, и бысть тма. и покры мѫжїе ѡны стоѧщыхъ и бесѣдующихъ со Енохомъ, и взаша его на вышшее нбо, идеже Гдь. и прїатъ его и поставї его предъ лицемъ своимъ. и ѡстѫпи тма ѡ земле, и бысть свѣтъ, и ви-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дѣша людіе и не разумѣша како взятъ бысть Енохъ, и прославиша Бга. и wбрѣтоша свитокъ, въ немже есть начертаніе: невидимъ Бгъ. и идоша всѣ въ домы своя.

Енохъ родися въ ѕ днь мца Цивана, жит же лѣтъ тзе. взятъ же бысть на нбо мца цивана а днь, и пробысть на нбси ѕѕ днїй. писаше вся знаменїа сїа всея твары, аже сътворы Гдь. и написа книгъ тѯ ѕ. и предастъ сномъ своимъ, и пребысть на земли днїй л. и паки взятъ бысть на нбо, мца Цивана во ѕ днь. въ той же днь и родися, и въ той часъ; акоже имать всякъ чакъ естьство темно сего житїа, тако и зачатїе и рждство и преставленїе wт житїа сего. вонже часъ зачася, в той же и родися, в той же и преставися. Оускоры же Медасалама и брата его, всѣ снове Енохови. и создаша жртовникъ на мѣстѣ реченномъ Ахузаны, wкдѯ. и идеже взятъ бысть Енохъ на нбо и поаша браки говада, и призвакше всѣ людіе и пожроша жертвы предъ лицемъ Гднимъ. прїйдоша всѣ людіе і старци людстїи, весь сймъ на веселїе, и принесоша дары сномъ Енховимъ, и сътворіша веселїе велїе радующеся и веселящеся трѝ днѝ, хвалаще Ба дакшаго им такове знаменїе презъ Еноха оугодника своего, и да подадатъ е сномъ своим в родъ і родъ въ вѣки вѣкомъ. аминь.

Поміщений тут текст апокріфічної книги Еноха передрукований нами з книжки *А. Н. Попова*, Библіографическіе матеріалы, вып. II.—VII, Москва 1880, стор 89–139 (передрук із Чтеній Моск. Общ. Исторіи и древностей). Попов відкрив сей текст у рукописній збірці о Генадія ігумена полтавського, писаній 1679 р. Є се одинокий доси звісний на Руси список сего знаменитого апокріфа і тілько в остатніх роках віднайдено другий старословянський список у Сербії, котрий, скілько знаємо, доси не був опублікований. До часу публікациї Попова звісні були з церковнословянських рукописів тілько невеличкі відривки сего апокріфа, напечатані Тіхонравовим (Памятники I, 19–20, 20–23), Пипіним (Пам. стар. р. лит. 15–16), Порфірьєвим (Апокр. сказ. о ветх. л. и соб. по рук

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

солов. библіот. 107). Нема сумніву, що наш апокріф є переводом грецького тексту, давно затраченого, а звісного тілько по невеличким цітатам у візантийского хроніста Георгія Сінкелла і по натякам отців церкви Орігена, Клімента Александрійського, Тертуліана і др. та деяких пізнійших апокріфів, як „Завіти 12-ти патріархів“ Ті фрагменти грецького тексту зібрані Фабріцієм в єго виданю Codex Psevdepigraphus Veteris Testamenti. Hamburgi, 1722, стор. 160—223. Чи словянський перевод передавав грецький текст вповні, чи в скороченю, сего не можемо сказати. Грецький текст був переводом з жидівського, також затраченого первовзору, зложеного в головній части ще перед різдвом Христовим, та мабуть часто перероблюваного. З того первовзору правдоподібно в перших віках христіянства зроблений був з одного боку грецький переклад, з котрого пішов наш текст, а з другого боку сирійський чи арабський з котрого найдалі в VI в. по Хр. зроблений був етіопський переклад. Сей остатній відкрито в р. 1773 в Абісінії, а уперве видано Лорансом в р. 1823 в англійськім переводі. З пізнійших переводів згадаємо німецький Гофмана 1833., латинський Ґфререра 1840, французький Міня (Dictionnaire des Apocryphes t. I, 426 - 541), німецький Дільмана 1853, англійський Шодде 1882. Сей текст етіопський значно обширнійший і дуже відмінний від нашого. Резюме з него подав Порфірєв (Апокр. сказ. и ветхозав. лицахъ и событіяхъ, Казань 1872., стор. 198—231). Покажчик важнійших праць про сю книгу і перклад деяких відривків етіопського тексту гл. в книзі Dr. Otto Zöckler, Die Apokryphen des Alten Testaments nebst einem Anhang über die Pseudepigraphenliteratur. München 1891, ст. 426—437. Ми перепечатали текст Попова без змін що до річи і мови, а позволили собі тілько зазначити декуди очевидні по нашій думці пропуски в тексті, котрих поки що ми не можемо поповнити порівнюючи наш текст з яким небудь другим. Так само ми позмінювали значно інтерпункцію, бажаючи вчинити текст ясним, бо при хибній інтерпункції захованій Поповим після рукопису, він дуже часто зовсім темний. Букви надстрочні з малими виємками ми з типографського огляду позносили в текст; титли задержано, так само і великі букви заховано не всюди там, де вони є в тексті Попова, а ставлено консеквентно при іменах власних і назвах народів

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

VIII. Про Ноя і потопу сьвіта.

А. Крехівська Палея, стор. 107—112

Я ѿ Ядама до Ноа҃ і҃ род[о]въ їзыд[є]. ти же 8бо роды[1]) за прест8пленїе ѿнн8д[2]) соу҃х8 пищю прїимахѫ, ни мс҃, ни вина, ни масла 8мѣшах8 оучинит[и][3]). Семѹ Ноєви[4]) повеле Бг҃ ѿ таковыхъ прїимати пищю. бысть же всѣхъ лѣт Ламеховыхъ з҃ сот и їг. Ной ж[є] толк8ется: славно їи[5]) слов8ть. Ной род[и] і҃ сны: Сима, Хама, Яфета. бы[с]ть же ѥмѹ до потопа х҃ лѣт. при семъ же и потопъ бы[с]ть] на земли.

Їй бы[с]ть] ѥгда начаше чл҃чї[6]) на земли[7]) бывать[и] и дцери родишас[ѧ] имъ, видевше ж[є] сны бж҃и дцери чл҃ческыа и поѧша сокѣ ѿ всѣх[8]) ѭж[є] їзбра, и ѿ тѣх раждаах8ся Гиганти, сирѣч[9]), за невъздержанїе племан[и][10]) сномъ Сифовыхъ къ дцеремъ їцадию Каиню; не ѧше вѣлелъ Бг҃ смѣшатися тѣмъ л8кавъства рад[и] племени Каина. ѿ тѣх ражах8ся[11]) волоти[12]). чл҃вци[13]) ѿ вѣка нарочит[и] быша. Сифа ради красні и велици и силни, Каина же рад[и] л8кавни и несмыслен҃к. и реч[є] Гс҃ Бг҃: не имает пребыти дх҃ъ мой въ чл҃вцѣхъ сих к вѣкы, зане соут плоть[14]) — боудѣть ж[є] дни їхъ[15]) р҃к

Оумножившимся чл҃комъ на земли и забывшим[16]) Ба҃ створшаго[17]) и[18]) и исполнышас[ѧ] блд[а] и всѧкого скареда[19]) и 8бийства и зависти. и[20]) весчестковах8 ѳц҃ь своих, и ѳц҃и гн8шах8ся чад своих. жены ѿметах8ся м8жей, и моужи не хранѧх8 свести женам. 8ний блдѧх8 на старыа, старі 8нах8ся на 8ныа. Тогда не ѥмлѧх8[21]) др8гъ др8г8 вѣры, ни надѣах8ся на братьство[22]). възглаше бо кождо мирнаа къ ближнемѹ свѣмѹ, а в себе помышл[ѧ]т бранна҃[23]). зависть и лесть жироваше в них, и несытости[24]) держах8, и исѧкнѹ любовь их, и ненависть 8множишас[ѧ][25]) и 8ничижиша добродетель и изволиша лицемриа҃, мержѧх8[26]) имъ смиренїа и почтиша възвышенїа. и исчезнѹ ѿ них истинна, а҃ лжа покры землю, и никтоже поминаше Ба҃ Темже исполнишас[ѧ] зла҃ их, зане ѿтметаем им[27]) бѣше Бг҃, но живѧх8 скотьскы.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ной ж[е] чл҃къ бы́с[ть] праведенъ и̂ смиренъ и̂ скершен к родѣ[к] томъ, тотъ о҆брете блг҃дть предъ Бг҃омъ и̂ Бо҃у̀ 8годи. и̂ рече[е] Бг҃ъ Ноеви: сътвори ковчегъ ѿ древъ преки въ долготѣ лакот т҃. а к ширинѣ н҃. а къзвышь л҃. и̂ оконца[28]) сътвориши к немъ, и̂ посмолиши внѣтрьѣдѣ и̂ внѣдѣ. дела҆ѣмѣ же ковчегъ за р҃. лѣт и̂ повед[а]ше Ной ꙗко быти потопъ и̂ смеꙗхъ сѧ[29]) ѣмъ. ѣгда сдела Ной ковчегъ, рече[е] Гс҃ъ Бг҃ъ Ноѣви: влези ты и̂ жена твоа҆ и̂ сн҃ве твои̂ и̂ жены сн҃къ твонхъ[30]), и̂ кведи к сѣк҃ по двоемъ ѿ всехъ скотъ и̂ ѿ всехъ птицъ и̂ ѿ всѣх гадъ. Да раз8мѣ҆ши[31]) ѡканне, како съкра Ной звери и̂ птица нарицаа҆сѧ[32]) гады и̂ всѧ пресмыка҆ѣмаа?[33]) ѣстество бо звѣрьское и̂ птица не и̂мѣетъ приближитис[ѧ] къ чл҃къ лютости рад[и][34]) и̂нии ж[е][35]) не приближать сѧ[36]) страха рад[и]. како[37]) можем сѣседъство и̂мети съ лвы страстными[38]) и̂ли кыи̂мъ ѡбразомъ ногъ и̂ли слонъ вместитис[ѧ] и̂ многъ народъ и̂ прочи̂ звѣрьскы и̂ птица? Ѩце вѣси, ѡканне, повеж како та всѧ снид[о]шасѧ к ковчегъ, ащел[и] не веси, что лѣстишис[ѧ]? Бы́с[ть] бо къ дн҃ь той рече[е] Гс҃ъ Ноѣви: сътвори сѣк҃ ковчегъ к долготѣ лакот т҃. а̂ к ширинѣ н҃. а̂ къзвышь л҃. тогда бо быша Чюд[о]ве[39]) на земли, рекше волот[о]ве, тѣхъ ж[е] т҃. лакоть а̂ и̂ныхъ м҃т҃. тѣхъ н҃. а̂ и̂ныхъ полторе тысѧщи, тѣхъ л҃. и̂ныхъ ѧ҃. Ѥгуптѧни бо лактемь сажень звахѣ*).

Ной же слышавъ ѿ Гс҃а Ба҃ и̂ къзрад[о]каша[сѧ] дх҃мъ, зане препитанѣ ѥмѣ быти с домомъ своимъ и̂[40]) прочи̂ родъ[и] памѧтнѣ ѣмѣ быти. ꙗко ж[е] бы ти[41]) ѿ Ѧдама перви̂ рассешавшасѧ погыбоша, нн҃ѣшнеѥ же племѧ ѿ Ноа҆ нареч[е]т сѧ[42]). телесныа҆ же рад[и] любви печаловаше[43]), зане и̂зъгибнет родъ ѥго[44]) и̂ о҆ собрании ж[е] всего народ[а] скорбѧше. ѡ҆ семъ 8бо раз8мет[и][45]), ꙗко въ о҆. и̂ дв҃ѣ ꙗзыкѣ всѧ разно сѣть, и̂ нрави и̂ ѡбыч[а]и̂. скорбѧше же Ноѣ, како сберет животнаа҆ и̂ птица?[46]) И рече[е] Гс҃ъ Бг҃ъ Ноѣви: 8дари[47]) к вило. и̂мже повелено[48]) препитатис[ѧ] с тобою, ти сберѣтсѧ[49]). и̂ створи Ноѣ ꙗкож[е] заповѣда ѣмѣ Гс҃ъ Бг҃ъ.

(Ѡ потопе) Бы́с[ть] 8бо в шестьсотноѣ лѣт[о] живота Ноѣва внид[е] Ной в ковчегъ и̂ жена ѥго и̂ три сн҃ве ѥго и̂ жены сн҃къ ѥго, втораго мѣца кв҃. и̂ къстѣпи Ной на ковчегъ и̂ 8дари к вило. слышавше ж[е] глас той и̂ събрашас[ѧ] к немъ 8звериѥ и̂ скоты и̂ птица и̂ гады и̂ прочи̂ народ ѿ четырехъ конець вселеныа҆ моужескъ полъ и̂ женескъ. тѣхъ 8бо бе повелѣлъ Гс҃ъ пре-

*) Тут пропускаємо 30 рядків, в котрих повторяє ся коротко те саме, що було сказано вище.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

питати на плод[ех] земьскыхъ[50]). и введе же ѩ Ноѥ в ковчегъ[51]), и къ ѕтвореныхъ котцех затвори[52]), ѩкож[е] сказа емѕ Гѣ. и ѩкож[е] книдоша всѧ, и затвори двери ковчегѕ и посмоли вънѕтрьѕдѕ, и ѧ҃ѥ[53]) разверзошас[ѧ] йсточници бездне[54]), и хлѧби нб҃сныѧ ѿкерзошасѧ, и дыс[тъ] дождь на земли м҃. днїй и м҃. ноций. и ѕмнож[и]ша[сѧ][55]) вода, и взѧтсѧ ковчегъ и всѧ ѩже в немь жива бѧхѕ, и ношашес[ѧ] ковчегъ вкрхъ воды. вода ж[е] покры всѧ горы высокыѧ. ѩж[е] вѣхѕ под нб҃семь и стоѧше вода ѩже над ними ѩко єї҃ лакоть. и ѕмре всѧка плот движѕщис[ѧ] по земли, птиць и скотъ и звериѝ, всѣх гадъ пресмыкающихсѧ по земли и всѧкъ чл҃къ и всѧ ѥлико дыханїе животно имѕть. и ѥлико на сѕши ѕмре, и потребисѧ всѧко движенїе[56]) ѥж[е] бе на лици всеѧ земли ѿ чл҃ка и до скот[а] и гада и птиць нб҃сныхъ потребишас[ѧ] ѿ земли. и ѡста Ноѥ єдинъ и сѣщий с нимь в ковцезе. и възнесесѧ вода над землею рн҃. днеѝ. сед[е] же ковчегъ въ мц҃ь з҃. въ к҃. мц҃а на горѣх Араратьскыхъ. вода ж[е] ѳскѕдеваше ѿходѧще до ї҃-го мц҃а. въ ѧї҃ же мц҃ъ въ первыѝ мц҃а ѩвишасѧ вкрхи горам. и дыс[тъ] по м҃. днехъ ѿкерзе Ноѥ ѳконце ковчегѕ и посла вранъ видет[и], аще єсть ѿстѕпила вода.[57]) йшед вранъ не възвратис[ѧ]. дондеж[е] йшше вода ѿ лица земли. Тем бо враном прѣѿбразова Гѣ васъ ѡканьныѝ[58]) жид[о]ве ѕподоблени врань. не Ноѧ ли съхрани ѿ воды пот[оп]ныѧ? також[е] и васъ Бг҃ съхрани ѿ рѕкы Фараѡн[а] и ѿ моря Чермнаг[о], и вы ж[е] йзмениште слаѧ Бг҃а въ ѡбразъ телца. Ноѥ препита врана в ковчеж[е], васъ же Гѣ препита манною ходящих в пѕстыни. но ѩкоже вран забы препитанїа Ноѥва, тако и вы забысте бг҃а бг҃одат[и], ѩкож[е] васъ же Гѣ препита манною ходящих в пѕстыни. но ѩкоже вранъ забы препитанїа Ноѥва, тако и вы забысте бг҃х бг҃одат[и]. ѩкож[е] вранъ ѿвръсеса Ноѧ, також[е] и вы ѿвръгосте Сн҃а бж҃ыѧ пред лицем Пилатовым. вранъ не възвращьса ѡчи клевавше ѕтопшихъ;[59]) вы же йзкисте пророкъ проподавши[х] пришествиѥ Сн҃а бж҃ыѧ и не ѳбратисте ср҃дца своѥго[60]) къ Бц҃у. но ѩкож[е] вранъ черность ѡбраза своѥго имѣет, також[е] и вы ѕподобльше с[ѧ][61]) демонѕ почернесте. но ѩкож[е] Ноѥ прокля тогда враня и ѿтоле[62]) не пїеть воды авгѕс[та] мц҃а, тако и вы рекше: кровь его на нас и на чадех нш҃их. знаменїе мц҃а марта приемлет[е][63]). Но просто рещи: и вѣси Бг҃а боѧтсѧ, вы ж[е] пропеншеѝ Бг҃а не поклѧсте [сѧ] ѡ погибенїи своѥмь.

[1]) Кол. Ков. vac. [2]) Кол. Ков. vac. [3]) Кол. имѧхѕть ꙋчинѧхѕ; Ков. имѧхѕть ꙋчинити [4]) Кол. Ков. дод. пакы [5]) Кол. Ков. йли [6]) Солов. чѧцы мнози [7]) Кол. vac.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

[8]) Сол. дод. жены [9]) Солов. дод. исполнии, иньші рукоп. дод. келоты [10]) Кол. Ков. племя; Солов, племени [11]) Кол. Ков. ражаютъсѧ, Солов. начахоутъ [12]) Кол. Ков. Солов. волотове [13]) Солов. дод. быти [14]) Кол. Ков. плоти [15]) Кол. Ков. Солов дод. лѣтъ [16]) Кол. Ков. закыша [17]) Кол. дод. ѣ, Ков. дод. ихъ [18]) Кол. Ков. ко [19]) Кол. Ков. скарѣдны [20]) Кол. Ков. чада [21]) Кол. Ков. имахоу [22]) Кол. ѳ братьствѣ [23]) Кол. Ков. ратьнам [24]) Кол. Ков. нечистость 25) Кол. Ков. имъ оумножашесѧ [26]) Кол. Ков. мрзѧхоутъ [27]) Кол. Ков. ими [28]) Кол. Ков. котъци [29]) Кол. Ков. посмѣхахоутъ сѧ [30]) Ков. сноухи, Кол. снохы твоа [31]) Кол. Ков. дод. ли ты [32]) Кол Ков. паранцина [33]) Кол. Ков. пресмыканиа [34]) Кол. лютостьма радьма [35]) Кол. и Ной же [36]) Кол. не приближи сѧ [37]) Кол. Ков. дод. ко [38]) Кол. Ков. страшными [39]) Кол. шюдове, Ков. шюдове [40]) Кол. Ков. дод. къ [41]) Кол. Ков ко [42]) Кол. Ков. нарѣцаютъсѧ [43]) Кол. vac. [44]) Кол. Ков изгибнѫти родъ тому iего [45]) Кол. Ков. разоумѣи ты [46]) Кол. Ков. ціле се речене vacat, а с тілько его конець, котрого нема у нас: и зкѣри и гади и птица и прочии народи. [47]) Кол. Ков. не скорби, но оудари [48]) Кол. Ков. дод. бѫдеть [49]) Кол. Ков. після сего мають ще отсе речене: посмолик оубо ковчегъ кнѣоуѳ и внутрьоуѳ и котьца (Ков. конца) створиши к немь. [50]) Кол. Ков. Солов. на плоды земныа [51]) Кол. Ков. дод. четверогранкыны [52]) Кол. Ков. дод. и [53]) Кол. Ков. к сь днь [54]) Кол. Ков. кездныа [55]) Кол. Ков. оумножи же сѧ [56]) Кол. Ков. все кождвиженіе [57]) Кол. Ков. оустоупило коды [58]) Кол. Ков. дод. трекаанын [59]) Кол. Ков. потопъшихъ чѣвкъ [60]) Кол. Ков. дод. окаанаго [61]) Кол. Ков. оуподобистесѧ [62]) Кол. Ков. шттоуѳ [63]) Кол. Ков. дод. оже гѣтьсѧ куа (Ков. куа).

Палея Толковая, Москва 1892, стор. 100—105, стовпцї 199—203, 206—210; И. Я. Порфирьевъ, Апокрифическія сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукоп. Соловецкой библіотеки С.-Петербургъ 1877, стор. 107—108, відки й виписано повисші варіанти.

Б. Із Слова Меѳодія Патарського.

Во четвертосотное же лѣто дрѳгїѧ тисѧчи восташа злокозненїи людїе, пронорливи же й кезззаконны, полны всякаго беззаконїѧ, ѿ сѣновъ Каиновыхъ, чада Ламеха слѣпаго оубившаго Каина, имже дїаволъ прѣдолѣвъ, всѣми дѣлы злокозними. Во пятсотное же (к) лѣто второїѧ тисѧчи ѥще горше разгорѣшасѧ на блѧдъ чѣвцы, и бывша горше перкаго, почали скотскы на сѧ всѣдати, жени на мѫжей. такожде и ѿ Каинова рода тїиж нечистїи скверни блудниї начаша творити. Во седмсотное же лѣто второїѧ тисѧчи Ѧредова живота приложи лѧкавїй дїаволъ и приноркиїй ратъ блѧда, прелсти бо сны Сидови на дщери Каиновы, и впадоша сѣве Сидови в ровъ грѣховный. И разгнѣвасѧ на ныхъ Гдь Бгъ гнѣвомъ великим за злїи оучинкы ихъ, котрїми ѿскверними землю кезззаконїемъ своимъ. Жит же Ѧредъ лѣтъ декатсотъ шестьдесѧт и декатъ и оумре. Ноѥ же к пѭцѧ днь и ночь ко Бгѣ ѿ беззаконїи чѣчестѣмъ, скончавшим же сѧ двомъ ти-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сѧчамъ[1]) посла Бгъ̃ а҆гг҃ла своего ко Ноеви глаг҃овѣстити ѥмꙋ ѡ҃ потопѣ, гл҃ѧ: хощꙋ пꙋстити потопъ на҆[2]) землю, зане же ѝсполниша сѧ людїе беззаконїа. Г҃ди людемъ, да покаютсѧ ѡ҃ грѣсѣхъ своихъ, ѝ ѡ҃дамъ имъ гнѣва своего[3]). а҆ ты начни робити[4]) ковчегъ, подобаетъ бо тобѣ вни҃йти во ковчегъ ѝ женѣ твоей ѝ сн҃омъ твоимъ ѝ женамъ сн҃овъ твоихъ[5]). Ѝ нача робити ковчегъ, ꙗкоже велѣше ѥмꙋ а҆гг҃лъ Гдн҃ь. Ѝс початкꙋ[7]) же ненависникъ дїа҃волъ родꙋ[8]) человѣчꙋ[8]) прикоснꙋвсѧ женѣ Ноевой ѝ рече ѥй: ѝспитай, где ходитъ мꙋжъ твой?[9]) Ѡ҃на же рече: крѣпок ѥстъ мꙋжъ мой[10]), не можешъ[11]) его ѝспытати. ѝ рече ко[8]) ней[8]) дїа҃волъ: ѥстъ трава над рѣкою, кїетъсѧ ѡ҃коло дерева, ты же вземши[12]) травы тоѧ цвѣтꙋ[13]) ѝ ꙋ҆кваси з мꙋкою ѝ тимъ напой его, ѝ споконѣсть ты все. Ѝ снi҃йде Ной по ѡ҃бычаю его з гори пити ради. схождаше бо во третїй[14]) мц҃ь чрез все сѣмъ лѣтъ. Пришед же[15]) рече ко женѣ своей: даждъ[16]) ми квасꙋ пити. ѡ҃на же наполнивши[17]) чашꙋ ѝ дасть ѥмꙋ[18]). ѡ҃нъ[8]) же[8]) ѝспивъ[8]) рече ѥй:[19]) жено[8]), ѥстъ ли ѥще, дай[8]) ми[8]). Ѝспив же три чаши ѝ возлѣзе[20]) ꙋ҆почити[21]), ꙗко веселъ соткори сѧ. ѡ҃на же почала ласкавымы словесы мовити ѥмꙋ:[22]) Гд҃не[23]), повѣжѝ ми, где ходишъ?[8]) ѡ҃нъ же не повѣда ѥй. ѡ҃на же начала болма дїа҃волимъ наꙋченїемъ ласкати сѧ коло ѥго лестивыми словы[8]). ѡ҃нъ же рече ѥй:[8]) что[8]) молвиши,[8]) жѐно![8]) Посла Бгъ̃ а҆гг҃ла своего ко мнѣ ѝ рече ми: хощетъ Бгъ̃ потопъ пꙋстити на землю[24]), ѝ повелѣ ми ꙋ҆чинити[25]) ковчегъ ѝ вни҃йти в҃ него мнѣ с тобою, ѝ сн҃омъ моимъ ѝ женамъ ѝхъ.[26]) ѝ се ꙋже создахъ ѥго седмꙋю лѣтъ.[27]) Ѝ се рекъ ѝде на горꙋ. ѝ вшедъ ѝ видѣ ковчегъ разоренъ ꙗко прахъ. Ѝ такъ раздравъ ризꙋ свою гл҃ѧ: горе мѣнѣ! Ѝ посыпа головꙋ перстїю[8]) плакасѧ Ной чтиридесѧт дн҃їй[28]). Ѝ ꙗви сѧ ѥмꙋ а҆гг҃лъ Гд҃нь гл҃ѧ: а҆з҃ ти нѐ рекохъ?[29]) по что ѝсповѣда женѣ своей дѣло свое? того ради разсыпа Бг̃ъ[30]) зданїѧ твоѧ. Ѝ нн҃ѣ ѡ҃далъ ти Бг̃ъ грѣховъ твоихъ[31]), ѝ почны робити в҃ горое. Ѝ показа ѥмꙋ древо не гнiю҆щее клехтнонъ[32]), ѝ рече ѥмꙋ: в҃ сем древѣ созиждꙋ[33]). Ной же ѡ҃блексѧ во власяницꙋ ѝ не прилѣплѧѧ сѧ[34]) ко женѣ своей ѝ[8]) главы[8]) своеѧ[8]) нѐ[8]) чешашеⷭ) ѝ[35]) во тридцѧтое лѣто соверши[36]) ковчегъ во долготꙋ трѝста лакотъ, а҆ в҃ широтꙋ[8]) пѧтдесѧть,[8]) а҆ во высотꙋ тридесѧт. Ѝзшедъ[38] ѝз гори велѣше людемъ клѧти сѧ[38]), ѡ҃ныже не послꙋшаша словесъ ѥго. Ѝ рекъ а҆гг҃лъ Ноеви[39]): Вни҃йди[40]) ты во ковчегъ, ѝ жена твоѧ ѝ сн҃ове твои ѝ[41]) жены сн҃овъ твоихъ[41]). ѝ пойми со собою по двое всѧкаго животнаго ѝ ѡ҃ четвероногыхъ[42]) ѝ ѡ҃ гада ѝ птицъ[43]).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ной же рече: како могѫ созвати ѿ всего живо́тнаго? Аггла́къ же принесъ со нѣбси составъ, прямо ковчегѫ,[43]) ѿнъ же сотвори тако, ꙗкоже сказалъ[45]) ѥмѫ аггла́къ[46]), сице же зваше всѣми ꙗзыки всѧко животное: пойдѣте ѿ всего животнаго по двое в' ковчегъ, ѩс пѫстинѣ и со воздѫха! Дїа́волъ же не хотѣй добра чл҃вкѫ[46]), но оу҃весъ хотѣй родъ чл҃ческїй погѫбыти[49]), и прикоснѫ сѧ́ ко женѣ Ноѥвой и рече ѥй: не ходи без моѥго слова оу҃ ковчегъ! Ѥгда же пойде[50]) все животное в' ковчегъ ко Ноѥви, тогда повелѣ Бг҃ъ ѩты дождѫ со нѣбси прадѫхомѫ[51]) без крапль[8]), и в' мори повелѣ тридцат[и] китомъ ѿнты ѿ мѣстъ своихъ, залежахѫ бо[52]) тридцат ѿконъ[53]) морскихъ. И пойде вода всѣми ѿкни морскїми[54]) на землю, и быст тѫга велика и плачь[55]) ко людехъ, и[56] превратисѧ веселїе ѩхъ в' риданїе[56]). И тако без мл҃ти пожре вода всѣхъ бившихъ[57]) на земли. и пойде вода на горы високїѧ. Тогда же не пойде жена Ноѥва в' ковчегъ по дїа́волю наоу҃ченїю[58]), Ной же нача звати ю глѧ҃:[59]) пойди в' ковчегъ! Ѻна же не йдѧше, но ждаше слова. ѥже рече[60]) вѣсь. Ной же рече: пойди, ѿкаа́ннице[61]), пойди[62]) прелестнице ѿкаа́ннаѧ![63]) Ѻна[64] же стоа́чи ждѫщи. Ѥгда же рече Ной: пойди дїа́воле в' ковчегъ[64]), ... Йдет же дождь со[65]) нѣсе[65]) чтиридесѧт дн҃ей, и бысть вода над Ѧравитскимы горами пѧтнадцат сажен. И хотѧ дїа́волъ[66]) потопити оу҃весь родъ, претворив сѧ́ мышею[67]) и началъ гризти дно оу҃ ковчега. Ной же помо́ли сѧ́ Бг҃ѫ, и присла́ лю҃тїй звѣрь, и выскочи из ноздрїй ѥго котъ и кошка, воскочивши оу҃давили тѫю мышь, и не избысть сѧ́ дїа́воле злохитрство[68]). Стоа́ше вода на земли тринадцат мцѣй. Тогда Ной нача питати, ѥжели[69] ѥсть сѫша? и пѫсти голѫба ѩс ковчега, голѫбь же полѣтавъ много и прилетѣлъ, не знайшолъ земль. И по сем пѫсти врана, вранъ же лѣтавъ и знайшолъ землю и не вернѫлъ сѧ́ ко Ноеви, Нойже проклѧ ѥго, ꙗко не послѫша повелѣнїѧ ѥго. а потом[70]) пѫсти ѥще голѫба, голѫбъ же лѣтавъ оу҃ломи[71]) сѫщь маслинный и принесъ[72]) во оу҃стѣхъ своихъ ко Ноеви в' ковчегъ. Тогда Ной возрадовалсѧ и похвали Бг҃а глѧ҃: Гд҃и Бж҃е мой, благодарѫ[8]) тѧ,[8]) ꙗко[8]) сподовил мѧ ѥси видѣти землю свою! Гд҃и поставѝ мѧ на земли своей! И повелѣ Бг҃ъ прогнати вѣтрѫ ковчега на горы Ѧравитскїѧ, йдѣже созданъ быст. ꙗкоже ста ковчегъ на горах Ѧравитскихъ,[74]) тогда Ной помо́лисѧ Бг҃ѫ, йзыиде ѩс ковчега и сн҃ове ѥго и жени сно́въ[75]) ѥго, и спѫсти все животное ѩс ковчега на землю: а крѧтатое на воздѫх[76]). И нача жити Ной из дѣтми своими на земли[77]). Родиже сѧ оу҃ Ноѧ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сн҃ъ и̂ нарече и҃мѧ ѥ̂мꙋ Мꙋнтъ[78]). И расплодишасѧ сн҃оке Ноѥ̂ки Симъ, Хамъ и̂ Ѧфетъ[79]), и̂[8]) раздѣлиша собѣ землю, и̂[8]) ѥсѧ[8]) Симови восточнаѧ страна, а̂ Хамови полꙋденнаѧ страна, Ѧфетꙋ западнꙋю странꙋ[81]), Мꙋнтꙋ же не даша части братїа, ѿцъ же посла ѥ̂го на полꙋночнꙋю странꙋ земли. Жит же Ной лѣтъ ѿсмъ сотъ и̂ ѹ҃мре[82]).

[1]) Від початку доси vac. [2]) хощꙋ потопити на [3]) и̂ wтдам гнѣвъ им [4]) здати [5]) и̂ сноχам твоим [6]) и̂ вшед Ной на горꙋ а̂раκитскꙋю [7]) и̂з начала же [8]) vac. [9]) дод. Ной [10]) дод. чл҃вкъ [11]) не могꙋ [12]) възми [13]) цѣсты [14]) къ г҃ мц҃ъ [15]) дод. Ной и̂з горы [16]) дан [17]) наліав'шин [18]) дод. и̂спити [19]) Ной [20]) възлѣ[ѣ] [21]) почити [22]) въплашати ѥго [23]) дод. мои [24]) потопити всю землю [25]) сътворити [26]) и̂ со снѣ҃ми нашими и̂ сноχами [27]) за з҃ лѣт. то рек и̂ ѹ҃спе. на ѹ҃трїа же въшед на горꙋ [28]) дод. и̂ м҃. ноцій [29]) не рѣχ ли ти а̂зъ: не покѣж женѣ своей ни и҃номꙋ къмоꙋ? и̂ нѣ҃ почто [30]) рассыпасѧ [31]) грѣχ твой: покаисѧ ѥ̂моꙋ. дас-ти [32]) клетрин [33]) съзиждеши ковчег и̂ в том словѣ [34]) не понѣлѣшлес[ѧ] [35]) но [36]) скон'ча [37]) дод. Н и [38]) дод. безаконїи своиχ [39]) реч[ѣ] а̂гг҃лъ Гн҃ъ ко Ною [40]) пойди [41]) и̂ сноχы [42]) ѿ скот [43—43]) vac. [44]) Ной же [45]) повелѣ [46]) дод. Гн҃ъ [47—47]) vac. [48]) родоꙋ чл҃ческаго [49]) нж χотѧ ѥ̂го погоꙋбити [50]) когда же в'нійде [51]) прапрѣжднo [52]) и̂ залечи [53]) ѿ конец [54]) и̂ пойде к'сѣми ѿ к.ници кода морѣкам [55]) плач гор'кїи [56—56]) vac. [57]) жиκоꙋщиχ [58]) дїаволским наꙋченїемъ [59]) vac. [60]) рече ей [61]) ѿ каан'нал [62]) vac. [63]) vac. [64—64]) vac. [65]) vac. [66]) ѥ̂гда же ѿ каан'ный дїаволъ χотѧ[й] [67]) въ мыш [68]) дїаволѧ злаа χ...рост[ь] [69]) оуж[ѥ]ли . [70]) и̂ паки [71]) летѣκ ѿ крѣтѥ [72]) и̂ оу҃ломїк принесе [73]) пригнати вѣтром ковчегъ [74]) тѫ ѿ сѣчет въ горѣ а̂раκитстѣй [75]) и̂ сноχы ѥ̂го [76]) на къздуχи [77]) на своей земли [78]) Въ пръвое же лѣто р҃ и г҃ лѣта родисѧ Ноюкъ сн҃ъ и̂ нареч[ѥ] и҃мѧ ѥ̂мꙋ Мжн'ть [79]) дод. въ г҃ лѣт [80]) сн҃ке Ноѥ̂ки [81]) западнаѧ страна [82]) и̂ пристависѧ ко Бо҃ꙋ.

В рукописі о. Теодора з Дубівця ст. 123—126 є подібний текст, троха коротший, з котрого й виписано повисші варіанти. Із надрукованих Тіхонравовим (Памятники отреченной русской литературы II, 213—281) чотирьох текстів слова Меѳодія Патарського тілько один, і то найпізнійший (із XVIII в.) має отсе оповіданє про потопу сьвіта. Воно майже зовсім сходить ся з нашим; негнюче дерево названо там „кленрикъ“, а уступ про те, як жінка Ноєва не хотїла йти до ковчега, оповідає ся там троха докладнійше, чим у нас: „стом же Ной и нача звати женꙋ свою къ ковчегꙋ, она же не идѧше, но ожидаше дїаволскаго слова, еже ей рече κѣсъ: „Ѥгда ти речетъ мꙋжъ твой тако: „Поиди окаанниче дїаволе!“ тогда ты поиди къ ковчегꙋ. Ной же много звааше женꙋ свою къ ковчегꙋ, но послѣди съ яростїю рече ей: „Поиди окаанниче дїаволе!“ Тогда она поиде къ ковчегꙋ, а дїаволъ съ неюжь къ пазꙋсѣ вниде въ ковчегъ“ (op. cit. 249 252). В старих редакціях, близших до грецького орігіналу, Мунт названий Монітоном. Те саме оповіданє є і в збірці Пипіна (Пам. стар. русской лит. III, 9—10); негнюче дерево назване тут „немотриклинъ“.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

В. Крехівська Палея стор. 115—116, 119—120.

Быс[ть] 8во въ ѕ̃-сотное л҃кт[о] а̃-е живот[а] Ноєва перкый дн҃ь перваго мц҃а йсмче вода ѿ лица земли. ѿкри Ной покровъ ковчег8 иж[е] створи й̂ вид[е] і̂ако йсмче вода ѿ лица земли. въ мц҃ь вторый въ кз̃ мц҃8[1]) рече[е] Гс̃ Бж̃ Ноєви гл҃м: йзыди йс ковчега ты и жена твоа̂ й̂ сн҃ве твои̂ й̂ жены сн҃въ твоихъ й̂ вси зверїе̂[2]) й̂ гады й̂ всм движющаасм по земли йзвед[и] с собою, да растете см̂ й̂ плод[и]тесм по земли. й̂ йзыде Ной й̂ вси иж[е] с нимъ[3]) ис ковчега[4]). ѾтолЕ[5] начаша корабла творит[и][5]). Рече[е] же Гс̃ Бж̃:[6]) не приложю к томѕ проклати землю. й̂ бл҃сви Бж̃ Ноа̂ й̂ сн҃ы его й̂ рече[е] емѕ: растите см̂ й̂ плодите см̂ й̂ множ[и]тесм̂ й̂ йсполнит[е] землю й̂ ѡкладайте[7]). й̂ трепет ваш и страхъ[8]) да боудет на всех скотехъ й̂ на всех птицах нб҃ныхъ й̂ на всѣх движющихъ с[м] по земли й̂ на всех рибах морьскых, й̂ всм под рѕкы вамъ дах, й̂ всякъ гадъ йже е̂сть жикъ, да бѕ[де]ть въ снед і̂ако зелиє̂ травноє̂. дахъ вам въ снед всм развее мас й̂ к крови дш҃а его не снесте. къзбранмет 8во вл҃дка Гс̃ кровоа̂денїа̂, да быша дш҃а не і̂али. і̂акож[е] во чл҃ѕ дш҃а, також[е] и бесловесным кровъ. ѿ Ядам[а] 8во й̂ до Ноа̂ зелиє̂ й̂ жито 8во ѣдахѕ чл҃вци, вес крови ж[е] 8во мас нн҃ѣ і̂асти повеле Бж̃, і̂ако травѕ земнꙋю:[9]) безкровна соуть зелїе. йво вашю кровъ дш҃ь ваших йзыщю ѿ рѕкы чл҃ческыа̂, брат[а] е̂го, взыщю дш҃ю чл҃ческоу за кровь его, да пролеть см̂, і̂ако въ ѡбразъ бж҃ий сътворихъ[12]).

Бѣахѕ[11]) же сн҃ве Ноєви йсшедший й̂с ковчега, Сим, Хамъ, Яфетъ. начать ж[е] Ной землю делат[и][12] й̂ насад[и] виноградъ, й̂ пикъ ѿ него й̂ ѕписм, не во йскѕсна[13]) бе стр̃сть пѣанства тогда. того рад[и] Ной не похѕленъ быс[ть]. й̂ ѡбнажи см̂ в домѕ своемь. Хамъ же 8во виде наготѕ ѿца своего, йзлеже вонь й̂ повед[а] братї. приемши[же] Симъ й̂ Яфетъ ризы й̂ възложиста на об҃ рамѣ свои̂ й̂ йдоста ѡпакы, і̂ако не видети[14]) наготы о҃ца своего, й̂ прикриста о҃ца своего, й̂ наготы о҃ца своего не видеша. изътрезвивжес[м] Ной ѿ вина й̂ разѕме, что сътвориша емѕ сн҃ве е̂го, й̂ рече[е]: бл҃свнъ Гс̃ Бж̃ Симовъ, Хамъвъ же родъ да боудет[15]) рабъ йма. й̂ да ѕпространит Бж̃ Яфета й̂ да вселит см̂ в села Симова!

(Пр҃орчество Ноєво). Разѕмеѣши ли,[17]) что прорече бл҃женый Ной, еж[е] вселити см̂ Яфетѕ к села Симова? то[18]) бо ѕведе Ной, і̂ако Бж̃ ѿ Симова колена род[и]тисм, темже рече[е]: бл҃свнъ Гс̃ Бж̃ Симовъ. почто же рече[е] Яфетѕ распространити см̂?

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

кѣдаше[19]) бо Ной, ѩко колшаѧ частъ[20]) ѿ Ѩфета ѩзыдет. а єже рече: вселитсѧ в села Симова: селомъ ѕбо законъ наменѧетъ[21]), ѩже ѩ быс[ть]. Ѩфетово племѧ внид[є] в законъ ѩ ѕтвердишас[ѧ] к немъ паче сн҃въ Симовъ[22]). сн҃ве бо Симови приѩли паки[23]) преж[є] законъ ѿ Б҃а, но не ѕвѣришас[ѧ] съ Б҃мъ дх҃а своєг[о], ни ѩзволиша ходит[и] в нем, ѩкож[є] бж҃ственый Д҃вдъ гл҃а. Хамово же племѧ раздели сѧ въ весь поганьскый ѩзыкъ ѩ приѩша кѣрѕ Бахмѣтовѕ[24]), ѩже ѡскверни землю, ѩхже Ной намени хлапи: хлапи бо быша вѣрою, иж[є] в жидовъскаго хлапа вѣроваша.

[1]) Кол. исше землѧ [2]) Кол. дод. и птицѣ же [3]) Кол. ѩ придоша [4]) Кол. дод. в первыи дн҃ь мц҃а ѳ҃-го [5—5]) Кол. Ков. vac. [6]) Кол. по Бъ҃ дод. помышлю [7]) Кол. дод. ію [8]) Кол. дод. кашь [9]) Ков. ико бездѕшьна и [10]) Кол. дод. чѧвка [11]) Кол. Бахоуть [12]) Кол. тѧжарь земли бъіти [13]) Кол. неискоушена [14]) Кол. ѩко же къі нма не видѣти [15]) Кол. Хамъ же да коудетъ [16]) Ков. Кол. vac. [17]) Кол. Да не разоумѣеши [18]) Кол. Ков. тоу [19]) Ков. видѣ, Кол. кѣдѧ [20]) Ков. дод. ѩзыкъ [21]) Кол Ков. намѣнѧетьсѧ [22]) Ков. Кол. Симокыхъ [23]) Кол. вѣша [24]) Кол. Бахмичю, Кол. иже.

Палея Толковая, Москва 1892, стор. 108—114, стовпцї 215—216, 217—219, 225—227, відки й виписані повисші варіанти.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

IX. Від Ноя до Авраама.

А. Із слова Меѳодія Патарського стор. 19—22.

(Мунт і Неврот і перші війни). По ѹ҃мертвїи же Ноєвѣ во пѧтсотное лѣто третой тисѧчи вн҃ци Ноєва родѕ[1]) начаша здати совѣ столпъ глюще: ѧще соткорит Бг҃ъ дрѕгїй[2]) потопъ, то на столпъ сый в҃шедши живи[3]) бѹдемъ[3]). тыйжъ[4]) бѕдовали[5]) столпъ чтиридесѧт[6]) лѣтъ, и̑ сотвориша[7]) вишше ѿблак. Бг҃ѕ же не ѹ҃годно быс[ть] дѣло йхъ. є҃гда же лѧгоша на нощъ[8]) на столпѣ, и̑ быс[ть] рано восташа, хотѧтъ[9]) дѣлати, и̑ почали мовит[и] розними[10]) ѩзики, роздѣли бо Бг҃ъ йхъ на седмдесѧт и̑ два ѩзики.[11]) и̑ нападе на нихъ̀ страх и̑ ѹ҃жасъ, и̑ поскочиша йз҃ столпа на землю, и̑ падоша на седмдесѧт и̑ двѣ страни[12]) землѧ, кождо йхъ своймъ родом. и̑ ѿверзе Бг҃ъ[13]) чтири вѣтри великїѧ, востокъ, запад, ю҃гъ, сѣверъ, и̑[14]) всѧ двандацѧт вѣтра[14]), и̑ резмета[15]) столпъ до земли.

Сн҃ъ же Ноєвъ Мѕнтъ живѧше на полѕноцной страни земли, и̑ пр҃їялъ дари многи ѿ Бг҃а, и̑ ѹ҃мрдисѧ[16]), и̑ ѹ҃строй ѹ҃мечнѹю хитрост[ь] йзѿкрѣте[17]). и̑ кнему̀ пришедъ Неврот̀ законѕ наѹ҃чисѧ, како є҃мѕ[18]) цр҃ствовати людми. Неврот же,[19]) братъ Неврономъ, вѣ[20]) ѿ племене Симова, и̑ той первое цр҃ствова[21]) на земли во Вавилонѣ великѣмъ градѣ. и̑ потом поставиша себѣ цр҃ѧ Хамови сн҃ве,[22]) є҃мѕже ймѧ Неѿпїй.[23]) Во третюю же тисѧчѕ пѧтсотъ сѣмдесѧт девѧтого[24]) цр҃тва Неврот̀ова[25]) посла Неврот̀ йже[26]) ѿ племени Ѩфетова мѕжа, ймѧ є҃мѕ Мридый, силный зѣло и̑ хитрый[27]) по всемѕ; йде на полѕноцїе ко Мѕнтѕ сн҃ѕ Ноєвѕ и̑ сотвориша є҃мѕ градъ, и̑ нарече ймѧ є҃мѕ по своємѕ ймени Мѕнтъ.[28]) и миръ[29]) велми быст[ь] во царство Мѕнтово и̑ Неврот̀ово.[30]) Й ѣще[31]) при цр҃ствѣ сн҃а Симова[32]) не вѣ миръ, но воєвахѹ дрѕгъ на дрѕга. написа же Мѕнтъ ко[33]) Неврот̀ѕ: царство Ѩфетово хощетъ ѿпѕстити царство Ѩфетово.[34]) сїй во выша первїй[35]) царь на земли и̑ ѹ҃видѣша[36]) ѿтолѣ[37]) чл҃ци, и̑[38]) почали[38]) ставити совѣ царѣ[39]).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

По цр҃ствїи же Невротовѣ во сѣмьдесѧт[40]) четвертое лѣто коєвати почали на[41]) себе[41]), и повѣкованно быст[ь] єгипетское цр҃тво ѿ Неврота[42]) царѧ, и пр҃їѧто быст[ь] цр҃ство вавилонское ѿ племени Невротова даже до Хѳжита[43]). Сей же женѳ повѧ[44]) ѿ племени Хамова[45]), и плѣкни[46]) и пожже всю землю западнѣю[47]). и во второе же лѣто царства Хороздїска сѧ Роздїѧна[48]) сокрашасѧ сѧнове Хамови и пойдоша на восточнѣю странѳ битисѧ со цр҃мъ Хороздимомъ[49]). кѣ же к нихъ войска[50]) триста и двадцѧт тысѧчїй пѣшихъ с палицами точїю[51]). Слышав же Хороздїй пѳстивъ войско свое на ных на слонехъ ѩздѧще[57]), и ѩзкы всѧ[55]) и не кѣткъ[56]) нѣ єдинь ѿ ных. и к томѳ не смѣли[57]) коєвати сѧве Хамови. и потомъ начаша царѣ коєвати.

[1]) кѣ род [2]) в'торое [3]) ѩзкоудем. За сим слѣдує отсе речене: третїи же род не примѣсишас[ѧ] к' ним гл҃: ѧще ли сътворит Гс҃ в'торое потопь, кѫди вола єго. [4]) ѡ'ниж[є] [6]) здаша [6]) о҃ [7]) ѹ҃строѩша єго [8]) в' ночи [9]) vac. [10]) гл҃ати ѩнѣми [11]) на кѣ ѩзык [12]) пойдоша на кѣ стран [13]) vac. [14—14]) vac [15]) разори [16]) и мд҃рость [17]) и ѡ'строномѣкиною хитрость ѩзыкѡ'брѣт[є] [18]) vac. [19]) дод. быс[ть] [20]) и [21]) то быс[ть] цр҃'ство [22]) дод. ѿ своих мжжїи [23]) ѡ'ний [24]) дод. въ лѣто ж[є] ѳ҃-є [25]) Некронока [26]) vac. [27]) мжжи сильнїи и мѹ҃дрыи вели хитри [28]) Мжитов град [29]) мирнож[є] быс[ть] [30]) Некроноко [31]) пакиж[є] [32]) Некронока [33]) vac. [34]) цр҃'ство Яфетово вѣсе ѿпоустити хощет и цр҃'ство Хамово [35]) дка [36]) vac. [37]) дод. начаша [38]) vac. [39]) сѣкѣ цр҃ѧ [40]) р҃ [41]) vac. [42]) Некрона [43]) Хѫзита [44]) дод. сокѣ [45]) тут дод. поѧтъ женѹ єго внѹк собѣ и соуди ю м'ръ женѹ сокѣ, и роди ємоу сѧ Роздѣѧ. сїиж[є] сѣкра силоу многоу ѡ'коло себе и прїиде на плем ѧ Хамово [46]) плѣкі ѧ [47]) всѧ земла западныѧ [48]) Роздѣєва сѧ Хороздина [49]) Роздѣем [50]) быс[ть] ѹ҃ них вом. [51]) vac. [52]) Слышав' [53]) и некрѣжаше къ них д'ндеж[є] прїидоша [54—54]) и и ѹстн вом свом на них на слонѣх [55]) ѩзкиша их късѣх [56]) не изкѣже [57]) не смѣкше.

Варіанти виписані з рукопису о. Теодора з Дубівця стор. 127—129. В текстах Слова Меѳодія, напечатаних Тіхонравовим, находимо в оповіданю про отсї події ось які відміни: а) в текстї писанім в р. 1345 попом Филипом для болгарського царя Івана-Олександра Мунт називає ся **Монитонъ** або **Монитъ**; стовп вавилонський будують сини Ноєві вернувши ся зі сходу, в тім числї і Монит; сей остатній опісля знов вертає на схід і живе в краю, що називає ся **сѧнчнаѧ страна**; там винаходить астрономію; від него Неврод навчає ся штуки царюваня і робить ся першим царем. Неврод є син Сифів а „**братъ Проѹ**“; він царює в Вавилонї, що збудований в 3790 роцї; тодїж і племена Хамові ставлять собі царя іменем Понтипа. Між Монитом і Невродом панує супокій, **междоу же сѧнкъ Хамовѣхъ и Невродовѣх не бѣше мира, нж дроугъ на на дроуга въѳржѫаахѫсѧ. Въсписа же имъ єпистолїѫ Неврод**

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сице: вѣсте ꙗко цр҃ство сн҃ъ Ꙗфетовѣхъ силно естъ и̑ велико и̑ можетъ потрѣбити цр҃ство сн҃овъ Хамовѣх, понеже и̑ прѣжде цр҃ствова на земли. В р. 470 Вавилоняни з Невродом побивають Єгиптян. и̑ оукрѣпи сѧ цр҃ство Вавилѡнское сѣмени Невродовоу даже до Хозоумизедека ꙗвленїа. По смерти Хозумизеда помѣтъ сн҃ъ его Ѝздинь матере своѥ къ женѣ и̑ роди сн҃а Ꙗреда. Сей воюється з Хамітами, а в другім роцї панованя его сина Хозроя 320 тисяч Хамітів з палицями ідуть на него. оуслꙑшавъ же ѻ̑ них Хозрои оукоа̑ сѧ и̑ ѻ̑стави ихъ дондеже прндошѣ Тигръ рѣкѫ, тодї посилає напроти них своє військо на слонах і побиває їх усїх до одного (Памятн. отреч. рус. лит. II., 214—215). б) В рукописі Моск. Сінодальної бібліот. XV в. (ч. 682) четвертий син Ноїв зве ся Моунтъ або Моунитъ і живе також у соняшній сторонї; про Неврода сказано те саме, що і в попереднім ркп., та додано, що він началникъ бы[ть] столпотворенїю. Загалом сей текст дуже близький до болгарського. Цар вавилонський названий раз Хѕзимизевед, а раз Хозюмизед; син его Ѝздим женить ся зі своєю матїрю і має сина Ѝареда; сего син Хозрой також з разу боїть ся Хамітів, а потім побиває їх (op. cit. 228—230). в) В тульськім ркп. XVIII в. син Ноїв зове ся Мунт; про стовпотворенє оповідаєть ся достоту так як в нашім рукописї, т. є. на підставі Палеї, з додатком уступу про Ѳалека, що не хотїв будувати стовпа і ставши правітцем Сирийців, задержав ту саму мову, котрою говорив Адам (се у нас далї розповідає ся про Євера, предка Євреїв). І тут переписчик із астрономії зробив „мѕдрость остроѕмнѕ“; Неврот тут не син Сифів, а „отъ племени Симова“; перший цар Хамітів зве ся Неонись. Оповіданє про спокій і початок війн і про лист Неврота перепутане: „зане отписа Мѕнтъ царство Невротово ядетѕ и восхотѣ опѕстошити царство Хамово“. Цар вавилонський по Неврот зовеся Хузит; уступ про его сина, що оженив ся з матїрю, пропущений. Внук Хузита — Хоздрой, насамперед сам нападає на Хамітів, а в 2 роки опісля вони нападають на него з палицями. Хоздрой „небреже о нихъ, дондеже прндоша третꙗю рѣкѣ“, а тоді побиває їх своїм військом на слонах (op. cit. 252—532). г) В ркп. XV—XVI в. Моск. Синод. бібл. ч. 591 син Ноїв зве ся Моунтъ; Неврот названий его братом а потім сином брата; перший цар Хамітів зве ся Ѻмпии. Мунт пише нарѣчиє къ Неѵ̑ротоу: цр҃ство Ꙗфетово то хощет ѡ̑поустити цр҃ство Хамово; цар вавилонський по Неврот зве ся Хоузитъ; внук его пѫ̑ Исоудию мт҃рь свою женѣ и̑ роди ѥмоу сн҃ъ Ѝрездию; сей нападає

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

на Хамітів, за що ті в другім році панованя его сина Хоздрова нападають на Вавилон. Та слышав же Хоздров и ѡсклаби сѧ и некреже их, аж як перейшли третю ріку, пускає на них своє військо на слонах і побиває їх усіх до одного.

Б. Крехівська Палея стор. 120—122, 128.

[Свер і стовп Вавилонський] Симъ же род[и] Арфаксада и быс[ть] всѣх лѣт Симовъ ѯв. Арфаксад роди Каинана; той Каинан спїса ѡстровмѣкю[1]). и быс[ть] всѣх лѣт Арфаксадов[2]) т҃. и ѳ҃. и ѕ҃. Салаж[е] род[и] Явера. и быс[ть] всѣх лѣт Салинъ ѱҝ. Їаверь же род[и] Фалека. при сем столпотвореніє быс[ть]. по потопе ѕво чѣком множащимьс[ѧ] внѣтрь на въстоцѣ, идеже се бе[2]) ковчегъ, тѣ и расплодишас[ѧ].

(Ѻ столпотвореніи и ѡ разореніи їазык). Въ дни же сїа ѡбрѣтоша полѧ[4]) на земли нарицаѥми Сенаръ. един[а]го їазыка вси в кѵпе сѣще, помышлѧхѣ глаще дрѣг къ дрѣгѣ: јако древле нас чѣкъ Бѫ потопом погѣби, ѥгда паки изволитсѧ ѥмѣ разгневат[и], потомъ[5]) погѣбит[6]) и погибнем. и рѣша дрѣгъ къ дрѣгѣ: прид[и]те сътворим плинѣфы и испечемь[8]) ѡгнемь, да могѣтъ ја[9]) терпети ѡ[10]) воды[10]), и съзиждемъ столпъ до небеси, да ѕво потопа избывше[11]) сѣсемсѧ. ѡполчишас[ѧ] к Бѣ на брань, близъ ѥго быѣше, јакоже ѥсме к кѵпе вси. и начаше здати столпъ, и бѣ старишина их и началний[12]) сѣетномѣ ихъ помыслоу именемь Некрет. и[13]) по немь цр҃ствова сн҃ъ ѥго Титъ; сїи бе ѡ колена Хамова[13]). Сверъ[14]) же единъ тогда[15]) не приложїсѧ къ безоумию ихъ, но рече сице: аще бы чѣком Бѫ рѣклъ столпъ на нбо дѣлати, то повелел бы самъ Бѫ словом. јакож[е] сътвори Бѫ нбо и землю, всѧ видимаја и невидимаја. быст[ть] же всѣх лѣт Яверовъ с҃ и м҃.[16]) Быс[ть][17] же Якеръ пѧтый[17]) по Ноѣ. и наченшимъ здати столпъ безлѣпотнымъ помышленїем. и хотѧщимъ имъ на нбо възыти, и трѧд начаше велик дѣлат[и]. Сиждимѣ же ѕво столпѣ къ высоте, и ѡ силнаго вѣтра сверженни бываѥми, инниж[е] приближеннем[18]) слнца съжагаѥми ѡ теплоты издыхахѣ. но чѣколюбець и премдрстивъ[19]) Бѫ мѣрдока ѡ нихъ а не разгневасѧ, и створи смотреніе келиѣ[21]) и не ѳстави их всѣе делат[и] и трѣжатис[ѧ] и престави а ѡ везкожны мерзости. и быс[ть] ѕво делаемѣ столпѣ м҃. лѣт и не скѣршенъ быс[ть]. И снид[е] Гѫ видет[и] столпъ. и реч[е] Гдь: се род единъ и помыслъ их и їазыкъ един. и смеси Бѫ їазыкъ и раздели ја на ѳк.[21]) їазыкъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Й єдин ꙗзыкъ Ядамокъ, имже досюдѣ[22]) глахѫ, тотъ не ѿстꙋпи быс[ть] ѿ Фалека сн҃а Яверова. зане бо Яверъ не пріложи сѧ къ беззаконію ихъ, сего ради того ꙗзыкъ не применисѧ темь.[23]) Й ѿтоле Євреи прозвашас[ѧ]*). По разделеніи бо ꙗзыкъ Гр҃ъ вѣтромъ великимъ раздрѣши столпъ. й єсть ѡстанокъ єго между Ярдра[24]) й Вавилона на поли нарицаемем Синаръ. єсть ѡстанокъ столпа к висотѣ[25]) мр҃. ц.[26]) лт҃. лакти. Тогда бо чл҃вци безумно трѣжахѫ сѧ, хотящи взыти на нбо, да потопа избоудоуть й к Боу҃ ополчат сѧ на врань. й не полꙋчиша своєго свѣтнаго[27]) помишленіа.

1—1) Кол. Ков. vac. 2) Кол. Ков. тут мають: ф҃. й л҃. Каинанъ роди Салоу. й быс[ть] всѣхъ лѣтъ Каинановъ 3) Кол. Ков. сѣде 4) Ков. поле 5) Ков. потопомъ 6) Кол. дод. нъı 7) Кол. дод. ксн 8) Кол. дод. и 9) Ков. водоу 10) Кол. vac. 11) Кол. дод. сйсемсѧ ксн в немъ, й оуполчимъ сѧ к Боу҃ на врань близь єго бывше 12) Кол Ков. началникъ 13—13) Кол. vac. 14) Кол. Яваръ 15) Кол. vac. 16) Кол. ф҃. 17—17) Кол. vac. 18) Ков. преженіемь 19) Ков. прм҃дрыи 20) Кол. сѣвори пак[и] строи велик 21) на о и. на ѥдинъ 18) Кол. ꙗзыкъ 22) Ков. досадѣ, Кол. досждѣ 23) Кол. тѣмже оубо 24) Кол. Ков. Ясоура 25) Кол. дод. и к широтѣ 26) Кол. ѕ҃ 27) Кол. пѣстаго.

Палея Толковая, стор. 114—115, 122, стовпці 228 - 230, 243—244. відки й виписані варіанти.

В. Крехівська Палея стор. 129.

(Серух і Нахор). Сенж[є] Серꙗхъ[1]) начат церковє й кѫмиры творит[и] к род[є] своємꙋ въ имѧ храбрыхъ чл҃къ, дабы имѧ их не беспам[ѧ]тно был[о], но да[2]) быша взирающе на кѫмиръ чл҃вци й ѿного храбра бывша поманоули. Той ж[є] Серꙗхъ[1]) род[и] Нахора. й быс[ть] всѣхъ лѣт[3]) тл҃. Нахоръ же род[и] Фарѳ. й быс[ть] всѣхъ лѣт Нахоровъ сн҃. Нахор ж[є] начать також[є] творити кѫмири, ꙗкож[є] й ѡц҃ь єго Сероух. но потомѣ[4]) дїавол ноужаше ꙗ[5]) велми прельстити род єврейскъ, да быша забыли бг҃дти бг҃а й поклонѧлис[ѧ] кѫмиром, еж[є] й быс[ть]. Нахоръ бо не раздѣлѣ, ꙗко ѡц҃ь єго Сероух не[6]) бг҃ѡтвораше[6]), но[6]), въ[7]) чл҃вкъ мѣсто[8]), тѣмъ[9]) не раздѣвъ ꙗко Бг҃а чтѧше й поклонѧшесѧ им. й продаꙗше кѫмири в весь род єврейскый. також[є] й ѥномыслиници мимоходѧще кѫповахѫ, й забывъше бг҃дть бг҃ю поклонѧхѫ сѧ кѫмиром. дїаволъ ж[є] радоваше сѧ, паки вшедше въ прелщенныꙗ чл҃вкы.

*) Тут пропускаємо обширну палейну ґеографію (стор. 122—128), котра належить хіба до історії ґеографічних та етноґрафічних понять в середньовіковій Европі, та для нас не має значіня.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

[1]) Кол. Сжроух, Кол. Скжерѕхъ [2]) Кол. а [3]) Кол. Ков. дод. Сьроухокъ [4]) Кол. Ков. ктомоу [5]) Ков. Кол. vac. [6]) Кол. Ков. vac. [7]) Ков. Кол. во нима доблестьныхъ [8]) Кол. Ков. vac., додано: творяше кжмиры [9]) Ков. Кол. се же Нахоръ.

Палея Полковая, стор. 123, стовп. 245—246, відки й виписані повисші варіанти.

В. Ковельська Палея, стор. 662—663.

(Арот і Марот). Бѫ посла съ нбсе на землю два аггела соудити, ако да добре и право сѣдѧт всѣм, имена же имь Ѩроть и Марот. пріидеж[е] нѣкаѧ жена прю имоущи, призва сиѫ на шѣд и представї им вино, еж[е] Бѫ не питї им заповеда. онижь ѕпившес[ѧ] возыскаша сїю въ безчестїе. шнаж[е] не сложившис[ѧ] им и взыйде на нбо и реч[е] Боу ѩже ѡ собѣ. Бѫ же вид[ѣ] сїю и прѕ ѩж[е] ими слышавь, сътвори ю дньницѕ на нѣ сїющи посред[и] звѣздъ, аггломъ же тѣм за тъ грѣх изволшим зде моучитис(ѧ), а не к боуд[ѕ]щїй вѣкъ, й шѣкшени сѫт за нозе веригою желѣзною къ Вавилонском ровѣ до сждного дне.

Оповіданє се виймаємо із статї про Магомета, що часто стрічає ся по рукописних збірках. Статя вписана в ту саму книгу, в якій находить ся Ковельська Палея, являєть ся як виписка із Житія св. Теодора Едеського. Та поміщене в нїй оповіданє про ангелів Арота і Марота взяте з грецького писателя, царя Івана Кантакузена, що скинений із царства зробив ся монахом і написав чотири промови против Магомета. Грецький текст тих промов надрукований у Міня (M i g n e, Patrologiae graecae cursus completus, t. 153 p. 628). Відки взяв Кантакузен се оповіданє, котре він вкладає в уста Магометови, не звісно; Грінбаум догадує ся, що взяв его з якогось коментария до Корана. В Коранї згадують ся справдї ангели Арот і Марот, але отсего оповіданя нема. Натомісць воно знаходить ся в однім із жидівських Мідрашів. Гаммер-Пургшталь, Віндішман, Деляґард і другі ориенталїсти схиляють ся до того, щоб признати сему оповіданю перське жерело, гл. M. G r ü n b a u m, Beiträge zur vergleichenden Mythologie aus der Hagada (Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft t. XXXI, стор. 227—228).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

X. Оповіданя про Авраама.

А. Крехівська Палея, стор. 129—136, 149.

(Книги ѡ Аврааме праѳ҃ци и патриарсѣ). Фара роди Авраа҃ма. и начат Фара тож[ѥ] дѣло творит[и], ѥже вид[ѣ] ѕ ѳ҃ца своего Нахора. и покланяше сѧ идолом и жертвы пред нимї жрѧше и юнцѧ и все ѕгодїѥ дїа҃волѕ творѧше. ѥже видевъ Авраам въ мноѕѣ недомышленїй быс[ть] и глаше в себѣ: се бз҃и ѡ древа сѣцѥ, ими же прелщаѥть с[ѧ] Фара ѳ҃ць мои, и бж҃ства[1]) не имѕщи в себѣ, и ѡчи имѣюще и не видѧще, и ѕша имѕще и не слышаще, рѕцѣ имѕще и не ѡсѧзающе, ноздри имѕще [и] не ѳбонѧюще,[2]) и нѣс[ть] глас въ ѕстѣхъ их, тѣмь ж[ѥ][3]) въ истинѕ а҃ко прелщаѥтсѧ ѳ҃ць мои Фара. сиж[ѥ] помысливъ Авраамъ въ дн҃ї стрегѕщю ємѕ бог[и] ѳ҃ца Фары и бог[и] Нахора дѣда[4]) его. и[5]) йспытовахъ,[5]) кыи ѥстъ бх҃ сильный прилѕчаю жребїа҃ моег[о].[6]) егда скончевахъ слѕжбы требы ѡ҃ц҃а моего Фары и бг҃омъ его древѧным и каменым, златымъ же и сребрѧным, медѧным и железным, вшед въ ц҃рковъ йхъ на слѕженїе, ѡбрѣтохъ ба҃ Марѕмафѕ[8]) именем ѡ камени йзваа҃на падша ниць, и[7]) ба҃ Нахина железнаго. и бысть егда видѣх, ср҃дце ми сѧ смате, и помышлѧх въ ѕмѣ своемь и помышлих (sic!) ѡбратити ег[о] на мѣсто своѐ и не възмогох, понеже великъ бѣ. повѣдаж[ѥ] ѡ҃ц҃ю своемѕ и пришедше тріахомь с[ѧ] его възвдкигнѕти на мѣсто его, и ѿпад[ѥ] глава ємѕ. и а҃кож[ѥ] видѣ ѳ҃ць мои и повеле ми принести сечива. и принесох, и ѕсече дрѕгаго Марѕмафѕ ѡ дрѕгаго камени без главы и ѡтерѣгшюю главѕ скрѕши.[8]) и створи йнѣхъ ѥ҃ бг҃овъ и дасть а҃ мнѣ продават[и] вне на поути градстемь. и ѳседла ѳсла ѳ҃ца моего и йзыдох на гостинницю продати их. и се кѕпци ѡ Фанданы сирьскыа҃ градѧхѕ съ велблѕды йдѕще въ Єгупетъ коупити и ѡтоудѕ коконилъ (?) ѡ Нила, и въпросих а҃ и повѣдаш[а] ми. и ѕстрашивше сѧ вїѥ ѡселъ моей ѡ вельблоуд и повѣж[ѥ] и сверже бг҃ы и съкрѕши с[ѧ][9]) трїѥ ѡ них а҃ два ѡстаста. и ако видѣша Єврианѣ, ако бг҃ы имѣх и рѣкоша къ мнѣ: почто не повѣда нам, а҃ко бг҃ы имлѣши, да быхом кѕпили преж[ѥ]

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

скрꙋшенїа. но продаи же намъ ѡставшаꙗ бг҃ы, и мы дад[и]м ти достоинꙋю цен[ꙋ]. и давше ми цⷯꙋ искрꙋшеныхъ бⷯ҃ на ѡставшихъ бз҃ⷯхъ, искрꙋшеныа ж[ⷣ] бг҃ы и ввⷯргох в рⷯкꙋ Гꙋръ,[10]) иже есть на мⷯсте томъ. и погрꙗзоша и ктомꙋ не быс[ть] йхъ.

И йдꙋщю ж[ⷣ] ми поꙋтем размышлꙗх въ ср҃дцї моемъ: что сие есть[11]) дⷯианїе, еж[ⷣ] дⷯлает оц҃ь мои? не паче ли той есть бг҃ъ бг҃омъ его,[12]) имь ж[ⷣ] и того йзваанїемь и сторганїемь[13]) мꙋдрости его бываютъ? и паче бы лⷯпо имъ покланати с[м] оц҃ю моемꙋ, ак[о] того дⷯло бывающим. что сий зде[14]) оц҃а моего в делех своих? се Марꙋмафъ паде см и не може въстати въ храмⷯ своемь, ни азъ же единъ възмогох въздвигнꙋти его, дондеж[ⷣ] приде оц҃ь мои и въздвиго[хо]мъ ег[о]. и тако йзнемогъшимъ нама и[15]) ꙁроних[15]) ег[о] и[15]) ѿпаде глава емоу. и положи ег[о] на йномъ камыце дрꙋгаго ба҃,[16]) егож[ⷣ] йздела без главы.[17]) и прочих ё. бг҃овъ съкрꙋшивхшихъ см съ ослати, иже ни сами себⷯ помогꙋтъ[18]), йзбавити не възмогоша, ни ослати зла сътворитї, зане а҃ съкрꙋши; тии[19]) скрꙋшенїа их [не] йзыдоша из рекї.[20]) како ꙁко възможет Мароумафа бⷯ҃ щц҃а моего дроугаго камени главꙋ имьї и[21]) дроуг[а]го[21]) створенъ[21]) спасти чⷯка ни[22]) ꙁслышати мⷯтвꙋ чⷯвчю?[23]) І сице Аврамꙋ помышлꙗющю и прийдох в домъ ѡц҃а своего и напойхъ ослꙗ и дахъ емꙋ ѣдь.[24]) и дахъ сребро в рꙋцⷯ оц҃ꙋ своемꙋ Фарⷯ. и ако виде мꙗ, рад бысть и рече: блг҃овнъ тыї Аврамⷯ бг҃омъ моим, зане принесе цⷯꙋ бг҃омъ, ако не быс[ть] трꙋдъ мои тощь. и ѿвⷯщавъ рⷯкох емꙋ: слыши ѿче Фара, блг҃овни бз҃и тобою,[25]) ако ты бⷯ҃ темъ, понеж[ⷣ] ты тⷯхъ сътвори [а[26]) не[26]) шне[26]) тобꙗ[26]].*) ако блг҃овнїе йхъ погибель есть и сила их тоща, иже сами себⷯ не помогоша, то тебⷯ ли помогоꙋть или и мнꙗ[27]) блг҃ꙗть? азъ тобⷯ блг҃ъ бых въ вⷯци сей, зане смыслом моимъ принесох ти цꙋ[28]) скроушеныхъ бг҃ъ. онь ж[ⷣ][29]) слышавъ разгневаша [мб разгнева см] аростию на мꙗ, имь ж[ⷣ] гл҃ахъ словеса жестока на бг҃ы его. І азъ ж[ⷣ] арости рад[и] оц҃а моег[о][30]) йзыдох вонъ. таже възва мꙗ и по малей рече ми створити брашно въ снед[ь].[31]) и быс[ть] сбирающю ми ратесы древаныа и обретох в них ба҃ мала, йже во ослони въ шюйци ми,[32]) и писано бⷯкⷯше на челе емꙋ: бⷯ҃ Барисат. и быс[ть] ако ѡбрⷯтох его и [не] повⷯдах[33]) оц҃ю моемꙋ, ако бⷯ҃ древана Барисат[а] обретох в трескахъ. и складшю ми огнь сътворит[и] брашно ѡц҃ю моемꙋ и приставих Барисат[а][34]) воз гнещенїа ѡгнꙗ гл҃ꙗ емꙋ пресещенїемъ [мб. съ прещенїемъ]: Барисате,

*) Дописано на боцї иньшою рукою.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

блюд[и], да не ѕгаснет ѡгнь, дондеже придѕ азъ! аще[35]) л[и][35]) ѕгаснет,[35]) то дми нань, да сѧ възгорит. и възратившю [sic] м[и] сѧ ѡбрѣтохъ Варисата падша сѧ[36]) въ знакъ[36]) и нозе бѣ ѡбѣ ѻгнемь съжженї люте. и въсмѣѩвсѧ в собѣ и рѣкох: по истинѣ, Варисат[є], ѕмеѣши[37]) гнетити ѻгнь и варити брашно! по мале же и весь Варисат сгорѣ и быс[ть] попеломъ. и принесох брашно ко ѻцю [да][38]) ѩсть, и вино и млеко и питье, и наслади сѧ и бл҃ви Марѕмафа бг҃ѣ своѣго. рекохъ ж[є] к немѕ: ѡ҃че Фаро, не бл҃клнй Марѕмафа бг҃ѣ своѣг[о] ни похвали! хвали же паче Варисат[а] бг҃ѣ своег[о], зане ѩко люблѧ тебе въвѣрже сѧ въ ѻгнь на свареніѣ пица твоѣ. и рече:[39]) да где єсть нн҃ѣ? и рѣкох, ѩко згорѣ въ ѻгни и быс[ть] попелъ. и рече: велика сила Варисатова и створѕ йного дн҃сь и завтра сътворит пицю мою. азъ же Аврамъ ѩко слышах словеса ѻц҃а моѣго и ѡскорбѣх въ ѕмѣ своѣмь и рекох: како ѕво помощник ѻц҃а моѣго ѣсть зделанїѣ имъ твореніѣ тѣла? йли[40]) ѕво[40]) тело[40]) повинѕлъ[40]) воудет своѣй дшѝи й[41]) дшїю[41]) дх҃ови[42]) безѕмию и невежствѕ? и рѣхъ: єдиною подавлєт пострадат[и] зло, да вѣрѕ[43]) оумъ свой въ чт҃отѕ и мысли своѩ ѩвленьї створѕ ѡц҃ю своѣмѕ. и рѣх ѡц҃ю моѣмѕ: коѣго похвалиши бг҃? безѕмьствѕѣши въ мысли своѣй! се бз҃и брат[а] моѣго[44]) Нахора стоѩща въ храмѣ чт҃нѣйши соуть паче сих твоихъ. се во Зоухъ бг҃ Нахора*) брат[а] моѣго[44]) чт҃нѣйши єсть Марѕмад[а] бг҃ѣ твоѣго, зане златым ѕчиненїемь[45]) ѡ чл҃кѣ ѕчиненъ єсть и створенъ єсть. аще йзменит сѧ лѣтом,[46]) то паки потворить сѧ, а Марѕмафъ аще скрѕшить с[ѧ], то не йсправить с[ѧ], зане камень єсть. чтож[є] Навоу[47]) боу҃ надь дрѕземь козьї.[48]) йже стойть съ Зѕхеѣмь,[49]) ѩко чт҃нѣиши єсть паче Варисат[а] бг҃ѣ, иж[є] єсть ѡ древа дѣлан и ѡ сребра кованъ, ѩко и тъ ѕкраш[є]нъ єсть на виденье чл҃комъ. Варисатъ же бг҃ твой ѣще сѕцю емѕ прежде йздел[а]нїѩ йскоріневанъ[49]) на земли великъ си и дивенъ съвѣнимъ и цвѣтъ и похвала.[50]) посече[н] ж[є] и сечивомъ и твоею хитростью створенъ єсть,[51]) и се ѕже йсше и погыбе и тѕкота[52]) ѣго ѡ выїсотьї паде на землю и ѡ велїчества приде в милость [мб. малость] и позоръ лица ѣго покры[53]) и въ потъкновени[54]) быс[ть], и самъ изгорѣ ѡгнѣмь и быс[ть] ѻгнѣмь и нкс[ть] ѣго ѕже. и гл҃ѣши, да сътворѕ дрѕгьїй, иж[є] оутро сътворит ѩдь мою. йже и самъ сгорѣ, [како[55]— может ѩдь сотворити?[55]]*) И реч[є] ж[є]: ксмко[56]) ѡгнь чт҃нѣиши ѣсть бг҃ твоих зла-

*) Перечеркнено і иньшою рукою поправлено „Арона“.
**) Дописано на маргінесі иньшою рукою.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тыхъ и̑ сребрѣныхъ и̑ каменыхъ и̑ древѧныхъ, зане о̑гнь и̑зъжигаетъ твоѧ бг̑ы, бз̑и же жжеми повинꙋ́ю́т сѧ о̑гню, о̑гнь же рꙋ́гаѧ сѧ имъ погꙋбаетъ и̑хъ. но ни того бг̑омъ нарекꙋ́,[57]) зане покоренъ е̑сть водамъ. чт̑нейши же е̑го вод[ы] сꙋ́ть, ꙗко ѡ̑гневи о̑долеваютъ и̑ земли плод ꙋ̑слажаютъ. но и̑ тѣхъ бг̑омъ не нарекꙋ́, ꙗко вода подъ землею̑[58]) клонитъ сѧ, но паче чт̑нейшꙋ́ю землю нарекꙋ́, ꙗко ѡ̑долѣваютъ земномꙋ́[59]) е̑стествꙋ́. но ни тꙋ́ю бг̑омъ не нарекꙋ́, ꙗко и та сл̑нцемъ и̑с̑ꙋ́шаема и̑ чл̑комъ на дѣло ꙋ̑чинена е̑сть. чт̑не[и]ши же земли сл̑нце, ꙗко лꙋ́чами свои̑ми просвѣщаетъ всю вселенꙋ́ю. но ни того богом не нарекꙋ́[57]), зане ноши приспекши тмою̑ помрачаетсѧ. ни паки ж[е] мц̑ы ни звѣздꙋ́ бг̑омъ не нарекꙋ́, ꙗко и̑ та временнаѧ [и̑] ночью̑ помрачаетсѧ свѣт ихъ. но се слыши о̑ч̑е, да ти въздвиженꙋ́ю Бг̑ъ сътворшаго нб̑о и̑ землю, и̑злат[и] сл̑нце и ꙋ̑свѣтлока лꙋ́нꙋ́ и̑ с нею̑ звѣзды, и̑с̑ꙋ́ши землю посред[и] водъ многъ, и тебе же самого въ гл̑ѣхъ полож[и], и̑ мене же нн̑ѣ взыска въ смꙋ́щенїе̑ мыслѣ[и̑] мои̑хъ, и̑ аще ꙗвитъ сѧ намъ Бг̑ъ собою̑...

И быс[ть] ꙋ̑бо, реч[е], гл̑ющꙋ́ю Авраамꙋ́ таковаѧ ко ѡ̑ц̑ю Фаре въ дворехъ домꙋ́ е̑го. Разꙋ́мевѣши ли, что проречꙋ́ доблиі̑ о̑нъ Авраа̑мъ? реч[е] бо: а̑ще ꙗвитъ сѧ намъ собою Бг̑ъ. что ж[е] е̑сть ꙗвити сѧ самомꙋ́ собою? аще не веси, ꙋ̑молькни! то бо бѣ Аврам ꙋ̑повалаѧ рж̑ства Хр̑а, презрѧше бо всѧка пред дх̑овныі̑ма ѡ̑чима, ꙗкоже и̑ быс[ть]. Си же слы̑шавъ Фара ѡ̑ц̑ь е̑го и̑ тѧжкыма ѡ̑чима взираше на Аврама, ꙗко не любо[60]) бѣ е̑мꙋ́ гл̑ъ Авраамль, но въздюби прелесть предавꙋ́ю ѡ̑ц̑мь е̑го Нахоромъ. Авраамъ же в себе[61]) реч[е]: и̑скꙋ́шю бг̑ы о̑ц̑а моег[о], аще могꙋ́ть собѣ помощи? и̑ приемь Авраамъ ѡ̑гнь и̑ зажже храмъ и̑деж[е] лежали богы ѡ̑ц̑а е̑го. видев же Аранъ брат Авраамовъ, рѣвнꙋ́а̑ пои̑де, хоте вы̑мчати и̑долы ѿ о̑гня, и̑ тако и̑ самъ сгорѣ съ богы̑ ѡ̑ц̑а своего и̑ смр̑е пред ѡ̑ц̑мь; пред симъ бо не бѣ смр̑ъла сн̑ъ пред ѡ̑ц̑мь, но ѡ̑ц̑ь пред сн̑мь, и̑ Ѳселѧ начаше смирати сн̑ъ пред ѡ̑ц̑мь. и̑ въздюби Бг̑ъ Авраа̑ма и реч[е] Бг̑ъ Авраа̑мꙋ́: Авраа̑ме, Аврам[е]! Бг̑ъ бг̑омъ ты̑ възы̑скалъ е̑си. и̑зыди ꙋ̑бо и̑з домꙋ́ ѡ̑ц̑а своего̑ и̑ и̑ди в землю, в нюж[е] ти а̑зъ покажю̑ и̑ створю̑ тѧ въ ꙗзы̑къ великъ, и̑ бл̑сват сѧ ѡ̑ тобѣ всѧ колѣна земнаа̑. [Тут пропускаємо кілька рядків палейного коментарія].

И быс[ть] таковаа̑ помышлающю ми къ Фарѣ ѡ̑ц̑ю моемꙋ́, и̑ глас крѣпокъ быс[ть] с нб̑е[с]е в потоцѣ ѡ̑гнѣне гл̑ѧ: Авраа̑ме, Авраа̑ме! и̑ рѣхъ: се а̑зъ Гн̑и̑! и̑ реч[е]: Бг̑ъ бг̑омъ и творца и̑щеши въ смр̑ѣ своемь и̑ въ мы̑сли ср̑дца своего. а̑зъ е̑смь. и̑зыд[и] ѿ Фари ѡ̑ц̑а своего и̑ ѿ домꙋ́ и̑зыд[и], да не и̑ ты̑ ꙋ̑вы̑ен̑ъ бꙋ-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дѣши въ гр҃ѣсѣхъ домѕ ѡ҃ц҃а твоѥ҆го. и҆ азъ и҆зыдохъ. и҆ быс[ть] ꙗ҆ко и҆зыдох и҆ не доспѣхъ и҆зы҆ти преддвериꙗ̀ двернаго, и гласъ грома велика прид[е] и҆ ѕ҃же домъ о҆ц҃а моѥ҆го и҆ всѧ ѥ҆лико в домѕ ѡ҃брѣкте до земѧ лакотъ м҃.

(Б҃ѫ҃ бесѣдѕ҃ѣтъ къ Аврамоу҆). По сихъ же ꙗ҆ви сѧ Гс҃ъ къ Аврамоу҆ и҆ реч[е] ѥ҆мѕ҃: и҆зыд[и] ѿ земѧ твоѥ҆ѧ и҆ ѿ род[а] своѥ҆го и҆ прид[и] в землю ѥ҆ѩже ти покажю. и҆ створю тѧ въ ꙗ҆зы҆къ великъ и҆ благословлю тѧ и҆ възвеличю и҆мѧ твоѥ҆. и҆ бѫ҃деши блг҃венъ. и҆ бл҃свлю бл҃сл҃вцѧ̀ тѧ, и҆ прокленѕ҃ кленѫщѧ̀ тѧ. и҆ бл҃сѧт сѧ ѡ҆ тобѣ всѧ колѣна земна̀. Пришед же Авраа҃мъ и҆ реч[е] къ ѡ҃ц҃ю своѥ҆мѕ҃: ѕ҃ѥде ли ѡ҃чѥ. ꙗ҆ко ѡ҆брѣтохъ Б҃а̀ творца нб҃оу҆ и҆ земли, сл҃нцю же и҆ лѕ҃не и҆ звездамъ? и҆ реч[е] ми: и҆зыди ѿ земѧ своѥ҆ѧ и҆ ѿ род[а] своѥ҆го и прид[и] к землю ю҆же ти повѣсть ми. реч[е] же к немѕ҃ ѡ҃ц҃ь ѥ҆го: всако ѥ҆лика ти реч[е] сътворит[и], сътвори бл҃говерьствовавъ ѥ҆моу҆.

Повелѣнїѥмъ бо҃имъ Авраамъ помоли сѧ Гв҃и и҆ ѿ Гаврила навѣчи сѧ всеи҆ премѕ҃дрости в шесть мц҃ь, ꙗ҆ж[е] сѣть на нб҃си и҆ ꙗ҆же сѣть бы҆ла на земли прež[е] и҆ ꙗ҆же по сихъ хотѧть быти.

(Ѡ҃ смр҃ти Авраамли). Оу҆спе Аврамъ сномъ вечнымъ, и҆ прид҃оша силы нб҃сныѣ҆ блг҃вцѧ дрѕ҃гъ дрѕ҃га, и҆ вземше дш҃ю Авраамлю дрѕ҃г[а] бж҃иа̀ и҆ внесоша на нб҃са в покоѝ праведныѣ҆хъ славѧще вы҆шнѧго Б҃а̀. И҆сакъ же погребе тело ѡ҃ц҃а своѥ҆г[о] Авраама в пещере сѣрѕ҃вѣи҆ иж[е] ѥ҆сть на селе Ѥ҆фронове и҆ плака по ѡ҃ц҃и своѝмъ.

[1]) Рум. кѫ҃н; Солов. дша [2]) Рум. окона; Солов. wконаютъ [3]) Рум. Солов. дод. мню [4]) Рум. Солов. крата [5]) Рум. vac. Солов. егда испытоваше [6]) Солов. и бысть Авраамѕ во крема прилѣченїа жрекїа его [7]) Рум. оу, Солов. ѹ҃ ногѕ [8]) Солов. и шедъ Авраамъ принесе и вдаде емѕ сѣчиво, и ѿсѣче ѿ дрѕ҃гаго бога каменна главѕ и прилѣпи Марѕ҃мафѕ ногѕ преже падшемѕ҃ся, а главѕ ѿторгъшѕ҃юся ѿ него и прочее дрѕ҃гаго кога сокрѕ҃ши [9]) Рум. Солов. сътрошас[ѧ] [10]) Рум. Тоуръ, Солов. чѕ҃ръ [11]) Рум. что си лихот[о]: Солов. что есть злодѣаніе [12]) Рум. не паче ли то нѣс[ть] ба̀ бг҃мъ его; Солов. не паче ли той Бг҃ъ есть ѡ҃ц҃ѕ҃ моемѕ҃ и҆ богомъ его [13]) Рум. исторганнем, Солов. строганїемъ [14]) Солов. что си есть зло прельсти [15]) Рум. Солов. vac. [16]) Солов. и положи емѕ҃ главѕ҃ каменнѕ҃ ѿ дрѕ҃гаго ба̀; Рум. и҆ положи ю на нном камъцѣ дроугаго ба̀ [17]) Солов. дод. також [18]) Рум. Солов. vac. [19]) Рум. ни; Солов. ниже. [20]) Солов. вставлено тут: и рече к ср҃дцѕ҃ своемѕ҃: аще тако ѥ҆сть то [21]) Солов. vac. [22]) Рум. и ни; Солов. нли [23]) Солов. дод. и подарити емѕ҃ [24]) Солов. положи емѕ҃ сѣна [25]) Солов. ѿ тебе [26]) Рум. Солов. vac. [27]) Рум. нмѧ; Солов. нлѧ мене [28]) Рум. Солов. сребро [29]) Солов. и якоже [30]) Солов. премыслик ѡ҃ца своего ѧростъ [31]) Солов. оповідає се з новійшими приставками: и паки козва его гл҃а: Якраме! ѡ҃н же рече: се азъ. и рече емѕ҃ ѡ҃ц҃ъ: козми собракъ тесы древа, нмже дѣлахъ богы ѿ еловыѣ҆ъ древъ преже даже ты не прінде, и сотвори ми ими крашны ѡ҃кѣда. Рум. тут дословно сходить ся з нашим текстом і має навіть незвичайне слово ратесы, що можна би вияснити яко останок із сѣкра

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тесы, як би не те, що в деяких старших списках сего апокріфа находить ся тут слово рѧсѣтесы, гл. Тихонравовъ, Пам. отреч. русс. лит. I, 57. [32]) Солов. иже кмѣстисѧ с ними ко ѡслоны к' шѣицы ми; слово къмѣститисѧ має тут і список Сильвестрової збірки з XIV в. гл. Тихонравовъ, op. cit. 35. [33]) Рум. Солов. не повѣдаѫ [34]) Рум. Солов. дод. оу [35]) Рум. vac. [36]) Рум. vac., Солов. къ знака [37]) Рум. имѣеши [38]) Рум. моѥмоу и [39]) Рум. дод. ко мчѣ [40]) Рум. vac. [41]) Рум. vac. [42]) Рум. Солов. дод. а ѯѫъ [43]) Рум. кръгоу; Солов. полокѣ [44]) Рум. і Солов. мають так само, в Сильвест. вірно твоего [45]) Рум. Солов. златомъ оучиненѣмъ [46]) Рум. телом; Солов. ѡбъчетшаетъ лѣтомъ [47]) Рум. Иакоу; Солов. Ишакѣ; Сильв. и о Яконѣ [48]) Рум. над дроузе кѣи; Солов. на дрѣзем богѣ; Синод. над дрѣзѣми бгы [49]) Рум. со Зоумѣемъ, з чого д. Пипін зробив без потреби разоумѣемъ; Солов. Сильв. як у нас [49]) Рум. нскореневалъ [50]) Рум. в тім місці ркп. попсований; Солов. съкѣнемъ цѣкѣты и поухала[мн], те саме має й Сильв. [51]) Рум. Солов. Сильв. дод. кѫ [52]) Рум. тоу кѡпса, та се мабуть помилка самого Пипіна; Солов. Сильв. як у нас [53]) Рум. Солов. vac.; Сильв. має взоръ лица его [54]) Рум. нстѫкновени; Солов. нстыснокенїи; Синод. нстекъновенїи [55]) Рум. Солов. Синод. vac. Після сего Солов. Сильв. Синод. мають ще: ни силы оставі погибкый сокѣ на пагѣкоу. Сиже помыслівъ Яврам прийде ко ѡц҃ю гл҃ы: ѡц҃ѣ Фара, ѡг҃нь і т. д. Рум. не має сих слів. [56]) Рум. ксм [57]) Рум. нарекъ [58]) Сильв. Солов. подъ землю [59]) Сильв. Солов. ѡ҃долѣваетъ водномоу [60]) Солов. нелѣпь [61]) Рум. быс[тъ] къ секѣ; Солов. быкъ къ секѣ

А. Н. Пыпинъ, Памятники старинной русской литературы III, 24—26; И Я. Порфирьевъ, Апокрифическія сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Соловецкой библіотеки, СПб. 1877, ст. 111—117; И. С. Тихонравовъ, Памятники отреченной русской литературы I, 32—77, відки й виписано повисші варіанти.

Наш текст — частина апокріфа, що зветь ея „Откровеніе Авраама“ і поміщений вповні у Тіхонравова два рази: по списку Сильвестрової збірки з XIV віку і по списку Палеї з XV в., що є в Московській Дух. Академії. В нотках подав Тіхонравов між иньшими дуже замітні варіанти з рукопису Моск. Синодальної бібліотеки, котрими декуди й ми користували ся. В Палеях звичайно текст Откровенія вкорочений, а власне пропущено другу, апокаліптичну часть, а лишено тілько початок. Так має ся дїло в одній Палеї Румянцівського музею, з якої напечатав Пипін свій текст більш усіх подібний до нашого. І в Коломенській Палеї, що друкують ученики Тіхонравова, находить ся частина сего апокріфа (стор 123—125, стовпцї 246—250), та ще більше вкорочена, нїж у нас, через що ми й лишили сей текст на боцї при виписуваню варіантів. Текст надрукований Порфірєвим із Соловецької Палеї ч. 653 — також повний, та виявляє дуже богато слїдів новійшої переробки і популярізації, через що ми й не виписували всїх відмін сего тексту супроти нашого, а користували ся ним тілько там,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

де знаходили в нїм лекцию близьку до нашого тексту, а поправ нїйшу нїж у нас і в Рум. Грецький текст Откровенія надрукований в виданю Фабріция, Codex pseudepigraphus Veteris Testamenti I, 417—418. Зміст апокріфа і деякі уваги подав Порфірєв у своїй книзї „Апокрифическія сказавія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ“, Казань 1872, стор. 247—253.

Б. Рукопис о. Яремецького-Білахевича стор. 82—86 і 124.

(Слово ѡ Авраамѣ, єгда вопроситъ во домъ свой сѫ҃ю Трѡ[й]цѫ, и поставиша трапезѫ подъ дѫбомъ Мамврїйскимъ). Авраамъ имѣаше во срдци своєм гостолюбствѡ и не хотяше ѣсти в домѫ своєм, ѩже гостїю не маєтъ. Тогда дїаволъ заткритъ вси пѫтїє[1]), да не преидетъ гость в дом єго. Авраам рано йсхождаше и понде на всѣ пѫтїє[2]), єгда би кого призвалъ во домъ свой, да тои снѣсть хлѣбъ оу҃[3]) него[3]). И не посилаше ѡ҃ рабъ нѣкого, но[4]) самъ[4]) визираше[4]) гостей[4]). Гладенъ[5]) бѣ три дни, нѣчого[6]) не[6]) ѣдаше[6]) без[6]) гостя[6]). Увидѣвъ же Бг҃ъ Творецъ[7]) предвѣчнїй[7]) правость срдца єго, и прїиде сѫ҃тая Троица: Отц҃ъ и Сн҃ъ и Дх҃ъ сѫ҃тїй. Бѣхѫ во ѡ҃бразом юнош младыхъ[8]): бѣхѫ во ѡ҃бразом[9]) три мѫжи ѩки три пѫтници. И видѣ йх Авраамъ и возрадова сѧ велико и рече: приходѣте ко мнѣ, гостѣ мой милїи[10]), хощѫ во аз[11]) повеселити сѧ с вами в домѫ моем. И стрѣте нх и поклонил сѧ им [и] рече: мир вам, братїа мой! ѡ҃ни же[12]) рѣша: мир[13]) і тобѣ вѫди[13])! Авраам[14]) рече[15]); братїа мой, конїидѣте во дом мои! ѡ҃ни же рѣша[16]): не можна нам конїйти[17]) во[18]) дом твой[18]), далекїй[19]) нам пѫть ѣстъ[19]). Авраам рече[20]): братїа моа҃, ѩже любите Бг҃а[21]) вишнаго, ...те[22]), прїидѣте во дом мой! ѡ҃ни же[23]) рѣша[24]): не вніидем[25]), бо пѫть нам єстъ далекїй[26]). Авраам поклонил сѧ им со слезами рече[27]): братїа҃[28]) моа҃, оу҃слишите моленїе мое, прїидѣть во дом мой, да и аз с вами ым[29]) хлѣбъ[30]), понеже ѣлчен есмъ[31]), ѩже бо и дх҃ъ во мнѣ во малѣ[32]) ѣстъ. Тогда тїе[33]) мѫжїе[33]) прїйдоша во дом Авраамовъ[34]). Сарла жена[35]) Авраамова[35]) поклонила сѧ им. Посла Авраам [заклати][36]) телца вѫпитанна[37]) и повелѣ[38]) трапезѫ[38]), снѣдь сотворити[39]) И повелѣ[41]) Авраам приставити[41]) ко ѡ҃гневи водѫ и ѡ҃мити[44]) нозѣ гостем[43]). Сарла[44]) же мїетъ им нозѣ і беретъ рѫками, а ѡ҃ни йз рѫк йсходѧть, ѩко безплотни сѫть. восчѫди сѧ велми Сарла и рече[44]): ѡ҃ дивное чѫдо! ѡ҃ юности моеа҃ всѣм мимоходѧщим

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

гостем[45]) ѡмивалам[46]) нозѣ и̑[47]) не видѣхъ таковыхъ безплотныхъ[47]). аз им нозѣ вєрѕ ѿмити[48]), и̑ ѿни мнѣ ѝз рѕкъ и̑сходѧтъ. Ї сѣдши на трапєзѕ и̑ ѣдоша телца[49]) воспитанна. И̑ рѣша ко Авраамѕ: гдє чада твоѧ? А̑враам рече: не дал мнѣ Бг̃ъ и̑мѣти. Рѣша тїє[50]) мѕжїє пѕтници[50]): ѿселѣ А̑враамє[51]) вѕдет ѕ тебе сн̃ъ[52]). [Сарла же] восмѣет'сѧ вельми[53]) и̑ рече: господїє[54]) мои̑[54]), презвитеръ мой старъ єстъ и̑ азъ стара єсм, како рождѕ чада? и не вѣрова томѕ. Рѣша пѕтници[55]) ко Авраамѕ: что[56]) гл̃етъ жена твоѧ? и̑стиннѕ гл̃емъ[57]) тебѣ: вѕдеш и̑мѣти[58]) сн̃а и̑ нарече ими̑ ємѕ Ісаакъ. В той часъ[59]) повелѣ А̑враам[60]) воздвигнѕти[61]) трапезѕ[62]). Авраам приникъ ко земли и̑ не смѣѧше зрѣти на мѕжей тѣхъ, и̑ рече[63]): что є̑ст[64])е, господїє мои̑? ѿни[65]) же рѣша: возлюбленнїи А̑враамє, и̑демъ[65]) в Содом ї Гомор. тѧжкїи сѕть грѣхами многими, да воздамо противѕ дѣлом ихъ[66]). нѣсть в нихъ[67]) праведныхъ[68]). Авраам рече: а̑ще[69]) є̑сть н̃. праведныхъ[70]). Гдс̃ рече: ни за н̃. не погѕблю[71]), ни за м̃, ни за л̃, ни за к̃, ни за ї, ни за пѧтъ не погѕблю град. И̑[72]) поидоша тїи мѕжїє пѕтници[72]) в Содом и̑ Гомор и̑ пр̃индоша до Лота[73]). Лот же[74]) паде на [лице своє][75]) и̑ рече: господїє мои̑[76]), что[77]) ви є̑сте? Гдь̃[78]) рече Лотѕ: [поими] женѕ[79]) и̑ дщери своѧ̑[79]) и возїиди на горѕ[80]), єстъ бо погибель мѣстѕ[81]) семѕ Содомѕ[82]) и Гоморѕ[82]) за беззаконїє ихъ[83]). И̑ поим Лотъ женѕ свою и̑ двѣ дщери своѧ̑, и̑ взѧли дщери з собою хлѣба и̑ вина в дзбанки[84]), и̑ возїйдѕтъ на горѕ[85]). И̑ пѕстил Бг̃ъ ѿгнь, смолѕ, стрѣли[86]) ѡгненныѧ̑ з неба на Содом ї Гомор и̑ запалѧтсѧ ѡнїє гради. Бѣ же к нимъ молва злаа ѕѣло, и̑ западѕтсѧ[86]). єгда вѣдала жена Лотова молвѕ к градѣхъ и̑ ѡбиздрѣласѧ воспѧть и̑ стала столпом солним[87]). и̑ видѣ тое Лотъ и знѧтїи бѣ страхом велїимъ и̑ вонїйде в горѕ далѣ[88]) со двѣма дщерми своими. дщери Лотови рѣша ѣдина ко дрѕгой: что сотворим? ѕже бо свѣтъ погибла. Ї ѕземше вино и̑ ѕпоиша[89]) ѿца своего и̑ рѣстаємѕ тако. Лот же пѧнъ бѣ велми и костал и̑ прикоснѕлсѧ дщерем своим, ко старшой и ко меншой, и̑ бисть сам собѣ зѧть и̑ тесть. На ѕтрїй же днь поразѕмѣ что сотвори[90]) и̑ возопи гласом велїимъ плач[а] сѧ, ридаѧ, бїѧсѧ во перси своѧ. ѡставил[91]) же дщери своя[91]) и̑ пойде до Авраама стрыа̑[92]) своего[92]) и̑сповѣдаємѕ всѧ. Аврам ѡскорбѣ сѧ[93]) и̑ рече: ѡ горе тебѣ, сн̃ѕ мой! Лот рече: а̑ще[94]) ѿче мой, ци не можеш мнѣ ѣкое покаѧнїе дати за грѣхъ той[94]), да аз ракотаю ѡ грѣсѣ семъ? Авраам рече: ѣкѕю, сн̃ѕ, заповѣдь тебѣ дам? Где єстъ на такїи грѣхъ покаѧнїе? Авраам помисливъ на ср̃дци своемъ погѕбити єго і рече Лотѕ: и̑диж во Ѣлой[95]) рѣкѕ и̑ принеси мнѣ ѿ ѡгня невгасимого г̃.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

главнѣ. Я[96]) во Їлой рѣцѣ єсть горкаѧ смр̃ть, звѣрїе лютїе, гади, схотѧть Лота ѣзѣсти[97]). В той час[98]) скоро[98]) йде Лотъ во Їлой рѣкѣ й принесъ[99]) три главнѣ ѡ̃ ѡ̃гня того, ѩже оу̃повѣлъ ѧрхаг̃лъ Сидѣ помѧнѣти ѡ̃ца своего Ѧдама, той невгасимїй ѣстъ ѡ̃гнь до сѣднаго дне[99]). ѡ̃[100]) тогож древа сотворил Ѧврам ѡ̃гнь, ѣгда хотѧше заклати сн̃а своего Їсаака[100]). Тогда оу̃видѣлъ Ѧвраам, ѩко принесъ Лотъ г̃. главнѣ ѡ̃ ѡ̃гня невгасимого, и взем Ѧвраам главнѣ й йде на мѣсто рекомое Сохїй й посади главнѣ й рече Лотѣ; ѣгда главнѣ тїй прорастѣтъ и прїймѣтсѧ й процвитѣть й зродѧть, тогда ти процен ѡ̃ Бг̃а вѣдеши. Мисливъ себѣ Ѧвраам: ѩко главнѣ не имаютъ прїймитисѧ, тако й Лотъ не вѣдет мати проценїѧ ѡ̃ Бг̃а. Где били главнѣ посажденнѣ, ѣше ѡ̃ Їердана к̃. поприщъ; возимаше Лотъ водѣ й ношаше й поливаше главнѣ, велико плач[а] сѧ й ридаѧ. Ѣгда пребисть три мс̃цѣ й прїйде ко Ѧвраамѣ й рече: ѡ̃чє, прорастоша главнѣ, но не цвитѣтъ. Ѧвраам не ѩше вѣри й рече ѣмѣ: егда процвитѣт й зродѧть ѡ̃вощь, тогда ти вѣдеш мѣкти проценїе ѡ̃ Бг̃а. й паки поливаѧ г̃. мс̃цѣ й процвитоша и зродиша ѡ̃вощъ. й взем Лот ѡ̃вощъ с трох древъ й принесе до Ѧвраама й рече: ѡ̃вож, ѡ̃чє, й ѡ̂вощъ! процвили главнѣ й зродили ѡ̂вощъ й се плод их ѣстъ. Й востал Ѧвраам й видѣ древо при земли розно зродило, седмицею во версѣхъ раздѣленно й различно листвїем й ѡ̂бразом; кекръ [зам. кедръ], певгъ, кипарисъ. й видѣвъ Ѧвраам ї почѣди сѧ велькми и прослави Бг̃а йде во дом свой. й тако Лотъ бѣ процен ѡ̃ Бг̃а. Ѣгдаже Ѧвраам прїйде во дом свой ѿ ѡ̃брѣте Їсаака родившагосѧ. Й рече Ѧвраам; слава тебѣ, вл̃дко, ѩко еси мнѣ дал свѣтъ видѣти ѡ̃ ѕтроби моеѧ й далъ ми ѣси разѵмѣти, ѩко всѧкъ клоцїй сѧ ѡ̃брѣте благодать оу Гда Тогда глас с небес прїйде гл̃а: Ѧвраамє, Ѧвраамє! бл̃гословен ѣси по чинѣ Мелхиседекѣ. Й поем Ѧвраам ѡтроча Їсаака и конїйде в горѣ Мелхиседекѣ. й рече Ѧвраам Мелхиседекѣ; ѡ̃чє, бл̃сви ѡ̂троча сїе! Мелхиседекъ Ѧвраама сотвори патрїархом, Ѧвраам бл̃ски Мелхиседека й сотвори его їерея, ї ѡ̂ка... благословили Їсаака. й тѣ слишаста глас с небл глаголоцїй: бл̃гословенно сѣмѧ твое, Ѧвраамє, вѣдет во вѣки, ї ѕмножѣ сѣмѧ его ѩко пѣсокъ воскрай морѧ. Бг̃ѣ ншемѣ слава во вѣки вѣком. Ямин̃.

[1]) въсѧ поутѣ [2]) на всѧ дороги [3]) vac. [4]) vac. [5]) ал'чень [6]) vac. [7]) vac. [8]) юноты млады [9]) vac. [10]) vac. [11]) й ѧзъ [12]) такожде [13]) ѣмоу, решта vac. [14]) vac. [15]) дод. к'нчм [16]) дод. ѣмоу [17]) не м'ц'но нам ѣс[ть] [18]) vac. [19]) понеж[е] кор'зам дорога нам

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ес[тъ] а̂ поутъ далеч[є] [20]) дод нм [21]) vac. [22]) vac. [23]) vac. [24]) дод. є̂моу [25]) прїйдем [26]) кор'зъ [27]) дод. нм [28]) ѡ̃ брат[ї]м [29]) снѣм [30]) дод. во домоу моемъ [31]) ал'чю велико гостѣ ради [32]) ѡ̃ мнѣ ѡ̃малѣль [33]) vac. [34]) дод. ср̃дце Ѧ̂враамле ѡ̃голодѣло бѣ гладом и а̂зык є̂го [35]) vac. [36]) привести [37]) воспитан'на [38]) vac. [39]) сътвори [40]) реч[є] [41]) прїати [42]) змыти [43]) нм — дод. ꙗк[о] в'сегда ѧ̂маше наб̾ѹкѕ [44]) и ѡ̃сказа Сарра нозѣ ихъ и косм [зам. късѣ] чждисѧ Сарра реч[є] [45]) vac. [46]) оумываҳ [47]) нигде сѣкоѣ плоти не видѣҳ, ѩ̃ко кездѧшни сѫт и безплотни [48]) а̂зъ ѡсказаю ихъ [49]) юн'ца [50]) vac., зам. сего: ж[є] є̂моу [51]) vac. [52]) кждоуѣ чада твоѧ о̾у̃ тебе [53]) vac. [54]) vac. [55]) ѡ̃ниж[є] трїе [56]) почто тако [57]) а̂зъ гл̃ю [58]) ты родиши [59]) Е̂гда [60]) vac. [61]) закрити [62]) дод. тогда м̃ти тлѣцѕ прїйде рыка́ющи ѧ̂ще чада своѥ̂го. И̂ къздвиг'шимсѧ им и видѣ тлѣца с'сѫще о̾у̃ мр̃е своѥ̂м. Видѣ [63]) дод. Ѧ̂враам [64]) кто є̂сте вы [65]) реч[є] Гк̃: не крыюсѧ ѡ̃ възлюблен'наго мои Ѧ̂враа̂ма, понеж[є] дрѫгъ мои є̂с[тъ]. Нж йдж [66]) дод. Гк̃ реч[є] [67]) дод. ни мала [68]) дод. Тогда. [69]) дод. ли Гй. [70]) дод. цн не погѫбиши ли их? [71]) дод. о̾у̃вес град. реч[є] Ѧ̂враам: Гй, а̂ще с тыхъ й. м̃. є̂с[тъ] праведникъ, цн не погоубиши ли? Гк̃ реч[є]: ни за м̃. не погѫблю. пони за к̃. не погѫблю, пони за г̃. не погѫблю реч[є] Ѧ̂враам: Гй, а̂ще ли с тыхъ г̃. нашло бы сѧ є̃. праведныхъ, цн не погѫбиши ли? реч[є] Гк̃: то ни за є̃. не погѫблю о̾у̃вес град [72]) И̂ къстав'ше мѫжи тыи трїе и̂ кънидоша [73]) и кънїдоша во дом Лотов до сѣов'ца Ѧ̂враамока, и прїндоша Содомлане нагло прошаҳ их о̾у̃ Лота, и Лот не даваше их. и ѡ̃ни хотѣҳа дом є̂го разорити и хотѣҳ их возати. Лот гл̃аше имъ: поймѣте д'ѣреры мои, а̂ сїа моужи ѡ̃ставите! ѡ̃ниж[є] хотѣҳоу дом є̂го разорити. Тогда Лот ѿвръзе им дверы, Гк̃ же поусти пламень и пожесть их о̾г̃нь [74]) дод. видѣ таковое чждо и [75]) им на нозѣ [76]) vac. [77]) кто [78]) vac. [79]) свое в'се [80]) дод. Йгорь [81]) градоу [82]) vac. [83]) дод. и никто да не възрит на сих за безаконїа их [84]) vac. [85]) дод. Йгорь [86]) vac. [87]) и сотвори ю Гк̃ сталп слань [88]) Йгорь [89]) възвеселишла [90]) како сътворилъ є̂с[тъ] грѣх великъ[ій]. [91]) vac. [92]) vac. [93]) скрѣбѣ велико [94]) ѿч[є], є̂гда имаѥ̂ши ми дати заповѣд[ь] [95]) Йло [96]) Ѧ̂враам реч[є] [97]) да йзъ̂ѧдат є̂го [98]) vac. [99]) принесе ѡ̃ о̾г̃нѣ негаснмаго, ꙗж[є] йсповѣс[тъ] Сифж а̂рхаг̃гль древо-то и сътвори о̾г̃нь поманоути ѡ̃ц̃а своѥ̂го Ѧ̂дама къ рѣцѣ рекомѣй Илой. и ѡ̃ того о̾г̃нѣ взят Лот г̃. главнѣ и посади къ земли Маднамли, и тж възрастоша глав'нѣ древо сѫсенїе мироу. Далї vacat.

Варіанти виписані з рукоп. о. Теодора з Дубівця стор. 88—92 і 104, де се оповіданє має титул: **Слоко ѡ̃ ст̃кй Тро[й]ци ѡ̃ц̃а и Сн̃а и ст̃го Дх̃а Гй бл̃ви.**

Подібні тексти напечатав Порфірєв (Апокрифическія сказанія о ветхозав. лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Соловецкой библіотеки), а власне про гостину трьох подорожнїх (стор. 135—136), де початок геть відмінний від нашого, брак епізоду з Саррою, що мила ноги подорожнїх, є епізод з коровою і телям, ширше розведено пророкуванє про будуще вродженє Ісаака, — далї „Странно-любіе Авраама“ (стор. 225—227) і „Сказаніе о Лотѣ“, де пропущено оповіданє про побут подорожнїх у Содомі, про втеку Лота і гріх єго з дочками — оповіданє, як звісно, не апокріфічне, а доволї вірно переняте з Письма святого (Битія XVIII, 16—22; XIX, 1—38). В текстах Порфірєва бачимо досить значні відміни су-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

проти наших; замість назви Йлоя всюди Ніл, про невгасимий огонь нема мови, так само як і головні не мають звязку з Сифом

В. Крехівська Палея ст. 161.

[Загадка дочки Лотової. Пісьля оповіданя про гріх Лотів з дочками, взятого дословно з Біблії (Бытия, XIX, 30—38) додано ось які слова.] Загонѕ же старѣишаꙗ сѣ̃ своемѕ гл҃ци: твой ѿц҃ь мнѣ ѿц҃ь, твой дѣдъ мнѣ моужь, ты мнѣ брат и̂ а̂зъ тебѣ мати, ты мнѣ сн҃ъ и̂ а̂зъ тобѣ сестра.

Сеї загадки не має жаден звісний нам текст Палеї. Жерелом еї можна вважати ось які слова св. Івана Золотоустого в его Слові про пянство: ὁ Λὼτ θυγατρόγαμος ἐγένετο διὰ τῆς μέθης, ὁ πατὴρ ἀνὴρ καὶ ὁ πάππος πατήρ. Слова ті находять ся в грецькій історичній Палеї, що послужила мабуть основою для словянської Толкової Палеї. Ся грецька Палея у-перве надрукована пок А. Василєвим (A. Vassiliev, Anecdota graeco-byzantina. Mosquae 1893, стор. 1-8—292). Цитоване нами місце находить ся на стор. 218.

Г. Рукопис о. Яремецького-Білахевича стор. 107—108.

Оу҃казъ ѿ̃ дрѕгомь древѣ крестномъ, на немже распѧтсѧ пр҃вднїй разбойныкъ). ѿ̃ тогож древа взѧ̃лъ аг҃гл҃ъ Гд҃нь в раи҃ ӥ вложи его в рѣкѕ рекомѕю Тигръ, и̂ знесе его вода ко землю рекомѕю Мадїам Егда рече архаг҃гл҃ъ Сидѕ помѧ̃нѕти ѿца своего А̏дама, и̂ ѕказа емѕ древо еже йзїйде їз раа̃, и̂ взял Сидъ и̂ сотвори ѡ̃гнь над рѣкою рекомою[1]) Йлой. Той ѡ̃гнь невгасимїй[2]) бистъ до сѣда Хр҃ва[3]). Егдаже согрѣши Лотъ со дщерми своими, и̂ далъ емѕ А̏враам[4]) заповѣдь, жеби[5]) ѿ того ѡ̃гнѧ̃ взял г҃. головнѣ и̂[5]) посадил в[6]) земли и̂ поливал водою мр҃цей г҃. Лот же творѧ̃ше тако, ꙗкоже заповѣда емѕ А̏враам, и̂ носилъ водѕ ко ѕстах своих и̂ на чревѣ ползѧ̃шесѧ до Їѻ̑рдан рѣки, и̂ носил водѕ мр҃це[й] г҃. и̂[6]) поливал главнѣ[7]). бѧ̃ше[8]) бо ѿ главень ѿ ѡ̃гнѧ̃ того аки поприщъ к҃. и̂ йзраste древо ѿ главен тих великое и̂ красное[8]) в земли Мадїамстей. ѿ̃[9]) древо, тобою сп҃сесѧ̃ народа много вѣрꙋющих в тебе, понеже тако гл҃аше: и̂ мнози вѣрꙋюще в древо тѕ прекиваю̃т. И на том древѣ распѧ̃тсѧ̃ пр҃аведнїй разбойникъ гл҃емїй Дизма[9]).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

[1]) въ рѣцѣ рекомѣ [2]) vac. [3]) vac. [4]) vac. [5]) vac [6]) vac. [7]) зам сего є: тако ꙗкож[є] ймаше запокѣдь. и къзрастоша глав'нѣ [8]) зам. сего: и кыс[тъ] дрѣво и велико и красно [9]) конець такий: тъ бо реч[є] древо народ мнѣгъ вѣроующиихъ въ него, понеж[є] тако гл҃аше: на том древѣ распатсѧ Хс̃ Бг̃ъ. и мнѣзіи бо вѣрующен во не тѣ̃ прекываҳѫ в'сегда.

Рукопис о. Теодора з Дубівця, стор. 101—102 має той сам текст, та дуже попсований, як се видно з виписаних варіантів. Є се друга частина псевдепіграфа „Слово святаго Григорія Богослова о крестѣ и о Адамѣ и за два розбойника“, якого перша частина по сим самим рукописам надрукована на стор. 29 - 30 нашої збірки.

Апокріфічні оповіданя про Авраама розширені були по всій Україні. В Палеї, що колись належала до Мілецького манастиря (ч 114) а тепер находить ся в бібліотецї Київської Духовної Академії (Аа. 1292) находить ся яко „зачало м̃.“ невеличка статя „Рожество Авраамово“; є се не що иньше, як скорочене „Откровеніе Авраамово,“ скорочене ще й супроти того тексту, який надруковано у нас; починає ся: **Фара же рѡд[и] Ѧврама. и нача Фара тоже дѣло творити** і т. д.; кінчить ся словами: **І̃ блг̃ѣатсѧ ѡ̃ тебѣ всѧ колѣна земнаа.** До тих слів додано коментар, що тут приводимо: **Да разѳмѣеши ли жидовине, что єст[ь] ѡ̃ Ѧврама бл̃свитисѧ колѣном земнымъ. понеже Гс̃ нашь Іс̃ Хс̃ ѩзволи родити сѧ ѡ̃ поколѣнья Ѧврамова ѡ̃ дщери Ꙗ҃кимовы. не ѡ̃ Ѧврамѣ бо имъ вѣ бл̃свитисѧ, но ѡ̃ Бз̃ѣ сътворшим нб̃о и землю. нѣст[ь] бо вѣры єже вѣровати къ Ѧврама, но бл̃свити сѧ Ѧврамѳ ѡ̃ ймени Іс̃ова. понеж[є] ѡ̃ ѥдинаго поколена ѩзыде пр̃чстаа Бц̃а, ѡ̃ нея ж[є] роди сѧ Іс̃, тѣмже бо бл̃свишасѧ ѧзыци и крестишасѧ въ има ѥго.** (Те саме є і в Крехівській Палеї на стор. 135). Київський список скопіовано для мене за старанем проф. М. Грушевського. Югословянський список „Откровенія Авраама“ видав проф. Ягіч в виданю Arkiv zu povjestnicu jugoslovansku IX, 83—91. Крім сих оповідань, які ми привели з наших рукописів, находить ся ще у Порфірева (Апок. сказ. о старозав. л. и соб. по ркп. Солов. библіот.) оповіданє „Состязаніе Авраама съ египетскими астрологами“ (стор. 250 - 256), а у Тіхонравова (op. cit. I, 79—90) оповіданє про смерть Авраама. Подібне оповіданє є також у Румунів і видане д. Петричейку-Гиждеу по двом спискам з XVI віку (B. Petriceiku-Hasdeu, Cărtile poporane ale Romanilor, Bucuresci 1880, II, 186—194).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

XI. Оповіданя про Мелхіседека.

А. Крехівська Палея стор. 141—149.

(О̑ Милхїсед[є]ци). Мелхиседе[є]къ жѐ безъ ѡ̑ц҃а и̑ безъ мт҃рї, не въчтена в родѣ[є] а̑пслъ нарече, занеж[є] нѣс[ть] е̑го начїнаѣма ѿ жидовъ быти и̑ родныхъ[1]), а̑ко ѝноплеменника сѵща, ни [мб. но] ѡ̑ц҃а Е̑лина по писанїю̀ сто̀мѹ числа род[а] жидовъска. безъ о̑ц҃а бе[2]) Мелхиседе[є]къ ѿ жидов и̑ безъмт҃ренъ, а̑ко не ѡ̑бр҃тоша сѧ въ числѣхъ и̑хъ родныхъ ѡ̑ц҃ѣ ни мт҃и ни родъ е̑го[3]). и̑ се ѡ̑бличаѣтъ а̑пслъ гл҃ѧ: не наменаѣмыхъ ѿ нихъ, ѿ бы̑ти и̑хъ родныхъ, десѧтинѹ прина̑лъ е̑сть ѿ Авраа̑ма. и̑ зде назнамена, что ради без ѡ̑ц҃а и̑ безъ мт҃ри, а не наменаѣм в родѣхъ, е̑же нѣс[ть] ѿ род[а] жидовъска, а̑коже гл҃ѣть: невменаѣми ѿ нихъ в родѣхъ племенны̑хъ десѧтинѹ прина̑лъ е̑сть ѿ Авраама. а є҃ж[є] ни начала дн҃и ни конца (sic!) живота и̑мы[и], ѹподоблень ж[є] сн҃оу Б҃ю̀. пребы̑ваѣт сі̑енникъ вы̑нѹ, рекше ни начала дн҃и ни конца живота є҃ю̀ в нѣ̑х имы̑[и], ни р҃ства своего. и̑ пред ними бы̑въ, ни преж[є] их бы̑въ ѡ̑бретес[ѧ] в мире семь, и̑ равенъ лѣт[ы] праѻ̑ц҃ѹ Авраа̑мѹ; и̑ чт҃ѣ рѣцїи, ни в лѣта жид[о]вска рожден҃, ни при нихъ ѹмрълъ, но преж[є] въздвиженї̑а люди[и] жид[о]вескъ к мире житиѣ̀ пришедши. по дрѹгомоу ж[є] разѹмѹ ни начала дн҃и бытью̀ въ книгах положено, а̑ко ни род[о]мъ а̑вляѣма коли, ни конца житию̀ и̑мы̑[и] по ѥстествѹ властельскы̑ стѣ̑тьс[ѧ]. но ѩкож[є] реч[є] к книгах пѣ̑сны̑х: ты̑ е̑си ѥре̑й въ вѣ̑кы по чинѹ Мелхиседекове, ни начала дн҃и могы[и] и̑мѣ̑ти ни конца житию̀. а̑ко и̑мѣ̑ѩ̑ санъ той Г҃ѣ̀ безъначаленъ и̑ весмр҃тнъ е̑сть. по семѹ реч[є]нїю̀ Мелхиседекъ и̑ пребываѣть пр҃сно ї҃ѥре̑й. Тако ѹбо лѣ̑по е̑сть разѹмѣ̑ти реч[є]нна̑ѧ а̑пс҃ломъ ѡ̑ поминаѣмѣ̑мъ сто̀ли, а не сѵровѣ̑ ти разѹмѣ̑ти, паки того рад[и] мнѣ̑ти прежде реченным словесем.

О̑ Милхїсед[є]це о̑ томъ ж[є]). А̑ Федоротъ[4]) пишеть о̑ томъ град[и] и̑ сн҃ѹ, и̑же и̑мѣ̑лъ е̑сть в долготѹ и̑ в ширинѹ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ѓ. вѣкъстьї и болѣ. тако бо сѧ сгадаєт в Палеи, ꙗко Хамъ роди Хѳса Ѳфиѳпа, Хоуса же род[и] Крона. Кронъ роди Фѳра, Фѳра же род[и] Невротa гиганта, иже столпъ здаше по разделении ꙗзыкъ. Невротъ роди Ламарла, Ламарлъ же род[и] Невротa[5]) гиганта. ѣаше же до тѣх лѣтъ гланіѣ ѣдино всемъ чѣкомъ ѣдинемъ гласмь жид[о]вьскїимъ, и ини ж[е] глють сѳрьіанскым, но мьї се держимъ ꙗко жидовъскым. оѳ. моужи началници всем племеномъ пишютсѧ, иж[е] соуть тогда свещали по Невротове воли здати Сна и Вавилона град[а]. Ѣверь ж[е], прадед Яврамовъ нѣс[ть] приложилъ в Невротово повеленіе, тѣмь ѡсталъ ѣсть той Ѣверъ и колено ѣго в первомъ гланий, ѣже ѣсть и до нѣ жид[о]вьскьї. нареч[е]нньїи же началници оа. разделиша с[ѧ] на оа. ꙗзыкъ. зовет же сѧ та землѧ, где ѣсть зданъ Снъ и Вавилонъ градъ, Сенаръ. есть же та землѧ на левоую страно Перьстей земли, а ѡ востока приближаѣтьсѧ къ Иверьстей земли но ꙗкож[е] преже рѣхом, считаютсѧ всѧ сиѧ мѣста до Сна и до разделенїа ꙗзыїкъ. но ꙗкож[е] ѡ Яврама ѳставльше, на Невротово повесть ѳбо възвратим сѧ [и] иж[е] сѣть по немь црьствовали. сиko Невротъ столпъ и град Вавилонъ повелѣ здати, первоѣ ловьї и волшвенїѣ ꙗзѡбрете, и Персом старешина быс[ть] и наѳчи ихъ звездочетью и звездословью и нѣсномѳ преходѳ, ѡ них же Ел'лини родословиѳ наѳчиша с[ѧ], начаше раждающих[сѧ] чѣвкъ напредъ хожденіе звѣздамъ час ихъ[6]) наричати [sic]. По Невротѣ же движесѧ дрѳгьїи чѣкъ гиганьтьского племени, емѳже имѧ Кронъ, по имени блазненїа звездвы, быс[ть] же и силенъ вельми и многымъ ѡделевъ и повѣдивъ, первое начатъ црьствовати и владети тою землею и людми лѣт нѕ. и повинѳ всю землю перьскѳю, наченъ ѡ Сѳрии. По Кроне ж[е] быс[ть] црь снъ ѣго Нинъ лѣт лѳ. тоиж[е] свою мтрь Семирамѳ поимъ ю женѣ себе, и законъ ѳстави перьстей земли поимат[и] своих мтрей жене. Тои ж[е] и градъ великьїи създа ѓ-ми дньми шестиѣ поути имѣюща и прозва и [Ни]невгиий по своемѳ имени. Я ѡ Нина црьствова Фѳра. Я ѡ Фѳра црьствовалъ Ламъ, а ѡ Лама црьствовалъ ѣсть[7]) Персъ, ѡ негож[е] прозкаше с[ѧ] та землѧ Персида. и црьствова лѣт нѓ. и ѳмрѣ. По[8]) смрти же того Перса въста дрѳгый моуж ѡ племенї Хамова злодѣецъ именемь Сѣстръ, иже быс[ть] црь въ Єгиптьстеи земли [и црьствова] лѣт ѕ. и биша [зам. бисѧ] Сѳрьскоѡ землею и побѣди Халдеи и Перси до Вавилона и Єропїйскѳю землю и всю Скѳфиѳ. а ѡ Со[с]тра црьствовалъ есть къ Єгиптьстей земли Фарашн лѣт ѳ. ѡ негож[е] вси црие єгупетьстий фарашни прозваша сѧ даже и до нѣ. Къ та же лѣт[а] въздвиже

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сѧ на западныхъ странахъ, йдеже нн҃ѣ єсть Римъ, чл҃къ ѿ племени Яфетова, ймѧ его Инахъ, йже въ иной земли ц҃рствова а҃-є лѣт[о] й градъ създа въ ймѧ лоуны. И выс[ть] же паки въ єгйпетьстей странѣ ц҃рь йменемь Єгупет, й ѿтолѣ прозва сѧ [в рукоп. прозваша] та земѧ єгупетьскаѧ. й потомъ ц҃рст[во]ва сн҃ъ єго Сидъ. Сидъ[9]) ж[є] роди Мелхил[а], Мелхилъ же род[и] Мелхил[а], Мелхилъ же пр҃їймъ хананейскоую землю, йже словетъ нн҃ѣ Палестина й єрс҃лмьска земѧ, й градъ създа в неи й прозва по своємѹ ймени Сидонъ. й поставн своєго сн҃а Мелхила ц҃рствовати въ Сидоне й въ власти салимьстии. Мелхилъ же род[и] два сн҃а: а҃-го прозва по своємѹ ймени Мелхила, а второмѹ Мелхиседека, єго же йскони зде бытїє йспишем.

(Яфанас[ї]а архиєп҃па алеѯандрѣскаго ѡц҃а великаго Пасаха слово ѡ Мелхиседеце). Мелхилъ ц҃рь ꙗко ж[є] прежде рекохомъ ймѧше д҃ва сн҃а, єдиног[о] Мелхил[а] по ѡтню ймени, а дрѹгаго Мелхиседека. й ѡц҃ь люблѧше старѣишаго сн҃а Мелхїла, мт҃и же люблѧше меншаго Мелхисед[є]ка. ѣше же ѡц҃ь єю҆ єлинъ, несп҃сенѹю[10]) жертвѹ приношаш[е] йдоломъ[11]), бе бо жертвѹа к҃і-мъ в҃гомъ[12]). й реч[е] Мелхил ц҃рь Мелхисед[є]кѹ сн҃ѹ своємѹ: поєм ѡтроки своѧ йди въ стадо въльє й приведи ми з҃. телець, да пожрем жертвѹ[13]) в҃гомъ. йдеж[є] Мелхисед[є]къ, й мьїсль бн҃а прид[є]ємѹ на пѹти. й въздвигъ ѡчи свои на нбо й глѧдаше на сн҃це й ѡ лѹне размьї[слѧ]ше й ѡ звездахъ. й в сѣмъ бьївъ реч[е]: иж[є] сътворилъ єсть нбо й землю й звездьї[14]), томѹ бьї долѣжно дати жертвѹ създавшемѹ тѣх. извѣсто [sic!] бо ми творѧть знаменїа нбсна҃, ꙗко зиждитель их на них почивает нетленен҃ъ, бесмр҃тен҃ъ, невїдим, є҆динъ Бж҃ си на нбси й на земли, свѣда хѹленїем[15]) ср҃дцемь, той єсть йстинныи Бж҃ й томѹ подобно жертвѹ дати. І шед ѕбо ко ѡц҃ю моємѹ съвѣтѹюємѹ, негли послѹшаєт мене сн҃а своєго.

Прид[є] же Мелхисед[є]къ ничтож[є] видѧ [мб. ведѧ], видевъ [же] ѡц҃ь єго й реч[е]ємѹ: где соуть телци, по нихъ ж[є] шелъ єси? й гл҃аємѹ Мелхисед[є]къ: не гневаи сѧ, ѡч҃е ц҃рю, но послѹшаи мене, ѡнь ж[є] рече: что хощеши, рци[16]). Мелхисед[є]къ же реч[е][17]): приди й жертвѹ, ꙗже хощет дати, не дадим є҆ѧ симъ в҃гомъ, си бо не вед[ѧ]ть бо ми сѧ вз҃и, но паче дадимь жертвѹ йже почивает верхъ нбсъ, то бо есть Бг҃ъ в҃гомъ[18]), Гс҃ гм҃ъ. ѡц҃ь же єго разгнѣвавъ сѧ реч[е]ємѹ: йди й приведи єже ти повелех! аще ли [не приведеши][19]), то не живъ боудеши. йдѹщѹ же Мелхисед[є]кѹ[20]) въ стадо воловъ, внид[е] же Мелхилъ ц҃рь къ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Галиме цр҃ци женѣ своей҆ и҆ гл҃а к неи҆: прид[и], дадим жертв҃ единого ѿ сн҃ъ и҆шихъ! Галима же жена его плакавшисѧ[21]) плакаше горко, поразв҃мѣ[22]) бо, ꙗко[23]) виною хощет в҃бити[24]) Мелхиседе[е]ка, понеже поноси ем҃ ѡ҆ бз҃ѣх҃[25]). и҆ въздохнв҃ши ц҃ца: в҃вы мнѣ! рече. трв҃дихсѧ и҆ поспешихъ тощь! видев же ц҃рь реч[е] к жене: не плачи с[ѧ], но прид[и]. да мещеве жребїа҆, да а҆ще слв҃читьс[ѧ] мнѣ, и҆зберв҃ егоже хощю и дамь его жертв҃ бг҃омъ и҆шимъ; а҆ще ли сѧ лв҃чить тобѣ, и҆збери егож[е] хощеши и҆ воудетъ ти сохраненъ. сиже гл҃а мнѣ[26]) ꙗко не[27]) полв҃читсѧ ц҃рци[27]). и҆ вергоша жребиа҆ и҆ лв҃чиша[28]) [зам. лв҃чисѧ] ц҃рци и҆ и҆збра Мерхиседека [sic!] е҆гоже люблѧше. ц҃рь же Мельхиль҃ посрамленъ быс[ть] ѿ своеа҆ женьı҆, и҆ ввержената[29]) сн҃а готовлѧше на жертв҃, вожше бо сѧ претыкнв҃тис[ѧ][30]) о҆ бз҃ѣхъ своих҃. и҆ пр҃ишед Мелхиседе[е]къ приведе[е] з҃. телець. поемь же ѡ҆ц҃ь ем҃[31]) оутвержената сн҃а, брат[а] Мелхиседе[е]кова, и҆де въ храмъ идолескъ къ Бг҃ мъ бг҃омъ. Сѣбраше же сѧ на жертв҃ ф҃. и҆ г҃. ѡ҆троци ѿ своихъ ѡ҆ц҃ь приведени, и҆ дрв҃гıѣхъ т҃. детей҆ ѿ своихъ мт҃рей҆, говедь же и҆ в҃вець без числа. быс[ть] жертва в҃готована. Галимже, мт҃и Мелхиседе[е]кова, сед[ѧ]ши въ своемъ домв҃ възпи гл҃емь великым реч[е] Мельхиседе[е]кв҃: чад[о], почто не плачеши сѧ брат[а] своего, еже по толикых҃ трв҃дех҃ и҆де заколенъ быти и҆ не вѣсть, бо҃у ли и҆детъ или бѣсом на жертв҃? се е҆и҆[32]) гл҃ци възпи Мелхисе[е]къ и҆ реч[е] мт҃ри своеи҆: до сего мѣста мнѣ ѡ҆рв҃дїе҆! въставъ и҆де в горв҃ Фаворскв҃ю҃. мт҃и[33]) его въставши и҆де въ и҆долъскаи҆ храмъ видети сн҃а своего преж[е] даже не заколенъ воудет. Възлеже зе [sic! зам. възлезе же] Мельхиседекъ на горв҃ Фаворъскв҃ю҃[33]) преклони колени и҆ реч[е]: бе҃ всех҃ сътворивıѣи҆, и҆ко и҆ землю, тебе призывлаю҃ и҆стиннаго ба҃, в҃слыши мѧ в сии҆ час и повели, да и҆же сѧтъ пришли на жертв҃ братв҃ моемв҃ Мелхиль҃, мѣсто всемь и҆мъ а҆дъ да в҃детъ и҆ пожретъ ихъ всехъ земла[34])! и҆ послв҃ша бг҃ Мелхиседе[е]ка, и҆ абие зинв҃вши земла пожре их҃ и҆ всего[35]) ро д[а] Мелхиседе[е]кова[36]) съ[37]) всемь род[о]мъ его[47]), да ни чл҃къ ни требище ни скотъ ни създание[38]) градв҃ томв҃ с храмомъ ѡ҆ста, но все погывѣ. сниде же Мелхиседе[е]къ с горы Фаворъскıѣа҆ виде ꙗко послв҃ша его бг҃ и҆ въ страсе велице быıвъ пакıѣ въз[в]ратис[ѧ] в горв҃ и҆ пришед[39]) в҃единисѧ тамо з҃. лѣт нагъ ꙗко ѿ рожена҆ мт҃ри своеи҆, и҆ хребѣтъ ем҃ быс[ть] ꙗко кожа лвина, кормь же его вѣ вѣршье дв҃бовое҆, а в питие мѣсто росв҃ лизаше. по седмех҃ же лѣтах҃ прид[е] къ Яврамв҃ глас гл҃ющь: Яврамє, Яврамє! и҆ реч[е] Яврамъ: се азъ Гн҃ мои҆. Гс҃ реч[е] къ Яврамоу: ѡ҆седлаи҆ си подъремникъ и҆ понеси ѡ҆дежанїе҆ многоцѣн-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

но, и̑ жертвⷭ створъ взид[и] на горⷭ Фаворъскꙋю. рекше[40]) Єлеѡнъскꙋю, а̑ко ѡ̑бретохъ мѣ̑сть в неи̑[40]), и̑ тамо и̑ взови трижды глас[о]мь: чѣ̑че бж̑ии, и̑зыӥди[41])! и̑зыдет ти чѣ̑къ а̑ко дивїи̑, и̑ не ѕжаснисѧ ѿ него[42]). и̑ створи Авраам тако а̑коже повеле ем̑ѕ Гк̑, и̑ взыд[е] на горⷭ Фаворъскꙋю и̑ вниди (sic!) в чашю леса и̑ къзва трикрати: чѣ̑че бии̑[43]). и злезе Мелхиседе[к]къ, и̑ видевъ Аврамъ и̑ ѕкоѣ̑ѧ. и̑ рече[е] емⷭ Мелхиседе[к]къ: не коиѧ, но рци ми[44]), кого и̑щеши? и̑ рече[е] емⷭ Аврамъ: Гк̑ повелелъ ми е̑сть взискати тѧ и̑ бл̑свити ѧ ѿ тебе. Мелхиседе[к]къ же рече[е] ем̑ѕ: а̑коже[е] ти повелѣлъ Гк̑, створи[45]). и̑ слезъ Мелхиседе[к]къ с горы Фаворьскыӥ и̑ превыс[тъ] с нимъ г̑. дни. и̑ въземь рогъ масла знамена е̑го и̑менемь[46]) бж̑им и̑ бл̑сви Авраа̑ма и̑ рече[е]: бл̑свнъ е̑си Авраа̑ме Бг̑омъ вы̑шнимъ[47]) створшимъ[48]) нб̑о и̑ землю. и̑ абие ѿи̑де ѿ него Авраа̑мъ[48]). И̑ по сем паки прид[е] глас къ Авраамⷭ гл̑а [: Авраме, Авраме!][49]) ѡ̑нже рече[е]: что е̑сть, Ги̑?[50]) Гк̑ же рече[е]: понеж[е] ѿ рода Мелхиседе[к]кова никтоже въсташа на земли, да того рад[и] боудетъ званъ: безъ ѿц̑а и̑ безъ мт̑ри, ни родословенъ, ни начатка дн̑емь и̑мея̑ ни жи̑вотⷭ конца̑нїа̑ по ѡ̑бразⷭ сн̑а бж̑иа̑. ты е̑си е̑рей въ вѣ̑кы по чинⷭ Мелхиседе[ко]вⷭ. и̑ възлюбих [тѧ] а̑коже[е] възлюбих сн̑а своего е̑диночад[а]го[51]), и̑мьже е̑си съхранилъ повелениѥ мое̑, и̑ сохранить а̑ въ вѣ̑кы̑. Темже да сѧ не мнать, [а̑ко] по е̑стествⷭ не и̑мѣлъ начатка дн̑емь, но понеже не вѣ̑сть никтоже, когда сѧ е̑сть родилъ, ни род[о]словїа̑ е̑го ни мт̑рьна ни о̑тна. тьмьж[е] сѧ нареч[е] без о̑ц̑а и̑ безъ мт̑ри, неродословенъ, понеж[е] ѕгодилъ е̑сть Бѣ̑и̑ и̑ е̑сть і̑ерей вы̑нⷭ пред Гм̑ь.

Бѣше ж[е] Мелхиседек е̑рей бж̑ий, бѣше ж[е] и̑ жреч хананейскъ. и създа градъ в горѣ̑ нариченыӥ Сиѡ̑нъ, и̑же прозва Салимъ, е̑же е̑сть Меръ градъ, и ц̑рствова в немь лѣ̑т р̑к. и ѕмре праве[е]нъ въ дв̑ствѣ̑ ч̑стѣ̑. сказаетъ же сѧ ц̑рь миринь, град же Салимъ, иже нарицаетсѧ нн̑ѣ̑ Ер̑салимъ.

[1]) Рум. к кытъч родных [2]) Рум. ко [3]) Відси аж до „Я Федорит“ у Пипіна пропущено [4]) Рум. Федорит [5]) Рум. Сида, Сид ж[е] род[и] Мелхила, Мелхил же род[и] Мелхила и сего Мелхиседека, ц̑ѧ и̑ жр̑ца. Неврот [6]) Рум. и̑ части ихъ [7]) Рум. Сар'донапалъ великыӥ, ѿ Сарданапала ц̑рствовалъ ес[ть] [8]) Відси аж до „И̑ есть же паки“ у Пипіна знов пропущено [9]—9]) Рум. vac. [10]) Пип. Елинъ же не спасенъ [11]) Пип. дод. приде же врѣмѧ подобно, къ неже вѣ̑ должонъ принести жертвⷭ идоломъ [12]) идолома [13]) жертвⷭемъ [14]) и сѧ̑нце [15]) хѣленїа̑ [16]) дод. скоро [17]) дод. къ немⷭ [18]) vac. [19]) vac. [20]) дод. паки [21]) слышавши се [22]) не развмѣ̑ [23]) и какою [24]) погѣбити [25]) vac. [26]) vac. [27]) лѣчитсѧ женѣ̑ [28]) слѣчисѧ [29]) ѕтверженаго [30]) прздкосноѕтисѧ [31]) отца его [32]) Тоже тои [33]) vac. [34]) vac. [35]) дод. града и всего [36]) Мелхилока [37]) vac. [38]) званїа [39]) дод. къ чаⷭ лѣса [40]) vac. [41]) vac. [42]) дод. и остризи и̑ и обрезакъ ногты его и цѣлѣи̑ и благослови сѧ ѿ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

него [43]) дод. излѣзи! [44]) дод. кто есн [45]) дод. тако [46]) словом [47]) Бга кышнаго [48]) vac. За сим дод. Да Sже не кѣдетъ наречено имѧ твое Авраамъ но кѣдетъ свершено имѧ твое Авраамъ [49]) vac. [50]) Гдь мой [51]) възлюбленнаго

А. Н. Пыпинъ, Памятники старинной русской литературы, т. III, стор. 20—23, відки й виписані новисші варіанти.

Пипін надрукував три тексти оповідань про Мелхіседека, а власне один Палейний (із Румянцівської Палеї з р. 1494 ч. 453) тотожний з тим, що читає ся і в Крехівській Палеї, далі короткий текст із Пролога, що є тілько скороченем Слова св. Аѳанасия, і в кінці Слово св. Аѳанасия, незвісно по якому рукопису. Се саме Слово по Соловецькому рукопису XVII в. надрукував Порфірєв (Апок. сказ. о ветхозав. лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Солов. бібл. стор 131—135), а в тійже книжці (стор. 222—225) помістив ще новійшу переробку сего Слова, а надто (стор. 256—259) другу єго переробку. виняту із Временника Георгія Амартола по Соловецькому рукопису XVI в. Ми також друкуємо далї переробку сего Слова по рукопису о. Іллї Яремецького-Білахевича з половини XVIII в. як доказ популярности сего твору. Грецький текст його надрукований у-перве Монфоконом в третьому томі творів св. Аѳанасия Александрийського, а відси передрукований Фабріцієм (Veteris Testamenti Codex apocryphus, t. I, 311—320). Звісно, приписувати авторство сього слова св. Аѳанасию нема нїякої підстави (гл. Порфирьевъ op. cit. 54 і єгож Апокр. сказ. о ветхозав. лицахъ и событіяхъ 9), 116—117). В староруськім письменстві трафляють ся иньші леґенди про Мелхіседека, що розповідають про него зовсїм не так як у отсїх текстах. Два тексти тих оповідань надрукував Тіхонравов (Пам. отреч. русской лит. I, 26—31). Текстів сеї другої леґенди в приступних нам українсько-руських рукописах ми не находили.

Б. Рукопис о. Яремецького-Білахевича, стор. 100—104.

(Слово ѿ Мелхиседецѣ цр҃и Салимском иже во ст҃ыхъ ѿц҃а Ѳанасїа҆ архїепскпа Алеѯан҃дрїйскаго) Пристоитъ намъ першее ѳчество і̑ родъ сказати бл҃женнаго ѳц҃а нш҃его Мелхиседека. дла того называетсѧ неродословенъ, слꙋхачъ православнїй[1]). бил бо с поколѣнїа҆ Хамока его[2]) роди Ное, Хам же роди Хꙋса[3]), которїй замислилъ столпъ кѣдокати ѿ раздѣленїа҆ ꙗзикъ. Некродъ роди Дꙋса, а Дꙋсъ же роди двоѭ сн҃окъ:

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

єдномѵ їмѧ Мелхъ, а дрѵгомѵ Седекъ. ѿ҃цъ любилъ Мел'ха старшаго сн҃а, а матка молодшаго Седека. а той Мелхъ билъ царем Палестинским и билъ балвохвалца[4]), бо приносилъ ѿфѣрѵ двинадцятом болванам. И рекл҃ъ цр҃ъ до сн҃а своего Мелхиседека в той час, гди малъ ѿфѣрѵ ѿдавати болванам, рекл҃ъ такъ: сн҃ѵ мой[5]), пойдиж ѥк челяди в поле меже стадо воловое и приведи ми з҃. волокъ[6]), абисмо оу҃чинили ѡфѣрѵ нѣшнимъ бг҃омъ. А гди пойшолъ Мелхиседекъ до воловъ в поле ведлѵгъ росказѵ ѿца своего, и прїйшло емѵ на мисль в дорозѣ[7]), поднесл҃ъ ѿчи свои в небо їсмотрилъ на сл҃нце и на мц҃ь и на зв҃ѣзды, а потом почал собѣ розмишлѧти и воздхнѵвши рече: которїи то сотворил нѣбо и землю, сл҃нце и мц҃ь и зв҃ѣзди и моря и всѧ ѥже в мори, томѵ приходитъ[8]) ѡфѣрѵ ѿдати[9]), а[10]) нѣжели тим бездѵшним болваном[10]), до чого ми оу҃певнюем тим[11]) знаки нб҃снїе, ѥже на нихъ ѡпочиваютъ нетленне безсм҃ртнїй, невидимїй[12]). единъ же ѥстъ Бг҃ъ на нб҃си и на земли, видячи[13]) скритость ср҃дцъ людских, той естъ правдивїй Бг҃ъ[13]), томѵ пристоитъ ѡфѣрѵ ѿдати. але[14] вернѵсѧ ѡповѣсти ѿцѵ своемѵ и поражѵ его на тое, ажели послѵхаетъ мене[14]). В той часъ прї[й]шолъ с поля и не привѣлъ нѣчого. И рекл҃ъ до него ѿц҃ъ: а гдеж воли свѣтъ[15])? Ѿповѣлъ Мелхиседекъ: не гнѣвайсѧ, ѿче мой, послѵхай мене, що ѧ тебѣ бѵдѵ казати. Дѵсъ же рече: чого ти хочеш, сн҃ѵ, мовъ тилко борзо[16]). Мелхиседекъ же рече ко ѿцѵ: ѿче мой, ѧкѵю ти ѡфѣрѵ хочешъ чинити тим бг҃омъ? але не чини, бо сїи боги не чѵют ан҃ѣ ходятъ ан҃ѣ видятъ ан҃ѣ теж двигают сѧ[17]). але ѿче мой, принесѣмъ ѡфѣрѵ Бг҃ѵ, которїй[18]) естъ над бг҃ами, которїй сотворивъ нѣбо и землю, сл҃нце, мц҃ь, зв҃ѣзди, моря и всѧ краснаѧ ѧже на нѣби и на земли. в той час ѿц҃ь розгнѣвал сѧ на сн҃а и рече емѵ: йдиж скоро[19]) в поле и приведи ми, ѥжем ти росказал, а если ми тое не вчинишъ, то не бѵдеш ѭж на свѣтѣ жилъ. В той час Мелхиседекъ пошолъ[290]. теди мовит ц҃ръ женѣ своей: пойдѣмо, жено моя, и вчинѣмо ѡфѣрѵ з синовъ своих тим бг҃амъ нѣшнимъ. Салима же вчѵвши тое стала плакати ревне, розмѣкала тое, же дла тоей причини хочетъ ц҃ръ Мелхиседека, поневаж зневажил его[21]). и воздхнѵвши рекла: лютѣ[22]) мнѣ, жем сѧ трѵдила и працовала[23]) на даремне! потом ц҃ръ[24]) рекл҃ъ до ней: ержмо костки. ѣсли лїосъ на мене впадетъ[25]), теди ѧ взмѵ которого схочѵ сн҃а и бѵдѵ ѡфѣровати[26]) бг҃амъ своим, а ежели на тебе лїосъ впадетъ, то ти которого схочеш, бѵдеш ѡфѣровати[27]). И ергли костки[28]) и впал лїосъ на царицѵ Салимѵ. и взяла собѣ Мелхиседека сн҃а, котораго любила[29]),

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

цр҃ъ же завстидалсѧ[30]) и готовил сн҃а своего старшого Мелха. и пойшолъ до божницѣ, где кѵло вѣ. бг҃овъ златих, сребних в божници. В тоеж времѧ зобралосѧ дѣз. младенцовъ ѿ своих ѿцовъ и т҃. пахолѧтъ ѿ своих матерей[30]), а видѵ и ѡвцам лѣчби не кѵло[31]). а гди юж ѡ҃фѣри зготованиѣ били, в той час заволала Салима[32]) сн҃а своего Мелхиседека и мовит: сн҃ѵ мой[33]), не плачеш ли за братом своим, которїй йдетъ на заколенїе — не знаю, ци бг҃оу, цили теж бѣсом? ѿповидѣлъ Мелхиседек м҃ри своей: по нн҃ѣшнїй ча҃ часъ бил...[34]) вимовивши и пойшолъ в горѵ Θаворскѵю и припавши на колѣна рекълъ тїе слова: всѣхъ еси сотворилъ[35]), нѣбо и землю, тебе бо призиваю единаго бг҃а, ѵслиши мѧ в час сей, аби тих всѣхъ земля пожерла, которїи прїйшли на ѡ҃фѣрѵ[36]) з братом моймъ. В той час висловхалъ гд҃ь мл҃твѵ Мелхиседековѵ, и зараз земля потрасласѧ[37]) и всѣхъ пожерла, і все мѣсто и весь род Мелхиседековъ. анѣ палацокъ анѣ чловка анѣ видлята мѣста того не зостало, все згинѵло[38]). Зїйшовши же Мелхиседекъ з гори Θаворской и ѡбачилъ, иж висловхалъ гд҃ь молитвѵ его. В той час зосталъ в страхѵ великом и зновъ вернѵлсѧ в тѵю горѵ и вселивсѧ во єден вертепъ[39]) и мешкалъ там з҃. лѣтъ, и сталсѧ нагим ѣкъ ѡ рожденїа своего[40]), и хребетъ сталъ его ѣко черепашина шкарѵпа[41]), а покармъ его вершки древѧнїе били, а в мѣсто води росѵ лизалъ лз҃. лѣтъ[42]). Голосъ бѣ з нѣба до Авраама: Авраме, Авраме! ѵслишалъ Авраам голос гд҃а бг҃а, ѵвоилсѧ и речет: аз есм. Господи. Во той час рече гд҃ь бг҃ъ до Авраама: ѡ҃ставдлай ѡ҃слѧ свое[43]) и возми крашно[44]) и пойди на горѵ Θаворскѵю и заволай голосно трижди: члвче бж҃ій![45]) Вїйдетъ же до тебе члвкъ ѣко дикїй звѣръ, але ти не бойсѧ его и ѡ҃стрижи[46]) его и ѡ҃брѣжъ ногтѣ его, и ц҃клѵ[й] его[47]) і благослови сѧ ѿ него, поневаж[48]) он ѣ҃стъ сцѣнникъ бг҃а вишнѧго[38]). в той часъ сотворил Авраам ѣкож заповѣдал емѵ гд҃ь бг҃ъ. и возїйде Авраам на горѵ Θаворскѵю[49]) и заволалъ г҃-жди[50]): члвче бж҃ій![51]) И вїйшол до него Мелхиседекъ ѣко дикїй звѣръ[52]) и звоялъсѧ ѣ҃го, Мелхиседека, Авраам. Мелхиседекъ же рече: не бойсѧ, Авраме[53])! кого шѵкаешъ? Рече Авраам: гд҃ь бг҃ъ .....[54]) и блгословитисѧ ѿ тебе[55]). Зїйшолши з гори Мелхиседекъ и мешкалъ з Авраамом г҃. дни[56]). И взявши в рогъ елеѧ назнаменал Авраама словом бж҃їим[57]) мовлячи: блг҃ословлю тѧ Аврааме бг҃омъ вишним. И не бѵдетъ оу҃же ймѧ твое Аврам, але бѵдетъ ймѧ твое до конца совершенное Авраам[58]). И по[том] зновъ[59]) голос прї[й]шолъ до Авраама мовлячи[60]): поневаж нѣхто з рожаю Мелхиседековаго не зостал на земли, для того не-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

х[ай] бѫдетъ без ѿца и без мт҃ре, неродословенъ. нѣ початкѫ днемъ нѣ животѫ конца имѣ[й]. ведлѫгъ фѣгѫри[11]) Сн҃а бж҃ія сталсѧ сп҃іеникъ Бг҃а вишнѣаго; ѧлюбилъ его Бг҃ъ ѡц҃ъ ꙗко Сн҃а своего, которій заховалъ повелѣнія є҃го на вѣки вѣкомъ.

И дла҃ того нехай нѣхто не розмѣетъ, аби то с приро-дженѧ не малъ початкѫ днемъ, а҃ле поневаж не вѣдаетъ [нѣхто], в которій часъ родилсѧ и где ѡц҃ъ его и мт҃ери подѣлисѧ, и дла҃ того називаетсѧ неродословенъ, без ѿца и мт҃ре и без причта рода, и поневаж сп҃іенникъ є҃стъ Бг҃а вишнаго. Гдиж вернѫлсѧ Ѧврам з войни [з] Ходалогом, и стрѣтил его Мелхиседекъ и далъ емѫ чашѫ вина пити розтвореннаго и вложил ѕломокъ хлѣба. и всѣхъ съ Ѧврамом било тиі҃. И дла҃ тое[й] причини подобенъ є҃стъ Сн҃ѫ бж҃ію, и там є҃стъ перші҃[й] ѕставикъ Мелхиседекъ безкровной ѡфѣри ѕчинил. І дла҃ того мовит пророкъ: ти естес сп҃іенникъ на вѣки, поневаж ѡн теди причастил Ѧврама и всѣхъ, которих бѫло тиі҃. семѫж Мелхиседекѫ и десѧтинѫ Ѧврам дакал завше ведлѫгъ росказанѧ бж҃аго. жил же Мелхиседекъ лѣтъ рі҃. и престависѧ ик Бг҃ѫ во вѣчнѫю жизнь, и мешкает во вишнем Їр҃слимѣ. Бг҃ѫ слава во вѣки вѣкомъ. Ѧминь.

[1]) Потрека [ѡ] ѿчиз'нѣ і рожан до блаженого Мелхиседека ѿповѣсти, поневажъ назикалсѧ без ѿца и мт҃ре и без причини родѫ [2]) которого [3]) Тут у Ярем. пропуск: в Дрогоб. рукоп. читаємо далі: Хѕс же ѕродил Бона; Бон же родил Фѕра, Фѕр же родилъ Некрода, котри[й] бѫдовалъ вежѫ вавилонскѫю. и там Бг҃ъ роздѣлилъ ꙗзики. По раздѣленію ꙗзиковъ Некродъ оу҃родил Ламарла, Ламарло родилъ Дисса, Дисъ же родилъ Мелхию, Мелхиа же родил Мелхиседека. Бо Мелхиа (в ркп. хибно: Мелхиседекъ) кил цр҃ом землѣ палестинскоі҃, имѣл двох сн҃овъ, є҃динаго Мелхила по своемѫ і҃менію, а дрѫгого Седека [4]) ѣлинник [5]) дод. возми слѫги [6]) дод. молодихъ, ѿбѫитих, тлѫстих [7]) и в дорозѣ зналл его мислъ бж҃а [8]) томѫ би пристойнаа речъ [9]) дод. ꙗко сотворителеки [10]) vac. [11]) Мѣнѣ сѧ здаетъ през тии [12]) же сотворитель в нихъ ѿпочиваетъ, бо той ест несказителни[й], несмертелни[й], невидими[й] [13]) vac. [14]) vac. замісць сего читаємо: и заразъ нейдѫчи до стада вернѫлсѧ до цр҃а ѿца своего [15]) дод. по которѣем ѧ послалъ тебе [16]) не кажучи [17]) ѿфѣрѫ, котрѫю хочъ ѿфѣровати, прошѫ тя ѿче мой, не дава[й]же тим бг҃ом нѣмим, бо не здают ми сѧ вѫти бг҃ами [18]) дод. ѿпочиваетъ киште нѣсъ [19]) рихло [20]) дод. до стада по воли. потом пришол Мехиа цр҃ъ до цр҃ици Салими жени своей и рекл: [21]) поневажъ бг҃и его ганил [22]) вѣда [23]) праца моѧ и болестъ родычи [24]) дод. видычи плачъ еі҃ рекълъ до неі҃: не плачъ але ходи, кинѫвъ лоси [25]) котри[й] сі҃ъ мнѣ припадет през лоси [26]) той вѫдет данній на ѡфѣрѫ [27]) а котри[й] токѣ припадет, той нехай жив вѫдет. тое еі҃ мовилъ розмѣючи, же емѫ припадетъ Седекъ [28]) кинѫвъ лоси [29]) заразъ припал цр҃ици Седекъ [30]) дод. и казалъ сі҃ови старшомѫ готовитисѧ на ѡфѣрѫ бг҃омъ. а гдисѧ тое стати мало, пришол Седекъ ѿ стада и пригналъ з. волокъ. взявши теди ѡнне воли и сн҃а своего старшаго и пойшокъ к божницѣ идолскѫю сокравши пят сот слѫгъ и триста молодцівъ ѿ своих под[д]аних а калваном на ѡфѣрѫ приведеннх, и дѣницъ такѫже триста ѿ мт҃рій викранних на ѡфѣрѫ приведенних [31]) дод. к той час всѣ тиі҃ речи и сі҃ъ цр҃скии ѿгнем спаленни били на ѡфѣрѫ колваном [32]) дод. мати Седекова плакала великим гласом по старшом сн҃ѣ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

своєм Мелхиле и призвала [33]) дод. возлюблени[й], нехаже имѧ твое Мехиле, ти Седекъ мнѣ лѣсомъ пришалъ ест, дла того живъ еси [34]) бжъ ѡ сего часѣ свою маю закаѕ, мнѣ нѣчого до вас [35]) кѣзъ [зам. Бг̃] всѣхъ речей Сотворителю [36]) дод. дыяволскѣю, где брат мой Мехилъ спаленъ естъ [37]) розстѣпилася [38]) же анѣ чл҃вкъ анѣ ѡнаа божница, анѣ ыки[й] кѣ-динокъ не зосталсы ѡного мѣста, але все земла пожерла [39]) и пришовши в гѣстиню лѣса [40]) ыкъ его мт̃и на свѣтъ оу̃родила [41]) ꙗко оу̃лва поросъ волосами [42]) а по з̃. лѣтах [43]) ѡ̃рла своего [44]) дорогие речи и ѡфѣрѣючи [45]) дод. кнйди сюда [46]) дод. волоси [47]) и ѡ̃брата познати [очевидно помилка зам ѡбрѣ̃ж пазнєкти] его прикытай сы з нимъ [48]) vac. [49]) дод. ставъ во части лѣса [50]) и скрикнѣлъ г̃ разн [51]) ви[й]ди ко мнѣ [52]) а гди его ѡ̃бачил Явраам [53]) чл҃вче, а повѣж ми, хто еси и чого потрѣбѣшъ [54]) послалъ мѧ ѡшѣкати ты [55]) дод. и рече емѣ Мелхиседек: ыкъ ти сы Гд̃ъ Бг̃ъ росказалъ. тако твори [56]) дод. Явраам же ѡ̃стригъ Мелхиседека, ыкъ емѣ Гд̃ъ Бг̃ъ росказалъ [57]) дод. и кл҃свнъ Явраама Богом вишним [58]) Явраам [59]) :овторне [60]) дод. Явраме! ѡ̃нже рече: Гд̃н мой ст̃ный! Бг̃ъ же рече емѣ [61]) по подобенствѣ

Ся переробка Слова св. Аѳанасия на мову майже чисту народню мусїла бути досить популярна в нашім краю, коли маємо її в двох рукописах: о. Яремецького і в Дрогобицькій збірцї з р. 1742, що з неї й виписані варіанти. Із тих варіантів видно, що обі переробки зроблені були незалежно одна від одної і то з оріґіналів де в чому відмінних один від одного. Рукопис Дрогобицький має текст троха ширший і повнїйший від тексту о. Білахевича, та ми основою сего виданя поклали текст сього остатнього через те, що в Дрогобицькім рукописї не стає кінця.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

XII. Авраамові сини.

А. Крехівська Палея, стор. 168—174.

(О Исацѣ) Быс[ть] же по днехъ сихъ Бх҃ искоуша[а] Авраа҃ма, вса вѣдѣ, хота Аврамъ въ притчи положити въ языцехъ и послѣдняа҃ ихъ навчити, какоу любовъ имѣти къ Бо҃у, и гл҃а емоу: Авраа҃ме, Авраа҃ме! и реч[е]; се азъ Гн҃. реч[е] же емоу Гс҃: поими сн҃а своего възлюбленаго Исаа҃ка и възведи на гороу и въздажь ми трекоу. въставже Авраа҃мъ заутра wседла wсла҃ свое и поатъ с собою два wтрока и Исаа҃ка сн҃а своего възлюбленаго, и истинавъ полена на сожежение тревѣ, и пойде идеже реч[е] Гс҃. бе же шествовати емоу до горы г҃. дн҃и. възрѣвже Авраамъ wчима своима и озрѣ мѣсто издалеча и реч[е] wтроком своима: сѣдете тоу, азъ же и дѣтище дойдеве на гороу и поклонившес[а] прид[е]ве к вамъ. взатъ же Авраам полена ист[не]на и заде за плещи Исакоу сн҃оу своемоу, вза же ножь и wгнь в роукоу и пойдоста к горѣ оба вкупѣ[1]). реч[е] же Исакъ къ Аврамоу wц҃ю своемоу: се wгнь и дрова, почто не ведеши wвче[2]) на всесъжежение[3])? Авраа҃мъ же реч[е]: Бх҃ озрить себѣ wвча҃ еже на жертвоу[4]). Исакъ же видевъ ножь в роукоу оц҃а своего смотраше, и реч[е] Исаа҃къ къ Авраа҃моу оц҃ю своемоу: повѣжь ми оц҃е [sic!], аще хощеши овчате, да скоро теку в стадо и приведоу є. аще ли разомѣеши Боу҃ приатноу[5]) быти жертве твоеи, поклони главоу[6]) и мною сътвори жертвоу твою Бг҃и. Авраамъ ж[е] разгорѣ сѧ естеством любвѣ противоу семоу wвѣща гл҃а: повѣдаю ти чад[о] моѐ възлюбленоѐ, вл҃дчне изволение есть. Бх҃ проситъ тебе на жертвоу себѣ, чад[о], по своеи емоу воли, а не азъ хощю сего. веси бо, ꙗко любовию [зам. люблю] тѧ чад[о], и трепещеть ми ср҃дце, како ли нанесоу ножь на тѧ, чад[о], како ли озроу слезы мт҃ре твоеа҃, самь ж[е] ли како подоймоу плачь тебе рад[и], чадо! паки ж[е] аще ѳслышаю сѧ повеления вл҃дчня, то wблишенъ боудоу

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

великїа ѣго мл҃сти и великыхъ его wвещанїй, иже мною бл҃свнїѣ wвѣщл. что створю[7]), чад[о]? никакож[е] не вѣдѣ[8]) что створю семѹ[9]), чад[о], но доврее ми принести тл в жертвѹ емѹ. давыи по[10]) своей [воли][11]) мт҃рї телець дати ми тл имаѣть, чад[о], паки жива. нн҃ѣ же w мр҃твыхъ моценъ ѣсть Гс҃ въставити тл[12]).

Исакъ ж[е] слышавъ w ѻц҃а своѣго Авраа҃мъ (sic!) въ смиренний и благоѹазнивым ср҃дцем реч[е]: w предоблий[13]) мой wч҃е, w любезнаа моа ѹтрова, w своемь чад[е] оукрѣпи[14]) старость свою, ѻч҃е. ꙗко добрѣе ти ѥсть послѹшати изволенїа влдчнаго и сътворити хотенїа ѣго, wч҃е. простри рѹце свои, азъ же приимѹ ꙗзвы[15]). помани wч҃е великѹю Гню бг҃дать, како ти мл на старость вдаси [зам. вдасть], тоиже[16]) и з мр҃твыхъ моценъ[17]) въставити мл ѣсть токѣ Гви. Авламъ же ѹтвердн ср҃дце своѣ и не помысли бесчадства ни пролыа слезы, но кладмша дрова на требникъ[18]). и тогда ѹкрепи мысцю свою Авраамъ и сѣкъ и ѿтъ Исака сна своѣго[19]) и възложї на требникъ керхѹ дровъ[20]). и простреть рѹкѹ свою, взать ножь хотл заклат[и] сна своѣго Исака. Къзгласи же ѣго анг҃лъ гл҃м: Авраамѣ, Авраамѣ! wнже рече: се азъ, Ги. реч[е] же к немѹ: не заколи сна своѣго ни створи емѹ ничтоже зла. нн҃ѣ бо разѹмехъ, ꙗко боишисл Бга ты. но възми wвень и принеси вмѣсто Исаака сна своѣго. възрѣвъ же Авраамъ виде wвень ѹазлць за рога в садѹ Савековѣ. и шедъ и взать ѣго и шед закла въ Исака мѣсто сна своѣго. [Після довшої апострофи до жидовина оповіданє ще раз вертаєть ся до сеї теми]. Ми же ѹбо къ писанїю житию притечемь. Авраамъ же не пощади сна своѣго, но тщашесл творити реченноѣ емѹ Гмь[21]). приближи бо сл ножь к горлѹ Исаковѹ. тогда анг҃лъскы глас wгроми изъ wблака гл҃м: Авраа҃ме, Авраа҃ме! гл҃ть ти Гс҃: не заколи сна своѣго възлюбленаг[о]. ведѣ бо ѥстество ѹмъ w чадехъ, ты же не пощаде сна своѥго мене рад[и], то азъ собою клл҃х ти сл, ꙗко блг҃слвлй блг҃слю тл и[22]) ѹмножѹ сѣмл твое ꙗко звѣзды нб҃сныа, ꙗко песокъ въскраи морл[22]), и бл҃скатсл w сѣмени твоемъ вси ꙗзыци земьстий, понеж[е] йс плем[е]нї твоѣго изыдеть мѫжь, w немь ж[е] преж[е] рех ти. нн҃ѣ же ѿпѹсти сна своѣго[23]) и поими wвень ѹазлць в садѹ Савековѣ. Савѣкъ же зоветсл ѿпѹщение[23]). Авраамъ же слышавъ гл҃ы ѿпѹсти ѻрока и ѹзре wвень держимъ за рога в садѹ Савекове. и шед поа҃тъ и пришед закла въ Исака мѣсто сна своего[24]). Авраа҃мѹ же створшю жертвѹ възратис[л] съ ѿтрочатем ѿноудѹже пришел. Пришедшю же Авраа҃мѹ в домъ свои идеж[е] живше [в рукоп. хибно: живеши] въ градъ Якроцѣ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

[?] в земли Хананейстей, иж[е] єсть к раздолий, се же єсть Хеврон̃ъ.

[1]) Доси у Порф. пропущено [2]) кое ѣдеже ѡ̃вча [3]) vac. [4]) трекѕ [5]) кѡпрнатнѣ [6]) дод. мою [7]) дод. семоу [8]) ѣдый [9]) сотворити ми [10]) бо [11]) vac. [12]) Тут пропускаємо, так само як і Порфірєв, палейну апострофу до жидовина. [13]) предокрый [14]) оукрѣпи [15]) оузы [16]) то оуж: [17]) мо рно [18]) дод хоты сотворити якоже повелѣ ем ; Гѣ. воскладшоу же дрова на трекникъ Якрааамъ [19]) дод не помысли разлоученїа ѡ̃ чада ни поиадѣ ѡ̃трочища, но сказавъ [20]) Тут Порфірєв знов пропустив уступ, де полемізуєть ся з жидовином, та в Крех. Палеї такого уступу в сьому місці нема [21]) Доси у Порф. йде пропуск. [22]) vac. [23]) vac. [24]) Решта у Порф. пропущена.

Текст тотожний з нашим надрукував Порфірєв (Апокриф. сказ. о ветхозав. лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Солов. бібліот., стор. 136—138) із Соловецької Палеї ч. 635, відки ми й виписали отсї варіанти. Отсей палейний текст не має в собі майже нїяких апокріфічних подробиць, а є тілько поетичним розширенєм біблійного тексту (Бытия XXII, 1—13). Власне задля сих стилїстичних прикрас, що находять ся в розмові Авраама з Ісааком, ми й містимо його в нашій збірцї, як се вчинив і проф. Порфірєв.

Б. Рукопис о. Яремецького Білахевича, стор. 124—125.

(Слово ѡ Ягарѣ и ѡ сн̃ѕ є̃м Исмаилѕ како билсѧ со Ісаакомъ сн̃ом Авраамоким) Єгда родисѧ ѡ̃ Сарри жени Авраамовои Ісаак, а Исмаилъ родисѧ ѡ̃ Ягари слѫжебници Сарлиной, лазѧше ѡ̃ка Ісаакъ ї Исмаилъ ї растѧше. Єгда ѷзрасте Ісмаил, ї ѕдарил Ісаака. и ѕкидѣкла Сарла [sic!] иж Исмаилъ ѕдарил Ісаака і растерзаста сѧ жалостїю великою и рече: Живъ Кн̃ъ мой! Що то єстъ, да рабъ бїетъ господина своего? Отселѣ сїе нехай не бѫдетъ. И рече: Господине мой Авраме, ѷждени рабѕ ѷс чадом єѧ. Авраам не хотѧше, Сарра плачѫци скорбно не хотѧше жити с ним, дондеже не ѷжденетъ ю. Прїйде же агл̃ъ Господень скоро ко Авраамѕ і рече: Авраме, Авраме! Ѷждени рабѕ Ягарѕ ѷс чадом єѧ, ѩко глетъ Сарра жена твоѧ! В той часъ Авраам взем три камели, взем же брашна, ѩди и питїѧ много і завезе ѷх на горѕ Синайскѫю во пѫстиню. Бѧше бо ѡ̃ мира єї. поприщъ, и там ѡ̃ставил ѷх. И бѧше Ягара в той пѫстини со сн̃ом своим Ісмаилом. Єгда не стало ѷм коди и неимѣѧше что пити, ѷскаше Ягара коди, да дасть пити чадѕ своемѕ. Ѡбѣйдеже всѣ гори и долини и не находѧше води нигде.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Єгда же прійде, видѣ чадо свое оумирающе без питїа. Пойде же Агара зновъ и ѕвидѣла влажнѕ землю под древом. Взяла велькми плакати и копати, и wбрѣте ѓ. wцѣ води и принесе чадѕ своемѕ мало води и wбрѣте житїе. И несе там чадо, идеже бѣ вода, и раскопа велїй источник и там живяста. И до той води прихождахѕ звѣрїе и всѧ вещества, птахи и проч. пити. Агарѧ же ѕчаше сна своего Исмаила звѣрїе з лѕка бити. Єгда же бисть Исмаилови лѣтъ єї, Исмаил рече матери своей: Повѣж ми, мати моѧ, ѩк сѧ во мирѣ плодѧть людїе? Агарѧ же всѧ страшнїѧ свѣцкїѧ речи всѧ емѕ порѧвнѕ сказала и тако его наѕчила и смѣсила сѧ сним и породила дѣтей нѕ. и да поймется сѣмѧ wт неѧ много и да ѕмножится. И wт нихъ зачахѕ сѧ поганїе ѩзици Тѕрки, Татаре и инїѧ поганїѧ ѩзици.

В звісних нам збірках апокріфічних оповідань анї подібного тексту, анї загалом оповідань про Ізмаїла і его кровосумішку з матірю нема. Основа сего оповіданя взята з Біблії (Бития XXI, 9—21), апокріфічні додатки мабуть із Талмуда, пор. Ed. Reuss, La Bible III, 1. стор 367.

В. Рукопис о. Теодора з Дубівця стор. 82—83.

(Неѣкѣ[р]нїй ѩзыци wкждж зачашас[ѧ] wвѣт.) Авраам имѣ два сна, еднаго wт рабы а држгаго wт свободныѧ. прежде оубо родисѧ wт Агары Измаиль, а послѣдѣ родисѧ Исаакъ wт Сар[р]ы. и приплъзоваше Измаиль и бїаше сна Авраамова Исаака. и видѣв[в]ши Сар[р]а сожалиша си и възопи къ Аврааму. и ѩви сѧ Аврааму аггль wт Бѧ гл҃ѧ: йждени рабоу и сна ей. Авраам же оуготова еи пица на много днїй и wпоусти єѧ въ поустыню далече. и там живяше въ пѫстыни съ сномъ. и не достав[в]шоу брашна єже оуготовал Авраам, и скон[н]чевашес[ѧ] гладом и жаждею, и wбьходяще горы и оудолїѧ йщоуще, где бы wбрѣла водоу себѣ же и wтрочатю. и wбрѣте тамо йсточникъ и пришедши съ сном своим и живяше въ Синай. И єгда ж[е] быс[ть] л҃. лѣт Измаилѕ з родства єго, и начат пытати Агары: wкоудоу єси ты и камо само прїиде? wнаж[е] начат повѣдати емоу житїе свое и како Авраам повелѣ завести [мѧ] въ поустыню далече непроходимоу и тѫ мѧ wстави жити въ поустыни с[и]. Измаилъ ж[е] начат лоуки чинити и стрѣлы стрѫгати и звѣрь ловити, и тако питаше и мтрь и себе. и слаж[е] сѧ съ мтрїю своею во

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Синай. Агара бо реч[е] ко собѣ: да поимоуть сѣмѧ мое жены моѥгы и да побѣдѧть сѣмѧ Авраамле. и ѿ них зачахѫс[ѧ] невѣрнїи ѧзици Татаре, Тѫрци и инїи мнози.

І сей текст, що в рукописї о. Теодора є частиною якоїсь обширнїйшої компіляциї без початку, не має собі параллелїв у иньших збірках апокріфічних оповідань. В головному він є немов скороченем попереднього тексту, та має супроти него одну нову подробицю — мотив, для якого Агара згодила ся на кровосумішку зі своїм сином.

Г. Крехівська Палея стор. 181.

(ѺЙзмаиле) Йзмаилъ же род[и] вї. сновъ, иж[е] соуть имена ихъ се: Нафеѳѳь, Кедарь, Навоилъ, Масианъ, Мазма, Йдѵма, Масиходь, Фема, Ѳтѵрь, Нафекъ, Кендимъ. вселижесѧ Йзмаилъ и сынове ѥго ѿ Билат два сира [sic!] противѹ Ѳтѵ, дондеж[е] прид[е] ко Ясиромъ, противѹ лицю брати[и] своихъ вселисѧ. ѿ сихъ соуть Срачинѣ. Йзмаилъ же бывъ лѣт рѧ. и ѵмре. бе же житие ег[о] въ Ѳгилът[е].

В Коломенській анї в Ковельській Палеї сего уступу нема.

Д. Із слова Меѳодія Патарського, стор. 22—23.

[Ізмаіл'тяне] В кончанїи[1]) четвертой тисѧчи Прѣѿръ царь прїйде самъ на корнилъ восточнихъ земль, которїй ѿ рода Мѵнтова сына Ноѥва[2]), и поплѣкни седмъ городовъ и землю ихъ, снїйде[3]) на три цѣрства инъдїйскїѧ[4]) и пожже ѧ ѿгнемъ и ѿпѵсти ѧ. и прїйде в' пѵстыню Савы и изъчетъ родъ чада Йзмаилова[5]). Сего бо Йзмаила прижи Авраамъ ѿ робы своеѧ Агары, а[6]— ѿ Сарры Исаака[6]). Йсмаил'же ѿбидѧше Исаака злобою своею. Прїинде же ангелъ ко Авраамѵ и рече ѥмоу: из'жени рабѵ и сына ѥи в пѵстыню Саввы. Авраам[7]— же всадивъ Агарѵ на верблюда и сына ѥѧ Йзмаила, керъблюдже повеленїем бжїимъ несе ихъ во пѵстыню Саввы. Йзмаилже пребываше со мтрїею своею[7]), и расплодившесѧ. и Прѣѿръ царь ѵзбї ѧ[8]), а инніи разбѣгошасѧ[9]) и[10]) бѣжаше ѿтолѣ в' пѵстиню Ѳтривъ[10]) и расплодишасѧ и исполниша пѵстыню и тѵю Ѿ[11]— племене своего[11]). бѧхѵ бо мнози ѧкы

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

прѣзы, и нагы хождахѫ и ѣдяхѫ мяса верблюжа к'[12]– вѣкѫ варена[12]), и пїяхѫ кровъ и млеко скотїе.

[1]) По скончаніиже [2]) пріиде имъ царь отъ Мунтова роду, сына Ноева, именемъ Приворъ [3]) и иде [4]) на царство индѣйское [5]) идѣже бяше Измайловичи, вопче родъ Измайловъ [6–6]) vac. [7–7]) vac. [8]) И пріиде Приворъ въ пустыню ту Измаилъ, якоже прежде рече́ся [9]) дод. по пустыни той [10] [10]) vac. [11–11]) vac. [12–12]) vac.

З чотирох текстів сего апокріфа, надрукованих Тіхонравовим (Памятники отреченной русской литературы II, 213–281) тілько один текст Тульської збірки XVIII в. в сьому місцї де в чому подібний до нашого і для того з него ми й виписали варіанти. Та й тут, як бачимо, Тульський список має деякі важні пропуски, а особливо пропущено цїнний для нас зворот про кровосумішку Ізмаїла з матїрю.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

XIII. Сини Ісааkові.

А. Ковельська Палея, стор. 196.

[Вроджене Исава і Якова] Бысть[ѣ] оубо по оумр҃твии[1]) Авраамовѣ[2]) блг҃ки Бг҃ Исаака сн҃а[3]) своего[3]). молѧше же Исаакъ[4]), реч[є][3]), Ревекы дѣлѧ жены своеѧ, ꙗко неплоды бѣ[5]). и послѹша его Бг҃ и зачат же Ревекка. играста же младен'ца во чревѣ[6]) ѥ. помн҃и же сѧ Ревека Гоу҃ Боу҃ и реч[є]: что се[3]) мнѣ бѫдет? и реч[є] ѥй Гѣ Бг҃: два сн҃а во оутробѣ твоей ѥста, старѣйший меншомѹ порабо҃тает а людїе людїй преспѣют[7]). по семже оубо ꙗко приспѣша ей дн҃ї родити, и роди первенець и бѣ той чрменъ[8]). потомже[3]) и[3]) меньшаго породи[9]), но прилпѧше ржка ѥ[10]) пѧтѣ старѣйшаго. и нареч[є] первенцю има Исавъ, братѫ[11]) же его[3]) има Иакъвъ.

[1]) смр҃ти [2]) Авраамли [3]) ѵас [4]) дод. Гоу҃ [5]) дод. и не ражда [6]) ѕтробѣ [7]) преспѣетъ [8]) черн҃ь [9]) род[и] [10]) его [11]) дрѣгомѹ

Варіанти виписані із Крехівської Палеї стор. 181, де оповіданє се має титул Ѡ Їсаце повесть. Основою сего оповіданя є оповіданє біблійне (Бития XXV, 21—27), відки взяті майже всї подробиці нашого оповіданя. Ми наводимо його тут як основу пізнїйшої повірки, висказаної нпр. в діялоґу „Банкетъ духовный“ (Кіевская Старина 1891, т. XXXVII, стор. 68), буцїм то Исав з Яковом сварили ся ще в материному животї.

Б. Крехівська Палея, стор. 190—205.

(Ѻ лествици). Пойде ж[є][1]) Ѩковъ к Лавану дѧдѣ[2]) своемѹ, ѡбрѣте мѣсто и҆ спа[3]) тѫ, на камени възложивъ главѹ, сн҃це бо зашло бѣше. и҆[5]) вид[є] сонъ. И҆ се лествица бѣше ѕтвержена на

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

земли, ѣи[5]) же[5]) глава[5]) досѧзаше до[5]) нб҃си. и бц҃ вц҃рхꙋ лествици ѩко лицѣ чл҃ко[6]) ѩзо wгнѧ ѩсечено, имѣыж[є] в҃і. степени до[7]) вц҃рхꙋ лц҃ствици, и на коѥмждо степени до верха[7]) чл҃вца[8]) двѣ: wдеснꙋю и wшюю; кд҃.[9]) лица на лествици до перси их, среднеѥж[є] лице превыїше[10]) всѣх ѣаше, ѥже видѣх, ѩз огнѧ и до рамꙋ и до рꙋкꙋ, ѩзлиха страшно паче ѻнѣх и кд҃. лиць. и ѥще мнѣ зрѧщю, и се анг҃ли биі҃ въсхождаѧхꙋ и низьхождаѧхꙋ по неи҃, Гц҃ же ꙋтвержашесѧ на неи҃. Тако ꙋко ес[тъ] разꙋмет[и], ѩко се кто подъпретсѧ своимъ жезломъ*).

Бг҃ же стоѩше на[д] лицем горнимъ, и wтоле възва къ мнѣ гл҃ѧ: „Мковѣ! Ѩковѣ“. и рѣх: „се ѧзъ, Гі҃“[11]). и реч[є] къ мне: „Землю, на неиж[є] тыї спиши, тобѣ дамь ю и семени твоемꙋ по тобѣ[12]). и[13]) оумнож[ꙋ] плема твое ѩко звѣзды нбсныѩ, ѩко песокъ морьскыі҃, и бл҃свитъ сѧ семенем твоим вса земля и живꙋщиі҃ на неи҃ въ послѣдняѧ врѣмена лѣтъ скончанїа[13]). бл҃свеніе мое, имже бл҃свїх тѧ, wтебе протечет в последний род[и]. въсточнаѧ и западнаѧ вса полна боудꙋт племенем твоимъ.“ и ѩко ꙋслышах[14]) с высотыї, оужасъ и трепет нападе на мѧ. и въстах wсна моего, и ѥще глас[ꙋ] сꙋщю[15]), и[16]) гл҃ъ биі҃ въ ꙋшю моею[16]), и[17]) рѣх: „Коль страшно мѣсто се! нѣс[ть] се, но домъ бйи и си врата нбсънаѧ.“ и поставих камень, ѥже бц҃ възглавиѥ ми, столпъ, и възлиахъ масло древаное на вц҃рхъ ѥмꙋ, и нарѣкохъ имѧ мѣстꙋ томꙋ домъ биі҃[17]). и въстах и въспѣх и рѣкох[18]):“ Гі҃ Бе҃[19]) Ядамль тварї твоѧ! и[19]) Гі҃ Бе҃ Авраама и Ѩсаака ѻц҃ю моею и всѣхъ ходившихъ[20]) правдою пред тобою! крѣпцѣ[21]) седѧи на Херꙋвимѣхъ и на пр҃стлѣ славы огнѣнѣ, и многоѽчитаѧ, ѩкоже видѣх въ снѣ моемъ, держа четвероличныѧ Херꙋвимы носѧ, и многоѽчитаѧ Серафими носѧ[22]) вѣкыї под мышцѣю своею, а не носимъ ничимьж[є]. ꙋтвержь нбса на славꙋ имени твоемꙋ, простри на ѽблакы нбсноꙋю[23]) лецѧщесѧ под тобою нбо, и да под нимъ поточиши[24]) слнце и скривавши в нощї, да не боудетъ мнимо Бг҃. иж[є] ꙋчини на них пꙋть мц҃ю и звездамь, и сегож[є] малиши и растиши, ѧ звезды нареч[є]ши пред[25]) нимъ[25]) преходѧт, да не и ти мними боудꙋть бз҃и. wлица славы твоеѧ боѧтьс[ѧ] Серафими шестокрилатиі҃ и покривают носѣ и лице крилы своими, а прочни летающе поютъ пѣс[нь][26]) непрестанно. егож[є] нѣ҃ѣ ѧзъ сцѣѧ новꙋ[26]), в҃і-верховьне, в҃і-лицне и многоименне, ѽгнене, мьнозрачне, сте! сѣ҃ъ, сѣ҃ъ, сѣ҃ъ! Їѡ, Їѡѽ-

*) Тут пропускаємо 10 рядків палейної екзеґези.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ва, Їа҃ѡиль, Їа҃ѡкадосъ[27]), Хр҃аѵод, Сѵаѡѳ, Ѳмелех, Ѷлавирь, Ямимиск[28]), Вариѯ! вечныѥ цр҃ѕ крѣпкыѥ, силне, прекелик, терпеливе, бл҃свене, наполнаѣ҃ нб҃са ѷ землю ѷ морѣ и бездны ѷ всѧ вѣкы славы твоѣ҃! оуслыши пѣнїѣ моѣ, ѷмже въспѣхъ тѧ, ѷ даѷже ми прошенїе мое, єгож[е] прошю ѕ тебе, ѷ възвѣсти ми разрешенїе сна моєг[о], ꙗ҃ко ты єси Бг҃ъ крѣпокъ ѷ державенъ ѷ славенъ Бг҃ъ, ст҃е[29]), ѷ Гс҃ъ мой ѷ ѻц҃ь моихъ".

Ѥще мнѣ гл҃ю молитвѕ свою, глас [в ркп. г л а д] гра҃д[ꙋ]ше[30]) пред лицемь моимъ гл҃ѧ: „Сариѱль[31]), старишино ѕслаждаѣ҃мыхъ, иж[е] ѥси надь сыны[32]), ѷди врази҃ми Ѷа҃кова к разрешений сна҆ ѷже виде, ѷ повежь все єлико виде, первѥе ж[е] бл҃сви. ѷ прид[е] къ мнѣ Сариль[33]) арха҃ггл ѷ видѣхъ, ѷ бѧше виденїе єг[о][34]) красно ѕѣло ѷ[34]) ѕжасно. азъ же не ѕжасохсѧ взора ѥго, ѷмже виденїѣ, ѷмьж[е] видехъ во снѣ моѣ҃мь, притранне[35]) бѧше паче сего, ѷ видѣнїа҃ анг҃лва не ѕкоа҃хсѧ. И реч[е] ко мнѣ анг҃лъ[36]): „что ти ѷма҃?" ѷ рѣхъ: „Їа҃ковъ". „юже[37]) не нареч[е]тсѧ [ѷма҃] твое Їа҃ковъ ктомѕ, но боуд[е]ть ѷма҃ твое подобно ѷмени моем[ѕ] Ізиль". єгда ѷдохъ ѿ Фанданы сѵрьскыа҃ противѕ Исавѕ братѕ моѣ҃мѕ, приде къ мнѣ ѷ бл҃сви мѧ ѷ прозва мѧ Ізиль. ѷ не поведа ми ѷмени своєг[о], донелезе [sic!][38]) заклѧх ѷ. ѷ тогда повѣда ми, ꙗ҃ко ты ѧше Кепкѕлъ[39]). Та ж[е] рече ко мнѣ[40]): „лествица, юже ѥси видѣлъ вг҃. степени ѷмѕцю, кыиж[е] степень ѷмѕць две лице чт҃че пременающе зрака своѣ҃го, лествица ж[е] есть вѣкъ си: а҃ вг҃. степени ѷмѕцю[41]) врѣмена вѣка того соут. а҃ кд҃. лиць соут цр҃и ꙗ҃зыѥ҃къ безаконных вѣка сего. в тѣхъ цр҃ехъ истазани боудѕть чад[а] чадъ твоих ѷ род сн҃въ твоих. си[42]) въстанѕть на безаконїѣ внѕчать твоих ѷ пѕсто сътворат[43]) мѣсто се сход[44]) д҃-ми гр҃ѣхъ[45]) внѕкъ твоих. ѷ ѿ ѷмени[46]) прадедъ съзиждетсѧ[47]) полат[а][48]) ѣ҃а въ храме ѷмени Бг҃а твоєго ѷ ѻц҃ь твоих[48]). ѷ ѻ прогнѣваний чад твоих запѕстеѣ҃ть до сход[49]) д҃-ѷ вѣка сего. Понеж[е] виде тыѥ д҃. лица первое, а҃ еже приражающас[ѧ][50]) степенем анг҃ли[51]) въсход[ѧ]щаа҃ ѷ нисход[ѧ]щаа҃ ѷ лица посред[и] степень[51]): въздвїгнеть[52]) Вышний цр҃ѧ ѿ внѕкъ брата твоєго Исава[52]) ѷ[53]) прииѷмѕть всѧ могѕтыѥ[54]) племенъ земных[53]) створших[55]) пакость семени твоѣ҃мѕ. ѷ дани боуд[ѕ]ть к рѕкоу єг[о][56]) ѷ боудеть[57]) негодѣ҃мь[58]) ѷми. тоже держат[и][59]) начнетъ силою ѷ шбладаєт[60]) ими, и ти не възмогѕть противитис[ѧ] ѣ҃мѕ до[61]) дн҃и, вънже[61]) ѷзыде҃т мыѥсль єг[о] на нѧ: слѕжити[62]) капиціем ѷ жертвы мр҃твых[63]) нѕжею творит[64]) соущимъ къ цр҃ствий[65]) ѣ҃го[66]) всем, иж[е] в таковей вине ѩватсѧ, и єлико Ѣыѷшемѕ[67]) ѷс племени твоєго, єлико к Фалконагаргайлю. ѷ вѣдѷ[68]) боуди Ѷаковѣ,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ѩко пришелци боудѫтъ[69]) сема твое на земли чюжей[70]) и ѳзлобѧт[71]) работ[о]ю и наложатъ на на раньї по всѧ дни. но языкъ[72]), емѹ же[73]) поработаютъ, соудитъ Гъ. ти[74]) егда въстанетъ цр҃ь и соудъ[75]) тогда боудетъ мѣст҃ь[76]) томѹ, тогда изыдетъ сѣмя твое Иг҃лѣ ѿ работы ѩзыкъ державшихъ насилиемь, и гонъзнѹтъ ѿ всякоѧ ѕкоризны врагъ твоихъ. цр҃ь бо то глава ѥстъ всѣкомѹ кр҃щенню и ѿданиа пронырювавшимъ вамъ Иг҃лю. и конецъ[77]) вѣка горци[78]) въстанѹт, възопиютже и ѕслышитъ ѧ Гъ и ѕмолень боудет[74]). и раскаѥтьс[ѧ] крѣпкыи ѿ страдани ихъ, понеже анг҃ли и арханг҃ли излеютъ молниа своѧ пред ними[79]) избавленїа ради племени твоѥмѹ, и[80]) смїлитесѧ [sic!] Вышнемѹ[80]). тогда жены ихъ родѧт[81]) по многѹ и потомъ поборетъ[82]) Гъ по племени твоемъ[83])".

Разѹмей же жид[о]вине, како сказа Гъ праѿцю вашемѹ Їаковѹ ѿ пришествиѧ Сна Бжиа. а еж[е] рече анг҃лъ, ѩко боудет цр҃ь ѿ близних твоихъ, се слово быс[ть] ѻ Роваѧмѣ ѿ холопѣ Соломонѣ. створит[84]) оубо, реч[е], пакость, ѩко ѡлѹчиша [sic! зам. ѡлѹчисѧ] ѿ Бг҃а и повеле имъ клан҃тис[ѧ] двема кравама златым[а], иже постави на высоких холмѣх. реч[е] бо Їаковъ: ими негодѹѥмъ боудет, — за холопьство ѥго хѹхнѹхѹ[85]) нань жид[о]ве. тогда, реч[е]. держати начнет силою многою[86]), wкладати ими, и ти не възмогѹть противитисѧ ѥмѹ, — како не възмогоша противити сѧ емѹ, ѧще и хлапь ѥсть, повинѹвше иго своѥ подъ иго работное. възыде же, реч[е], мьїсль ѥго на на, да быша послѹжили капищемь и жрели мр҃твымъ, — быс[ть] же ѕбо се: зрѧста[87]) златьїмъ кравамъ Ѥровавлима[88]). рече ж[е] Иаковъ: повелит нѹжею творити сѹщимъ въ цр҃ьствии ѥго всемь, — не ѡста бо никтоже въ цр҃ствии Ѥровамли не покланѧѥсѧ на вьїсокых, но вси ѩко Бг҃а чтѧхѹ[89]) златица.

И еже реч[е]: и се ведѣ боуд[и] Іакове, ѩко пришелци боудѹт сема твое на землї чюжей, — в чюжю бо землю вселишас[ѧ], в ней и ѳзлобѧть ѩ работою ѩ наложат на на раньї по всѧ дн҃ї. что бо зла не пострадаше Юдей въ Ѥгиптѣ! градъ чюжь здахѹ, беспрестани томахѹ и, и дети ихъ топахѹ и всѣкомъ зло[90]) держаше. но ѩзыкъ, емѹ ж[е], реч[е], поработаютъ, соудитъ Гъ. и раскаѥтьс[ѧ] Гъ[91]) крѣпкыи ѿ страданиѧ, ихже рад[и] анг҃ли излиют молниѧ своѧ пред нїми избавленїѧ рад[и] племени твоѥго, смилитиже сѧ, реч[е], Вышнемѹ — то ѕбо и се сбыс[ѧ]: се смыслишас[ѧ], изведе ихъ силою [и]х[92]) великою[93]) и

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

вдасть имъ Моусеи и Арона[94]) сковозѣ Чермное морѣ. І еже реч[е]: жены их родят по многѹ и потом поборет Гѣ по племени твоемѹ, знамениа люта иствориа[95]) имъ работѹ, — раждаху бо женьі жид[о]вскыіа по многѹ въ Єгупте. а еже реч[е]: хранилїща[96]) их полний тщи ѡбращютсѧ, — тогда жї[до]ве идѹще изъ Єгупта испросиша съсоуд[и] сребранъіа и златаа кождо ѹ сѹсед[а] своего мнѧщисѧ жертвьі[97]) принести Боу и ѡпать съ страхомъ възратитїс[ѧ], да того рад[и] тщи Єгуптане оставис[ѧ][98]), а сами с' сребромъ и златомъ[99]).

Я еже реч[е]: гады и всеми смр̃тнымъ[100]) въскипе землѧ их, трѹси и разорениа многа боудѹть, єгда[101]) дасть*) Вышнїи соуд мѣстѹ томѹ, изведе[е]ть сема твое ѡ работы ѩзыкъ державших насилїем, и гонызнѹть[102]) ѹкоризньі врагъ своих, — дасть бо Гѣ соудъ и казнь Єгуптеном паче казней Еврейскых. боудеть же цр̃ь глава имщенїю, горце въстанет на нѧ, — Фараѡн и немѧстивно искаше погѹбити их.

Я еже реч[е]: възпиша[103]) и Гѣ ѹслыша их — ѹслъіша бо ѩ и спсе ихъ ѡ Черьмнаго морѧ. изліеть же гнѣвъ свои на Лониафана[104]) змиа морьскаго, ѹбьеть безаконнаго Фалкона мечемь, понеж[е] на Ба̃ бг̃омъ въздвигнеть гневъ свои гордынею, — не бе бо Фараѡнь безь дїаволѧ повѣнїа, тем же виде надъ собою многы казни, не пѹщаша бо люди[и] еврейскыхъ, но погна въ след ихъ и морем потопленъ быс[ть].

Я еже реч[е]: тогда ѩвитсѧ правда твоа, Їаковѣ, и дедъ твоих [и] по тобѣ бѹдѹщих въ твоеи правдѣ[105]), тогда сема твое въстроубить рогомъ, и тогда погыбнет все цр̃ство Ѥдемь[106]) съ всеми ѩзыкы Моавитьскым[и], — тогда бо Иїль ходиша[107]) к законѣ бжии; по пред[а]нїю Моусе[и]ск8 бе имъ трѹбити рогомъ на новъ мц̃ь.

Я еж[е] реч[е]: погыбнеть [цр̃ство] Ѥдемьское съ всеми ѩзыкы Моавитьскыіми — єгда бо пройде сквозе Черьмное море Иїль, противившаѧсѧ ѩзыкы погыбоша. а еже, реч[е], виде анг̃лы нисходѧща и късходѧщи по лествици[108]), въ послѣднюю лѣта боудеть чл̃къ ѡ Выш-

*) Тут перечеркнено слова: бо Гѣ соудъ и казнь.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

наго, — той єсть Сн҃ъ бі҃й ѡ пр҃чстыѧ дв҃ца, и҆ т҃ъ, реч[є], хощетъ[109]) съвъкꙁпити горнѧѧ с нижними, — се же оубо сбыс[ѧ]: се бес лествици ст҃мъ кр҃щенїемъ акы по лествици на нб҃о въсходѧт.

Я єже реч[є]: ѡ҆ немже преже пришествиѧ єго възвѣстѧтъ сн҃ви ваши[110]) и҆ дщери ваши, — се же ꙁбо събыс[ѧ]: по рѧдꙁ вси пр҃роци възвестиша въплощенїе бі҃е, ѡ҆ рⷪ҃стве и҆ ѡ҆ кр҃щенїи и҆ ѡ҆ стр҃сти и҆ ѡ҆ распѧт[ї]и и҆ ѡ҆ въскр҃снии и҆ ѡ҆ възнесенїи [и҆] ѡ҆ [съ]шествии ст҃го Дх҃а.

Я єже рече: ю҆ноша ваша виденїє видѧт ѡ҆ немь, боудꙋтъ бо знаменїѧ сице въ врема пришествїѧ є҆го: древо секомо сечивомъ кровъ и҆сточит, и҆ ѡ҆трочата[111]) г҃ мц҃ьна възглѧть[112]), младе[є]нць въ чревѣ мт҃рни повѣсть пⷭть є҆го, — и се ꙁбо быс[ть]: егда прид[є] Єлисавеѳь цѣловати Бц҃ю, тогда Їѡан възыграшас[ѧ][113]) въ чревѣ мт҃рнѣ и҆ мт҃рними ꙁсты пр҃рчествоваше и҆ проповѣдаш[є] поуть Вышняг[о]. Реч[є] же Єлисавеѳь: ѡ҆кꙁдꙁ се мнѣ быс[ть], да прид[є]тъ мт҃и Гн҃а моего ко мнѣ? се бо възыграше младенець радощами въ ꙁтробѣ моей҃и.

Я єже реч[є]: ꙁнъ ꙗко старъ боудетъ, — се же рече ѡ҆ стыхъ младе[є]нцех, ти бо младе[є]нци паче А҆дамꙁ[114]) поуть свой҃ и҆справили на соудищи Хн҃а и҆сповѣдавше и҆ врага ѡ҆бличисте[115]) съ дерꙁновенїемъ, не ꙁстрашающиѧ ꙗрости цр҃ьскоѩ, ꙗкоже и҆ Кꙋрикъ сн҃ъ Ѵлитинъ паче єстества г҃. лѣт сѣць Диѡклит[ї]ꙗново[116]) єретичество ѡ҆бличи, Хса҃ же въ плоти[117]) и҆сповѣдавъ, ѡ҆ Диѡклит[ї]ꙗна ꙁбѣнъ быс[ть], єгож[є] и до дн҃ь памѧть творим їюлѧ въ к҃. дн҃ь. и҆ и҆нѣхъ же множ[є]ство, и҆хже ꙁста цѣломꙁдрено не могоуть и҆сповѣдати.*)

Я ѣже реч[є]: ꙁны пакы старъ боудет, — тогда бо много ꙁношь паче старець и҆стинꙁ разꙁмѣша Хв҃о въ плоти пришествиѣ, старци[же] жидовъстиї мнѧщеся цѣломꙁдрствовати неистовьствоваша**) [и][118]) бесмⷣсе[ѧ] ѡ҆падоша.

Я єже рече: то[119]) прид[є]тъ чаѣмыи, є҆гож[є] стезѧ никимьж[є] о҆чют[и] тсѧ, — да и҆ се ꙁбо разꙁмѣи добрѣ, кто єсть чаѣмыи҆? не с мⷭжи[120]) ли вси[121]) нынѣ поработиша[122]) ꙗзыци, въсплескаше ж[є] сѧ[123]) и҆ славꙁ даше Боу҃?[124]) Рⷪ҃ство бо є҆го сице бе: ѡ҆брꙁчене бывши мт҃ри є҆го Ѻсид[ꙁ] древодѣли, прежде

*) Тут пропускаємо 8 рядків палейної полеміки з жидовином.

**) В рукоп. хибно: неистовьствовати.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

да їже не снид[о]стася, wбрѣтеся въ чрѣвѣ їмоущи w Дха сѧ. Іосиф же мужь ѥгѡ праведн[ѣ]нъ бѣ[125]) сѣ не хотѧше ѡбличити ѥгѡ, но въсхо[ди]т wтаи [в] пощтинюю[126]). но се аггла Гнь въ снѣ явис[а] ємоу гла: Иwсифе сну Двдвъ, не боися приати Маріамъ жены твоеѧ, рожшее бо с[а] w неѧ w Дха сѧ ѥсть. родитъ[127]) ж[ѣ] сна и наречиши има ємоу Ісу[с]; то бо спсетъ люд[и] своѧ w грѣх их. се быс[ть] древле гано прркыї[128]): Се двца въ чреве приимет и родитъ сна и нарекѫть има ємоу Ммануила, ѥже нареч[ѣ]ть са: с нами Бг. се же слышавъ Іwсифъ и w сна въставъ[129]). того рад[и] стѣзя ѥго[130]) никинмъ wчютися. въ ржество же ѥго земла въсхвалиша нбсную славу въсприемше, їже бо быс[ть] горѣ, ти днсь[ь] долѣ. а ѥже[131]): и[с] семени твоего корень процвѣтеть црь[132]), — темьж[ѣ] внимаи ми гмаа, жидовине, ако не реч[ѣ]: процвете w тебѣ[133]) црь. аще ли быї рѣклъ: црь, то на Двда быї помыслилъ. но реч[ѣ]: корень црскый, понеже wбѣщанію Авраамову, Исааково, Іаковлю и Двду изволи родитися w прчстыѧ Двца w племени Двда. аще бо быї племя Двдово црство держало до Хса, то рекли бо бы с[тѣ] ѥсть[134]): се црь йшь и нужею и измену[135]) законъ Моусеwв данъїи[136]). того рад[и] и црь w племени Двда Фатьс[а], да въ смирени сану придет Хс. Того ради Иwсифь быс[ть] древодела и дѣломъ своимъ питашеся. то бо гла: въсклонивсѧ[147]) и wврѣжеть власть злобамъ и самъ быс[ть][138]) странамъ спсъ и тружающимся покои.

Я ѥже реч[ѣ]: wблакъ осенаи w зноа весь миръ, — тогда потъı въ зноа възваренію ѥстества ншего[139]) ходяшет весь миръ. прохладившю ж[ѣ] нъı облакъ, прогнавше смрадный потъ ис телеси ншего рожьшюю Хсу, прохладившю стыа апслы Дхмъ стмъ и инѣми языкы гати устрои, рожьдшюже ся[149]) прогнася*) блазниш телесемь ншимь дїаволъ и ожженъ быс[ть] въ wгнь негасимїи. рожьдшюся Хоу, распеньши предани быша в работу, излиха[141]) ради утомлени бывают. реч[ѣ]ннаго[142]): не коудет устроенїа, аще быї тотъ не пришелъ и тако нижнаа с вышними не имуть совъкупитися.

Я ѥже реч[ѣ]: въ приходяще ѥго лѣта[143]) меднаа и каменаа изваанаа глас дадять по три дни, — то ся убо сбыс[ть]: егда родися Хсъ w прчстыѧ Двца, тогда бо в то врѣмя знаменїе быс[ть] в Персех: вся изваанїа и бездушнаа

*) В ркп. хибно: прогнаша блазниш; так є і в Рум.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

даша глас[144]). єж[е] реч[е]: ѝти[145]) моудрецем ѡ немъ ѝ вѣсть въздадѧть ѝ 8вѣдѧть[146]) боуд8щаѧ на земли[147]) єгож[е] не вѣдѧть горѣ анг҃ли; тогда ѡбращетсѧ вседержитель тѣломъ на земли. тогда оубо, ꙗкож[е] рѣхомъ, быс[ть] въ рождество Хр҃во бз҃и перьстиѝ глас даша по три дни ѝ кождо ихъ своє рѣмество творѧш[е], сице же перьстиѝ в то врѣмѧ, ѝже рѣчи их, чюдишас[ѧ] изрядне, что творѧх8 бездшнаѧ их извалнїа. Темже въ много размышленїа входѧще чюдѧх8 сѧ. Тыїже 8бо быша 8ченію послед8ющє волхва Валлаама ѝ въпоманоуша пр҃дтцю [sic! зам. притчю] єже реч[е]: въсиѧѣть звѣзда ѡ Їакова ѝ въстанеть чл҃къ ѡ Иил҃ѧ. ѝ начаша зрѣти звѣзды и възрад[о]вашас[ѧ] рад[о]стью велик[о]ю sѣло, ꙗко нб҃сный родис[ѧ] цр҃ь на земли плотью. ѝ на звезд8 зрѧще шествовах8 вземше дарьї: злат[о] ѝ ливанъ ѝ зм8рн8 [sic!]. того рад[и] ливанъ взяше рѣ8ще, ꙗко Бц҃ нб҃сный ѝ земли той єсть родивъшїсѧ дн҃сь, того рад[и] в воню ѳимьѧна благо8ханїа боудѧ[148]) приносимъ: се бо єсть цр҃ь нб҃8 и земли, рѣша, се бо єсть цр҃ь видимымъ и невиди[мы]мъ, рѣша, се бо єсть цр҃ь цр҃ствю8щим и Гц҃ гдьств8ющимъ; симъ цр҃ие цр҃ств8ющє ѝ властили власть дрѣжать; сем8 цр҃ю поклонѧтсѧ ѝ всѧкъ [пропущено мб. ѧзикъ] земень ѝсповесть слав8 ѣго. зм8рн8 же въспрїемши рѣша: на смр҃тї ѣго помазанїѣ ѣго боудет, зане за весь миръ ѝзволит оумрет[и] ѝ оум҃ршаѧ с собою въставитъ. вземше дары ѝдоша въ Їр҃слимъ ѝ звезда имъ проводникъ бяше. тогда 8бо ѡбладающю Ирод8 Єр҃слимомъ прийдоша же Персы в Їр҃слимъ с дарьї, ѝ много ѝстазани бывше ѡ Ирод[а] ѡ рождьшимсѧ ѡтрочат[и]. ѡниже показаше єм8 звѣзд8 ѣго на въстоцѣ, ѝ видѣвъ же ѝ поклонисѧ. но потомъ всеѧ єм8 л8кавьїи дїаволъ въ ср҃це, ꙗко 8бити єм8 ѡтроча, дабы не приѧлъ цр҃ство въ єго мѣсто. ѝ въпраша ихъ лстью: поведит[е] намъ, где ес[ть] рожьдшєѧ сѧ ѡтроча, да шедъ ѝ азъ поклонюсѧ єм8. по ѝзволенїю влд҃чню не 8веде звез[ды], ѝ ѡп8стивъ і заклавъ ѝ, ꙗко възврат[и]тисѧ имъ въспят и повѣдитї, где єсть рожьдшєѣсѧ ѡтроча. ѡниже дойдоша Вифлеѡма звезде наставлающе их. Тоу ѝ свыс[ть] сѧ повѣданое патриарх8 Ияков8: звѣздою поуть до него познаютъ хотѧще видети на земли, єгоже горѣ не видѧт анг҃ли. Рѣчи: Тогда оубо ѡбрѣтесѧ вседержитель тѣломъ на земли ѝ телесными роукама, рече, ѡкыѧть, — ꙗкоже быс[ть], рече. т8 бо не видеша[149]) рожьдшюю дв҃цю съ ѡтрочатемь ѝ поклонишасѧ ѝ подаша дарьї, ѝ т8 видѣша[150]) понавлѧю ща вѣщь чл҃чьск8ю 8мр҃ьшюю древле пло-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

домъ древа и первою ѥвы ѡживлающе дн҃ь. тогда бо якоже[151]) нечс҃тивыхъ лестивыхъ[152]) лесть обличиша [мб. обличисѧ] и вси кѹмири падоша ниць,[153]) ѡ сановита бо лица ѡсрамлена бы҃. понеже бо лжѹще мечтахѹ,[154]) да ктомѹ оуже не възмогошавладети ни пр҃рчества дат҃и[155]). якоже преже реч[е]: ѡ ята быс[ть] чс҃ть их ѹже и бе-славы ѳсташа. пришедъ бо млад[е]нець взатъ власть и силѹ их и въздаи҃стинѹ Аврамѹ, ѹже[156]) прежде реч[е] ємоу. той бо млад[е]нець ѡстрыи҃ всѧ притѹпи и стропотнаи҃[157]) гладка створи. Той бо млад[е]ныца вверже всѧ неправды в' глѹбинѹ морьскѹю; той бо млад[е]нець сътвори чюд[е]са на нб҃си, дн҃ь и на земли ѡбретесѧ. Того бо ѹазвиша среде домѹ възлюбленнаго, рекша, Ииѣва. ѥгда бо, рече, ѹазвет[158]) и, тогда приспеѥть спсенїе, тогда бо, реч[е], прїспѣет конець всякои҃ пагѹбы҃. ѹазвившии бо,[159]) рече, себе ѥго ѹазвѹ приимѹть, ѹаже не и[с]целеет имъ въ вѣкы҃. Ты ж[е], жид[о]вине, что моутишис[ѧ]? како же не ѹвѣде истинны҃ глщю ѹаможе[160]) Гс҃ Боу҃ великомѹ ѡцю нш҃емѹ Иаковѹ патриарху, ѥже рече: приспеѥт спсенїе и конець всякои҃ пагѹбы҃. Темже ѹбо разѹмеи҃: комѹ ли спсенїе, комѹ ли пагѹба? кто ли[161]) ѹазвивыи҃ Спса? ѹа[ко] и ѹазвеномѹ всѧ тварь поклони сѧ, наныж[е] мнози ѹпованїе имѹть, везде по всех странах ѹвѣсть сѧ има[162]) ѥго.[162]) то почто не разѹме ѥго тыи҃, възлюбленый Иилю? иж[е] на древе пригвождаѥтсѧ за Ядама съблазнившагосѧ древомъ; иж[е] родисѧ ѡ дв҃ца иҳзвед изъ Ядама женѹ дв҃цею; иже и кровь свою прольѧ на кр҃стѣ за пролиавъшююсѧ кровь Авелевѹ ѡ Каина брат[а] своего. тоиж[е] и въ водѣ кр҃щаѥтсѧ не имы скверны҃ за погыбшее естество чловѣческо водою; той в камени положень быс[ть] за Некротово зданїе столпѹ. но слыши то, что реч[е] Гс҃ къ патриархѹ праѡцю вашемѹ: познавши има ѥго а не постыдѧстесѧ.[163]) мы же познахом и не постыдимсѧ и ср҃дца наша наполнатьс[ѧ] веселиа и ѹазыкъ нашь съплетаѥть[164]) ємѹ пѣнїе [и] радѹѥтсѧ. аще бо бы҃хом боле имели разоума, то доброгласны҃мъ ѹазыкомъ брачали беспрестани хвалѹ ємѹ. тыж[е] не познавъ ѥго что твориши а ѡномѹ мл҃срдѹющю ѡ нас и сказающю великомѹ патриархѹ васъ дѣла?

Я ѥже реч[е]: того власть не ѡскѹд[ѣ] ѥть в вѣк, — то аще не ѡскѹдеют, въспоманисѧ, ѡкаанѣ, и въспи к немѹ глѧ: съгрѣшихъ! съгрѣшихъ, Ги҃, послед[о]вавъ ѡч҃ескомѹ безоумию,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

и́ како ѩвлюсѧ чс̑томѹ лицю твоємѹ и́ паки[165]) ѕкриюсѧ ѿ страшнѣю ѡ́чію твоєю́? но рци: не а́зъ предстоѧ́хъ[166]) волнаго ти распа́тіа, Гн̑, и́мже мирѹ спсенїе̑ да́вши, но послед[о]вахъ о́чьскомѹ ѕченїю за безѕмїе̑ моє̑. нн̑ѣ же, Гн̑, ѿдаи́ же ꙗко Павла злодѣ́ѧвшю, прии́ми мѧ! то бо дыха́ше на сты́ѧ твоа́ оучн̑кы́ї прещенїемь, тыже, Гн̑, мл̑сердовавъ ѡ́ немь и́ ссоу́д и́збранъ собѣ́ створи, и́ разширивъ ємѹ ѕста и́ наполнивъ Дх̑а сто́ проповед[а]ти твоє нейзреченноє̑ бж̑ство. поманиже є́мѹ Манасію́, како ѿ медѧна телица своє́ю мл̑стію́ изба́ви. и́ зорци: не ведѧ ходихъ̀ въ̀ мра́ч[е]! дн̑сь оуведа́хъ тѧ! рци: мл̑стве, спси мѧ!

Рече́ши ли ми тыї, о́канне, ꙗко злодѣ́ѧ ѡ́весиша праоцы́ ваши[167]) на дре́ве, то а́зъ ти рѣ́кѫ, ѡ́канне: въспомани́ дн̑и древнѧѧ ѿ первозданнаго Ада́ма до потопа: кто о́бѣшенномѹ на дрѣ́вѣ злодеє́ю поклонисѧ? Поманиже ѿ потопа до зданїѧ столпѹ; кто ли в томъ родѣ́ въ о́бесенаго вѣ́рова злодѣ́а? поманиж[е] и ѿ столпотворенїа́ до Авраама, поманиж[е] ѿ Авраа́ма до Моу́сеа, поманиже ѿ Моусеа до Дв̑да, ѿ Дв̑да до Іѡан[а] Кр̑стлѧ сн̑а Захарі́на: кто въ ѡ́бѣсенаго злодѣ́ѧ вѣ́рова? развед[и] же слы́шеса по всей вселенеи́: [168]) кто повешеномѹ злодеє́ю поклонис[ѧ]? мнози бо по всей вселенеи́ ѡ́бѣсѧтени[169]) за винѹ, никтоже въ ни́х памѧтенъ выс[ть]. О́[170]) немж[е] Іѕ[се] Хр̑е ѿ Ада́м[а] до Іѡан[а] вси пр̑роци прорѣ́коша, ꙗко Сн̑ъ бж̑ій и́ волею распа́тсѧ, выже, ѡ́каннїй, злодѣ́ѧ нарѣ́коша,[171]) иж[е] преже вѣ́къ въ ада́х[172]) сы оу́ци ба́ше. видѣ́ ѕво оу́ца дла́ѫща манн҃ѹ в пѹстыни́, той самъ тожде створи е́-ю хлѣ́въ ѧ̑. народ[а] насыти, в̑. кошни́цї взѧша и́збытковъ. О́лю чюдо! Сн̑ъ плот[ь] носѧ о́ц̑а дѣ́ла творит,[173]) выже, ѡ́каннїй, злодѣ́ѧ нарекостѐ е́го. но вамъ ѕво не и́збысть сѧ манна до ѕтра, намъ̀ж[е] ѿ е́. хлѣ́въ[174]) паче е́стества в̑. кошници о́сташа и́збытковъ. Тогож[е] вы злодѣ́ѧ вмениште, иж[е] древле вамъ ѿ камени водѹ и́сточї; тоиж[е] намъ̀ водѹ дн̑сь в вино в Кана Галелеистей претвори. иже древле повеле вамъ проити сквозе Черьмноѐ море по сѹхѹ, тоть дн̑сь повелева́ет Петрови по водам ходити сверхъ. но аще вы злодѣ́ѧ нарѣ́косте, мыж[е] Сн̑а бж̑ія проповѣ́даемь, ꙗкож[е] реч[е] великыї Павелъ. жидом оубо съблазнъ выс[ть], мыж[е] пропо[вѣ́]даем Їс̑ Хр̑а во плоти пришедша[175]).

1) Кол. доп. оубо 2) Кол. оую 3) Кол. оуспе 4) Кол. тѫже и 5) Кол. vac. 6) Кол. лице акы чл̑вче 7—7) Кол. vac. 8) Рум. лица человѣца; Кол. лици чл̑вчи 9) Рум. седе 10) Кол. преже 11) Кол. vac. 12) Кол. дамъ ю, да исполнить сѧ сѣменемь твоимъ 13—13)

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Кол. vac. 14) Кол. дод. се 15) Кол. дод. во оушию моею 16—16) Кол. vac. 17—17) Кол. vac. 18) Кол. вставъ же на ногѕ своею и помолихъ Бг̃а и рече тако 19—19) Кол. творьче всеѩ твари, и паки 20) Рум. ходовъ ихъ 21) Молитва Якова в Кол. коротка: се оужасно видѣнье видѣхъ, трепетъ нападе на ма. но помани Гс̃и Авраама прабца моего, яко незлобою предъ тобою ходи, но вся поути заповѣди твоихъ сверши. такоже и оц̃ь мои рабъ твои Исакъ не ослоушася заповѣди твоихъ. тѣмже на ма Гс̃и мл̃ствно призри на своего раба и скажи ми видѣнье се, еже видѣхъ страшьно. В Рум. молитва ся майже зовсім така як у нас і має характер не то молитви, не то заклинаня (incantatio) і навіть в тексті називає ся „пѣнїе". 22) Рум. коса 23) Рум. на облакъ небѕ 24) Рум. точиши 25) Рум. vac. 26—26) Рум. vac. 27) Рум. Савакдосъ 28) Рум. Ямиськми 29) Рум. свѣтъ 30) Рум. глядаше 31) Рум. Сарикль 32) Рум. надъ сны 33) Рум. Сарикль 34—34) Рум. vac. 35) Рум. притваніе 36) В Кол. нема цїлого сего оповіданя, а по скінченю молитви сказано так: и еще и гл̃оу и мл̃твѣ сѵци во оустехъ Ишковѕ, и се агг̃лъ бжи ста предъ мною гл̃а: Ишкове, посланъ iесмь к тобѣ ѿ всѣхъ творец. възвѣстить сѣна твоего. тыже положи възвѣщение сѣна твоего на ср̃дци твоемъ. 37) Рум. яже 38) Рум. донележе 39) Рум. Конъзѕлъ 40) Кол. цїлого уступу доси не має 41—41) Кол. vac. 42) Кол. и 43) Рум. сѣтворить, Кол. творать 44) Рум. сходи, Кол. сходы 45) Кол. vac. 46) Рум. имени 47) Кол. жьжетьсѧ 48) Кол має се місце так: храмъ имене твоего оц̃ь твоихъ 49) Рум. до схода, Кол. запѕстѣють во исходъ 50) Рум. приразающася 51—51) Кол. vac. 52—52) Кол. має се місце коротше: бѕдеть цр̃ь ѿ ближнихъ твоихъ 53—53) Кол. vac. 54) Рум. могѕть 55) Кол. створить 56—56) Кол. vac. 57) Рум. бѕдѕть 58) Кол. негодуемо 59) Кол. Рум. дод. и 60) Кол. wбладати 61—61) Кол. vac. 62) Кол. да бѣша служили 63) Кол. жьрли мр̃твымъ, и речеть 64) Кол. творити 65) Кол. цр̃ствѣе 66) Кол. vac. 67) Рум. въ кошнемъ 68) Се загадкове місце читає Пипін: кѳалконагаргаилюкед, а Тіхонравов із Кол. ѳалъконагаргаилю. а кѣдъи, а із Волоколамського списка: халконагаргайлю. Порфірев (op. cit. 140) вияснює сю назву так: в Біблії (IV Царств, XVII, 30) згадуєть ся про божка Куфітів Нергала; з сего могло повстати Нагаргаіль, а приставка Ф а л к о або Х а л к о є слово грецьке χαλκός, так що цілість значила би спіжевий кумир божка Нагаргаіля. Се пояснене видаєть ся нам невірним уже для того, що в тексті „Лїствиці" далї згадуєть ся про се саме божество і називаєть ся його Фалконом; значить, повисшу назву не можна

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дїлити так як Порфірєв: Халко-Нагаргаіль, а треба дїлити: Фалкон Гаргаіль, а в нашім текстї треба би читати: Фалкону-Гаргаилю. Окінченє „іль“ — гебрейське і означує божество; значить, і цїлу назву треба пояснювати з гебрейської або сирийської мови. 69) Кол. пришьльць боудеть 70) Кол. Рум. землю чюжю 71) Кол. Рум. дод. и 72) Рум. языкъ 73) Рум. съ мѫжи 74—74) Кол. vac. 75) Рум. сѫдит 76) Рум. мѣсто 77) Рум. дод. же 78) Рум. дод. бо 79) Кол. нимъ 80—80) Кол. Рум. vac., в Солов. и смилитисѧ Кышнемѫ 81) Кол. родѫхѫ 82) Кол. побереть 83) Кол. Рум. твоємѫ. В Кол. і Солов. тут іде ще далї промова архангела, та в Рум. і Крех. конець єї чомусь пропущено і зараз починає ся витолкуванє сеї промови і то не тілько тої части, яка тут приведена, але й тої, яка пропущена; через се екзеґеза тексту неприведеного в самім списку виходить чудною і незрозумілою. Далї в нашому текстї ми друкуємо ті цитати розставленими буквами і виписуємо до них варіанти із Коломенської Палеї. 84) Рум. створити 85) Рум. хѫхнахѫ 86) Рум. vac. 87) Так само і в Рум. зам. жрѣста, Солов. жросте 88) Так і в Рум., в Сол. Їероѵамлима 89) Рум. чтѧхъ 90) Рум. зломъ, Солов. дод. ихъ 91) Рум. Солов. vac. 92) Рум. Солов. vac. 93) Солов. силою крѣпкою и мышцею высокою 94) Солов. дод. вести 95) Кол. знамени лютъı и великъı на створшаѧ 96) Кол. хранилница 97) Рум. рожество 98) Рум. оставиша 99) Рум. дод. изыдоша 100) Кол. всѣми смр̃тнъıми 101) Кол. тогда 102) Рум. гонезѫт, Кол. гонезнеть 103) Кол. они же взопиють 104) Кол. Леніафа, Сол. Левіалфана 105) Кол. по тобе бѫдуть исходящіи в твоєи правдѣ, Рум. по тобѣ бѫдѫщихъ и ходящихъ къ твоей правдѣ 106) Кол. ѥдемьле 107) Рум. ходяше 108) Рум. на лествици 109) Кол. и похощеть 110) Кол. vac. 111) Кол. отроча 112) Кол. дод. разѵмъ 113) Рум. възыграсѧ 114) Рум. Ядама 115) Рум. шбличиша 116) Рум. Дїоклитїана во 117) Рум. во плоть 118) Рум. неистовьствомъ 119) Кол. и тогда 120) Солов. емоуже 121) Солов. вы 122) Солов. работаша и 123) Рум. въсплекашежесѧ 124) Солов. маѥ се місце так: не емоу же ли вы поработаша нр̃ѣ и языцы восплескаша славоу имени его 125) Рум. Солов. vac. 126) Рум. Солов. но въсхотѣ отаи пѫстити ю 127) Рум. родиши 128) Рум. пророком 129) Солов. дод. и сотвори ѥкоже повелѣ емоу аг̃лъ 130) Рум. дод. в то врема 131) Рум. дод. рече 132) Кол. цр̃ьскъıи 133) Рум. ѡ тобѣ 134) Рум. то ѧко рекли бысте: есть 135) Рум. ни изменяетъ 136) Рум. единыи 137) Кол. въсклонитьс[ѧ] 138) Кол. бѫдеть 139) Рум. vac. 140) Рум. дод. Хс̃ѫ 141) Рум. и злыхъ 142) Тут і так само в Рум. якийсь пропуск; міркуючи з цитова-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ного тексту Кол. догадую ся, що місце се треба читати ось як: [то бо] рече: [инако бо не вѣдеть встрое]ннаго встроєнїѧ. Перші два слова взяті в скобки ставлю по аналогії з попереднїм уступом, де цитат при кінцї уступу введено словами: то бо гл҃а; иньші слова взяті в скобки читають ся в повнім тексті пророцтва, що тут цитуєть ся і коментуєть ся. 143) Рум. Кол. тѣлица 144) Рум. глаголи 145) Кол. тоу, Рум. и ти 146) Рум. вѣкдѣти, Кол. вѣдати 147) Кол. дод. и звѣздою до него пѹть доправать, хотѧщи вѣдати на земли 148) Рум. вѣди 149) Рум. и видѣша 150) Рум. ѝ понавлѧюща 151) Рум. дод. рече: 152) Рум. Кол. vac. 153) Рум. ници 154) Рум. лжѣщимъ чтѧхѫ, Кол. лжюче мечьтании 155) Кол. дѣѧти 156) юже 157) Кол. сьрѣкла 158) Рум. ѩзыкъ, Кол. оуѩзвитьс[ѧ] 159) Рум. ѩвлѧши бо, Кол. ѩзвьши бо 160) Рум. самомѫ 161) Рум. дод. есть 162—162) Кол. vac. 163) Рум. Кол. не постꙑдатсѧ 164) Рум. исплета 165) Рум. како 166) Рум. дод. ѫ 167) Рум. наши 168) Рум. слѫше заповѣдь вси вселенѣи 169) Рум. дод. кыша 170) Рум. Бъ 171) Рум. нарекосте 172) Рум. въ ѧдрех 173) Рум. творити 174) Рум. vac. 175) Рум. мыже къ предписанномѫ взыдемъ.

По списку Коломенської Палеї опублїкував текст сего апокріфа Тіхонравов (Памятники отреченной русской литературы I, 91—95), подавши тілько текст пророцтва ангелового без коментария. Сей текст, де в чому значно відмінний від нашого, ми при виписуваню варіантів цитували Кол. Текст з коментарием видруковано в виданю сеї Палеї, зладженім учениками Тіхонравова (Палея Толковая, Москва 1892, стор. 153—166). Найблизший до нашого є текст із Румянцївської Палеї, писаної в р. 1494, опублїкований Пипіном (Памятники старинной русской литературы III, 27–32); у нас цитовано Рум. Доволї близький до Рум. і до Крех. є також текст, опублїкований Порфірєвим по списку Соловецької Палеї ч. 635 (Апокриф. сказ. о старозав. лицахъ и соб. по рукописямъ Солов. библіот. стор. 138—149); ми декуди притягали до порівнаня й сей список цитуючи його Солов. Основою сего апокріфа служить біблійне оповіданє про сон Якова (Бития XXVIII, 10–22); пророцтва ангелові зложені на підставі книг біблійних, а також на підставі деякых новозавітних апокріфів, головно-ж вельми популярного Слова Афродитіяна о бывшемъ чюдеси въ земли Перстѣй, гл. Порфірєв op. cit. 59.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

В. Крехівська Палея, стор. 207—208.

[Три палиці Яковові]. Три бо жезла пр҃їѧ҃мъ Їа҃ковъ и҃ в водѫ вложи напаѧше ѡ҃вца Лавана тестѧ своего, кр҃щенїе прообразѹа Хр҃во и҃менованїемъ трегѹбнаго сѣщества, ꙗкож[е] нн҃ѣ напаѧ҃ваю҃т и҃ сп҃сае҃ть словеснїа ѡ҃вца, стадо хр҃стьаньское въ и҃мѧ О҃ц҃а и҃ С҃на и҃ ст҃го Дх҃а.

Рече же Їа҃ковъ: Бг҃ъ о҃ц҃а моего Авраа҃ма, Бг҃ъ о҃ц҃а моего Іса-а҃ка, Бг҃ъ гл҃авы[и] мнѣ: и҃йди в землю рожденїа твоего, и҃ бл҃гаа створѫ ти, доволе҃т ми ѡ҃ всеѧ правдьї, ꙗ҃же створи к рабѹ своемѹ. съ жезлом бо симъ моим приндох Ие҃рданъ, нн҃ѣ прии҃ди въ два полка и҃ ѹзбави мѧ и҃з рѫкьї брат[а] моего, ꙗко боюсѧ, егда прии҃де҃т и҃ ѹбьеть мѧ и҃ мт҃рь с' чадьї. и тъ рече[е]: добре, бл҃га сътворѫ тѧ и҃ поставлю племѧ твое҃ ꙗ҃ко звѣзды нб҃сньїа҃, ꙗ҃ко песокъ въскраи҃ морѧ, иж[е] не и҃зочтеть ѡ҃ множства.

Перший з сих уступів читаєть ся майже дословно в Коломенській Палеї (Палея Толковая, стор. 167, стовпцї 333—334); другого уступу, що починаєть ся від слів „Рече же“ — там нема.

Г. Крехівська Палея стор. 208—209.

(Ѡ҃ брани Їаковли съ а҃нглмъ) Й҃ въставже [Ꙗковъ] поѧ҃ о҃бѣ҃ жене своѧ҃ и҃ вї҃. сн҃а своѧ҃, и҃ минѹвъ пришествиѥ҃ и҃ поѥ҃мъ ѧ҃ и҃ минѹвъ водоточье и҃ преведе[е] все своѥ҃, самъ же и҃дѧше въ следъ и҃хъ. И҃ борѧш[ѧ] с нимъ моѹжь до ѹтриѧ҃ крепѧ ег҃о а҃нг҃лъ, и҃мже боѧ҃шес[ѧ] Їаковъ Исава брат[а] своего. видевъ же, ꙗ҃ко не можеть противитис[ѧ] е҃мѹ, сѧгже а҃нг҃лъ за лыста и҃ ѧ҃тъ въпрекьї стегна его и҃ ѹтропи жильї его, и҃ ѹтерпѧ. И҃ рече[е] емѹ а҃нг҃лъ: ѹже нареч[еши]сѧ Іи҃л҃ь[1]). понеже бѧше д҃. женьї понѧлъ не поѯоти рад[и], но чад[о]любиѧ҃ требовасѧ.[2]) Темже и҃ ѡ҃ помьїсла дѣемыѯ҃ сѣдитсѧ чл҃къ. ѡ҃ Е҃вера ѹбо Е҃врей прозвани бы҃с[те], нн҃ѣ же ѡ҃ и҃здранїа жильї Їаковлѧ Изр҃льти нарѣкостесѧ, сиреч: оумъ зрѧ Бг҃а.[3]) Реч[е] же Їаковъ: пѹсти мѧ, взыд[е] бо свѣть! а҃нг҃лъ же реч[е]...*) Їа҃ковъ. реч[е] а҃нг҃лъ: ѿселе никакож[е] не прозовет сѧ и҃мѧ твое҃ Їа҃ковъ, но И҃зл҃ь боудет имѧ твое, ꙗко ѹкрѣпьї съ Бг҃омъ и҃ съ чл҃кы силенъ. Реч[е] же ем[ѹ] Їаковъ: повежь ми

*) Тут очевидний пропуск, хоча в рукописї його не зазначено. Читати треба: а҃нг҃лъ же рече: что ти есть имѧ? онъ же ѿвѣща:

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

има твое. сиже реч[е]: въскзю въпрашаѣши имени моего, чюдно бо есть. и бъсвї тоу и прозва има Іаковъ мѣстѫ томѫ: ѡбразъ бїи, ако видѣхъ Ба лицемъ к лицю и спсесм дша моа. Єгдаже ѡйде ѡбразъ бїи и взыд[е] слнце, се же храмаше стегномъ своимъ. сего рад[и] не ямть ести снве Ізвли жилы, понеж[е] ѕтерпа в проч[е] стегна Іаковла.

[1]) Кол. изъдраль [2]) трекокаше [3]) Решта в Кол. vac.

Варіанти виписано з Коломенської Палеї (Палея Толковая, Москва, стор. 167, стовпець 334), де отсе оповіданє є, та дуже вкорочене. Основою его є оповіданє біблійне (Бития XXXII, 23—30), та прикрашене деякими апокріфічними подробицями.

Д. Крехівська Палея стор. 211—212.

(Бытьє Исака снa Исакова). Поятъ же Исавъ ѳбѣ жены ѿ Хананей и родн[и] ѿ нихъ ѕ. снovъ: Єлифаза, Єлифазъ родн[и] Иева многострастнаго, Рагѫила и Євсе и Єглом, Корей. и вселисм в горѣ Сиаръ, си есть Єдомъ, и ѿ сего Идѫмеанѣ и Ямаликита.

Минѫвшѫ же единомѫ лѣтоу по ѹмрѣвии Исаковѣ пойде Исавъ на брат[а] своего Іакова съ ѯд. моуж. Іаковъ же не имаше вѣры ємѫ, зане ротилсм баше къ ѡцю своемѫ Исакѫ не въстати на брат[а] своего. ѕведав же Іаковъ, ако йдеть нань Исавъ хотм погѫбити градъ его, и затвори врат[а] граду и начатъ гати ємѫ съ град[а] молм сл и поминаа ротѫ, єюже сл ротилъ къ ѡцю своемѫ Исакѫ еще емѫ живѫ сѫщоу, гмл, ако смртию ѫмрѫ, аще ѫбию брат[а] своего Іакова. Не въсхоте ж[е] Исавъ послѫшат[и] брат[а] своег[о] Іаков[а] ѿ роте своей. тогда рече Іаковъ своимъ снмъ, да оустрелать Исава. и реч[е] Июда: не можемъ сего сътворити, ако братъ ѳца ншего есть. и вземъ Іаковъ сълицю, послоуха нарѣкъ Ба ѡ роте, еже престѫпи Исавъ, и вергъ сълицю, просѫнѫ сквозе брона въ плечи, и ѫмре Исавъ. и сшедше йз град[а] Іако[к]лици и погѫбиша вса коа Исавова. снве же Іаковли възложиша данк на сны Исавовы, и платмше данк дондеж[е] прийде Іаковъ къ Єгупет къ Ѡсифоке, єгоже братиа продаша. єгож[е] слышавше Іаковъ Йѡсифа погыбша плакаща [зам. плакасм] горко. и наложница Іаковла Вала, рака Рахилина, ли плачюцисм ѫмре. и по ней ѫмре дщи Іаковла Дина. и быша Іаковѫ ѕ. печали въ единъ мц.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Оповіданє про смерть Ісава з руки Якова напечатав Порфірєв із Времевника Георгія Амартола по рукоп. XVI в., що був в бібліотеці Соловецького манастиря (Апокрифическія сказ. о ветхозав. лицахъ и событіяхъ по рукоп. Солов. библіот. стор. 259), та сей текст хоча по змісту близький до нашого, стилїзований зовсїм відмінно, так що варіантів із него ми не виписували, бо треба б було переписати цїле оповіданє В Коломенській анї Ковельській Палеї сего оповіданя нема.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

XIV. Патріархи в Єгиптї.

А. Крехівська Палея стор. 212—216.

Повесть ѡ прекраснем Їѡсифе, єгож[є] продаша брат[їа] зависти ради.

[Брати кидають Йосифа в рів]. По сем же вселиша [зам. вселисѧ] Їаковъ въ Єгиптѣ[1]), йдеже бѣ виталъ[2]) ѻц҃ь єго, в земли Хананейстей. йдоша же, рече, братьꙗ Иѡсифова паствити скот ѻц҃а своєго в Сихемь, Йѡсифъ же 8 ѻц҃а своєго бѣаше, то бо бѣ ємѹ сн҃ъ превъзлюбленый. бѣ бо добролѣпенъ паче ѻнѣхъ й свѣтлостию лица, й прекрасным Йѻсифом нарицахѹ й, дш҃евнѣмь ж[є] бл҃голюбиємь 8вѧзеся паче цр҃ьскаго 8вѧсла, мѹдростью бо процвѣте паче старець сѣдинѣ, превкраси бо дш҃ю паче личнаг[о][3]) своєго ѡбраза. К немѹ же рече[є] ѡц҃ь єго Їаковъ: „възлюбленное ми чадо, йди й посети братью свою, пасоуть бо стада в Сихеме, да вижь, здрави ли соуть“.[4]) Йдеже Йѡсифъ ѿ предел Хеврона видети братью свою, й ѻбрете ꙗ в Дамаскаймѣ. 8зрѣвши же братиꙗ єго йздалеч[а] й свещаша 8бити гл҃ше: „То єсть превъзлюбленъ сн҃ъ ѻц҃ю н҃шемѹ.*) 8бивше [й] вверземь в ровъ и реч[є]мь ѻц҃ю, ꙗко зверъ снелъ єсть.“ **) Єгдаж[є] приде Йѻсифъ къ братьи своєй веселым лицем человаше [sic!] й любезно миръ носѧ ймъ ѿ лица ѿц҃а,***) ѻниже ѧвїе въсташа[5]) ꙗко звериѣ дивий, съвлекоша[6]) с него пестрѹю ризѹ, в[7] нюже бе ѻболченъ, й скрегтахѹ нань кождо зѹбы своими пожрет[и] хотѧще, сверпъ й нем҃лстивенъ ѡбразъ ѡвлаѣюще ємѹ й бьіхѹ сѧго ѡ трока различною своєю злобою.****) 7) К нимже Йѡсифъ въздвиже глас свой гл҃ѧ: „почто

*) Тут пропускаємо 6 рядків полеміки з Жидовином.
**) Пропускаємо 2 рядки порівнання Йосифа з Христом.
***) Проп. 3 рядки такого ж порівнання.
****) Проп. 7 рядків такого ж порівнання.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

гнѣваѣтес[а] на ма? что ѕко зло сътворих пред лицемъ вашим, кое ли зло слышасте ѿ мене?[8]) не ѿ перваго ли и до послѣдняго слышахъ васъ? за бг҃оѣ ли мое зло въздаѣте?*) щ҃ъ мои плачетса и ѣще Рахили по вса дни. хощете ли, брат[ї]є, дрѕгый плачь нанести о҃цю нш҃емѕ[9]) ѡ мнѣ? но пѕстите ма, брат[ї]ѣ, да не померькнета о҃чи Ї҃аковѕ, ни сведете старости єг[о] въ адъ".**)

Вид[ѣ]въ[10]– же себе Ио҃сифъ въ зле соуща, не бе бо ѳиноудь милоуюшаг[о], и на молвѕ са ѡбрати съ слезами и въздыханїемъ въздвигъ глас свои гла: „по что вы гнѣваѣтеса на ма? мл҃твы вса [sic! зам. оумл҃стивитеса] ѡставите ма мало, брат[ї]є, да са помолю! мл҃ти же моа ѕмре, Ї҃аков же плачетса ѣа по вса дни и доселе. хощете ли дрѕгий плачь нанести о҃чю [sic!] нашемѕ единачеперьвомѕ настоа҃щею и неѕтоленѕ? молю са всемь вамъ, да не разлѧчюса ѳ Іакова, да не снидеть старость его с печалию въ адъ. Заклинаю вса вы҃ бг҃омъ живы҃мъ о҃цъ нш҃ихъ Авраама и Исаака, Іакова, йсперва призвавшаго Авраа҃ма, рекша: йзыд[и] из земла своеа҃ и ѳ родѕ своего и ѳ домоу wтъца твоего и йди в землю бг҃оую, а҃же ти азъ покажю дати ю тебѣ и семени твоемѕ по тобѣ, ѕмножю сема твое а҃ко звѣзды нб҃ныа и а҃ко пѣсокъ въскраи моря бесчисленo. Тако вы Вышнг[о], давшаго терпенїе Авраамови приносаща Исаака сна своего на жертвѕ, да вменитса в похваленїе его! тако вы Ба҃ йзбавлешаго ѳ смрти и давшаго ѡвенъ въ него мѣсто на жертвѕ на Алкафрос! тако вы҃ Ба҃ стго давшаго Іаковѕ бл҃свние йзъ ѕстъ Исаа҃ка о҃ца своего! тако и вы сшедшаго съ о҃ци нш҃ими в Харан в Месопотамию, ѳнюдѧже прид[е] и Авраамъ! тако вы Ба҃ йзбавлешаго Іакова ѳ скорби и рѣкша дати емѕ бл҃свнїе! да не лишенъ боудѧ ѳ Іакова, а҃коже ѳ Рахили! да не плачетьса мене, а҃кож[е] и Рахили и да не мерькнѕть о҃чи Ї҃аковѕ о҃цю! чающе вхоженїе его еже к немѕ, послати ма къ Ї҃аковѕ о҃цю нш҃емѕ. слезы моа приемлюще послите и пѕстите к немѕ! заклинаю вы бг҃омъ живым о҃цъ своихъ!"

Ѳниже не послѕшаса [зам. послѕшаша] єг[о][10]) и къвѣргоша в ровъ не и҃мѕщи водьі, Ба҃[11]– не боа҃щаса.[11]) а҃ ѳномѕ емлющюс[а] за ногы их, плачющюс[а] и гл҃ющю: „помилѕити ма, брат[ї]є моа҃!"***)

---

*) Проп. 5 рядків такого ж характеру.

**) Проп. 12 рядків полеміки з Жидовином.

***) Тут пропуск. 26 рядків порівнання з Христом.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

[1]) Кол. vac. [2]) Кол. окиталъ [3]) Кол дод. добраго [4]) Кол. кудутъ [5]) Кол. немѫ́стивно похытиша и [6]) Кол. исторгоша [7—7]) Кол. vac. [8]) Кол. на мѧ [9]) Кол. моемоу [10—10]) Кол. Солов. vac. [11—11]) Кол. Солов. vac.

Отсей текст так само як і дальші оповіданя про Йосифа — частки обширного твору сьв. Єфрема Сирина, звісного і в нас в перекладах на мову церковну „Слова о Іосифѣ Прекрасномъ". Грецький текст є у всїх виданях творів сьв. Єфрема. Слово се не що, як гарний роман оснований на бібліїйнім оповіданю про Йосифа, та тілько оповіданє се розширене апокріфічними вставками взятими мабуть із Талмуда і лїричними уступами, скомпонованими самим сьв. Єфремом. Маючи повний переклад „Слова" в рукописї о. Теодора з Дубівця ми беремо далї деякі єго части і з сего другого списка, а деякі з Крехівської Палеї, що має більше уступів з твору сьв. Єфрема, нїж Коломенська Палея (Палея Толковая, Москва 1892, стор. 168—181) і нїж Соловецька Палея ч. 635, з якої виривки опублїкував Порфірєв (Апокр. сказ. о ветхозав. лиц. и соб. по рукоп. Солов. библїот. стор. 149—158); з обох сих видань ми випи-сали до сего уступу декілька варіантів.

Б. Рукопис о. Теодора з Дубівця стор. 482—484.

[Плач Йосифа в ровї.] Къвръженноуже бывшоу Іѡсифоу къ рѡвѣ поустыни, грѣкими слезами и плачем лютым плакашес[ѧ], горько самого ѡ҃ца плачасѧ глюща съ въздыханїи нежрѣлными: „призри, ѡ҃че Іакове, на приключшеесѧ чадѧ твоемѧ! ꙗко се въ рѡвѣ къвръженъ єсмь ꙗко мр҃твъ. се сам чаеши мене възвратитис[ѧ] къ тебѣ, ѡ҃че, и нѣ лежоу въ ровѣ ꙗкож[е] разбоинник. Сам, ѡ҃че, рекль єси мнѣ: иди, посѣти братїю свою и стад[а] и възвратисѧ къ мнѣ скоро! и се тїи ꙗко влъци сверѣпи быша и съ гнѣвомъ разлоучиша мѧ ѿ тебе, добрыи мои о҃че. оуже бо не имаеши мене видѣти ни гласа моего слышати, ни паки старост[ь] твоѧ подобритсѧ мною, ни паки и азъ пр҃пдбных твоих сѣдин не оузрю, ꙗко горе мр҃твыца погрѣбен єсмь азъ. плачисѧ, ѡ҃ч[е], чада своего и чадо о҃ча [sic! зам. ѡ҃ца] си, ꙗкож[е] издѣтска разлоучень быхъ ѿ лица твоего! кто бы ми дал голоубицоу вѣщаѭщоу весѣдам, да прелетѣвши възвѣстит старости твоеи плач мои! ищезноуша ѡ҃чи ѡт слезъ и въздыханїѧ. измлъче грѣтан[ь] и нѣс[ть] помагаи. ѡ земле, земле, възопившїѧ къ Боу с҃тмоу за Авела праведнаго оубїєнаг[о] без правды, ꙗко-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ж[е] преданїе є҃с[ть] ѡ̑ правдѣ їсперва, ꙗ̑ко и̑ землѧ възопила є҃с[ть] за кровь праведнаг[о], — таж[е] и̑ ѭ̑нѣ възопїи къ І҃аковоу ѡ̑цоу моє̑моу повѣдаю҆щи є̑моу ꙗ̑вѣ приключшаѧ ми сѧ ѡ̑ братїа!“

Є се також уривок слова сьв. Єфрема Сирина про Йосифа Прекрасного, пропущений у всїх звісних нам списках Палеї.

В. Крехівська Палея стор. 217—220.

[Брати продають Йосифа в неволю; плач Йосифа на гробі матери.] Єгда же сверпи́й вверѣгоша в ровъ Йѡ̑сифа, седоша ꙗ̑сти и̑ пити с радостию̀ великою̀. възлежащим же и̑мъ в радости велици, възведоша о҃чи своѝ, видеша кѫпца Измалтѧнина и̑дѫща въ Єгиптеть, и̑доущи с велѫдьї носѧщи драмефьї. и̑ гл҃ше к себѣ: „велми лѫтши намъ є҃сть продат[и] Йѡ̑сифа странным симъ кѫпцемъ, да шед ѫмреть на чюжеи̑ земли. не боуди рѫка нш҃а на брате нш҃емъ.“ и̑ ѥ҆ꙋ ꙗ̑ко звериѐ дивий и̑зведше и̑з рова и̑ продаша и̑ кѫпцемь, не помѧнѫвше печали ни скорби о҃ц҃а своє̑го.

Кѫпчемь [sic!] же и̑дѫщимъ въ Єгиптет доидоша мѣста оу [в рк. хибно ѡ̑] Продрома, и̑дѣже бѣ гробъ Рахильнъ — тѫ бо бѣ ѫмрѣла на пѫти ѿ Продрома възвращающю сѧ Їаковѫ в Месопотамию. Єгда же виде Йѡ̑сифъ гробъ м҃три своє̑ѧ Рахил[и], тѣкъ паде на гробъ́ и въздвигъ глас свои̑ плакашас[ѧ] съ слезами и̑ къпише в горѣсти дш҃а своє̑ѧ гл҃ѧ сице: „ѡ̑ Рахили, Рахили мати моѧ̀! въстани ѡ̑ перьсти и вижь є̑гоже любила є̑си, Йѡ̑сифа, что є҃моу быс[ть]! се ꙗ̑ко пленник вѣденъ бѣ́ваю въ Єгиптет чюжимї рѫками, ꙗ̑ко злодеи̑. брат[ь]а моѧ̀ нага мѧ продаша в работѫ, и̑ Йковъ не весть сего, ꙗ̑ко проданъ бѣ́хъ. ѿверзи ми, м҃ти моѧ̀, гробъ, и̑ приими мѧ к собѣ! боуди гробъ сеи̑ дъръ тобѣ и мнѣ. приими чад[о] своє, да не боудѫ лишенъ ѡ̑ Йкова напрасно, як[о]же ѡ̑ тебе лишенъ бѣ́х. послѫшаи̑, м҃ти моѧ̀, въздаханїѧ̀ [sic!] моє̑го и̑ горкаго плача, приими мѧ к собѣ къ гробъ. ѩже бо не можета ѡ̑чи мои̑ слезъ точит[и] ни дш҃а моѧ может плакат[и] ѩже въздыханїе̑мъ. не слыша ли глас сн҃а своє̑го Йѡ̑сифа? с нѫжею и̑дѫ, не хощеши мене прият[и]? Йакова призвах и̑ глас[а] моего не слышах. се нѣ́къ пакьї тебѣ́ призываю̀, и ты не хощеши мене слышати. да ѫмрѫ сѣдѧи̑ надъ гробомъ твоимъ, да на чюжю землю не прeȋдоу ꙗ̑ко злодеи̑“.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Й єгда видеша вси Йзмалтяни коупившии Ѡсифа, ꙗко текъ падъ надъ гробом мт҃ри своєѧ Рахили, гл҃ахѫ к собѣ: „сї юноша чари хощет намъ творит[и], да възможет сбѣжати с нас. имемъ бо й связемъ крѣпко, да не всемъ намъ печалъ створит“. пристѫпивъше же к немѫ й рѣша: „въстани ѫже, чарѫю, да не прободьше тебе над гробомъ симъ й погѫбимъ злато, єже на тя дахомъ!“ въставшю же Ѡсифѫ ѿ гроба видеша лице єго ѡпѫхше ѿ многаго плача въпрашахѫ єго кротко гл҃ще: „что бо плачеши люте, ꙗко ѿнележе ѫзре гробъ сѣ стоѧщь над Продромом симъ? то ѫже страхъ йзгна ѿ ср҃дца своєго дерзно гл҃ы: то по что єси дѣло й по что продан єси? ѡни же пастоуси, иж[е] продаша тебе намъ, реша: храните, да не ѫбегнеть ѿ васъ на пѫти! й сѣ мы без греха єсмы. гл҃и же намъ йстинѫ, рабъ ли йли свободь? рчи намъ, что рад[и] нападъ на гробъ сий прилежно? мы тя кѫпихомъ, господ[ї]ѣ єсмы твои, то оуже рци намъ ꙗко рабъ. аще ли ти нас [не] хощеши, то комѫ имаши рещи? рабъ єси нашь. ꙗкож[е] рѣша ѡни пастѫси: ѿбежати хощет ѿ васъ вамъ ѫсньвшим. но рци намъ оутѣшивший ꙗвѣ. что єсть дѣло? ꙗвлаѣши бо са намъ, ꙗко свободь єси, й не хощем тебе имет[и] ꙗко рабъ, но ꙗко брат[а] йли ꙗко сн҃а възлюбленна. видимъ бо на тобѣ свободѫ великѫ й великъ разѫмъ в добре ѫчинений. достоинъ єси ц҃рю предстоѧти и с велможами чт҃ь приимат[и]. доброта бо твоѧ в велий власти тя ѫстроит[и] имаєть въ скорѣ. боуди же нам дрѫгъ! знаѣмъ, в нж[е] аще ведем тя. кто бо тебе не имать любит[и] ѡтрока добророда сѫща й красна ѡчима й премдра?“

Ѡвѣщав же Йѡсиф рече[е] к нимъ съ въздыханїѣмь: ни рабъ єсмь бы҃лъ ни татъ ни чародей, ни паки что съгрѣшивъ проданъ быхъ вамъ. нъ възлюбленъ сн҃ъ ѻц҃ѫ моѣмѫ быхъ й мт҃рї своєй превъзлюбленъ сн҃ъ. ѻни же пастѫси братьа ми сѫть, й ѡц҃ь мой пѫсти мя видет[и] йхъ, здрави ли соут. ѻц҃ь бо чад[о]любець бе й печашес[а] ими, замедлиша бо на горах тѣхъ. того рад[и] пѫсти мя видети иχ. они же ємше й продаша в работѫ, завистию великою ѿвергоша мя ѿ оц҃а, не могѫще зрет[и] любви, єюж[е] люблаше мя ѻц҃ь мой. гробъ же й сей, йже стоить, мт҃ри моѣи єсть. єгда бо йдаша ѻц҃ь мой й веде нас сюдѫ й принде ѿ мѣста йдѣже вѣй первѣе, мимойдѫщю же сюдѫ смре мт҃ти моѧ й погребѣна быс[ть] в сем гробѣ“.

Слышавше ж[е] ѡни плакашас[а] зань й гл҃ша ємѫ: „не бойсѧ, юноша! на великѫ чт҃ь йдеши въ Єгупет. ѻбразъ бо твой ꙗвлаєт

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

доброродство твоє. дерзай паче, ѩзыкъ бо єси зависти брат[ъ]а твоєа предавшихъ тѧ.

В Кол. анї Солов. Палеї сего уступу із Слова сьв. Єфрема нема.

Г. Крехівська Палея стор. 222—225.

[Плач Якова над Йосифовим плащем]. И ѿвѣдоша же кѵпци ж[е] Йѡсифа въ Єгипетъ. реша же брат[ї]а Йѡсифова: не ѩздаймъ[1]) цѣнькї Йѡсифовькї, ꙗко цѣна крови єсть, но кѵпим собѣ сапогы ѩ расперемъ цѣнѵ єго.*) Възврати[2]– жес[ѫ] Рѵвимъ к потокѵ ѩ не ѵзре Йѡсифа в потоцѣ, ѩ растерза ризы своѧ ѩ реч[е]: се Йѡсифа нѣс[ть] в потоцѣ! азъ же камѵ [sic!] ѩдѵ![2]) реч[е] же Гадъ сѩъ Зелфинъ, д. сѩъ Їѡковль: брат[ї]е, не тѵжимъ, что речемъ ѡцю ншемѵ Їаковѵ! но заколем козель, ѩсточимъ кровъ на свитоу Йѡсифлю ѩ реч[е]мъ къ ѡцю своємѵ: познай свитоу, сн[3]) єсть брат[а] ѥшего Йѡсифа. гл҃ъ же си годѣ кыс[ть] прѣд всѣм[и].[4]) И пришидши [sic!] заклаша колезь [sic!], ѡкровавиша свитоу Йѡсифлю ѩ послаша[5]) къ ѡцю своємѵ гл҃це: ѡбрѣтохомъ сию ризѵ на горах повержену ѩ познахомъ вси, ꙗко си ѡдежда брат[а] ѥшего єсть Йѡсифа, Йѡсифъ[6]– же аще гдѣ єсть, не вѣмы, но мним, ꙗко звѣрь лютъ снѣлъ ѧ єсть[6]) ѩ[7]– в печали єсми вси єго ради. ѩ того рад[и] послахом к тобѣ, ѡч҃е, пестрѵю сию ризѵ Йѡсифовѵ, не ѡбрѣтше брат[а]: познай же ю самъ, аще єсть сн҃а твоєго? мы бо вси познахом, ꙗко Йѡсифова єсть.**) [7])

Єгда же ѵзрѣ Йѡковъ сн҃а своєго свитѵ, ѩ вѕопи плачемъ горкымъ ѩ риданїємъ рѣкъ: „сн҃а моєго Йѡсифа риза си єсть! чадо[8]–) мое, чадо мое Йѡсифе, како дн҃ь погыбе дн҃ь ѡчию моєю![8]) звер ли снеде сн҃а моєго?“ — рыдаѧ гл҃ше въздыханїємъ немольчным.[9]) „почто не ѩзъеденъ бых ѧзъ в тебѣ мѣсто, сн҃ъ мой! почто не срете мене звѣрь той, дабы сѧ мене насытилъ, а тебѣ бы ѡставилъ, сн҃ѵ мой! почто[10]– мене зверь тои не растерза![10]) почто ємѵ азъ не бых брашно! се[11]– полагаю ризѵ твою пред ѡчима твоима [мб. моима]. ты, чад[о], ѡкропи ю кровию, ѧзъ ѡкроплю слезами.[11]) ѵвы мне, ѵвы мнѣ! ѵтроба моѧ[12]) матеть тебе рад[и], Йѡсифе, и[13]– весь съставъ тела моєго тлѣєть ми тебе рад[и], чадо моє Йѡсифе![13]) аще бых вѣдалъ, сн҃оу мой

*) Тут пропуск. 7 рядків порівнаня з Христом.

**) Тут пропуск. три рядки порівнаня.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ѝ҃осифе, гдѣ ѕбьѣ́нъ бы́с[ть] и̂ гдѣ тѣ́ло твоѐ ѐсть[14]) и̂ лица твоѐго, сн҃оу мои̂ Ѝ҃осифе![15]) лзъ[16]— ѐсмь вина см҃рти твоеи̂, чад[о], и̂ лзъ, чад[о], ѕбиѭ тѧ послалъ на пѫстыню̀ видети брат[ї]ю твою̀ и стада. въсплак[а]ша [зам. въсплакасѧ] и̂ сетью̀ по всѧ часы́, дондеж[е] снид[ѕ] въ адъ, сн҃ѕ мои̂, къ тебѣ́. и̂ в тела мѣ́сто ризѕ твою̀ положю̀ пред ѡ҃чима моима, слезѧ не престаю́.[16]) разѕмѣ́ѭ[17]— бо тѧ чюдна и̂сточника цѣ́ломѫдрию̀. но горить ми ѕтроба, любимоѐ ми чадо, тебе рад[и], Ѝ҃осифе! како ли възмогѫ ѕтешити сѧ, не вѣ́дѣ тебѣ́, Ѝ҃осифе?[17]) но и̂ се паки риза твоя̂ на и̂но сетованїѐ воводит мѧ, чад[о] мое Ѝ҃осифе. се бо виждю, я̂ко нѣс[ть] растерзанна̂ на ризѣ́ твоеи̂, ѥсть бо цѣ́ла всѧ. якоже[48]— бо непщю́ѭ: нѣс[ть] бо тебе звѣръ снѣ́лъ, любимоѐ ми чад[о] мое,[18]) но рѫкама чл҃ческама съвлеч[е]нъ ѐси и̂ побїѐ́нъ ѐси. звѣръ[19]— бо не и҃мат ѥстества таковаго преж[е] съвлещи и̂ потом и̂зъѣ́сть[19]). а҆ще бо звѣрь и̂зъѣ́л бы́ї былъ,[20]) якож[е] рѣ́шѣ [sic!] брат[ї]ѧ твоя̂, то риза бы твоя̂ растерзана[21]) бы́ла на многы́ї части.[22]) не[23]— здеть [зам. ждеть] бо звѣрь преже тебе[24]) съвлещи и̂ потомъ насытитисѧ тебе[24]) плоти твоеѧ̂, а҆ще л[и] бы́ї пакы́ї звѣръ съвлѣкъ тѧ и потомъ бы снелъ, то риза твоя̂ ѡ҃стала сѧ бы́ї бес крови.[23]) се бо не виж[ю] на неи̂ хлпанїя̂ ѕвѣ́ъ ни торганїа ноготъ. Ѡкѕдѕ[25]) ѥсть кровь си[26]) на ризе твоеи̂? а҆ще бы́ї ѥдинъ[27]) на пѫстыни, то и мнѣ́ бы́ї ѐдино сетованиѐ и̂ риданїѐ, да сетью̀ Ѝ҃осифа и ридаю ризъ.[28]) два сетованїя̂[29]) сетью[30]) и̂ два плача въсплачю[30]): въспла[чю]сѧ люте ѡ҃ ризе, како съвлеч[е]на бы́с[ть], и како ѥдина бы́с[ть], чадо моѐ![31]) ѕмрѕ ѫже,[32]) Ѝ҃осифе, чадо мое,[33]) подпорѣ [sic! зам. подпоро] старости моеи̂! риза твоя̂ да снидеть съ мною въ адъ, не хощю бо свѣ́та сего зрети разроу҃ченъ[34]—) ѡ҃ тебе. не бы́с бо,[34]) сн҃оу мои̂ Ѝ҃осифе!

Слышав[ше] же[35]) сна̂ събрашас[ѧ] вси сн҃ве ѐго и̂ дщери и̂ приндоша ѕтешити ѐго. и̂ не хотѣша ѕтѣ́шитис[ѧ] глѧ, я̂ко да снидѕ къ сн҃ѕ моемѕ сетью̀ въ адъ! и̂ плакаша [зам. плакасѧ] ѐго дн҃и многы.

[1]) Кол. изъѣдаемъ 2—2) Кол. vac. [3]) Кол. а҆ще [4]) Доси у о. Теод. з Дуб. vac. [5]) Т. з Д. пѫстиша 6—6) Т. з Д. vac. 7—7) Кол. vac. 8—8) Т. з Д. vac. [9]) Т. з Д. vac. 10—10) Т. з Д. vac. 11—11) Т. з Д. vac. [12]) Кол., Т. з Д. ми сѧ 13—13) Кол., Т. з Д. vac. [14]) Тут в Крех. пропуск; в Кол. читаємо далї: да шедъ къхъ отерзалъ сѣдины своя надъ твоею красотою; у Т. з Д читаємо: да шедъ сѣдины своя растрѣгаю над красотою его! [15]) Т. з Д і Кол. мають тут іще речене пропущене в Крех. бу҃же не хощѫ жити не видѧи Іѡ҃сифа 16—16) Кол. vac. 17—17) Т. з Д. vac. 18—18) Кол. vac. 19—19) Т. з Д. vac. Кол изъѣсти [20]) Кол., Т. з Д. а҆ще бо бы звѣремъ изъѣденъ [21]) Кол исторгана, Т. з Д. растрѣгнена [22]) Т. з Д. на кжсы́ 23—23) Кол. vac. [24]) Т. з Д. vac.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

[25]) Відси до кінця Кол vac. [26]) Т. з Д. єсть [27]) у Т. з Д. читаємо се місце так: Яцѣ кы ли єд[и]нъ звѣр кыл [28]) Т. з Д. ризы [29]) Т. з Д. дѣт свѣтованїй [30]) Т. з Д. vac. [31]) Т. з Д. має вірно: и како йснѣдено быс[ть] моє чадо [32]) Т. з Д. да оумрж [33]) Т. з Д. свѣте мои [34—34]) Т. з Д. vac. [35]) Весь останнїй уступ у Т. з Д vac.

Є се дальший уступ із повісти сьв. Єфрема, уміщений в Палеях з звичайними палейними додатками та за то з деякими скороченями супроти оригінального тексту сьв. Єфрема. В Коломенській Палеї (Палея Толковая, Москва 1892) уступ сей читаєть ся на стор. 171—172, стовпцї 342—344; є також, значно скорочений, і в Соловецькій Палеї ч. 635 (Порфирьевъ, op. cit. 151). Варіанти до тексту, який є в Крехівській Палеї, ми виписували з Коломенської Палеї і з суцїльного тексту Слова сьв. Єфрема, що містить ся в рукописї о. Теодора з Дубівця (стор. 475—510, гл. стор. 488—490). Текст Крех., як бачимо, повнїйший і від Кол. і від Т. з Д. Остатнїй уступ сего тексту — дословно взятий з Біблії (Бития XXXVII, 34—35).

Д. Крехівська Палея, стор. 228—234, 238—240.

[Йосиф і Пентефрієва жінка.] Измалтѧне же кѫпивше Йѡсифа ведоша и въ Єгипет и помышлѧюще, ꙗко красоты єго рад[и] злато много приꙗти ѿ єтера[1]) велмож[и]. йдѫщимъ ж[е] имъ сквозе град срете и Петефрии, властелинъ[2]— цр҃ѧ єгупетьскаг[о][2]). и ѧзре Йѡсифа ѡтрока[3]) бл҃гообразна[3]) въпрашаше ꙗ гл҃ѧ: рцете ми, кѫпци, ѿкѫдѫ єсть ѡноша сей? не носит бо того[4]) ѡбраза, йже[5]) вы носите, зане вси вы Измалтени єсте, а сей прекрасенъ єсть. Измалтене же рѣкоша: проданъ[6]— есть намъ.[6]) вѣлми добророденъ єсть[7]) и велми разѵм[ен]и че[с]т[ен] ѡтрок сей, и[8]— дшевнаа єго премѫдрость паче телесныѣ красоты.*)[8])

Дав же имъ Петефрий[9]) цѣноу єлико хотѧхѫ, любовию коупи оу нихъ Йѡсифа и веде и въ домъ свои, йскѫшаше[10]) и и хоте звѣдети житье єг[о]. йстиннаа[11]) вѣтвь прпдбнаго семени, пра-

*) Тут пропускаємо 26 рядків палейної вставки, де порівнюєть ся продажа Йосифа Ізмаіл'тянами с продажею Христа Юдою і переданєм його Пилатови. Зазначимо тут тілько очевидні натяки на знаменитий новозавітнїй апокріф звісний під назвою Нїкодимового евангелия, а власне взяту з відти назву Лонгина, сотника Пилатового і ось яке про него оповіданє: Логинъ же сотникъ снемь ѕко ѣкрѣсъ съ главы своеа простеръ пред ногама Іѣсоѵима гл҃ѧ: Гй, не достоинъ єси по земли ходит[и]. Повний текст сего апокріфа війде в другий том нашого видання.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

веднаго семени Авраам[а] и Исаака [и] Іакова растяше в добродетели и въ мнозѣ вѣстроеніи въ домѣ Петефріевѣ, живыи[12]) в мирѣ, ѡчима же и словесьї цѣломѫдрimьї[13]) имѣ Бга сѫго непрестанно пред ѡчима своима, всѣ вѣдяраг[о][14]) Бга,[15]) избавлшаго и з рова страстеи[16]) и ненависти братнѣ. обаче сѫдце емѹ часто в печали бѣ ѡ оцѣи своемъ Іаковѣ. зрѣ же Петефрий юноши стройна,[17]) многаго разѹма и добраго слѹженїа, и все, елико имѣяше, предасть в рѹцѣ Іосифли, всь[18]— домъ свои,[18]) а Петефрий не владеяше ничтож[е] токмо[19]) хлѣба, иж[е] ядяше на трапезе. видеше бо Іосифа, яко[20]— вѣренъ есть, и бласви Бж домъ Петефріовъ Іосифа рад[и], и блвнiе Гсни бе надъ всемь имениемь и в сѣлех и в домѹ его. видѣв же Петефрий радовашесѧ ѡ Іосифе,[20]) яко зѣло вѣренъ есть,[21]) искѹсивъ его, яко множашас[а][22]) именїе его в рѹкѹ Ісифѹ. и бѣ радость велика в рабехъ его, въ рабынѧх, въ всехъ добре бывающихъ.[23])

Госпожа[24]) же его видевши Ісифа прекрасна сѹща и разѹмна, и оуязвисѧ сѫдце ея любовию сотонинною, и зрѧ[25]) хотяше с нимъ быти[26]) и тщашес[а][27]) чистого того[28]) источника человѹдрию въвръщи[29]) в ровъ любодеянiа, многи козни творяше по всѧ дни на прельщенїе его[30]): ризы изменяюще по всѧ часьї и лице ѹмьївающе и мажющис[а] и[31]— мониста повешаюци,[31]) помаваний сатанины и смехъї мерьзькьїми[33]) льстящи[34]) яко змиа праведнаго. сама бо паче погыбѣ симы ѡбразьї злыми, льстящи праведнаго дшю. Іосифь же страхом биимъ ограженъ ни поне словомъ ея обѣщасѧ.[35]) видеши ж[е] она, яко премногыхъ красотъ дѣлѧ[36]) празно пребываеть,[37]) болшими разъжизашес[а] зѣло и распалящес[а], не вѣдящи, что бы[38]) створила емѹ. послед[и] же ѹмьїсли бестоудно слово[39]) и призва и на дѣло неправедно,[40]) призивающи[41]) яко змиа излиати нань ядъ нечстыи,[42]) глящи сице бестоудно: „лязи со мною, не бои сѧ Іноудъ![43]) дерзни на мѧ, да наслажюсѧ азъ твоеа красотьї. насладисѧ и ты моеа красотьї.[44]) многьї постелѧ ославѹ даютъ.[45]) владеѣши бо тьї всемъ домомъ и не смеетъ никтоже внити к намъ ни слышит никто же дѣла наю. аще ли моуж[а] моего боаѧсѧ не хощеши, азъ его ѹморѹ давши емѹ ѡтравѹ“.

Ѡнькже неповѣдимою[46]) дшею и тѣломъ в толци боури матезѧ[47]) не погрѹзисѧ, но ѡвръзе[48]) все реченное ею страха ради биа схраншаго[49]) без порока непобеднымъ[50]) вѣстроеніемъ. и звеща[51]) прядбными глми и словесьї цѣломѫдренымi къ своеи ѡспожи: „не имамъ сего грѣха сътворит[и],[52]) гжа моа, Бга бо сѧ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

бою сѫго.[53]) гнѣ мои все именїе своє пред[а]сть ми, йже в домѣ, иже по селомъ[54]), и нѣс[ть] кромѣ мене[55]) ничтоже єже не в моєю рѣкѣ развѣ тебе, гжа моя, понеже[56]—ємѣ жена єси.[56]) неправедно бо єсть дѣло[57]) толикою любовь[58]) створит[и] пред Гмь видящимъ таинъї". сиа ѕво пр̃подбнъїи гли вѣщаша[60]) Иѡсифъ выѣ[61]) къ своей гжи, ѕча и запрещаа ей никакож[е] послѣшати змиа. но ѡна[62]) еще раждизашес[а] тщею[63]) сластью кипящею в ней, часто взираше[64]) времени[65]) нѣждею хотящи[66]) Иосифа. зре же Иосифъ женѣ, яко хощеть прельстити его, ѡчи свои възведе къ Бу[67]) и часто молашес[а] гла сице: „Бе̃ оц̃ъ нших Авраамовъ и Исааковъ и Іаковль, избави ма ѡ звери сего! се бо, якож[е] самъ видиши, неистовъство[68]) сеа женьї, како ма хощет ѕбити[69]) таи дѣянїем лютымъ. избавил ма еси, влдко, из рѣкьї[70]) брат[ї]а, тако избави ма ѡ звери сего лѣкаваго, да не боудѣ чюжь[71]) ѡц̃ю[72]) дѣлъї злъїмьї, възлюбившихъ та сѣло, ѡ Гй."

Истинно[73]) любовъю призывашеж[е] Якова: „ѡ Якове оц̃е мой, помолиса прилѣжно[74]— мене рад[и] къ Бѣ,[74]) яко люта[75]) брань въста на ма хотящи разлѣчити ма ѡ Ба. женьскаа смр̃ть[76]) горши єсть приселенаа[77]) первоє[78]) ѡ братїа: та бо смр̃ть дшю разлѣчаєть ѡ Ба. се азъ вѣмь,[80]) оч̃е, яко мл̃тва твоя взыдѣ къ Бу зань[81]) и того рад[и] избавленъ[82]) ѡ смр̃ти рва.[83]) нн̃ѣ паки помолис[а] Вышнемѣ, да избавленъ боудѣ ѡ лва[84]) нашедшаг[о] на твое чад[о], не имѣща ни стоуда ни страха бга. къ брат[ї]и своей идохъ и звериє ми быша аки волци:[85]) ѡверженъ быхъ[86]) ѡ тебе и[87]— въ Єгиптѣ вѣдѣнъ быхъ[87]) чюжим[и] рѣками. се паки зверь зде ма оусрет[е]. да молис[а], ѡч̃е пр̃пдбне, за свои сн̃ъ Иосиф, да не ѕмрѣ пред Бмъ нш̃имъ дшею!"

И быс[ть] яко не послѣша гжа своеа єж[е][88]— быти с нею,[88]) имше бестѣдно мдраго и влечаше[89]) къ собе сътворит[и] с нею безаконїе. ѡнже видевъ премножество[90]) бестѣдїе женьї то, напрасно на преддверїе[91]) йстече[92]) ѡставль ризѣ свою в рѣце еа, сломль[93]) всм сети дїаволя. Якож[е] бо[94]) єтерь[94]) ѡрелъ єгда видитъ львица,[95]) высоцѣ възлетаєть,[96]) також[е] Иѡсифъ йзбежа[97]) ѡ сети дьяволя.*) жена же видевши, яко сице йзбеже, ѕжасеся, въ страсе велице быс[ть], мыслаше, како лгати на праведнаго словесы лютыми мѣжѣ своемѣ, да мѣжь ея слышавъ

*) Тут пропускаємо пів рядка — якусь неясну рефлексию, де в рукописї зазначений та не виповнений якийсь пропуск.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ражжетсѧ ꙗростью и̑ ѕвѣєт Ию̑сифа.[98]) „азъ єдина ѡ̑слабѕ приимѕ, не бо терпплю в домѣ видети сицевыѣ красоты[99]) мне лишаємі[100]) ѡ̑ него“. призвавши[101]) рабыѣнѣ и̑ реч[є] имъ: „видисте ли, что сътвори рабъ сии̑ жидовинъ! моужь мои поставил єсть[102]) кластелин[102]) надо всемь домом своим, ѡ̑нь же въсхоте и̑ бы̑ти съ мною бестоудно. не довле бо[103]) Ию̑сифови власть домѣ моєго, но и̑ мене въсхоте лишити моєго мѫж[а]“.

Єгда же прид[є] моужь єѧ ѡ̑ полаты̑, вземши[104]) ризѣ Ию̑сифовѣ показа мѫжеви своємѣ поймы[105]) дѣ̑ѫщи: „ꙗко цѣломѫдрно[105]) ты[106]) єси навчилъ[107]) раба своєго жидовина[108]) досажат[и] и̑ ѫгатис[ѧ] мнѣ, жене твоє̑й!“ ѡ̑ньже[109]) слышавъ авѣ̑ ѩтъ вѣрѕ словесемъ жен[и]нимъ гл̃ше: „ꙗко сице ми створї̑ мѫжь жидовинъ, єгож[є] ввѣлъ єси поръгати ми! реч[є] бо ми: ѣзди съ мною̑! азъ ж[є] възпихъ и̑ ѡ̑беже ѡ̑ мене ѡ̑ставль ризѣ свою̑.“ бы̑с[ть] же ꙗко ѕслыша гн̃ь єго речь жены своє̑ѧ гл̃ѫщи: „сице сътвори мнѣ рабъ твои̑!“ — и̑ разгневасѧ ꙗростїю̑ Петефриі̑, поймъ Ию̑сифа вверже в темницю, и̑деже ѫжникы цр̃вьї̑ держатъ, и̑ повеле ѕтвердити єго.

[Пропускаємо дальше оповіданє про побут Йосифа в темниці, про сни хлібаря і винаря фараонового вияснені Йосифом, про сон Фараона також вияснений Йосифом і про поставленє Йосифа намістником Єгипту, — се оповіданє, в Крех. Палеї стор. 233—238, є парафразою або й дословним повторенем біблійного оповіданя (Бития XXXIX, 21 до XLI, 46), — і подаємо тут докінченє оповіданя про Пентефрия і его жінку, про котрих в Біблії по увільненю Йосифа з темниці нема нїякої згадки].

Се Ї̑ѳсифъ седмше на колесници фараѡ̑ни, всѧ велможа предстоѧхѕ ємѕ, ѡ̑крѣстъ колесница и̑дѫхѕ[110]) и̑[111]— поклонѫхѕсѧ пред нимъ,[111]) зане бѫхѕ слышали и̑з ѕстъ фараѡ̑новъ, ꙗко бы̑ти ємѕ второмѕ цр̃ю̑ надъ Єгиптом.

Видеж[є] Петефриі̑, вверги Ию̑сифа к темницю, преславнѣю тѕ вѣщь: седмі̑[112]) на колесници фараѡ̑нї̑ Ию̑сифъ с велиє̑ю̑ славою̑ — ѕбоѩсѧ ѕѣло и̑ ѡ̑лѣчисѧ ѡ̑ велмож и̑ ѡ̑и̑де[113]) в домъ свои̑. и̑ влезъ[114]) съ страхомъ и̑ трепетомъ начатъ гл̃ти къ жене своє̑й: „аще бы вѣдала, жено, ꙗко[115]) знаменїє преславно дн̃сь![116]) Ию̑сифъ бо, рабъ нш̃ь, гн̃ь намъ бы̑с[ть] всеи̑ земли єгупетьстеи̑, съ славою на колесници седит фараѡ̑ни,[117]) преславлене [sic! зам. прославленъ] всеми. азъ же ѡ̑ страха[118]) и трепета не могыи̑ и̑ ѩвитисѧ Ию̑сифѕ, ѕтаи̑всѧ[119]) разлѣчихъ[120]) ѡ̑ велможь.“ слышавшиж[є] жена гл̃а мѫжѕ своємѕ: „не боисѧ! да ти азъ[121]) по-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ведаю̀ свои̑ грѣхъ, е̑же сътвориχ! азъ быχъ любила Ию̑сифа пече [sic! зам. пачѣ] мерьї,[122]) по всѧ дни̑ и̑ часы̑ ѕкрашлχсѧ льстѧщи его, негли быїχъ могла с ним быїти.[123]) и̑ не могоχ ѿи̑ньдъ волѧ своеѧ[124]) скончат[и], ни поне словом ѿбѣщас[ѧ]. а̑зъ шχъ его нѣдѧщи[125]) с собою̀, ѿнь ж[е] и̑збежа вонь и̑з рѫкъ моею̀ и̑[126]– и̑злезе на стегнї[126]) и̑ ѿставль ризѫ свою̀ ѕ мене; егда показаχ ти ризѫ его, и̑збеже ѕбо ѿиньдь ѿ мене. тоже е̑смь азъ ходотаи̑ца цр̑ствѣ его[127]) славьї: аще не быχ тако рачила Ию̑сифа, не бьї всаженъ въ темницю былъ. се ми пачѣ подабаѣт хвалѫ и̑мѣти, мнѣ бывши славѣ его венѣ[128]) [sic! зам. кинѣ]. пр̑пдбенъ и̑ праведен быс[ть] Ѻсифъ, ꙗко ни и̑звести никомѫже. въстани ѕбо, и̑ди с радостию поклонис[ѧ] емѫ с велможам[и]“. въстав же Петефринь и̑ и̑де[129]) и̑ поклонисѧ Ию̑сифѫ съ всеми велможами.

[1]) Т. з Д. нѣкоего 2–2) vac. [3]) vac. [4]) тако [5]) ꙗкоже 6–6) vac. [7]) дод. ѿтрѫк сен 8–8) vac. [9]) vac [10]) дод е̑го [11]) дод. же [12]) живаше [13]) цѣломждрь [14]) всевидѧщаго [15]) дод. ѿи̑ца [16]) съмр̑ти [17]) ѻ̑устроѣнїа ю̑ноша 18–18) vac. [19]) разѣ 20–20) vac. [21]) ѕѣло кѣрна [22]) множанше [23]) ѿ̑ всем живѣщнχ нм добрѣ [24]) Жена [25]) ѕѣло [26]) жити [27]) тощашес[ѧ] [28]) дод. и сѫца [29]) цѣломждрїѧ въвлеци [30]) ѻ̑м'наго 31–31) vac. [32]) помаганми [33]) мр̑'зеными [34]) лестѧщими [35]) словом възирам на ню [36]) дѣло [37]) дод. ѿ̑ нем [38]) дод. е̑ще [39]) словесьї [40]) неподобно [41]) призирающи [42]) нечѫтотьї [43]) никогож[е] [44]) д.кротьї [45]) многїѧ слоужьї нам въ роуцѣ дают [46]) неповѣдим сы[и] [47]) vac. [48]) дод. ѿ̑ себе [49]) дод. ѿ̑ [50]) и̑ съ подоб'ным [51]) дод. ви [52]) дод. с тобою [53]) vac. [54]) по селѣχ [55]) vac. 56–56) vac. [57]) vac. [58]) дод. сътвор'шоу [59]) злобоу великоую [60]) вѣщаю̀щи [61]) vac. [62]) vac. [63]) vac. [64]) и̑ часа назираю̀ще и̑ [65]) дод. желаю̀ще [66]) и̑ ноудити нача [67]) дод. ѿ̑ческомоу [68]) дод. мое [69]) оумрити [70]) ѿ̑ смр̑ти [71]) тоужь [72]) ѿ̑ ѿ̑ць [73]) И стена 74–74) vac. [75]) люга [76]) дод. ѕѣло [77]) принесенныа ми [78]) пръвѣѧ [79]) оубиваше [80]) видѣχ [81]) за мѧ [82]) дод. быχ [83]) рова [84]) рова [85]) дод. скверѣпїе [86]) ѿгрѣгоша мѧ 87–87) vac. 88–88) vac. [89]) нѫкаше влекоущи е̑го [90]) vac. [91]) предсѣчїе [92]) ѻ̑тече [93]) и̑зломи [94]) vac. [95]) лов'ца [96]) высоко въспарнт [97]) въспарнт [98]) Далї дод. сице реч[е] жена: ѕѣло лоучше ес[ть], да оумрет Ію̑сиф и [99]) сем доброты̑ [100]) лишенѣи [101]) дод. рабьї и̑ [102]) vac. [103]) доволѣ [104]) дод. жена 105–105) vac. [106]) дод. ли [107]) наоустил [108]) Ію̑сифа [109]) Закінчене оповіданя у о. Теодора троха инъше: и̑ повелѣ въсадити въ темницю Ію̑сифа съ многою ꙗростію и̑ прещенїем, не поманоуѣ быв'шоую бл̑сженіе бжіе въ домоу его и̑ въ селѣχ Ію̑сифа ради, ни пакы̑ и̑спыта словес[а], въ и̑стиноу ли, нж ѧкіе и̑зрече сжд неправеден нань. [110]) И ѿ̑блече его въ в'сю пръфирѫ и̑ въсади его на свою колесницоу, и̑ в'сѣ велможьї пред и̑ ѯ̑рс̑тѣ колесницѣ Ію̑сифовы̑ и̑дяхж [111]) vac. [112]) ꙗко сѣде [113]) дод. текїй [114]) дод ѻ̑тръ [115]) дод. бысть [116]) дод нам же страχ велик [117]) дод. съ чс̑тію [118]) ѿ̑ страχоты̑ [119]) ѻ̑украд [120]) дод. сѧ [121]) ѧкѣ [122]) без мѣрьї [123]) дод. да сѧ быχ насладила красоты̑ его [124]) сицем [125]) дод. леци 126–126) vac. [127]) дод. и̑ великїѧ [128]) винѣи [129]) дод. съ стоудом.

Анї в Коломенській, анї в Ковельській, анї в Соловецькій Палеї оповіданя сего нема. Є се дальший вирівок із Слова сьв. Єфрема вставлений до Крехівської Палеї; варіанти виписані нами із списка Слова сьв. Єфрема, що є в збірці о. Теодора з Дубівця, стор. 490—501.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Є. Іспаський рукопис XVIII в. стор. 7—12.

[Як Йосиф дав себе пізнати братам])*... Любилъ бш Їа҃ковъ Бенїа҃мина в мѣсто Іо҃сифа. Я давши имъ Бениа҃мына и подарьки ѿдалъ воевѡдѣ єгипетьскѡмѹ и послалъ ихъ. Семиѡнъ же рече: Не бѡися, ѿче, ꙗ то Бенимина [sic!] беръ на свои рѹки и не бѹдетъ емѹ кривди жаднои ѿ насъ, ꙗ то сам єгѡ бѹдѹ стерегьти прилѣжно. Я ґди пьришьли до Єгип'тѹ, прибыли предъ Ишсифа, поклонилися емѹ до земьли сѡ с'трахѡмъ и трепетѡмъ, ꙗко предъ царемь, и ѿдали емѹ поклѡнъ ѿ ѿца. Прїемь же Йо҃сифъ и подаков[ав]ъ и прослави Бг҃а в серци свѡемъ, иж єгѡ сподѡбилъ видѣти подарьки ѿ оц҃а своегѡ. И рек имъ Іѡсифъ: чи здоровъ єсть ѿц҃ь вашъ? Ѡниже емоу рекоша: здѡровъ єсть ѿц҃ь нашъ а твои рабъ. Іѡсифъ рекъ: Бж҃їй рабъ, а не твой. Я потомъ рече Їосифъ: чи привели єс'те брата своего меншаго, котрого есте мнѣ повѣдали? ониже рекли: єст', ц҃рю милїй! и воземше Бенїа҃мина поставиша пред Їѡсифом. Бенїа҃минъ же стоа пред Їѡсифомъ аки агна незлобивое со страхомъ и трепетомъ, бо еще не бѣкъ нѣгде пред предлож[е]нимъ и старшиною. Иосифъ же видѣ Бенїа҃мина брата своего единоѹтробнаго и погладилъ его по головѣ и рече: бѹди бл҃свенъ, синѹ милїи, ѿ Вышнаго Бг҃а, мл҃дче добрїй! а не можетса оудержати ѿ слезъ своих, и шед до комнати плакалъ тамъ довольне и бл҃годаривъ Бг҃а. и оумивши са водою, не оудаючися в' знакъ братїи своей, выйшолъ с комнати и рече имъ: жѣ есте добре вивели са и волни есте ѿ мене. и повелѣ випѹстити имъ Рѫвима с темницѣ. а то Іѡсифъ былъ Рѫвима з межи нихъ оузалъ, бо былъ лѫтѣишїи гонитель на него и всѫ братїѫ побѫжалъ на смерть.**)

И вышли братїа Їѡсифова с полати радѹюцесѧ. и казалъ имъ Їѡсифъ, аби били в него на ѡбѣдъ. а ѡни пришедши до старости Їѡсифового и рекли емоу: Пане милїи, а то забѹвъ грошеи своих и мы знаишли есмо оу пашнѣ и привезли тебѣ. рекъ имъ староста: ґди би то мои, то бъ ѕ мене бѹли, а то

---

*) Початку оповідання в сьому списку нема.

**) В Біблії оповідаєть ся про Рувима як раз противне: він один з поміж усіх братів бажав виратувати Йосифа (гл. Бытия, XXXVII, 22—24 і 29 і XLII, 22). Крім того в біблійному оповіданю в темниці як заложник держить ся Симеон, а не Рувим (гл. Бытия XLII, 24).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Бг҃ъ вамъ далъ, держите себѣ, а в' моего пана досит єсть скарбъ. а затим зготовано до столъ и повелѣлъ Їωсифъ братїю свою просити на wбѣдъ. а ѓди оувошли въ полатъ, поклонили сѧ емъ. и сѣдши Їωсифъ оузялъ чаркъ золотъю во лѣвъю рѫкъ и поставилъ на рѫцѣ творѧ ворожбъ: и ѕдарилъ разъ ѕ чаркъ цинглом, а ѓди чарка зазвинѣла, и онъ рече [до] настаршого брата: „ты єсть старшїи Рѫвим', сѧдь тѫтъ вышше". Потомъ дрѫгїи разъ брѧзне в чаркъ и рече: „ты єсть Симεωнъ подстаршїи, сѧдь тѫтъ!" потом третего, и такъ сажалъ всѣхъ порядкомъ по единомъ аж до Бенїѧмина меншаго. тое они видѣвши пристрашили сѧ. „Се — мовлять — сеи помысли наша знает, що Їωсифъ — кажетъ — зачимъ былъ, а ми его продали, — може и тое знаетъ". то говорят' языкомъ єврейским, [а] Їωсифъ тое все знаетъ. и наклалъ предъ Бенїѧмина больш ѧденїѧ и смотрит, чи не бѫдетъ [sic! зам. бѫдѫтъ] зазирати на него. и хочаи под часъ голодныи, а былъ обѣдъ досконалыи. на wбѣдѣ наполнилъ ихъ. и повелѣ шафаревѣ своемъ наполнити вози ихъ пшеницею и wпѫстити ихъ казалъ. и повелѣ тои кѫбокъ, оу которым ворожилъ, аби оуложилъ во мѣхъ Бенїѧминовъ, абы гонили за ними и завернѫли ихъ. и бысть тако. брати Їωсифови поклонили сѧ емъ и пойхали. а ѓди вишхали за городъ, внет стали за ними в' погоню, а дознавши [sic! зам. дознавши] ихъ староста заверѫлъ ихъ рекѫчи: „аж но вы такїе добрїе гостѣ цр҃ѧ! самъ вамъ ласкъ показалъ, а вы за тое оукрали кѫбокъ цр҃евъ коханїи, которимъ онъ завше ворожит!" ониж в том не чѫючись смѣло ставлятсѧ глюце: „пане мылыи, не снаидет сѧ в насъ! если бы то мѣло знатисѧ межи нами, не просимо мѧсти сами на себе и видамо виноватаго". староста же заразъ сталъ трѫсити Бенїѧмина меншаго брата ихъ и витрѫсилъ в него кѫбокъ и рече: „а то есте зрадци, недобрїе лѫде!" Ониж то видѣвши и поколѣли и начали ѕкорати Бенїѧмина и мт҃ръ его Рахїиль и Їωсифа. рекъ имъ староста: „идѣте вы всѣ, а ѧ сего виноватцѫ до пана моего озмѫ". ониж рекли: „не останемось! и мы идемо до пана! волно емоу що хотѣти над нами чинити, бо мы всѣ его невольники". а ѓди пришли пред цр҃ѧ Їωсифа з великимъ страхомъ и трепетомъ, и рекъ имъ Їωсифъ: „такъ то есте добрые лѫде! оукрали есте кѫбокъ мои коханїи! мала была ласка моѧ!" ониже ѕсѣ оупали до ногъ емоу рекѫчи со слезами: „w҃ пане велможный! Бг҃ъ нашъ, ижъ не знаемо, що сѧ дѣеть". и знов пред нимъ стали оукорѧ[ти] Бенїѧмина глѫце: „сїи єсть, пане милїи, брат нашъ нѣчого доброго, иншои матки. то якъ мти его Рахїиль была

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

недобра, такъ и Їωсифъ братъ его и онъ есть недобрый, хотя оц҃ъ нашъ Їаковъ всю надѣю к немъ покладаетъ". Веніаминъ же варзе в великомъ страхѣ и трепетѣ ледва живъ. Видѣвши Їωсифъ Веніамина трепещуща, а не могъ терпѣти и пошолъ в комнату плакалъ тамъ доволне. оумившисѧ знову вышолъ и рече: „пойдѣте всѣ в цѣлости, а ѧ сего меншого виноватцю себѣ оставлю". ониж знову падѫтъ со слезами цѣлѫще нозѣ его и глѫще: „ѡ҃ пане велможный, коли сего берешъ, неханже и мы всѣ рабы твои вѫдемо! бо жъ нѣлга и нам до оц҃а без него!" видѣвши Їωсифъ Веніамина ѿ страхѫ ѩкъ рожный цвѣтъ стоѫща и трепещетъ предъ нимъ, в тои часъ Їωсифъ оухватилъ Веніамина и ѡбнявши цѣловалъ его любезно и рече: „не бонте сѧ, братїа моѧ любимаѧ, азъ бѫ Їωсифъ братъ вашъ, которого есте продали Измаилтяномъ и тутъ мѧ бг҃ъ посадилъ!" ониж то слышачи недоумѣлисѧ. онъ цѣловаше всѣхъ лѫбезно и оутѣшалъ ихъ и рече: „идѣте и рцѣте Їаковѹ оц҃ѹ нашемѹ, нехаи веселитсѧ!"

Ониж шедши во радости повѣдали оц҃ѹ своемѹ, ѩко Їωсифъ, сн҃ъ твой, живъ есть и цр҃ствуетъ во Єгиптѣ славно. и слышавши Їаковъ возвеселисѧ ѕѣло, и посемъ [sic! зам. посемъ] весь домъ свой, седмъ десѧтъ дш҃ъ и пошолъ до Єгиптѹ. и было ихъ стрѣтеніе дивно и славно. потомъ Фараонъ померъ а Їωсифъ принялъ оубсе цр҃ство єгипетское. и размножишасѧ ѕѣло Єврен во Єгиптѣ. потомъ померъ Їаковъ и по мнозѣхъ лѣтехъ померъ Їωсифъ во великои славѣ и велможности. бг҃ѹ нашемѹ слава нынѣ и пр҃сно и во вѣки вѣкомъ. Ямінь.

Є се свобідна переробка — не знати, чи оповіданя сьв. Єфрема, чи якогось палейного скороченя. Що автор користував ся сими творами, а не самим біблїйним текстом оповіданя про Йосифа, показують зазначені в нотцї відміни від біблїйного тексту (але й від Палеї і від слова сьв. Єфрема!); та за те сцена ворожби чаркою описана тут без сумніву на підставі Палеї або Слова сьв. Єфрема, як се видно для всякого, хто порівняє сей уступ в повисшому оповіданю з тим, що приводимо зараз далї.

Ж. Крехівська Палея, стор. 247—248.

[Йосифова ворожба]. Послышѫ[и]ти братр[ї]є разѹма Йѡсифова, како все лическыї творитъ без мерыї.[1]) повеле възлѣцїи всемъ по чинѹ, по имени, ѩкоже и кождо ихъ роженъ єсть. ѩко вълхвѹя

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

чашею̑ сребр'кною̑, ю̑же и̑мѣ҆ а҆ше в[2]— р8цѣ своей̑,[2]) положь на р8цѣ҆[3]) своей̑[4]) [мб. шюєи̑] и̑ 8дарм҃ в[5]) чашю[5]) перстомъ десны҆[6]) р8кы҆[7]) зв8къ творѧше[8]) всемъ предстоа҆щимъ,[9]) гл҃а: „Р8вимъ є҆ст҃ имѧ старе҆йшом8 брат[8], той первоє̑ рожень[10]) є҆ст҃“.[11]— и повеле є҆м8 възлещи. и̑ седе Р8вимъ прямо є҆м8 по старишенк-ств8 своє̑м8.[11]) и̑ паки 8дарь реч[е]:[12]— „Семеѡ̑нъ по немъ рожень є҆ст҃“. и възлеже[12]). и тако всемъ повелѣ҆ възлещи по и̑мени, а҆коже рожени с8ть. чюжах8ся[13]— брат[ї]а҆ є̑го,[13]) симъ бо знаменіе̑мъ всѣх̑ въ страхъ ввержє, а҆ко всемъ помышлѧти, яко[14]) вся вѣ҆сть. да[15]) ѡ̑и҆меть малый̑ страхъ ѿ нихъ, ѿ своє̑а҆ трапезы̑҆ часть подасть и̑мъ вс҆ѣмь, болшюю̑ же часть дасть брат҃ому своем[8] Ве-ньа҆мин8, десаторицею̑ паче всѣхъ,[16]) да болшюю вин8 ѡ̑брѧщеть нань як[о] 8крадша съсоудъ є̑го.

[1]) Т. з Д. како в'сѧчьскын без кѣсти страх̑ и̑хъ творит. [2—2]) vac. дод. възем [3]) дод. шжнй̑ [4]) vac. [5]) vac. [6]) десным [7]) vac. дод. а҆коже ваъхвоуіюи [8]) дод. въ о҆ушн [9]) дод. паки о҆дари [10]) сѧде [11—11]) vac. [12—12]) vac. дод. повелѣ третемоу сѣсти [13—13]) vac. [14]) дод. сін [15]) но да [16]) дод. Почто сътвори Іѡсиф̑? брата показав им, а҆ко в'сѧ съвѣс[ть].

В Коломенській Палеї сего уступу нема. Він узятий із Слова сьв. Єфрема; варіанти виписані нами по порівнаню палейного тексту з текстом Слова в списку о. Теодора з Дубівця, стор. 504—505. Се оповідане основане на неясній натяку в Біблії (Бытия XLIV, 6), що Йосиф ворожив чашею, хоча при оповіданю про обід Йосифа з братами (Бытия XLIII, 33—34) про сю ворожбу нема нїякої згадки.

3. Рукопис о. Теодора з Дубівця стор. 502—504.

[Плач Йосифа, коли побачив Веньямина]. Є̑гда же вид҆ѣ҆ Іѡсиф̑ брата своє̑го Вень҆а҆мина предстоѧща съ страхом̑ и̑ трепетом̑ многым, движесѧ ѡ̑утроба є̑го зань ѕ҆кло, и̑ хотѧше ѡ̑хопити и̑ ѡ̑бловы̑҆зати брата своє̑го. „а҆ще вы̑҆истин'ноу̑ живь є҆с[ть] ѡ̑ц҆ь ваш? или помните Іѡсифа?“ не могїи є̑го ѡ̑хопити и̑ въпрашати, вънїинде въ клѣт свою̑ и̑ въсплакасѧ въ таинѣ҆ въ тои час, вън'же вид҆ѣ҆ брата своє̑го Веніа҆мина. авїе̑ въспоманоувь добраго стар'ца Іа҆кова и̑ гл҃аше съ слезами: „блжен'нѣи̑ оч҆и зрѧщи сѧ҆го лица старости твоєм добротыї, ѡ̑ч҆е! а҆ко ж[е] во мню̑, ни въсе ц҆рство є҆с[ть] дос[т]оино старости твоєм, в҆ѣ҆олюбезне. и̑ хотѣ҆л быхъ въпрашати Веніа҆мина, помниши ли мѧ̑ и̑ любиши сѣ҆рдцем, а҆кож[е] а҆зь тебе? того ради нѫдиҳ брат[ь]ю свою съ лестїю съвести

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

съ собою Венїа҃мина брата моего, не мѫ бо им вѣрьї гл҃ющим: ѿ тебе ꙗко ѡц҃а имамьї и брата меншаго. нж҃ а҃зь мнѣхъ, ꙗко завистїю побиша мен'шаго Венїамина того ради, ꙗко мои бѣ єдиномѹ҃рнь. възненавидѣша бо мене и Венїама [sic!]. видѣ, ѡ҃ч҃е, ꙗко зло выс[ть] печал нам и сѣло жал ти сїй старости твоѧ. а҃зь бо ѥ҃динь печал ти сътворих сѣло, разоумѣх бо скрѣбь твою, ꙗко ни єдинь же ѿ нас престоить старости твоєй. не доволѣ ти сѣтован[ї]є, приложих ти вълею, ѡ҃ч҃е. а҃зь єсмь вина твоих болезнїи и риданїи. без мл҃сти сътворих ведыи Венїамина. слѫ бо твои єже ѿ тебе нѫдих ся и нѫдит мѧ се сътворити, хотѧ бо ѹ҃видѣти, ѧ҃ще живъ єси, добрыи мои ѡ҃ч҃е. кто бы ми выдал пакы насытитис[ѧ] а҃ггльскаго ѡ҃браза!“ Потомже плакав'ся много въ ложници своей ве-жрѣла ѩзыиде вон.

Є се дальший уступ із Слова сьв. Єфрема Сирина; в Палеях сего уступу нема.

И. Рукопис о. Теодора з Дубівця стор. 505—506.

[Плач Веньямина, посудженого про крадіж.] Потом повелѣ [Ї҃ѡсифъ] своемѹ приставʼникѹ, да даст им пʼшеницѫ много без цѣнъї и да воложит въ вретище Венїа҃ми[но]во чашѫ и скоро да ѿпоустит их. єгдаже ѹ҃далишася ради ѿ града, постиже ѧ вологом приставник Ї҃ѡсифа тѫжка словеса гл҃ѧ и досаждаѧ съ прещенїем, татми нарицаше их и недостойны чѣсти. ѡ҃ниже рѣша: „ѧ҃ще пр҃вое сребро, єже ѡ҃брѣтохом въ вретищех, принесохом второицею ꙗко гс҃днѫ, како выхом оукрали чашѫ гс҃дна твоего?“ ѡ҃нже реч[е]: „вретища ваша повръзѣте, да ѩзыцѭ и потощав'ше“. свергоша вретища съ клюсѧть, и ѡ҃брѣте чашѫ въ вретищи Венїаминовѣ. видѣв'ше то растръзаша ризьї своѧ, и начат кождыи съ многим прещенїем досаждати Венїа҃миновѣ и Рахилїи гл҃юще: „Ї҃ѡсиф ѹ҃бо хотѧ[и] цр҃ствовати над нами, тѣмже снѣден быс[ть] звѣрем, ꙗкож[е] бѣ дост[о]йнь. тыже паки тое мыслѧ и оукрал єси съсжд цр҃скїи. нѣста ли вьї сн҃ве Рахїлїи оукрадшаа ѡ҃чьскїи ѩдольї?“ *)

И ѡ҃връгшис[ѧ], ꙗко ничтоже оукрадох, и въздвигь жрѣло своє съ плачем велїем Венїа҃мин и реч[е] им: „се сам вѣс[ть] ѹ҃бо

*) Натяк на те, про що згадано в Біблії (Бития XXXI, 19).

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Бѫ ѿца моегѡ и поимыи Рахїлїю, ѩкоже сам въсхотѣ, и съвѣдыи съмрть брата моегѡ Іѡсифа, оукрѣпльши Ѩкова разлоученїем чадоу его, оутѣшал его Бѫ, иѣ невидимо зрѧи всѣх нас, ѩспытаѧ срдца, вѣс[ть] ѩкоже ѧзъ не оукрадох чашѧ, ѩкож[е] глете, ѧни ѿиноудь мысли ѡ том имѣль есм. тако ми видѣти сѣдинькї Ѩковлѧ, оуслышати глас его, не оукрадох ѧзъ чашѣ! Оувы мнѣ, оувьї мнѣ, Рахилїй, что быс[ть] чадома твоима! Іѡсиф, ѩкож[е] глют, звѣрми снѣден быс[ть], ѧ се ѧзъ, мти моѧ, татїи ѧвих сѧ на земли тжждей, въсташю въ работѣ! Іѡсиф звѣрем въ поустыни возопи и не ѡбрѣте помагаюшаго; се ѧзъ паки, мти моѧ, братїй своей ѩзвѣщаю, и нѣс[ть] послоушаюшаго ни вѣрькї ѣмлюще чадѕ твоемѕ.“ И поемше Веніамина и възвратиша с[ѧ] въ град къ Іѡсифоу.

І сеї частини Слова сьв. Єфрема Сирина нема в Палеях.

І. Крехівська Палея, стор. 251—255.

*[Йосифове привитане з братами.]**) Слышав же Йѡсифъ ѕмиленаѧ словеса Рѕвимова[1]) и Йюдина[1]) и зрѧ всѣхъ съ стѕдомъ стомаша и Веньѧмина в раздранѣ ризѣ и с плачемъ припадающа к ногама всѣмь предстоащим, да ѕмолять Йѡсифа,[2]) да ѿпѕстит и с' братьѣю йти, сматесѧ ѕтроба его зѣло[3]) и възпивши глсмъ крѣпкьїмъ:[4]) „йзыдет[е] ѿсѕдѕ вси предстоащий!“ йзьїдоше вси й[5]— не стоаше пред нимъ никтоже развѣ братьѧ. И быс[ть] по глѣхъ сихъ познасѧ с брат[ь]ею Йѡсифъ.**)

И въздкиже Йѡсифъ[5]) глас свой с плачем великым,[6]— слышаше же Єгптѧне и слышано быс[ть] в домѕ Фараѡни. рече же им Йѡсифъ[6]) жидовъскьїмъ ѩзыкомъ швѣ: „ѧзъ ѣсмь Йѡсифъ брат вашь! и не снеденъ бых зверем, ѩкоже вы рестѣ. ѧзъ ѣсмь проданий вами Йзъмалтѧномъ. ѣмлше тогда за носѣ всѣх васъ[7]) и нѣкътоже васъ помилова мѧ[8]) въ скорби моей. ѧзъ[9]— ѣсми ввержень вами в ровъ и не помилованый вами. ѧзъ ѣсмь, ѣгоже вьї разьцвѣнисте, но Гѣ помилова мѧ и ѕтеши мѧ. ѧзъ

---

*) Пропускаємо промову Юди до Йосифа із за тої буцїм то крадїжи Веньяминової, про яку сказано в попереднїм уступі; ся промова в Слові сьв. Єфрема, а відси і в Палеї, взята із Біблії (Бития XLIV, 30—34), тілько вставлена тут в уста Рувимові.

**) Пропускаємо 3 рядки порівнаня с Христом.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

єсми проданꙑй вами в работꙋ, и Гⷭ̃ на колесницѣ мꙗ прослави̑ и гнꙋ всемꙋ Єгꙋптꙋ строй. а̑зъ єсмь падъ предъ лицемъ вашимъ просѧ мл̑сти, вы же ми не дасте мл̑сти, но Гⷭ̃ помилова мꙗ. азъ єсмь єгоже вы̑ жива не хотесте видѣти, но Гⷭ̃ помилова мꙗ и крѣпка створи. азъ е̑смь єгож[є] вы̑ жажꙋща в рове не напои̑сте, нн̑ѣ же вы а̑зъ брашна насыщаю, вы̑ и домы ваша. но[9]) ѡ̑баче, братїе моа̑, никтоже[10]) васъ печаленъ боудꙋ[11]) ѡ̑[12]— семь ни ꙋстрашайтес[ѧ],[12]) но паче радꙋйтесѧ, ꙗко же[13]) а̑зъ[13]) цр̃ствꙋю. но и̑дете:[14]) а̑ко же рекосте къ о̑цю и̑шемꙋ[15]) первое̑,[16]) а̑ко на горах звѣремь[17]) снеденъ быс[ть],[18]) тако пакы̑ с радостью̑ рчете шедше Їаковꙋ ѡ̑цю[19]) и̑шемꙋ:[19]) живъ е̑сть сн̑ъ твои̑ Ꙗ̑шифъ и цр̃ствꙋе̑тъ, сед[и]тъ на пр̃столѣ,[20]) скипротръ [sic!] держитъ в рцѣ своеи̑ єгꙋпетьскаго цр̃ствиа̑“.

Бывшюже гл̑ꙋ семꙋ[21]) к нимъ сташа а̑ко мр̃тви ѡ̑ страха и трепета, помышлаю̑ще в совѣ, єликоємꙋ зла[22]) сътвориша ввергъше и̑ в ровъ.[23]) Падеже Ꙗ̑шифъ на вы̑й Венꙗа̑мина гл̑а: „Венꙗа̑мине, брат моі̑ е̑си, єгоже въ многы дн̑и не видѣх! дн̑ь радостнимы̑ ꙋстнамы̑ ѡ̑блобызаю̑ та, єгоже къ многа лѣт[а] помышлах.[24]) дн̑ь въдастъ ми Бⷭ̃ ѡ̑бы̑ати тѣло твое. како ли могꙋ ꙋтѣшити сѧ поманꙋвъ Рахиль мр̃ꙁ наю̑! како ли не ѡ̑брадꙋюсѧ видѣв та![25]) како ли та[26]) въспоманꙋ терганїа[27]) седенъ сатовных[28]) ѡ̑ц̑а наю̑! како ли не ѡ̑брадꙋю̑сѧ[29]) ѡ̑боима̑ тело брат[а] моего Венꙗа̑мина! два же[30]) плача плачю, два веселиа̑[31]) творꙋ; два веселиа̑ творꙋ, два и̑сточьника и̑зъ ѡ̑чию̑ моею̑ и̑стачаетса̑: е̑динъ[32]) жалостию̑, два же мꙗ в радости[33]) приводит. жалꙋю̑ сѣдинъ твои̑х, Ꙗ̑ковѣ, радꙋю̑сѧ тебѣ Венꙗа̑минѣ. разгоре бо ми сѧ тела моего єстество виденїа твоего рад[и], Венꙗминѣ. и̑знемагаетж[є] ми сила теченїемь слезъ теке рад[и], Ꙗ̑кове![34]) дн̑ь дш̑а моа̑ веселїемь прѣ̑дѣшасѧ тебе ради, Венꙗмине, паче цр̃ьскыа̑ баграница. но ꙁво что сътворꙋ дн̑ь, ꙗ̑ко азъ брат[а] моего видѣхъ! прилипаета ми ꙋстнѣ к лицꙋ твоемꙋ, Венꙗ[ми]не, разыд[є] бо сѧ по мнѣ съставъ тѣла моего тебе рад[и], Венꙗмин[є]; посреде костеи̑ мои̑х любленїемь тела[35]) моего[35]) тебе рад[и], Венꙗ̑мине! и̑ междꙋ съставъ телеси моего рад[о]сть приде ми тебе рад[и], Венꙗмине. нн̑ѣ оубо ꙁмы̑ю твое̑ лице слезами мои̑ми, ланитамиж[є] свои̑ми ꙋстꙋ та, Венꙗмине. ср̃дце бо ми клеплетъ[36]) и̑ дꙋша бо ми ѡ̑мариса[37]) и жилы̑ тѣла моего разлабеша, теченїе слезъ моих не ꙋставитсѧ.[38])*) како ли

*) В рукоп. хибно: не ꙋставитисѧ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сѣдѧ ѡчи мои тебе рад[и], не видевъ тебе,[39]) Веньѧмине! ты бо послѣдний сн҃ъ старости Иаковли бы́с[ть] и прекрасной м҃тери наю Рахили конечнее чад[о], Веньямине. О̀ естество любленїа! ѡ сверьсти братственаа! днѣсь бо глава моа веньчаше[40]) паче венца цр҃ьскаго видомъ твоимъ, Веньѧмине. тыи бо корень последний, Веньямине, насажденъ ѡц҃а нашего Іакова, но[41]) цвѣтъ красныи[и] и райское кр҃говоннѐ 8же бо не милую си[42]) 8мрети видѣвъ тѧ, брат[а] своего Веньямина. ѡбоймаю Іакова оц҃а наю, садителѧ корени жалую, плачюже сѧ мт҃ре Рахили, ꙗко две лѣторасли породивши ѐстави наю. днѣсь бо на памѧть ми приидоша все тебе рад[и], възлюбленыи брат[е] Веньѧмене. ѡ дш҃евна ми любы́ и свѣте ѡчию моею! ражже бо ми сѧ ср҃дца и вси съ8ъ тѣлѧ моего попали. но что 8бо възмог8 въспѣти к сему, да простр8 ꙗзыкъ си вида дѣлѧ Веньѧминова и препошлю 8бо чресла си, ꙗко брат[а] си 8зрѣхъ. надѣю же сѧ и тебе видѣти, о̀ц҃е мои Іакове. се бо брат мои Веньѧминъ прежнии мои[43]) вестникъ бы́с[ть] видѣнїа твоего[о], Іакове ѡч҃е мои!“

Тако Ѝ҃ѡсифъ плачь свои с веселиемь с'плеташе, Веньѧминь ж[е] предстоѧ[44]) лобыза плакашес[ѧ] ѡбоймъ выю его. и цѣлова всю брат[ї]ю свою и пла[ка]ша [зам. плака сѧ] ѡ нихъ, и по семь гл҃аше брат[їа] его к нему. и пронесесѧ реч в домѹ фараѡнове гл҃ще: приидоша брат[ї]а Ѝ҃ѡсифова.

[1]) Т. з Д. vac. [2]) дод. зань [3]) vac. [4]) дод. съ слезами [5]) vac. [6]) vac. [7]) дод. и молѧхсѧ, егдаже [8]) дод. ни вы мене 9—9) vac. [10]) дод. ѿ [11]) бжди 12—12) vac. [13]) vac. [14]) vac. [15]) моемоу [16]) пръкѣе [17]) vac. [18]) кых [19]) vac. [20]) дод. ц҃рском [21]) дод. братїа [22]) vac. [23]) Далї у Т. з Д. йде ось яке закінчене: и приступль Іѡсифь, сѣмѧ сѣ8е, лобызаше кождо их любовію негнѣкоздръжанною, ꙗкож[е] под[о]баше емоу, крот'коже и богатно ѡкрадова ѧ дары чтными и съ радостію ѿпоусти их къ Іаковоу гл҃ѧ им: „не сварѣтесѧ кыв'шин на пѹти, но паче йдѣте съ тоцанїем [sic!] къ ѡц҃ѹ и рецете: сице гл҃ть Іѡсифъ сн҃ъ твои: съторил мѧ ес[ть] Бг҃ ц҃рѧ егупетстѣи земли; пр҃инди, ѡч҃е, въ радос[ть] ср҃дца твоего, да ѹ҃здрю ѧг҃лское то лице старости твоеѧ“. и сѣшедше съ радостію възвѣстиша ѡц҃ю своемоу словеса Ѝ҃ѡсифова, ꙗже им заповѣда. Дальшої промови Йосифа до Веньямина у Т. з Д. нема. Натомість в Палеях Кол. і Солов. промова Йосифа до братів поставлена аж по промові Йосифовій до Веньямина. Наш текст сеї промови ми порівняли з текстом Соловецької Палеї надрукованим у Порфірєва. [24]) Солов. дод. днѣсь предста зраку моемоу, и егоже с' моемъ животѣ не мнѧхъ видѣти, то [25]) дод. днѣсь, свѣте мои [26]) vac. [27]) терзанїе [28]) Іаковлихъ [29]) возвеселюсѧ днѣсь [30]) бо [31]) сѣтованїе ж« и веселїе [32]) дод. оубо [33]) к радость [34]) дод. осклабльметаше ми сѧ лантѣ взора твоего, Веньѧмине, захлипаетъ же ми сѧ гортань тебе ради прекозлюблен'ный Ꙗкове [35]) vac. [36]) клокочетъ [37]) омрачи сѧ [38]) не имамъ оуставити [39]) дод. ко многи часы [40]) вѣнчаетсѧ [41]) сѣно (?) [42]) сожалюсѧ [43]) ми [44]) Віден в Солов. іде текст розширений, приведено довгу промову Веньямина до Йосифа і відповідь Йосифову Веньяминови, чого всего

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

в Крех. нема. Тілько по тій розмові вставлена промова Йосифа до братів, що у нас читаєть ся на початку сеї статті. В Коломенській Палеї (Палея Толковая, стор. 175—178) є текст сего оповіданя подібний до Солов.

Крехівський текст отсеї статті з одного боку обширнійший і повнійший, ніж відповідний текст у суцільнім списку Слова сьв. Єфрема в рукописї о. Теодора з Дубівця, а з другого боку коротший і являє иньшу редакцию, ніж паралельні тексти в Палеях Коломенській і Соловецькій (Порфирьевъ, op. cit.)

К. Крехівська Палея, стор. 256—258.

[Подорож Якова до Єгипту і стріча з Йосифом.] Прийдоша же сѣмѥ Їйлѵе[1]) въ землю Ханаѡню съ[2]) тиранїємъ[2]) къ Іаковѹ ѡцю своємѹ гл҃ше, и̂ възвѣстиша ємѹ словеса Йѡ̂сифова, ѩже заповеда. слы҃шав же Їаковъ йма Йѡ̂сифово[3]) и̂ въздохнѹвъ[4]) съ бол[ѣ]знию и̂ реч[ѣ][5]): „почто възмѹщаєте[6]) дх҃ъ мои, да паки въспомянѹ[7]) красотѹ Йѡ̂сифовѹ и̂ печаль в мале[8]) ѵгашенѹю[9]) въ ср҃дци моємъ хощете нынѣ паки вжещи въ дш҃и моє̂[и]?[10]) почто ѿчаяннаго ми Йѡ̂сифа вменяєть?[11]) почто[12]— ли скорбь ѩко гвоздъї въняза́єть?[12]) не досыти ли створих сетованїє̂ по братє вашем? то и̂ паки ми въспоминаєт[ѣ] Йѡ̂сифъ!“ ѡниж[ѣ][13]— рѣша: „не скорби, о҃ѥ, ѩко братъ нш҃ь Йѡ̂сифъ живъ єсть и̂ цр҃ствѹєть надъ Єгиптомъ“. и̂ ѵдивися Їа̂ковъ, не бо бѣ вѣрова ймъ. и̂ гл҃аш[а] ємѹ вся си словеса, ѩже гл҃а ймъ Йѡ̂сифъ, и̂ єлико реч[ѣ] ймъ. видѣвъ же Їа̂ковъ кола, ѩже пѹсти Йѡ̂сифъ въздвигнѹти йхъ, и̂ ѡживися дх҃ъ Йаковль ѡц҃а йхъ. и̂ реч[ѣ] Їаковъ: „велико ми єсть добро, а̂ще є̂сть сн҃ъ мои живъ! шедъ да вижю, дондеже не ѵмрѹ“.[13]) Й[14]) приступль Веньямїн лобзає колєнї є̂мѹ и реч[ѣ] є̂мѹ: „не[15]— скорби, гн҃е мои Їа̂кове! се братъ мои Йѡ̂сифъ живъ є̂сть и̂ вся[15]) йстинна сѹть словеса сїа, ѡч҃е“.[16]) и̂ вдасть[17]) ємѹ книгы҃ї посланны҃ѩ[18]) написаны҃ї [ѡ] Йѡ̂сифа. Тогда вѣрѹ ѩтъ Їа̂ковъ Веньямина и[19]) реч[ѣ]: „мил ми боуди, чадо! крепко ми.[20]) а̂ще бо и̂ мног[и] скорби пострадах, но ѡ̂баче слышав тѧ ѵтеших сѧ. почто толкѹ времени минѹвшю мнѣ сетованиє̂[21]) Йѡ̂сифа рад[и] не ѿкри ми Бг҃ ѩже ѡ̂ тобѣ, любезноє̂ моє чадо, Йѡ̂сифе?“

Подобаєть вѣдати, ѩко йсполнитися ба҃ше прореч[ѣ]нїю̂, ѩж[ѣ] гл҃а Бг҃ къ Їаковѹ, ѩко снити ємѹ въ Єгипет; того рад[и][22]) не ѿкры ємѹ ѩже ѡ̂ Йѡ̂сифе. а̂ще бо бы҃ша[23]) ѿкры҃ль[24]) Їаковѹ, то

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ѩзбавил бы҃ Ѩ҃сифа*) ѿ работы ѩ не бы Ѩ҃сифомъ с҃тр҃сть свою прообразовал Б҃дка, ѩ не бы҃ ц҃рви сонъ сказалъ, ѩ не бы бы҃лъ сонъ фарао҃нъ ц҃рю, и не бы҃ ѕзохранителницю[25]) вселилсѧ, ѩ ѡц҃ь ѥго не бы пришелъ къ Ѥгѵпет. се[26]) бо зависти рад[и] продаша [зам. продасѧ], но[27]) бж҃ни блг҃ости бы҃вши на немь, тоа чс҃ти полѕчити спод[о] блен҃ъ быс[ть].

Въстав[28]) же[29]) ѿ того час[а] Ї҃ль[30]) самъ[31]— съ тирані҃емь ѩ радостью[31]) ѩ вск домъ ѥго[32]) ѩ[33]— съ всемь ѩмені҃емь ѩ прид[ѥ] къ кладѧзю ротномѕ положи трево҃ Бо҃ѵ ѻц҃ь своих, Бо҃ѵ Авраа҃мъ, Ѩсаа҃ка, жертвѕ прина҃тнѕ. Реч[ѥ] же Б҃ъ къ Ї҃лю ноцїю҃ гл҃ѧ: Іа҃кове, Іа҃кове! се же гл҃ѧ: что ѥ҃сть, Гн҃? гл҃а ѥ҃мѕ Г҃ъ: азъ ѥ҃смь Б҃ъ ѡц҃ь твоих. [иди] въ ѕзыкы, по великѕ створю тѧ тамо, ѩ азъ с тобою ѩдѕ тамо въ Ѥгѵпет. азъ же възвед[ѕ] тѧ до конца, Ѩ҃сифъ же сн҃ъ твой҃ възложи[т] ти рѕци свои҃ на ѻ҃чи твои҃. Въставъ же Іа҃ковъ ѿ кла[дѧ]зя ротнаго ѩ взѧша сн҃ве Ї҃лви ѩ ѻц҃а своѥ҃го ѩ рѕхло женъ своих на кола, ѩ҃же поусти Ѩ҃сифъ въздвигнѕти а҃. вземше же ѩмені҃ѥ҃ свое ѩ притѧжанїе ѥж[ѥ] притѧжаша в земли Ханаѡ҃нѣстей ѩ все племѧ ѥго с ним ѩ жены҃ ихъ ѩ жены сн҃ъ ихъ ѩ сн҃ве ихъ ѩ дщери ихъ въздвигошас[ѧ] въ Ѥгѵпет. Іюдѕ же постиша [sic! зам. пѕстиша] пред собою҃ къ Ѩ҃сіѣѕ срести ѕ Иройскаго град[а] в земли Райсине.[33]) Слы҃шав же Ѩ҃сифъ[34]— пришествіе҃ ѻц҃а своег[о], въшед на ѡ҃рѕженна҃ колесница ѩ изыде къ Ізлю ѡц҃ю своемѕ к Ройскѕ градѕ ѩ срет[ѥ] ѩ съ тирані҃ем.[34]) Ѥгда же виде Іаковъ Ѩ҃сифа[35]) градоу҃ца[35]) ѩ ѡложи старость[36]) ѩ с҃седе с колесници своѣ҃й. ѩзыд[ѥ] же Ѩ҃сиф пѣшь противѕ ѥмѕ ѩ весь народъ старѣйшинъство ѥгѕпетское҃ с нимъ.[37]) да ѥгда Ѩ҃сифъ приближиша [зам. приближисѧ] къ Іаковѕ ѡц҃ю своемѕ, ѩ ѩспѕсти[38]) жезлъ свои на землю, да не зазоръ боудет Ѥгѵпьтѧном, ꙗко си[39]) въ ц҃рьстиѩ хламид[ѣ] Ї҃лю кланѧетсѧ. се же Ѩ҃сифъ сѧгъ по жезлъ ѩ поклони сѧ ѡц҃ю своемѕ Іаковѕ. темь ѩ неразѕмно сътвори пришедшихъ рад[и] с нимъ Ѥгѵптѧнъ на сретенїе҃, се бо прекрасно[40]) принесе жезлъ ц҃рскыѩ[41]). Ї҃ль же притекъ на немь паде с плачем. „Да ѕмрѕ, оуже бо вид҃ѣх тѧ, чад[о]!“ ѩ плакаста сѧ плачем великым.

[1]) Солов. братія Іосифова [2]) Сол. vac. [3]) Сол. дод. и не вѣровалъ имъ [4]) Т. з Д. дод. прослезисѧ [5]) Т. з Д. дод. съ ѹ҃нынїем [6]) Т. з Д. Солов смоу҃тете [7]) Сол еще воспомянусте Іосифа превозлюбленное ми чадо [8]) Сол. Т. з Д. vac. [9]) Т. з Д. тѣшенноую҃ [10]) На сьому в списку Т. з Д. уриваєть ся промова Якова; дальші єї варіанти виписуємо з Солов. [11]) вмѣняете [12—12]) vac. [13—13]) Солов Т. з Д. vac. [14]) Сол. дод. по семъ. [15—15]) Т з Д vac. [16]) Солов. и вся истинна соуть глемая о немъ [17])

*) В рукоп. хибно: Іакова.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Т. з Д. показа [18]) Сол. Т. з Д. vac. [19]) Доси сходить ся список Т. з Д. с Крех.; далї у Т. з Д. додано коротеньке закінчене, котре приводимо низше. [20]) Сол. милъ боуди, чадо, Богу крѣпкомоу! [21]) въ сѣтованіи [22]) дод. Богъ [23]) бы ся [24]) открыло [25]) во оузы хранильницоу [26]) Сіи [27]) но и [28]) vac. [29]) И [30]) Іяковъ [31—31]) vac. [32]) дод. и вси снове его [33—33]) vac. [34—34]) Замісць нашого тексту читаємо в Солов. со тщаніемъ изыде противоу Іякову отцоу своемоу ко Ирьскоу (в иньшім списку: Ирѡнѕ) градоу [35]) vac. [36]) дод. свою [37]) Дод. бѣ [38]) оупоусти [39]) сій [40]) прекрасный [41]) Сол. має закінчене відмінне від нашого: и смотри же видя Ізрль о хотящихъ быти и оумили ся любезно проявляя о семъ, како крѣпостію оудержитъ царствіе превозносимый и преславный крестъ. тѣмъ изчадію (?) на главѣ вообразова, яко всѣмъ вѣроующимъ глава есть крестъ Христовъ А ось закінчене оповіданя Єфремового про Йосифа в списку о. Теодора з Дубівця: Й къстак Іѧковь съ к'сѣмь домомь своимь съвѣщанїемь й съ радостїю сънїиде къ Єгупет къ Іѡсифоу сноу своемоу. Слышав же Іѡсиф пришествїе ѡц҃а своего, къпрокадник колесницоу ѡржжноую съ тоианіемъ стрѣте его. егда же оуздрѣвь Іѧковь Іѡсифа градоуща, предтек нань[ь] съ плачем гл҃м: „да оумрж оуже, ѩко видѣ чадо свое!“ За всѣх же сих Хс҃а славим съ Ѡц҃ем й Сномь й стым Дхѡм йнѣ.

Варіанти Соловецької Палеї виписані з Порфірева, Апокр. сказ. о ветхозав. лицахъ и соб. по рукоп. Солов. библіот. 155—156; відповідній уступ в рукописній збірці о. Теодора з Дубівця на стор. 509—510.

Л. Крехівська Палея стор. 264—276.

[Яковів заповіт.] По семж[е] рече[е] Їаковъ къ възлюбленомѕ сн҃ѕ своемѕ Йѡсифѕ: „сбери ми брат[ї]ю свою й вн҃ѕкы моѧ, й да възвещю вамъ еликож[е] найдетъ и на вы и на чада ваша в[1]— послѣднѩѧ дни“.[1]) й събра ж[е] Йѡсифъ брат[ї]ю свою й женьї ихъ й дѣти ихъ й приведе[е] и ко ѡц҃ю своемѕ. гл҃а же имъ Йаковъ: „ѕже, чад[а], приближисѧ ѕмр҃твиѣ дньи моихъ.[2]) се оубо, чад[а], показа ми Бг҃ ѡ семь, ѩко племѧ ваше ѡзлобленo боудет ѡ ѩзыка ѡц҃а вашего. й створит вы насильѣ[3]) велик[о][4]) на земли ѩзыкъ брат[а] моего Йсава ѵ҃ s҃ з҃.[5]), дондеж[е] прид[е]тъ Леви и Йѕда с нимь, посланний арханг҃ли, тогда боудетъ[6]) ѡ ѡц҃ь вашихъ, ѡнимет сѧ ѕкоризна врагъ вашихъ ѡ васъ, й боудет тогда племѧ ваше радоуѧ сѧ“. се ѕбо йзвещи имъ ѡ йсхожений йзъ Єгѵпта й ѡ погоублений фараѡнѣ й всѣх вой ег[о]. таже приложи Їаковъ гл҃ати, бл҃сви[7]) сн҃ы своѧ когождо йхъ по ймени.[8])

„Роувимъ,[9]— рече[е], мл҃ствъ ти боуди Бг҃, зане сн҃ъ мои ѣси тьї перворож[е]ньїй,[9]) ты крѣпость моѧ й зачало чад моихъ, сн҃ъ страх[а] ѡц҃а твоего, порѕковьї порокъ лютъ“.[10]) ѕкори бо Їаковъ, зане[11]) въстѵпив възлеже[12]) бо на ложе ѡц҃а своего, тогда скверни постелю, йдеже[13]) възлеже.[13])

Таж[е][14]— къ Семеѡмѕ рече[е]: „тьї послѵшливъ въ заповѣдехъ ѡц҃а своего“, зане град[и] силни посече Їс҃ѵ Хс҃мъ. „мл҃ствъ ти боуд[и] крѣпкый!“

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

По сем к Левгиѝ рече: „ты начатокъ ѝ даръ приѝми крѣпкаго сѝнъ Ѝѣлвъ, тобою ѡчищенїе всякого грѣха. домовъ брат[їа] твоеѧ рад[и] и[31]— в рѕкъ [зам. вѕкъ] рад[и] твоиⷯ грѣхъ[31]) разгнѣвается Гⷭ твоѝ крѣпкыѝ ѝ тебе рад[и] ѕмолѧтсѧ скѣтли сътвориви предъ лицемъ Гⷭ ѝшего. Ты ревниѝ же ѝс тебе ревнѧтель, зане в тебе ѝстин'на всака правдьї. ѝс тебе ѝзыдѕть властели, да ѝже ми Бⷭ Вышняго.[32]) мⷭствъ ти боудѝ!“ зане простренѣмь меца [sic!] своего на брат[ї]ю свою, Зⷯлфинькїими же злы свѣтлыми[33]) даша на женѕ Ѝѡсифлю брат[а] своего сⷯѕ фарⷯновѕ.[14])

„Семеѡнъ ѝ Левги скончаста ѡбидѕ свою.[15]) не приѝде[16]) дше моеѧ[17]) въ сѣвет ѝхъ волею[18]) ѝ ѕставъ[19]) ихъ да не берет ѧдра моего,[20]) ꙗко гнѣвомъ своим ѝзбиста чⷯкьї, промысломъ[21]) своим пререзаста жильї воловьї. проклят лютость ваю,[22]) ꙗко люта бѣ,[23]) и гнѣвъ ваю,[24]) ꙗко[25]) порок.[26]) разделю ѧ въ Ѩаковѣ ѝ рассею въ Ѩѝли“. Си же[27]) Дины ради сестры ихъ речена быша. тогда ѕво ѡвѣщаша къ Ѩковѕ ѡцю: егда ꙗко блⷭдницю поѧша сестрѕ ншю? но ѝ самъ Ѩковъ[28]) не бѣ ѡчестилсѧ от крови ѝноплеменнїци, реч[е] бо Ѝѡсифѕ: даю ти Сикимъ градъ, иж[е] приⷯ мечемъ моим ѝ лѕкомъ. но сиѧ ѕво свершишасѧ в послѣдняѧ крѣмена. Янна бо ѝ Каіафа племени Левгиина ѝ Семеѡна бѣста, ꙗкоже[29]) сⷭдивше Ісⷭ Хсⷭ ѝ ни єдиною же виньї сⷦртныѧ ѡбрѣтши на распатиѐ предаста. темь ѕво пⷬрчествѕѣть Ѩаковъ, глⷯше бо: въ скѣт их не прид[и] дшѧ моѧ.[30])

Так[о] же къ Ѩюде реч[е]: „тебе ѩма ѝсподнїѐ,[34]) ꙗко[35]— ѝс тебе ѝзыдоутъ властели въ всемь племени брат[ї]а твоеѧ: ѣ-є ѡправдаѐми, первоє[45]) ж[е] певець бⷭдет, второѐже[46]) всякомѕ гробѕ заполци бⷭдѕть,[47]) третьѐѐ[48]) ѕкараше ѡбладал. мⷭствъ ти боуд[и] Ьїшни, зане ѝ тьї ложе сⷯѧ своего ѡскверни неведениѐмь. Ююдо, [ѡ] тебе[35]) похвалѧть сѧ братьї[ѣ]а твоѧ. рѕцѣ твоѝ на плещю врагъ твоиⷯ, поклонѧть ти с[ѧ] сⷯнке ѳцⷣа твоего. птицьⷯ[36]) ѝ левъ Ююда, ѡ летораслї сⷯоу мой взыд[е],[37]) възлегъ поспа ꙗкьї левъ, ѝ ꙗко львицьⷯ[38]) кто възⷭдит[39]) ѝ? не сконча-ѐтсѧ кнѧзь ѡ Ѩдьї ни старейшина ѡ плода ѐго, донележе приⷣетъ наменѣнїѐ[40]) ѐмѕ ѝ[41]— чаѧние ѧзыкомъ.[41]) привязаѐ к виноградѕ ѳслѧ своѐ ѝ виничною[42]) ѡслице своѐ. ѩсперетъ виномъ ризьї своѧ, въ крови гроздове ѡдѣѧнїѐ своѐ.[43]) весели ѳчи ємѕ ѡ вина и бели зоуби ѐмѕ паче млека“.[44])

Разѕмейже ты жидовине ѡказанны, како ти блⷭви великыѝ патриⷯръхъ Ѩаковъ сⷯна своего Ююдѕ. Ююде реч[е]: „тебѣ имѧ исповеданиѐ“, вси бо мы хⷬстьяни ѩсповедаѐмъ ѡ колена Ююдова

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

рожь[ша]госа Хр̃а Бг̃а нш̃его. „ꙗко та похвалать братїа твоꙗ̃“, реч[е], вси бо, реч[е], ꙗзыцы йисповед[а]ше имꙗ бж̃ие и брат[ї]ꙗ вси быша крⷭщенїю̀, вси же нн̃ѣ боголѣпным[и] пѣсньми своемꙋ творцꙋ и сдетелю похвалꙋ въздаемъ. Я ѥже: „рꙋце твои, реч[е], на плецю врагъ твоихъ“, то врази ви̃и вы ѥсте, ѡканнии жид[о]ве, и пред[а]сть плеци ваши подъ рꙋкы крⷭтьꙗнскыї, работасте до дн̃сь в землѧхъ хр̃стьꙗньскыхъ. „и поклонатьс[ѧ], рече, сн̃ве ѡц̃а твоего“. тꙋ слышаш[а] вси Їаковличи [и] заповедаша всемь чад[о]мъ своим: къ Йꙋдинꙋ колену не противитисѧ, ꙗко ѿ того йзыдеть цр̃ь ѡблад[а]ꙗ̃ всеми. но вы, ѡканнии жидове, последнии родъ, не раꙁместе наказанїа ѡц̃ь своихъ, досаждаше Бо͡у̃ и на кресте распасте.

(О̀ хꙋнадре). Я ѥже реч[е]: птиць, то ꙁбо патрїа̀рхъ Їаковъ вса вед[е] и к семꙋ[49]) приложи. есть ꙁбо птиць[50]) именꙋемь хꙋнадръ, ꙗже во второмъ законе пишетсѧ. птиць же той весь вѣль есть, ѡтнꙁдъ не имеꙗ̃ на собѣ пестротьї. внꙋтренꙗꙗ ж[е] его слепьїмъ ѡчи цѣлить. и аще кто в болѣзнь впадеть, ꙗко ѿ хꙋнадра ѥсть раꙁмети, йли живъ бꙋдет йли ꙁмрет. да аще комꙋ боудет ꙁмрети, ѡвратить лице свое хꙋнадръ; аще боудет емꙋ живꙋ быти, то хꙋнадръ то[51]) веселоꙋѧсѧ възлетить на аꙗ̃ръ противꙋ сл̃нца. тоу престоꙗщи чл̃ьчи мнать, ꙗко хꙋнадръ взꙗ ꙗзꙋ болꙗщаго и расправи[57]) по аѣр̀ꙋ. тꙋ бо реч[е] Їаковъ Йꙋде: птиць, ведꙗше бо, ꙗко ѿ колена Йꙋдова въсиꙗти праведномꙋ сл̃нцю Хо͡у̃ Бо͡у̃ нш̃емꙋ. тъ бо есть быль прⷱсть прибдексѧ плотию̀ со чл̃вки поживе.[53]) не имеꙗше в себѣ сквернꙑ грѣховнꙑꙗ̃ ѡтнꙁдъ, сшедъ бо с нб̃си в род еврейскыї, ѡврати своѥ бж̃ство ѿ нихъ, да тѣмь раꙁмѣша ꙗзыцы, ꙗко без'божестком соуть ꙁмр̃ли жид[о]ве. намъ же слепым преже бывшим ꙗзыком прозрѣнїѥ̀ дарова, и вземь наше прежнее неверьство възнесесѧ на дрⷮво крⷭтное, йсточи прⷱчстоую кровь свою̀ и водꙋ на й[с]целенїе грѣховнаго брѣмени.[54])

(Ѡ орле). Есть[55]) птиць, ѡ немже и Дв̃дъ послоꙋшествꙋет рⷦкъ: ѡбновитсѧ ꙗко ѡрлꙋ[56]) юность твоꙗ. ѡрелъ бо егда състарѣкеть с[ѧ], ѡтмгчаѣта ѻчи ѥмꙋ и ѡслепеѣта. ѡбретже йсточник воды чⷭты и възлетить въїспрь на въздꙋхъ сл̃нечнъїй и йжжеть[7]) крилѣ свои и мракꙋ ѡчию̀ своею̀. и снидет долꙋ и погрꙋжитсѧ въ ѡномъ йсточниче трикратьї. Тако и Гⷣь нш̃ь Іс̾у̃ Хр̃с̾ъ бывъ прежде вѣкъ за ны̃не спⷭнїѥ̀ с нб̃си сшед и въпло-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тивьї сѧ ѿ Дх҃а сѣ҃а родъ[и]сѧ ѿ Мр҃іа дв҃ица, хотѣ намъ прозрѣнїє даровати, иж[е] в невѣрьстве пребыхом. тоже кр҃щенїє приѣтъ въ Їердане рѣцѣ, не самъ ѕво кр҃щенїа требѹа, но ѡбразъ рабомъ своим предаѧ. йже трикратьї во воде погрѕзиша [зам. погрѕзисѧ] въ йма Ѻц҃а и С҃на и сѣ҃го Дх҃а. то ѕво птиць наречь.[22])

Я ѥже ѕво лѣвъ вмѣни, и ѕво лѣвъ вѣць сицѣвѕ имѣѥ҃тъ: ѥгда ходит в пѕтынѧх[58]) ловъ творѧ, да ѥгда ѡбидет воня чл҃вча ловча и ѡпасью своєю криѣть следь свои, да выша ловци не ѕвѣдали слѣда ѥго. Тако и Гс҃ нш҃ь Їс҃ь Хс҃ъ воплоти сѧ ѿ Дх҃а сѣ҃а внид[ѥ] въ ѕтровѕ дв҃ца Мр҃їа, [да] прельщенныи чл҃чь родъ сп҃сеть. и слово плот быс[ть] и всели сѧ в ны, да того ради никимьже не ѡчюти сѧ поут [его]. того ради ѿ дїа҃вола йскѕшаѥмь быс[ть] ꙗко чл҃къ, ѡ немже и єуаггелистъ послѣшествѣ҃ть гл҃а, ꙗко йскѕшаѥм быс[ть] Гс҃ ѿ дїавола, йскѕш[а]ємъ[59]— быс[ть] ꙗко чл҃къ[59]) м҃. днїи в пѕтыни.

Я ѥже реч[ѥ]: „ѿ леторасли сн҃оу мои взыд[ѥ]“, — лѣт[о]расль ѕво древо красно ѥсть и чс҃то, плотью ѕбагрѧно[60]), зеленоуа,[61]) чресъ ѥстество же плод[а] не имаѥт родити, но[62]) ѥстествѕ ѥдиного лѣт[а][63]) растеть. Смотриже ѕво, что реч[ѥ] патрнархъ Йаковъ: ѿ лѣторасли сн҃ѕ мои йзыд[ѥ]? самъ[64]) сѧ Їаковъ лѣтораслию вмени рм҃з. лѣт коудѧ, йли Лию хотѧ тако въѕвати, понеже вѣ҃ прозѧбла д҃. сына: Рѕвима и Семеѡна, Левгию и Юдѕ? ѕже и сама Лиа҃ не лѣторасль вѣ҃. но ѥсть лѣторасль ѿ колѣна Июдина, дщи Якима҃ и Анны, сѣа҃ и прекрасна҃ и нескверна҃ и непорочна҃. неприспевши ѥи[65]) вѣци женьстїи, та сѣа҃ ѿ сѣаго Дх҃а заченши родъ[и] сдетела тварем; та же ктомѕ не пострада ни поволѣ, и ктомѕ по рж҃стве дв҃ою пребыс[ть]. Разѕмеиже ѕво, ꙗко той ѥсть йстинна҃ лѣторасль, поразѕмеиже плод ѥа҃, что си лѣторасль пород[и] Ба҃ йстинна, чл҃ка йстинна; двѣ бо сѕществѣ имьї, чл҃чествомь во ѡде бж҃ство. Тѣмь бо не разѕмѣша[66]) [зам. разѕмѣ сѧ] многым поуть ѥго. выжь же, како лѣторасль плод[67]) пород[и]. како чс҃тно! како властелинъ творець нѕ҃ и земли, ѥгож[ѥ] вы ѡканнии злодѣа҃ нарѣкосте.

Вы[ж] же ѡканнии ѕво пророченїє Їаковле: „възлегъ поспа ꙗко левъ“. Я ѥже реч[ѥ]: [левъ], — левъ ѕво имѣѥ҃ть вець сію: ѥгда спить, вѣце его ѡчиѡ ѡкрѫжене ѥста. тако ѕво и Гс҃ нш҃ь Іс҃ь Хс҃ъ плотью възнесес[ѧ] на кр҃стъ а бж҃ство его ѡдесн҃ю ѡц҃а кѧше. того рад[и] Їаковъ реч[ѥ]: птиць, понеж[ѥ][68]) птица ѻного цѣлбьї творѧше. не[69]) ѡбразъ трикратнаго погрѕженїа҃ предасть,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

а єже реч[е], тѣмь пронареч[е], зане скрыше[70]) їсперва поутъ его. а єже реч[е]: Їюда — ѿ Їюдина бо колена изыд[е]; а єже: лѣторасль, то ѡ Бц҃и їзвѣщ[а]. а єж[е]: поспа ꙗко левъ, то ѡ распат[ї]й на крс҃тѣ. а ѣже реч[е]: „лвиць,*) кто възбѫдитъ є“, — вѣдѧше бо патриархъ Їаковъ великыи, ꙗко Гоу҃ нашемѹ Іс҃ѹ Хс҃ѹ ѿ гроба въскрс҃нѧт[и], то ѡ семь не ѧмолча, но пророче рекъ: „ꙗко лвицъ, кто въставитъ и҆“. се бо бѣ Бж҃ї їстинныи всѧ волею творѧ и҆ пострадан҃іе и҆ распат[ї]ѣ и҆ тридн҃ьное почиван҃іе въ гробѣ, таче въскрс҃н҃іе. понеж[е] вѣдѧше патриархъ Іаковъ въплѧ҆ его всѧ, того ради[71]) „ꙗко лвичиць, кто възбѫдитъ и҆.“ лвичицем ѕво нарече Сн҃а Бж҃ия проповѣда и҆. а єже реч[е]: кто възбоудитъ и҆, — то възвоудитъ[72]) и҆ то въплѧ҆ ѣго всѧ проведа. но к семѹ оубо Іаковъ прилож[и] пророч[е].[73]) Лвица ѕво єгда родитъ детиць, мр҃тва ѣго родитъ и҆ стрежетъ ѣго г҃. дни, дондеже пришед ѡц҃ь ѥ[о] дохнет нань тѣ и҆ въставитъ и҆. тако ѕво Іс҃ъ Хс҃ъ дх҃омъ[74]) ѡц҃мь въскрс҃ъ ѿ мр҃твыхъ ѡбразъ даѧ боудѫщемѹ вѣкѹ. ꙗкоже ѕво великыи Павелъ реч[е]: Хс҃ъ въста ѿ мр҃твыхъ, начатокъ ѕмр҃шимъ быс[ть], понеж[е], реч[е]. чл҃комъ Ѧдамомъ см҃рть вниде в миръ и҆ паки Бѣ҃ чл҃комъ бываѥт, да чл҃ческо соущество пакыї Гс҃мь въскр҃снеть. ꙗко ж[е] бо, реч[е], ѡ Ѧдамѣ вси ѕмираю҃т, тако ѻ Хс҃ѣ вси ѻживѧт.

Я єже реч[е] Їаковъ: „не ѡскѹдѣѥт кн҃зь ѿ Їюдыї ни вл҃дка ѿ семени ѣго. дондеж[е] придеть ѣмѹже цѧдно ѣсть“,[75]) — ѠЦ҃ь бо цѧде расѣяныхъ ꙗзыкъ Сн҃оу своѣмѹ събрати, но їсперва поусти пр҃рокыї проповѣдати в родѣ еврѣйстѣмъ. но пр҃рокомъ не ѕспевшїмъ по жестосердію вашемѹ, ѡкаѧнныї, тако изволи род[ь]тисѧ Сн҃ъ Бж҃ий ѿ пр҃сносѫщаго Ѡц҃а, ꙗкоже писанїѣ реч[е]: Бѣ҃ їстиненъ ѿ Бѣ҃ їстинна. соудиѧ бо и҆ кн҃зи, цр҃и и҆ пр҃роци ѿ Їюдина колена мнозѣи їзыдеша, се же и҆ Гс҃ь Бѣ҃ Іс҃ъ Хс҃ъ, семѹ цѧдено быс[ть] събрат[и] ꙗзыкы и҆ вѣрѹ ѹтвердити своѣю кровию.

Я єже рече: „приказаша їкъ виноградѹ ѡсла своѣ“, — ѡсла бо нечѣсти скоти нареч[е]тьсѧ древнемѹ законѹ; тѣм бо проѻбразоваша [зам. проѻбразовасѧ], ꙗко кѣ ѣмѹ преже падшаѧ безѹмиѣмь ꙗзыѣки к вер҃ѣ бл҃аѕѹмиѧ приказати [в рк҃п. хибно: приказани]. Я[76]— ѣже реч[е]: „к виничине ѻслице своѣ,[76]) и҆ їсперетъ ризы своѧ виномъ и҆ к крови гроздове ѡдѣѧнїѣ своѣ“, — се ѕво быс[ть][77]) Сн҃ъ Бж҃ий на крс҃тѣ и҆ ѡмивъ всь родъ чл҃вчь своею кровию прчстѹю [sic!] и҆ предастъ законъ намъ, вино прчстѹю свою крокъ ю

*) В рукоп. хибно: птиць.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нарѣкъ, проскѵрѵ же тѣло, водѵ же благодость[78]) сѵ̃го Дх̃а. но ѩкоже йсперва вѣ Тро[и]ца преже вѣкъ, тако и йнѣ троѣ съвъкоупклеюще въ Трѣци Боу̃ слѣженїе всылаѣмъ. Я ѣже реч[е]: „весели ѡ̑чи ѣмѵ ѿ вина“, — вино ѣсть кровъ Хр̃ова, йже предасть намъ рѣкъ: пиите, се ѣсть кровъ моѧ йзливаѣма за вы. пострада бо Бг̃ плотью, възвеселисѧ бж̃ствомъ. Я ѣже реч[е]: „бели зѵби ѣмѵ паче млека“, — сирѣчь: чс̃тъ[79]) и непорочен.

Таже Завлоноу реч[е]: „тебѣ же йма даръ бг̃ъ, зане тебе рад[и] Гс̃ пріѣмла[80]) все племѧ. Диньі рад[и] сестры твоеѧ мл̃сть ти створю, мл̃ствий. ѩко на ню помыѣсли, не дасть ти Гс̃ съгрѣшити с нею, извинѵша[81]) тебѣ. Завлонъ тѣве[82]) подолгъ моря далече[83]) сѧ оуделить, се же подолгъ[84]) приставъ корабленнии[85]) продолжитсѧ до Сидона“.

Також[е] Йсахароу реч[е]: „доньдеже на сѣдъ людемь своймъ. аще и единo ѣсть плѧма [sic!] въ Йг̃ли и боудеть, тебѣ дано ѣсть всѧкъ трѵдъ, и рѧкою твоеѭ[86]) накормлю. и мл̃ствъ ти вѣди вечньїи Гс̃, зане с'вѣтъ брат[ї]и твоеи дасть на брат свои Иѡсифъ, гдѣ вѣ в ровѣ. Йсахаръ доброе[87]) помысли: почиваѧ посред[и][84]— врагъ твоих[88]) причастие и виде покои ѩко добро и землю ѩко добра,[89]) преклони рамѣ свои на дѣло и выс[ть] моужь житаръ“.[90])

По сем к Данѵ реч[е]: „вданъ тебѣ соудъ ѣсть. ими змиѧ на распоутьи сѣдѧци на поути, хапающа коня за пят[ѵ] конькѵ.[91]) Гѧ же йскѵсъ мои искоусит и ѡ запатьи. ты сѣдити имаѣши всемѵ племенї брат[ь]и твоеѧ, ис тебѣ соудиі и цр̃и и воєводьї йзыдѵть на весь родъ племени твоемѵ милѵеть тебе Гс̃, имже теб[е] свѣтъ золъ дасть и гьї на женѵ брат[а] своего Иѡсифѵ[92]) сѧ̃ фараѡ̑ню. но не выс[ть] коля твоеѧ ѿ тебе. и милъ боуди и крѣпкомъ“.[93]) темь[94]— ѩко ѡ̑бличивъ грѣхъ простить. „Данъ да соудить люд[е]мь своймъ. аще боудеть ѣдино ес[ть] племѧ въ Йг̃ли. да боудет Данъ на распоутьи сѣдѧ на поути хапле пятѵ коньскѵ, и спаде конникъ въспять. сѧ̃са жид[ы] Гс̃на жида йскѵсомъ йскѵсити. тойже йскѵситъ и за пяти“.[94])

Разѵмен ж[е] тьї Йг̃лю, кого ѡ̑жидаѣши! смотри же ѵбо, комѵ изыти ѿ колена Данова! не бг̃дѵ то Гѧ вмени, не творца временомъ сказа, не Гѧ всѧчскым йсповѣда, но змиѧ на распѧтьи сказа, рекше Йнтихр̃стѵ бьіти в мирѣ[95]) и йпа к собѣ приврещи ѿ йстенньіѧ вѣры. но „йспадеса конькникъ въспят“, сиреч:[96]) вѣрнии видѧще страшнаѧ ѣго прещенїа, и ѡ̑бличаіѵть ѣго ѩко бѣса въ плоти. Я ѣже реч[е]: сѧ̃са жид[ы] Гс̃на, — сиреч: чаѧхѵ вѣр-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

нии скоро втораго пришествиа Гне, да темь не 8боашес[а] пре-
щениа wказаннаг[о]. Я єже реч[е]: Га же иск8сомъ йск8сити за
пати, — сиреч:[97]) всей тварии сдетель ёсть. йск8си ёго дїаволъ
вшедъ на крило цркovноё и реч[е]: аще ёси Снъ Бїи и верзися
до доль. к немь же реч[е] Гс: йди за ма, Сотоно, понеже не
достойно ти ёсть йск8сити Га Ба своёго. Я єже реч[е]: сдити
имаёши всемь племени брат[ї]а твоёа, — смотри же, Иїлю, ако
не быс[ть] соудиа Дань къ Йїакове. но йс тебе, реч[е], соудїа
и црїе и воёводьї йзыд[8]ть на вск род племенї твоёго. смо-
три[98]— же, wказанне, чемь не реч[е]: в' весь род?[98]) но[99]) реч[е]тса[100])
весь род племени твоёго, йна же в[101]) весь. но разоумей 8бо, єгда
въсприиметь црство wнъ прельстивыи wказанныи змии Янтихрстъ,
єгож[е] вы wказанныи Машлахомъ[102]) себе нареч[е]ть,[103]) ёгож[е]
трапезе мнитес[а] в кѣсити. но смотри 8бо великого патриарха
Іакова рѣкша: и йзыд[е] йс семени твоёго. ёгда оубо wказанныи
wнъ приимет црство, тогда все сема жид[о]вскоё себереть[104]) на
сл8жб8, въ црство ёго б8дет скорбь и т8га на всякомъ чловцѣ,
зане 8множитса глад и болѣзнь и морь на[105]) людѣх[105]) на
земли. wказанныи Янтихрсть възложит гроз8 и прещение и стра-
шныа м8кы на вса члкы, ако мнать ёго помазанным. но акоже
рѣкша сты книгы: аще Бг не бы скратилъ дней тѣхъ избранных
дѣлъ, не бы спсласа всака плоть. ако же в Даниловѣ виденїи
w семь рече: и дасть са ём8 црство до врѣмени,[106]) сиреч за
га дни и а. но и Данилова ти видѣниа приникше скажемь ашней-
шии. аще ли хощеши тыи рещи ми, жид[о]вине, ако великыи пат-
трхъ Іаковъ w Самсонѣ реч[е], ако соуди Иїлю к. лѣть сыи.
и азъ ти рѣкш: соудъ.[107]) но єгда 8гризн8 Самсонъ пат8 коня
йли всадника падшаса въспать? но йли падшии йноплеменници
wни w лица Самсона wжидах8 спсенїа w Га въ дньхъ тѣхъ?
йли да не впад[е] ли Самсонъ в роук8 йноплеменникъ и wслепи-
ша wчи ёго? Раз8мейже, жид[о] вине, что ёсть конь? вѣра пра-
вая. пата же реч[е]тса послѣдний днь. и начнѣть стии тогда
акыи на конах ёздити на аёрѣ. Машлах вашь, wказанныи змии,
хапла блазнений, начнеть имъ поносит[и],[108]) wниже стий нбснаго
цра въйни сѣщи wбличат врага в лицѣ. того лї ждеши, wказан-
ныи жидовине? блазниса,[109]) но вѣроуй, ако великыи патриархъ
Іаковъ не Дана рад[и] реч[е] си, но врага рад[и] Янтихрста. тогда
бо и сема еврейское сберетса с ними и погыбнет, гнѣвъ бо бжии
взыде на на, и причастатса горцкїи wной мо[у]цѣ с' своимъ
Машлахомъ. а єже реч[е] Іаковъ: помилуеть та Гс, — того
рад[и] реч[е], зане в пришествие Янтихристово тогда соущии

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

приключивший сѧ жид[о]ви на тѣхъ гнѣвъ и̑ скорбъ взыдет, зане прельщени боудѹтъ и̑мъ. Данъ же нѣсть причастникъ и̑мъ; того рад[и] реч[е]: милѹетъ тѧ Гⷭ̃, — таже всимъ ѡ̑бличивъ его прости.[110])

Гадъ же не какою̑ дерзостию̑ бл҃свис[ѧ]. Гадъ[111]— и̑скѹшение̑ и̑скѹсит, самъ же и̑скѹситъ с[ѧ] при ногѹ.[111])

Також[е] и̑ Асира бл҃сви и̑ похвали его, послѹшливей бо бѣ ѡ̑ц҃ю своемѹ, таж[е] и̑ не како съгрѣшение̑ ѡ̑бличи. Асиръ[113]— бл҃го мастить хлѣбъ его, се бо дастъ пицю кн҃земь.[113])

По сем бл҃сви Нефталима, то и̑ смирение̑ его похвали. Нефталимъ[112]— вѣка̑ и̑зрасти, придаѧ житоу добрѹ сѹ҃въ възрастъ.[112])

По сем же възлюбленаго своего сѹ҃на Ѝѡ̑сифа любезным бл҃свнием҃ бл҃ви. „сѹ҃ъ[114]— мои̑ бл҃свнъ ревнитель, сѹ҃ъ мои̑ ѭнѣи̑ къ мнѣ възвращаѧсѧ. на него мыслѧщя ѕкарѧхѹ и̑ враждовахѹ нань гѣе̑ стрелець, и̑ сътрошасѧ крѣпостию̑ лѧцї̑ ихъ и̑ разлиѧшас[ѧ] жилы̑ мы̑шцам҃ и̑хъ рѹкою [в ркп. хибно: рѹкѭ] силнаго Ѣакова. Ѡⷣⷣе ѕкрепивы̑ Ѝⷭ̃лѧ ѡ̑ Бⷭ̃ ѡ̑ц҃а твоего и̑ поможетъ ти Бⷭ̃ мои̑ и̑ бл҃свитъ тѧ“. таже и̑ се преложивъ реч[е]: „бл҃свнъ боуди бл҃свнїемъ нѣсным свы̑ше и̑ бл҃свенїемъ земла и̑мѣю̑ще вся бл҃свнаа̑ дѣка̑ и̑ бл҃свнїа̑ ѡ̑ц҃а твоего и̑ мт҃ри твоеа̑. ѕкрѣпивъ тѧ за бл҃свнїе горъ великыхъ и̑ бл҃свний и̑сточник вѣчныхъ да боудѹтъ на главѣ Ѝѡ̑сифа и̑ на главѣ егоже възлюби брат Венїа̑мина. волкъ хищникъ заутра снестъ и̑ ѣще на веч[е]рѣ Ѡⷣⷣастъ пицю“.[114]) але и̑ превъзлюбленъ сѹ҃ъ его Ѝѡ̑сифъ, но Июдина бл҃свнїа̑ не приложи емѹ, прозрѧше бо велик[ї]и̑ патриа̑рхъ Ѣаковъ, ꙗко ѡ̑ Июдина колена род[и]тисѧ Хⷭ̃ѹ Боу҃ нш҃емѹ ѡ̑ прⷱстыа̑ дв҃ц҃а.

По семь ж[е] призва Венїа̑мина, егож[е] роди ѡ̑ Рахили, братъ же Ѝѡ̑сифѹ прекрасномѹ, сегоже великий патриа̑рхъ Ѣаковъ сѹ҃на жалости нареч[е], ꙗко конечный сѹ҃ъ нареченъ старости его быс[ть] Венїа̑мин.

И реч[е] и̑мъ: „всѧ си слышасте, сы҃ве Ѣаковли, вї҃. васъ“. си гл҃а ѡ̑ц҃ь и̑хъ к нимъ и̑ бл҃сви когождо и̑хъ по и̑мени, по бл҃свению̑ и̑хъ бл҃сви ꙗ̑ и̑ реч[е] имъ: „азъ прилагаюсѧ къ своим҃ людемъ, погрѣбите мѧ съ ѡ̑ц҃и моими҃ в[115]— пещере сѹ҃ѹбей, ꙗже е̑сть на сѣле Е̑фрони Хетѣтеа̑ противѹ Мамврий, ꙗже е̑сть в земли Ханаѡн[и], юже пещерѹ кѹпи Аврамъ ѕ Е̑врона Хет'теанїна на зданїе̑ гроба. тѹ погрѣбоша Авраа̑ма и̑ женѹ его Сарѹ, тѹ погрѣбоша и̑ Исаа̑ка и̑ Ревекѹ женѹ его, тѹ погрѣбоша Лию̑ в кѹпленемь селе его в пещере соущей в нем и̑ ѡ̑ сы҃ъ Хеттеѡ̑въ“.[115])

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

И преста Їаковъ заповедавъ сн҃мъ своймъ, и простеръ ноз҃ъ на ѻ҃дре своемъ и сконча и[116–] приложиша [sic! зам. приложисѧ] къ людемъ своймъ.[116]) и бы[ть] всѣхъ дн҃ей Їаковлихъ лѣт рм҃з; се же ѕбо вѣдети, ꙗко житъ Їаковъ в землї египетстей лѣт зї҃.

1–1) Кол. Ков. vac. 2) Кол. приближишасѧ дніе оумр҃твіа моего 3) оуселіе 4) vac. 5) Кол. ў҃. и ч҃. и ѕ҃. лѣтъ 6) оубо 7) Кол. паче оубо приближи Їаковъ сн҃ы своа бл҃гословити 8) Кол. дод. Призва оубо первенца своего Рѵвима и рече: тобѣ же Рѵвимъ има, первенецъ чадъ монхъ 9–9) vac. 10) по рокоу бывъ проудокъ и лютъ 11) да не 12) възлеже 13) vac. Дод. но мл҃стивъ ти бѫди Бг҃ъ, зане сн҃ъ мои есн первороженъıи 14–14) vac. Дод. натомість: Симеѡна же и Левгіа совокѫпль рече 15) волею своею 16) приди 17) дша ихъ 18) vac. 19) и въ оуста 20) да не обрюшать сѧ ѵдра ваю 21) помыслома 22) проклата л... сею 23) бъıста 24) ею 25) vac. 26) по рокѣ 27) Дод. оубо не 28) vac. 29) ıже 30) Тут додано ті промови до Симеона і Левія, що були пропущені висше 14—14. 31–31) vac. 32) вашего 33) свѣтъı 34) исповѣданіе 35–35) Кол. vac. 36) потищь 37) изиде 38) левичищь 39) вставить 40) vac. 41–41) vac. натомість: ѥмѣ ж[ε] ѵладить сѧ 42) виничиною 43) лептин свой 44) Тут сьлїдує в Кол. текст, що в Срех. читає ся висше, а пропуск його зазначено нотою 35—35; виписуємо тут його варіанти супроти нашого тексту. 45) ѥдинъ 46) а дрѣгıи 47) запалъчии и бѫдеть 48) а третїй 49) всему 50) ѥстьствоу бо птица 51) vac. 52) распрашн 53) vac. 54) вреда 55) дод. оубо инъ 56) орла 57) ѡ 58) по поустънамъ 59–59) vac. 60) оубагрено 61) и зеленоуасѧ 62) дод. по 63) дод. само 64) ѥда самъ 65) дод. й єще 66) разумѣсѧ 67) vac. 68) дод. паче 69) и 70) скъıсѧ 71) дод. рече 72) vac. 73) vac. 74) Бѣмъ 75) Дод. смотриж[ε] оубо, комѣ ѵладѣно ѥсть 76–76) vac. 77) дод. ѥгда распатъ къıсть 78) бл҃гдать 79) дод. законъ 80) приемлеть 81) изъвинуса 82) vac. 83) vac., натомість: да 84) и подъ 85) кораблен҃ıхъ 86) рукоу твою 87) вола добро и 88—88) vac. 89) на бл҃го на дѣло 90) тѫжарь 91) Дод. и спадеса коньникъ сїса жида Гс҃на 92) Дод. къ 93) бѫди крѣпкому 94–94) vac. 95) Дод. сѣдаи на пѫти, рец[ε]. ханаан патъı коньскъı, сирѣч: сѣдаи на пр҃стлѣ в мирѣ 96) vac. 97) дод. Гс҃ 98–98) vac. 99) ино бо 100) ѥсть к: 101) на 102) мъıшлѧхомъ 103) собѣ наречете 104) vac. 105) vac. 106) дод. и полъ времене 107) соудн 108) носити 109) но не клазнисѧ 110) Тут повторено в Кол. ще раз те речене, що починаєть ся словами „свѣтъ золъ“ а кінчить ся „къ грѣхъ прости“, та слів тих не коментовано. 111–111) vac. 112–112) vac. 113–113) vac. 114–114) Сего уступу в Кол. нема, а замість него читаємо ось що: бл҃свнъ бѫди бл҃гсвньемъ оц҃а твоего и мт҃рє твоею, ꙗкобъı старѣи братıи своею. сирѣчь в домѣ фараоновѣ чт҃нѣи кѣ. також[ε] и прочаа всѧ любѣзно похвално. 115–115) vac. 116–116) vac.

Сей твір — властиво не апокріф, а палейний виклад біблїйної поемки, що нею кінчить ся книга Бития (Бит. XLIX); вона звичайно зветь ся Якововим благословенством. Біблїйний текст єї, доволї темний, сам напрошував ся на коментарвї. Та в Палеї ми не маємо анї повного анї чистого біблїйного тексту; деякі уступи подано майже дословно, хоча і з замітними варіантами, що вказують на ріжні редакциї слов. перекладу книги Бития, — иньші подано в скороченю, з додатками, а з кінцевих не подано майже нїчого. Відповідно до мети автора Палеї коментарий занимає ся особливо двома уступами:

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тим, що відносить ся до Юди — протопласти Христового, і тим, що відносить ся до Дана, в котрім старі християнські теологи бачили протопласту Антихристового. Власне ті коментарії і додатки до біблійного тексту мають в собі деякі цїкаві апокріфічні подробиці. напр. неясний натяк на якийсь замах, що вчинив Дан на жінку Йосифову і на сина Фараонового, оповіданє про Антихриста, цитат з незвісного в староруській лїтературі апокріфа „Видѣніе Даниилово“ (він заховав ся тілько в полуднево-словянських списках). В коментарий до Яковового пророцтва про племя Юдово вплетено декілька уступів та подробиць узятих із старохристиянського твору „Физіологъ“, де зібрано мітичні оповіданя про всяких звірів і додано до тих оповідань символїчне витолкуванє в християнськім дусї. Задля того ми й містимо сей твір в нашій збірцї апокріфів, хоча ані Тіхонравов, ані Пипін, ані Порфірєв не подали його в своїх збірках. Варіанти виписані нами з виданя Коломенської Палеї (Палея Толковая стор. 182—193, стовпцї 364—385).

М. Крехівська Палея, стор. 278—280.

[Йосиф оповідає братам свої пригоди.] Видевше ж[е] братїа Йосифова, ꙗко смре wцъ йхъ, рѣша: „єгда поменет когда злоѕ ѥщю Иwсифъ и въздантїа въздасть намъ всѧ злаа, ꙗже въздахомъ емѕ“. и приступиша к немѕ глаще:[1]) „wцъ твои заклатъ тѧ преже смрътиѭ своєго глѧ: тако рчете Йосифѕ: прости кривинькї грѣха их и[2]— не врези имъ неправды их,[2]) ꙗко зла створиша ти. нѣк ѡстави кривїньї рабомъ твоим[3]) Бѫ wцъ твоих ради!“ въсплакаша [зам. въсплакасѧ] Иwсифъ глщимъ имъ к немѕ; єгда брат[ї]а єго вменѕхѕсѧ ꙗко раби, въздохнѕ Йосифъ велми реч[е] имъ: „не тако, wци и брат[ї]а! Бии бо єсми азъ и вы вси. вы възненавидесте мѧ, но Бѫ възлюби мѧ; вы ѕбо хотесте мѧ ѕбити, но Бѫ wцъ моих съхрани мѧ. въ ровъ мѧ въвѣргосте, но Вышний изведе мѧ; в работѕ мѧ предасте, но всѣх влдка Гѫ свободи мѧ и всемѕ Єгиптѣ соудъ даат[и] ми сътвори мѧ. въ плень бо влезохъ, но крѣпкаа [4]) рѣка помозе ми; гладомъ wбѫтъ бых, и самъ Гѫ препїта мѧ. єдинъ ѕбо бѣхъ в ровѣ, но Бѫ ѡца моег[о] ѕтѣши мѧ; в болѣзни бѣхъ, но Бѫ поскти мѧ. в темници бѣхъ, но Сн̃съ радость ми сътвори. въ ѕзе wрѣши мѧ и въ wклеветаний Гс̃ь ѥзбави мѧ и въ словесех горкьїхъ Єгиптанкыни ѥзят мѧ. тѣже и страсть приемшю ми w женьї скверньї,[5]) нѣдящю ми съгрѣшити с нею, но Бѫ ѡца моєго

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Їйлѧ избави мѧ ѿ пламени того горѧщаг[о]. но и [въ] темницю всаженъ бых, бѣемь и ѕкарѣмъ, и вдасть мѧ Гⷭ̃ въ щедротѣ пред всеми стражми темничными, не бо ѡставить Гⷭ̃ боѩщихсѧ его истинною или в темници или въ ѕзахъ, в печалѣхъ или в бѣдахъ. не бо ꙗко чл҃къ стыдитсѧ Гⷭ̃ ни ꙗки земень изнемагаѣть или ѡстѧпаѣт, но въ въсѣхъ навѣкжаѣть Гⷭ̃ и в рачных [зам. различных] скорбѣх ѕтѣшаѣть и прѣщаѣть, в десатих искѕшениих крѣпка створи мѧ Гⷭ̃.

„Ънегда Ег҃птѧнини лъстѧше мѧ гл҃ци: аще бо боудеши съ мною, ѡвѣргѕѧ коумиръ и Ег҃птѧнина Петефриа вѣровати створѕ по законѣ Бⷭ̃ твоего. — к неиже ѡвѣщавъ рѣохъ: Ѧмемьфриѝ,[6]) гⷭ̃е моѧ, не въ нечѣстотѣ хощеть Бⷭ̃ боѩщихсѧ его ни в прелюбодѣющих бл҃говоли. ѡна же болми прилипе козни своѧ на съблазнъ ми. Ѧзъ же болми прилагахъ в пощенїи и мл҃тве, да мѧ избавит Гⷭ̃ ѿ неѧ. и единою съ ѡтравою брашно ми прїнесла[7]) бѣше, мнѣ же Гⷭ̃ Бⷭ̃ ѡц҃а моего ѡкрыї. по семже ѕво пришедши ей въ храмъ мои, къ ней же азъ рѣохъ: что ѕко ѕмышли [sic!] на мѧ, ꙗко взѧти животъ мои бес правдьї, понеж[е] принесе ми брашно се наполнивши ꙗда смр҃тнаго? но да веси: въ смыѣсле Бⷭ̃ чтѕщимъ не ѕспѣет въ злобѣ невѣрных. и въземъ пред нею начахъ ꙗсти, рѣкъ: Бⷭ̃ ѡц҃ь нш҃их с мною. ѡнаже паде на лици своемъ пред ногама моима и плакасѧ и ѡбѣщѧ ми с[ѧ] не творити ми пакости по сем. ѡбаче мыслью своею ѕраше с[ѧ] и внѕтрь прелюбодеѩнїа дѣмонъ распалѧша ю.

„По сем пришедшю ми к ней потребных дѣла речей, и емши мѧ за свитѕ влечаше мѧ на ѡдръ постела своеѧ. азъж[е] съвлекъ с себе свитѕ свою избежахъ ѿ нея. ѡна же не полѕчивши хотенїа своего ѡбади мѧ къ гн҃оу моем[ѕ]. азъ биемъ всаженъ в темницю, Ег҃птѧнын[ь] же поущаше къ мнѣ гл҃ци многажды: изволи скончати мою волю, и разрѣшю тѧ ѿ ѕзъ и избавлю тѧ ѿ темница. азъ же ни помыслом приклоних сѧ к ней. Любить бо Гⷭ̃ паче въ кровѣ тме[8]) постѧщих сѧ смыѣслом, неже к полатах цр҃вых питающихсѧ в блѕженїи. к помысле ходѧ[и] приймет славѕ; вѣсть Гⷭ̃, иже имъ ѥсть на потребоу и даѣть тако ꙗкоже и мнѣ дарова. нѣ҃ же, братїа моа, не войтесѧ, азъ прекормлю вьї и домьї ваша“. ѕтѣшихъ ѩ гл҃авъ к нимъ. и вселисѧ Ѩсифъ въ Ег҃ипте самъ и брат[ї]а его и вси пришелци ѡц҃а его. и нача жит[и] въ Ег҃ипте Ѩсїфъ ѡбдержавшю власть ег҃ипетскѕю.

[1]) Доси Кол. і Солов. vac., натомість читаємо: По семже пришедше братия Іосифова рѣша [2–2]) Кол. Сол. vac. [3]) Кол. Сол. vac. [4]) Сол. крѣпкаго [5]) Кол. Сол. свирѣпы [6]) Солов. Амемфрія Кол. Ямьмефриѩ [7]) Кол. Сол. присла [8]) Кол. Солов. темнѣ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Се оповіданє, де подано історію Йосифа і жінки Пентефриєвої з новими апокріфічними подробицями, а також подано імя тої жінки, находить ся тілько в Палеях і то в текстї, що являє дуже мало відмін. Жерелом сего оповіданя був певно Талмуд. Ми порівняли наш текст с тим, що є в Коломенській Палеї (Палея Толковая стор. 193—195, стовп. 386—390) і с тим, що опублїкував Порфірєв із Соловецької Палеї (Сказанія о ветхозав. лиц. и соб. по рукоп. Солов. бібл. стор. 156—158).

Н. Угро-руський рукопис попа Стефана Теслевцьового XVIII віку карти 266—281.

(Сказанїє ѡ Їосифѣ Прекрасном о сн҃ѕ Їакова патрїархи старозаконнаго винятоє з Кѵѳлеєм і йзъ ст҃ыхъ жывотовъ описанъныхъ ѿ ст҃ого Семиона Метафраста)*) Їаковъ патрыарха старозаконный мѣвъ оу себе двѣ жонѣ, за которые то служылъ Лаванокѣ ѕ҃ї. лѣтъ: єдиной было имя Лїа, тота была каправа на ѡчи; а дрѵгой было и[мя] Рахиль, и тота была барзо краснаа. И тоты были сестры собѣ родный єдиного ѿца і єдиней мѣтре, але то лѣпше Їаковъ любилъ Рахилю. С которыми то был сплодил дванадцать сн҃окъ: першомѕ было имя Рѵвимъ, а дрѵгомѕ Семионъ, третемѕ Левїй, четверѣтомѕ Їюда, пятомѕ Са[харъ], шестомѕ Заѵлонъ, семомѕ Данъ, ѡсмомѕ [.....], девятомѕ Гадзъ, десятомѕ Вениямин. Десят йхъ было из Лїею. а тоты два Їѡсифъ и Венїяминъ з Рахїлею. И тоты десят братовъ ненавидѣли тых двохъ, а найгорѣше ненавидѣли Їѡсифа, бо єго ѿцъ лѣпше любил ѡ оусѣхъ і шдѣжѣѕ ємѕ справлял ѡкремѣшнѣю, барѣзо краснѣю и дорогѣю, и завѣше єго держа[л] дома при собѣ. йбо кохалса в нем як оу своєй дшѝ, бо сам был велми красный Їосифъ і ѕтѣшный барзо, а лице мал бѣлое як снѣгъ. Я до того был тихїй и покорный, вѣрный во всемъ**) и справедливый и кохалѣса в чистости и в побожности и къ цнотѣ і ѕ страхѣ бж҃омъ. Єсли коли видѣлъ кого, албо брата своєго, которїй бы са засмавъ оу якой пѕстотѣ, оу нерядности, зараз их стрѣфовал и напоминал их и грозил страхом бж҃їймъ. І шни єго за тое оу҃шитки не лю-

*) Титул сей, написаний киноваром, вишкрябано пізнїйше так що три середнї рядки ледви можна прочитати.

**) Слова розставлені — в рукоп. написані киноваром.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

били. Єдиного дня оустав'ши Їωсифъ перанъ почнет говорыти ѿцеви и братом своимъ: „Ѿче мой любый и вы братїа моа, снило ми са сеи ночи сонъ див'ный. Здало ми са быти з вами на поли, на никѣ нашой, и ты Ѿче, жалисмо пшеницю, ї а. Здаломи са нажав'ши снопокъ свой, поставилем єго, и вы всѣ нажалисте. Яно ваш'ѣ кшит'ки єдинадцат' сноповъ*) пришли и почали са кланати моемъ снопови и почест' воздавати.“ Слышав'ши то Їаковъ дивовалса томъ, [а б]раты са смали з него мовячи: „Я чейто са мы тобѣ кланати, смар'качеви! шкїй єс'ми панъ!“ И глъмили са з него. але ѿцъ воронил того. Знов єдиного дня коли сѣли оу стола ѿбѣдъ ѣли, станет Їωсифъ говорыти: „Послъхай ма Ѿче мой и вы всѣ наймылшаа моа братїа, видѣлемъ сонъ сеи ночи: гдес' ємъ стоал на высокомъ мѣсци оу дворѣ препышномъ кролев'ском, ано гдес' са оузало сънце и мѣсць и звѣздъ єдинайцат' шсных*) и пришов'ши стали са кланати, а потом и сънце ми са поклонило“. Слышав'ши то Їаковъ чъдовал са томъ, братїажъ єго тое слышав'ши почали емъ говорити сердито: „Мовчи ты, сновидъче смът'ный! Подобно ты хочеш над нами пановати. Я чей ти са ѿцъ бъдет кланати або наша мѣти Лїа и мы оушитки? Я чей ты того, битанко**), не дождешъ!“ Стали са на Їωсифа сердити и лаати емъ, а ѿцъ их грозил за тое, а они стали говорыти: „Ты Ѿче кохаешъ Їωсифа ї єго лѣп'ше любишъ, що ти не робит, а мы зав'ше працуемо, а нас такъ не любишъ и такъ не шанъешъ. Нехайже та Їωсифъ заходит!“ А ѿцъ йхъ оупоминалъ лагодне. І ѿ того часъ єще болше єго*) зненавидѣли оушит'ка братїа и радилисса зав'ше, як бы то Їωсифа могли сами загъбити. А дале затым Рахил оумер'ла, за которою то был Їаковъ оу великой жалости, бо єй бар'зо любил и тых двох сновъ ѿ Рахилѣ, Їωсифа и Веніамина.

Теды по нѣкоторых днехъ были снове єго со скоты ї ов'цы на пасовиск в Сихемѣ и тамса бавили и не йшли до домъ. рек Їωсифови Їаковъ: „Сын мой Їωсифе, юж то ѕ. днїй як твой брата нейдътъ до домъ. Що са з ними чинит, не знаю за них и за мар'гъ.***) Возми ты, дѣтино моа, стравы, хлѣба и вина и пойди оу Сихем наѣдити братїю свою, що са з ними чинит, и вертай са, дѣтино*) моа, бор'зо до домъ“. Рек Їωсифъ:

---

*) Слова розставлені — в рукоп. написані киноваром.

**) Мадярське слово bitang, знач. блудний, волоцюга.

***) Мадярське слово marha, знач. худоба, скотина.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

„рад ємъ, нанечѣкъ мой, и пойдѫ з охотою моею“. Й пошол тамъ Їωсифъ. Й коли єго тамъ братя оувидѣли, стали говорыти: „што идет ѣшъ сновидецъ, которыйто хочетъ надъ нами пановати. Теперъ часъ маемо на него!“ Й коли Їωсифъ пришолъ к ним, рад был оувидѣвши их, почал их миле поздоровлати ѿ ѿцѣа. Й они са на него оучинили лютыми зкѣрами, порвавши єго за волосы яко лютый звѣрь ядна*) стали на Їωсифа звѣома скреготати и злословити мовячи: „Тотъ естес, злой мѣтре злый сна, вороже ѣшъ! хочешъ пановати надъ нами!“ Станѫт єго там' немилостиво оубивати. Видѣвши то Їωсифъ станет их молити мовячи: „Ѡ моя найминшая братїа, повѣжте ваша милости, за що ма оубити хочете? Я вам не вчинил нѣякого зла. Прошѫ васъ, мой милый братя, оубойте са Бга, Сотворытеля нбснаго, не скверньте рѫкъ своих братнею кровїю, да бысте не были проклаты Каиновою клятвою ѿ небеснаго Бга. Спаматайте са на Бга Сотворытеля, не розлучайте ма з моим милым ѿцемъ, не зав'дакайте жалости старѫшкови, наймилшомѫ ѿцеви нашомѫ!“ И то говорячи с плачем хапле са за ноги их и цѣлуєт им ноги и слезами поливаетъ. Й они окрутные єще гор'ше са на Їωсифа лютят и звѣома на него скрегочѫтъ, не жалѫют Їωсифа, закаменѣлый срдца на него маючи.*)

Й найгоршим был на него над всѣхъ Рувим, старшїй братъ; той бар'зо на него настомлъ, абы то Їωсифа забити. Там' са єдинъ оумилив над нимъ Семиωн подстаршїй братъ, станет говорыти рекучи и спинивши йхъ: „Моя най[мил]шая братїа, послухайте вы моей порады, не вбиваймо мы Їωсифа, бо бдет Бгъ пом'стою нам за него и за его кровъ невин'нюю, як то Каина за Явела. Але так мы, братїа моя милая, оучинѣмъ: ест' тотъ єдина яма глубокая и страш'наа, и мы єго оу тот ямѫ оукин'ме, їωн там сам' оумрет, и меншїй нам грѣхъ*) бдет; не поган'мо рѫкъ нашихъ братнею кровїю; юж ес'мо са потѣшили над нимъ“. Й тѫ мыслил оу ночи потайцѣ вынати Їωсифа ѿтол и пустити, бо ємѫ было жал, и просилъ их со плачемъ, абы то так оучинили. Й так они на тое оушит'ки пристали: оузявши Їωсифа младенца прекрасного оувер'гли єго сер'дито оу тот страш'нюю ямѫ. Там смутный Їωсифъ сидячи плакавъ рев'не погибели своей такой и невинности великой: „Оувы мнѣ бѣд'номѫ! Теперми ест гробъ незагребенный! Нанечѫ мой

*) Слова розставлені — в рукоп. написані киноваром.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

солодкїй, не знаешъ ты, нанейкѕ мой любый, що сѧ стало над твоймъ любым, коханым сїномъ! Юж бо ѧ не бѫдѕ видѣти сѣдины твоєй красной; юж й ты, нанейкѕ мой, нїколи не бѫдеш видѣти лице мое й ѕтѣшатисѧ*) из него. І юж, нанейкѕ мой солодкїй, нїгды не бѫдеш лица моего цѣловати, анї теж ѩ тебе не бѫдѕ wбклаплати. Не знаешъ, нанечѣкѕ мой солодкїй, що сѧ чинит надо мною бѣдным сиротою. О брате мой єдинокревный Веніамине, брате мой солодкїй! То мѧ розлѫчила злаѧ братїа с тобою. Юж то сѧ нїколи не бѫдемо видѣти. Нанечѣкѕ мой солодкїй Їакове, кобы ты знавъ такѕю мою погибел, не слав бы ты быв мене до тых ѕвѣровъ драпѣжных, й тепер быс мѧ, нанейкѕ мой, ратовалъ, єслибысь знав такѕю мою погибел". Й так плакавъ*) горко Їѡсифъ.

Щож сѧ стало? Йшли тым пѫтем Сарацинове. рек Семиѡнъ братом своймъ: „Братїа моѧ миланѧ, послѫхайте вы єще моей порады: вытягнѣм мы знов с тоей ѩмы Їѡсифа й продаймє єго тым кѫпцем оу҃ чѫжѕю землю, то єще нам менъшїй грѣхъ бѫдет, а пѣнязѣ волиме оузатй за него й ними сѧ подѣлити. Я wцеви повѣмо, иж то єго ѕвѣръ оу полю иззѣвъ". Я Семиѡн оусе горѣнѕвъ, абы то не погинѕвъ Їѡсифъ. Слышавъши то братѧ радй былй томѕ: вынавъши Їѡсифа из ѩмы оумыли єго красно й привели єго до кѫпцевъ, стали Їѡсифа продавати. Оувидѣвъши кѫпцѣ Wрока красного, кѫпили єго*) за трыйцать сребрниковъ. Й там Їѡсифъ пожегнавъшисѧ з братїею жалосне пошов въ пѫтъ. То значило цѣнѕ Хѕ, Їѡсифъ былъ томѕ фѣгурою.

Й придало сѧ тымъ кѫпцем йти по при гробъ мт҃ре єго, где была попрятана Рахил; тамъ почали кѫпцѣ спочивати. Я Їѡсифъ пошовъши на гробъ мт҃ре своей, припавши станет плакати горко говорячи: „Бже Сотворытелю, Ядонай Гсдь, Бе҃ Савао҃ѳ, Бе҃ Їйлевъ, видишъ мою нещасливѕю пригодѕ. О мт҃и моѧ, мт҃и Рахил, wворы ми гробъ свой й прїйми мѧ, мт҃и моѧ, до себе оу той моей тажкой розлѫцѣ з моймъ любым wц҃емъ и з моймъ єдинокровным братомъ Вениаминомъ!"

Видѣвъши то кѫпцѣ, иж то Їѡсифъ*) плаче на гробѣ, звѣдовали єго кѫпцѣ: „Чого тѕ плачеш на гробѣ? Подобно ты нас чарѕешъ!" Рек им Їѡсифъ: „О панове мой, ѩ чарок жадных не знаю, але то гробъ єст мт҃ре моей". Й росповѣлъ им

*) Слова розставлені — в рукоп. написані киноваром.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

оушит'ко по довод8, що см над нимъ чинитъ їмкого єст род8. І они его оутѣшили лагодными словы.

Що ж оучинив'ши братм Їосифовы козла зарѣзали й тоею кровїю измачали ѿдеж8 Їосифов8 й принесли до ѿц̃а й рекли: „Нмю, смотры, а то єст ѿдежа сн̃а твоего Їосифа. Мы єй знайшли на поли, а то его подобно зв҃ѣръ изъѣвъ“. Видѣвши то Їаковъ ѿдеж8 Їосифов8, оударилсм моц'но, почнет свой волосы на собѣ тор'гати з головы и з бороды своей, станет горко плакати й нарѣкати мовмчи: Горе мнѣ, то єст ѿдѣжка сн̃а моего любого Їосифа! О сн̃8 мой Їосифе, дѣтино мом любам, томъ тм оутративъ! Нещасливый тотъ дн̃ь был, в' которїй том тм послал был. Колѣбымсм былъ оу той дн̃ь самъ лютою хоробою розболѣти. О сн̃8 мой прекрасный, сн̃8 мой Їосифе, дитм мое любое, то тм зв҃ѣры изъѣли! Я див'но ми тое, же ти шаты не пор'вали, але то ѣк рѣками тм издегнено; див'но ми то непомал8, же то ѿдѣж'ка твом цѣлам єст й непошар'пана. О сн̃8 мой Їосифе, гроба твоего не знаю, где его маю видѣти: зв҃ѣрмчам оу҃троба тобою наполнила см! Не мог8 нѣкѿ кого потѣшонъ быти до моей см̃рти“. І так былъ Їаковъ оу великомъ фрасн'к8 й жалю.

І такъ к8п'цѣ из Їосифомъ пришли до Єгип'т8 wр8дзючи там свою потреб8, маючи из собою Їосифа. Оувидѣв'ши теды Їосифа чѣвка бар'зо красного на лици воєвода Пентефрый, панъ єгипет'скїй пер'шїй по цр̃ѣ, оу҃павъ єм8 бар'зо на дѣк8 ѿный младенецъ; станет извѣдовати к8пцевъ, що бы то за wтрок оу҃ них такїй был? Я к8п'цѣ єм8 рекли: „Мы его, пане, к8пили на п8ти. Єсли ти потреба, мы ти его продаме, к8пи его оу нас!“ І так Їосифа той панъ к8пил, воєвода Пентефрый, панъ єгипетскїй.

К8пивши оу҃ тых к8п'цевъ того то красного Їѡсифа, й привѣлъ его оу дом свой той то Пен'тефрый й справилъ єм8 шаты пристойный. Жывет там Їосифъ мѣцъ, др8гїй й третїй в побожности ї 8 вѣр'ности, оу҃ цирой прав'дѣ, й що дале, то см крас'шовъ чинитъ оу҃ роскоши й справ8ючи пристойне оушит'ки порядки. Я сам см заховѣтъ оу҃ цнотах побожных, оу҃ мѧтвах, оу стр̃х бж̃омъ, памятаючи ѿцѣв'ское наказанїе й выполнмючи десатеро бж̃ое приказанм, хотмчи свою чѣстость телесн8ю зав'ше заховати крем єслибы єм8 жон8 свою закон'н8ю далъ Бр̃ъ. Оувидѣв'ши тое воєвода Пен'тефрый таковые добрые пост8п'ки, цнот8 й ростропност, порядки й вѣр'ност Їосифов8, сталъ его вел'ми любити й вчинил его стар'шим

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

по собѣ над оусѣмъ дворомъ своймъ и над оусею челядю своею, абы то сѧ его боялы як его самого, и подал ємъ вшитко в'моцъ крем княгинѣ своей жоны, и всѣ ключѣ ѿ скарбъ своего. И там поцастивъ Бгъ смутномъ Їѡсифови, оушитки сѧ Їѡсифови покланяли и боялы сѧ его як самого воеводы Пен'тефрїа. Яле дїаволъ ест ненавист'никъ добромъ дѣлъ: запалилъ любовїю телесною жонъ Пен'тефрыевъ на Їѡсифа, почала его вел'ми любити и в'павъ ей бар'зо на дѣлъ: если бы лица его не видѣла, то бы сѧ сама была стратила, и великїе ємъ подарн'ки дорогїе давала. А Їѡсифъ сѧ вшитко томъ чудетъ и ганет самъ до себе, що то сѧ такое чинитъ? И потом почала оустне до Їѡсифа сама говорыти, безстыдницею дѣв'кою наказовати, жебы то оучинил волю ей. и будетъ ѿ мене великою ласкъ зав'ше мати и любовъ. Яле Їѡсифъ сѧ того бар'зо гнушав и страхъ сѧ бжого боялъ, яко живо того оучинити не хотѣлъ, абы то был ворогом панъ своемъ, и карана сѧ Бжого велми бояв.

Потом единого часу придало сѧ, же той панъ Пен'тефрый Їѡсифовъ ѿшолъ был из дом своего, жона тыж его запалив'шисѧ любовїю многокрот наскылала на Їѡсифа, а потом призвавши его до себе к' полатѣ, ѿложыла ѿ себе оустыд и соромъ, оубрала сѧ вел'ми красно, станет ємъ говорыти на самотѣ мовячи: „Мой наймилшїй Їѡсифе, оучини мою любовъ! Чом' ты зо мною, такою княгїнею красною, жыти зо м'ною [м. б. не хочеш] потай пана моего? Не бойсѧ нѣкого!“ И розмайтыми словами Їѡсифа намов'лала и цѣловала его любезно и мало его юж до того спросного грѣха не привела, если бы его Бгъ не ствер'дивъ. Онъ сѧ почалъ страхом бжымъ ѿмов'лати, иж то ест оу Бга злаа речъ. „Я а своемъ панѣ не хочу ворогомъ быти. и межевами любве не хочу губити, бо то естъ грѣхъ брыдкїй перед Бгомъ нѣсным' сотворытелем“. А жна нѣчого на тое не гадаючи свое безстыдное дѣло веде, а потом станет его силою тягнути до коморы на постѣль, хотячи свое злое дѣло оучинити. Видѣв'шы то Їѡсифъ станет'сѧ оу княгинѣ йр'вати и вывив'шисѧ из одежѣ своей ѿставив'шы шатъ свою оутѣк ѿ ней. Видѣв'шы то ѿнаа безстыдъница розсердиласѧ велми на Їѡсифа, много мыслила, якъ бы его могла погубити, абы то болше не был' на очах ей. А по нѣкоторых днехъ пришол Пентефрый панъ. Она злаа безстыдница станет плакати перед ним говорячи: „Що ты, пане мой, на мою бѣду кпивъ за гл'таа и подалес ємъ не тылко пан'ство и добро нше, але и мене самою! А то хотѣл' маа наслиловати и учинити зо мною

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

грѣхъ телесный. Єсли ты єго не стратишъ, то ѧ сѧ сама йстрачѫ. Я єсли мы не имеш вѣры, щто єст знакъ єго, который то щѣгъ: коли стала гойкати, зараз щѣгъ шатѫ свою. Йкогож ты єще свѣдоц'тва хочешъ? Я ты знаешъ, иж то ѧ оу тебе не єстем такаѧ й не бѫдѫ нѣколи". Видѣв'ши то Пен'тефрый шатѫ Їωсифовѫ зачѫдовалсѧ велми й зажѫрылсѧ: имил жонѣ своей вѣры, а та [sic! зам. тѫ] жал ємѫ за Їωсифомъ, ко єго любилъ велми. Й не хотѧчи єго сѧрти видѣти зараз єго казал щковати й в' тем'ницю посадити, абы там самъ оумеръ.

Плакалъ вѣдный Їωсифъ такой злой невин'ности. Й сидѣлъ тамъ Їωсифъ оу темници сѣмъ лѣтъ мѧчисѧ Гѯ Бѯ непрестан [sic!] днѣ й ноцъ. Яле й там ємѫ Бгъ пощастил по єго прав'дѣ й по невинности. Й такъ тогды показал мѧсть свою над Їωсифом: стар'шій темнич'никъ видѧчи єго чѧвка пристойного, розмайтого, мѫдрого ї вченого, шлѧхет'ного, бар'зо єго оуподѧчил собѣ й вчинил ємѫ полехѫ: подал ємѫ стар'шин'ство над оусѣми вяз'нѧми й неволниками, оучинилъ ємѫ мѣсце оудѣл'ное, й часто й сам' тем'ничникъ ко Їωсифѫ приχожовалъ для навки й втѣхи й для розмайтой бесѣды й порады. Бо цо єго Їωсифъ порадил, такъ шн чинилъ, й многїе сѧ ємѫ й там покланѧли й божли. Я до того теж єще Бгъ нѣсный далъ былъ даръ Дχа сгго, прмдрость — сны розсѫжовати: цо сѧ комѫ приснитъ цакій сонъ, то ак Їωсифъ розсповѣлъ, то так сѧ й ставало. Й велми сѧ в нем кохалъ тем'нич'ник; тамъ Їѿсифоки было ѣсти й пити, достаток оусего, ї шпирано Їωсифа часто черезъ тоты сѣмъ лѣтъ.

Щож сѧ тогды стало далѣй из Їωсифомъ? Єдиного часѫ оуданы были црѫ Фарашнови два вѣрний слѫгы, єдинъ подчашїй црскїй, а дрѫгїй стол'никъ, который до црского столѫ χлѣбъ ношовалъ й роскладал' порядне. Й казал их цръ посажати до темницѣ. Й коли тоты панята сидѣли оу темници, видѣли сонъ, который то пришов'ши перед Їωсифа просили єго, жебы то им той сонъ розсѫдивъ. Рекъ им Їωсифъ: „Повѣж'те ми поєдынин'комъ!" Станет подчашїй свой сонъ Їωсифови казати говорѧчи: „Здало ми сѧ, пане мой милый, иж то ємъ стоѧвъ оу полатѣ перед цремъ й дер'жавем' оу єдиной моєй рѫцѣ золотый [погар'], а в дрѫгой роз'но вин'ное бар'зо красное. Й надавилем йз него оу той погар црскїй повенъ того вина й давалем црови пити з мойχъ рѫкъ; потем ємъ сѧ пробѫдивъ." Потом станет столник' свой сонъ повѣдати реквчи: „Мнѣ, пане милый, тое сѧ снило сей ночи: здало ми сѧ быти

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

гей бы на городѣ, й нѣсъ ємъ повное корыто хлѣба красного до полаты цр҃ской. Й гдесѧ оу҃зало птаство й стало налѣтаючи мене крылами бити й с корыта хлѣбъ хватати; потом ємѧ пробꙋдивъ". Выслꙋхавши тое Їωсифъ станет мовити столѧникови: „По трох дн҃ехъ выведꙋтъ васъ w҃бох йс тем'ницѣ; але тебе, пане столниче, повѣсят на шибеницю; бꙋдꙋтъ прилѣтати птаство w҃коло тѣ й бꙋдꙋт тѣло твое ѣсти; а ты, брате подчашїй, знов пр҃їйдешъ до пер'шой ласки цр҃ской й до своего пер'шого оу҃рꙗдꙋ, бо тебе не по винности оудано, а тебе по винности. Й если ты, брате, Бг҃ъ поцастит, прошꙋ тѧ, не забывай за мене оу цр҃ѧ!" Що теж так' сѧ й стало. По трехъ дн҃ехъ выведено их йс тем'ницѣ й столника цр҃ского заразъ повѣшено, а подъчашого цр҃ъ знов принявъ до пер'шой ласки. Але подчашїй забыл за Їωсифа.

Їωсифъ сѣдѣл' оу тем'ници сѣмъ лѣтъ. Потом семого рокꙋ приснил сѧ сонъ цр҃ꙋ Фараωнови, которого то снꙋ не могъ ємꙋ нѣх'то вытолковати. Єдиного дн҃ѧ рек ц҃ръ Фараωн: „Хто бы той мой сонъ выложылъ и розсꙋдилъ, то бым его оучинил великим чл҃вком". Слышавши тое подчашїи ц҃рскїй, тогда пришол ємꙋ на памѧт Їωсифъ. Станет говорыти: „Цр҃ꙋ м҃сный, коли ѧ сидѣвъ оу темници с подстолником', тогда нам єден вꙋзен росповѣл сонъ нашъ, которого то был воєвода Пен'тефрїй посадилъ оу темницю Й той намъ оусю прав'дꙋ повѣлъ: который з нас двох погинет й который не погинет. Єливы [sic!] той, ц҃рꙋ нш҃ъ милый, розсꙋдивъ сонъ твой? Але то не знаю, ци жыв ест той чл҃вкъ, бо юж томꙋ есть сѣмъ лѣтъ". Слышав'ши то ц҃ръ Фараωн зараз казал йти оу темницю й казалъ привести Їωсифа. Й знайшли его здорового, але волосами заросłого.

Й той ночи приснилъ сѧ сонъ Їωсифꙋ, ыковы здало сѧ ємꙋ стоꙗти на єдином поли бар'зо красном, на высоком єдином мѣсцꙋ, й много тамъ было людей розных, где теж Їωсифъ стоячи брав пшенич'ное колосѧ красное, выминав й давал то оушит'ким людем из свойхъ рꙋкъ. Пробꙋдивши сѧ Їωсифъ мыслил совѣ: „Милый Бж҃е, Сотворытелю, що то сѧ чинит? Й сжꙋ оу҃ тем'ници, где бы то и мав й коли быти людем хлѣбодав'цем?" И тое совѣ мыслит, й там пришли по Їωсифа ц҃рскїе слꙋги й росковав'ши повели его до ц҃рꙗ, дознав'шисѧ его по и҃мени, w҃ кого ест вꙋзен. Й коли его приведено перед ц҃рꙗ Фараω҃на, й так не звѣдꙋючи его ц҃ръ w҃ вꙋзѣню станет ємꙋ говорыти: „Чл҃вче, если бы'с ми сонъ мой розсꙋдил, надарыл

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

бым тѧ й на волю бых тѧ пѹстил". Рек Їѡсифъ: „Бг҃ъ тым' нб҃сный, великїй цр҃ь, оу҃шит'ким справѣет, который то дѣр'ные й тѣпые розѣмы оу҃мѣдрает. Про тож в' надѣю Бг҃а моего нб҃снаго повѣж' ми сонъ твой". Там' почнет Їѡсифови цр҃ъ Фараѡн повѣдати сны свой мовячи: „Перш҃ій мой сонъ єстъ, ѩкобы здало ми сѧ ходити по над моремъ, й стоѧлем над моремъ й видѣлем чѣдное й див'ное дѣло. Їѩк бы вышло из моря сѣмъ коров' ѩловых бар'зо красных, тѣчных, й пасли по при море. Й знов8 видѣлем, ано дрѣгих сѣмъ коров из моря выйшло бар'зо шпетных, сѣхїе й хѣдые. Й пришок'ши пожерли тоты хѣдые тых тѣчных в себе и знов8 пошли оу҃ море, й дивилем сѧ сам на тое. Знов8 дрѣгїй мой сонъ. Стоѧлем на єдином полю при моры й видѣлем, ано выйшло з моря на берегъ на поле сѣмъ колосовъ пшенич'ных бар'зо красных, великих, пов'ных; знов8 видѣлем, ано выйшло з моря дрѣгих сѣмъ колосовъ сѣхих, порожных. Й там пришов'ши пожер'ли тых пов'ных й знов8 пошли оу҃ море. Я за тым єм' сѧ прокѣдивъ. Й не может ми нѣх'то той сонъ мой розсѣдити, що бы то мало быти?"

Тамъ Їѡсифъ поклонив'шысѧ цр҃ви й рек: „Цр҃ь ѩсный Фараѡне, той єст сонъ на великїй тобѣ пожыток й вшитким людем. Єсли быс мѧ з неволѣ пѹстил, ѩ бым тое, цр҃ь ѩсный, розповѣлъ по прост8, що йс того мает быти незабав'комъ". Рек єм8 цр҃ъ: „Ѡ милый чѣвче, щом ти пер'ше мовилъ, бѣдет ти тое, бо ѧк не можетъ сѫнце воспак пойти, такъ не могѣт цр҃скїе слова назад сѧ ѡбер'нѣти. Тылко прош8 тѧ, повѣж' ми причин8 слѣш'нѣю того сна". Тогды станет Їѡсифъ смѣле цр҃ь Фараѡнови повѣдати перед оу҃шит'кими паны єгипет'скими: „Слѣхай цр҃ь ѩсный! Тото, щос видѣлъ тых сѣм' коров сѣхих й хѣдые пожер'ли тых тѣч'ных й пошли оу҃ море, — море свѣтъ сей єстъ; то, цр҃ь, значит: великїй голодъ бѣдет на сѣмъ лѣтъ. Я знов8, цр҃ь, щос видѣлъ сѣм' колосовъ пшенич'ных великих, красных й пов'ных, то, цр҃ь, значит, же бѣдет сѣмъ лѣтъ велми добрых й врожайных. Я що выйшов'ши з моря сѣмъ колосовъ порожных, сѣхихъ й що пожер'ли тых пов'ных сѣмъ, то значит, же бѣдет по тых оурожайных сѣмъ лѣтъ вел'ми тяж'ких й неврожайных. Й бѣдет, цр҃ь ѩсный, за тоты сѣмъ лѣтъ голод тяжкїй й сильный по в'сей оу҃селенной. Й ты, цр҃ь, знайди собѣ такого чѣвка, абы то ти за тоты сѣмъ лѣтъ оурожайных не тратил марне збожа й не продавал, але абы то прятал оу҃ сокровища, оу҃ сѣсѣки, абы то

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

за тоты сѣмъ лѣтъ голодныхъ вѣды не терпѣти. Й тогды, цр҃ю ласный, велми ѡбогатѣешъ. Я то теперъ первое лѣто доброе настанет; знай же собѣ о томъ, цр҃ю ласный! Юж то ти, цр҃ю милый, мое слово й росѫжденїе; нехайже бѫдет й твое слово цр҃ское статкомъ".

Слышавши то цр҃ъ Фараѡнъ почѫдовал сѧ такомъ розмови й рек: „Ѡ мой милый приятелю! Знаю, же то Бг҃ъ тѧ мнѣ ѡбъявил й цр҃ствѫ моемѫ. Претож не хочѫ я нѣкого йнъшого глѧдати крем тебе на тое; коли ми тѧ Бг҃ъ показал, рѧди й справѫй цр҃ством моймъ оушитъкимъ єгипетъскимъ як самъ хочешъ, а ѧ бѫдѫ тылко ѣсти й пити с покоемъ добрымъ". Тогда цр҃ъ казал Їѡсифа ѡбрытвати ї ѡмыти красно й росказал цр҃ъ оубрати Їѡсифа оу̃ до[ро]гїе шаты цр҃скїе, й повелѣлъ цр҃ъ Фараѡн положыти на голокѫ Їѡсифокѫ корѫнѫ цр҃скѫю ѕ вѣнцемъ золотымъ цр҃скимъ, й лан[цѫхи золотый з до[ро]гим камѣ[нѧ]мъ положыти на перси Їѡсифови, й повелѣлъ дати перстен Їѡсифови золотый на рѫкѫ его й сапоги дорогїе на ноги его, й казал подати палицю свою золотѫю цр҃скѫю к рѫки его. Й коли такъ оустройли Їѡсифа, оувидѣлъ цр҃ъ Фараѡн й всѣ велможы красотѫ его невымовнѫю ї павши оушитки поклонили сѧ емѫ ꙗко цр҃ви Й рекъ цр҃ъ Фараѡн: „Цр҃ствуй на вѣки, Їѡсифе, к радости й бѫдъ ми вмѣсто сна моего. Подаю ти в моцъ вшитъко цр҃ство мое й вшитки скарбы мой, а хто бы сѧ с тобою к чом перечил, такового лютою смр҃тїю карати". Потом росказал цр҃ъ Фараѡнъ зготовити золотѫю колѧсѫ й заложыти в ню конѣ цр҃скїе й слѫги цр҃скїе препышные й йгры цр҃скїе, сѫрмы й ѫбны; во всей славѣ великой цр҃ской посадивши Їѡсифа на золотый возъ росказалъ Їѡсифа возити по всемѫ єгипетъскомѫ цр҃ствѫ. Й росказал кликономъ всюды кликати й волати ꙗвно, жебы то знавъ каждый молодого цр҃ѧ Їѡсифа по цр҃ѫ Фараѡнѣ, абы то сѧ его бояли й слѫхали во всем под затраченѧм горъла. Й так то Гдь Бг҃ъ нбсный поцастил Їѡсифови за его покожность й терпливост. Й там спаматавъ Їѡсифъ сонъ свой й бг҃одарывъ нбсного Бг҃а во вѣки. Ямин.

Видѣвши то воевода Пентефрый, иж то Їѡсифъ сталъ цр҃емъ великимъ, велми сѧ збоявъ, иж то, мовитъ, бѫдет сѧ ймстити крывды своей. Й повѣлъ то жонѣ своей, иж то „Їѡсифъ той, которо[го]сме оу темницю были на смр҃тъ посадили, теперъ цр҃емъ ест всей земли ншой. Щож теперъ маемо чинити? Онъ нас роскажетъ злою смр҃тїю потратити теперъ." Я жона станетъ емѫ говорыти: „Не бой сѧ, пане мой, воеводо

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Пен'тефрїй, єстъ бо wн мл҃срдный й покожный, чл҃вкъ добрый, а чей нам ѳпѵстит. Бо то єст моа вина, бо а єго тобѣ не по прав'дѣ оудала, про то ємѵ Бг҃ъ поцрастивъ по єго прав'дѣ. Але мы возмѣме дорогих подарѵн'ковъ; хочай нам вздет см҃рть а хочай жывотъ, а мы ходѣме к' немѵ й поклонѣм'сяємѵ, єднаково мы оу єго рѵках". Й так пришов'ши перед Їѡсифа оупали ємѵ в ноги й с плачем великим почнѵтъ просити ѳпѵщенїа. Видѣв'ши то Їѡсифъ казал им оустати й рекъ: „Оустан'те, не бойтеся! Бг҃ъ вась нбсный прощает ї а вам оушит'ко ѳпѵщаю, бо твое вазена оу҃чинило мнѣ цр҃ство". Й принялъ их до ласки своей й оучинилъ их великими й слав'ными.

Й так через тоты сѣм' лѣтъ оурожайных прятав Їѡсифъ пшеницю по всѣхъ городах цр҃ства єгипет'ского й многое множество наз'бирав без числа, иж не могъ вомѣстити оу сокровища. Я потом настѵпило сѣмъ лѣтъ неврожайныхъ й стал са голод бар'зо великїй, же й за травѵ было тажко по в'шитких сторонах, й многїе люде тогды помер'ли из голодѵ по сторонах й по пѵтех. Я в земли єгипет'ской бл҃годат бж҃а восыала, ї wберн҃лиса вшитки стороны до Єгиптѵ на п'шеницю. Й многое бр҃атство зобрал был Їѡсифъ за тоты сѣмъ лѣтъ ц҃рѵ Фарашнови безчислен'но, й мало не ѵвес Єгипет йскѵпилъємѵ, зем'лѣ й мар'ги много, сребра, злота, шат дорогих, пѣнязей, коней, вер'блюдов, садов, вин'ниць, лазовъ крем зем'лѣ сцѣн'ническої; бо сцѣн'ником давано пожывлѣня из скар'вѵ ц҃рского й в' гойности стат'кѵ великого вшитко довол'но было.

Й так тогды почѵв'ши Їаковъ Ѿц҃ъ Їѡсифовъ, иж то єст пшеницѣ статком во Єгиптѣ, й послал' там сн҃овъ своїхъ пшеницѣ кѵпити. Сн҃ове Їаковы [sic!] тамъ пришов'ши до Єгиптѵ пошли до ц҃ра Їѡсифа, до в'ласного брата своего, которого то продали кѵп'цемъ, которогото са юж видѣти нѣколи не сподѣвали. Пришов'ши братя перед Їѡсифа оу҃ полатѵ поклонили са тамъємѵ, оу҃видѣли єго славного й бг҃атого, красного й достатного во в'сем, але єго яко жыво не поз'нали. Я Їѡсифъ их зараз поз'навъ братїю свою й рек самъ в' собѣ: „Блг҃одарѵ та Гн҃, иж то ма сподобил єси видѣти братїю свою!" Й стало ємѵ жалосно на срдцѣ й плачъ єго надходил; Їѡсифъ оу҃став'ши пошов до коморы своей, де хожовал спати, й плакал тамъ доволно. Й там наплакав'ши са знов оумыв лице свое водою й выйшол с коморы, мыслил, цо мает из' ними чинити. Я потом рек до нихъ грозно, яко бы со гнѣвом: „Ѳкол

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

єсте и цросте за люде?“ Я wни поклонивши сѧ Їwсифови рекли: „Цр҃ь великможный, мы єсме люде из землѣ хананской, пришли єсме кѵпити пшеницѣ“. Їwсифъ знов҃ на них҃ позрѣкавъ и рек: „Недобрый вы люде, вижѵ вы. Вы єсте шпѣги, кимѣлїове,*) просмотрѣете города моего, и вас кажѵ посажати до темницѣ. Выведѣте сѧ, єслисте добрый люде!“ Wни тое чѵючи поклонили сѧ, а потом поклонивши сѧ Їwсифови станѵт говорыти: „W цр҃ь великїй, wко жыво, того з нас не єстъ! Мы, цр҃ь wсный, сны єсме wц҃а славного, єсли сте слыхали, Їакова патрыарχи. Мы єсме оу҃шитки брата єдиного wц҃а и мт҃ре. Было нас вї, а тепер лише нас єдинайцат: тѵтъ нас десат, wк нас видишъ, а дома єдинайцатый брат нашъ наймен҃шїй, хлопецъ Веніаминъ при wц҃и. Я дванадцатый брат наш Їwсифъ, але той деск дав҃но изгивъ без҃ вѣсти, бо той был витанка“.

Слышав҃ши то Їwсифъ за wца и за брата Веніамина, знов҃ надойшол на Їwсифа великїй жал и плачъ, а Їwсифъ знов҃ оувойшов҃ши до коморы станетъ плакати. И наплакав҃ши сѧ доволно оумыв лице свое, не даючи сѧ на знак братом своймъ, выйшолъ к нимъ и рекъ: Що вы гадаете, бо ѧ вам не йм҃ѵ вѣры, зачим ми вы не приведете того мен҃шого брата, ци єсть то правда“. Я потом казал слѵгам оузати з межи них҃ стар҃шого брата Рѵвима, который то найгор҃ше настоял на Їwсифа wц҃а к҃ скѣхъ, и повелѣлъ Рѵвима перед брат҃ми моц҃но извязати и в҃ тем҃ницю его посадити. Я wни тое видѣкв҃ши велми сѧ оужахли, иж то слова не могли промовити. Рек им Їwсифъ: „Не бойте сѧ вы, для того то ем҃ з межа вас єдиного тѵ зоставлю, жебысте мы того брата менъшого Веніамина ко м҃нѣ привели, абым его видѣлъ; тогда вам йм҃ѵ вѣры, жесте правый люде“. Я то все для того такъ оу҃чинил, жебы то оувидѣлъ брата своего єдиномт҃рного Веніамина И казал их҃ возы пшеницею насыпати колко было треба, а ша[фа]рови своемѵ пошепнѵвъ на ѵхо, абы то тѵю сѵмѵ грошїй, которѵю то емѵ wличат, абы то их҃ потайцѣ оу҃ мѣхъ оу пшеницю положыл ї абы то собѣ з них҃ нѣчого не взял, примючи родинѣ своей, що так сѧ и стало. Тогды wни набрав҃ши пшеницѣ пошли в дорогѵ, а Їwсифъ казалъ тем҃ничникови розвязати Рѵвима и такой его стеречи оу҃ тем҃ници, и слалъ емѵ каждый дн҃ъ ѣсти и пити wд своего цр҃ского столѵ.

---

*) Слово мадярське kemlel — шпігувати, сьлїдити.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Я коли юж пришли до домѕ, почал их ѿцъ ѕвѣдовати за рѕвима, а ѻ҃ни емѕ вшитко росповѣли, що сѧ над ними чинило, „й доки тамъ Веніамина не поставимо, поты рѕвима ѿтол цр҃ъ не пѕститъ“. Слышав'ши то Їаковъ станет плакати сам й мѣти их Лїѧ. Я коли высыпали пшеницю з мѣховъ, знайшли тоты пѣназѣ свой, который то были дали за п'шеницю. Почѕдовали сѧ вел'ми, що то сѧ чинит й рекли: „Я то не йн'шое, едно то их шафар' оупѕстил насыпаючи им пшеницю“.

Юж пойли тотѕ пшеницю, а голод им докѕчавъ, йти было не по воли на дрѕгѕю й брата вызволити рѕвима, але Їаковъ не хотѣлъ им дати Веніамина. „Хочай бы, мовит, доки тамой сидѣв' рѕвимъ, еще ѧ з вами не пѕщѕ Веніамина, бо то толко естъ оу мене здорова й надѣй. Не досытъ ем за вами Їѡсифа йзбылъ вас жалѕючи? Єсли бы то не вы, то бы Їѡсифъ был не погинѕлъ. Так'же й сего, як' его где дѣете, то й мене юж на свѣтѣ не бѕдет“. Бо Їаковъ вмѣсто Їѡсифа любил Веніамина. Рек емѕ Семиѡнъ: „Єсли ты, наню, Веніѣмина з нами не пѕстишъ, то мы тамъ оушитки не йдемо, бо там нас цр҃ъ оушиткиχ погѕбит, бо мы сѧ выводили Веніѣминомъ. Я теперъ що маемо чинити? Я тѕ з голодѕ нам прїйдет погинѕти, а Веніѣмин тѧ не погодѕетъ. Сѣдиж ты из нимъ як хочеш по старомѕ, и з голодѕ изгинет[е]. Але ты, наню, оучини так: дай нам Веніѣмина на мой рѕки. Не бойсѧ, ѩ [его] поставʼлю здорового. Я ѿреви пошли подарѕнъки, бо маеш що теперъ послати“. Видѧчи то Їаковъ, иж то не может йначей быти, ено так, а тѕтъ голод долѣгает, й так мѕсѣлъ пѕстити Веніѣмина й давъ его на Семиѡнови рѕки и рек: „Стерезы [sic!], сн҃ѕ, прошѕ тѧ, моего здорова, абим то еще з вами побыв на свѣтѣ“. Й так й выправилъ их с подарѕнъками дорогими.

Пришовъши знов сн҃ове Їаковови до Єгипʼтѕ, оувидѣв'ши шафара ѿрского, поклонив'ши сѧ емѕ чн҃о привитали сѧ на здоровю й дали емѕ поклонъ ѿ себе зготованный. Я потым стали емѕ давати тоты грошѣ, которые то изнайшли оу п'шеници, рекѕчи: „Пане милый, а то есте оу п'шеници забыли пѣназѣ, а мы их дома знайшли“. Там сѧ шафаръ засмѧлъ и рекъ: „[.....] ѩ их тамъ не клалъ оу п'шеницю, ѩ тоты былъ йспрѧталъ, а то вашѣ пѣназѣ, возмѣте йхъ совѣ“.

Я потом оувойшли оу полатѕ перед ѿрѧ й ѕвели тамъ из собою й Веніѣмина й поклонили сѧ Їѡсифови пристойне и подали емѕ ѿ ѿцѧ своего подарѕнъки великїе. Станет к ним Їѡсифъ говорыти: „Добре ли ходите? Здоровʼ ли ест старѕшокъ ѿцъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

вашъ и братъ вашъ менъшїй Веніамин, за которого сте ми перше повѣдали?“ Они поклоникъши са емъ рекъшъ: „Бгъ ти заплат, вельможный цръ! Гаразд, живъ ест цъ нашъ, слъга твой, жива и Лїа слъжница твоа, мтка наша, живъ ест и здо[ровъ] братъ нашъ Веніамин срок твой. Око, цръ, ест!“ И [.....] его оузавши з меже себе, бо са едно [.....]*) и нѣкого не видалъ. А Веніаминъ стоячи перед црем квитнет яко чѣчка лицем: едно са бойтъ, а дръгое са еще соромѣетъ. Посмотрывши на Веніамина цръ оувидѣлъ его, иж то единокров'ный емъ брат ест, оумилилъса срдцемъ и возрадовалъ са дшею, и вставши з мѣсца пристъпилъ к' немъ, погладилъ его по головѣ и по лици рѣкою и рекъ: „Бъди блъсвенъ Бгомъ нъсным, сно милый!“ И там са Їосифово срдце розжаловало и плачъ наступилъ на него. Пошовши Їосифо [sic!] до в'покою своего плакалъ довол'но, а потом са оутоливъ. Оумывши са выйшолъ и казалъ рѣкима пъстити и рекъ: „Прошъ васъ, милый гостѣ, на вѣдъ мой цръскїй“. И казалъ им возы готовити. А коли зготовлено вѣдъ, казал их цръ оушитких звати до полаты до столъ. А они не такъ ради были вѣдови, якъ были ради, абы то их корзо пощено. Але то ино хотѣли, и так мъсѣли и ти не по коли. [А] Їосифъ свѣвши оузавъ оу рѣкъ правъю золотый [по]гаръ, яко бы чароваль: поставивши на долони [свое]й оударыт в ню цыгломъ, а чар'ка заз'винит [.....] то оучинилъ в речи то ворожка: коли ч[арка .....] на рѣкима и рек: „Ты естес' рѣкимъ стар'шїй братъ, сади тъ выш'ше!“ Потом знов оударытъ оу чаръ, а чар'ка заз'винит, а Їосифъ оукажет на Семиона на подстар'шого и рек: „Ты Семионъ подстар'шїй, сади тъ по при стар'шого!“ Знов цо ударыт оу чар'къ, а чарька заз'винитъ, а Їосифъ на има назоветъ, и так до [**].....|. А Веніамина посадил напротивъ себе. Видячи то брата чудовали са вел'ми тому, станътъ говорыти єв'рейским языком: „Тотъ, брата, як бачъ, и помысли нашъ знаетъ, цо мыслимо! Не знати, цо са з нами будет чинити? Не мил нам той вѣдъ его“. А они то гадают, иж то Їосифъ не розумѣетъ, цо они говорят. Потом вѣдали, а Їосифъ пробалюючи их перед Веніа-

*) Викропкувані місця означають, що в списку витлїли і повідкришували ся шматочки с поодинокими словами або цілими рядками тексту.

**) Один рядок, написаний киноваром, виблїд так, що зовсім нїчого не можна розібрати.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

жмина болше накладает ѣсти, про тое, ци не бѫдѫт завидѣти на него. А в той часъ былъ голодъ великій ..... гойный і wбѣдъ былъ цр҃скій. А потом юж дано напою по мѣрѣ. А коли было по wбѣдѣ, пошеп[тал] цр҃ъ Филонѫ шафарови своемѫ: „Коли им бѫдете насыпати пшеницю, абы то тотѫ чаркѫ зол[отѫ], которою то цр҃ъ ворожывъ, абы то ей оу[ложити оу] Веніжаминовъ возъ потайцѣ [.....] оукрадена“. Що сѧ такъ й стало.

Поджковавъши цр҃ви й к'шит'ким вел'можамъ й вшит'комѫ дворови пошли во пѫт' свой. И коли выйшли за мѣсто, рекъ цр҃ъ шафарови своемѫ: „Филоне, чар'ки моей нѣтъ! Якъ бачѫ, гостѣ ей оукрали. Воз'ми слѫги й бѣжы бор'зо за ними оу погоню й змотѫйте [sic!] их зараз, а если знайдете мою чар'кѫ, не чинѣте имъ нѣчого злого, ано их сюда провадте исхлѣбом [?] до мене“. Слѫги теж пошов'ши догонили их и рекли грозно: „Стойте, нешбач'ный люде! Що сте оучинили? Чом то есте цр҃скѫю чар'кѫ оукрали, ворожкѫ его мѫсти? За его то хлѣбъ такъ есте оучинили?“ Они сѧ смѣле на то застановили, бо сѧ оу том не чѫли, й рек'ли смѣло: „Если бы то сѧ оу нас знайшло, не просимо оу его ласности гор'ла свой ни единъ з межe нас, повиннис'мо их сами дати под мѣчъ“. Тогда цр҃скій шафаръ зараз пошовъ до Веніжаминового воза й казал слѫгам розважати мѣхъ, ано чар'ка оу мѣхѫ. Слѫги рек'ли: „Ото ест, пане, чарка!“ Рек шафар [до бра]тій: „Що ж теперъ гадаете й що бѫдете чинити [.....] нешбачливый люде? А то сте оутратили [гор'ла] свой!“ Они тое видѣв'ши постовпѣли оу [.....] говорыти оустали к [.....] на Веніжамина, пѫцали сѧ на него лако ил'вы лютіе. Але слѫги цр҃скіе боронили его й завер'нѫли их' ошит'кихъ из собою до цр҃ѫ. А коли пришли перед цр҃ѫ й стожали лако мр҃твы, станет имъ Іwсифъ говорыти: „Що то сте так', нешбач'ные люде, оучинили? Чомѫ то сте мою чар'кѫ золотѫю оукрали? Ци не гонороваемъ вас пристойне? Що ж теперъ бѫдете чинити?“ А wни став'ши на колѣна свой почнѫт' йс плачом говорыти рекѫчи: „О великій цр҃ѫ, мы оу твойхъ есме рѫкахъ, що хочъ, то з нами чини! Але мы лако жыво w том не знаемо. А то менъшій брат нашъ Веніжаминъ тое оучинивъ“. Обернѫв'ши сѧ до Веніжамина станѫтъ емѫ лаати: „О злой мр҃ви злый сѫнѫ, що ты начинив й сеѣ й намъ! Якъ мѫти твоѧ Рахил была битанъка, такъ былъ Іwсифъ братъ твой битан'ка, который хотѣлъ над нами пановати й хотѣлъ, абы то сѧ емѫ есм[е] оуѣ кланѧли, але то емѫ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Бг҃ъ не далъ й wн без вѣсти изгинѹлъ. Такъ и ты злой мтре злый сн҃ѹ й самъ изгинешъ й насъ оушитких по при себе п[огѹбишъ]".

Я Веніамінъ бѣдный стоитъ ꙗко ꙗгнатко [незло]бивое, тремтитъ зо страхѹ, бо й wн са оу [.....], а коли бы са й там цр҃а не внимали, там бы [як] лютый звѣры были рознесли Веніамина. Я найгорше рѹвимъ старшій звѣома на Веніамина скреготалъ. Я Їосифъ оу жалости ср҃дца своего барзо смѹтенъ сѣдитъ. Потым рек к ним Їосифъ: „Оустанте w землѣ, йдѣте вы до своей землѣ, а того меншого не пѹщѹ: который тѹтъ завинил, тотъ нехай wбывается [....] оу мене выслѹжыт за той простѹпок". Тамъ станет Семиwнъ ревно плакати й говорыти: „G цр҃ѹ великій, єсли ты Веніамина береш, то нѣчого нам оусѣмъ до домѹ йти, а злаціе*) мнѣ, бо а єго на свой рѹки оузавъ оу wц҃а, бо єго wц҃ъ не хотѣлъ из нами пѹстити. Бо єго, цр҃ѹ ласный, wц҃ъ нашъ барзо любитъ в мѣсто Їосифа, которій то гдесь са дѣвъ й загинѹлъ. Єсли ты, цр҃ѹ, Веніамина береш, верыж и насъ оусѣхъ, бо й мы не йдемо до wца нашего". Я потом Семиwн оупал оу ноги Їосифѹ, станет с плачем Їосифа просити мовячи: „G цр҃ѹ слав'ный [и] великоможеный, сотворы мѣсть бж҃ю, дай здоро[ва] wцеви нашомѹ старѹш'кови, wпусти намъ [.....], поневаж безм'ство такое братъ нашъ оучинил. [Є]го wц҃ъ такъ миле любитъ! Як єго з нами юж [не оувиди]т, то жывъ не бѹдет. Й ты, цр҃ѹ ласный, пощады [wц҃]а нашого!" Слышав'ши то Їосифъ наполнил[са] великой жалости. Поднав'ши Їосифъ Семиwна й рек: „Стойте тѹ мало!" Я самъ оувойшов'ши до впокою своего оупавъ на постелю свою, станет рев'не плакати. Й такъ накорыв'ши й настрашивши розмайто братію свою, юж мѣсклъ са им wбъявити явно. Оумывъши лице свое выйшол' к ним из своей коморы й велѣлъ оушитким слѹгамъ своймъ выстѹпити вонъ йс полаты, толко братію wставилъ, а слѹгъ своихъ ї єдиного не wставилъ, доки са wповѣлъ братомъ своймъ. Й рек Їосифъ посмотрыв'ши на них пил'но и на брата своего Веніамина єдинокрев'ного, й рек к нимъ: „Почто ма не можете спознати, братіа моа? Я то а єстем Їосифъ братъ вашъ оуласный, которого то вы продали въ Єгипетъ. Нѣ бо не банѹйте й не бойте са, иж то єсте ма тѹ продали!" Слышавши то братіа

*) Полонізм — zwłaszcza.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

зѧкли сѧ и̑ слова не могли промовити. Тамъ Їωсифъ оу҃фвативъ'ши [sic!] Веніа̑мина і ωблапивъ'ши его станетъ цѣловати любезно и̑ плакати. Такъ же и̑ Веніа̑минъ то[же]. Потом почнет ωбъ'лаплѧти братїю свою и̑ цѣ[ло]вати каждого, станет к ним говорыти мовчи: „[. . . . .] братїа моѧ любаѧ, не бойте сѧ йже-[сте мѧ про]дали до Єгипъ'тѣ. Такъ то сѧ самомѣ йѣсномѣ Бг҃ѣ хотѣло. Мнѣ бо через вашое продана дал Гдъ Бг҃ъ цр҃ство, показалъ мѧ ωц҃а цр҃ѣ Фараѡ̑нѣ и̑ людїй препытати ѿ голодѣ великого. Се бо южъ дрѣгое лѣто голодное йсходит, а еще по сихъ настѣпит пат' такихъ злыхъ, же не бѣдетъ нѣ сѣѧна анѣ ωрана по к'сей вселен'ной. И вы братїа моѧ йдѣте по ѿц҃а и̑ по оувес мой народ, повѣж'те ѿц҃еви славѣ мою, которѣю то видите теперъ оу҃ єгипет'ской земли. И̑ вы, братїа моѧ, не гадайте совѣ нѣчого злого на себе ѿ мене". Там' сѧ Їωсифови оушит'ки поклонили с плачем и̑ со слезами, со страхом великим и̑ со трепетом, станѣтъ оу Їωсифа ѿпѣщенїа просити, а ѡн сѧ им заклѧлъ нѣснымъ Бг҃омъ и̑ закрѣпил их моц'но.

Тогда из Їωсифомъ ѣ҃ли оутѣш'но велми говорыти радостно. И̑ донесло сѧ тое до цр҃а Фараѡ̑на, [иж то сѧ] цр҃ъ Їωсифъ спознавъ из братїею своєю, иж то еще єст ємѣ ѿц҃ъ жывый и великаго єст родѣ. Оуслышавши то цр҃ъ Фараѡнъ рад был велми зо всѣмъ [двором] своймъ и̑ слѣгами своймі. Потом повелѣлъ [Фараѡн Їωсифови скоро прыпровадити ѿц҃а [своего] Їакова старѣш'ка і оувес народъ его . . . . . [кінця не стає].

Крім Єфрема Сирина написав про житє Йосифа осібні твори Філон Александрийський (Philon Judaeus, Βίος Πολιτικοῦ, ὅπερ ἐστὶ περὶ Ἰωσήφ); писане Симеона Метафраста на сю тему мінї незвісне (гл. Fabricius, Bibliotheca graeca, ed. Harless, t. IV, 732; VII, 683; VIII, 29; X, 180, 264). Не маючи під рукою твору Філонового не можу сказати, що з него взяв наш автор. Порівнюючи отсе оповіданє з надрукованим висше уривком жития Йосифа по Іспаському рукопису, бачимо, що оба ті списки належать без сумнїву до одної редакциї.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

XV. Заповіти дванацяти патріархів.

Крехівська Палея, стор. 281—366.

1. Заветъ Роувимовъ ѡ благоумьи.

Написанїе завет[а] Рѳвимова, ѣлико заповед[а] сн҃мъ своимъ преж[е] оумр҃твиа своѣго въ рк҃ѣ. лѣт[о] ѳмр҃твиа своѣг[о], въ в҃-ѣ лѣт[о] по скончанїи Ѡсифове. болѧцю Рѳвимѳ съкрашас[ѧ] посѣтити ѣго сн҃ве ѣго и сн҃ве сн҃къ ѣго. и простре к нимъ словеса своа[1]) и реч[е] имъ:

„Чад[а] моа, азъ ѳмираю и йдѳ поутемь ѡц҃ь моихъ“. и видевъ Йѕдѳ и Гада и Йсира, брат[ї]ю свою и реч[е] имъ: „въздвигнете мѧ, брат[ї]а моа, да рк҃ѳ брат[ї]и моеи и чадом моим, ѣлико имамъ въ ср҃дци моемъ тайнъ. скончаваю бо сѧ азъ ѳже.“ и късклонивсѧ и челова [sic!] а и въсплак[а]всѧ реч[е]: „послоушайте мене,[2]) брат[ї]а мои и чад[а] моа, внѳшайте г҃ы Рѳвима ѡц҃а вашаго, ѣлико азъ заповедаю вамъ. и[3]) се[3]) заповедаю[3]) вамъ[3]) и се ви завещаю Б҃мъ нѣснымъ дн҃сь, ꙗкож[е] не ходит[и] в неразѳмии ѳностьнемь и в блѧд[е],[4]) в немь ж[е] излиахѧсѧ азъ [и] ѡскверних ложе ѻц҃а моего Їакова. съгрѣшихъ с Валою рабою ѡц҃а моего, ꙗко ѳказви мѧ ꙗзвою велик[о]ю въ ѳтробе моеи и за з҃. мц҃ь, и аще не бы[ть], ѡц҃ь мои Їаковъ молилсѧ ѡ мнѣ Гв҃и, ꙗко хотѧше Гс҃ ѳбити мѧ. вѣхъ бо лѣт л҃. егда сътворих злоѣ пред Г҃мь. и з҃. мц҃ь болех до см҃рти и похотенїемь дш҃а з҃. лѣт каахъ сѧ пред Г҃мь, вина ни ѡлоу не вкѳсих и мас[о] не вниде къ ѳста моа,[5]) по воли не вкѳси[х], плача сѧ блѧднаг[о] ради съгрѣшенїа. великъ бо бѧше грѣхъ и не боудеть въ Йг҃ли таковаго.

„И нн҃ѣ послѳшайте мене, чад[а] моа, Рѳвима ѻц҃а вашего, йже видѣхъ з҃. дх҃ъ прелѣстных в покаанїи моемъ. з҃. дх҃ъ дано

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ѣстъ на чл҃ка ѿ врага, да ти сѧтъ начатци дѣломъ ѕностнꙗмъ, и з҃. дх҃ъ дастъ сѧ ємѕ въ възрасте, ꙗкож[е] бꙑти в нихъ всемѕ дѣлѕ чл҃ѣкѕ.[6]) первоѥ дх҃ъ живот[а], с нимь ж[е] дх҃ъ похотьныи҆ жижетсѧ.[7]) в҃-ѥ дх҃ъ видѣниѥ, с ними же бꙑкаѣтъ помꙑшленїе. г҃-ѥ дх҃ъ слꙑшанїе, с ними ж[е] даѣтсѧ дх҃ъ[8]) ѕчениѥ. д҃. дх҃ъ ѡбонѧнїѥ, с ними ж[е] ѥстъ вкѕшениѥ, даѣмъ в силѕ въздѕха и҆ дꙑханїа. ѥ҃. дх҃ъ гланїа, с нимь ж[е] бꙑваѥт разѕменїе. ѕ҃-ѥ дх҃ъ вкоушенїѥ, с нимь ж[е] бꙑваѥт помꙑшленїе ꙗденїѥм и҆ питьѥмь, и҆ крѣпость в немь ж[е] ѕизетсѧ [sic!], ꙗко в пищах ѣстъ сила крѣпостьнаа҆. з҃-ѥ дх҃ъ сѣанїа и҆ зачатьѥ, с нимь ж[е] сход[и]тъ любопохотныи҆ грѣхъ. тѣмьже послѣд[и] ѥго ѥстъ зданїѥ прежѥ ѕности, ꙗко неразѕменїѥ[9]) и҆сполнисѧ. и҆ тъ ѕность вводит ꙗкы слепца в пропасть, и҆ ꙗко скот на брегъ. и҆ надъ всеми сими и҃-и҆ дх҃ъ сонъныи҆ ѥстъ, с ними ж[е] създасѧ оужасенїа вѣцы, ѡбразъ смр҃тныи҆. с сими дх҃ъї съвъкѕплаѣтсѧ дх҃ъ прелестныи҆. а҃-ѥ блоудныи҆ дх҃ъ в вещи и҆ к сѣществѕ прилеплаѣтсѧ. в҃-ѥ дх҃ъ несытости въ ѕтровѣ. г҃-ѣѣ [sic!] дх҃ъ вражды въ ср҃дци [и] в крѕчине. д҃-ѥ дх҃ъ славохотьѥ и҆ проказньства, да ѡбанѧнїѣмь[10]) добръ сѧ ꙗвитъ. ѥ҃. дх҃ъ прозорѣтства, да хвалитсѧ и вꙑсоко мѕдроуѥть. ѕ҃-ѥ дх҃ъ лжа в пагѕ[бѕ] [и] к зависть, ꙗкож[е] творит[и] речь и҆ крити словесѧ ѿ сердобола и҆ домашних своих. з҃-ѥ дх҃ъ неправдьї, с нимь дх҃ъ татьбьї, ѡбаженїѥ — сътворит[и] ѕгодиѥ ср҃дцю своѥмѕ, неправѣд[ѕ] бо дѣлаѣтъ съ прочими доухьї дародатьемъ. надъ всеми же сими сънныи҆ къ ѡсмомоу дх҃ѕ съвъкѕплаѣтсѧ, ѥже ѣстъ прельсти и҆ мечта. и҆ тако погꙑваѥт и҆ всякыи҆ ѡмрачаа҆ ѕмъ ѿ и҆стинꙑ и҆ не разѕмеваа҆ в законе бж҃и҆, ни слꙑшаа҆ казанїа҆[11]) ѡц҃ь своих, ꙗкоже и҆ азъ пострадах въ юности моеи҆.[12]) и҆ нн҃ѣ, чада, възлюбите правдѕ и҆ та[13]) съхранит вꙑ. послѕшайте словесъ Рѕвима ѡц҃а вашего, не взирайт[е] на лица женьска, ни глѕмите сѧ съ женами мѕжесками, ни дѣлайте дѣла женьска. аще бо не бꙑхъ виделъ азъ Калꙑ мꙑѡще сѧ в таинѣ мѣсте, не бꙑхъ палъ въ безаконїѣ великоѥ. приимши бо мысль моа҆ женьскѕю нагость, не да ми спати, дондеж[е] сътворихъ мерꙁость. ѠШедшю бо ѡц҃ю нш҃ємѕ Їаковѕ къ ѡц҃ю своємѕ Исаковѕ, сѣцимъ намъ к Гадере близъ Ѥѕфрафѣ[14]) в Вефльѡме, Кала бѣше ѕпила и҆ спала не покривши сѧ въ хлевине своеи҆. азъ же[15]) видѣх наготѕ еа҆ сътворих безаконїѣ. и ѡставивъ ю҆ спѧщю и҆ и҆злезохъ. и҆ авїѣ анг҃лъ бж҃и҆ ꙗкы сѧ ѡц҃ю моемѕ Їаковоу [и поведа ємѕ] ѡ безаконии҆ моемь. и҆ пришед скорбѣше ѡ мнѣ, потомъ ни[16]) приближисѧ к неи҆. да не можете взирати ѕбо на добротѕ женьскѕ ни разоумевайте делесъ ихъ, но ходит[е] простотою ср҃дца въ страсе

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Гн҃и,[17]) и̑ тщащихъ сѧ[18]) в̀ дѣлесѣхъ[19]) и̑ не прелыщаи́тесѧ[20]) в̀ писаніи̑ и ѡ̑пастве всеи̑,[21]) дондеже дасть вы҃ Гс҃ подр8жіе̑, ѩ̀же самъ хощетъ, да не пострадаетъ[е] ѩ̀коже и̑ азъ[22]) до кончины҃ о҃ц҃а моего̀ не имѣхъ взрѣнія[23]) дерзновенїа̀ на лице Їаковле, и̑ли повѣдати комѹ ѿ̀ брат поносѧ дѣлъ. и̑ доселѣ свѣсть моѧ̀ клецит мѧ ѡ̑ гр҃сѣ моемъ. и̑ 8т҃ѣси [sic!] мѧ ѡ̑ц҃ь мои́, ѩ̀ко помол[ил] сѧ ѩ̀ше ѡ̑ мнѣ Гв҃и, да прииде́тъ ѿ̀ мене [гн҃ѣвъ] Гн҃ь, ѩ̀коже показа ми Гс҃. ѿ̀толе аки таи́нѹ съхранихъ и̑ не съгр҃шихъ. того рад[и], чада моѧ̀, съхранит[е] всѧ ѩ̀ж[е] заповѣдаю̀ вамъ[24]): не и̑мате съгр҃шити, пропасть бо е̑сть дш҃и гр҃хъ, и̑же блоудa рад[и] ѡ̑бычаѣтсѧ ѿ̀ Бг҃а̀ и̑ приближаѣтсѧ къ кѹмиром. ѩ̀ко то е̑сть прелщаѧ̀ и̑ 8мъ и̑ свѣсть и̑ вводит 8ньї҃а̀ въ адъ преждѐ времени и̑хъ. и̑ко много бл8женїѣ погѹби, ѩ̀ко а҆ще е̑сть старъ и̑ли добра рода̀, то 8коръ творит собѣ ѿ̀ врага и̑ ѿ̀ сно́въ чл҃вческъ. и̑ е̑лмаже съхрани сѧ Ио̑сифъ ѿ̀ всѧкиѧ̀ жены҃ и̑ помыслъ ѡ̑чисти ѿ̀ всѧког[о] бл8женіа̀, ѡ̑брет[е] блг҃дть пред Гм҃ь и̑ чл҃кы҃. много[25]) е̑мѹ створи Е̑гѵптѧнкїни, и̑ волхвы призыва и̑ ѿ̀травы даѧ̀, и̑ не прїѧ̀ свѣт[а] дш҃а е̑го̀ помыслa непри8знена. того рад[и] Бг҃ѣ ѡ̑ц҃ь моихъ и̑збави его̀ видимыѧ̀ и̑ скровеньѧ̀[26]) см҃рти. а҆ще 8бо не 8долѣет блоуд всемѹ[27]) помыслѹ, то ни Сотона ѡдолѣет вами.

„Лѧкавы сѧть жены҃, чада моѧ̀, ѩ̀ко не имеюще власти ни силы҃ на моужех, льстѧть крашенїемъ, како ѩ̀ к собе привадїт[и]; е̑же силою̀ не могѹть прин8дит[и], того льстью̀ прин8жают. и̑бо ѡ̑ тѣхъ ми рече а҆нг҃лъ и̑[28]) нaучи мѧ, ѩ̀ко жены҃ зѣло распалѧютсѧ на блоуд паче моужа и̑ въ ср҃дци разъжизаю̀т сѧ на моужь, и̑ крашенїемъ прельщаю̀ть и̑хъ а҃-е҃. мыслью̀,[29]) взоромъ, да[30]) въсеваю̀ть, и̑ потомъ дѣломъ плѣнают. не бо может жена моужа прин8дит[и]. бѣгайте 8бо блоуженїа̀, чада моѧ̀, и̑ заповедаит[е] женам всемъ[31]) и̑ дщеремъ, да не красѧть главъ своихъ и̑ лицъ[32]) 8мѹ. ѩ̀к[о] всѧка жена красѧщи сѧ ѡ̑ томъ въ мѹкѹ вѣчнѹю съблюдет сѧ. тако бо провадиша[33]) бодрыѧ̀ преже потопа: ѡ̑ни бо с прилежанїемъ зрѧще на на быша в помыслех дѣло[34]) и̑ проѡ̑бразовахѹ[35]) сѧ въ моужа, и̑ въ соблажне и̑[36]) мѹжей своихъ ѩ̀влѧхѹ сѧ и̑мъ, ѡ̑ни же помышлѧюще въ 8ме своемъ ѡ̑бразы и̑х ражахѹ Гиганты҃ ѩ̀влѧхѹ сѧ бодры҃ до нб҃си досѧзающе. храните сѧ 8бо, чад[а], ѿ̀ бл8женїа̀! а҆ще и̑ хощете ѡ̑ч҃тити помыслы,[37]) то храните е̑стество все[38]) ѿ̀ всѧкыѧ̀ жены҃. ѡ̑ немъ ж[е] заповедайте пред чл҃кы, да и̑ ти сами чистѧтсѧ въ 8мѣ своемъ.[39]) е̑же бо частыѧ̀ бѣседы҃ а҆ще и̑ не творят съгр҃шенїа̀, тѣмъ 8бо е̑сть болезнь нейсцѣлима, намъ жѣ [sic!] поносъ вражей въ векы҃. ѩ̀ко бл8женїѥ ни смыслений блг҃очс҃тьѥ[40]) имаѣть в собѣ, и̑ всѧка

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

зависть живить[41]) в помышлѣ сѣ. темь же ревнуйте сѣмь Левгиѣ-ном и ищете възнести ся выше ихъ. но не может[е], Бъ бо сътворить вместиѣ их и умреть[42]) смьртью лютою [sic! зам. лютою]. Левгий бо далъ есть Гъ начало и Юдѣ с нимь, а мне и Данѵ и Осифѵ јакоже быти въ старешиньстве. тѣмже заповедаю вамъ: послушайте Левгиа, јако той разумеет законь Гнь и растроить[43]) в соуд и жертвѵ принесет за всего Ізла до скончанїа лѣт архїереа Ха, егож[е] рече Гъ. заклинаю вы Бгомъ нбснымъ, сътворит[е] истинѵ кождо братѵ[44]) своемѵ, и к Левгиѣ приближити ся[45]) въ смиренїи сдцемь, да прииѣм[е]те блгвнїе ѡ ѵстъ его. то бо блгословить Ізла и Юдѵ, јако ѡ того изыдеть Гъ црствоват[и] всемь людем. и поклоните ся племени его, јако за вы умрет в ратех видимыхъ[46]) и[46]) невидимыхъ и боудеть в васъ црь вечный!“ *)

И сиа рѣкъ умре Рувимъ, а. снъ Јаковль, снъ Лиѣнъ, заповѣдавъ сѣмъ своим, живъ лѣт рѕ. и положиша и въ гробѣ, дондеж[е] изнесъше[52]) изъ Егѵпта и погрѣбоша в Хевронѣ в пещере сгѵбѣ.[53])

[1]) слово пакаанїа [2]) vac. [3]) vac. [4]) и блѵднѣмъ [5]) дод. и хлѣба [6]) чловеческѵ [7]) с нимь ж[е] похоти ижюютсѧ [8]) vac. [9]) неразумѣнїа [10]) ѡбаанѣемь [11]) наказанїа [12]) своен [13]) тако [14]) Боуфрада, vav. Ефран'тн [15]) дод. вѣзох и [16]) не [17]) бжїи [18]) тщаше ся [19]) дѣсех [20]) прелщающе с[ѧ] [21]) вашен [22]) дод. јако [23]) возрѣнню [24]) дод. и [25]) дод. бо [26]) скверныа [27]) вашемѵ [28]) vac. [29]) дод. и [30]) ада [31]) вашимь [32]) дод. на прелесть [33]) пръвам быша [34]) дод. дроугъ дрѵг[а] и зачаша в помысле [35]) прѣобразоваху [36]) к соблажненїи, var. въ соблажьненїе [37]) wчстити [ся] помысломь [38]) ваше [39]) vac. [40]) бгочестїа [41]) живет [42]) оумрете [43]) растворить [44]) дод. къ ближнемоу своемоу и любовъ кождо к [45]) приближите ся [46]) vac. [47]) дод. их [48]) дод. wца его.

Варіанти виписано із Палеї 1477 р., що в Московській Синодальній бібліотеці, відки текст „Заповітів“ опублікував Тіхонравов у книзі „Памятники отреченной русской литературы“ I, 146—152.

2. Завѣтъ Семиѡновъ ѡ зависти.

Въписанїй словесъ Семеѡнь, јаже гла сѣмъ своим преже смрти в рѣ-е лѣт[о] живота своего, в неже лѣт[о] умре Јѡсифъ. болевшю Семеѡнѵ и придоша посетити его сѣве его. и укрѣпивь с[ѧ] сдѣ и лобзавь ѧ и рече[е]: „послушайте, чад[а], послѵш[а]йте Семеѡна wца вашего, елико имамъ въ сдцї своемъ. азъ ро-

*) Пропускаємо 15 рядків палейної полеміки з Жидовином

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дих сѧ ѿ Їакова ѿц҃а своегѡ сн҃ъ к҃. Лїа мт҃и моѧ прозва мѧ Семеѡ́номъ, ꙗко ѕслыша гс҃ мл҃итвоу ег҃ѡ. силенъ быхъ зѣло, не ѕжасохсѧ дѣла ни оу҃ꙗхсѧ[1]) матежа, ср҃дце бо ми бе твердо и ѕтроба моѧ безъ матежа и чресла моѧ немѣтна, ꙗко мѕжество ѿ Вышняго даѣтсѧ чл҃комъ въ дш҃ахъ и в телѣсех. въ лет[о] ѕбо шн[о] оу҃ности, в неже възревновахъ Йѡсифѕ, ꙗко люблѧше и ѿц҃ь йшь, и ѕжесточих нань ср҃дце мое,[2]) ꙗкож[е] ѕбити.[3]) ꙗко кн҃зь прельсти посла дх҃ъ завистныи҃ и ѻслепї ми ѕмъ, и не ймаѣть[4]) его ꙗко брат[а] и не поща[ди]т[5]) ѿц҃а моег[о] Їакова. но въ[6]) его и Бц҃ъ ѻц҃ь его посла а҃нгла своего и ѷзбави и ѿ рѕкѕ моеѭ. ꙗко бо азъ ѿйдох в Сикимѕ[7]) по помазе[8]) паствины, и Рѕвимъ в Дофаймъ, йже не потребна бѧхѕ и все рѕхло, Йюда брат нш҃ь прода его Ймалтѧном. и пришед Рѕвим ѡ҃печали сѧ, хотѧше[9]) и повести ко ѻц҃ю. азъ же разгнѣвахъ сѧ на Юдѕ, ꙗко жива поустилъ еси.[10]) и створихъ мц҃ь е҃. гнѣвашесѧ на него. но запѧт ми гс҃ и раздреши ѿ мене моць рѕчнѭ, ꙗко рѕка моѧ деснаѧ мало не быс[ть] сѣха за з҃. днїи. и разѕмех, чадо, ꙗко Йѡсифа рад[и] то слоучи ми сѧ, и плакахъ[11]) сѧ и помол[и]х сѧ гв҃и, да сѧ ѕтвержю и ѿстанѕ сѧ всякоѧ скверныѣ и зависти и ѿ всякого веселиѧ. разѕмѣх, ꙗко вражїе дѣло мыѣслих прѣдъ Гм҃ъ и пред Їаковомъ ѿц҃мь моимъ [w] Йѻсифе брате нш҃емь завидевъ ем҃ѕ. и ннѣ, чада моѧ, съхраните [сѧ] ѿ дх҃овъ прельсти и зависти, йбо зависть ѡ҃бладаѣть всеми[12]) помыѣсл҃ѕ чл҃кѕ и не ѡ҃ставитъ его ни ꙗсти ни пити, ни створит[и] добра, но всегда мыѣслит ѕбити завидимаг[о], а завидимыї[и] всегда цвѣтетъ, а за[ви]дливыї[и][13]) ѕвождаѣть. двоѭ лѣтѕ днїи ѡ҃ страсе Гн҃и ѻзловихъ дш҃ю мою ѡ҃ алч'бе и разѕмех, ꙗко разорен҃іе зависти страхомъ бж҃им҃ъ быѣваѣть. аще бо кто прибѣгнеть къ Бо҃у, то ѿбежитъ лѧкавыї дх҃ъ ѿ него и боудеть помышлен҃іе тщe, и ѕже спостражеть завидимомѕ, рассѣжаѣть[14]) любѧща его, и тако престанеть ѿ зависти. йбо[15]) въпрашах ѻц҃ь мене, ꙗко видѧше мѧ дрѧхла, и глхъ: ср҃дцемъ[16]) стража азъ. скорбѧхъ бо паче всѣх, ꙗко азъ вѣхъ винен҃ъ в проданїѭ Йѻсифовѕ. и ег҃да снидохъ къ Египет и связа мѧ ꙗко прилагатаѧ,[17]) разѕмехъ бо, ꙗко по правдѣ страж[ѕ] и не жаловахъ си. Йѻсифъ же вѣше мѕжь бл҃гъ,[18]) имѣѧше дх҃ъ бж҃ий в себе, мл҃рдъ и мл҃стивъ, и зла моего не погонѧ,[19]) но и люблѧше мѧ аки йноую брат[ї]ю свою.

„Съхраните с[ѧ] ѕбо, чада моѧ, ѿ всякоѧ зависти и вражды и ходити [sic! зам. ходите] въ простоте и в бл҃готѣ ср҃дца, помышлѧюще Йѡсифа строѣвшаго,[20]) да дасть и вамъ[26]) бл҃годать и славѕ и бл҃вн҃іе на главахъ ваших, ꙗкож[е] видѣсте на томъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

и̑ въ всѧ дн҃ї не ѕкори нас в словеси семь, но възлюби нь҃ї аки и̑ свою дш҃ю и̑ паче сн҃овъ своих прослави нас, бг҃атество[22]) и̑ семена дасть всемь намъ. и̑ вы, чада моѧ, възлюбите кождо брата своего̀ въ бл҃гости ср҃дца, да ѿстѧпитъ ѿ васъ дх҃ъ завистньїи̑, ꙗко тъ воую сътворит дш҃ю его̀[23]) и немощно тѣло, враждоу и̑ рать даѣтъ масленьїмъ,[24]) и̑но ѕбо[25]) поваждаѣтъ и̑ на ѕжасти приводитъ помьїслы и̑ не дастъ разѕмѕ въ чл҃вцехъ дѣлати, но и̑ сонъ ѿйметь и̑ мятежь дш҃и подасть и̑ трепетанїе тѣлѕ. ибо и въ сне некакъ зависть злобьнаѧ мечеть творѧще ѥмѕ поѧдает ѥго̀ и̑ въ дс҃ѣ лѕкаве мѕтитъ дш҃ю и̑ ѕжасть тѣлѕ творитъ и̑ въ мятежи възбнѕти ѕмѕ. и̑ ꙗко дх҃ъ непрїазнен҃ъ ѧдъ ѥмѣ, тако ꙗвлѧѣтсѧ ꙗ[26]) чл҃комъ. того рад[и] Ѩсифъ бѧше красенъ видомъ и̑ добръ взоромъ, ꙗко не живѧше в немь никакоже лѕкавьство, мятежь бо дх҃овньїи̑[27]) ꙗвлѧѣть. и̑ нн҃ѣ ѕбо,[28]) чад[а], ѕблжитъ[29]) ср҃дца ваша пред Гм҃ь и̑ ѕправитъ[30]) поути ваша пред чл҃кьї[31]) и̑ сохранитъ[32]) не блѧдит[и], ꙗко блѧженїѥ м҃ти єсть всякомѕ злѕ, оудалѧюци ѿ Бг҃а и̑ приближаюци къ непрїазни. видѣхъ бо въ скважѐ[33]) книгъ Ѥноховъ, ꙗко сн҃ве ваши велми въ блѧженїи̑ йстлѣють и̑ в Левгиѝ неправдѕ створѧт и[34]) копїѥмъ, но не възмогѕть противѣ Левгиѝ, ꙗко рать Гн҃ю борет и̑ ѡдолѣѣть всемѕ полкѕ вашемѕ. и̑ боудѕть ѕмалени и̑ разделѧемь в Левгиѝ и̑ въ Йюде, и̑ не бѣдеть ѿ васъ въ старешиньстве, ꙗкож[е] и̑ ѡц҃ь Їаковъ прор҃чест[во]ва въ бл҃гвнии̑:[35]) проркохъ вамъ, да йзбавлѧюсѧ ѿ грѣхъ дш҃ь вашихъ. и̑ ѧце ѿйметь[36]) ѿ себе зависть и̑ вьїсоумѣѥ, аки род[37]) процвет[ѕт] кости моѧ въ Йл҃ю, ѧки крінъ плоть моѧ въ Їакове, и̑ боудеть вонѧ моѧ ꙗко вонѧ Ливана, и̑ ѕмножат сѧ ꙗко кедри ливаньстии̑[38]) ст҃ии̑ ѿ мене до вѣка, и̑ ѿрасли их долгы соуть. тогда погыбнеть племѧ Хан[а]ѡне и̑ всѝ Фетьтеѝ распрашат сѧ. тогда скончаѣтсѧ земль Хамова и̑ вси люд[ї]є погыбнѕть. тогда предстанеть всѧ земль ѿ мятежѧ и̑ всѧ подънбнаѧ ѿ рати. тогда знамениѥ прославит сѧ, ꙗко Гс҃ Бг҃ъ великъ Йл҃евъ ꙗвитсѧ на земли ꙗко чл҃къ спсаѧ собою̀ Ядама. тогда дадѧтсѧ вси дс҃и прелѣстнии̑ в попранїи̑, чл҃цї цр҃ст[во]вати начнѕть надь лѕкавымы дх҃ы. тогда станоут в веселиѝ и̑ бл҃гвлю Вышнего ѿ чюдесех его̀, ꙗко Бг҃ъ плот прииме и̑ ѧдыи̑ съ чл҃вкьї спсеть чл҃вкьї. нн҃ѣ чада моѧ послѕшайте Левгиѧ, и̑ въ Йюде йзбавленїѥ бѣдеть. и̑ не възносите сѧ надъ ѡбѣма сима племенома, ꙗко ѿ тою взыдет вьї спс҃ениѥ бж҃ьѥ. и̑ въставитъ Гс҃ ѿ Левгиѧ аки старийшинѕ жреческа, ѿ Йюдьї ꙗкы цр҃ь и̑ Бг҃ъ и̑ чл҃вка, тъ спсеть всѧ ꙗзьїкы и̑ племѧ Йл҃ево. тѣм же се

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

заповѣдаю вамъ, да и вы заповѣсте чадомъ вашимъ, да съхранят си в роде своем".*)

Си рѣкъ скончашa сѧ Семеѡнъ, заповедаѧ сѡмъ своймъ, и вспе сномъ вѣчнымъ, лѣтъ ркѣ. и положиша в ковчезе древа негниющаго, ꙗко ж[е] принести кости его в Хевронь. и принесоша а в раты Єгупетскыю ѡтаи. и кости бо Ѡсифовы хранахѫ Єгупт[ѧ]ни в полатах цревах, глхѫ бо им вълъсви, ꙗко въ исходѣ костей Ѡсифовъ боудет въ всей земли єгѫпетьстей мракъ и тма и вѣда велика сѣло Єгуптѧном, ꙗко съ свѣщею[43]) познати комѫждо брат[а] своего. и плакаша сѧ сѡнове Семеѡни ѡц̃а своего по законѫ плачаномѫ, и вѣша въ Єгупте до дни исхода их рѫкою Моусеинюю [sic!]. Семеѡнъ сн̃ъ Ꙗковль в̃. сн̃ъ Ілиинъ.

[1]) оу̃бояхъ сѧ [2]) мое [3]) дод. ѡ̃ [4]) не имѣти [5]) поцадет[и] [6]) Бх̃ [7]) Сикимь [8]) по помазъ [9]) дод. ко [10]) єсть его [11]) дод. покаꙗв [12]) всемѫ [13]) а завидѧи выѫ [14]) и разоумѣеть [15]) и вѣ [16]) с трудемь [17]) прелагатаѧ [18]) бѫжнъ [19]) не помѣноу [20]) стрыя вашего [21]) дод. Бх̃ [22]) дод. и скот [23]) vac. [24]) мыслемь [25]) и на оу̃бои [26]) vac. [27]) дод. лице [28]) vac. [29]) оу̃клажите [30]) оу̃правите [31]) дод. и вздѣте ѿвръташюще бѫгдть пред Бмъ и чѣкы [32]) сохраните [33]) сказѣ [34]) vac. [35]) дод. се [36]) ѿимете [37]) ѧрода [38]) vac. [39]) дод. же оу̃бо [40]) дод. не.

Варіанти виписані з Тіхонравова op. cit. 152—158.

3. Завѣт Левгиѧ о жречестве и ѡ прозорьстве.

Въписаний словес Левгиѧнъ, єлико заповеда сѡмъ своим преж[е] скончанїа своего по всемѫ, єлико сътворят, єлико ж[е] имъ глѧчить с[ѧ] до дни смр̃тнаго[1]) соуднаго. здравъ съї єще призва ѧ къ собѣ, ꙗви бо сѧ ємѫ, ꙗко хощет ѫмрет[и]. и єгда**) събраша с[ѧ] к немѫ, к нимъ ж[е] о жречестве виденїе възвести и ѡ прозоръстве[2]) преж[е] скончанїа своего. „Язъ Левгиѧ в радости зачахсѧ и род[и] сѧ, и вѣ възрастию[3]) въ домѫ ѡц̃а моего. и єгда приидох съ ѡц̃мъ в Сикимъ, вѣхъ же ѫнъ ꙗко к̃. лѣт, єгда сътвориχ съ Семеѡномъ ѿмщение сестры нашеѧ Диньї. но єгда пасѧхъ в Леломазѣ, дхъ разѫма бѣша прид[е] на мѧ, и всѧ видѣхъ чл̃кы ѡставльше пѫть свой, ꙗко стенѫ възградилъ[4]) бѧше Неправда, и[5]) на сѣхъ безаконїе пребывашет. и печаленъ бѣхъ ѡ роде чл̃честемь и помолихъ Гви, да спсетсѧ. и тогда нападе на мѧ сонъ и видѣх горѫ выїсокѫ, та гора Щит именемь

*) Пропускаємо 67 рядків палейної полеміки і коментария до сих слів.

**) По сїм слові написано і не перечеркнено в текстї зайве слово: скончашас[ѧ].

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

въ Влеломазле. и се ѿвръзоша сѧ нб҃са и англъ бі҃и рече[е] къ мнѣ: Левгию҃, вниди! и внидохъ ѿ перваг[о] нб҃си до втораго. видѣхъ тѫ водѫ висящю межи симъ и ѿнемъ. и єщє же видѣхъ г҃-є҃ нбо многѣмъ свѣтлѣє двею и чт҃нѣє, и вѣше кѣисота в немь безъмерѣна. и рекохъ ко англѫ: почто сице? и рече[е] англъ къ мнѣ: и не чюди се ѿ семъ, дрѫгаа ѕзриши нбса, ижи сѫть планитѣ, иже нарѣкѫть сѧ посаси, четвериценю҃ честнейши и дивнейши сихъ соуть. єгда ж[е] видиши[6]), взыдеши тамо, ꙗко близъ Га҃ станеши и слѫжитель ємѫ боудеши и таины ємѫ єго възвѣстиши, чл҃комъ ѿ хо[тѧ]щемъ ѿзбавити Ѡц҃а проповеси. и ѿ тобѣ и ѻ Июдѣ ꙗвитсѧ Гс҃ь чл҃комъ спсаѧ собою҃ весь родъ чл҃чь. и ѻ [зам. ѿ] чт҃тѣ Гс҃на живот твои҃: тотъ ти боудет село и виноград, плод златъ[7]) и сребро. слыши ѕбо ѿ седми нб҃съ: долнѣє того дѣла дрѫхлоє єсть, понеже видить вса таины чл҃ча; в҃-є҃ имаѣть ѿгнь и снегъ и ледъ, готово въ дн҃ь повелениа Гс҃на ѿ праведнем соудѫ бж҃ий, и на томъ сѫть вси дси пѫщаѣми на мѣсть[8]) чл҃комъ. На третьѣмь силы сѫть, полкы҃ ѕстроєны҃а въ дн҃ь соуда творит[и] ѿмщєнїє дх҃мъ льстивы҃мъ вражиимъ. а єже в четвертомъ выше сихъ ст҃ии сѫть, а на вышнемъ всих пребываѣть велика слава въ ст҃аа ст҃ых превеше [sic! зам. превыше] всѣа ст҃на. а подъ тѣмь анг҃ли сѫть, лица Гс҃на слѫжащи, молѧща Га҃ за всѧ недоведома,[9]) за[10]) праведных, и приносят же Гв҃и воню бл҃гоѫханїа, словесноу҃ю, вес крове приносят. а подъ тѣми сѫть анг҃ли доносящи ѿвѣть анг҃лмъ лица Гс҃на, подъ тѣми соуть пр҃стли и влд҃чества, иже вын[8] хвалѧ приносят Бо҃у. єгда ѕбо възрит Гс҃ь на ны҃, вси мы въсколѣблемьс[ѧ], нбса и земла и глѫбина ѿ лица величества єго възыблютсѧ, сн҃ве же чл҃честии ѿ тѣхъ небрегѫще съгрѣшают и гнѣвать Вышнаг[о].

„Нн҃ѣ оубо видит[е], ꙗко сътворит Гс҃ь соудъ ѿ сн҃ехъ чл҃кых. Ꙗко камению҃ рассыпаю҃щю сѧ и слн҃цю ѕгасающюс[ѧ] и[11]— слн҃цю ѕсы҃сающюс[ѧ][11]) и водамъ йссыхающимъ и адѫ плѣнѣмѫ ѿ стр҃сти[12]) Вышнаго, чл҃вци невѣрю҃щи пребывают в неправде, того рад[и] в мѕѣ ѿсѕдатсѧ. ѕслыша ѕбо мт҃вѫ твою Гс҃ь, Влѕчить тѧ ѿ неправдꙑ и быти єго сн҃ѫ и ѕгодникѫ и слѫзе лицю єго. свѣтъ разѫмѣна҃а свѣтъло просвѣтиши въ Ꙗкове и ꙗко слн҃це ѧдеши всемѫ семени въ Ꙗи҃ли. и дасть сѧ бл҃вине всемѫ семени твоемѫ[8], дондеж[е] посетить Гс҃ь всѣх ꙗзы҃къ мт҃тью Сн҃а своего въ вѣкъ. ѿбаче сн҃оке твои҃ възложать рѫкы҃ нань, ꙗкож[е] ѿзловити и, и того рад[и] дасть т[и] сѧ свѣт и разѫмъ, да разѫмиши сн҃ы своа҃ ѿ сѣмь, ꙗко бл҃жаи єго блаженъ боудет, а кленѫщеи єго ѝзгыбнѫть.“

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Таче и̑ є̑ще се приложи Левгиⁱ на сказанїе̑ сн҃мъ своимъ: „и̑ ѿвръзе ми двери а̑нг҃лъ нб҃сныа̑ и̑ видѣ҂х цр҃къ ст҃ую на пр҃тлѣ славы Вышняго. и реч[е] ми: Левгию, тебѣ дахъ бл҃свнiе чст҃ительства. дондеж[е] пришед вселю сѧ посреде Їл҃ѧ. тогда а̑нг҃лъ а̑ко[ва][13]) сведе мѧ на землю и̑ дасть ми ѡ҃ржьѣ и̑ копiе и̑ реч[е] ми: створи ѿмщенiе в Сѵхемѣ Дины ради, и̑ а̑зъ боудѹ с тобою, ꙗко Гс҃ посла мѧ. по семь ж[е] ꙗко ѿ сна възбнѹвъ бл҃говолихъ[14]) Вышняго,*) и потомъ лѣт[е] скончахъ сн҃ы Ѧморевы, а̑коже пишет въ скрижалех нб҃ныхъ. рѣхъ же к нѣмѹ: молю ти с[ѧ], Гс҃, повежь ми и̑мѧ своє. да тѧ прiзыва̑ю въ дн҃ь печали. и̑ реч[е]: азъ є̑смь а̑нг҃лъ храня̑ род Їл҃въ, да не погыбнет до конца, ꙗко да[15]) всѧкъ дх҃ъ лѧкавый с нимъ борет сѧ. и̑ бл҃вихъ а̑нгла хранѧщаго племя Їл҃во въ всемь. и̑ єгда пойдох къ ѡ҃цю моемѹ, ѡ҃брѣтохъ цитъ медан, тѣмже и̑ма [зам. и̑ма][16]) горѣ той Щитъ, и̑же є̑сть близь Невала,[17]) о҃десною Явила[18]). и̑ сблюдах словеса си въ ср҃дци своемъ, и̑ свѣщахъ съ ѡ҃цмъ моим и̑ с Рѵвимом бра[то]мъ моим, да рчет сн҃мъ Ѧморе҃вым, є̑же єсть ѡ҃брезати с[ѧ] и̑мъ, ꙗкож[е] възревновах за безаконiе̑, є̑же сътвориша въ Їл҃и. и̑ азъ ѵ҃бих Сѵхема в первых, а̑ Семе҃нъ Ѧмора, и̑ потом пришедша брат[ї]а̑ и̑ побиша град ѡ҃стрiемъ меча. и̑ слышавъ ѡ҃цъ нш҃ь разгневаша [зам. разгнева сѧ] и̑ о҃печалис[ѧ], ꙗко прiа̑ли бѧхѵ ѡ҃брѣзанiе̑ и̑ потом измерли бѧх[ѵ]. и̑ въ бл҃веный и̑нако сътвори, съгрѣшихом бо, а̑ко без волѧ є̑го то сътворихом, и̑ болезнь ми быс[ть] въ тъ дн҃ь. но а̑зъ вѣдехъ, ꙗко ѡ҃кѣтъ бiи̑ золъ бѧше на Сихеме, ꙗко хотеша и̑ Сарре сътворит[и], ꙗко ж[е] сътвориша Дине сестре нш҃ей, и̑ Гс҃ възбрани им. и̑ тако ѿгнаша ѡ҃ц҃а нашего странна сѵща, и̑ вредиша ѡ҃вча врежа сѵща и̑ с ними Є҃влаа̑ домочадца сѵща є̑мѵ ѵ҃биша ст҃ло. тако творѧхѵ всемь насил[ї]є̑, въсхыщаху чюжаа̑ и̑ чѧжаа̑ а̑дѵща, и̑ постиже их гнѣвъ бiи̑ до конча. и̑ рѣхъ ѡ҃цю моемѹ: не гнѣвай сѧ, гс҃и ѡ҃чѐ Їаковле, ꙗко тобою ѡ҃хѵдитъ Гс҃ Хананеа̑ и̑ дасть землю их тобѣ и̑ сѣмени твоемѹ с тобою. боудеть бо дн҃ь Сикима гл҃маа̑ град несмысленых, ꙗко и̑мь ж[е] о҃бразом кто прельстить ѵрода, тако прельстихомь а̑: и̑мьже безмȋе̑ сътвориша въ Їл҃и ѡ҃скверньший Динѵ сестрѵ нш҃ю, и̑ того ра[и] гнѣвъ бiи̑ възыде на нѧ и̑ а̑нг҃лъ крѣпкаго помози ми.“ **)

Сказа ж[е] и̑ се Лев'гий: „єгда въздвигше с[ѧ] прiйдохом в Вифель, и тѵ паки видехом виденiе̑ страшно. єгда пребыхом

*) В ркп. через помилку вышняхъ.

**) Тут пропускаємо 65 рядків палейної полеміки з Жидовином.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тѫ ѳ. днии и видех ѕ. мѫжь въ wдежи бѣле, глюще ми: въстани и wдежи ся въ wдежю стльства и в венець правдьї и въ плащанницю[19]) разѫма и въ онѫцѫ истиннѫ и в завесѫ вѣрьї и въ остежь наперьснюю, въ ефѫдъ пр҃рочествиа. и кождо w нихъ досязающе м[и] носяще коегождо възложиша на мя и рѣша: w нѣнѣ бѫди жреч[ь] Гѵ҃и тьї и снзе твои и племя твое до вѣка к немѫ. Первый ж[е], рече, помаза мя маслом стымъ и дасть ми жезлъ помазаниа, (сиречь мѫромъ стмъ, имьже мажють ся крьтьяне ѫ стои кѫпели стоащи, тогда и wвещаютсѧ Гѵ҃и и жизнь вѣчнюю приемлют).*) Вторыи ж[е] wмьи мя водою чтою, (сиречь трикратным погрѫженїемь въ има W҃ца и Сна и Стго Дха),*) и напита мя, реч[е], хлѣба и вина къ стаа стыхъ (сиреч стго комканиа въ цр҃кви Гѵ҃и),*) и възложи, реч[е], на мя wдежю стѫю и славнѫ, (сиреч нб҃наго цр҃я знамениѣ, стое кр҃щенїѣ),*) сию бо wдежю видевше[20]) славнѫю полчи [sic!] демоньстий повежаютсѧ. Третий же, реч[е], вѣчнѫ[21]) ми наложи подобнѫ ефѫдѫ, по томѫ їерействоват[и] до врѣмени, а не въ вѣкы въда ми ся (сиреч, единъ бо есть в вѣкъ и на вѣкъ пребывает Іс҃ѫ Хр҃ѣ по чинѫ Мелхиседекѫ ерействовати).*) Четвертый мя поясомъ мя поаса не посред[и], но, по долне части тѣла; поасъ же подобенъ есть багрѫ. Пятый ж[е] ветве ми подасть насыщенїѣ (сиреч їеоуглъскых словесъ, ты бо слышаще стиї мчници wполчиша ся[22]) врагѫ подвизаша ся).*) Шестыи ж[е] венець на главѫ възложи ми, (тѫ бо[23]) мчнци подвизавше ся по истиннѣи вѣрѣ вѣнчашас[а]).*) Седмый ж[е] оувасло чтительства възложи на мя и исполни ми рѫцѣ тѣмьяна, ако жрети ми Гѵ҃и, реч[е] ми: Левгиѣ, на три начала раздѣлить с[а] племя твое къ знаменїѣ славы Гс҃а приходаща: кѣровавый первое прич[а]стник боудет великъ и паче его не боудет (си w Їѡаннѣ пр҃дтечи познаменоваше, иж[е] быс[ть] w племени жреческа)*); дрѫгъи же боудет въ ѫчительство (w Хр҃ѣ Іс҃ѣ, спсенне мирѫ реч[е] ся)*); третьемѫ прозоветсѧ има ново, ако[24]) w Июдьї въстанеть и створит жречество[25]) по wбразѫ азыкъ всѣхъ странъ пришествиа его, люво ако пр҃рокъ Вышнаг[о] w племени Аврамля W҃ца нашего. все хотенїе твое въ Їи҃ли есть и племени твоего, и снесте все красное виденїемь, и трапезѫ Гню раздѣлать чада ваша (сиреч апс҃ли), и w нихъ боудѫть жерчи, соудиа и книгициа [sic!], ако ѫ стых[26]) скончаютъ с[а] стиї. възбнвъ разоумех, ако неподобно есть первомѫ ви-

*) Те, що тут узято в круглі скобки, очевидно — палейна вставка.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

денію ѝ скрыхъ въ ср҃дци моемъ ѝ не повѣдахъ его всякомꙋ чл҃ку на земли.*)

„По двою дн҃ю, реч[е], азъ взыдохъ ѝ Іюда съ ѻ҆ц҃емъ моимъ къ прадѣдꙋ нш҃емꙋ Ісаку, ѝ бл҃сви мѧ ѻ҆ц҃ь ѡ҆ц҃а моего по всемꙋ словесемꙋ виденїа моего, є҆же видѣх, ѝ не въсхоте ѝти с нами в Ниѳел. ѝ егда прибдохом в Ниѳель, виде ѡ҆ц҃ь мой Ік҃овъ в ві-денїи ѡ҆ мнѣ, ꙗко боудꙋ имъ въ жречество къ Бꙋ. ѝ въставъ заꙋтра ѡ҆десатори всѧ мною Гв҃и. ѝ прїидохом в Хеврон селом,[27]) ѝ тꙋ Ісакъ призываше мѧ часто въспоминат[и] законъ Г҃нь, ꙗ҆коже навчи мѧ а҆нглъ Г҃нь. ѝ ꙗчаше мѧ законꙋ чтительства, жертвамъ, всесъжеженїемъ, начаткомъ, волмъ, сп҃сенїемъ, како жрети ми чт҃тотою ꙋма Боу҃ Вышнемꙋ. ѝ бѧше по всѧ дн҃ї вразꙋмлꙗ҆ мѧ ѝ ѻ҆ мнѣ ꙋпразнꙗшасѧ[28]) пред Б҃гомъ. тѣмь ж[е] ѝ в разꙋменїи гл҃а ми: „внемлеши ѻ҆ дс҃ѣ бл҃днем, то бо частить ѝ хощет ѡ҆скверневлевати племенемь твоимъ ст҃ꙋ. поймеши ꙋво женꙋ еще ꙋнъ си, не ѝмею҆ще[29]) зазора ни ѡ҆скверненꙋ, ни ѡ҆ племени ѝностранных ни ѡ҆ ꙗзыкъ. ѝ преж[е] вшествиꙗ [в] ст҃а҆ мый см҃; ѝ егда хотѧ жрети, оумывай см҃. ві҃-ть же древъ выѣнꙋ ѝмеющих листвиѣ приноси Гв҃и, ꙗко ѝ мене Ѵвраа҆мъ навчи. ѝ всякого[о] живот[а] чт҃таго ѝ птиць чт҃ых приноси Гв҃и жертвы, ѝ всѣх первородных твоих, ѝ вина приноси Гв҃и начаток, ѝ всю жертвꙋ твою солью ѡ҆солѝй“.

„И нн҃ѣ ꙋво, чада, сохранит[е] єлико заповѣдах вамъ, ꙗко є҆лико слышах ѡ҆ ѻ҆ц҃ѣ моихъ, възвѣстихъ вамъ, без вины ж[е] є҆сть [зам. є҆смь] ѡ҆ всего бес'ц҃ѣнꙗ вашего. прест҃пленї[є], є҆же створит[е] на кончинꙋ вѣкꙋ, въ Сп҃са мирꙋ не вѣ[рꙋ]ющи ѝ прельщающе Ін҃ла**) ѝ вздвизающе емꙋ золь великꙋ ѡ҆ Г҃а, ѝ безаконие творить съ Ін҃лмь, ꙗко ѝ не стерпети Ії҆ер҃лсмꙋ ѡ҆ лица безак[о]нꙗ вашего, но раздратис[ѧ] завес[е] ц҃рквней, ꙗкож[е] не покрити стоꙋда вашег[о]. ѝ расскꙗплете см҃ пленници въ странах, ѝ боудет[е] тамо въ кореню҆ ѝ в попранїе҆. домъ бо ѝзбереть Г҃ь ѝ Є҆р҃слма нареч[е]тсѧ, ꙗкож[е] пишеть с[ѧ] въ книгах Є҆ноха праведнаго.***)

„Се ѝ нн҃ѣ, чада, разꙋмехъ ѡ҆ племени Є҆нохова, ꙗко на конець въстанꙋть на Г҃а рѣки ваша възлагающе. въ всякой злобѣ ѝ оукоре боудоут васъ дѣла брат[ї]а ваша всемꙋ ꙗзыком, ѝ боудете в похꙋлений, ѝбо ѻ҆ц҃ь нш҃ь Ін҃ль чт҃ть [зам. чт҃тъ] є҆сть

*) Тут пропускаємо 4 рядки полеміки з жидовином.

**) Пропускаємо 4 рядки палейної вставки

***) Пропускаємо два рядки палейної вставки.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ѿ бесцѣстиѧ архїєрейска, ꙗкож[є] възложит[30]) роукы своѧ на спс̑ителѧ мира и наведет[31]) клатвѹ на племѧ своє все.[32]) зане свѣтъ свѣта,[33]) закон данын в васъ на просвѣщенїе всякомѹ чл҃кѹ, того хотѧща ѕбити противныѧ заповѣд[и] ѕчаш҃ бию ѡправданїю. того дѣлма цр̑ькоу҃ъ, юже ѩзберет Гс̑, ѡпѕстѣєть в нечистоте вашей и ꙗвленици боудоут въ всѣх странах, и бѹдет ѕкоръ в них и приимѹть поносъ и срама вечнѹю[34]) соуда бжіѧ ѿ[35]) Праведнаго[35]) и вси ненавидѧщии нан[ъ]. и аще не бы Авраамъ[36]) и Исак[37]) и Ꙗкова ѡц҃ь нш̑ь[38]), єдиног[о] племени моєго не ѡставилъ на земли. и нѣ ѕвѣздах въ книгах Єноховах, ꙗко седмицею прельстис[ѧ][39]) и стльство бесчествѹєте и закон погѹбисте[40]) и словеса пр̑роческаѧ вмените[41]) ни въ чтож[є] въ житии. проженете вы мѹжа праведныї и бл̑гоч̑стївыї възненавидит[є], неправедныхъ словесъ[42]) ѿмеръзнѹть вы, мѹжа понавлѧюща законъ въ силѣ Вышнѧг[о] и прелестником прозовет[є] и конечнє ѕбїете; мните, ꙗко не ведѧще емѹ въскр̑снїѧ, неповинънѹю кровъ въ злобѣ на главы ваша приємлюще. и того рад[и][43]) ст̑аа ваша до дна ѡсквернена[44]) бѹдет, мѣсто всеч̑сто[45], и въ ꙗзыцех боудет[є] проклят[ы] и расыпани боудете, дондеж[є] тъ самъ[46]) посет[и]ть єго мл̑стивъ сы, прид[є] выї вѣрою и водою.*)

„Слышите, чада моѧ, о жреч[є]стве, в коємвождо род[є] єсть жреч[є]ство. первыи помазавыи въ жреч[є]ство велик єсть, а єж[є] въ котором помазаємии роде и въ плащѣ[47]) любящих обѧть бѹд[є]ть и бѹдет жреч[є]ство єго чс̑тно. а третеи жреч в печали боудет, а четвертыїи въ стр̑сти боудет, ꙗко нападет на на неправда многа, и вск Иїль възненавидит и кождо ближнаго своєго. пятеи въ тме боудет, також[є] и S. и З-и въ всем ѡсквернени боудоут, єгож[є] ѩзрети не възмогоут пред чл҃кыї, ꙗко ти сами разѹмеють творащїї такова. того рад[и] в племении попрани боудѹть и земла их и ѩменїє их погыбнет, и пат[ь]ю седмїцею възвратитсѧ на земли погибел ѩхъ. и поновѧть домъ Гн̑ь, седмию ж[є] седмице[48]) придѹть жреци кѹмиром слѹжащии, враждници и злат[о]любьци, прозорливи безаконници, прокѹдници, скотосквернител[и]: єгда боудет мѣсть ихъ ѿ Га̑, скончаетьс[ѧ] жреч[є]ство. тогда въздвигнет Гс̑ жерца нова, ємоуже вса словеса ѿкрыютсѧ, и тъ сътворитъ соуд праведныї на земли въ долготѹ дний. взыд[є]ть звѣзда[49]) на нб̑са ꙗки ц̑рю просвѣщающ свѣтъ разѹма въ слнци дни, и възвеличитъ с[ѧ] по вселенеи до вшествиѧ єго. тъ свѣт[и]ть на землю и ѿйметь всякѹ

*) Далї пропускаємо 13 рядків полеміки з Жидовином.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тмѕ ѿ нб҃сныа, и боудет миръ по всей земли, нб҃са възвеселатсѧ
въ тъ дн҃ь и земл҃а възрадѕ҃ётсѧ и блата взыграютсѧ[50]) ѻ немь,
нб҃са ѿверзѕ҃тсѧ и ѿ домѕ слава прид[е]ть нань, ст҃ый съ гл҃смъ
ѻц҃мь и слава Вышьнаго реч[е]тсѧ ѡ немь, и дх҃а[51]) разѕма ст҃ни
почіеть на немь водою. тъ дасть величество Гн҃е сн҃мь его прав-
доѭ в вѣк, и не боудет пременьї емѕ до вѣка к род и род и ст҃ни
его. страны ѕмножатсѧ в разѕмѣ на земли и просвѣтятсѧ
бл҃гдтью Гн҃ею, Иѣль ѡхѕ҃деѥт неразѕмний, потемнеѥть в печали
ст҃льства его. и ѡхѕ҃деѥть всякъ грѣхъ, беззаконнїци престанѕ҃ть
въ зло, праведници почіѭть ѻ немь, ибо тъ ѿверзеть двери райс-
кїа҃ и приставит прѣтацеѥ копиѥ Ѧдамѕ, и дасть ст҃мъ брашно
ѿ древа жизни.[52]) дх҃ъ правдьї боудет в них же, Сатана скаж[е]ть с[а] ѿ него; дасть власть чад[о]мъ своймъ ходит[и] по
лѕкавым дх҃мъ. възвеселит сѧ Гѣ ѡ чадехъ своіхъ въ вѣки
вѣкомъ. тогда възрад[ѕ]ѥтсѧ Ѧврам, Ісакъ, Іаковъ и ѧзъ
възвеселю сѧ и вси ст҃ий ѻблекѕ҃тсѧ бъ правдѕ. и нн҃ѣ, чада моа҃,
слышасте, ізберите себи [sic!] ѕбо ил[и] свѣтъ или тмѕ, ілн закон Гн҃ь ил[и] дѣла вражіа҃, и вса, елико[53]) заповѣдах вамъ.

„Єгда ѕбо поаҳъ женѕ к҃. и н҃. лѣт, ѥіже имѧ Малха, и зачепши и роди, и прозвах имѧ емѕ Герсан, ѩко на земли нашей пришелци бѣхом, Герсинь бо пришлець тоа҃[54]). видехъ бо ѡ нѣмь, ѩко нѣс[ть] въ первомъ чинѕ. Кад роди сѧ въ лѣ. лѣт[о] на
въсточе сн҃чнемь роди.[55]) видех же в виденїи, ѩко посред[и] дѕбъ
вышних стоѩше всего събора, тѣмь прозвахъ имѧ емѕ Кад,
еже ѥсть начал[о] величества и строеніѥ. и третей род[и] Мерерию м҃. лѣт живот[а] моѥго. и ел'маже болезнью род[и] мт҃и его,
и прозва и Мерарий, ѥже ѥсть горесть моа҃. и той самъ ѕмирасѧ.[56])
и Ѡхавефь въ ад҃-є лѣт[о] родис[ѧ] въ Єгипте, славенъ бо бѣх
тогда въ брат[ї]и моѥи. и поатъ Гирсанъ женѕ и род[и] сѧ
ѕ неа҃ Ломний и Сеней. и сн҃ве Каафове: Ѧврам, Ісахаръ и Хеврон
и Ѻзель, и сн҃ве Маріинни: и Моѱл и Моус. и въ са҃ лѣт[о]
поа҃ть Ѧврам Йѻгавед дщерь мою҃ совѣ женѣ, ѩко въ ѥдинъ
дн҃ь род[и]ста сѧ. тои [и] дщи моа҃ н҃. лѣт вѣкаста,[57]) єгда вни-
дох въ землю Ханаѡню, и ї-ю и н҃. лѣт вѣх, єгда ѕвих Сѕхема
и д҃ї. лѣт чтител вѣхъ Гѣи, к҃. лѣт сам поих совѣ женѕ. и м҃.
лѣт внидох во Єгипет, и се ѥсте чад[а] моа҃, третей род. Йѡсиф
въ р҃ н҃ї. лѣт[о][58]) моѥго ѕмре.

„Нн҃ѣ, чад[а] моа҃, войте сѧ Гд҃а Бд҃а вашег[о] всимь ср҃дцемь
и ходите въ простот[е] по всемѕ законѕ ѥго. наѹчите же се и вы,
чада моа҃, книгамъ, да имеют[59]) разѕмъ въ всем житии своем,
почитающи пр҃но закон бж҃ь. и всякъ иж[е] разѕмеет законъ бж҃и

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

и̑ чстенъ боудет, и̑ нкс[ть] страненъ аще аможе и̑дет, и̑ много дрⷭг паче племени своег[о] стажет си книгиⷨ и̑ въсхотѧт мнозии ѿ чл҃къ работати е̑мⷭ и̑ слышати законъ ѿ ⷭстъ е̑го. створити[60]) же правдⷭ, чада моа̑. на земли, да ѡ̑бращеть[61]) ю̑ на н҃бсехъ, и̑ вскы̑ чти[62]) въ дш҃ахъ вашихъ бг҃а, да пожнет[63]) ꙗ̑ и̑ ѡ̑бращеть[64]) ю̑ в живот[е] вечнѣмь. аще ⷭво сѣ̑ть[65]) зло, всмк мⷭтежь и̑ печаль пожнет.[66]) вы̑ же, чад[а], моудрость стажит[е] въ страсѣ бж҃и̑ съ тирⷯнѣмъ: аще[67]) вⷭдеть плененїе̑, гради[68]) ѡ̑пⷭстеютъ и̑ злат[а] и̑ сребра и̑ всесъжеженїе̑[69]) погы̑бнет, мⷭдраго ж[е] мⷭдрости никто ж[е] можеть ѿнат[и], но токмо ѡ̑мраченїе̑ грⷯховное и̑ ѡ̑слепленїе на[70]) кѣ[ри] ѿ бл҃городства. тогда боудет емⷭ рать ѿ ратник, на чюжеи̑ земли ѿчина и посред[и] врагъ твоихъ[71]) ѡ̑бращеть сѧ. аще л[и] кто прилепит сѧ ⷭченїю̑ и̑ мⷭдрости, то състолникъ[72]) цр҃мь, ꙗко ж[е] и̑ брат нш҃ь цⷯломⷭдрїи̑ Ѩсифъ".

И ѿвⷯщаша ж[е] сн҃ве Левгиине къ ѡ̑цю̑ гл҃це: „пред Гм҃ь ходихом" [73]). „послⷭх да боудеть Бж҃, ємоуже ѡ̑вещасте сѧ дн҃сь и̑ послⷭси анг҃ли его и̑ послⷭси вы̑ ѡ̑ словесих оустъ всⷯх".[74])

И̑ тако преста Левгиⷨ заповедаⷨ сн҃мъ своимъ и̑ простре носⷯ свои̑ на ѡ̑дре своемь и̑ ⷭспе и̑ приложи сѧ къ ѡ̑ц҃мь своим, живъ лⷯт р҃. и̑ лз҃. и̑ положиша в ковчезⷯ, последи же погрⷯбоша в Хевроне близъ Яврам[а], Ѩсак[а], Ѩакова. Левгиⷨ сн҃ъ Ѩаковль, г҃. сн҃ъ [Лиинъ], жены Ѩаковли.

[1]) vac. [2]) дод. гл҃а [3]) возрастаⷨ [4]) въздрала [5]) дод. ꙗко [6]) vac. [7]) злато [8]) местъ [9]) недовⷯдⷯнїа [10]) vac. 11—11) vac. [12]) Бг҃а [13]) vac. [14]) бг҃скихъ [15]) vac. [16]) имам [17]) Гевала [18]) Явима [19]) планицю [20]) дод. аг҃ли нⷯсныи̑ и возрадоваша сѧ. сно҃ во ѿдⷯжю видⷯвше [21]) вⷭсиноу [22]) на ѡ̑полчение [23]) то ꙋко [24]) дод. цр҃ь [25]) дод. ноко [26]) оу̑сты нх [27]) сломъ [28]) оу̑пражнѧ сѧ [29]) имⷯющю [30]) возложатъ [31]) наведоут [32]) племѧ ваше [33]) vac. [34]) срамь кⷯчным ѿ [35]) vac. [36]) Яврама ради [37]) Исаака [38]) нашихъ [39]) прельстите сѧ [40]) погⷭбите [41]) имⷯнивше [42]) праведных словеса [43]) дод. коудоут [44]) дод. не [45]) каше чⷭто [46]) дод. паки [47]) плачи [48]) к седмю же седмиⷨ [49]) дод. его [50]) дод. и̑ разꙋмъ Гⷭнь пролиⷮⷭ на землю ꙗкы вода морскаа и̑ аг҃ли славы Гⷭнѧ възыграютсѧ [51]) дх҃ъ [52]) животнаго [53]) дод. разоумⷯ [54]) творитсѧ [55]) vac [56]) оу̑миряше [57]) бⷯхъ [58]) дод. живота [59]) имⷯете [60]) сътворите [61]) ѡбращете [62]) всⷯкы̑те [63]) пожнете [64]) ѡ̑бращете [65]) сⷯете [66]) пожнете [67]) ꙗко аще [68]) гоадⷭ [69]) все стажанне [70]) vac. [71]) своих [72]) дод. коудет [73]) дод. к законѣ его. и реч[е] Левгиⷨ: [74]) словесⷯх вашихъ

Варіанти виписано з Тіхонравова op. cit. I, 158—174.

4. Завѣт Ѩудин о̑ мⷭжⷭстве.

Въписанїе̑ словес Ѩудин, єлик[а] гл҃а сн҃мъ своим прež[е] ⷭмр҃твиа̑ своег̑о. събравше сѧ прид[о]ша к немⷭ, и реч[е] и̑мъ:

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

„чада моꙗ, си преж[е] смр҃тиꙗ моегѡ скажю вамъ дѣла моꙗ. дх҃-и быхъ сн҃ъ ѡц҃ю моемѹ. Лиа ж[е] мт҃и моꙗ прозва мѧ Июдѹ гл҃ци: ісповѣд[а]ю сѧ Гв҃и, ꙗко дасть[1]) дх҃-и сн҃ъ. борзо вѣхъ неподвиженъ[2]) въ ѕностї моеи, ꙗко мѫжество моє в первыхъ[3]) бѧше. и быхъ ж[е] бѣстръ ногама и силенъ тѣломъ и на множ[е]ства ратныхъ не въздрьжахъ мышца моеꙗ и разбихъ твердость града не покарающаго сѧ ми. тѣмьж[е] видѧше ѡц҃ь мой Їаковъ, ꙗко агглъ Крѣпкаг[о] помагаетъ ми. и послѹшахъ же въ всѣхъ словесѣхъ ѡц҃а моегѡ и чтѧхъ мт҃рь и сестрѹ мт҃ри моꙗ. и быхъ ꙗко възмѫжахъ, и ѡц҃ь мой Їаковъ късхвали мѧ гл҃ѧ: цр҃ь бѹдеши ѕправлѧꙗ въсѣмъ. и дасть ми Гс҃ь блг҃дть къ всѣхъ дѣлѣхъ моихъ на поли ж[е] и в домѹ. вѣдѣ ꙗко постигохъ лании, ємь ю сътворихъ ѡбѣдъ ѡц҃ю моемѹ. серны имахъ спостїзлꙗ и все ежє бѧше на поли имахъ; кобылѹ дивию спостизлꙗ имахъ, ѕкротихъ, и лва ѕбихъ, измѫхъ козли из зѣвъ ємѹ. мечѹ[4]) имъ за ногѹ свергохъ с брега, и всякъ звѣръ иже сѧ ѡбратиш[а] на мѧ, растергнѫхъ [sic!] аки пса. дивиꙗго вепрѧ гнавъ варивъ ег[о] и тѣкохъ и разбихъ его. рись в Хевронѣ въскочи на пса; имъ за ѡпашь вергохъ и и разби сѧ въ пред[ѣ]лѣ Газы. вола дивиꙗго ꙗдѹща нивѹ имъ за рогъ и крѹгомъ ѡбертевъ и раздраживъ повергохъ и ѕбихъ.

„Єгда придоста два цр҃ѧ хананейска къѡрѹжена на пастѹ[5]) и мноѕи люд[ї]є с нимь, ѧзъ єдинъ тѣкъ на цр҃ѧ Ѧѕра, снѫсѧ с нимь, в лыста его ѕдарихъ и ѕбихъ и. и дрѹг[а]го цр҃ѧ Тафѹє седмца на конї ѕбихъ и и тако всѧ люд[и] его разгнахъ. Ѧхора цр҃ѧ гиганта, моуж[а] стрелающаг[о] стрелами с пред[и] и с зад[и] на кони, взем камень ѯ. литрь вергъ вдарихъ в конь его и ѕбихъ и, и бракосѧ съ Ѧхоромъ два час[а] и ѕбихъ ег[о] и на две части пребихъ цѣлъ его и носе его. и єгда съвлачахъ с него брона, и се и. мѫж под[о]бни ємѹ начаша брати с[а] съ мною. ѕпратакъ ѕбо свитѹ свою рѹкою моею, каменїє меща на на д. ѡ них ѕбихъ, а дрѹзи ѡ них ѕбежаша. а Їаковъ ѡц҃ь ѥшь ѕки Єлисад[а] цр҃ѧ цр҃мь, гиганта силою в҃. лакот. напад на на трепет, и престаша борю[ще] сѧ с нами. тѣм же бес печали бѧше ѡц҃ь ѥшь к ратѣхъ, єгда ѧзъ бѣхъ с брат[ї]єю моею, видѣ бо в вид[е]ний ѡ мнѣ, ꙗко агглъ силенъ помагаетъ м[и] въ всемъ, ꙗкож[е] не покарати с[а], и хребет ны даꙗше рать паче сикимьскиꙗ. ѳполчик сѧ с брат[ї]єю моею прогнахъ ѧ. мѫж и ѕбихъ ѡ нихъ с. моуж и д. цр҃и, и възлезохъ по стѣнѣ и дрѹг[а] два цр҃ѧ ѕбихъ и тако свободихъ Хеврона, взѫхомъ всь плѣнь цр҃ьскъ. и ѡтѹдѹ идохом на дрѹгыи градъ твердъ и крѣпокъ ѕѣло и нездобь пристѹпен, претѫщь ны смр҃тью. азъ ѕбо и Гадъ пристѹпахове ѡ въстокѹ къ град[ѹ],

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Рѣкимъ ж[е] и Левгий ѡ западѣ[а]. и мнѣвше, иже на стѣне, ꙗко мы два єсве, ѵзрѣвшас[а] на ны. и тако тай брат[ї]а моꙗ съ всєх странъ кольѣ вбивше възлезоша на градъ, и клезоша къ граду, и невѣдоущимъ имъ, и приꙗхом градъ[6]) ѡстриємъ меча, и въ сонъ къбегъшаꙗ запалиша[7]). єгда пойдохомъ, моуж[и] фафѣдъстий и[8]) поꙗша полонъ ѥнькъ и продаша сѣмъ ѥнимъ. съвъкѣпившес[а] с ним[и] на Фафѣꙗ придохом и тѣх ѵзбихом и градъ запалихом и все єж[е] к нем приꙗхомъ.

„Єгда бѣхъ на водах Хожикъскых.[9]) иж[е] къ Йѡ. прид[о]ша нанькъ[10]) бранью и съвъкоупившес[а] ѳдолехом[11]) и тѣхъ ѵзбихом, ѡ сонма имъ помощники ѵзбихом и не дахомъ им сход[а], ꙗко прити к намъ. и иж[е] ѡ Мехира придоша к намъ[12]) ꙗко[13]) в пят[и]и дньк, ꙗкож[е] приат[и] плень. и пришедшимъ нанькъ[14]) с крепкым мечемь и не ѡбѣꙗхом их. ꙗко бѣше множ[е]ство силных в них, ѵзбихом ꙗ преже даже не взидоша на верхъ. и ѣже[15]) придохом к градѣ ихъ, жены их метахѣ каменїе на ны с верхѣ горьї на нейже бѣше градъ. и скрывше с[а] азъ и Семѥѡнъ с сада вариховѣ на версѣ, вск градъ прокѣдихом. и потомъ повѣдаша ны глас: град цр҃скыи҃ с вои великым[и] к намъ! азъ ѣво и Данькъ приложивше с[а] къ Ѧмореѡм' ꙗко помощници их влезохомъ в градъ йхъ. полѣноци ж[е] пришедший брат[ї]и нѣшей ѡтворихом крат[а] имъ, и всѣ ꙗже в них прокѣдихом, и всѣ ꙗже в них приймше, ѓ. стѣны их ѡборихом и к Фамнѣ приближихом, иж[е] бѣхѣ вси сосоуд[и][16]) цр҃ьстий. тогда ѣкарѣем разгневахъ сѧ и ѣстремих сѧ на нѧ на верхъ, ѡни ж[е] метахѣ прашами каменїемь и стрелами. и аще не бы҃ Данъ брат мой помоглъ ми, то ѣбили мѧ бышѧ. придохове ѣво на них съ ꙗростїю, и пробегоша вси прошедше йнемъ поутем, и молише с[а] ѳцю моѣмѣ, и створи миръ с ними, и не сътворихом имъ никоѥгож[е] зла, но сътворихом ꙗ данникы҃ и възвратихом имъ вск плень

„И възградих азъ Фамнѣ, а ѡц҃ь мой Равайль. двемадесѧтма лѣт быхъ, єгдаже быс[ть] брань си и бѣх[17]) на ней, боящис[а] мене и брат[ї]а моꙗ. бѣхѣть же ми скоти многи и имѧхъ ж[е] старѣйшаго пастоух[а] Ѥрама Ѳдоламитꙗнина. к немоуже пришед видех Карсавѣ[18]) цр҃ѧ Ѳдоломитьска. и створи ми питвѣ и ѣмоли мѧ и дасть ми дщерь свою Висѣѥ жене, та ми род[и] Йра и Янана[19]) и Соломa[20]), ꙗже ѡба бесчадна ѣмори Гѣ. Соломь ж[е] живъ быс[ть] и чад[а] его вкї ѥсте. ни-ть же лѣт сътвори миръ ѡц҃ь нш҃ь съ брат[о]мъ своимъ Исавомъ и сѣве ѥго с нами. по пришествии нашемь ѡ Межюречьꙗ ѡ Лавкїи скончавши с[а] нї. лѣт, въ м҃. лѣт[о] живот[а] моѥго прид[е] на ны Исавъ брат

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ѡ҆ц҃а моегѡ [с] людми тажкыѧ и҆ кр҃пкыѧ, и҆ паде л҃ком Ѩковлим Ѩсаковем[21]), и҆ взѧт бы[сть] мр҃твъ в горѣ Ѧсирѣ, и иди на кони и҆ раме[22]) ѕмре. мыж[е] гнахомъ сн҃въ Ѩсаковъ. вѣже и҆ град[23]) железнъ и врат[а] медѧна, и҆ не възмогохом власти въ нь. и҆ ѡ҆сѣдши ж[е] борѧхом сѧ с ними, ꙗко не ѡ҆твориша до к҃-ти дн҃ий. и҆ зрѧщим имъ принесох виничиѥ и҆ цитъ на главѣ моеи҆ и҆ поидохъ бьемь каменїемь ꙗк[о] три литри, и҆ шед оубихъ д҃. силных ѡ҆ них. и потом вшедше рѧвимъ и҆ Гдъ ѕбиста и҃нѣх с҃. тогда просит[и] начаше ѕ нас мира и҆ бывше съ ѡ҆ц҃мъ нш҃им' приꙗхом дань на ныи҆[24]) и҆ быша дающе намъ пшеницю кринъ ф҃. масла меръ ф҃. вина мехъ ф҃, дондеж[е] сни[до]хом въ Єгипет. и҆ потомъ Ѩръ сн҃ъ мои҆ приведе[25]) женѕ собѣ Фамарѕ ѡ҆ Межѕречьи҆, дцерь Ѧрамовѕ. бе же Ѩръ л҃кавъ и҆ не брежаше Фамарьї, ꙗко не бѧше ѡ҆ землѧ Ханаѡ҃нѧ, и҆ а҃нглъ Гн҃ь ѕби ѥго въ к҃-ю҆ ноць, и҆ той не позна ѥ҆ꙗ по л҃кавъствѕ мр҃ви єг[о], не во хотѧше ѡ҆ нем҃ имет[и] чад[а]. въ дн҃и чертожныꙗ вневестихъ ю҆ Ѧѕнанѕ, к҃-моу сн҃оу моемѕ, и҆ тъ проказньстве[н] не позна ѥ҆ꙗ[26]), быс[ть] с нею҆ л҃кт[о]. и҆ єгда запретихъ ем[ѕ] съближити, и҆ ѩспоусти сѣмѧ на землю по заповеди мр҃ви своеꙗ, ѩво и҆ тъ ѕмре въ проказньстве. хоте же и҆ к҃-емѕ сн҃оу Ѩсиломѕ дати ю҆, но жена моꙗ Висѕꙗ[28]) не дасть ми, враждоваше бо на Фамарѕ, ꙗко не бѧше бо ѡ҆ дцерей Ханаѡ҃нъ, но ꙗкож[е] и҆ та[29]). вѣдѧх ж[е] азъ, ꙗко л҃кавѣ естъ племѧ Ханаѡ҃не, но мѣсль ѕностьнаꙗ ѡ҆слепи ср҃дце моѥ. и҆ видевъ ю҆ шюменьскыѧ в питии виннем, прельстихъ сѧ и҆ впадох к ней. та не соуцѕ мнѣ шедшю[30]) поꙗ Силомѕ женѕ моюѧ[31]) ѡ҆ Ханаѡ҃нѧ землѧ; ѕвед[е]къ же єж[е] сътвори, проклѧхъ ю҆ к болезни ср҃дца моѥго, таж[е] ѕмре в л҃кавьстве сн҃ъ своих. по словесих же сих въ вдовъстве сѣщи Фамарѣ по двою҆ л҃кт[ѕ] слышавши, ꙗко въсхожаш[е][32]) стрицї ѡ҆вець ѕтваривши сѧ ѕтварїю братнею҆ седе пред градом [в] вратех. законъ бо аморейскъ: вдаѥмѕю посажати къ блѧд седми дн҃ии пред братьї. ѕпилъ сѧ ѕбо азъ на воде Хозивъсте не познах ѥ҆ꙗ ѡ҆ пьꙗньства, и҆ прельсти мѧ до брат[а] ѥ҆ꙗ[33]) ѕкрашенїем ризъ ѥ҆ꙗ, и҆ приклонїв сѧ к ней рѣхъ: прид[ѕ] ли к тобѣ? и҆ рече: что ми даси? и҆ дахъ ѥ҆й жезлъ мои҆ и҆ поꙗсъ и҆ ѕвасло цр҃ьскоѥ. єже[34]) приближих сѧ к ней, зачат; не разѕмехъ же, єж[е] створих, тѣхъ ѕбиют[35]). пѣщьши ж[е] ѡ҆таи҆ вѣри ѡ҆срамисѧ. призвавъ ж[е] ю҆ слышах єже в таине словеси, ꙗже лежа[36]) с нею в пьꙗньстве моѥмь гл҃хъ, и҆ не могох оубити ѥ҆ꙗ, ꙗко ѡ҆ Г҃а быс[ть]. гл҃хъ бо, єгда како въ прельсти сътворих ѡ҆ ѝноꙗ вземши вѣрьї, и҆ не приближих сѧ к ней[37]) и҆ до живот[а] моѥго, ꙗко поносъ сътворих си

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

въ всѣмь Їѳ҃ли. соущиі бо въ градѣ гл҃хѫ: да не боудет въ вратех прибѣгшествоующи, ꙗко ѿ иноꙗ страны пришедша, но седела ес[ть] въ вратѣх. и азъ мнѣх, ꙗко никто же разѣмѣ [sic! зам. разѫмѣ], ꙗко влѣзох к ней.

„И потомь придохом въ Єгупет къ Їѡсифѫ глад[а] рад[и]. мц҃. лѣт вѣхъ, и оц҃. лѣт жихъ тамо. и ѥдинѣ єж[е] гл҃ю вамъ и заповѣд[а]ю вамъ, чада моꙗ, послѫшайте Июды ѡц҃а вашего и сохраните всѧ словеса[38]) моꙗ, ꙗк[о]же твори[ти] всѧ правдꙑ Гс҃а и послѫшати заповеди бж҃ꙗ. и не ходите в слѣд помыслъ всѣх[39]) ни к замышлений злоѫмыꙗ всего[40]), в прозорьстве ср҃дца вашег[о], ни хвалите с[ѧ] силою дѣлъ ѫности вашеꙗ, ꙗко и се ѥсть лѫкаво пред Бг҃омъ. токож[е] и азъ хвалѧ с[ѧ], ꙗко к ратех не срете мене жена красне, рѫгах сѧ Рѫвим[ѫ] моемѫ братѫ ѡ Бале женꙑ ѡц҃ю моемѫ, и дх҃ъ завистныі и блоудныі ѡплетъстесѧ[41]), дондеж[е] впад[о]хъ к Висѳ҃ к Хананитѧнины и к Фамарѣ к невесте сн҃ѹ моѥго. и гл҃хъ тестеви своемѫ, да сѧ свѣщаю съ ѡц҃мь моимъ и тако поимѫ дщерь твою. и показа ми ѡ имени[42]) дщери твоеꙗ[43]) злат[а] множ[е]ство бес числа, бѧше бо цр҃ь. и тъ ѫкрасївъ ю златом и висеромъ сътвори намъ пиръ на вечери ѡ доброте женъ. И вино прекрати ми ѳчі и ѡмени ми ср҃дце похот[ь]. и възлюбихъ ю и падох и престѫпихъ заповеди Гс҃и и заповед[и] ѳц҃ѣ своиⷯ, и похъ ю женѫ, и възда ми Гс҃ь помышленїа ср҃дца моѥго, ино не порадовахъ сѧ ѳ чадех ѥꙗ. и нн҃ѣ, чада моꙗ, не ѫпивайте с[ѧ] виномъ, ꙗко вино развращаѥть ѫмъ ѡ истинꙑ и влагает гнѣвнѫю мꙑсль и приводит на прелесть ѡчи. дх҃ъ бо блѫдныі[44]) ꙗки слѫжителѧ на похот[ь] имае оумѫ. ино двоѥ се превращаѥть моць чл҃вчскѫю: аще бо пьѥть до пьꙗньства, то в мыслех скверных смѫщает ѫмъ на блѫдъ и ражжизает тѣло на совокѫпленїѥ и бываѥть похотѣмь виновна, творит грѣхъ, не срамлѧѥтсѧ. тако ѥсть блоуд, чада моꙗ, ꙗко пьꙗный никогоже срамлѧѥтсѧ. се бо и мене прелсти не срамлѧти с[ѧ] множества въ вратѣх, ꙗко въ ѡчию всѣх приклонихсѧ к Фамарѣ и створихъ грѣхъ великъ и ѡкрыіхъ покровъ нечс҃тотꙑ сн҃ѹ моимъ. пивъ вино не ѫвоꙗхсѧ заповеди бж҃ꙗ и похъ женѫ ѡ Хананеи. смыслъ бо ѥсть треке пиюцимъ вино, чад[а] моꙗ, и то ѥсть смыслъ пиюцимъ вино: дондеж[е] имает разоумъ, да пиѥтъ; аще л[и] пременет ѫставъ сеи, внидеть къ ѫста ѥго дх҃ъ прелестьныі и створит пианомѫ бестѫдно гл҃ти и безаконновати и не срамлѧти с[ѧ], но хвалити с[ѧ] бесчестиѥм. мнѧцю сѫщю добро, блѫдѧ и ѳбличаѥмь не покараѥ гьс[ѧ], бесчинно не срамлѧѥтсѧ. аще бо и цр҃ь ѥсть, кто[45]) ти блѫдит ѳбнажаѥмь

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

и цр҃ства испад[а]ѣть поработивсѧ блⷭженїю. ѧки и азъ wбнажихъ сѧ wдахъ жезлъ мои, ѣже ѥсть ⷭтверженіе моемⷭ племени, и посохъ мои ѣже ѣсть сила, и вен҃ць, [ѣже] ѥсть слава цр҃ства моего. ибо покаꙗвсѧ w тѣхъ винъ и мсе не вкⷭсихъ и до старости, и всѧкого веселиꙗ не видехъ. показа ми аг҃лъ бж҃и, ꙗко до вѣк[а] любо цр҃мь любо ⷭбогым женьї wбладают: w цр҃ѧ wемлютъ славⷭ, w силнаго моць, а ⷭбогаго въ ⷭбожестве сетноѥ ⷭтверженїѥ. съхранит[ѥ] оубо. чад[а] моа, ⷭста[46]) виноу, сѣть ⷭбо в нем д҃. дс҃и лⷭкаꙋ и: помышленіе, злораспаленїе, блⷭженїе, мерзости прибытокъ. ибо пьет[ѥ] вино то весело съ страхом бж҃имъ сѫщеса[47]). аще л[и] в веселиі wстⷭпит бж҃и страхъ, то ⷭбо бⷭдет пїанство, приходит бесрамиѥ. се же, гл҃ю, не зле пьет[ѥ], да не съгр҃шитъ в мале которе и клевете и к престоуплениі заповед[и] бжа҃ погыбнет[ѥ] преже времені всего[48]). ибо таины бжа҃ чⷭчскы[49]) ꙗвлѧет вино, ꙗкож[ѥ] и азъ заповед[и] бж҃ы, таины Ꙗкова оц҃а моего ꙗвихъ хананетенинї Висⷭѣ, ихже реч[ѥ] бг҃ не поведати. и рати имате,[50]) ꙗко винно бывает кино. заповед[а]ю вамъ, чада моа҃: не любите сребра ни взирайте на доброт҃ женьскⷭю. азъ бо сребролюбиемь и красотою прельстихъ сѧ на Висⷭѣ Хананитининⷭ: видѣхъ азъ ꙗко въ дво[и] ѥго, сего рад[и][51]) воудеть племѧ моѣ в мерѣзости, и поймⷭ[52]) мⷭдрыꙗ мⷭжа w сн҃ъ моихъ съвратита и цр҃ство Июдино wхⷭдети сътворит, еж[ѥ] да ми Гⷭ в послⷭшаниі wц҃ь моихъ. никогда же оп҃ечалихъ к словесех оц҃а моего Ꙗкова, ꙗко все еж[ѥ] речаше, творѧх. и Ꙗвраам wц҃ь оц҃а моего блг҃ови мѧ цр҃ствовати въ Їлави[53]), и Исакъ такожѥ] облажи мѧ. толмиж[ѥ] ꙗже азъ виде, ꙗко зменивъ[54]) встанет цр҃ство. и ⷭвидех бо w книгъ Ѥноха праведнаго, ѥлика зла сътворит[ѥ] к последныа҃ дн҃и съхраните сѧ, чад[а] моа҃, w блⷭженіа҃ и сребролюбиа҃, послⷭшайте Июдьї оц҃а вашего, ꙗко то лишаѣть закона бж҃ыа҃, ослепї[т] помысли дш҃евныа҃, прозорⷭствⷭ навчает и не wставит мⷭжа помиловати ближнаг[о] своег[о], но ⷭжесточить дш҃ю его w всего добра, и обоиметь ѣго въ трⷭдехъ и болезнех и wиметь w него сонъ, и скончает плоть ѣго, и мл҃итви бж҃и запинает, и блⷭвенїа҃ бж҃ыа҃ не поминаѣть, и пр҃кⷭ вѣщаю҆щⷭ не послⷭшает, и словес[ѥ] блг҃очⷭтна гнⷭшаѣть сѧ. двоѣмⷭ бо гр҃хⷭ противⷭ заповѣдемь Гⷭнимъ работаа҃, Ба҃ послⷭшати не может, ꙗко wслепи дш҃ю ѣго, дн҃ю аки ноцьюю скитаю҆тъ с[а], чада моа҃, сребролюбїѣмь кⷭмиром приводим, ꙗко въ прельсти сребра несⷭщаа҃ бг҃ы имеⷭю҆тсѧ и творити имеющю моѣ[55]) въ ⷭжасти власти. сребра рад[и] азъ изгⷭбихъ чада своа҃, и аще не бы покаꙗзнь тѣла моего и смотреніѣ дш҃а моеа҃ и мл҃итва Ꙗкова wц҃а моего, безъ чад бых

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

8мерлъ. Бѫ ѡць моихъ цедръ и мѧствъ и помилова мѧ, ꙗко в неразѵмехъ створихъ. ѡслепи бо мѧ кнзь прельсти, и не разѵмехъ, ꙗко чѣкъ, и ꙗки плот йстлихъ въ грѣсѣхъ. и разѵмехъ свою немощь, мнѣв сѧ непобежень быти. разѵмѣйте ѵбо, чад[а], ꙗко два дха ходита ѡ чѣче: йстинныи т[ъ] и прелестьныїй, и в сред[е] есть смыслъ ѵмныїй, и къ немѵже хощет преклонити с[ѧ]. йстинныи бо и прелестныи прекл[он]ѧетсѧ к персем чѣкѵ, и коежде своего познавает ѵ чѣка чнѣ.[56]) и нѣс[ть] врѣменї, в неже может оутайти чѣчско дѣло, ꙗко в перьсѣх кости[57]) его вписа стоꙗ[58]) пред Гмь дхъ йстин'ныи, послѵшествѵеть бо емѵ[59]) и ѡбличаѣть бо все, и възгараѣть сѫгрѣшивши[60]) ѡ своего срдца и възвести лица не может къ соудыи.

„Й нѣ, чад[а] моꙗ, възлюбит[е] Левгиꙗ, да пребоудеть, и не възносите сѧ над него, да не погыбнете. мнѣ дал есть Гѣ црство, а ѡномѵ жречество, и покори црство жречествѵ. мнѣ даеть ꙗже на земли, а ѡномѵ ꙗже на нбсехъ; елицимьж[е] есть выше нбо земли, толицимьж[е] есть выше жречество земьскаго црства, ꙗще не грѣхъ дѣлѧ ѿпадѵть Гѣ и ѡбладань бѵдеть земьскым црством. и в[61]) того паче ж[е] тебѣ йзбра Гѣ, приближати сѧ имъ и ꙗсти трапезѵ емѵ и начатькїи плод[о]въ снвъ. ты ж[е] боудеши црь Йꙗковль и боудеш]и] ꙗко морѣ. ꙗко бо в немь праведнии и непра[вѣ]днїи стражють, ѻви пленѧеми, ѡви багатеюще, ꙗкож[е][62]) и в тобѣ вск род Йїлвъ[64]): ѡви к вѣдѵ впадѵть пленѧеми, ѡви[64]) пленѧеми[64]), ѻви ѻбог[а]тѣють въсхытающе, ꙗко црствѵюще. и боудѵть ꙗки кити пожирающе рыбькї и чѣкьї[65]), сны свободныꙗ порабоотать, домы и села и пастивнькї въсхытѧт, и много телѣсъ бес правдьї ꙗкы вранове и стервоꙗдивькїꙗ птица насытѧтсѧ. и приспеют на зло в лїхоймьстве выїсѧщес[ѧ][66]) и бѵдѵть ꙗки ѿврати[67]) лжи, и пророци всѧ правдивькїꙗ проженѵть. наведеть же на нѧ Гѣ розорьї межи собою а рати частиї бѵдѵт въ Йїли. и въ чюжемь племени црство моѣ скончаѣть с[ѧ], дондеж[е] прид[е]т спсениѣ Йїлю до пришествиꙗ йстиннаго Бга, ꙗкож[е] ѵмолчати Йꙗковѵ в мирѣ и всѣмь странамъ. тъ схранить државѵ црствїꙗ моего до вѣка. клатвою же клят ми сѧ Гѣ не ѿнати црствиꙗ моего ѿ племени моего всѧ дни до вѣка. многаж[е] печал ми ѣсть, чада, безакониꙗ и чародеꙗниꙗ и кѵмирослоужениꙗ, иж[е] створить[68]) въ црствии въ чревѣ вълхвѵющим и последѵющимъ баꙗниѣмъ и вѣсом прелестныїмъ. и дщери ваша песнивица сътворит[е] и плясавица, и примесите с[ѧ] дерзостем ꙗзыїкъ. егож[е] ради наведеть Гѣ на вы гладъ и моръ и смрть и копиѥ, ѿмщающю пагѵвѵ и псомъ изъсаниꙗ[69]),

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

врагомъ и дрꙋгомъ поношенїе, погыбель и сеченіе и пред ѡчима ѩшима[70]) млад[е]нцемь пагꙋба и подрꙋжіемь смрть и имению начатокъ, храмꙋ бию запаленїе, земли прикꙋжа, вамъ самемъ работа въ ꙗзыцехъ. Издрежють ѡ васъ въ скопца женамъ своимъ, дондеж[е][71]) ѡбратит[е]ся[72]) въ свершене срдци кающе[м], ходяще въ всѣхъ заповѣдех бинхъ. и присетить васъ Гс мстью и изведеть васъ ѡ плененїа странъ. и потом възыдеть вы звезда ѡ Іакова в мирѣ, въстанеть чкъ ѡ племени моего аки снце праведное, ходи[73]) съ чкы въ правдѣ и въ истинѣ, и всякъ грѣхъ не ѡвращется в немь. и ѡвръзоутся имъ ѩвса излиати и дхъ блсвньѣ Ѻца и стго Дха. и тъ излиеть дхъ блчестьна на вы и боудете емꙋ сне в правде и поидет[е] в заповедех его первыхъ и последнихъ. тъ Фрасль Бга Кышняго, тъ истočникъ в животъ всякъ и плоть[74]). тогда просвѣтится скипетръ црьствиа моего и ѡ корени вашег[о] боудет коренъ[75]) и Фрасль, и из нея изыдет жезлъ правдꙋ ꙗзыкомъ, соудить и спсаеть всѣхъ призывающихъ Бга. и потомъ въсганет Авраамъ и Исакъ и Іаковъ въ жизнь, и азъ и братья моа, началници хорꙋгъвамъ в[а]шимъ[76]) въ Ѩли. боудет[77]) Левгий первое и второе азъ, ѣ-ее Іѡсиф, д-е Веньяминъ, е-є Семеѡн, ѕ-е Заꙋлон, и пото[м] всї въ Ѩли. блсвенъ[78]) Гс Левгиевъ[79]), аглъ лице его мене, и силы и славꙋ — Семеѡнъ, ѩво — Рꙋвимъ, земла — Исахаръ, моря — Заꙋлонъ, гори — Ѩсифъ, црквы — Веньямина, светило — Данъ, пица — Нефталима, снца — Гадъ, мсць — Асїра. и боудеть в люди Гнѣ ꙗзыкъ едінъ, и не боудеть к томꙋ дха прелестнаго вражиа, ꙗко предаетса пламени въ векъ бес коньча. и-ли в конча вселса[80]) в радости, въ ꙋбожестве Га ради ꙋмиравши възвꙋдятся в жизнь [и] ѡбратеѭть, в болезнь — възмогꙋть, къ алькбе — насыт[ꙗ]тся. и еленi Ѻсифови[81]) в веселиѩ, и ѡрли Ѩглви полетят в радости. а нечстиви възридаю, и грѣшнии въсплачють са, и вси люд[ї]е въсхвалят Га в векы. съхраните ꙋво, чад[а] моа, всь законь, ꙗко есть надежа всемь исправляющимъ поуть его.“

Си реч[е] Ююда р. дї. лѣт: „азъ ꙋмираю днсь въ ѡчиѭ всѣю,[82]) никто же да не погрѣбаетъ мене многоценною [sic!] одежею, ни чрева моего да не издымает, ꙗко тако имѣють црствующиѩ. и възнесете ма в Хеврон.“ и то рекъ ꙋспе Ююда, и створиша емꙋ сне по всемꙋ ꙗкоже заповеда имъ, и погрѣбоша и в Хевроне съ ѡчи его. Ююда снъ Іаковль д-й, Лиинъ д-й, жит же лѣт сто и деватнадесат.

[1]) Дод. ми [2]) борзоподвиженъ бѣх [3]) персѣх [4]) медведь [5]) паствинꙋ [6]) vac. [7]) запалъше [8]) vac. [9]) Хозникъскыхъ [10]) на ны [11]) дод. имъ [12]) на ны [13]) vac. [14]) на ны [15])

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ѥгдаже [16]) дод. ратнїи [17]) каѫ [18]) Карѣвѫ [19]) Ѩѹнана [20]) Снлома [21]) vac. [22]) нонїнраме [23]) дод. тѣмъ прнѣхомь и данникы [25]) поѣт [26]) проказньствнѣ позна ѥи [28]) Зисоуы [29]) Ханашнескъ ѣкоже и та [30]) шедши [31]) vac. [32]) въсхожю [33]) доброта ѥи [34]) ѥгдаже [35]) тѣмь оу҃бити ю҃ повелѣх, var. хотѣхъ оу҃бити ю҃ [36]) лежах [37]) дод. потом [38]) споѵѣсти [39]) вашнх [40]) вашего [41]) о҃плъчнстасѧ на мѧ [42]) много и҃мєнїа [43]) своєы [44]) дод вино [45]) vac [46]) оустав [47]) сѣмнаще сѧ [48]) вашего [49]) и человєчскым [50]) и мѣтєж [51]) ѣко двоих сиҳ ради [52]) и҃ко и҃ [53]) vac. [54]) и҃з мене [55]) и҃мѣющемоу ѥ҃ [56]) чр҃на [57]) въ пръсн и въ кости [58]) вписаѣ҃тъ с[ѧ] [59]) ѿкоѥмѫ [60]) съгрѣшнвын [61]) нко [62]) такоже [63]) чл҃ческъ [64]) vac. [65]) дод. дшерїи же чл҃ческых [66]) ко скосящесѧ [67]) Ѿвратитель [68]) створнтє [69]) изыд.нїє [70]) vac. [71]) дод. аще [72]) дод. къ Боу҃ [73]) ходм [74]) всякон плоти [75]) vac. [76]) нашнмь [77]) боудемъ [78]) и҃ бл҃гсвнтъ [79]) Левгнѭ [80]) и҃ в печали конца вселнсѧ въстаноут [81]) дод. потекоут [82]) вашею.

Варіанти виписано з Тіхонравова op. cit. I, 174—186.

5. Завѣтъ Сахаровъ о добромьи.

Кписанїє словес Исахаровъ. призвавъ сн҃ы своѧ и҃ реч[ѥ] имъ: „слышита чад[а] Исахара ѿц҃а вашег[о], внѵшайте словеса възлюбленаго ѿц҃а Исахара.[1]) азъ родїхсѧ ѥ҃. сн҃ъ ѵ Ѩкова мездроѭ[2]) мандрагѵръ. Рѵвимъ бо принесь ж[ѥ] мандрагоуръ с поля и҃ сретши Рахиль взят ѩ҃. плакаше же сѧ Рѵвимъ; ѡ҃ гл҃ск ѥ҃го и҃злѣзе Лиѧ м҃ти моѧ҃. сиж[ѥ] выхѵ ѩблока бл҃говонна, ѩже творитъ землѧ Ѧраматьска[3]) на версе подъ жреломъ водным. и҃ реч[ѥ] Рахилъ: не дамь ти и҃хъ, ѩко боудѵть ми въ чад мѣсто. бѣста же ѩблоцѣ двѣ. и҃ реч[ѥ] Лиѧ҃: не доволеѣ҃тъ ли ти, єж[ѥ] єс[и] поѩла моужа моѥ҃го, да или се хощеши взят[и]? ѡ҃наже реч[ѥ]: да боуди ти Ѩков сию нощь в мандрагоурѣ мѣсто сн҃а твоѥ҃го. реч[ѥ] же Лиѧ҃ к нѣи҃: не хвали сѧ ни величаи҃ сѧ сама, мои бо єсть Ѩковъ, азъ жена оу҃ность[4]) єго. Рахиль же реч[ѥ]: что ѵѵо, ѩко мене преже тебе възлюби, мене дѣлѧ работа ѻ҃ц҃ю моѥ҃мѵ дн҃. лѣт. да что ти створю, ѩко ѵмножи сѧ прелѣсть варил[5]) на земли, то ти не бы видела лица Ѩковля. не бо жена ѵѵо ѥ҃си тыї, но прелестью в мене мѣсто ввѣдена ѥ҃си и҃ прельсти мѧ ѡ҃ц҃ь мои҃ и҃ ѿкѣдѣ мѧ нощь тѵ и҃ не да ми видети ѥ҃го. аще бо быхъ тѵ была[6])... и҃ реч[ѥ] Рахиль: възми ѥ҃динѵ мандрагѵрѵ. [за] ѥдинѵ наймѵ сѧ ѥ҃динѵ нощь. и҃ разоумѣ Ѩковъ Лию, заченшю[7]) мене роди, и мьзды ради нарекох сѧ Исахарь. тогда ѩви сѧ Ѩ҃ковоу аѵгл҃ гл҃ѧ, ѩко чад[а] Рахиль род[и]ть, ѩко небреже сшествиѧ мѫжьнаго ѵзбра въздержанїє. аще бы Лиѧ҃ м҃ти моѧ҃ сближенїа ради ѿдала ѡ҃бѣ ѩблоцѣ, ѡ҃смь сн҃ъ бы родила; того рад[и] с҃. роди, а два Рахиль, ѩко мандрагоурь дѣлѧ посети ѥ҃ѧ Гѣ҃ вѣдѧше бо, ѩко чадо род[и]ти хотѧше съближити сѧ[8]) съ Ѩковомъ, а не похоти дѣлѧ. приложи же ѵѵо на ѵтрїа҃ ѿдати Ѩ҃кова, да възмѣть дрѵгѭю[9]), мандра-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

гѕрь ѕбо рад[и] ѕслыша Гѣ Рахиль, ꙗко хотѧвшимъ[10]) не ѩзгриже, но въдасть ѩ въ домь Гн҃ь, принесъши жертвѕ Вышнег[о] сѣщемѕ в то врѣмѧ.

„Ѥгда възмѕжахѕ [sic! зам. възмѕжахъ], чад[а] моѧ, ходѧхъ въ простотѣ ср҃дца ѝ быхъ дѣлатѣль ѻ҆ц҃емь моймь ѝ брат[ь]ѝ моѥѝ, ѝ приносѧхъ плод въ врѣмена ихъ. блсвѧше мѧ ѡ҆ц҃ь мой видѧ, ꙗко въ простоте ходѧхъ, не бѣхъ ленивъ в дѣлѣхъ моихъ, не зазорливъ, не завидьливъ ближнемоу, ни ѡ҆клевѣтах никогоже. ни похѕлих житьѧ чл҃кѕ, живый въ правости ѻ҆чию҆. того рад[и] лѣ. лѣт поѧхъ себѣ женѕ, ꙗко трѕд снедше[11]) силѕ мою҆, ѝ не развмѣх похоти женьскыѧ, но трѕд[а] рад[и] сонъ ми бываше. ѝ всегда радовашесѧ ѻ҆ простоте моѥѝ ѻ҆ц҃ь мой, ѥ҆же бо дѣлах всѧко ѻ҆вощьѥ, ѝ все первородноѥ ѝ первоѥ ѥреѻмь Гв҃и приносѧх, таж[е] ѡ҆ц҃ѕ, ѝ потомъ собѣ, Гоу҃ сѕбѕ[о] творѧше блг҃аѧ роукама моима. видѧше же Ꙗковъ, ꙗко Бг҃ помагаѥт простот[е] моѥѝ, всѧкомоу ѕбогомѕ ѝ печалнѕ подаваѧ земнаѧ блг҃аѧ правостию ср҃дца. ѝ нн҃ѣ послѕшалит[е] мене, чад[а], и ходите в простоте дш҃ѧ вашеѧ, ꙗко видѣхъ в васъ всѧко ѕгоженїѥ Гн҃е: простыѧ ѝ злат[а] не желаѥте, ближнего не ѻ҆бидите, пищь различних не ѩщете, свитамъ красным не хощете, лѣт долго не ѩщете жити, но токмо чаѥте волѧ бж҃ѧ. прелестни бо дс҃и ничтоже не ѕспеют ѥмѕ, ни во смотрите доброты женьскыѧ, да не житьѥмь скверним[е] ѕма своѥго, ни рѣвность в помысле ѥго внидет, ни зависть тлить дш҃ѧ ег[о], ни мѧтеж в простоте чюѥть. ходите же въ блг҃ости дш҃ѧ, все видит[е] в простот[е], не прiемлѧ ѻ҆чиѧ[12]) лоукавоу ѿ прельсти мирьскыѧ, да не видит[е] развращень заповѣдей Гн҃ь. храните ѕбо, чада моѧ, законь Гн҃ь ѝ простоте[13]) стѧжит[е] ѝ в безлобиѝ ходите не хоулѧще заповед[и] Гн҃ѧ и ближнѧго дѣлесъ, но възлюбите Гд҃а ѝ ближнѧго, ѕбг҃аго и болѧщаго помилоуите, полагаит[е] хребет вашь на дѣланїѥ ѝ дѣлаите дѣланїа земнаѧ, всегда дѣланиѧ дарьї с похвалѕю҆ [зам. похвалою] приносѧщи Гв҃и. ꙗко в перъвомъ род[е] плодовъ земных блсвить тѧ Гѣ, ꙗкож[е] блг҃сви[14]) всѧ сты҃ѧ ѿ Ꙗвела до нн҃ѣ. нѣс[ть] бо ти дана на[15]) часть разве тѕкости земньыѧ въ трѕдъ[16]) плод[о]въ[17]) земных. блсви мѧ, а Левгиѝ [ѝ] Їюда прослависте сѧ ѿ Гд҃а ѿ сн҃ъ[18]) Їаковлихъ, ѩбо Гѣ вселисѧ в нею҆ ѝ ѡ҆вомоу дасть жречество, швомѕ цр҃ство; тою слоушайте ѝ [в] простоте ѡ҆ц҃а вашего ходите. ѥще ж[е] ѝ Гад[19]) дасть сѧ погѕбити ѩскѕсы прїходѧщаѧ в Ѩ҆ѓли. видит[е], чада моѧ, ꙗко [по]слѣдняѧ дн҃и[20]) ѡ҆ставѧть сн҃ве ваши простотѕ ѝ прилепатсѧ к несытьствѕ, ѝ ѡ҆ставивший безлобьство въслед[ѕ]ють злотвореню, ѝ ѡ҆ставивши заповед[и]

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Гн҃а прилепѧтьс[ѧ] къ врагѹ, и ѡ҆ставивши деланїа въ слѣд пойдѹть лѹкавыхъ мысле[й]. их [зам. и] расѣютсѧ въ ꙗзыцѣхъ и раби боудѹти [sic!] врагом своим. и вы ѕво повед[и]те чадомъ своймъ, да а҆ще съгрѣшить, то скоро да ѡ҆братит [сѧ] къ Гоу҃, ꙗко мл҃ствъ єсть и и҆збавит и ꙗкоже възвратити с[ѧ] на землю их. ста и к҃. и в҃. лѣт є҆смь азъ и не ѕнѣдахъ на совѣ грѣха въ см҃рть: развѣе женьї своєѧ не познахъ и҆ноѧ, ни съблоудихъ въ глоумленїи ѡ҆чнемь, вина до смѧтенїа[21]) ближнаго не взелех [sic! зам. вжелѣх], льсти не быс[ть] въ ср҃дци моемь, лжа не и҆зыд[е] ѕстнама моим[а]. по всѣкомь ч҃а҆се печалне постонах и ѕбогоу подах хлѣба моего, и не ꙗдох єдинъ, и предѣла не разорих, бл҃очс҃тне сътворих въ всѧ дни моѧ, и҆стинѕ съделах, Га҃ възлюбих всею кр҃постию моею, також[е] всѣкого ч҃ка възлюбих паче чад своих. си сътворит[е], чада моѧ, и всѣкъ дх҃ъ вражий ѿвѣжит ѿ васъ, всѧ дѣланїа проныривыхъ[22]) ч҃ѣкъ не ѡ҆бладаєт[23]) вами, и всего дивнаго звери ѡ҆бладѣите ловитвѕ, и и҆мею҆ще с собою Ба҃ нѣснаго живѕща съ ч҃ѣкы въ простоте ср҃дца.“ и заповед[а] и҆мъ, да и҆знесѹть и в Хевронь и тамо и погрѣбоуть в пещере съ ѡ҆ц҃и его. и простре нозе свои и ѕмре[24]) добре, и всѧ ѕдьї цѣлыї и крѣпкыї, ѕспе сн҃мъ вечным. Исахарь сн҃ъ Иковль пѧтый и сн҃ъ Илиинъ е҃-и, и жит лѣт р҃кв҃.

[1]) възлюбленаа Бм҃ъ [2]) моздою [3]) Ярамьскаа [4]) оу҃ности [5]) прелестьно лоукавство ч҃а҆че. и а҆ще не бы прелесть варила [6]) дод. не бы то было [7]) и заченши [8]) съближи сѧ [9]) дод. мандрагѕроу [10]) и хотѣвши [11]) снѣдаше [12]) ѡ҆чию [13]) простотѕ [14]) бо Гвни [15]) ина [16]) трѕде [17]) дод. и ꙗко и ѡ҆ц҃ь нашь Іаковъ въ бл҃гословенїи земла и начатки плодовъ [18]) въ сн҃вехъ [19]) Гадѕ [20]) лѣта [21]) дод. не пихъ и [22]) проноривых [23]) ѡ҆бладат [24]) дод. въ старости [25]) дод. и҆мѣы.

Варіанти виписано з Тіхонравова op. cit. I, 186—189.

6. Завѣтъ Завлоновъ ѡ мл҃срди и ѡ мл҃стни.

Списанїе словесъ Завлонь, е҃же предасть сн҃мъ своим въ р҃. и дї. лѣт живот[а] е҃го, по двою лѣт[ѕ] см҃рти Ѝѡсифовѣ, и реч[е] к нимъ: „послоуш[а]ите мене, сн҃ве Завлони, внѣшите словеса ѡ҆ц҃а вашего. азъ єсмь Завлонъ, даръ бл҃ъ родителем своймъ. в рожденїе мое разбогате ѡ҆ц҃ь мой ѕкло ѿ пастви҃ньї[1]) и волѝ, єгда в пестрых жезлѣхъ прия҃ часть. не вѣдѣ, а҆ще съгрѣшихъ коли, развѣе в помыслений, ни помню, ꙗко безак[о]нїе сътворихъ, развѣе неве[д]нїа, е҃же сътворихъ на Ѡсифе, ꙗко и҆звестихъ си[2]) бра-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

т[ї]й моей не повѣдати ѡцю моемѹ бывшаго. плакахѫ ѡтаи многыї дни ѡ Иѡсифе, вѣхѫ бо ся брат[ї]й, ꙗко свѣщаша ся вси кѹпно: иж[е] повесть тайнѹ тѹ, то погоубимь и его ножи. токмо егда хотяхоу ѕбити, много ѡпослѹшах[3]) имъ съ слезами, да не сътворять безак[о]нїа сего. придоста бо Семеѡнъ и Гадъ на Иѡсифа съ гнѣвомъ, ꙗкож[е] и ѕбити. и падъ на лици своемъ Иѡсифъ глаше имъ: помилѹит[е] ма, брат[ї]а, ѕщедрит[е] любо[4]) Иꙗкова оца ншего[о], не възлагайте на ма рѹкъ вашихъ, ꙗкоже излиати кровъ неповинньѹю, ꙗко нѣсмь съгрѣшилъ к вамъ. аще л[и] съгрѣшихъ, то показаниемь покажите[5]) ма, брат[ї]а моа, а рѹкѹ вашею не приносит[е] на ма Ꙗкова ради оца ншего[о]. и егда глаше словеса си, в сожеженїе[6]) придох азъ, начах плакати и срдце мое раздреши ся къ мнѣ, и вск съставъ ѕтробьї моеа, дрежашес[а] ѕтроба съ дшею моею, плак[а]ше же ся[7]) и азъ съ Иѡсифомъ, рыдаше срдце мое и състави срдца моего и тѣло ѕжасоша ся, и не можахъ стоати. и видевъ ма плачюща ся по немь. ѡни же приходяще ѕбити его, забежа за ма моля ся имъ. ставъ Рѹвимъ [и] реч[е]: братьа. не ѕбиемъ, но въвержемъ и [в] единъ ѡ кладязиць соухиx сихъ, юже копаша ѡци нши и не ѡбретоша водьї. того бо рад[и] не повеле Гѣ быти водьї в нихъ, да боудет на съхраненїе Иѡсифѹ. и сътвори Гѣ тако, дондеже продаше Измаилитомъ. и цѣне бо Иѡсифове не причастихся, чада моа, но Семеѡнъ и Гадъ и брат[ї]а и братѹчади нши, и вземше цѣнѹ Иѡсифовѹ кѹпиша сокъ сапоги и женамъ своимъ и чадомъ, глюще: не изедим ея, ꙗко цѣна крови есть брат[а] ншего си, но распранѣемь расперемь е, ельма же реч[е], ꙗко црствовати ми есть на васъ, да видимъ, что есть сон его. того рад[и] въ книгахъ Еноxова закона пишет: не хотящего въставить семени братѹ своем[ѹ] да изѹютсѧ ѡнѹща и заплюютсѧ лица. брат[ї]а Иѡсифова не хотяша бо живота брат[а] ихъ, да Гѣ изѹ имъ ѡнѹщю, ею же ѡбѹшас[а] на Ѡсифа брат[а] своег[о]. приведше[8]) бо Егупеть изѹвени быша ѡ ѡтрокъ Иѡсифов[и]хъ вне братъ и тако поклонїшас[а] Иѡсифѹ по закон[ѹ] цра Фараѡна. не токмо поклониша с[а] ему, но и заплевани бїша вѣс чина [sic! зам. вес чина] падше пред нимъ. и тако посрамишас[а] пред Егуптѧнь. потомъ бо слышаса [зам. слышаша] Егѹптѧне вса злаа, иж[е] сътворихомъ Иѡсифѹ. тогда бо сѣдоша ꙗсти ѡни, азъ два дни и две ноци не ꙗх жала сий по Иѡсифе, и Юда не ꙗдяше с ним[и], преседяше бо 8 рва, ꙗко боаше с[а], ꙗко да не къскочивши Семеѡнъ и Гад ѕбьета и. и видевше мене не ꙗдѹща приставиша ма блюсти его, дондеж[е] проданъ быс[ть].

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

створиже в рове ѓ. дн҃и и ѓ. ночи и́ тако продань быс[ть] не ꙗдъ и́ слышавъ Роувим, ꙗко продаше, но шедшю ѣмꙋ ризꙋ си раздробивъ къпиꙗше гл҃а: како ꙁрю лице о҆ц҃а моего Ꙗкова! и́ взем сребро и́ гна въ слѣд кꙋпець, никтоже о҆брет[е], ѡ҆ставивше бо пꙋть великый и́[9]) стезями и́ стромиимьї близности дела. и́ не ꙗсть хлѣба [в] томъ дн҃и. пришед же Дань реч[е] емꙋ: не плачисѧ ни тꙋжи, ѡ҆брѣтоу бо, что реч[е]мьї о҆ц҃ю н҃шемꙋ Ꙗ҆кова. заколемь ножемь козлице ѿ козъ, помажемъ котыгꙋ Иѡ҆сифлю и́ реч[е]мьї: познай, ꙗце се свита сн҃а твоего Ѡ҆ѡ҆сифа. и́ сътвориш[а] тако, свита бо ѡ҆ц҃а нш҃его съвлекоша съ Ѡ҆ѡ҆сифа, и егда хотѧхоу продати, и́ ѡ҆блекоша въ сѣтꙋ вѣтхꙋ, в рабью. котыгꙋ же его держаше Семеѡ҆нь и́ не хотѧше ѣ҆а дати, хотевъ копиемь ѝздробит[и] его, гнѣваѧ сѧ, ꙗко живъ есть а не ꙁьбьень. въставши же вси нань, рѣша же мы кꙋпно, ꙗко ꙗце не даси, реч[е]мь, ꙗко ты ѣдинъ сътвори злое въ Иѣли. и тако дасть и́мь, и́ сътвориша ꙗкож[е] реч[е] Дань.

„И́ нн҃ѣ, чада моѧ, завѣщеваю вамъ хранит[и] заповеди Гн҃и и́ творити мл҃сть ближнемꙋ и́ мл҃срдие[10]) къ всѣмь, не точью къ чл҃ком, но и́ къ бесловесным. сихъ бо рад[и] бл҃гсви мѧ Гс҃, и́ всей брат[ї]и́ моеи́ [sic!] болѧци без болѣзни превыхъ. вѣсть ко Гс҃ когождо мьїсль. и́мѣйте мл҃сть къ ꙁтробе вашей, чада моѧ, ꙗко ѣже кто сътворитъ ближнемꙋ своемꙋ, тако и́ [Гс҃] сътворитъ ѣмꙋ. и́во сн҃ве брат[ь]ѧ моеѧ болѧхꙋ и́ ꙁмирахꙋ Ѡ҆ѡ҆сифа дѣла, ꙗко не сътвориша мл҃сти въ ꙁтробахъ своих, сн҃ве же мои́ без болѣзни съхранени бьіша, ꙗкож[е] вѣсте. и́ егда вѣхъ в земли Ханаа҃ни, в морихъ ловѧх ловит ѯ рьїбнꙋю Ꙗкова ѡ҆ц҃ю нш҃емоу, и́ мноꙁимъ ꙁтапающимь[11]) азъ безь кр҃ѣда превыкахъ. азъ первое сътворихъ корабль на плаване в мори, ꙗко Гс҃ дасть ми разꙋмъ и́ мꙋдрость, ѣже в немь. и поставихъ др҃во на зади[12]) ѣмꙋ и́ понавь распростроухъ на прав҃ѣ древ҃ѣ в сред[и], и́ вѣх в немь ходѧ по краемь лова домꙋ ѡ҆ц҃ю. дондеж[е] придохом въ Е҆гꙋпет, ѣ҆. лѣт ловѧхъ. лѣте же ловѧх, а зиме пасѧх с брат[ї]ею моею. егда же снид[о]хомъ въ Е҆гꙋпет, Ѝосифъ не помнь злобьї нашеѧ. егда же [зам. егоже] подражающе и́ вы, чада моѧ, любите др҃ꙋг др҃га и́ не помышлѧи́ злобьї кождо брат[а] своего, ꙗко то разлꙋчаѣть, и́ночество и́ сред[о]больство[13]) расскїпаѣт и́ дшꙋ смꙋщаѣть и́ и́менїѣ погꙋбляѣть. помышлѧѣть [зам. помышлѧйте] ѡ҆ кодах, ꙗко егда в кꙋпѣ текꙋть, то каменіе и́ древеса и́ землю и́ пѣсокъ носит; ꙗце л[и] на много разделит сѧ, земла покриѣть ѣ҆ и́ бꙋдет ꙁдобь прешѡ҆бидена; и́ вы ꙗце се разделит[е], боудет[е] також[е]. не разделѧйте сѧ на две части,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ꙗко все, ѥ́же ѥ́сть сътворит Гⷭ̃, старѣшинство ѥ́дино и҃мает. далъ ѥ́сть по двоима, раꙁмет[и] рꙋцѣ, нозѣ, но во[14]) всемьı ꙁдьı ѥдиной главьı[15]) послꙋшаѥ́ть. раꙁмѣхъ в писаниı о҃цъ моихъ, ꙗко разьı҆доша [зам. разыдѧтсѧ][16]) въ И҃и҃ли и҃ двоѥ́мꙋ цр҃ьствꙋ въслѣдꙋѥ́ть и҃ всѣкꙋ мерьзость сътворит, и҃во всѣкомꙋ кꙋмирꙋ поклонит се. и҃ попленѧть вьı҆ врази ваши, ѡ҆ꙁлобитес[ѧ] въ странѣхъ и҃ въ всѣхъ болѣꙁнехъ и҃ печалѣхъ. и҃ потом помаꙁꙋвшес[ѧ] покаи҆тѣ с[ѧ] и҃ възвратѧт[17]) вьı҆, ꙗко мл҃ствъ ѥ́сть и҃ добросердь и҃ не поминаѧ̀ излобъı҆ сн҃мь чл҃ческымъ, зане плот[ь] сꙋть и҃ дс҃и лꙋкавиı҆ прельщаютъ сѧ [зам. ꙗ̀] въ всѣхъ дѣлехъ. и҃ потом просвѣтитъ вьı҆ самъ въ свѣтѣ правдьı҆, и҃ възвратѧтьсѧ на землю свою и҃ ꙁрит[ѥ] Гⷭ̃ въ Ї҆ерслмѣ и҃мени рад[и] ѥ́го. и҃ пакы в лꙋкавьствѣ дѣлъ вашихъ разгнѣваѥ́тѣ и҃ и҃ ѿвержени боудет[ѥ] до времени конечнаг[о]. и҃ нн҃ѣ, чада моѧ̀, не тꙁжитѣ, ꙗко ꙁмираю̀ азъ, ни ѿпадаи҆т[ѥ] ꙗко ѡ҆хоудеваю̀. въскр҃снꙋ бо паки посред[и] и҃хъ аки властелинъ ѥ́динъ посред[и] сн҃въ ѥ́го, възрадꙋю̀сѧ посред[и] племени своѥ́мꙋ[18]), ѥ́лико и҃х съхранило законъ Гн҃ь и҃ заповеди ѿц҃а и҃хъ Завлона. и҃ на нечс̑тивыѧ̀ наведет Гⷭ̃ ѡ҆гнь вѣчныи҆̑ и҃ погꙋбит ѧ̀ до ро[до]въ. ѡ҆бач҃е в покои моѧ̀ а҆̑зъ тѣкꙋ аки о҃цъ мои҆, вьı҆ же бои҆тѣ сѧ Гⷭ̃ Бⷭ̃ своѥ́го всею дш҃ею своєю̀ и҃ всею̀ крѣпостию̀ всѧ дн҃и живота нш҃его[19]). аще л[и] кто не внимаѥ́ть моихъ словесъ, наведет на на Гⷭ̃ ѡ҆гнь вечныи҆̑". то рѣкъ сномъ добрым [ѕспе] и҃ положиша и҃ сн҃ве ѥ́го в ковчезѣ, послѣди же възнесъше и҃ в Хевронъ и҃ погрѣбоша и҃ съ о҃ци ѥ́го. Завлонъ сн҃ъ Ї҆ѡковль с̑-и҃, сн҃ъ Лиинъ с̑. жит лѣт р̑. дї҆.

[1]) паствиною [2]) и҃ꙁвѣстихсѧ [3]) молихсѧ [4]) люковъ [5]) накажѧте [6]) сожалениѥ [7]) плакахъ сѧ [8]) пришедше [9]) и҃доша [10]) дод. и҃мѣите [11]) дод. в мори [12]) вежи [13]) срьдобольство [14]) со [15]) главѣ [16]) разыдетес[ѧ] [17]) възвратить [18]) своего [19]) вашего.

Варіанти виписано з Тіхонравова op. cit. I, 190—194.

7. Завѣт Данов ѡ҆ ꙗрости и҃ ѡ҆ лжи.

Написаниѥ́ словес Дановъ, ꙗ̀же реч[ѥ] [сн҃омъ] своимъ на послед[о]къ дн҃ий ѥ́го въ рк҃ѣ. лѣт[о] живот[а] ѥ́го. съꙁвавъ ѡ҆ц҃ьство своѥ́ реч[ѥ]: „послꙋшит[ѥ] сн҃ве Данове словесѣ моєг[о], вънмит[ѥ] гл҃и ꙁстъ моих, ѡ҆ц҃а вашег[о]. и҃скꙋсихсѧ ср҃дцемь моим и҃ въ всѣмь живот[ѥ] своєм, ꙗко добро ѥ́сть и҃ бл҃гоꙁгодно и҃стинна с правдою̀ творениѥ́мь, ꙗко вражии ес[ть] лжа и҃ гнѣвъ, всѣ҆̑ злобѣ бо чл҃кьı҆ оучить. и҃сповѣдаю̀ дн҃ь, чада моѧ̀, ꙗко въ ср҃дци

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

моѣмь мыслмъ ѻ смрти Йѻсифовѣ, моужа блг҃аго, йстиннаго, й рад[ѻ]вах сѧ ѡправданїй[1]) ѥго, ꙗко паче нас ѡц҃ь ѥго люблмш[ѥ], дх҃ъ бо завистньїй й пагѕбньїй гл҃ше ми: й тьї ѥси сн҃ъ Їаковль. й[2]) дх҃ъ вражий помагаши [sic!] ми гл҃м: възми мечь сей[3])! се ѥстъ дх҃ъ враждньїй, иж[ѥ] бѧше понѕжаѧ мѧ. аки рись блюдѕщи козлица, тако й азъ блюдох Йѻсиф[а]. но Бг҃ ѻц҃а моѣго Їакова не вда в рѕци мои, да ѡбрѧщю ѥго єдиног[ѻ], ни дасть ми сего безаконїѧ створит[и], да не рассыплютсѧ вї. скипетри въ Йг҃ли. й нн҃ѣ, чад[а] моѧ, се азъ ѕмираю, й истиною гл҃ю вамъ, ꙗко аще не схранит[ѥ] сами себе ѿ дх҃а лживаго й гнѣвнаго, и аще не възлюбите йстиннь҃ї й мл҃рдиѧ, то погыбнет[ѥ]. и ѡслеплени[ѥ] ѥстъ въ гнѣве, чада моѧ, й нѣс[ть] кто видѣ лица въ йстиннѣ, ꙗко аще йли ѡц҃ь йли м҃ти аки ратникъ имает ѧ. йли аще й брат ѥсть, не вѣсть; й аще пр҃рокъ ѥсть Гн҃ь, то преслѕшаѥть с[ѧ]; й аще праведникъ ѥсть, не видит, дрѕга не знаѥть. ѡбѧзаѥть[4]) дх҃ъ гнѣвливыи сетми прелестнымі й ѡслепляѥть ѥстественый ѡчи й лжеѭ ѡмрачает ѕмъ ѥго й свои видъ подавает емѕ, на него ж[ѥ] възложит ѡчи свои в ненависти срд҃цьнѣи. й даѥть емѕ срд҃це на брат[а] своѣго в завистї. лѕкавъ бо ѥсть гнѣвъ, чад[а] моѧ, йбо в самои дш҃и самъ бываѥть, дш҃а й тѣло свое творит, гнѣвнаго дш҃ею же ѡбладаѥть, подает телѣси силоу свою, да сътворит все безаконнѣ; ѥгда сътворит дш҃а, ѡправдаѥть с[ѧ] сътвореноѣ, понеж[ѥ] не видитъ тѣмь же гнѣваѧ сѧ аще ѥсть силенъ, трегѕѕ силѕ имаѥть въ гнѣвѣ: ѥдинѕ ѕбо ѿ помощи слѕжащих, вторѕѭже бг҃атеством[5] поникаѥмь й ѡдолѣваѧ бес правдьї, третьѣѣ вещьноую имеѧ въ плоти й собою творѧ злоѣ. й аще ж[ѥ] й разболитсѧ гнѣваѧ сѧ, то сѕгоубоу имаѥть силѕ паче ѥстественьїѧ: помагаѥть ѥмѕ гнѣвъ всегда въ престѕплений. той бо дх҃ъ с ложею ходить ѡдесняю Сотонькї, да йзовица въ лжи боудѕть словеса[5]) ѥго. йбо не разоумеѥть силы гнѣвньїѧ, ꙗко сѕетна ѥсть, въ словеси бо разгнѣвит первоѣ, потомь же делесьї двигнеть гнѣвающагосѧ, ѡбидою малою възматеть ѕмъ ѥго, й тако въздвигнѣть в великый гнѣвъ дш҃ю ѥго. ѥгда ѕбо кто гл҃ть на вьї, то вьї не въздвизайте сѧ на гнѣвъ; й аще кто хвалить вьї акьї сты҃а, то не възноситес[ѧ] ни в веселиѣ ни въ славохот[ь]ѣ.

„Первоѣ бо ѡбеселит слѕхъ ти, потом поѡстротить ѕма разѕмети поваженїѣ; тогда разгнѣвався мнитсѧ самъ в правдѕ гнѣвавъ сѧ. ѥгда тщета йли пагѕба комѕ боудет, чада моѧ, не ѕжасайтес[ѧ], ꙗко тои дх҃ъ тако помьїшлят[и] творит погьїбающемѕ, да разгнѣваѥть с[ѧ] ѿ срд҃ца. ѥгда в бедѕ впадете во-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

лею ѝли неволею,[6]) не печалѫйтесѧ, ѿ печали бо въздвизаєт сѧ гнѣвъ съ лжею. єсть бо дволично золъ гнѣвъ, съ лжею смешаєтсѧ ѡба, да възмат[є]та ѕмъ. матѫщи же сѧ дш҃и часто ѿстѫпаєть ѿ нея г҃а ѝ ѡбладаєть єю врагъ. съхранѝт[є] ѕбо, чада моѧ, заповед[и] г҃ню ѝ законъ єго съблюдет[є], ѿстѫпите ѿ гнева ѝ възненавидит[є] лжа, да г҃ъ въселитсѧ во вы҃ ѝ бежитъ ѿ васъ врагъ. ѝ истинѫ гл҃ете кождо къ ближнемѫ своємѫ, да не впадет[є] въ враждѫ ѝ матежь, но боудет[є] в любви ѝмеюще б҃а мирна, не преможетъ васъ рад[и].[7]) възлюбит[є] г҃а въ всемь животе вашем ѝ сами сѧ въ ѝстинне ср҃ци. веде бо: в последнѧ дн҃ѝ ѿстѫпите г҃а ѝ възненавидите Левгиѧ ѝ на Юдѫ вполчите сѧ, но не възможет[є] противѫ ѝма, ан҃гл҃ъ бо г҃нь направлѧєть ѡба, ꙗко тема станетъ ѝл҃ь. ꙗко ѿстѫпите г҃а въ дх҃ъ злобных ходѧщи ѝ творѧщи мерзость ꙁъ҆ѣкомъ, блоудѧщи съ женами безаконны҃ми, ѝ въ[8]) проны҃рьстве дк҃лаю҆щимъ в васъ дх҃омь прелестным. разѫмехъ бо въ кн҃ѩгах ѥноха праведнаго, ꙗко кн҃зь ваш҃ь боудет Сотона, ꙗко всѣх дх҃овъ влѧженїѧ ѝ вы҃сокоѫмьѧ слоушати начноутъ ѝ год[и]ти ѝ сн҃омь Левгиѩным, ꙗкож[є] творит[и] ѝ съгрѣшати ѝмъ пред г҃мъ. ѝ сн҃ве мои҃ прилѣжаю҆щис[ѧ] боудѫтъ к Левгиѩном ѝ съгрѣшаю҆щи съ всѣхъ[9]) с ними. и сн҃ве Ююдини боудѫт в лихоѝмьстве въсхищаю҆щи чюжаѧ ꙗко л҃ви. того рад[и] ѿведени боудет[є] с ними в плень ѝ тамо прииме[т] всѧ ꙁаконї҃ єгѵпетскы҃ѧ ѝ все проказньство странно.[10]) ѝ тако възвративше с[ѧ] к г҃ви помиловани бѫдѫть.[11]) въведетъ вы҃ въ сн҃ню єго ѝ дастъ вы҃ миръ ѝ взы҃дет вы҃ ѿ племени Ююдина ѝ Левгиѩна спсенїє г҃не. ѝ тъ сътворитъ съ врагом брань ѝ зданїє победе[12]) дастъ ѡц҃ѥмъ нш҃имь, ѝ плень възмет ѿ врага дш҃а стых, ѝ възвратѧт ср҃дца дш҃а[13]) непок[о]ривых къ г҃ѹ. ѝ дастъ призываю҆щим єго миръ вѣчны҃ѩ, ѝ почиют в раѝ сн҃ѝѩ ѝ ѳ сн҃мъ ѝ новем Ѥр҃лимѣ възвесе[лѧ]тсѧ праведнѝѩ, ѩже єсть въ прославленіе б҃іе ѝ до вѣка. ѝ к томѫ не боудет Ѥр҃лимъ в запоѹсн҃іе ни пленитсѧ Ѥр҃лимль, ꙗко г҃ъ боудетъ посред[и] єго съ чл҃кы ходѧ сты҃ѩ Ѩл҃въ, ц҃рствы҃ в немь в смиренїѝ ѝ нищете, ѝ вѣрны҃ в него ц҃рствоват[и] начнет въ ѝстинне нб҃ны҃хъ.[14]) ѝ нн҃ѣ бойте с[ѧ] г҃а, чад[а] мои҃, внемлет[є] силами ѿ Сотоны ѝ ѿ дх҃овъ єго, молите с[ѧ] Бо҃ѹ ѝ ан҃гл҃ѫ, ѥмѫже єсте предани, ꙗко то єсть ходотаи҃ Бо҃ѹ ѝ чл҃комь ѝ ѡ мирѣ Ѩл҃вѣ, ѝ противѫ ц҃рствѫ б҃ію станет. того рад[и] тщитсѧ врагъ запат[и] всѣмь призы҃ваю҆щимъ єго, вѣрзетъ[15]) бо, ꙗко въ нь же дн҃ь вѣрзѐть Ѩл҃ь, скончаєтсѧ ц҃рство вражьѐ. тъ ан҃гл҃ъ миръ ѕкрѣпитъ Ѩл҃ь[16]) не класти ѥмѫ до конца въ зло. боудет же въ врѣмѧ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

безаконїа Їїлва ѿступивъ Гѣ ѿ нихъ минетъ въ їазыцѣхъ творящыа волѧ его. їако никто ж[е] ѿ аггль естъ точенъ емѹ, имѧ же его боудет въ всякомъ мѣстѣ Їїлвѣ и въ їазыцѣхъ сїсъ. блюдете с[а], чада моа, ѿ всякого дѣла вражиа и ѿвержете гнѣвъ и всякѹ лжѹ и възлюбите їстинѹ и мр҃диѥ. и елико слышасте ѿ ѿц҃а вашего, предадит[е] и вы чадомъ вашим, да приимет выї сїсъ странамъ, есть бо їстѣненъ, мр҃дъ, кротокъ и смиренъ и ѹча делѣсьї законъ бїй.[17]) ѿступите ѹбо ѿ всякоа неправдьї и прилепите с[а] к правдѣ закона бїа и боудете племѧ моѥ въ сїсенїѥ до вѣка. и погрѣбете мѧ близъ ѿц҃ь моихъ.“ и такъ рѣкъ ц҃лова и ѹсноу сномъ вѣчнымъ. и погрѣбоша и сѣкѣ его. и потом възнесоша кости его и положиша близъ Аврама, Їсаака и Їѣков[а]. ѻбач[е] пр҃рочеств[ов]а имъ Данъ, їако ѡставѧт[18]) ѹх и тѹжди боудѹть землѧ своеа и род[а] Їѯлва и ѻ҃чества своего и семени ихъ. Данъ сн҃ъ Їаковль ѕ҃., сн҃ъ Валїнь первьїи, житъ лѣт р҃. и кѣ҃. лѣтъ.

[1]) преданїи [2]) дод. ѿ тог[о] [3]) дод. и ѹбїи имъ Іѡсифа и възлюбить тѧ ѿц҃ь ѹмр҃шю емѹ. [4]) дод. бо [5]) дѣлеса, var. тѣлеса [6]) ноуждею [7]) рать [8]) дод. всякомъ [9]) въ всѣмъ [10]) странъско [11]) коудѣте [12]) даанїе покѣды [13]) vac. [14]) на їксѣх [15]) кѣсть [16]) Їїлю [17]) законѹ бїю [18]) дод. Бѣ

Варіанти виписано із Тіхонравова op. cit. I, 195—199.

8. Завѣтъ Нефталимовъ ѻ естественѣи бл҃гости.

Списанїе завѣта Нефталимля еже завеща въ врѣмена кончинь своеа к лѣт[о] рл҃. живот[а] своего. съшедшимсѧ сн҃мъ его въ ѕ҃. мц҃ь въ единьїи [дн҃ь] мц҃а здравѹ сѹщѹ емѹ, створи веч[е]рѹ емѹ[1]) и пит[ь]ѥ. и завтра егда възбнѹ и реч[е] имъ, їако ѹмираю. и не вѣровахѹ емѹ. и бл҃гла Гѣ, їако йзвѣсти имъ, їако в[2]) сиа ноши вечери ѹмрет, нача ѹбо гл҃ти: „послѹшайте, чада моа, сн҃ве Нефталимови, послѹшайте сн҃ве[3]) ѻц҃а вашег[о]. азъ род[и]хсѧ ѿ Балїї, їако хитростию сътвори Рахиль и дасть в себе мѣсто Балѹ Їѣковѹ, и при Рахили роди мѧ, и того рад[и] нареч[е]нь быхъ Нефталим. и възлюби мѧ Рахиль, їако пред нею родих сѧ. и ѥще млад[ѹ] сѹщѹ ми ловзаше мѧ гл҃ющи: абы ми видети брат[їю] твою ѿ чрева моего їакож[е] и тебѣ. тѣмже подобенъ ми быс[ть] всемь Їѡсиф по бл҃вленїю Рахилинѹ. а м҃ти ми есть Бала дщи Рѳфиѳна, брат[а] Деворина, доилица Ревецина, їаже ѥдиномѹ дни роди сѧ[с] Рахил[и]ю. а Рѳфи[11]) ѿ рода Якр-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

а҃мла Халдеа҃нинъ бг҃очт҃ивъ, свобода и҆ добра род[а], и҆ плененъ
быс[ть] Лаковѡ.[5]) и҆ да є҆дина҄ рабѹ своѥ҆ жене, и҃аж[е] роди дщерь,
и҆ створи и҃ма є҆и Зелфа и҆ по и҃мени веси є҆го, в нейже плененъ
быс[ть]. и҆ тогда роди Валѹ гл҃а: кромѣ спѣха моє҆го дщи.
є҃иж[е] бо родившюсѧ приимше сесецѣ хоте ссати. и҆ єльма легокъ
бѣх ногама и҃ако є҆лень, Влѹчи ма҄ ѡ҆цъ мой Ѩ҃ков и на всѧкъ
посолъ и҆ вести носити, и҃бо аки а҃нглъ ма҄ бл҃гви. и҃ако[е] горнь-
чарь весть съсѹдъ колко требоу҆ет҃ь, противѹ томоу҆ вземлет кала,
також[е] и҆ Гѣ дш҃и творит подоволь тѣло и҆ по силе телесней
и҆ дх҃ъ влагаѣ҆ть и҆ нѣс[ть] лише коѥ҆гождо третьа҄ча҄ часть власа.
в мерѹ бо и҆ в число и҆ в равность вся тварь възноситсѧ. и҆ ик[о]
же вѣсть горьнычаръ коѥ҆мѹждо сосѹдѹ что гонѣеть, тако и҆ Гѣ
вѣсть тѣло колко доволѣѣ҆ть въ бл҃гоѥ҆ и҆ колко[6]) въ злоѥ҆, и҃ако[7])
твари и҆ всѧкоа҄ мьїсли и҃ако не вѣсть Гѣ. всѧкомѹ бо чл҃кѹ по
подобию҆ є҆го и҃ако же оу҆мъ є҆мѹ, тако и҆ снага є҆го; и҃ако[е] ср҃дце
є҆го, тако и҆ ѹста є҆го; и҃ако[е] ѡ҆ко є҆го, тако и҆ сонъ[8]) є҆го; тако
дш҃а є҆го, тако и҆ слово є҆го и҃ли в законъ Гн҃ь, и҃ли в законь вра-
жий. и҃ако[е] разлѹченїе межи свѣтомъ и҆ тмою҆ виденїемь и҆ слы-
шанїемь, тако разлѹченїе межи свѣтом[9]) моужем и҆ мѹжемь,
женою҆ и҆ женою҆, и҆ нѣс[ть] рѣци, и҃ако въ є҆диномъ лици и се
є҆мѹ є҆сть подобно все. въ чинъ сътворилъ єсть Бг҃ъ добрѣ: е҃.
съставъ главе[10]) чл҃кѹ, приложены ж[е] и҆ главныа҄ власьї на лѣпотѹ
ей и҆ славѹ, и҃ако[е] и҆ ср҃дце на моудрость, чрево на рассѣженїе
сырицю, тѣло[11]) на зданїе, селезеню на гнѣвъ, крѹчинѹ на въра-
ждоу, слѹхъ на смѣхъ, и҆стелеси[12]) на все хѹдожество, стень[13])
на силѹ, ребра на схраненїе, чресла на крѣпость и҆ прочее. тако
ѧво, чада моа҄, да бѹдѹть вся дѣла ваша вчинена въ страсе бо҃и,
и҆ ничто ж[е] не строа҄[14]) не творите в прозо[р]стве ни без времени
их. и҃ако[е] аще реч[е]ши ѡ҆кѹ не[15]) слышати не может, тако и҆ вы
[въ] тмѣ не можете творит[и] дѣлъ свѣтлыхъ. не тщитес[ѧ]
в лихоймьстве и҆стрети[16]) дѣлъ вашихъ, ли въ словесех тщих
срамлю творит[и] дш҃амь вашим, и҃ако в молчании дш҃а чт҃а и ср҃дца
разѹмеѣть Боу҆ держат[и][18]) и҆ ѿметати волю дь҃аволю. сл҃нце
и҆ мц҃ь и҆ звездьї не и҆зменяѭть чина своѥ҆го; тако не и҆зменаи҆те
закона бо҃а҄ в бесчиний дѣлъ вашихъ. ѩзыци прельстивъшис[ѧ]
и҆ ѡ҆ставивше Га҃ погоубивше чинъ свои҆ и҆ въследоваша каменїю
и҆ древѹ шедше въ слѣдъ дѹховъ лестных; вы ж[е],[19]) чада моа҄,
разѹмевше въ ѹтвержений земла и҆ морѣ и҆ въ всѧкомъ чюдо-
творении Га҃ сътворившего всѧческаа҄, да не бѹдеть всѧческа҄ и҃ако
Содома,[20]) и҆же и҆змениша чинъ своеа҄ вѣци. також[е] и҆ бодрий
и҆змениша чинъ свои҆, и҃аж[е] проклавъ[21]) в потопе и҆ [без] плод[о]въ[22])

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

повеле быт[и]. тѣмь ж[е] и̂ гл҃ю вамъ, чада моа̂, а̂ко раз8мѣхъ в писанїих Є̂ноховехъ, а̂ко и̂ вы҃ ѿст8пите ѿ писанїа̂ Г҃спа закона, ходящи по всемь безак[о]нїемь страньскым, и̂ створит[е] по всем8 проньрьствомь содомьскым. и̂ наведет Г҃ь на вы҃ пленєнїє и̂ работаѣта тамо врагом вашимъ, и̂ всемь ѿзлобленїѣмь и̂ печалию̂ поживет[е], дондеж[е] ѿхъдить Г҃ь всѣхъ васъ. єгда же ѿхоудеѣте и̂ скончаѣтесѧ, ѡ̂братитес[ѧ] и̂ познаит[е] Г҃а Б҃а вашего, и̂ възвратите вы҃ [sic!] на землю вашю по мнозѣи̂ его мл҃ти. и̂ боудеть єгда прид[е]те на землю ѿц҃ь вашихъ, паки ѡ̂ставать[23]) и̂ съгрѣшать. и̂ рассыплет а̂ Г҃ь Б҃ъ̂ по лицю всеа̂ земла, дондеж[е] придет мл҃рдиѣ Г҃не, чл҃ъкъ творѧи̂ правд8 и̂ творѧи̂ мл҃ть къ всемь далнимь и̂ ближнимь.

„В лѣт[о] м҃. живота моѣго видехъ в виденї масла҃ичи8 на въстокъ Є̂врлма, а̂ко сл҃нце и̂ мц҃ь стоа̂ста. и̂ се Є̂сакъ ѿц҃ь ѿц҃а нш҃его гл҃а к намь: текше похватит[е] кождо вама, по силе противь, [и̂] ѣмш88мь [sic!] да боудет сл҃нце и̂ мц҃ь. потекохом вси в кѵпе, и̂ Левгиї а̂ть сл҃нце, Є̂юда сѧгъ а̂тъ мц҃а, и̂ възнесоста сѧ с нама. и̂ с8ри8 Левгию̂ аки сл҃нцю дасть сѧ ѣмь вѣ҃и̂ ф8никовъ в҃ї. Є̂юда бѣше свѣтел аки мц҃ь, под ногама ѣю̂ бѣше в҃ї. л8ць, и̂ притѣкоша сама, и̂ Левгиї и Юда взаста а̂ к собе. И̂ се 8нецъ на земли и̂мѣша два рога велика и̂ криле ѡ̂рли на хребте ѣго, и̂ хотевша а̂ти ѣго и̂ не възмогохом а̂ти[24]) ѣго[24]). и̂ постигъ ж[е] Ишсиф а̂тъ єг[о] и взыде с ними на вы҃сот8. и̂ видехъ а̂ко бых пришелъ тамо, и̂ се пїсаниѣ сѵ̃о а̂ки сѧ намъ[25]) гл҃ѧ: Ѧсири8, Мид8, Перс8, и̂ностранници, Хер8лкиї,[26]) Халдеи с8причастать[27]) си плень вѣ҃. скипетръ Иѵ̃левъ. паки по з҃. мц҃ь видѣхъ ѡ̂ц҃а нш҃его Їакова стоа̂ща на мори Намниистемь, и̂ мы҃ сн҃ве ѣго с нимь. и̂ се корабль и̂дѧше съ а̂дрина҃и, полнъ р8хла, без грѣвець и̂ кормьчиа̂. писано ж[е] бѣше на корабли: корабль Їаковль. и̂ реч[е] н҃ы ѡ̂ц҃ь: в[лѣ]земь ны въ корабль нашь и̂ є[гда] же влезохом, выс[ть] зима люта и̂ в8ра вѣтрана велик[а] и̂ ѿст8пи ѿц҃ь[28]) держа а̂дра и̂ мы҃ стражюще к поучинѣ несѧхомь сѧ. и̂ наполни сѧ корабль воды волнами потаплѧс[ѧ], а̂ко же стерти с[ѧ] ѣмь. а Ѡ̂сифъ в челнъ и̂збеже. разл8чихомъ же сѧ и̂ мы на дъскахъ десѧт[и]. Левгиї ж[е] и̂ Юда бѣста в кѵпѣ, рассыпашас[ѧ] вси в конца. Левгиї ж[е] о̂блексѧ въ кретице ѡ̂ всѣх нас молѧше с[ѧ] Г҃ви и̂ є[гда] же прѣста ст҃день, корабль прид[е] на землю а̂ки цѣль, и̂ се прид[е] ѿц҃ь нш҃ь и̂ в кѵпѣ веселѧхомсѧ. ѡ̂ба сна повѣдах ѿц҃ю моемь, и̂ реч[е]: подобаѣть сѧ томь събы҃ти въ врѣмѧ своа̂, много Иѵ̃лю подъи҃мшю. тогда рече ми ѡ̂ч҃ь [sic!] мои̂: вѣр8ю, а̂ко живъ ѣсть Ѡ̂сиф и̂ вижю,[29]) а̂ко при-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

читаєть и Гⷭ с нами. и плачаше[30]) глше: живъ єси, чадо мое Иⷭсиⷣ[е], но не вижю тебе и тьї не видѣ Иⷯкова родившаг[с] тⷯ. сътвориже плачь и намь ѡ словесехъ сихъ. и горⷯхъ ѕтробою, хотѣхъ повѣдат[и], ⷯко проданъ есть, но бошхъ бо сѧ брат[ь]ⷯ моеⷯ. и се, чад[а] моⷯ, възвѣстихъ вьї врѣмян[а] послѣдняⷯ, єже все кѕдет въ Иⷭли. вы ѕбо заповѣдалт[е] чадом своимъ, да сѧ приѡбщаютъ к Левгий и къ Июдѣ, Июдою бо въсиⷯетъ сⷭсъ Иⷭлвъ и ѡ том блгвит сѧ Иⷯковъ, ѡ скипетре бо того ⷯвитьс[ѧ] Бⷭъ живыⷭй въ нⷭсѣхъ и на земли сⷭсти плѣмⷯ Иⷭлво, и зберет стⷭтиⷯ ѿ ⷯзыкїх. ⷯще съдѣлает[е] дѣла[31]) добраⷯ, чад[а] моⷯ, то блвѧт вы чловци и аⷭгли и Бⷭ прославить с[ѧ] въ ⷯзыцех васъ рад[и], дїⷯвол ѿбежить ѿ васъ и Бⷭ възлюбить вы, и аⷭгли помогѕть вьї. ⷯко ⷯще кто чад[а] въскормит добре, памать имат добрѕ; тако и ѡ добродетели памѧт добра ѿ Бⷯ. а не творѧщог[о] добра кленѕтсѧ въ странах, тѣмь и дьⷯвол вселитсѧ вънь ⷯки въ свой сѣсѕдъ и всѣкъ зверь ѡбладаєть имъ, и Гⷭ възненави[ди]ть его. заповед[и] безаконньїⷯ[32]) сѕгоубьї сѕть, с хытростью свершлютъ сѧ. врѣмѧ бо съближенїⷯ съ женою єсть врѣмѧ въздерь[жа]нїе[33]) въ мⷯтвѣ его, и си две заповед[е] есть бжїⷯ, и ⷯще не боудета по чинѕ своемѕ, то грѣхъ прїнесета; тоже боудеть и ѡ дрѕгыхъ заповѣдех. боудет[е] ѕбо смыслена ѡ бⷸи мѕдрости[34]) вѣдѕще чинъ заповеди его и ѕстав всѣкого дѣла, да въı възлюбить Гⷭ.“ и много такоже заповѣдавъ волниⷯ[35]): да принесѕть кости его в Хеврон, да погрѣбоутъ съ ѡⷰи его, ⷯдъ и пи въ тихости дшⷯ, покри лице своє и ѕмре. и створиша сⷯве ємѕ по всемѕ єлико заповѣда имъ Нефталимъ ѡⷰь йхъ. Нефталимъ сⷯъ Їаковль и. сⷯъ Валинъ[36]) ѕ. житъ лѣт рлѕ.

[1]) имь [2]) но [3]) словеси [4]) Роуфен [5]) Лаваномь [6]) дод приходит [7]) дод. нѣс[ть] [8]) самъ [9]) vac. [10]) єѕствъ въ главѣ и шію приклѕпивъ къ главѣ [11]) дод. и чрево [12]) истѣсѧ [13]) стѣнь. vac. стега [14]) кѣ[с] строи [15]) vac. [16]) истлѣти [17]) дрѣзати [18]) дод. не так[о] [19]) да не боудѣте ⷯки Содома [20]) дод. Гⷭь [21]) ихъ ж[е] ради житїⷯ и потопѕ [22]) дод. Гⷯ [23]) vac. [24]) на немь [25]) Хелекен [26]) Сѕрїи причастать [27]) дод. ѡ нас [28]) дод ко всегда [29]) плача сѧ [30]) vac. [31]) ко аконньıⷯ [sic!] [32]) възѕдержанїⷯ [33]) ѡ Бⷭѣ и мⷯри [34]) моли ихъ [35]) Лїинъ.

Варіанти виписано із Тіхонравова op. cit. I, 199—205.

9. Завѣт Гадовъ ѻ ненавїстї.

Напис[а]нїе завет[а] Гадова, єго же гⷯа сⷯмъ своим в лѣт[о] ѓкй. живот[а] своєго. „азъ родихъ сѧ Иⷯковѕ и вѣхъ крѣпокъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ѻ паствинѣ: азъ хранѧх ноцью паствѕ. єгда прийдѧше ноцью левъ йли вълкъ йли рись йли мечка йли как[о]къ звѣръ на паствинѕ, спостигнѧхъ є̑го й ємъ за ногѕ рѕкою мѕ ѡ̑бертевъ раздражах й вержах им съ дка прострела и тако ѕбивах є̑го. Йѡсифъ же пасѧше [sic! зам. пасѧше] с нами до л̑. дн̑ий, й млад[е]нь сьї ѕгорѣ ѡ̑ зноѧ й въздрат[и] сѧ в Хевронь к ѡ̑цю нш̑емѕ й положи й ѕ себе ꙗко люблѧше є̑го. й реч[е] Иѡсифъ къ ѻ̑цю н̑шемѕ, ꙗко сн̑ве Зелвине й Калини йзакалают добренша й ꙗдат*) ѡ̑тли Роувима и Їоу̑ды. вѣд[е] бо, ꙗко йзѧх агнець йзъ оу̑стъ медведици й ѡ̑ноую оу̑морих й агнець заклах, ѡ̑ нем же печаловах сѧ, ꙗко не бы живъ йзѧхомъ є̑г[о]. й гнѣвенъ бых на Иѡсифа ѡ̑ словеси семъ й до дни преданиѧ є̑го въ Є̑гипет, й дх̑ъ гнѣвныи бѣ во мнѣ, и не хотех ни ѡ̑чима ни слоухомъ видѣти Їѡсифа: в лице наше ѡ̑бличи ны, ꙗко безъ Июды ꙗдахомъ пасомое. й все єлико гл̑аше ѡ̑цю й й̑мѧшеємѕ вѣроу. йсповѣдаю оу̑бо нынѣ грѣх мои, чада моѧ, ꙗко многажды хотѣх оу̑бити є̑г[о], ꙗко ѡ̑ всеѧ дш̑а гнѣвах сѧ нань, й за сны бо є̑г[о] приложих ненависть й хотѣх є̑го потерти ѡ̑ земла живыхъ, ꙗкож[е] потирает телець злак земныи. тѣмже азъ й Симеѡн продахове є̑г[о] Измаилѣтомъ на л̑. златицех, т̑. скрывша а к̑. показахове братїи наю, й так[о] лихоимьства ради совѣщахомсѧ ѡ̑ изгибели є̑г[о]. и Бх̑ ѡ̑цѣ моих йзбави є̑г[о] ѡ̑ роукѕ моеѭ, да не створю безаконїа въ Иг̑ли.

„Нынѣ слышите словеса йстинна, чада моѧ, єже творити правдѕ и вьсь законъ Вышнаг[о]. й не прелщаите с[ѧ] дх̑омъ ненависътны[м], ꙗко зол єс[ть] во всѣх дѣлѣх чл̑комъ. все бо єлико творите ненавидимымь, зло єс[ть]. й аще кто творит законъ Гн̑ь, то не хвалит є̑г[о]; аще бонт сѧ Бг̑ѧ й хощет правдѣ, то того не любить, истиноу хоулит, йсправлѧющемоу завираєть, клеветѕ целоует, прозорьство любит, ꙗко ненависть ѡ̑слѣпи дш̑ю є̑г[о], ꙗкож[е] й азъ зрѣх на Иѡсифа. сохранитес[ѧ] оу̑бо, чада моѧ, ѡ̑ вражды, ꙗко к самомѕ Гсви согрѣшати творит, не бо хощет слышати словес закона є̑г[о] ѡ̑ любви ближнаг[о] и Боу̑ согрѣшает. аще бо падет брат є̑г[о], то тоу̑ абие хощет повѣдати всѣмь й тщитсѧ, да ѡ̑соудитсѧ ѡ̑ нем й моучимъ оумрет. аще ли єс[ть] рабъ, то ѡ̑соудить й̑ к' Гн̑оу є̑г[о] й на всякоу печаль воздвижеть є̑г[о], како й бы оу̑морил. ненависть бо дѣ-

*) Далї картка рукопису видерта, і через се ми подаємо сю часть заповіта з друкованого тексту Тіхонравова, op. cit. I, 205—207.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

лаєт съ зависть, а ѿ добротворящих съ снагою слыша йли видѣ всегда болит. ꙗко бо й любящи мр҃твыя хощет ѿживити й ѿсоуженыя на см҃рть хощет возвратити, також[е] й вражда й живыя хощеть оуморити й мало согрѣшившимь не велит жити. дх҃ъ бо ненависътныи впомогаєт Сатане всегда въ см҃рть чл҃комъ, а дх҃ъ любовныи въ мл҃срдїи помогаєт закон8 бж҃ию въ спс҃нїє чл҃комъ. зло оу҃бо єс[ть] вражда, ꙗко частит беспрестани л҃жа гл҃ма на йстин8 й малаа велика творит, тмоу свѣт творит, сладком8 горкоє творит й клеветѣ оучит й гнѣв8 й рати й которою й в҃сь прибыток злобныи й ꙗда дїаволѧ наполнаєть ср҃дце. Се ѿ искоушениа гл҃ю вамъ, чада моа, да йжженет[е] ненависть дїаволскою й прилепите с[ѧ] к любви Гс҃ни. йстинна бо прогонит ненависть, смирениє погоублаєт враждоу, праведныи бо й смиреныи стыдитсѧ сотворити неправд8, не ѿ иного ѿбличаємь, но ѿ своего ср҃дца, ꙗко Гс҃ь смотритъ мысли. не ѿл҃лет моужа праведна, зане страха бл҃гаго ѿдолѣваєть ненависть, боа бо сѧ, єгда разгнѣваєт Гс҃а. не хощеть намь Бг҃ ни в помысле неправд8 створит[и] чл҃к8. се азъ послѣжде оувѣдѣх, єгда покаахсѧ ѿ Ишсифе. єже бо по бж҃ию исти*) нноє покаанию погѳбляєт ненависть й прогонїт тм8 й просвѣщаєть ѡчи й раз8мъ даєть д8ши й направляєть 8мъ на спс҃нїє. йхже нѣс[ть] навыкл ѿ чл҃къ, 8вѣсть ѿ покаанию. навѣде на ма Гс҃ь болѣзнь лдвейню, й аще не быша мл҃тва ѡц҃а моего Їакова, мала не изыд[е] йз мене дша моа. имьж[е] бо чл҃къ безаконѳть, тѣми й стражеть; имже бо ашe 8трова моа безь мл҃ти на Ишсифа, лдвеами стража безь мл҃ти ѡс8жах сѧ мц҃ь аї, єлико же врѣмѧ враждовахъ на Ишсид[а], дондеже продан быс[ть]. нѣнѣ, чада моа, възлюбит[е] кождо ближнаго своего й ѿимет[е] вражд8 ѿ ср҃дць ваших. възлюбите сѧ дѣломъ й словом, мыслїю дшевною. й азъ бо предъ лицемъ ѡц҃а моего мирно гл҃ахъ къ Ишсиф8, й йзлѣзшю ми дх҃ъ ненавистьныи ѡслепляше ми 8мъ й сматаше дшю мою ꙗкоже й 8бити его. възлюбит[е] 8бо др8гъ др8га ѿ сердца. аще кто съгрѣшитъ ѿ[1]) ср҃дца ктобѣ, рци ем8 с миромъ йзгнавъ ада ненавистныи, не держи лсти въ дши своеи. аще не поведавъ покаетсѧ, не брежи его; аще л[и] сѧ ѿмещеши[2]), не свари сѧ с нимь, єгда како кленьшю сѧ ем8 соуг8бо съгрѣшиши, да не слышит вы[3]) сваре чюжей тайны вашеа, да не възненавидевъ тебе вражд8 йли великъ грѣхъ сътворит ѡ тобѣ, ꙗко многаждыи лестью ѡгласїть тѧ йли ѡчар8ѣть тѧ зле приимъ ада. аще л[и] ѿме-

*) Відси йде далї текст Крехівської Палеї.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

цѣт сѧ и҃ ѕѣмнит сѧ ѡ҃бличаѣмь, то ѕмолчи, а не ѡ҃бличи єг[о]. а[4]) ѿмещаи҃ бо сѧ покаѣ҃т сѧ, ꙗкоже не съгрѣшити ѣ҃мѕ к товѣ, но и҃ почтеть та и҃ ѕбоит сѧ и҃ смирите сѧ[5]). аще л[и] вестѕденъ ѣ҃сть и҃ противлает сѧ злобою, и҃ тако прости ѿ ср҃дца и҃ даи҃же Бо҃ ѿмиренїѣ. аще л[и] кто паче васъ добрее спѣ҃ть, не печалѕете сѧ, но молите с[ѧ] зань, дабы свѣ[рше]не[6]) спѣалъ; и҃ ѡ҃ васъ бо печет сѧ таковыи҃. аще и҃ паче възнесет сѧ таковый[7]), не зави[ди]те помнѧще, ꙗко всѧкоі҃ плоти ѕмрет[и] єсть, Хсв҃и[8]) же хвалы прин[о]сити[9]) даюцемѕ добраа и҃ потребнаа чл҃комъ. взыщи соу҃д[о]въ Гн҃ь и҃ не престани, и҃ почитаютъ[10]) мысли твоѧ. аще л[и] кто ѡ҃ зла ѡ҃бг҃атѣѣ҃ть ꙗкы Сѧлъ стрыи҃ мои҃, не завидите, но ѕстава биѣ пождите. терпить бо ѥмѕ зло Бг҃[11]), да не коли покаѧв сѧ ѿстанет. аще л[и] бес покаѧниѧ прѣбѕдеть, то приимет мѕкѕ вѣчнѕю. смиреный бо и ненавистьныи҃ ѡ҃ всемь Гд҃ блг҃одарит, и тъ паче ѡ҃бг҃ат[е]ѣ҃ть всех, ꙗко не и҃мѣеть лѕкава зазора чл҃ска. и҃ ѿимет[е] враждѕ ѿ дш҃ь вашихъ и҃ възлюбит[е][12]) въ правдѣ ср҃дца.

„Повед[и]те же и҃ се и҃ вы и҃ чадом вашимъ, да почтѕть Іюдѕ и҃ Левгию, ꙗко ѿ тою въсиѧѣ҃ть вам Гс҃ и сп҃съ Ии҃лвъ. разѕмех бо, ꙗко на кончинѕ ѿстѕпят чада ваша ѿ него и҃ ѡ҃ всем лѕкавьстве и҃ въ ѡ҃злоблении и҃ в растлениѣ [sic!] боу҃доут пред Гм҃ь.“ и҃ мало помолчавъ реч[е]: „и҃ погребит[е] мѧ близь оц҃ь моихъ“. и҃ простеръ носѣ своі҃ ѕспе с миром. и по пят[и] лѣтех изнесосеюче [sic!] и҃ в Хеврон и҃ погрѣбоша и҃ тѕ. Гадъ сн҃ъ Іаковль д҃. сн҃ъ Зелфинъ первыи҃, живъ лѣт р҃. и҃ к҃. и҃ е҃.

[1]) vac. [2]) ѿмещет [3]) во [4]) vac. [5]) смиритсѧ [6]) скершенѣ [7]) тако и вы и [8]) Гсви [9]) приносите [10]) почиют [11]) злобъ [12]) възлюбите сѧ.

Варіанти виписано із Тіхонравова op. cit. I, 205—209.

10. Завѣт Ѧсировъ ѡ҃ двоюѡ҃ лицю и҃ ѡ҃ злобѣ и҃ ѻ҃ добродѣтели.

Написаниѣ завет[а] Ѧсирова, єж[е] гл҃а сн҃мъ своимъ въ р҃.кѕ. [лѣто] живота своѣго. єще здравъ сыи҃ гл҃а имъ: „послѕшаи҃те, чада моѧ Ѧсира ѡ҃ц҃а вашаг[о] и҃ все єж[е] ѣ҃сть[1]) пред Гм҃ь показаю[2]) вамъ. два поути дал єсть Бг҃ сн҃мъ чл҃ческим и҃ две мыисли и҃ два нрава и҃ две свершении, и҃ того дѣлма всего двоѣ. двоѣ єсть, коежде противно дрѕгомѕ: поути два добрѕ и҃ злѕ, в нею

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

же ѣсть двѣ мьїсле в персехъ нш҃ихъ рассѫжающи ѩма. аще ѕво дш҃а хощет на добро, все дѣло ѣа҃ ѣсть въ правдѫ; аще ѩ съгрѣшитъ, то скоро покаетъ сѧ, бл҃гаа҃ помьїслма҃, ѿмеща лоукавьство погоубитъ а҃вїе злое, йскоренит грѣхъ. аще ли в пронырьство, оуклонит мысль свою, то все дѣло ѣа҃ боудет в пронырьстве, ѩ ѿставивъ бл҃гое приймет злоѣ ѩ ѿкладанк[4]) врагом; аще ѩ добро что сътворит, на лѫкавьствие превратитъ. егда бо начнет ꙗко добро творит[и], ѩ на конци дѣла ѣго на злотворенїе ѿвратит, понеже скровище мысли ѣго ѿкладано ѣсть врагомь, ѣгда лѫкаваго дх҃а наполнить с[ѧ]. ѣгда ѕво дѫша дѣлающи реч доброѣ пач[е] злаго, ѩ конець дѣлѫ на злоѣ ведеи[5]), ѩ ѣсть чл҃вкъ иже не милѫет слѫжащаго ѣмѫ на злѫбѫ [sic! зам. злобѫ], да се ѣсть дволично, но враженно ѣсть. ѣсть чл҃къ любѧ ходящаго а҃ки ѩ самъ ѣсть в лѫкавьстве, ꙗкож[е] ѫмрети хощет[6]) въ зле[7]) ѣго рад[и]: ѩ ѿ семь ꙗве ѣсть, ꙗко дволично ѣсть, но все то зло дѣло. сѫщиа҃ бо любьї в лѫкавьстве крыюще ѣго в лѫкавьстве[8]) ѣсть ѩменемь аки добро, конець дѣлѫ приходит на зло. дрѫгий крадет, насилѫѣтъ, ѿѣмлеть, лихоимствѫѣ҃ть и милѫеть ницаго: дволично ѕво ѣсть ѩ се, но все вражиѣ ѣсть; лихоѩмьствѫа҃ ближнаго гнѣвити бг҃а҃. и вьїшнаг[о] клѣнеть [и] ѕвогаг[о] милѫѣ҃ть; заповедавшаго законь[9]) ѿслоушаѣ҃ть ѩ гнѣвит [и] оуб[о]гих милѫеть: дш҃ю сквернить, тѣло чт҃ит; много ѕбиваѣт ѩ рѣдьки милѫеть. ѩ се двилично [sic!] ѣсть, но все вражьѣ ѣсть. дрѫгыи прелюбы дѣѣ҃ть, блѫдить, [и] въздержитъ сѧ ѿ ꙗди; постѧ сѧ а зло творить; силою бг҃атьства многи привлачит, ѿ лихиа҃ злобьї творит заповеди: ѩ се двулично ѣсть. таковий елико[10]) ѣсть косматами ногами йсполѫ сѫть чт҃и, но въ йстинѫ неч҃ти сѫть. бг҃ъ въ книгах нбн҃ыхъ реч[е] тако: не бѫдете таци двулични при бл҃гт҃ию злобою, но при бл҃гостию[11]) ѣдиноѩ прилепите сѧ[12]), ѩ бг҃ъ почиваѣ҃ть в неи ѩ чл҃чи [sic!] жадѫть ѣа҃. ѿ злобьї ѿбегнет[е] побивающе дї҃авола въ бл҃гыхъ вашихъ дѣлесехъ, ꙗко двулични не бг҃ѫ но своимъ мыслѣмъ работают, да врагѫ оугодни бѫдѫть ѩ подобным чл҃комъ. добрий бо чл҃ци ѣдинолични; аще ѩ мнатсѧ ѿ двуличних чл҃къ съгрѣшающи, праведни сѫть ѕ бг҃а. мнѕи бо погѫблающь[13]) пронырливьїа҃, двоѣ творѧт дѣло, добро ѩ злымъ: [14]) все ж[е] ѣсть доброе, ѣлма злоѣ йскоренивъ погѫби[т]. ѣсть некто ненавидѧ [не]мл҃тиваго ѩ насилмаа҃ѩ в прелюбодействе постѫщемоу сѧ, и то ѣсть двуличенъ: все дѣло ѣго добро ѣсть, ꙗко подражаѣ҃ть г҃ѣ,[15]) не приѣмла мнимаго добра съ йстовымъ зломъ. йнъ хощетъ дн҃и добра видети съ блѫдникъı, да не ѿскверних тѣла ѩ ѳкалѫѣ҃ть дш҃а: ѩ се же двулично ѣсть, все ж[е] добро ѣсть. таковий

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

подобни соуть сернамъ и еленемъ, ꙗко боуи҃ми и мнимии сѫть, — нечи҃ти сѫть, но всемь чи҃ти сѫть. ꙗко в ре[в]ности бии҃ ходят ѕклонающи с[а] их же Бг҃ заповеда, ненавидя[16]), ѿречет, изгона злое̂ добростью. видите ли, чада, ꙗко двое̂ есть въ всемь, е̂дино противѕ единомѕ и коежде по[д] дрѕгимъ крие̂тсѧ, по[д][17]) дрѕгым[17]) въ твореній: лихоимьство в' веселій, пьянъство въ смеѧній, печаль въ брацѣ, пицю живот смр҃ть прие̂млет, словѕ[18]) бещестие̂, дн҃ь и ноць свѣт тмѕ; но всѧ та по днех соуть[19]) праведнаѧ. тѣм же и см҃рти вѣчнаѧ жизнь ждет, и нѣс[ть] рѣци йстинѣ лжа е̂сть ни правдѣ неправда, ꙗко всѧ йстина под свѣтом е̂сть, ꙗкож[е] всѧ подъ Бг҃омъ е̂сть. сиѫ всѧ йскѕсиѫ в животе моем҃ь и не прельстиѫ сѧ в[20]) животе[20]) моем҃ь[20]) ѿ истинѣ Гн҃а и заповеди Вышняго и взыскаѫ [в рукоп. взыскыѫ] всею̂ крѣпостию моею̂, ходя̂ единем лицемъ въ блг҃ыѩ. внемлет[е] ѕво и вы, чада моѧ, заповеди Гн҃а, единолично послѣдоующе йстинѣ, ꙗко двоично[21]) соугѕво мѕчит сѧ. ꙗко дѣлают злое̂ и съѡ̂бещают сѧ дѣлающимь, дх҃овъ прелестьныхъ подражающихъ, иже чѣкы подвижют сѧ. вы же ѕво, чад[а], закон Гн҃ь храните и не прие̂млет[е] злаг[о] аки добраго, но на сѫще добро взирающе и съблюдаи҃те по всемѕ [sic!] заповедемь Гн҃имь, в немь пребы҃ваю̂ще и в немь кончеваю̂ще, ꙗко конець чѣкъ показѕет правдѕ ихъ, ꙗвлѧѧ аг҃гломъ Гн҃имъ и Сатонины҃мъ. и е̂гда повелена быс[ть] дша̄ исходит[и], и стражеть ѿ непризнена дх҃а, емѕ же е̂сть работала мыслмьі и делесы злымьі; а̂ще е̂сть кротка, в радости позна аг҃гла мирнаго и ѕтишить[22]) ю в жизнь. не боудет[е] аки Содомлане, йже познаша[23]) аг҃глъ Гн҃ь, йже[24]) погибоша до век[а]. веде бо, ꙗко съгрѣшить [зам. съгрѣшите] и предани боудете в рѕки врагомъ вашим, и земл҃а ваша йсказит сѧ и сѣ҃ла ваша йстлѣють и вы рассыплете сѧ въ д҃. ѕглы все[ле]нны҃ѧ[25]), и ѕдете в расс'еѧний о҃хѕдеваю̂ще аки вода непотребна, дондеже Вышний посетить земли. и тъ пришед ꙗко чѣкъ и съ чѣкы и ѧдьі и пи҃ѧ, и в молчаній сътреть главѕ змиевѕ. волею̂[26]) тотъ сп҃сеть Йи҃л҃а и всѧ ꙗзыкьі, Бг҃ моужь приложив сѧ. поведети [sic!] ѕво чад[а]мъ вашимъ не противити сѧ емѕ. развмех бо въ книгах нбны҃хъ, ꙗко[27]) покараю̂щаѧ сѧ не покорите с[а] емѕ бесществю̂ще закона бии҃а, но по заповедемь чѣческым єдинем лицемь злобы носими. того рад[и] просыплете сѧ ꙗк[о] Гад и Данъ брат[ь]ꙗ моѧ, йже земл҃а своеѧ не начнѣть видети и страны своеѧ и племени своег[о]. но сбереть вьі[28]) в крѣпѕ надежею мр҃диа̄ своего, Авраа҃ма дѣл҃а и Йсака [и] Ѩакова". и рече[е] имъ и се заповеда имъ гл҃а: „погрѣбите ма̄ в Хевроне". и ѕмре сномь вѣчнымъ[29]) ѕноувъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

и̑ по семь сътвориша сн҃ве е̑го а̑ко ж[е] заповѣда и̑мъ. и и̑знесоша и̑ и̑[30]) погрѣбоша[30]) и̑[30]) съ ѡ̑ц҃и е̑го. Ѧсиръ сн҃ъ Зелфинъ к҃. сн҃ъ Ї҆аковль і҃. жит лѣт рк҃ѕ.

[1]) Дод. право, var. перво [2]) покажю [3]) праведнаа бо [4]) дод. боудет [5]) ведый [6]) волнть, var. волитъ [7]) въ зло [8]) злобѣ [9]) дод. Гн҃ь [10]) дод. ихъ [11]) къ бѣгсти [12]) дод. ик[о] [13]) погоубляющи [14]) зло [15]) Г҃а [16]) ненавидѣти [17]) vac. [18]) славоу [19]) дод. по животом [20]) vac. [21]) дволичныи [22]) оу҃тѣшитъ [23]) не познаша [24]) и̑ [25]) земленыа [26]) водою [27]) дод. не [28]) дод. Гк҃ [29]) добрымъ [30]) vac.

Варіанти виписано із Тіхонравова op. cit. I, 209—213.

11. Завѣт и̑ѡсифль ѡ̑ премдрости.

Написанїе завѣт[а] Ёосифлѣ. егда бѣше ѕмрет[и], и̑ призвавъ сн҃ы своа̑ и брат[ь]ю своа̑ [sic!] рече[е] имъ: „чад[а] моа̑,[1]) послѣшайте и̑ѡсифа възлюбленаго ѡ̑ и̑л҃ѣ, внѹшите сн҃ве[2]) ѡ̑ц҃а вашего. азъ видѣхъ в животѣ моемъ зависть и̑ см҃рть и̑ не прельстихъ, но прѣбыхъ въ и̑стиннѣ Гн҃и. и̑ брат[ьа] моа̑ възненавидѣша мѧ, и̑ Гс҃ възлюби мѧ; сиі хотѣша мѧ въ[3]) зле[3]) ѕбити, но Бц҃ ѡ̑ц҃ь мои̑хъ съхрани мѧ. в ровъ мѧ ввѣрѣгоша, и̑ Ёѣ҆ѩшнии̑ извѣде мѧ; в работѹ мѧ продаше, и̑ Гс҃ всѣх свободи мѧ; и̑ в полонъ влезохъ, и̑ крѣпкаа е̑го рѹка помозе ми. глад[о]мъ ѡ̑мѣтъ быхъ, и̑ самъ Гс҃ препита мѧ; в тѣмници бѣхъ, [и] Сн҃съ[4]) радость мї сътвори; є҆дин бѣхъ, и̑ Гс҃ ѕтѣши мѧ; и̑ в болѣзни бѣхъ, [и] Гс҃ посѣти мѧ; въ ѕѣхъ — и̑ Гс҃ ѡ̑рѣши мѧ; въ ѡ̑клевѣтаний — и̑ Гс҃ и̑ѕбави мѧ; въ словесѣх Є҆гѵптѧнинѣ горцѣх — и̑ и̑ѕѧть мѧ; в зависти сѹщим съ мною работах, и̑ възнесе мѧ. и̑ тако скопечкыи̑ старшина домъ порѹчи ми свои̑, и̑ стр҃сть прина̑хъ ѡ̑ жены скверныа̑[5]), нѹд[ѧ]щи мѧ съгрѣшити с нѣю̑, но Бц҃ и̑л҃ѣ ѻ̑ц҃а моего̀ и̑ѕбави мѧ ѡ̑ пламени горѧщаго. в темьницю всаженъ быхъ и̑ бѣ҆нь бѣ҆їхъ и̑ ѕкоренъ быхъ, и̑ да мѧ[6]) въ щедротѣ подьтемници хранителемь. не ѡ̑ставит бо Гс҃ боа̑щих сѧ е̑го въ тмѣ ли, въ ѕѧхъ и̑ли въ печалехъ и̑ли въ бѣдахъ. не бо акы чл҃къ стыдит сѧ Бц҃, не акы сн҃ъ чл҃ць боит сѧ, ни аки земленыи̑ и̑знемагаѣть и̑ли въ ѡ҆стѹпаѣть[7]). въ всѣх же сих не врѣжаѣть[8]), в различнах [sic!] скорбѣхъ ѕтѣшаѣть и̑ присѣщаѣть въ и̑скѹшений дш҃евныѣ мыслей. въ д҃-ти и̑скѹшений крѣпка мѧ показа, въ всѣх долъготрѣпѣнии̑хъ[9]) а̑ко велик ѡ̑л҃ъ[10]) е̑сть долготерпенїѐ. колькократы҃ Єгѵптѧныни преташе см҃ртью̑[11]), на мѧкѹ да мѧ, възвращаше мѧ и̑ преташе ми, и̑ не хотѧщю ми

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

съближит[и] сѧ ми[11]) с нею, гл҃аше же ми: „да владѣеши мною и всемь моим, аще си предаси мне и вѣдеши ми ꙗко єдинъ властелинъ нц҃ъ“. азъ же поминахъ словеса ѡц҃ь моихъ и влазѧ в хл҃квинѫ молѧхъ сѧ Гв҃и, постѧхъ сѧ з҃. л҃к[т] тѣхъ [и] ꙗвлѧхъ сѧ Єгуптанинѫ аки в пещи[13]) пребыв҃ая; ꙗко иже Бг҃а рад[и] постят сѧ, лицю бл҃гдть приѣмлют. и аще то[14]) ѡйдаше, то вина не пьѧхъ, и на трї дни взимахъ ѕрокы и даѧхъ ницимъ и волѧщим, ѕтрѣнюю къ Гв҃и плакахъ сѧ Мемьфиа рад[и] Єгуптаньїны, ꙗко ѕѣло беспрестани насилѧше ми и насилѧше[15]) м[и][15]), нощью влажаше къ мнѣ навежению дѣла, ꙗко чад[а] мѫжеска поля[16]) не вѣше ѕ нея, да мена хотѧщи имети ѧки сн҃а. и помо[ли]хъ сѧ Гв҃и и роди ѡтрочице. въ єликож[є] врѣмѧ люблѧше мѧ аки сн҃а, азъ не разумѣхъ, послеже на блѫжениѣ мѧ понѫди, и разумѣвъ ѡпечалихъ сѧ до смр҃ти. йзлезъши єй придохъ в сѧ, плакахъ с[ѧ] за ню дни многы и разумѣхъ лѫкавьство єя и прелесть, и гл҃хъ к неи словеса Вышнего, да гли[17]) ѡбратит сѧ ѡ мыєсли своєя пагѫбньїя. колькратьї акы къ стмѫ моуж[ѫ] словесьї льстѧше ми сѧ и с проказньствомь реч[ї]ю хвалѧщи смыслъ мой пред мѫжемь єя, мыєслѧщи ѡсобь запати,[18]) славлѧше мѧ ѧки мѫдра ꙗвѣ, и ѡтай гл҃аше ми: „не бой сѧ мѫжа моєго, ѕлъ бо єсть вѣрѫ ѡ мѫдрости твоєй. да аще и кто ємѫ и речет ѡ наю, не имет вѣры“. ѡ семь всемь на земли лежахъ моля сѧ Гв҃и въ врѣтищи, да мѧ йзбавить ѿ Єгуптанины. и ꙗко не ѕспе ничтож[є], паки словом ѕвѣтнымъ влазѧше къ мнѣ, навыкнѫти хотѧщи слово Гн҃е и гл҃аше ми: „аще хощеш[и]. да ѿверг҃ѫ сѧ кѫмиръ, то вѫди съ мною. и Єгуптанина ѕвѣрѫ Петефриа ѡстѫпити кѫмиръ, по законѫ Бг҃а твоєго ходѧщи“. гл҃хъ же к ней: „Ямемфрие, гж҃е моя, не в нечѣстоте хощеть[19]) бо҃щих сѧ єго ни прелюбодеющихъ бл҃говолит Гс҃“.[20]) множайши хотѧщи[21]) прилагахъ алчьбѫ и мл҃твѫ, да мѧ йзбавить Гс҃ ѡ нея. паки в дрѫгоє врѣмѧ гл҃аше ми: „аще не хощеши прелюбы сътворити, то азъ ѕморю Єгѫптанина и тако в законъ поймѫ тѧ мѫжемь“. азъ же ѣже[22]) слышахъ то, раздрахъ скитѫ свою и рѣхъ: „жено, ѕбой сѧ Гд҃а и не сътвори дѣла того неприязненаго, да не погыбнеши, ꙗко и азъ повѣмь мысль твою ве[сче]ствиа твоєго всемь“. ѕбоꙗвси сѧ [sic!] ѕво ѡна моли ми сѧ, да никомѫ же поведат[и] злобьї єя, и йзлезе ѕтешивши мѧ дарьї и пѫщающи ми ѡ всякого вкѫса сн҃ъ чл҃ческых. и єдиною пѫсти ми ꙗдь ѡтравою растворень. и є[гда]же и приде скопець несыи ми то, и мнѣ ѡкри Бг҃ъ: възрѣвъ видехъ страшна моуж[а] придающа ми с' солїломъ ножь, и разумѣхъ, ꙗко растворенїе[23]) с прелестию єсть. йзлезьшю ємѫ и плакахъ сѧ, ни того ни

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

йного не вкѕсихъ ѿ ѥ҃ди е҃ѣ. по е҃диномь ж[е] дн҃ї пришедши къ мнѣ реч[е]: „что несн[24]) ѥ҃лъ ѿ ѥ҃ди?“ рехъ гд҃и своем҃ѹ: „что ѕмысли на мѧ взать животъ мой вес правдьї, понеж[е] присла ми брашно наполнивши ѥ҃да смр҃тнаго? да како гл҃а, ѥ҃ко приближихъ сѧ[25]) къ кѕмиромъ, но Гн҃а боуди?[26]) нн҃ѣ ѕво разѕмей, ѥ҃ко Бг҃ѣ ѡц҃а моег҃о анг҃ломъ ѿкрьї ми злобѕ твою. нн҃ѣ схраних[27]) на ѻбличенїе твое҃, да некли видевши[28]) покаѥши сѧ. но да ѕвеси, ѥ҃ко в мьїсле[29]) Бг҃а чтоущимъ не ѕспее҃ть злоба невѣрныхъ“ — вземь пред нею ѿ нея и ѥ҃сти начахъ рѣкъ: „Бг҃ѣ ѡц҃ѣ мойхъ и анг҃лъ Аврамль кѕди съ мною!“ ѡнаж[е] падъ [на] лици своем҃ъ пред ногама моима и въсплака сѧ. и въздохнѕвъ и въздвигъ ю҃ и ѕтеших҃ъ. и ѡвѣщи ми сѧ не творит[и] по сем бе[с]честнаго сего. е҃ще ж[е] ср҃дце е҃ѣ пребываше в блѕженїи и стонющи ѡнемагаше. видев же ю҃ Ег҃ѵптанїнъ реч[е] к ней: „что спад[е] лице твое҃?“ [30]) „болѣзнью ср҃дчною азъ болю, въздыханїе дх҃а моег҃о ѡбдержить мѧ.“ и и[с]цѣли ю҃ ѿ болезни. тогда въскочи ко мнѣ еще вне сѣщю мѫжю е҃ѣ и рече ми: „ѕдавлю с[ѧ] любо съ стѣне свѣргѕ сѧ сама, аще не кѕдеши съ мною!“ разѕмѣвъ, ѥ҃ко дх҃ъ вражий насилѧеть ей҃[31]): „почто мѧтеши сѧ и мѕтиши въ гр҃сехъ ѡслепляюци с[ѧ]? помани, аще сѧ погѕбиши сама, то аснѣ женима мѫжа твоег҃о рѣквющи погѕбить чада твоѧ, и згѕбиши памѧт твою ѿ земла“. и рече къ мнѣ: „се вижю, ѥ҃ко любиши мѧ. да довол е҃сть ми ѕже, ѥ҃ко печеши с[ѧ] животомъ моимъ и чады моимы, да имамъ надежѕ приати мьїсль свою.“ и не разѕмѣша, ѥ҃ко Гд҃ь ради моег҃о гл҃ахъ тако[32]) ѡнеи дѣла. аще кто въ сѣрть въпадеть помышленїѧ вражиѧ и томѕ поработитсѧ ѥ҃ки ѡна, аще и до[бро] что слышит, на гр҃кхъ е҃ мнѧ ѡбращаеть, на мысль вражью. гл҃ю ѕво вамъ, чада моѧ, час ѥ҃ше ѥ҃ко ѕ҃-й; егда йзлезе ѿ мене, приклонивъ колен[и] въсь днь и всю ноць съвѣкѕпивъ къ ѕтрѕ въсклоних҃ сѧ плача йзбавити сѧ ѿ Ег҃ѵптаныни. последнее҃ ѥ҃тъ мѧ за свитѕ с нѕжею влекѕщи мѧ на съвѣкѕпленїе҃. и е҃же видѣхъ, ѥ҃ко нейстови сѧ держить свиты моѧ, азъ же нагъ йзбегох. ѡна же ѡклевета мѧ, и всади мѧ в темницю в дѕмѕ [зам. домѕ] своем Ег҃ѵптан[и]нъ, и потом бивъ мѧ пѕсти мѧ в темницю фараѡню. егда быхъ въ ѕзе, Ег҃ѵптанѣни ѥ҃ламше [sic! зам. ѥ҃ламше] ѿ печали и послѕшаше мене, како хвалахъ Гд҃а в темнѣ мѣсте и в тисѣ гласѣ радуѧ сѧ славѧх Бг҃а, токмо ѥ҃ко ѡболганием йзбыкъ Ег҃ѵптанын[и]. многажды и пѫщаше мѧ[33]) ко мнѣ гл҃ащи: „йзволи скончат[и] волю мою, раздрешю тѧ ѿ ѕзъ и збавлю тѧ ѿ тмьї“. ни поне в помысле преклоних҃ сѧ к ней; любить бо Бг҃ѣ паче в ровѣ темне постящаго в смысле,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

неже в полатахъ цр҃ьскахъ [sic!] питающаго с[а] въ бл8женїй. а въ смыслѣ ходⷭ приемлет слав8; и вѣсть Вышний: ꙗк[о] же имъ есть на 8спѣхъ, даетъ ем8 Бг҃ також[е] ꙗко мнѣ. колькраты и болѧщи приход[ⷭ]ше къ мнѣ ѡтаи, послꙋшала сѧ глас[а] моего молѧщю ми сѧ; разꙋмѣхъ же азъ стоꙗнїе ея҆ [и] 8молчах. егда бо бѣ въ дом8 ея҆, ѡбнажаше мышци свои и перси и лыстїи, да быхъ палъ к ней, sѣло бо бѣше красна, пачеж[е] оукрашающи с[ѧ] на прелесть мнѣ; и Гс҃ съхранї мѧ ѿ начинанїа ея҆. видите ли, чада моа҆, колко сътварѧет терпение и мт҃ва с постомъ.

„Й вьї аще в помышлє[34]) и в чистот[е] живет[е], в терпений и въ ницете ср҃дцьней, то Гс҃ пребоудет в васъ;[35]) възлюбилъ есть мⷣрость, да йдеж[е] живеть Вышний, то аще кто впадеть в зависть[36]) ил[и] в клевет[8] йли в тм8, Бг҃ в нем же живы смыслъ рад[и] не токмо зла йзбавит, но йзнесет и прославит его акыї мене. всѧкъ бо чл҃къ йли в делѣ йли въ словеси ил[и] в мысле съгрѣшить сведеть[37]) брат[ї]а҆ моего҆,[38]) како възлюби мѧ ѡц҃ь мой, и не възнесохъ сѧ въ 8ме своем҃, а и детьскъ сыи҆ имѣхъ бо҃и҆ страх, вѣдехъ бо, ꙗко все прейдет, и смирѧх сѧ самъ и чтѧхъ брат[ї]ю мою и страх[а] йхъ дѣла молчахъ продаем҃ь, не поведат[и] Йзмаилътомъ рода моего, ꙗко сн҃ъ ем҃ь Їаковль, моуж[а] велика и сїла. и вы 8бо имеит[е] въ всѣх дѣлех йшихъ[39]) пред ѡчима бо҃и҆ страх и чтете брат[ь]ю вашю. всѧкъ творѧи҆ законъ бо҃и҆ възлюбленъ боудет ѿ него. пришед оубо къ Индоколпьїты[40]) съ Йзмантены [sic!] въпрашахоу мѧ, и азъ гл҃ахъ: „рабъ имъ ем҃ь ѿ дом8“, да не срамлю брат[ь]а моего҆. и реч[е] ми старейши их: „неси[41]) рабъ, но[42]) ѡбразъ твои҆ ꙗвлѧет ѡ тобѣ“. претѧше мї см҃ртью҆, азъ же гл҃ахъ, ꙗко рабъ ем҃ь их. ꙗко прийдохом въ Е҃гупетет [sic!], ѡ мнѣ сварихⷭ сѧ, кто преж[е] дасть злат[о] и поймет мѧ. тѣмже вса ми йзволиша быти ми[43]) въ Е҃гупте 8 кѵпца рⷭхла их, дондеж[е] възвратѧт сѧ носѧщи кѵплю. и Гс҃ дасть ми бл҃гдть пред ѡчима кѵпцю и порⷭчи ми домъ свой, и бл҃сви его Гс҃ рⷭкою моею҆ и йсполни сребром и златомъ. и пребых 8 него мц҃и҆ г҃. и дн҃ей е҃. в то врем[ⷭ] прид[е] Мемфиа҆[44]) 8творивши сѧ Петефрийнаа҆[45]) съ славою многою и възложи на мѧ ѡчи свои҆, ꙗко повѣдали бѧх[8] ей҆ скопци ѡ мнѣ. и гл҃а мⷭжю своем҃ⷭ ѡ коупци, ꙗк[о] ѡбогателъ ем҃ь роукою ѡног[о] жидовина некоего҆. „гл҃ть же, ꙗко татбою 8крали сѵть ѿ земла Ханаѡнꙗ. йнѣ 8бо створи ѡ мнѣ[46]) сѣдъ, поим ѡтрока в домъ свои҆ и бл҃свить тѧ жидовьскыи҆ Бг҃, ꙗко бл҃гдть нб҃сна҆ есть на нем.“ Петефрїиж[е] вѣро[ва]въ словесемъ ея҆ повеле прити кѵпцю и рече ем҃ⷭ: „что слышю

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ѡ тобѣ, ѩко вскрадаѧ дшѧ ѿ Ханаѡнъ в работѹ продаѣши?“ паде бо на лици своемѹ кѵпець моля сѧ гл҃ѧ: „молю ти с[ѧ], гй, не вед[е] еже гл҃ши“. ѡнь же реч[е] емѹ: „да како ѣсть ѹ тебе ѡтрокъ жид[о]винъ?“ и̑ реч[е] Ѵзмантѧнинъ: „ѡставиша и̑ ѹ мене, дондеж[е] възвратѧт сѧ.“ и̑ не нѧли[47]) емѹ вѣрьї, но повеле нага бити ѣго. пребывающю же емѹ в тѣхъ словесѣхъ реч[е] Петедриѝ: „да ѿвещаѣть вноша!“ и̑ вѣведенъ и̑ поклониҳ сѧ стариши҃не мнишескѹ,[48]) трет[и]и̑ бо бѧше ѹ цр҃ѧ саном[49]) Фараѡна[59]) всеми скопцы, имый жены и̑ женимьїѧ чада. и̑ ѿведе мѧ ѿ него и̑ реч[е]: „рабъ ли ѥс[и] ил[и] свобод?“ и̑ рѣҳъ: „рабъ“.[51]) „чи҃й?“[52]) „Ѵзмалтескъ“. ѡнь же реч[е]: „какъ ѥси и̑мъ рабъ?“ и̑ азъ ѿвѣщахъ, ѩко ѿ земла Ханаѡня и̑скѵпиша мѧ. гл҃ѧ же мнѣ: „лжеши“. сволкѣша мѧ и̑ повеле бити мѧ. Мамфиѝ[53]) же зрѧ дверцами, егда мѧ бїѧхѹ и̑ пѹсти к мѹжю гл҃ѧщи: „бесправенъ соудъ, ѩко вскраденѹ свободѹ мѹчиши [ѩки] съгрѣшивша“. ѩко не измениҳ словесъ бѣмъ, повелѣ хранити ньї, дондеже прид[е]ть гл҃ѣ ѳрок[а]. и̑ жена гл҃ѧ к немѹ: „почто ѡскорбьлѧѣши пленника и̑ бл҃городна ѡтрока, егож[е] паче бы и̑мет[и] в покои и̑ слѹжити тобѣ?“ хотѧше бо мене зрѣти в похот грѣха.[54]) и̑ не разѹмѣҳ всего того. ѡнь ж[е] рече къ Мемьфиѝ: „нѣс[ть] Ѥгѵптѧном ѡнимат[и] прež[е] вказанию чюжаго“. се же рече ѡ кѵпци. „ѡтрокъ ж[е][55]) пребоудет въ вэници“. по к҃-тѹ же [д҃-]тиѝ[56]) дн҃ехъ и̑ придоша же Ѵзмалтѧни и̑ слышавше, ѩко Ѩковъ ѡц҃ь мои тѹжит по мнѣ: „что ѩко гл҃ѧ ѡ себѣ, ѩко рабъ ѣсмь? и̑ се разѹмѣхом, ѩко мѹжа[57]) вѣлика в земли Ханаѡни, и̑ скорбит ѡ тобѣ ѻц҃ь твои̑ въ власаници“. зело хотеҳ плакати и̑ вдержахъ с[ѧ], да не осрамлю брат[ь]и̑ моѣи̑, и̑ рѣх: „азъ рабъ ѣсмь“. тогда свѣщаше с[ѧ] продати мѧ, да сѧ не ѡбращѹ в рѹкїѹ[58]) и̑хъ, боѧхоу бо сѧ Ѩакова, да не сътворить на них ѿмьстьѧ бедна, слышахѹ бо, ѩко великъ ѥсть пред Гм҃ь и̑ чѧкьї. тогда гл҃ѧ кѵпець к нимь: „издержїт[е] мѧ ѿ сюдѹ [зам. сѹдѹ] Петефриѝна!“ пришедша вко ноужахѹ мѧ гл҃ѧщи: „рци, ѩко на сребре прода[н] ѥси намъ и ѡнъ ѿпѹстить ньї“. възвестить[59]) Мемьфиѝ мѹжю своемѹ, да мѧ кѵпать, слышю бо,[60]) ѩко продають мѧ[61]). и̑ пѹсти ѣмнѹхъ къ Ѵзмалтѧномъ просѧща мене на проданиѣ. призвавъ же стареишина сокачиѧмъ и̑ Ѵзмалтьї прошаше мене на проданиѣ, и̑ не хотевъ ѿиде скопець просваривъ сѧ с нимь. гл҃ѧ же госпож[и] своеи̑: „мнози цѣны просѧт на ѡтроци“. ѡна же поусти и̑ног[о] скопца гл҃ѧщи: „аще и̑ двою̑ ст҃ѹ златиць просѧт, блюди сѧ, не цадї злат[а], точию̑ кѵпивъ приведи раба“.[21]) и̑ давъ им п҃. златиць, и̑ „р҃. — реч[е] Ѥгѵптѧныни — дал ѥсмь на немь“. и̑ ведеи̑ и̑ азъ вмол-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

чахъ, да не бѣ҆нъ бо҆удет є҆мноу҃хъ. видите ли, чада моꙗ, колико стерпехъ, да не срамлю҆ братꙋ мое҆ꙗ. да вы҃ зблюдит[е][63] дрⷭгъ дрⷭга и҆ в долготерпенїи҆ скрывайте и҃ныхъ[64] съгрѣшенїа, веселитъ бо Бⷭ҃ ѿ є҆диномꙋдрыи҆ брат[ь]ꙗ и҆ въ ⷭвѣтне ср҃дци бл҃говолѧщи в любви.

„И҆ егда прийдоша брат[ь]ꙗ моꙗ въ Є҆ги҆пет, ꙗко и҆ сами ведет[е], ꙗко възврат[и]хъ сребро их и҆ не ⷭкорих и҃хъ, но ⷭтеших и҃хъ. и по см҃рти Ї҆аковли паче възлюбих ꙗ҆ и҆ всѧ ꙗж[е] повел[е] и҆ съ и҃збꙑтком сътворих. не ѡ҃ставих бо их печалном пребꙑти ни до хоудꙑ вины. є҆же бо бѧше в рⷭце мое҆и҆, тѣмь дахъ, сн҃ве их҃ъ и҆ сн҃ве и҆ сн҃вчи мои҆ аки раби им, дш҃а и҃хъ — дш҃а моꙗ, всѧ болѣзнь их — болѣзнь[65] моꙗ, и҆ всѧкаꙗ стр҃сть их болѣзнь мнѣ, свѣт и҃хъ — свѣт мои҆. не възнесохъ себе в них презорꙑством земьскꙑꙗ дѣлѧ славꙑ моеꙗ, но вѣ҃ к них ꙗко хⷭдеи҆ их҃ъ кто. аще ⷭво и҆ вы҃ ходит[е] в заповѣдех Гн҃их҃ъ, чада моꙗ, възнесет вы҃ с҆де и҆ бл҃скитъ вы҃ въ бл҃ꙑхъ въ вѣ҃кы҃. и҆ аще въсхощетъ вы҃ зло сътвори[ти] вамъ, вы добротворенияꙗ молите с[ѧ] зань и҆ ѿ всѧкого зла и҃збавит вы.[66] се бо видит[е], ꙗко терпенияꙗ рад[и] и҆ дш҃ерь господеи҆ моих҃ поꙗхъ собѣ҃ жене Сенефⷭ, и҆ р҃. талантъ злат[а] дано ми с нею, и҆ Гⷭ҃ ны҃ ꙗ҆[67] подъ властию҆[68] сътвори, и҆ доброте[69] же ми предастъ аки цвѣтець паче красных҃ И҃зл҃въ, и҆ сохрани мѧ до старости в силе и҆ в доброте, ꙗко подобень всемь[70] Ї҆аковⷭ.

„Слышите и҆ се, чад[а] моꙗ, єж[е] видехъ сонъ, сказаю҆ вамъ и҆ се. вї҃. є҆лени пасѧшта[71] [sic!] се и҆ д҃. их рассї҆паше с[ѧ] въ всю землю. також[е] и҆ трие видех, ꙗко ѿ И҃юды роди сѧ дв҃цѧ и҃мѣющие ѻ҆дежю вⷭиньнⷭ, и҃з нея же и҃зыде агнець непорочень, [и] ѡ҃ левⷭю҆ є҆го ꙗко левъ, и҆ вси звериє ⷭтремлѧхⷭ сѧ нань, и҆ ѡ҃доле и҃мъ агнець и҆ погⷭби ꙗ҆ в попраніе. и҆ радⷭвах[ⷭ] сѧ ѡ҃ нѣмь вси аг҃ли и҆ чл҃вци и҆ всѧ землѧ. сиж[е] сѣ҃доу҃т сѧ въ врѣ҃мѧ своє҆. радⷭвахⷭ сѧ ѡ҃ нем в последнꙗꙗ дн҃и. вы҃ же ⷭво, чада моꙗ, съхранит[е] заповед[и] Гн҃ѧ и҆ чтите И҃юдⷭ и҆ Левгию҆, ꙗко ѿ тою҆ вамъ взы҃детъ агнець бі҃и҆ и҆ бл҃гдтыю҆ спсаꙗ ꙗзыкы҃ всѧ [и҆] И҃л҃ѧ, и҆ цр҃ство бо є҆го цр҃ство вѣ҃чноє҆ и҆ еже не пройдет, а моє҆ цр҃ство скончаєтъ с[ѧ] в вас, аки ѻ҆вощю хранилиїца по вы҃йманию҆ не ꙗ҆вит сѧ.*)

„Вѣдѣ, чад[а], ꙗко по кончине моє҆и҆ Є҆гиптен[е] ѡ҃печалѧтъ васъ, но Бⷭ҃ сътворит вамъ ѿ҃ꙁщение҆ и҆ введет вы҃ въ ѡ҃бѣщаніе

*) Далї пропускаємо 44 рядки палейної вставки — виклад сну Йосифового на Ісуса Христа, Богородицю і 12 апостолів.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ѡ҆цъ вашихъ. но ѝзнесете кости моѧ с собоѭ тамо, ꙗ҆ко ѝзнесеномъ костем тамо Гⷣ въ свѣт[72]) боудетъ с вама, а врагъ въ тмѣ боудет съ Єгѵптѧнꙑ. И҆ Зелф҃ мт҃рь свою ѝзнесете и҆ близъ Калꙑ при гостинници, близь Рахилиⷩ положит[є] ю҆.“ и҆ се рекъ Ѡ҆сифъ простеръ нозѣ свои на ѡ҆дре и҆ ѕспе сномъ вѣчнымъ. и҆ плака сѧ ѥ҆го весь Їⷭль и҆ весь Єгѵпет плачемь великим, съ Єгѵптѧнꙑ бо акы ѕдъ страдаше. добро творѧше въ всѧком дѣлѣ и҆ въ свѣт[ѣ] и҆ въ строи предстоѧ Ѡ҆сиⷬ сн҃ъ Їⷯковль а҃. сн҃ъ Рахилинъ а҃. житъ лѣт рѳ҃.

1) Дод и҆ братїа моѧ 2) дод. гⷭы 3) vac. 4) Гⷣ 5) сверепыѧ 6) дод. Гⷣ 7) Ѡстѣпати 8) навѣѭваетъ 9) долготерпѧх 10) Ѡцадъ 11) дод. колькраты 12) vac. 13) пищи 14) тъ 15) vac. 16) понеже, var. полаже 17) некли 18) дод. мѧ 19) Гⷣ 20) дод. ѡна же рече[є] 21) дод. совершити мысль свою, азъ ж[є] 22) єгда 23) дод. то 24) что сѣ, ꙗ҆ко нѣси 25) не приближю сѧ 26) кѕѕ 27) дод. ѳ҃ 28) дод. ѳ҃ 29) смыслѣ 30) дод. ѡ҃на же рече: 31) и҆ рѣх 32) дод. а не 33) vac. 34) смыслѣ 35) дод. ꙗ҆ко 36) дод или в работоу 37) свѣдите 38) моѧ 39) вашихъ 40) Индоколгыты, var. Нидѕколипити 41) дод. ти 42) ꙗ҆ко и 43) vac. 44) Ямемфрїа, var. Дememфинъ 45) var. Метедрина 46) немь 47) мѧ 48) ємнишескѕ 49) дод. оу҃ 50) дод. владѣꙗ 51) дод. и рец[є]: 52) дод. и рѣх 53) Мемфїи 54) vac. 55) дод. да 56) ти по х҃. 57) дод. сн҃ъ 58) роукѕ 59) възвѣсти же 60) дод. рец[є] 61) и 62) ѡ҃трока 63) възлюбите 64) оуныхъ 65) печалѣ 66) дод. Гⷣ 67) Гⷣныѧ 68) подвласты 69) добротоу 70) дод. быхъ 71) пасѧшаста 72) свѣтѣ.

Варіанти виписано із Тіхонравова op. cit. I, 213—225.

12. Завѣт Веньꙗминовъ ѻ҆ помысле чⷭтомъ.

Въписанїе[1]) словес Веньꙗминовъ, ѥ҆же предасть сн҃омъ своим. жит лѣтъ ркѳ҃. цѣловѣвъ [sic!] ꙗ҆ речѣ[є]: „азъ Веньꙗминъ, старость ѡ҆цю моемоу Їаковѣ, и҆ бѣхъ ѕнеи всеѧ братиѧ моеѧ. ꙗ҆коже тако и҆ дѣдъ нш҃ь Яврамъ роди сѧ[2]) р҃. лѣт ємѕ сѕцю.[3]) и҆ понеже Рахиль ѕмре раждающи мѧ, млѣка не имѣхꙑ, Балѕ оубо робѕ еѧ ссахъ. Рахиль ѕбо мт҃и наш[а] ѡ҃нележ[є] роди Ѡ҆сифа, вѳ҃. лѣт неплод[и] бѣ. но и҆ помоли сѧ Гⷭи с подтранїемь[4]) вѳ҃. днѣи, заченьши роди мѧ. ѕѣло бо ѡ҆цъ нш҃ь люблѧше Рахиль, молѧше с[ѧ] два сн҃а имѣти ѿ него. да того радї нареч[є]нъ бꙑхъ сн҃ъ днѣи, ѥж[є] єсть Веньꙗмин. єгда внидохом въ Єгѵпетъ, позна мѧ Ѡ҆сифъ братъ мои и҆ гл҃а ми: „что рѣша ѡ҆цю моемѕ, єгда мѧ продаша?“ и҆ рѣх ємѕ, ꙗ҆ко помазаше котыгѕ твою кро[вию] и҆ пѕстивше ю҆ и҆ рѣша: „познаи, се же котыга сн҃а твоего єсть.“ и҆ реч[є] ми: „ѣи, брат[є], єгда поꙗша мѧ Ѵзмалтанѣ, ѣдинъ ѿ нихъ съвлекъ котыгѕ дасть ми препоꙗсаниѥ, възбивъ мѧ реч[є]: потци! и єгда пойде, скрыти котыгѕ мою хотѣ, срет[є] и҆ лѣвъ и҆ ѕмори и҆. и҆ тако дрѕжин[а] єго ѕбоꙗвши с[ѧ]

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

продаше мѧ ѷнемъ". тѣм же, чада моѧ възлюбленаѧ, любит[є] Гⷭ̃ Бⷭ̃ ѷбеснаго ѝ сохраните заповѣди є[г], подражающи блⷭ̃таго ѝ прⷭ̃дбнаго моужⷣ[а] Иѡ̑сиа брат[а] моѧго [sic!], ѝ да вⷭ̃дет мысль ваша въ блⷭ̃гое. ꙗкоже мене видесте, також[є] ѝ вы живит[є]: боите с[ѧ] Бⷭ̃ ѝ любит[є] брат брат[а]. аще дⷭ̃и вражий въ всѧко лⷭ̃кавъство[5]) ѝспросѧт васъ, ѝ не ѷмаєт ѡ̑бласти всѧка неприѧзнѣна печаль. аки Иѡ̑сифа брат[а] моего колко чл̑къ хотѧше ⷭ̃бити, ѝ Бⷭ̃ покры его. ѝж[є] боѧй сѧ Бⷭ̃ ѝ любѧй брат[а] своего, то не ѧмать страховат[и] сѧ ничтож[є], аще ѝ множество золъ ѝ часто не[6]) дадѧт, не ⷭ̃спеют; то ни зверем можеть ѡ̑бладанъ быти, понеж[є] помагаѣть ємⷭ̃ ѣже къ Боу̑, юже ѷме к братⷭ̃ своемⷭ̃ любовъ. моли бо сѧ ѡ̑цю нⷭ̃емⷭ̃ Иѡ̑сифъ глѧ: „чⷭ̃тныѝ ѡ̑цѣ мои Ꙗковле, моли сѧ ѡ̑ сн̑ѣхъ своихъ къ Гⷭ̃у, да не вменить ѷмъ Гⷭ̃ грⷭ̃ха, ѣже бо зло помыслиша ѡ̑ мнѣ." ѝ тако велиѷмъ глⷭ̃мъ възглас[и] Ꙗковъ рⷭ̃ккы: „О̑ чад[о] блⷭ̃гое, прⷭ̃ѡ̑долевашеи мⷭ̃рдиемь Ꙗковⷭ̃ ѡ̑цю своемⷭ̃". прииⷣмыѝ и за два час[а] лобзаше глѧ: „да збоудет сѧ на тобѣ прⷭ̃рочество чл̑че ѡ̑ агньци бⷭ̃ѝ ѝ ѡ̑ снⷭ̃се мирⷭ̃, ꙗко бе[с]скверныѝ за скверныѝ преданъ вⷭ̃дет ѝ безгрⷭ̃шныѝ за нечⷭ̃тивыѧ ⷭ̃мрет въ крови завѣта за снⷭ̃ѥнїе ꙗзыкъ ѝ Ѩлⷭ̃. тъ разорит врага ѝ ⷭ̃годника его". видите ли, чад[а] моѧ, блⷭ̃жена ѡ̑ного мⷭ̃жа Иѡ̑сифа кончанїе дⷭ̃немь. подражаите ⷭ̃бо доброⷭ̃мье его ѝ мⷭ̃рдие его, да ѝ вы вѣнца славныѧ приимет[є]. блⷭ̃гыи чл̑къ не ѷмать[7]) ѡ̑ка темна, но милⷭ̃ѣть всѧ, аще ѝ грⷭ̃шници сⷭ̃ть; аще ж[є] ѝ мыслѧть нань зле, то тъ блⷭ̃готвореⷨ ѡ̑долеет злⷭ̃, но ѝ покрываемь ѣсть ѡ̑ Бⷭ̃ блⷭ̃готворенїѧ его рад[и]. праведныѧ же любит[є] аки дш̑ю свою; аще кто прославит сѧ, то не завидит[є] ємⷭ̃; аще бо кто ѡ̑бгⷭ̃ѳеть [sic!], то не рекнⷭ̃ѣть[8]); аще кто ѣсть храборъ, то хвалитьⷭ̃[9]); смыслѣнаго[10]— вѣрⷭ̃ю [sic! зам. вѣрою] то хвалит[є][19]), ѝ ницаго помилⷭ̃ѣть[11]), с болѧщим болит[є], брат[ї]ю любит[є], родитель не забыѵаѣть[12]), Бⷭ̃ възносит[є], ѷмеющемⷭ̃ страх бⷭ̃ѝ помагаєт[є][13]), невѣдⷭ̃щемⷭ̃ Вышнего накажет[є] ѝ ѡ̑вращайте ѡ̑ неправеднаго поути его, с любѧщими Бⷭ̃ чт[и]те, не чтⷭ̃щаго Вышнаго молѧ не възвращаєт[є], ѝ ѷмеющаго блⷭ̃дать ѝ блⷭ̃таго дх̑а любит[є] аки дⷭ̃шю свою. аще ѷмаєт[є] блⷭ̃къ смыслъ, то ѝ лⷭ̃кавиѝ чл̑вци мирⷭ̃ни боудⷭ̃т с вами ѝ блⷭ̃дници ⷭ̃ⷭ̃мниша с[ѧ][14]) васъ възвратѧть с[ѧ] на блⷭ̃гое, хищници не точию ѡ̑станⷭ̃ть с[ѧ] граблениѧ, то[15]) ѝ ѡ̑ѷманое ѡ̑дадѧть печалным. аще боудет[є] добро творѧще, то ѝ нечⷭ̃тиѝ дⷭ̃и пробегнⷭ̃ть васъ, ѝ ти звериє ѝ ⷭ̃боѧт сѧ васъ. ѝдеже бо ѥсть свѣт блⷭ̃гых дѣлесъ въ ⷭ̃мѣ чл̑кⷭ̃, тⷭ̃ и дⷭ̃и пробегнⷭ̃ть[16]) неприѧзненїй ѡ̑ него. аще бо злословит[є]

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

моужа[17]), никогда же 8кориwши, и милѣєть бо праведныи и корящаго и 8молчить, аще до дша 8корень боудет, и праведьний мтвѕ творя паче смиряєть с[а], имъ ж[е] паче свѣтлей иавит ся Вышнемѕ. Тако 8бо быс[ть] братъ мой Їѡсифъ. мысль блгаго мѕжа нѣс[ть] в ρ8цѣ прельсти дха вражьа, и англъ бо мирный править дѕш8 его, не видит[18]) на прокѕжение тлеющих ни низбираєть[19]) бгатества любовию похот[и], не веселить ся похотью, не ѡпечалѣєт ближняго, не насладить с[а] пищами, не прельщаєт ся зрением ѡчию. Гѣ бо єсть часть его, добраа мысль єг[о] не прїємлет славы бесчестиа члчєска и вся лести и лжи и свари и вражды не вѣсть, и[20]) Гѣ бо в немъ живет и просвещаєть дшю его и радоуеть с[а] къ всемь въ всякое врѣмя. добрый 8мъ не имаєть дв8 ꙗзык8, блсвныа и клтвы, и свара и лжи, и чсти, печали и радости, и молчаниа и матежа, и лицемериа и истинны, ницеты и бгатества, но единo имаєть ѡ всѣх, не на лице, но чист8 мысль. не имаєть вида ни слышаниа сг8ба, все бо, еже творит или гть или видить, вѣсть, ꙗко Гѣ навежаєть[21]) дшю его и ѡчищаєть мысль его, ꙗкоже безъ зазора быти ѡ Ба и чкъ. и вражье все дѣло сг8[8]бо єсть, не меть [зам. не иметь] простоты. тог[о] ради, чада моа, бегайте злобы вражиа, ꙗко мечь подаєть покаряющим ся ем8. мець бо з-ми злобъ мти єсть: первое начин[а]єть мысль ѡ врага, єсть же еж[е] ражаєть: а. зависть, в-е погыбель, г-е печаль, д. пленение, е. безоѡчество, ѕ. матежь, з-е йсказвєть[22]). того бо рад[и] Каинъ з-ми неправды проданъ быс[ть][23]): за р. лѣт едином8[24]) казнь поведаше[25]) Бх; за кровъ Явела брат[а] своего за ѱ. лѣт Каинъ соудъ приимаше, а Ламех за о. седьмиць; ꙗко до вѣка подобаще с[а] Каин8 въ брат[а] ненавидении и въ 8бой, тою же м8кою осѕжаютъ с[а].

„И вы, чада моа, бегаите злобы, зависти и брат[о]ненавидениа, но прилепляите с[а] въ блгости и 8сердно къ любви. и имей 8мъ чстъ в любви не взираєть на жен8 в похот[и], не имеет скверны въ дши и въ срдци своемь, ꙗко почивает на таковѣмъ дхъ бїи. ꙗкож[е] бо слнцѣ не сквернить с[а] призираа на гной и на калъ, но паче[26]) ѡбое йсс8шаєть с[а] и ѡгонить смрадъ, тако и чстый 8мъ въ скверна земных прикаса ся паче строит ся, а самъ не сквернить ся. разѕмею и дѣломъ недобрым в васъ къ вѕдящемѕ ѡ словесе Еноха праведнаго. съблюдет[е] 8бо, чада моа, блоуженна содомьска; аще л[и] — також[е] погыбнет[е] велми и ѡжените с[а] женами сверпами, и цртва нбснаго не боудет в васъ, ꙗко скоро самъ възмет е. токмо нарокомъ в васъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

боудет храмъ бїй, славней боудеть паче перваго, вї. племенъ тѫ сберѫть с[а] [и] вси ѩзыцы, дондеж[е] Вышний послет бо спсенїе своє пресещенїемь єдиночадаго аки пророка. и внидѫть к первѭю цркъвь, и тѫ Гѣ похоулень боудет и на древе възнесеть с[а]. и боудеть тогда завеса цркваа раздрана на двоє. тогда придеть дхъ бїй на ѩзыкы аки ѡгнь разливаа са, и йшедъ ѡ люд[е]й боудеть преходай ѡ земла на нбо. разѫмѣх бо все: иж[е] есть смирень на земли, той же ѕбо славенъ на нбси. єгда же ѕбо бѣ Йѡсифъ въ Єгупте, желах видети ѡбразъ єго и красот[ѕ] лица єг[о], и мтва[ми] Исакова ѡца моєго видех єго днью бда, також[е] есть всь ѡбразъ єго. видите ѕбо, чада моа, ако ѕже ѕмираю, сътворит[е] ѕбо йстинѫ и правдѫ кождо къ ближнемѫ своємѫ и сдъ къ творений и вѣрѣ и законъ Гнь, и заповеди єго хранит[е], сем[ѕ] бо за все причастне ѕчю. и вы ѕбо продадите чадом вашимъ [в] причастиє вѣчноє. сиче [sic!] бо сътвори Авраамъ и Исак [и] Йаковъ тѣмь всѣм намъ причасти са [зам. причастиша] гѫще: „хранїт[е] заповед[и] бїа, донележе ѡкрыет Гѣ спсенїе своє всемь странамъ“. тогда оузрит[е] Єнох[а], Ноа, Сима, Авраама и Исака и Йакова въстающе ѡдесноую к веселий. тогда и мы къстанемь кождо въ скїпетре своємь покланающе с[а] црю нѣсномѫ на земли ѩкльшю са въ ѡбразе чка смирена. и єлико вѣроваше ємѫ на земли, радовати са начнѫть с нимь. и єгда вси въстанѫть, ѡви в славѫ, ѡви въ бе[с]честиє ѡно хотащее быти въ пребѫдущюю жизнь вѣчную вѣрѣмь й[27]) бесконечноую имамъ, ѡви прсно веселащю[28]) добрыхъ дѣлъ творите[29]), ѡви бес престани ѳскорьбляюци не токмо же, но и мчащоу[30]) иже зде бывшаа ѕгодникы скверне, покаати са не хотевшаа преже ѡ сдний[31]) ѡбежанїа и пришествиа. червь бо ихъ не кончаеть са, реч[е] Хс, сдний йстина[32]), и ѡгнь ихъ не ѕгаснет. и сдить[33]) в первыхъ глю[34]), паче же ѩже в них неправда, ако пришедшемѫ Боу въ плоти не вѣроваше. и тогда соудит по всемь странамь, єлико не вѣроваше но[35]) ѩвившю са на земли, и ѡбличит и ѩзбранныимы ѡ странъ Йгла, ѩкож[е] ѡбличи Исава в Мадїнѣх не вѣровавшихъ братѫ єго быти. блѫженїа радї [и] кѫмирослоужениа йцюще быша Боу, быша чада бїа въ части бощих са Ба. вы ѕбо аще хощете въ сѣни пред лицемь Гнимь, паки вселите с[а] с надежею въ ма, сберете с[а] к Гоу всь Йзль и ктомѫ не нарѣкѫт са вълкъ и хищникъ за въсхыщенїе ваше, [но] дѣлатель Гнь даа пищю дѣлаюцимъ бгое.

„И въстанет бо въ послѣднаа врѣмена ѡ племени моєго мѫжь възлюблень Гѣмь и послѫшаа глас[а] єго и твора ѕгоднаа

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

волѧ ѥ҆го и҆ разѹмомъ новымъ и҆ просвѣщаѧ всѧ ꙗзыкы̀ свѣтомъ разѹмныи҆мъ, вводѧ Ѝ҃ѧ въ сп҃сенїѥ̀ и҆ въсхы̀щаѧ аки вълкъ ѿ них и҆ да звѣрѹ ꙗзыкы̀ до скончанїѧ вѣкѹ. боудет въ съборици ꙗзы̀къ и҆ въ кн҃зихъ их аки веселиѧ пѣсни въ ѹстѣх всѣмъ къ и҆мѧ нареченнаго, и҆ в писанних сты̀х боудет вписаний и҆ дѣло ѥ҆го и҆ слово ѥ҆го, и҆ боудеть и҆збранъ Бж҃омъ до вѣка. и҆ ѿ томъ просвѣтит[ѥ] сѧ, аки ѻц҃ь мои҆ Ꙗковъ гл҃ѧ: „тъ свѣршит ѡ҆станок племени моѥ҆го“.

Ꙗко сконча словеса своѧ и҆ реч[ѥ]: „се ѧзо, чад[а] моѧ, ѥ҆лико разѹмехъ, сказахъ вамъ. се ѧзо предаю̀ сѧ гробоу̀ и҆ заповѣдаю вы̀, чада моѧ, и҆знесете кости [мо]и҆ и҆зъ Ѥ҆гѵпта и҆ погрѣбѣте мѧ в Хевронѣ близъ ѡ҆ц҃ь моих“. и҆ се рѣкъ ѧспе Веньѧ҆минъ сн҃ъ Ꙗ҆ковль в҃. жит лѣт рк҃ѣ. въ старосте [sic!] добре, и҆ положиша и҆ в притворе. въ м҃-ѣ҆ лѣт[о] въ и҆сход сн҃ъ Ꙗ҆ковъ ѿ Ѥ҆гѵпта ти[36]) брат[ьѧ] и҆хъ и҆знесоша кости ѡ҆ц҃ь своих в рат[ь] ханаа҆ньскѹ и҆ погрѣбоша к Хевронѣ при ногѹ ѡ҆ц҃ь и҆хъ. и҆ ти възвратиша с[ѧ] ѿ землѧ Ханаа҆нѧ и҆ жиша въ Ѥ҆гѵптѣ до дн҃и и҆схода их ѿ землѧ Ѥ҆гѵпетьскыи҆ѧ. и҆ Веньѧ҆мин сн҃ъ Ꙗ҆ковль в҃. сн҃ъ Рахил[и]нъ в҃. жит лѣтъ рк҃ѣ.

Вси[37]) же сн҃ве Ꙗ҆ковли скончаша сѧ въ Ѥ҆гѵптѣ давше завѣтъ сн҃мъ и҆ вн҃ѹкомъ своим ѥ҆лико и҆мѹть въ ср҃дцих своих, ѥ҆лико разѹмѣхѹ проповѣдѹюще[38]): дх҃мь ст҃мъ движими прорѣкоша хотѧщаѧ быти[39]) въ кр҃кмѧ своѥ҆. та вся възвѣстиша и҆ рѣша и҆мъ: „и҆мѣи҆те надежю̀ доброу̀, ꙗко хощет Вы̀шний посетит[и] ницих в молчании, сътреть некрѣгъшаѧ ѥ҆го. сн҃ве же ваши аще ѡ҆ставѧт хотѧщаѧ быти, по лѣтех расыпѣлют сѧ в пагѹбѹ и҆ ѹкоризнѹ[40]) ꙗзыком“. Слышалъ ѥ҆си, жидовине, како тии҆ прорѣкоша вси сн҃ве Ии҃лви по рад[ѹ] ѡ҆ рж҃стве[41]) и҆ ѡ҆ стр҃сти и҆ ѡ҆ въскр҃снїи҆ и҆ ѡ҆ възнесении ѥ҆го на нб҃са и҆ съшествии ст҃го Дх҃а на[42]) а҆пл҃ы и҆ ѻ҆ съврани҆и҆ новоꙗ҆зычникъ к вѣрѹ и҆ ѡ҆ ѹверженїи вашемь и҆ ѡ҆ распѧт[ї]и҆? О жид[о]вине, почто слышавъ бж҃ственаѧ пророчанна҆ не каѥ҆ши сѧ? како ли не пристѹпиши къ Влд҃цѣ Хр҃ѹ с дерзновенїемъ, да не вѹдеши крашно горкомѹ адѹ с преже бывшими Ююдеи҆? но аще симъ патриархом не вѣрѹѥ҆ши, и҆мамъ ти предложити вся пр҃рокы глаголавшаѧ по рядѹ.[43])

[1]) Написаннѐ [2]) роди сѧ ѻ҆т҃ Авраама [3]) дод. такоже и҆ азъ ѻ҆т҃ Ишкова р҃. лѣт Ии҃ковѹ соущѹ [4]) поученїем [5]) дод. печалное, vae [6]) что нань [7]) прїимет [8]) ревноуите [9]) хвалите и҆ 10—10) vac. [11]) помилоуите [12]) забываите [13]) помагаите [14]) ѻ҆ѹсоумѣкъше с[ѧ] [15]) но [16]) Вѣгают [17]) дод. праведнаго [18]) ведет [19]) събираѥть [20]) ико [21]) наважаѥть [22]) йсказоу̀ [23]) преданъ бысть ѿ Бг҃а [24]) единоу̀ [25]) наведѧше нань [26]) ѡ҆бачѐ [27]) дод мѕкоу̀ [28]) веселѧщи [29]) творителѧ [30]) моучащи [31]) Вѣсюдѹ [32]) и҆стинныи҆ [33]) дод Гѣ [34]) Ии҃лю [35])

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

конь [36]) vac. [37]) Відси до кінця vac. [38]) Солов. прокѣдоуше [39]) сѣкыти сѧ [40]) оукроу [41]) дод. его и ѡ крщенїи [42]) дод. сѣтыа [43]) дод. по преставленїи сѧвъ Іаковль.

Варіанти виписано із Тіхонравова op. cit. I, 225—232, а до кінцевого уступу із Порфірєва „Апокриф. сказ. о ветхозав. лицахъ а событіяхъ по рукоп. Соловецкой библіотеки", стор. 193—194.

Першу вказівку про істнованє сего апокріфа находимо у Орігена в єго викладї книги Ісуса Навина. В грецьких індексах книг апокріфічних сей твір згадує ся під загальною назвою Πατριάρχαι; те саме бачимо і в словянських індексах починаючи тим, що знаходить ся в Сьвятославовім Сборнику з 1073 р. пз. Богословца ѿ словесъ, а кінчачи тим, що надруковані у нас. Припускають, що Заповіти написані були первісно по гебрейськи, хоча припущенє се мало правдоподібне з огляду на те, що автор їх без сумнїву був християнин. В усякім разї Оріген користував ся вже грецьким текстом апокріфа. На латинс ку мову переклав Заповіти в XIII в. Роберт єпіскоп Лїнкольнський. Грецький текст видав у-перве Ґрабе в збірцї Spicilegium Patrum et haereticorum saeculi I, Oxoniae 1699; відси передрукував їх Фабріцій у своїому Codex pseudepigraphus Veteris testamenti I, 519—748. Французький текст надрукував Мінь (Migne, Dictionnaire des Apocryphes I, 854—968). На церковнословянську мову Заповіти були перекладені дуже вчасно в Болгарії або Сербії і війшли в склад Палеї, при чому їх розширено властивими палейними полемічними та екзегетичними вставками. В Палеях ми стрічаємо Заповіти в двох редакціях: в повній, такій, яка є в Крехівській Палеї і надрукована нами, і в скороченій, такій, яка находить ся в Ковельській Палеї в віденьській бібліотецї надв. Сей скорочений текст ми лишили на боцї; найстаршу єго форму, що находить ся в пергаменовім списку Палеї Олександро-Невської Лаври в Москві з XIV в., надрукував Тіхонравов у своїй збірцї апокріфів I, 96—145; той же текст скороченої редакції по списку Соловецької Палеї надрукував Порфірєв (Апокр. сказ. о ветхозав. лицахъ и соб. по рукоп. Солов. библіот. ст. 158—194). Повний текст апокріфа з захованєм палейних вставок надрукував Тіхонравов op. cit. I, 146—232 по списку Палеї московської Синодальної бібліотеки з р. 1477, при чому текст порівнано з текстом вставленим у список слов. перекладу хронїки Йоана Малали з XV в., та переписаний зі старшого списка з р. 1261. Сей текст ми порівнали з нашим, користуючи ся декуди й варіантами зі списка Малали. В збірцї Пипіна (Памятники старинной русской литературы III, 158—194)

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

надруковано два заповіти, Рувима і Симеона, також повної редакції, по списку Румянцівської Палеї. Аналіз змісту сего апокріфа подав Порфірєв у своїй книзі „Апокриф. сказ. о ветхозав. лицахъ и событіяхъ, Казань 1872“, стор. 256—284; в єго збірці старозав. апокріфів по Соловецьким рукописам (стор. 59—67) бачимо пробу порівнати словянський текст Заповітів з грецьким і визначити словянські приставки. З латинської були Заповіти перекладені також на чеську мову, гл. E. Kozak, Bibliographische Übersicht der biblisch-apokryphen Litteratur bei den Slaven. Список рукописів, де знаходять ся иньші, доси ще не визискані списки церковнословянського тексту сего апокріфа, поданий в книзі Гарнака „Geschichte der altchristlichen Litteratur bis Eusebius“, Bd. I, 2 Hälfte, 915. Додати ще треба, що надрукована нами при кінці заповіту Вениямінового палейна приставка не находить ся при тексті повної редакції у Тіхонравова (I, 232), а натомісць властива є текстови скороченої редакції, хоч і тут в найстаршій, опублікованій Тіхонравовим формі (I, 145) вона значно коротша, ніж в пізнійших списках. Сю пізнійшу редакцию сего уступу опубліковав Порфірєв по списку Соловецької Палеї (op. cit. 193—194); варіанти єї супроти нашого тексту ми виписали вище. Треба ще й те зазначити, що в короткій редакції Заповітів (в тім числі і в Ковельській Палеї) заповіт Йосифів стоїть на першім місці, перед Рувимовим.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

XVI. Оповіданя про Мойсея.

А. Крехівська Палея стор. 366—500.

(Житьє с҃тго великого пр҃рока Мойсеа҃. сказанїє бытьіа҃ его[1]). Іаковъ 8бо бывъ л҃кт нз҃. род[и] Левгиа҃. и по преставленїи с҃нъ Іаковль начаша ражати мнози въ Иїли и наслѣд[ї]ѣ йхъ и в наслѣд[ї]є завѣт[а] бі҃а ѣже къ Аврам8 праѡ҃цю [и]х. а[2]) Левгий бывъ [3]— л҃кт м҃д.[3]) род[и] Ярмиа҃, Гаіддадъ, Хеврон[4]) и[5]— Каа҃та. Каа҃тъ ж[є] бывъ л҃кт ѯ҃. род[и] Амврам[а][5]), Амврамъ ж[є] бывъ[6]— л҃кт р҃. [6]) род[и] Арон[а] и Мариамъ и Мойсеа҃ в л҃кт[о] ра҃. къ пришествію Иі҃льском8 въ Єгупет. Мойсеи[7]— ж[є] быс[ть] з҃. ѡ Аврамля колена, мі҃ти же ѣм8 быс[ть] Ягавед дщи Левгина.

Въ єдинъ 8бо ѡ дн҃ій[7]) вид[є] Фараѡ҃нъ ц҃рь сонь: седмцю ѣм8 на столѣ ц҃рства ѣго въ[8]) Єгупте[8]), въздвигъ ѡ҃чи свой видѣ старца стоѧща противоу ѣм8, а в р8кѣ ѣм8 скалвьї. и въсклад[є] въ єдин8 скалв8 всѧ старца єгупетскьіа҃ и всѧ велмож[а] ѣго, а в др8гоую скалв8 всѧ агнѧца. и 8бодив сѧ ц҃рь и 8рани заутра съзва всѧ рабы ѣго[9]) и повѣд[а] йм' сонъ, и 8жасоша сѧ люд[ї]ѣ страхом великым[10]). и реч[є] волхвъ Валамъ: „се въстанет зло въ Єгупте в последнаа҃ дн҃и“. и реч[є] ц҃рь: „что боудет, скажи намъ?“ и реч[є] Валамъ вълхвъ къ ц҃роу: „ѡ҃троча родитъ с[ѧ] въ Иі҃ли и растворит[11]) все ц҃рство єгупетскоѣ. вѣдаа҃ боуд[и], ц҃р8, да напиши в законе ѣгупетском, да 8бьютъ[12]) всѧко ѡтроча, иж[є][13]) родит сѧ в жидѣх“.[13]) и призва ц҃рь[15]) бабьї жидовьскьіа҃ и повеле йм8 8бивати млад[є]нца, а др8гыа҃ вметати в рѣк8. бабы же 8боаа҃вши сѧ Бг҃а҃ и не створиша тако, ѩко ж[є] повеле йм8 ц҃рь єгупетскьіи҃ Фараѡн[16]). да[17]— того рад[и] йзволи Бг҃ъ, да не токмо ѣдинѣх Ѣгуптѧн възврати въ Єгупетъ, что

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ж[є] не быша сътворили ѣдинии си, но акыї вражд8 сплетаѧ имъ Вл҃дка на wбѣтованноѣ въводит[17]). жены же жид[о]вскыїѧ йсхожахѫ[18]) на поле и ражах[8],[19]) анг҃лъ же бж҃ий йскавах[8][20]) дет[и] и повивахѫ и вкладах[8] въ wбѣ рѫцѣ имъ два камени: йзъ ѥдиного ссахѫ млек[о],[21]) а йзъ дрѫгаго медъ. и вхожахѫ Ѥгупт[є]не на поле йскати[22]) их, и пове[ле]ниемъ бж҃имъ Ѳверзаше сѧ земла и прииимаше ѧ. wниже йдахѫ по плѫги и по рала своѧ, не можахѫ wбрѣсти, ꙗко Бг҃ хранѧше ѧ. възростъша на поли прихожахѫ тмами в домы своѧ, и ѫмножиша с[ѧ] людиѥ жидовъстиий[23]) и рас'силе паче[24]— Ѥгуптѧнъ. цр҃ь же ѥгупетьскыїй Фараѡнъ не люблѧше, ꙗко множит сѧ Из҃ль[24]).

Мѫжь же бѣ въ Из҃ли именимь [sic!] Ямрамъ, а поѧ женѫ себе Ягавед[25]), родъную свою, и роди дщерь и нареч[є] има ѥй Мариамъ[26]); въ дни бо тыї почаше насилѧти[27]) сн҃ве Хамове [и] wзлобѧти сны[28]) Из҃лвы. Ямбрамъ[29]) ж[є][29]) зачат роди сн҃ъ и нареч[є] има ємѫ Ярон҃ъ; въ дни бо тыїѧ начать Фараѡнъ проливати кровъ на землю wтрочат, а дрѫгыїхъ вметати въ рѣкѫ. тогда Ѳлѫчиша сѧ моуж[и][30]) w женъ своихъ, и Ѳлоучи же сѧ и Ямбрамъ w жены своеѧ. и быс[ть] в годинѫ тѫ на конець третиѧго лѣт[а] быс[ть] дх҃ъ бж҃ий на Мариами[31]) и пр҃рчествовавъ реч[є]: „се сн҃ъ родит сѧ ѫ wц҃а моего в годинѫ сию и тъ спсеть Из҃ль w рѫкѫ ѥгѫпетьскѫ“. слышавъ же Ямбрамъ ѫ Мариамий[32]) и възврати женѫ свою въспѧт к совѣ[33]) и зачеѭши и род[и] сн҃ъ и[34]— нареч[є] има ѥмѫ Немелхиѧ[34]). и наполнише [sic! зам. наполни сѧ] храмъ свѣтлости. и виде жена wтроча [ꙗко] добро ѥсть и схрани г҃. мц҃и въ кровѣ. В ты дни заповѣдаша Ѥгуптѧне носит[и] дѣтѧ своѧ млад[є]нца[35]) по храмомъ жид[о]вѣскым, негли быша[36]) Ѳмолвили wтроча жидовьскоѥ къ детѧти ѥгупетскомѫ [в ркп. хибно: жидовьскомѫ]. жена же та ѫбоꙗвъши с[ѧ] того створи ситѧнъ ꙗскъ и помаза смалоию[37]) [sic!] и вложи тамо[38]) и wпоусти и межи ситникы надь рѣкою, сестра ж[є] ѥго[39]) Марїамъ[39]) ста йздалеча зрѧщи[40]). и посла Бг҃ зноѩ на землю ѥгупе[т]скыю и взовьреша чѧвци. и сниде дщи Фараѡнова Фермѫфъ[41]) йзмыти сѧ на рѣкѫ съ дѣцами [и] съ многыми женам[и]. и ѫзре ковчежець[42]) плавающь на реке[43]) и послав'ши[44]) взѧт ю. и Ѳкрывъ виде в немь Ѳтроча [sic!] плачюще сѧ, и помїлова ѥго и рече: „Ѳ детеи ѣврейскых ѥсть“. и[45]— нареч[є] има ѥмѫ Моисеи гл҃ѧщи, ꙗко Ѳ водыї взѧхъ ѥго[45]). и приведоша ѥмѫ женѫ доилицю[46]) Ѥгуптѧнинѫ доити, и не въсхоте с'сати, Ѳ Бг҃ъ бо бѧше, ꙗко възратит[и] къ сесцю мт҃рню. и приступль[47]) Мр҃ямъ[47]) и реч[є] дщери[49]— Фараѡновї, и реч[є][49]): „хощеши ли, да ти приведѫ женѫ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

дойлицю ѡ жидовъ[50]) и въздоитъ ти ѡтроча се[51])?" иде и приведе[є] мтрь его. и рече[є] ему дщи Фараѡнова: „въздой ми ѡтроч[а] се[51]) и вдам ти по две сребренице на днь". и взя ѕ нея и въздои его. Бысть же на конець двѕ лѣтѕ и принесе къ дщери Фараѡнови, и бы[сть] ему сн̃ъ[52]).

И бы[сть] въ г̃-е̑ лѣт[о] к рож[є]ству Моисеѡвѕ Фараѡнъ седяше за столом, цр̃[ц]а ѡдесноую[53]) а Фермѕѳь ѡшюю его седяше, ѡтроча ж[є] седяше в пазусе его[54]) и велмож[а][55]) ѡкр̃стъ его. ѡтроча ж[є] сѧгъ снят венець съ главы цр̃вы̆ и възложи на главѕ своюо. и ѕжасе сѧ цр̃ь и велможи его. Ѿвещавъ же Валам волхвъ: „помани, гн̃е цр̃ю, сонъ, еже виделъ еси и како протолкова рабъ твои к тебѣ. се есть ѡтроча еврейскоѣ, ꙗко дх̃ъ бж̃и есть[56]) и прмд[р]остию сътворил еси [sic! зам. есть] сие и хощет приꙗти цр̃ство египетскоѣ себѣ. тако бо створи Аврамъ дѣдъ его, иж[є] цр̃ь переꙗ славѕ ихъ: Авиме[ле]х[а] цр̃ѧ Агарьскаго прогна, а самъ приходить въ Египет и нарече женоу свою сестрою, ꙗкож[є] бы погѕбилъ цр̃ѧ их. також[є] створи Исакъ иноплѣменникомъ и рассилне ѿ иноплеменникъ. цр̃ѧ же[57]) хотѧ погоубити ѡбрете також[є] женѕ своюо сестроюо сътвори. Иꙗковъ же такоже лѣстью взѧть такоже брата своего Исава первенство и бл̃свнье иде в Вонырамъ[58]) к Лаванѕ тестю[59]) своемѕ и пошть лестью дщерь его и скот[и] его и всь домь его и бежа в землю Хананейскоую възвратив сѧ. продаша сн̃ве его Иѡсифа[60]) и бѣ в темници, дондеже виде сонъ цр̃ь ѡц̃ь твои и пѕсти и с темници и възвелици и надо всеми велможами егѕпетьскыйми, понеже протолкова емѕ сонъ. и бы[сть][61]) егда пѕсти Богъ глад на землю и посла и[62]) и приведе оц̃а своего и брат[ь]ю свою въ Египет и корми[63]) безъ искѕпленїа, нас же искѕпи себѣ раби. да аще хощеши, цр̃ѕ, да ѕбьемъ ѡтроча се, да не възрастет ни възмет цр̃ства твоего ѿ тебе, да не погыбнет надежа египетскаꙗ". и посла Бц̃ архангѣла своего Гаврила, ѕподоби сѧ къ единомѕ ѿ велможь цр̃вь и рече[є]: „аще хощеши цр̃ѕ, да принесѣть камень драгый свѣтелъ и ѕгль ѡгненый[64]) пред нимъ[65]); аще прострет рѕкѕ к камени, вѣдайте, ꙗко[66]) премдрстью се створи[67]), да ѡхабим[68]) сѧ ег[о]". да[69]) годе бы[сть][70]) цр̃ю и вѣлможамъ его. принесош[а] предъ него камень драгый[71]) свѣтел[71]) и ѕгль ѡгненый. и ѕклони анг̃лъ Гн̃ь рѕкѕ его къ ѡгню, и взем[72]) притче конець[73]) ꙗзыка[74]) и того[75]) рад[и][75]) бы[сть] свибливъ, и не ѕбиша его.

И бы[сть] Моисей[76]) в домѕ Фараѡнове и̃. лѣт и растяше[77])] с детми цр̃вымі в ризахъ единех. и бы[сть] на кон[є]ць и̃. лѣт[а

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

и̑ въсхоте къ ѡ̑цю и̑ к мⷬтри и̑ пойде к нимъ. и̑ прид[є] к брат[ь]и̑ своєи̑ и̑ виде мⷭжа є̑гⷭптанина бьюща є̑врєа̑нина ѡ̑ брат[ь]а̑ є̑го. и̑ ѡ̑зре сѧ семо и̑ ѡ̑намо, не виде никогож[є] и ⷭби є̑гⷭптанина и̑ скры҃ї[78]) в песце. И̑ бы҃с[ть] въ дн҃ь вторы҃и̑ вниде Мⷭ҃ѵ̑сей к брат[ь]и̑[79]) и̑ виде два мⷭжа тѧжюща[80]) сѧ[80]) и̑[80]) сварѧща с[ѧ]. и̑ рє҃ч[є] Мⷭ҃ѵ̑сей[81]): „о̑ злодею, что ѡ̑бидиши дрⷭга своєго!“ ѡ̑ни ж[є] рⷦша[82]): „кто тѧ постави соу҃д[ї҃]ю над нами? и̑ли[83]) ⷭбити[84]) хощеши, ꙗ̑кож[є] и̑ вчера є̑гⷭптанина ⷭби?“ И ⷭоꙗ сѧ Мⷭ҃ѵ̑сей и̑ рє҃ч[є]: „въ и̑стинⷭ ведома боудетъ[85]) речь си и̑[86]– внидет слово се въ ⷭши Фараѡ̑нⷭ“.[86]) и̑ заповѣда Фараѡ̑нъ ⷭбити Мⷭ҃ѵ̑сеа̑. и̑ посла Бг҃ арха҃нг҃ла своєго[87]) Михаи҃ла и̑ ⷭподоби сѧ въ о̑бличиѣ столника цр҃ва и̑ въсхыти мечь и̑з рⷭкы҃ї [в рукоп. хибно рыкы҃ї] є̑го и̑ стѣ головⷭ є̑го. ꙗ̑тъ анг҃лъ Гн҃ь Мⷭ҃ѵ̑сеа̑ за рⷭкⷭ десн҃ю[88]) и̑зведе вънь[89]) и̑зь землѧ єгѵ̑петскы҃ꙗ̑ и̑ посади кромѣ межю єгѵ̑петьскы҃ими м҃. вѣрьстъ в далѣ. и̑ ѡ̑ста сѧ толко Ѧронъ брат[90]) є̑го[90]) и̑ начатъ пр҃рчествовати въ Є̑гиптѣ сн҃мъ И҃и҃лвомъ, рє҃ч[є]: „моужь волванъ є̑го възвержетъ[90]), и̑ въ скрєрнествѣ [sic! зам. сквернествѣ] є̑гⷭпетьском не ѡ̑скверна҃йте с[ѧ]“. и̑ не послⷭшаша є̑го. и̑ рє҃ч[є]: „Бг҃ загⷭтыа̑нъ[91]) поманⷭ[92]) завѣтъ, є̑же завѣща съ Ѧврамом, И̑саакомъ и̑ И҃аковомъ“. и пойде рⷭка Фараѡ̑нова болши и̑ жесточа҃йши на[д] сн҃ми И҃и҃лвымы, дондеж[є] посла Бг҃ слов[о] свое и̑ помани҃ⷭ а̑.

Въ дн҃ї же ты бы҃с[ть] сѣча межи Синци и̑ межи сн҃мы Перскыми [в ркп. хибно первыми] и̑ межи Ѧрменьї. и̑ и̑зыд[є] Киканосъ ц҃рь срачиньскы҃и̑ въєватї с Ѧрменьї, съ сн҃ми Первыми[93]) и̑ плени ꙗ̑. а Баламъ прибеглъ бѣша и̑зъ Є̑гипта к Киканосⷭ, занеж[є] не[94]) сташа [зам. ста сѧ] речь є̑го. и̑ бы҃с[ть] ⷭ Киканосе два с҃на є̑го Ѧносъ и̑ Ѧкрис[95]) стрєци град[а], и̑ люд[ї҃є] с[л]ⷭжаша[96]) с ними. и̑ свѣща[97]) Баламъ с людми земьскы҃ими ѿврещи сѧ ц҃рѧ Киканоса и̑ не дати є̑мⷭ внити въ град. и̑ послⷭшаша [в ркп. послⷭша с[ѧ]] людиѣ его и присѧгоша [в ркп. пришаго сѧ] к немⷭ и̑ поставиша и̑ ц҃ра над всеми, а с҃на его поставиша воєводою, и̑ възвы҃сиша забрала[98]) градⷭ томⷭ съ двою странⷭ, а с третꙗ̑а̑ страны҃ и̑скопаша рвы҃ и̑[99]) ѡ̑мⷭты[99]) великыа̑ бес числа, а съ четвертыа̑ страны҃ съзва Баламъ[100]) змиа̑ и̑ скорпиа̑ мноꙁи велми шептанѣємь своимъ и̑ потвори. и̑ затвориша град и̑ не даша внити ни пристⷭпити. и̑ бы҃с[ть] єгда възврати с[ѧ] Киканос с войны҃ и̑ въздрѣвша[101]) ѡ̑чи с вои̑ и̑ видѣша забрала вы҃сокы҃ї градна҃ѧ ⷭкло и̑ ⷭдивиша с[ѧ] и̑ рⷦша: „люд[ї҃є] наши, ꙗ̑ко долго[102]) быхомъ на войнѣ, и̑ потвердиша град свои̑ г҃ѧще, єгда[103]) придет на ны҃ї рать“. да ꙗ̑кож[є] пристⷭ-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

пиша къ градꙋ и видѣш[а] врата граднаꙗ замчена и рѣша вратьникомъ: „Ѿверзете врат[а], да внидем в град!“ и не хотеша Ѿтворит[и] по заповеди Валама вольхва и не даша внити[104]). полки ж[е] предъ вратьї градъскым[и]. и паде Ѡ войнъ Киканосовъ въ єдин дн҃ь рл҃. мꙋжь. а на дрꙋгы дн҃ь виша с[ѧ] на брезѣ рѣкьї, и въбрѣде конникъ л҃. хотѧщи пребрести на ѡнꙋ странꙋ и не възмогоша и ѩстопоша въ рѣкѫ. и повеле цр҃ь сеци[105]) дрова и дѣлат[и] плотьї, да выш[а] прешли на нѧ. и створиша тако и прейдош[а] на плотѣх в ровьї тыꙗ, и възверте ѩми ѡмꙋтъ и ꙋтопе въ тъ дн҃ь до с҃. мꙋжь на ї. плотовъ. и въ трет[ї]и дн҃ь прид[о]ша с тои страны [в ркп. стране], на неиже змиѣве, и не възмогоша ꙋспети ничтож[е], ѩзъпадоша[106]) змиѣве люд[ї]и рꙋ҃.[107]) мꙋж. и ѡхабиша сѧ ѩхъ и стоꙗша ꙋ града д҃. лѣт, и не даша пристꙋпити ни внити въ градъ. и быс[ть] ѥгда стоꙗхꙋ на Срачинѣх, выбеже Моусей ѩзъ Єгꙋпта и приде к Киканосꙋ цр҃ю срачиньскꙋ. Моусе[є]ви ж[е] бѧше лѣт ни҃, єгда Ѿбеже Ѡ Фараѡна и принд[є] [к] Киканосꙋ цр҃ю въ ѡстою[108]). и прия цр҃ь и вси вѣльможи ѥго и вси вой ѥго, яко велик и драгъ[109]) въ ѡчїю всѣх, высочество ѥго ꙗко тисово, лице же яко сн҃це[110]— сияющи, храбръство же ѥго ꙗко[110]) силно. и быс[ть] Мойсеи[111]) дѧмца ꙋ цр҃а. и быс[ть] на конець д҃. лѣт разболе сѧ Кикан[о]съ цр҃ь срачиньскьїи и ꙋмре въ з҃. дн҃ь. и ꙋмазаша рави ѥго и погрѣбоша и предъ враты граднїими и створиша надъ ним полатꙋ красꙋ и высокꙋ над[112]) нимъ[112]) и написаше на камени все ѥго въинество и все ѥго храборьство. и быс[ть] ѥгда сделаше[113]) полатꙋ и рѣша дрꙋгъ къ др[ꙋ]гꙋ: „что створимъ? аще сечем сѧ съ градомъ и погыбнем? дѣѥм ли сн[114]), да седимъ зде, и ꙋведѧть вси цр҃и Ярменьстии и сн҃ве Первии[115]), яко ꙋмерлъ ѥсть цр҃ь нꙋшь, и прид[ꙋ]ть на нї и внезапꙋ не ѡставѧт нас ни ѩзбытка? а нн҃ѣ пойдемъ, да поставим себѣ цр҃ѧ и седимъ ꙋ града, дондеже приймемъ ѥго“. ꙋборзиша [в ркп. ꙋборзи сѧ] снемше с себѣ одежа[116]) своꙗ и сметаша грамадꙋ и створиша горꙋ велику, посадиша Мойсеꙗ и реша: „живи, цр҃ю, въ[117]) кѣки![117])“ и тѧгоша[118]) к нѣмꙋ вси велможи и вси люд[ї]ѥ. и поят Моусе[и] женꙋ Киканосовꙋ с вѣстью ѥꙗ[119]).

Моусей же бѧше кз҃. лѣт, єгда ста цр҃мь над Срачиньї. быс[ть] же вторый дн҃ь цр҃ства ѥго събраша с[ѧ] вси люд[ї]ѥ и рѣша ѥмꙋ: „цр҃ꙋ, промысли нам, что створим? д҃. лѣт минꙋ, женъ своихъ не видехомъ ни дѣтей“. и рече Мойсе[и] к людем своимъ: „да аще слꙋшающе послꙋшаѥте глас[а] моѥго, вѣдете, яко преданъ бꙋдеть градъ сеи в рꙋцѣ наши. сечем сѧ с нїми ꙗко

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

первиѣ[120]) поченше, то погыбнеть нас много, ꙗко первиѣ. аще[121]— л[и] поидемь на плотѣх въ ѕмѣтѣ [sic!], то потопить нас много, ꙗко первиѣ[121]). нн҃ѣ же въстанете и йдете к лесъ и принесете сны стерковьї: кождо свой хранит[е], дондеже възрастѣть, и навчите ꙗ перелетывати акьї ꙗстребьї[122])". и йдоша и принесоша сны стерковьї, ꙗкож[е] повеле им Моисей[123]). быс[ть] же възрастоша[124]) стерковѣ и заповѣд[а] цр҃ь заморит[и] ꙗ гладом за з҃. дней, и сътвориш[а] людї҃ѣ тако. и быс[ть] же дн҃ь третей, реч[е] же к нимь цр҃ь: „wблечете с[а] въ wрѣжиа своа и всадете на коня своа, и възмете кождо стеркъ свой на рѣкѣ, пойдем да приствпимъ[125]) на томъ мѣсте, йдеже змиѣве сѣть". и реч[е] цр҃ь: „поущайте стеркьї!" и поустиша ꙗ и лѣтеша стерковьї на змиа и снедоша ꙗ [и] wчистишаа[126]) мѣсто. быс[ть] ꙗко ѕзре цр҃ь и людї҃ѣ его, ꙗко погыбоша змиѣве, и въстрѣбиша людї҃ѣ трѣбою и wбъствпиша град и взаше и. и прийдоша и кождо въ домъ свой и ѕбиша гражанъ в той дн҃ь ѧ. и р҃. моуж, а внешних не ѕбиша ни единого мѣжа. и ѕзрев же Баламъ вълхвъ, ꙗко взят быс[ть] град, и всед на конь съ двема сн҃ма своима и бѣжа въ землю[127]) Мадиамьскѹю къ цр҃ю Балакѹ[128]) до[129]— победе Мадиамьскъı, егда победим сїа съ Йїлътьї[129]). То ти соут вълъсвї чародеи, йже[130]) сѣть писани в паремьи, иж[е] повчахѹ погѹбити племя Їаковля w лица земля[131]).

Моисе[и] же седѧ на столѣ въ Срачинех, жена же Киканосова[132]) за нимъ, ѕбоа сѧ Моисеи Бг҃а ни приближи сѧ[133]) къ неи[134]). ꙗко закла Авраамъ Елиазаръ раба своего не имати женьї сн҃ѹ своемѹ w дщерей Хананейскъ, и Исакъ же заповеда Йаковѹ сн҃оу своемѹ[140]) сватит[и] сѧ съ сн҃ами Хамовьї, ꙗко продани сѣть в работѹ сн҃мъ Симовъимъ и сн҃мъ Яфетовым. ѕбоа сѧ Моисей Бг҃а своего и не прикоснѹ сѧ жене Киканосове[141]), та бо ѥсть w сн҃ъ Хамовъ. и рассилне цр҃ь Моиси и въсваша Содомлянь[142]) и примѹчи ꙗ и wдоле на войнахъ своихъ [и] Йаковъ дѣдъ его с ним.

В лѣт[о] м҃-е цр҃ства его Мои[сеи] же седѧше на пр҃стлѣ, цр҃ца же блїзъ[143]) его сѣдѧше, и реч[е] цр҃ца къ людемь своим и велможамъ: „се дн҃ь лѣт м҃. цр҃ствоующю Моисею над намї и къ мнѣ не прикоснѹ сѧ, и бг҃омъ нашимъ не поклони сѧ. и нн҃ѣ послѹшайте мене, сн҃ве срачиньстий, и w сегодн҃и не боуди надъ вами се цр҃ь. се вы ѥсть Мѹкарисъ сн҃ъ мои и тъ да цр҃ствѹеть над вами. лѣпо бо ѥсть вамъ послѹшати сн҃а гн҃а своего, нежели мѣжа страньска". и быша людї҃ѣ всї сварѧще сѧ и до вечера и не хотѧхѹ wпоустит[и] Моисеа. и преможе цр҃ца. и ѕраниша

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

заутра и поставиша Мѳкариса цр҃мь надъ всеми. и ѳбоиша с[а] люд[ї]е прострети рѳкы на Моисеа, ꙗко боиахоу с[а] присмр'ше к немѳ. и вдаша емѳ дары великыї и ѳпѳстиша и съ чѣстью. Изыд[е] Моисей пѳтемъ своим ѳтѳдѳ. Моисе[и] же быс[ть] ѯ҃з. лѣт, егда изыїде ѳ Срачинъ. ѳ Б҃а бо бѣше сътворенъ[144]) то, пришла бо бѣше година, ꙗко[145]) ѳготована ѳ дни первыхъ, извести сны Їл҃вы ѳ Егѳпта.

И иде Моисей в Мадиамь, боа бо са въспит[и]ти въ Егѳпеть. и сед[е] на стоуденци и вид[е][146]) з҃. дщерей Рагѳила Мадиамъскаго пастват[и] ѡвець ѡц҃а своего. и пріидоша къ источникѳ томѳ и почерпоша водѳ напоити ѡвча. и пристоупиша [в ркп. пристѳпи са] пастѳси маднамьстий и ѳгнаша и. И въставъ Моисей и спсе а и напои ѡвца их. и пришедше къ ѡц҃ю и повед[а]ша, что сътвори Моисей, како спсе а и напои ѡвца их. и посла Рагѳилъ и поа и въ домъ свой и ꙗде с нимъ хлѣбъ. и повѣда емѳ Моисей, како избежа изъ Егѵпта и како цр҃ствова въ Срачинех и како ѳнѧше ѳ него цр҃ство и ѳпоустиша и. и быс[ть] ꙗко ѳслыша Рагѳилъ речь его и реч[е] въ с҃рдци своем: „всажю азъ сего в темницю и примирю[147]) се имъ къ Срачином, се бо есть [бѣглець]“. и емь ж[е][148]) его и всади в темницю, бѣ же в темници і҃. лѣт. тамо ж[е] помилова его Цифора[149]) дщи Рагѳилова и корми его хлѣбомъ и водою. и быс[ть] на конець і҃. лѣт[ѳ] реч[е] Цифора ѡц҃ю своемѳ: „мѳжь Евреанинъ, его же всади в темницю, се і҃-е лѣт[о] нѣс[ть] взыскаа его ни възмолвѧщаго ѡ немь. да аще тако годѣ прѣд ѡчима твоима[150]), да быхом послали [и] видели его, живъ ли есть моужь той или ѳмр҃ъ?“ ѡц҃ь же еа не ведѧще, ꙗко та бѣше кормила его, и рече Рагѳилъ: „не видѣх[151]) николи же на свѣте, да бы чл҃ка лежащю в темници і҃. лѣт безъ хлѣба и безъ водьї живѳ быти“. и реч[е] Цифора ѡц҃ю своемѳ: „да не слышалъ еси, ѡч҃е мой, ꙗко Б҃ъ великъ есть евреискъ и гроженъ [sic!] и ѳдивлѧет чюд[е]ськї на всѧкъ часъ? не ѡнъ ли избави Якраама ѡ пещи [в ркп. пищи] халдейскыї и Исака ѡ меча и Їакова ѡ рѳкѳ аггла, егда борше са с ним на перевозе? Їако Б҃ъ паки мѳжю[152]) семоу много сътворивъ чюдеса и избавилъ ѡ рѳкѳ егѵпетьскѳ и ѡ меча Фараѡнова, и паки можеть избавит[и][153])“. и быс[ть] люба реч въ ѳшию[154]) Рагѳиловѳ, сътвори тако, ꙗко ж[е] реч[е] дщи его и посла к темници видети его[155]). и ѡбрѣтоша молѧщѧ са Бѹ ѡц҃ь своих, изведоша ис темници и ѡстригоша и и измениша емѳ портьї темничныа, и ꙗде хлѣбъ с Рагѳилом. и прид[е] Моисей въ ѡград[ѳ] Рагѳиловѳ [в ркп. Рагѳилѳвъ], иже бѣшѣ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

[sic!] за двором ѣго и молѧше с[ѧ] Бо҃у своѣмꙋ, иже емꙋ сътворилъ чюд[е]са и избавилъ и с темници той. молѧщю же сѧ емꙋ възревъ ѡчима и виде палицю потченꙋ посред[и] ѡград[и], и приступи къ палици, и бꙋкꙋ написано на ней имѧ Бо҃ Савао҃да. и приступивъ исторже ю и ѡчюти сѧ палица в рꙋкꙋ ѣго трестата, ѣю же сꙋть чинена чюдеса би҃а.

Егда сътвори Бо҃ нбо и землю и всѧ дѣла ихъ, морѣ и рѣки и всѧ ѩже в них[156]), коли изгна Адам[а] изъ ѡград[а] райскаго, взѧ палицю тꙋ с собою в рꙋкоу. и дои[де] палицѧ та ѡ Ядама до Ноа, Ной ж[е] дасть Симови и род[о]мъ ихъ, донеле же прииде в рꙋцѣ Авраамовѣ. Аврааму дасть Исаковѣ, Исакъ же ю дасть Иѩковоу, Іѩковъ же егда бѣжа на полѣ Ярмѣньскоѣ, палицю же тꙋ взѧ с собою. и дасть ю Иѩковъ Иѡсиф[8] час[8][157]) ѥдинꙋ излиха брат[ь]й. и бысть по смрти Иосифове разграбиша домъ Єгуптѧне Иѡсифовъ, попаде Рагꙋйлꙋ палица та. и посади ю въ ѡградѣ своѣмь посред[и]. и ѡкꙋшахꙋ сѧ вси храбрии хотѧщии поѧт[и] дщерь ѣго и не могоша до пришествиа Моисеѡва; емоуже соужен[о], той ю исторже. бысть ѩко ꙁрѣ Рагꙋйлъ палицю тꙋ в рꙋкꙋ Моисеѡвꙋ и ꙁдиви с[ѧ] и вда емꙋ Ципфоръ дщерь свою в женоу. Моисеи ж[е] бѧше лѣт оꙁ. егда изыѣде ис темници и поѧтъ Чифоръ Мадиамлю[158]) в женꙋ себе, и пойде Цифора в пꙋть женъ домꙋ Иѩковлѧ и не менши бысть ничимь ж[е] ѡ правдыѣ Сарриныѣ и Ревечиныѣ и Рахилиныѣ и Лиины. и заченши Цифора род[и] сна и нарече имѧ емоу Герсънъ[159]) глѧ, ѩко пꙋтъ[160]) быхъ в земли[161]). но не ѡбреза плоти ѣго по повеленію Рагоуйлов тестѧ своѣго. и бысть ѩко на конець ѓ-го лѣт[а][162]) и нареч[е] имѧ емꙋ Елиазаръ глѧ, ѩко Бо҃ оц҃а моѣго помощник бысть [и] изба[ви] мѧ ѡ меча Фараѡнова. Цифора[163]—, жена Моисеова, иноплеменьца бысть ѻбразъ предлежа ѩко ѡ ꙗзыкъ цр҃кви. ѩко ж[е] Моисеи бѣ ѡ иноплеменникъ невѣстꙋ себѣ ѡбрꙋчи, тако и Хс҃ спсъ ншь роди сѧ из Мр҃ии дв҃ца в родꙋ еврейстемь, ѡ ꙗзыѣкъ ж[е] себѣ цр҃квь ѡбрꙋчи и невѣстꙋ себѣ нарече, иже вѣнца [sic! зам. вѣнча] ю своѣю кровью пр҃чстою, ѩко венель [sic!] бе ю ѡ пѧхъ [sic!] ѡгнании. но на предлежащее да възвратим сѧ.

Въ дн҃и же ты бысть Моисе[и] ходѧ по поустьи[ни] съ ѡвцами тѣстѧ своѣго, палица же бжиа в рꙋкꙋ его. и нач[а]ть премдрость любит[и] и ꙁчаше с[ѧ] ѡ анг҃ла Гаврала ѡ витии всег[о] мира, ѡ первемь чл҃вци, иж[е] соуть были по тѣх, и ѡ потопе и ѡ спсении ихъ ѡ потопа и ѡ размесении [зам. размѣшении] ѩзыѣкъ и ѡ лѣтехъ же, єлико лѣтъ быѣло до него, и ѡ законоданий, єлико бѧше самомꙋ дати иꙋдейскꙋ ꙗзыкꙋ, и звѣздное

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

теченїѣ и стихиа и числа и земнꙋю мерꙋ, и всѧкꙋ премꙋдрость писати въ книгах добраго житиа. и паша сѧ [зам. пасѧше] Моисеи стад[а], палица ж[е] бїа бе в рꙋцѣ его[163]).

[Далї пропускаємо 95 рядків (стор. 379—382), де оповідаєть ся про те, як Бог явив ся Мойсеєви в горючому корчі на горі Хориві і велїв йому йти до Єгипту. Се оповіданє в Палеї майже дословно взяте з Біблії (Исход. III і IV, 1—26); до него вплетено також деякі палейні полемічні вставки. У Тіхонравова сей уступ оповідаєть ся коротко, та також після Біблії (стор. 245—246). Тілько конець глави IV. біблійного оповіданя (зач. 27—31) в Палеї має деякі апокріфічні додатки, от тим то й подаємо його тут].

И ѣви сѧ Гѣ Ароно и Левгиꙋ въ Єгиптѣ ходѧщю на брегꙋ рѣкы и реч[е] емꙋ: „йди противꙋ Моисеа в пꙋстыню“. и йде Ароно и срет[е] и в поустыни в горѣ бїи и цѣлова и. и въздвиже ѡчи свои и виде женꙋ его и дети[164]). „кто соуть си?“ и реч[е] Моисеи: „се[165]— жена моа и[165]) дети мои, ѩж[е] ми єсть вдал Бѣ в Мадиамех“. и бе зло въ ѡчию Ароновꙋ и реч[е] Ароно[166]): „поусти женꙋ свою и дети свои къ Ѡчю [sic!] єѩ в домъ“. и створи Моисеи тако, и Ѡиде Цимфора и два сна єѩ в домъ ѡцѣа своего до годинь, в нюж[е] помѧнꙋ люд[и] своа Гѣ и изведе ѩ изъ Єгипта ѡ рꙋкы Фараѡна. и[167]— сказа Моисеи всѧ Ароноу и всѧ ѩже гла емоу Бѣ[167]). и пойдоста въ Єгипетъ и ѩвиша сѧ къ соборꙋ снꙋ Илкъ и повѣдаста им всѧ речи бїа. и възрад[о]каша с[а] люд[ї]е ѡ[168]— словесехъ сихъ[168]).

И оураниша заутра и йдоша въ домъ Фараѡновъ, и палїца бїа ѩста с собою. и быс[ть] єгда придоста къ вратомъ домꙋ цр̃ва, и два лва стоахꙋ привѧзани ꙋжи железными, и не можаше ни єдинъ чѣкъ ни прит[и] ни изыти развеѣ емоуж[е] цр̃ь повелит изыти и шедше корьмилци ꙋтолат лвы и проведет ихъ. Моисеи же и Арон прийдоста и въздвигоста палицю на лвї. и раздрешиста сѧ лва [и] приид[о]ста Моисе и Аронъ в домъ цр̃въ, и лва внидоста с нима радꙋюще сѧ. да ѩко же ꙋзре их Фараѡнъ, ꙋдиви сѧ велми [и] ꙋжасе сѧ, бѣше бо взоръ йхъ ѩко снви бїи. реч[е] к нимъ цр̃ь: „что хощет[е]?“ и рѣкоста:[169]— „Ѡпꙋсти нас в поустиню, да положимъ требоу Гѣи Бѣу йшемꙋ и послꙋжимъ емꙋ“.[169]) и ꙋзоа сѧ Фараѡн велми и реч[е] к нима: „йдета днсь в домь свои и ꙋтро придет[е] къ мнѣ“. и йзыдоста[170]), ѩкож[е] реч[е] имъ цр̃ь.

И быс[ть] ѩко Ѡидоста, посла цр̃ь по[171]) Балама волъхва и снꙋ его Єноса и Якриса[172]), и всѧ чародеа єгипетьскы[173]), и поведа имъ цр̃ь, єже гла Моисеи и Аронъ. и реша чародеи

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

к немѹ: „како прїшли сѧть, скази [sic!] намъ?“ [174]) и реч[е] имъ цр҃ь: „толко въздвигоста жезлъ[175]) и раздрешиста сѧ лва[176]) и притекоста к нимъ радующе сѧ“. Ѿвещ҃а ж[е] Валамъ и реч[е]: „се, цр҃ѕ, чародѣи соуть, ꙗко ж[е] и мы҃. а и҃нѣ посли по них, да придѹть к нам, да и҃скѹсимъ реч ѥ҆ю҃“. и створи цр҃ь тако и҃[177]— посла по нихъ[177]). ѿни ж[е] взѧста палицю ви҃ю в рѹцѣ свои и прииждоста къ цр҃ви и глѧста ѥ҆мѹ словеса ви҃а, гл҃ше[178]—: „сице ти гл҃ть Гс҃ь Вс҃ї: Ѿпоѹсти люд[и] Ѷзлвы, да створѧть трєѕ Гв҃и Бо҃ѹ своѥ҆мѹ“.[178]) реч[е] и҃ма цр҃ь: „но кто вѣрѕ и҃мает вама, ꙗко ѥ҆ста послана ѿ Бг҃а[179]) и что знамєниѥ сътворите предо мною҃[180]), да ѹверить с[а][181]) реч каю?“ и поспеши Ярон҃ь поверже палицю свою҃ пред цр҃мь и пред велможи ѥ҆го, и быс[ть] змиѝ великъ[182]) ползаѧ[182]). и сътвориша цародеи҃ [sic!] також[е]: пометаша жезлы своѧ и быша змиѥве. того[183]— рад[и] попоѹсти Бг҃ъ вълхвом ѥ҆гѵпетьскым жезлы своѧ въ змиѧ претворит[и], да не рекѹть Фараѡ҃нѕ, ꙗко вълхвъ ѥ҆сть Моисѣй и вольшеством си творѧт. но си противленїем противлахѹ сѧ ѥ҆мѹ, и потомъ ѷзнемогоша[183]). въздвиже бо змиѝ главѕ свою҃, иже в Моисѣѡ҃ви палици, и пожре всѧ змиѧ вълхвомъ[184]). И реч[е] Валамъ вълхвъ: „ѹ҆же сътворило сѧ ѥ҆сть ѿ дн҃ї первыхъ, ꙗко пожиралъ ѥ҆сть змиѝ дрѣга своѥ҆го, ꙗко и риба морьскаѧ пожре дрѣжинѕ свою҃. а и҃нѣ сътвори палицю свою҃[185]), ꙗкоже и преже был[а], да аще можеши палица бѣдѹть и наша палица пожертыѧ и да ѹвемьї, ꙗко дх҃ъ ви҃и в тобѣ; аще л[и] не можеши[186]), то чародеи҃ ѥ҆си ꙗкоже и мы҃“. и простеръ Ярон҃ь рѹкѕ свою҃ и ꙗтъ за хвостъ змиѥвъ и быс[ть] палица к рѹце ѥ҆го, и҃[187]) ѿнѣхъ палица, ꙗко ж[е] и прежде. и заповеда Фараѡ҃нъ принести всѧ книгы҃ ѥ҆гѵпетьскыѧ҃[188]) и чтоша пред нимь и рече: „се не ѡ҃бретохъ Бг҃а вашего въ книгах[189]) сихъ ни и҃менї ѥ҆го виде“. Ѿвѣщ҃ѧста и рѣкоста: „Ц҃рю, Ядонаи҃ Савааѳ҃ъ ѥ҆сть и҃ма ѥ҆го“. и рече Фараѡнъ: „гдѣ ѥ҆сть Ядонаи҃, да быхъ виделъ ѥ҆го и глас ѥ҆го слышал быхъ и поустилъ быхъ и Ѷзла? не вѣдаю҃ Ядонаи҃, не поуцѕ Ѷ҆зла“. и рѣкоша: „Бг҃а нєврискаго[о] и҃ма възваша[190]) сѧ на нас ѿ дн҃ї[191]) нѣшнх. и и҃нѣ пѹсти ны, да и҃демъ к пѹстыню, да пожремь жертвѕ Гв҃и Бо҃ѹ нѣшемѹ. Ѳнеле бо сниде Ѷ҆зль въ ѥ҆гѵпет, Ѳтолѣ не прилъ ничтож[е] ѿ роукѕ нѣшю. аще ли насъ не поустиши, вѣдаи҃ боуди, ꙗко разгневаѥ҆т сѧ и ѷзбьѥть землю ѥгѵпетьскѹю моромъ ѷли мечемь“. и реч[е] Фараѡнъ к нимъ: „скажите мї силѕ ѥ҆го и храборъство ѥ҆го“. и рѣша к немѹ: „ѡ҃нъ ѥ҆сть сътворилъ нбо҃[192]) и всю силѕ ѷхъ, и землю и всѧ ꙗже на ней, и морѣ и всю рибѕ ихъ, и родил свѣтъ и ро-д[и] тмѕ, и пѹщаѥ҆ть дождь и напаѡ҃ѥть землю, и сътворилъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ѣстъ ч҃лка и̑ скотꙑ и̑ звѣри селныѧ[193]) и̑ птица нб҃сныѧ҇ и̑ рыбы морьскыѧ҇. тои ж[е] и̑ тебе сътворъ ѣстъ и̑ в ложеснах м҃три твоеа̑, тои ж[е][194]) вложи в тѧ дх҃ъ животный и̑ възрасти[195]) тѧ и̑ посади тѧ на пр҃стлѣ цр҃ствиѧ твоѣго". [196]) и̑ разгнѣвав сѧ Фараѡ҃нъ на нѧ и̑ реч[е]: „кто ѣстъ въ всѣхъ бз҃ѣхъ людскыѧхъ, иж[е] можеть сътворит[и] мнѣ тако? рѣка же моа̑, ѩже и̑ самъ сътвориχ". и̑[197]) възъѣри сѧ на нѧ велми и̑ насилье имъ велиѥ сътворит[и] повеле Ѣгуптѧни Йл҃тѧномъ. Мѡсей же възпи къ Гу҃ Бу҃ глѧ: „почто предасть люд[и] своа̑, Гн҃?" и̑ реч[е] Гѣ къ Моисеѡ҃ви глѧ: „се ѡзриши, что сътворю Фараѡ҃ноу. роукою крѣпкою йспоущю тѧ и̑ мыѩщю высокою йзведѫ тѧ ѿ землѧ ѣго. азъ Гѣ Бѫ҃ ѩкивыѩ сѧ Яκраамѡ и̑ Ѩсакѡ, Ѩκовѡ, и̑ вдахъ завѣт мои̑ к ним, ꙗко дати имъ землю Хананейскоую҃, на ней же земли самъ хощѡ ѡбитати".[197])

Далї пропускаємо 12 рядків палейної полеміки з жидовином і обширне оповіданє „Ѡ кознѣχ ѥгѡпетскыχ" *стор. 390—401, взяте майже дословно з Бібліï, хоча з значними стилїстичними вкороченями, а власне:* казнь ѕ҃. *Ісход. VII, 19--24;* казнь ѕ҃. *Ісх. VII, 25—29; VIII, 4—11;* казнь з҃. *Ісх. VIII, 12—15;* казнь и҃. *Ісх. VIII, 16—27;* казнь ѳ҃. *Ісх. IX. 2—7;* казнь і҃. *Ісх. IX, 8—12;* казнь ѯ҃. *Ісх. IX, 13—35;* казнь а҃. *Ісх. X, 1—20;* казнь в҃. *Ісх. X. 21—29; XI, 1—3;* казнь г҃. *Ісх. XI, 3—10; XII. 1—3, 7—10, кон. 11—13, 21—23. Далї йде полемічна палейна вставка, стор. 400, рядків 10, а потім знов біблійне оповіданє Ісх. XII, 29—36, та з деякими відмінами і апокріфічними додатками, через що ми приводимо його тут:]*

Бы҃с[ть] же той ноци въпль великъ по всеи земли ѥгуптьстеи̑. начатъ ѕбивати анг҃лъ Гн҃ь ѿ первенца сн҃а Фараѡ҃на и̑ до первенца всѣχ[198]), ѿ ч҃лка и̑ до скока [зам. скота] въ[199]– всѣχ бз҃ѣχъ ѣгуптскыχ[199]), да иж[е][200]) и̑ ѡ҃брази йχъ[201]) всѣχ[201]) первенець йχъ написани на стенах и̑ ти сѧ разбиваχѫ, а йже бѫχѫ дрѣвяни ил҃и] злат[и] йли сребрени, ти разбиваχѫ.[202]) а̑ йже первенцї недавно погребени, вывлачаχѫ сиχ псꙑ и̑ полагаχѫ пр҃е[д] ѡ҃чи[203]) иχ и̑ пред м҃три. и̑[204]– нѣс[ть] двора йлї храма, в нем же не бѫше мр҃твеца[204]). и̑ възпиша ж[е] глас[о]мъ великꙑмъ сн҃ве Хамови къ[205]– ц҃рю глѧще: „ѡ҃ѕти, ц҃рю[205]), ѡ҃поусти сн҃вы [sic!] Илви[206]), ащ҃е[207]– л[и] ни, то ѕм҃ремъ вси иχъ рад[и]".[207])

[Дальше оповіданє передає доволї вірно біблійний текст Ісх. XII, 31—36, по чім іде ось яка апокріфічна вставка, стор. 401].

В[208]– лѣт[а] Моисе[ѡ]в[а] ц҃рствова въ Ѣгупте Петисоний Фараѡ҃нъ. сей Петисоний ц҃рь ѥгупетскыи̑ преже ѡ҃поущенига сн҃ъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ѝ҃лвъ и҆де в Момьфь градъ, волъхвовалъ и҆ жертвꙋ сътворивъ въпрашаше Поуфиа҆ гла҆: „повежь ми, ѥ҆сть ли Бг҃?“ и҆ дано бы[с]ть ѥ҆моу прореч[е]нїѥ сице: „ѥ҆сть съ нб҃си велика сила сходѧщи, пламень и҆ весмр҃тныи҆ wгнь, ѥ҆го ж[е] вс҃ѣ нб҃о трепещет и҆ земла҆, море и҆ прѣисподнаа҆. се Бг҃ самъ о҆ц҃ь, wц҃ь и҆ сн҃ъ самъ, трославенъ ѥ҆динъ, мала ж[е] часть w҃ анг҃лъ — мы. слышавше ж[е] и҆ди молча“. ц҃рь же Фараѡнь сиа҆ волч҃би повеле в камени дѣсце ваа҆ти прореч[е]нииа҆, а҆же соуть в горѣ в коумирници Мемьфѣеве и҆ до нн҃ѣ, гдѣ ж[е] Нилъ рѣка исходит. и҆ пришед w҃ волъхованиа҆ испꙋсти сн҃ы Ѝ҃лвы, а҆ко ж[е] Моисеи҆ написа въ прѣмꙋдремь своѥ҆мь лѣт[о]писци. В лѣт[о] ѧ҃. w҃. кд. Моисеи҆ бывъ лѣт п҃. а҆ Ѡ҆рон пг҃.[208])

(Ѡ҆ исход[е] Ѝ҃лви). Въздвигоша[209]) с[а] сн҃ви Ѝ҃лвї w҃ Рамеси до Сохоти χ҃. тысѧщь пешиχ моуж развеѥ цѣлѧди [sic!], приставша ж[е] мнозѣ и҆ ѩзлезоша с ним[и], wвца и҆ скоти мнози зѣло, и҆ сребром и҆ златомъ и҆ ризами кождо испроси ѕ҃ сѣседа своѥ҆го и҆ дрꙋга своѥ҆го, и҆ тако тіри Ѥгѵптѧнини wстави сѧ [зам. wставиша] и҆ wи҆доша. понеже люд[ї]ѥ҆ ѩ҃лстиі҆ живꙋще въ Ѥгоупте томими зиждюще градъ, того рад[и] мьздꙋ [т]рꙋдъ ихъ повеле Гг҃ь Бг҃ взати и҆мъ. и҆ выпроваднша рабы бж҃иа҆ с добыткомъ и҆ з дары многыѩми, а҆ко завѣтъ бі҃и вѣ҃ къ Ѧврамꙋ дѣдꙋ ихъ, и҆ испекоша мꙋжи а҆же и҆знесоша погрѣбники пресныѩ, не ꙋже въскышѣ, ѩзгнаша бо Ѥгиптѧне и҆ не могоша пребыти ни брашна сътворити собѣ на поут[ь]. а҆кож[е] w҃поусти Фараѡнъ люд[и], не веде ихъ поутемь земла҆ филистимьстиі҆, ꙗко близъ бѧше, ѥ҆гда когда wтѧгчаютъ и҆ раскаю҆т сѧ люд[ї]ѥ рать [и] възратѧтъ с[а] въ Ѥгипет. и҆ wведе и҆ Гг҃ь в поустиню поутемь Черьмномꙋ морю. патоѣ же плама [sic!] и҆ ѩзыѩдоша сн҃ви Ѝ҃лви w҃ земла҆ ѥгупетьскоиа҆.

Клатвою҆[210]— же заклѧлъ бѧше Ѡ҆сифъ сн҃ы Ѝ҃лвы гла҆ пресещениѥм [зам. съ прещенїѥмъ]: „и҆мже присет[и]ть васъ Гг҃ь Бг҃, да ѩзнесете кости моа҆ wсюдꙋ с собою҆“. вниде ж[е] сиа речь въ Ѥгипет[211]) и҆сперва, боа҆хоу бо сѧ исход[а] Ѝ҃лва, мнѧщимъ и҆мъ, а҆ко темь держать[212]) сн҃ы Ѝ҃лвы, понеж[е] wковаша рака҆ Ѡ҆сифлю wловом и҆ wтаи҆ ввѣргоша в рѣкꙋ[213]) рѣкꙋще: „ꙗко а҆ще не ѩзнесѫт кости Ѡ҆сифли с собою, не ѩзыдѫть сн҃ве Ѝ҃лви ѩзъ Ѥгипта“. Тыѩ же ѕво, жидовине, скажи намъ, како взѧша кости Ѡ҆сифли[214]), найдоша грѧзѧща в мори за ѵ҃. лѣт? а҆ще л[и] тыѩ не свеси, мы ѕкажемъ ти[215]), все ѕво видети естъ[210]). и҆ въставъ Моисѣ начаа҆ сочїти, кто поведа[216]), а҆ко Ѡ҆сифъ въ Ѥгипте жива? начаа҆[217]) сочит[и][217]) w҃ костеχ Ѡ҆сифлиχ, како а҆ ѩзобрести?[218]) Ѡ҆сифѕ[219])

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

повѣда[220]) дщи Їаковлѧ[221]) ꙗко[22] — жива соущи[222]), ѡна ж[є] възпи къ ѡцꙋ и рє[ч]: „ѡ҃ч҃е Ісифе живъ єси“.[223]) ѡнь же възложи рꙋкꙋ на главꙋ єѧ и рече: „жива и ты[224]) боуди к вѣкꙋ“. и та єсть был[а] жива ѵ҃. лѣт, и та повѣда Мойсеѡви, кдѣ соуть кости Ѡсиф[а]. „єсть рѣка въ Єгиптѣ именем Нойлда[225]), тꙋ соут погрꙋжени кости Їѡсифли въ ѡловѧне раце“. єгда же реч[є] Гⷭ҃ Мойсе[о]ви: „извед[и] люди моѧ изъ Єгипта съ всемь имєнїємь ихъ“, сътвори ємꙋ Бⷭ҃ ⷳ҃. нощей въ єдинꙋ нощь. и нача Мойсей въпрашати ихъ[226]) хотѧ[227]) кости Ѡсифови съ свѣща[ми]. и сретє и[228]) дщи[229]) Їаковлѧ[229]) и рє[ч] ємоу: „к рецѣ соуть кости Їѡсифови въ[230]) Нойлдаи“.[230]) Мойсей же[231]) вземь Л҃. моуж с собоѭ вшедъ на горꙋ[232]) и [рече]: „възми[233]) се, Вѣйлдаю, и дажь кости Ѡсифли!“ не быс[ть] ꙗвлениѧ. и паки второє рє[ч] — не быс[ть] ꙗвлениѧ. пак[и] третьєє же написа на хартиѭ и рє[ч]: „Вѣйлдаю, възми[234]) сѧ!“ и положи на водѣ. и въстꙋпи сѧ[235]) рака Иѡсифова. Мойсеи ж[є] радъ бысть и взѧт ракꙋ,[236]) хартиѧ ж[є] не взѧть. но приствпивъ єдинъ жид[о]кънъ жестосердъ и взѧт ю, и многы главы взѧт с собоѭ ѡць своихъ. и многи иноплеменници поидеша с ним за Г҃. дни. и быс[ть] по Г҃. днєх рѣкоша к Мойсеѡви и Ароно: „се ѕже Г҃. дни ходимъ, єсть[237]) заутра възратите сѧ въ Єгипеть, ꙗко ж[є] єсте рекли“. ѡни ж[є] ѡвѣчѧша рѣкоша: „Гⷭ҃[238]) повеле намъ не възвратити сѧ въ Єгипеть, пойдем в землю ꙗже точить медъ и млеко“. ѡни же начаша бити с[ѧ] с ними, и избиша ѕ нихъ много и ранꙋ великꙋ даша имъ, дрꙋзи ж[є] ѿ нихъ бежаше.

[Далі йдуть відривки біблійного тексту, а власне: Ісх. XII, 40; XIV, 5; XIII, 21; XIV, 6—13, 21—24, 28, де оповідає ся в коротці про перехід Жидів через Червоне море.]

Видѣвши[239]) же Мариамь сестра Мойсеова и Аронова чюдеса преславна славлѧше Бⷭ҃. и събравши ликъ женъ, сам[а] же взѧт боубѣн, а инѣмь женам повеле две медяни плесници взѧти, инемь же рꙋкама плескат[и], сама ж[є] наполнивши с[ѧ] Дх҃а ст҃аго начат въспѣти Гⷭ҃ сице гл҃ще: „Поємь Гⷭ҃и, славно бо прослави с[ѧ], коня и всадника вверже в море“. Ликъ же събранныхъ женъ ѡтѣвахꙋ сице гл҃щихъ: „славьно бо прослави с[ѧ]!“ И паки Мариамь: „Помощникъ и покровитель быс[ть] мнѣ“. Паки жены: „славно бо прослави с[ѧ]“. И тако ѡтѣсть всю пѣс[нь] ѡнꙋ.*)

По[240]) семь ж[є] въздвигоша сѧ сн҃ве Илви ѿ моря Черьмнаго в пꙋстыню наречѣмꙋ Сꙋръ. идоша по поустыни Г҃. дни

---

[1]) Тут пропускаємо 4½ рядки палейної хронольогії.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

й г. ночи[241]) й не можахѫ пити водꙑ ѿ[242]) Мерръ[242]), горка бо бѣ зѣло, й прозваша имѧ мѣстѹ томѹ горѣсть. й ропташа людиє на Мосеа глще: „что пиемъ? се ѫже хощем изомрети й скоти наша ѿ воды сеа. въ Ѥгупте бѣхомъ нꙑ воды сладкꙑ й плодовит[и] скотомъ, а в сеи поустꙑни пасти ся хотѧть телѣса нша изгоревъше жажею водною. ѥдинъ же покажи намъ водꙋ, да пиемъ!“ й вел'ми зазлиша люд[ї]є Моисю. Въспи же Мойсе къ Бгу о людѣх тѣхъ, й прид[е] к немѹ аггл Гнь г. древа в рцѣ своєю держа: певгъ, кедръ, кипарисъ. й реч[е] аггль к Мойсеови: „си древа три сплети ако пленицю въ ѡбразъ стꙑа Трца и всади а в водꙋ мерьскꙋю, да темь слади воды мерз'кꙑа. се дрѣво боудет в древа великїа,[243]) се древо спсенїє мирꙋ, симь древомъ перваго врага лесть побежена боудет“ — и прочее ѡ хотѧщих кꙑти сказъ [зам. сказа] аггл[244]) Моисею, по семь ж[е] ѡйде ѿ него. й створи Мойсей тако, ако ж[е] повеле емѹ аггл Гнь, й сплете древъе й всади е въ исходице[245]) воде при брезе. й рече Мойси: „се древо боудет[246]) жизнь всемѹ мирꙋ, се древ[о] въ великѹ чсть преложить с[а], по летех же посекѹть, тогда боудет изволение[247]) бже[248]) прият[и][249]) Вышнемѹ. но по времени, егда изволить плот[ь]ю родити с[а][250]) й ставити с[а] всемѹ мирꙋ й ѡцѣа женьска естества престпленїа, на сие древо рѣками безаконных свѣт[251]) истинькїй[251]) възнесеть ся. й взрите живот вашь[252]) прямо очима вашима, безаконнии ж[е] ти скоро в пагбе ѡбращют ся, възнесеномѹ на древо всь миръ поклонить с[а]. ако ж[е] се древо ослажаетъ[253]) водꙑ, тако й распатаго кровь остить древо сие; ако ж[е] древо мерзкꙑа[254]) горкꙑй вслад[и] водꙑ, тако крстъ Хвъ горкаа азыческаа неверьствиа[255]). ѥдинъ же вꙑ премолькнете ропщюще на ма! симь древомъ[256]) вода вслади ся, вы же пристпльше почерпете й напаите ся й скоти ваши“. к тои час вслади ся вода в Мерре, й начаше пити вси людиє и скот[и].

[Далї пропускаємо 5 рядків палейної полеміки з жидовином, оповіданє про побут Жидів у Елїмі (Іск. XV, 27), при чім 12 жерел, які там найшли Жиди, Палея толкуе як прообраз 12-ти апостолів, а 70 фінїків як прообраз 70-ти учеників; пропускаємо й дальші взяті з Бібліи оповіданя про манну і коростелів (Іск. XVI), про воду видобутту Мойсеем із скали в Рафідї (Іск. XVII, 1—7) і про війну Жидів з Амаликитянами (Іск. XVII, 8 - 13). Із палейного комментария доданого до сего оповіданя виймаємо ось який уступ:]

Ѡкоудѹ же быс[ть] ѣроужиє сѣмъ Йѣлвымъ? не на рать бо быша вышли йзъ Ѥгѹпта, но треба положит[и] мнще ся й паки

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

вѣзвратити с[а]. но ѣгда ѕбо Фараѡнови вѣй ѝстоплений быша[157]) моремь[158]), на брегъ сѝомъ Ѝїлѵїмъ[159]) ѡрѕжиѥ взяша; ѡ всемь[160]) промышлѧше ѝмьї Бг̃.

[Далї йде знов текст біблійний (Іск. XVII, 14—16), де докінчено оповіданє про Амаликитян, потім оповіданє про прихід Рагуїла (Іск. XVIII), про побут Жидів на Синаї (Іск. XIX; XX, 18—26; XXIV; XV, 1—7; XXXI, 18; XXXII, XXXVI, 1—16). Із сего оповіданя виймаємо тілько отсей уступ за для деяких апокріфічних подробиць:]

Тогда[161]) же Моисей повеле ѝстерти телецъ пилами ѝ рассыпати в рекѕ[162]) ѝ повеле народѕ[163]) всемѕ[163]) пити водѕ прилогом[164]): да[165]) ѕ кого [в ркп. хибно: вого] быс[ть] злато на ѕстехъ, тотъ ѝ быс[ть] в вещаниѝ телца, ѝх же повел[є] Моисе сещи до х̃. моужь.

[Далї вставлено оповіданє з иньшого місця Біблії (Іск, XXXIII, 12—23) і до него додано палейний коментарий, по чім знов іде текст біблійний (Іск. XXXIV: 29—35); дальше з тексту біблійного винято тілько деякі подробиці (Іск. XXXV, 20—XXXVI, 7), по чім вставлено апокріфічне оповіданє про 12 каменїв на нагруднику Ароновім. Приводимо весь сей уступ в повнї:]

Изреч[є][166]— всемѕ сонмѕ ѝѣлико гл̃а ѣмѕ Гѣ̃ на горѣ Синаистей, и повеле понести им час[ть] єлико кто ихъ хощет Бо̃у своємѕ. ѝ послѹшаше всь снем реч[и] тоѝ ѝ понесоша кождо ѝхъ на все дѣло храма сведенна: ѝнъ злат[о], ѝнъ сребро, ѝнъ медь, ѝнъ синет, ѝ[н] черьвленицю, дрѕжии [sic!] же висѕ ѝ брачинѕ ѝ багряничю приношахѫ ѣмѕ. над всеми же дѣльї тѣими приставь Моисей Ѵрина Веселеила ѡ племени Ѝюдина тобѣ, к семѕ же дрѕгаго мѹдреца нареч[є] Єлеава Ахисамахова; си ѕбо наполни дх̃а ѝ премѹдрость Гѣ̃ ѝ разѹмъ на все дѣло ѝ ваѭниѝ каменаѝ, ѝнъ прад[є]ний ѝ тъканий ѝ всако ѕхищрение ѝ на клепанїе злат[ѕ] ѝ сребрѕ ѝ меди ѝ железѕ, на все ѝзвестни древескї.[166]) к томѕ же ѝ ризьї творяхѕ Ароню жерцю[167]) ѝ синетѕ ѝ багряница ѝ червленица ѝ прадени, ѝ растриг[о]ша злат[о] ѭк[о] по власѕ, иж[є] сшиваху дѣло шивенї[168]). пестротою творяхѕ на вѣрхъ ризъ доскѕ наперьснѹю ваѭнѕ златомь, в ней же беста вї. камени драг[и] по числѕ коленѕ[169]) сѝвъ Ѝїлвъ. єсть ж[є] ѕбо дъска та наперьсниѝ на д̃. грани, ваѭниѝ ж[є] в ню каменї по г̃. къ єдиномѕ оуглѕ створенї[170]).

Первьїй камыкъ нареч[а]емьїи сардиѡнъ вавилонъскьїи, черьмень же ѡбразомъ ѭко кровь. ѡбрѣтают же его в вавилонстей земли[171]) пѣтьшествѹющимъ ѭже къ Ясиромъ. призраченъ[172])

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

єсть, силы же цѣлебнѣа в немь ѣсть и лекꙋють имъ ѿ токы и ꙗзвы ѿ железа[173]) помазꙋють. сиⷭ ꙁко камень ꙁподоблень єсть первенцю Ꙗковлю Рꙋвимꙋ, понеже силень и крѣпокъ бѣше на дѣло, но и за грѣхъ недеговавъ [sic! зам. недꙁговавъ] ꙁ. мⷭць ꙁтрокою, и тако покаꙗнїемь и[с]цѣле.

Вторыи камень ганзионь[174]), и wбретаєть ся в Панзе граде индиистемь. сила же цѣлебнаа в немь ѣсть: єгда имъ wстримъ по врацѣбнеи wселѣ, то не чермень испоꙋщаєть по wбразꙋ своемⷭ[175]), но ꙗко млеко наполнаѣть сосоꙋд[ы] многы єлико хощет. wстрим же не wхоꙋдеваєт самъ ни мерою ни тѣломъ, но въ своемъ чинꙋ пребываѣть точа сокъ. сокъ ж[є] его цѣлить wчны колезни, темьже и[с]цѣлѣт водныа трꙗдьї, иж[є] неистовъствоꙋют[176]) ѿ вина морѣскаго и цѣлить. сии ж[є] камен ꙁподоблень быс[ть] ѕ-мⷭ сⷭ Ꙗковлю Семеѡнꙋ, иже имаше гнѣвъ и немлрдиѣ на брат[а] своего Ѡсифа хота его оубити. „но запать ми Гⷭ и раздреши ми мощь рⷭчꙋю, ꙗко рⷭка моа деснаа мало не быс[ть] сⷭха за д. дни[177]), и разⷭмѣхъ — рече — ꙗко Ѡсифа рад[и][178]), и покаав ся плакаⷯ ся[179]).“

Третеи камень ѣсть измарагдъ, зелень же есть, в горахъ индиискыⷯ коплют, свѣтелъ ж[є] ѣсть, еж[є] и лице чловце [sic!] видети в немь ꙗко в жерьцалѣ [sic!]. сиⷭ ꙁподоблень быс[ть] Левгиѡ стлю и еврейскꙋⷭ [sic!] чинꙋ, еж[є] и лица члческаг[о] не стыдети с[а] имъ подобаєт. сии ж[є] камени ѣдинимъ родомъ оу единого ꙁглица ваваани быша[180]).

Четвертыи камень анфраксъ ꙁѣло червлень ѣсть wбразомъ блеща, бываєть же в Халкид[о]не Ливинииистемь[181]), иже наричет тⷯ Фракиа[182]). ноцью же wбрѣтаютъ его[183]). взать ж[є] ꙁко си аще кацем[и] ризами wбшиваєть с[а][184]), но wбаче блескъ его вне ризъ есть. сиⷭ ꙁко камень ꙁподобленъ єсть д-мⷭ сⷭоу Ꙗковлю Июдѣ црьскꙋⷭ [sic!] колень. тако ꙁвѣща[185]) цри изыдоут. ꙗкож[є][186]) есть црмь, иж[є] оувѣтомъ своа порадит[и] таче и мⷭчити злодеа, також[є] и wгню свое есть жещи и свѣтити. Тако ж[є] и Хⷭъ, его ж[є] проч[є] Ꙗковъ, емⷭ же чадить ся, свое есть, еж[є] миловати и прашати грѣхи и моучит[и] же не кающих ся. но и семⷭ wбразъ предлежеть [sic!]: аще и по распат[и]и ризами wѳвит положенъ быс[ть] въ гробѣ, но бжествомъ[187]) въскрсе, его же и стрегоущии стражиѣ видеша блещанїемь wмертвеша, но исполни ся мьздою десница их, ꙁтаити мнаⷯ, твое[188]) же[189]) нѣ въ всѣмь мирѣ славит ся.

Пятыи камень ѣсть самфиръ, багранъ ес[ть], бываєть же въ Индии ефишпкстеи. силы цѣлебныа бывают в немь: ѕстримь

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

по ѡ҃сле съ млекомъ ѡ҃токъ и напищенiе цѣлить. законъ ж[е] въспiемъ, ꙗко Мѳси то на камыцѣ самфирѣ гл҃ше бывъ. сiй ѳподобленъ бывъ є҃-мѳ сн҃оу Ꙗковлю Исахарѳ: то добръ ѳко дѣлатель й тѫжаръ й правед[е]нъ, й „єж[е] ѡ҃ тѫжаръ[290]) поста[291]) своєго всякого ѡвоща первороднꙑiй єрешмъ Гн҃имъ приношах — реч[е] — й҃[192]— всякомоу ѳб҃ѳ й печ[а]лнѳ даꙗхъ[292]) земнаꙗ бл҃гаꙗ въ правости ср҃дца“.

Шестый камень нареч[а]емый ꙗсписъ[293]), оубо зеленъ єсть, ѡбретаютъ же на ѳстiю Фермодонтьi рѣкы й на Ямантийстѣ[294]) рѣце, требеж[е][295]— есть въ Єпилит[е][295]). си ѳподобленъ ѕ-мѳ сн҃оу Ꙗковлю Завѳлоноу, сн҃ѳ Лиинѳ, понеже кꙗше мѳжь бл҃гъ й кротокъ й смиренъ, ꙗко къ завет[е] гл҃ть сн҃мъ своiмъ реч[е]: „сн҃е[296]) мои[296]), азъ ходихъ ч҃стотою пред Бг҃омь; ꙗце съгрѣшихъ развее мысли, не[297]) вѣмь[297]); но простотою[298]) послѣшах оц҃а й старѣиши брат[i]й. но й первоє — реч[е] — начахъ плавати по морѳ єгупетском ловитвѳ творя о҃цю моемѳ, й Бг҃ъ бл҃гстнею[299]) поспеваше трѳдъ“.[300]) си же камени[301]) ѳ второго ѳглица ваваꙗни.

Рад трет[i]й. Седмыi ѳко камень наричаемыi ѧкинѳ[302]), аки черменъ єсть, ѡбретаютъ ж[е] [въ] внѳтреней Каракiй[303]) сѹрьстей,[304]) Скѳфiю же нарицютъ сию страно всю северьскѹю, иж[е] сѣть Готѣфи да Виси[305]). да тѳ да й всю[306]) вънѳтрь поустыни великыꙗ[307]) пѳстыня[308]) есть пропасть велика[309]), глѳбока й чѣкомъ невходима, стенамъ ѳко каменым ѡ всѣдѳ ѡгражена єсть, да тѣмь с горы приникъша комѳ любо аки к стене немощно зрѣти долѳ, ѡ глѳбины ѳко мракъ єсть. но посылаютъ с[а] тамо ѡсѣжений чѣвци ѡ ближних є҃ црвъ[310]). да йли сами изгибнѳт, ил[и] ѧкинтъ[311]) камень ѡбретше живи[312]) вѣдоут. пришедшимъ же ѳжникомъ[313]) й закалаютъ ѡвчата й ѡдравше кожю с них вмещют в пропасть дебри тоꙗ. й прiлипаетъ тамо камень той[314]) к мясомъ темь, ѡрли ж[е] в камени томъ живѳще й на воню мяснѳю входят въ дно й тако йзносят мяса с прилепшимь каменiемь. єгда снедать мяса, камениє ѡстанет сѧ на мѣсте, йдеже боудет сѣдел ѡрел той, й тако добыѣвают ꙗ. камень ж[е] то дѣйствие имѣет сице: възмещемь си на ѳглiе горящеє й погасаютъ ѳгли горящи, а[315]) сами без вреда пребывают. понявицею держимъ[316]) надо огнемь, то рѳкѳ си ѡж'жеть, понявица же без вреда пребывает. гл҃ть же, ꙗко й ражающимъ женам на потребѳ бываєть[317]). сiй ѳко камень подобень седмомѳ сн҃ѳ Иꙗковлю [Данѳ] сн҃оу Калинѳ рабьi Рахилиньi, иж[е] в завет[е] пиша пред своими сн҃ми поноси себѣ гл҃а: „азъ — рече — бѣхъ имѣя ср҃дце й ѳтробѳ немилствѳ на брат[а] своєго Ѡ҃сифа, й бѣхъ стрѣгый єго ꙗко

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

рисъ козлица, но Бъ ѡща моего йзбави его ѡ рѣкѹ моею, не дасть м[и] сего зла сътворити, да не расплетъ са вї. скипетровъ Йїлви. но по лѣтехъ — реч[е] — и по временѣхъ боудет — реч[е] — ваш кънзь Сотона". ѡ томъ во ѻцѣ его[318]) баше пророкълъ: „данъ тебѣ соуд есть: ймн змиа на распѧтий сѣда[319]) на пѧти, хапаа пѧтѹ коньскѹ, й спаде са конникъ въспѧть". сию реч ѡ Йнтихрсти [sic!] рѣкоста, яко ѡ Данова племени есть ємѹ йзыти. тѣмь ж[е] ѕво к семѹ акинфъ[320]) прилеженъ есть[321]), яко въ пропасти бездны жилище его.

Ѡсмый ѕво камень афатисъ[322]), ѕсинь ес[ть]. ѡбретаютъ же й того въ странах тоа земла. сила ж[е] врачебнаа в немь есть: егда ѕво ѡстримъ по ѡсле й помазываютъ сокомъ его ѕсекновенїа змининаа й скорпїйнаа, и тако ѡгонжают ада[323]) ихъ. ѕво афатис[324]) подобенъ й-мѹ сн҃ѹ Йаковлю Нефталимѹ сн҃ѹ Валинѹ, понеже ѕво быс[ть] моужь бгъ й смирѣнъ й ѡщь его Йаковъ на всѧ посъланїа скора посылаше, й всегда нетрѧденъ пребываше.

Девѧтыї ѕво каменъ анфиси[325]) яко пламень зело, ѡбретаютъ ж[е] к горах ливийскаx на[326]— краех морьскыx[327]). сии ж[е] подобенъ[328]) есть д҃-мѹ сн҃ѹ Їаковлю Ясирѹ[329]) [sic! зам. Гадѹ] сн҃ѹ Зелфинѹ рабы Лиїнкї, понеж[е] бѣ кротокъ к горахъ паствинькї[330]) стада ѡща своего. си же ѕво камен[и][331]) при третьемь ѕглици кваани.

Десѧтыї ѕво каменъ нареч[е]нїи фрѕсилисъ[332]), ѡбразомъ зракъ его яко злат[о], ѡбретают къ кладязнем камени на[333]) краи[333]) Яхиманидькї[334]) вавилоньскыа рѣкькї. сий ѕво ѕподоблень есть десѧтомѹ сн҃оу Йаковлю Ясирѹ сн҃оу Зелфинѹ второмоу рабы Лиїнькї, понеже моужь бѣ бгъ й кротокъ ѡметаа са всякого зла. бывает чтъ яко злат[о]

Первыї на десѧт каменъ нареч[а]емый варил[и]онъ[335]), ѡбразъ его зекръ[336]) есть, бываетъ ж[е] при брезе горькї нареченыа Яфаврькї[337]). сий ѕподобленъ быс[ть] мї. сн҃оу Йаковлю Йосиф[ѹ] сн҃оу Рахилин[ѹ].

Каменъ ж[е] вї. ѡнѯхиѡнъ рѕсъ есть, ѡбрѣтаетъ са в той же горѣ. сии же ѕподобленъ есть вї. сн҃оу Їаковлю Веньяминѹ сн҃оу Рахилинѹ, понеж[е] ѕво Вѣньяминъ й Ѡсифъ ѡ единоа мѣри йзыдоста. й сий ѕво три камени кваана быша въ д҃-мь ѕглици, ѡковани быша златомь,[337]) дѣло[338]— пленичноѣ ѡ злат[а] чста[338]), камици ж[е] ти бѣхѹ ѡ племенъ сн҃къ Йїлкъ, по йменомъ их написаша с[а] на[339]) знаменїам их когождо по своимъ йменимъ вї.[340]) племени[341]). Тако ж[е] ѕво й всемъ правовѣрнымъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

к законѣ постави Гѣ вї. апсла верховнаа по числѹ вї. коленъ сн҃въ Їл҃ковъ, но ꙗко же рѣша бѣтейскыа книг[и].

[Дальший палейний текст, стор. 437—499, що містить виривки з Біблії (кн. Ісход. і Чисел) і обширні до них коментарії, нпр. палейний коментарий до десяти заповідей Божих, до передсмертного пророцтва Мойсеєвого (Второзак. XXXIII), пропускаємо і подаємо тілько кінцеве оповіданє про смерть Мойсееву].

(О҃ сѫ́рти Моусе[є]ѡв[и]). Й скончаша [зам. сконча сѧ] рабъ бжї Мойсеи к земли Моа́кли близъ домѹ Фогорова. По[341]) скончанїй же быс[ть] тѹ архистратиг Михаи́лъ началник силы Гн҃ѧ. й се дїавол бестѹдныи й злокознивый шбрѣте сѧ тѹ й пра҃ше с[ѧ] ѡ҃ Мойсеѡ҃ве телѣси, ꙗко Єгуптѧнина ѕби[342]) й їна҃[343]) некаа҃ лѣстѧше нань ѡ҃блычаа речи. к немѹ ж[є] архистратигъ Михаил ѡ҃вещавъ реч[е]: „запрещаетъ ти Гѣ Вседержител[ь][344]), вселѹкавый дїавол[е]!“ не сме же[345]) а҃рхистрат[и]г Гнь[346]) Михаи́л[346]) силы Гн҃ѧ сѣда хѹлна навести нань[347]), но проповеда величество бжства реч[е]: „запрещаетъ ти Гдь, дїаволе“, ѡ҃бличаа е҃го сѣровое бестѹдьство, и҃мь же самъ за гордость сверженъ быс[ть]. того рад[и] и҃менемь Гн҃имь архистратигъ запрещает е҃мѹ, проповед[а] велич[е]ство бжства, й авїе и҃щезнѹ лѣстець. ѡ҃ семь бо послѹшествова а҃пслъ Июда къ лѣ.[348]) посланнїй тѣмъ ж[е] й не вѣдаше сн҃ве Їл҃ви телѣси е҃го даже й до дн҃ь. Й житъ ж[е] Мойсеи рѣ. лѣт й сконча сѧ. й плакаша сѧ е҃го вси сн҃ве Їл҃ви л҃. дн҃ий къ Ярафоке[349]) Моавли ѕ Єрдана близъ Єрихона. Й[350]) єгда ж[е] Мойсеи изведе[є] люди и҃зъ Єгупта, тогда быс[ть] е҃мѹ лѣт п҃. Мѡѷсеи же быс[ть] по Яврамѣ седмыи҃.

[1]) Къ тѣнж[е] дн҃ь житїе сѵ҃го пр҃рока Мѡѷсеа й како цр҃стковавъ къ Єрацинѣх й како съ цр҃емъ Фараѡномъ прѣ сѧ й съ Валаамѡмъ влъхвомъ й как[о] и҃зведе люди и҃зъ Єгуп[та] [2]) Від початку доси vac. [3]) vac [4]) дод. оу҃зналъ [5]) vac. [6]) vac. [7]) vac. [8]) vac. [9]) своѧ [10]) дод. и сам цр҃ь кнд҃ню томоу [11]) разорит [12]) и҃стерпат [13]) аще [14]) дод. да ѕбивают [15]) vac. [16]) vac. [17]) vac. [18]) Замісць сего початку реченя читаємо: Бѫ҃ ко ꙗ҃ можеше сѣкло, да кыи҃дахѕ из града [19]) дод. дѣти [20]) ископахѕ, зам. искѕпахѕ [21]) масло [22]) и мат[и] [23]) vac. [24]) vac. [25]) Єхекдѣ [26]) Маріамьканїи [27]) vac. [28]) живѡтъ сн҃въ [29]) vac. [30]) миѕи [31]) Маримїанїи [32]) Маріміанїи [33]) дод. й пол ѳ, къ ѕ-и҃же мсцъ [34]) vac. [35]) младыѧ [36]) бы сѧ [37]) глиною из дна а изконѕ смолою [38]) дод. дѣтѧ [39]) vac. [40]) vac. [41]) vac. [42]) ꙗскъ [43]) лици воды [44]) vac. [45]) vac [46]) vac [47]) vac [48]) Маріімькани [49]) vac. [50]) Єкрен [51]) дѣтищь съ [52]) дод. й бысть ѳй къ сн҃ъ й нарече е҃моу и҃мѧ Монсен, ꙗко ѡ҃ воды взѧх е҃го [53]) Кнфїа же [54]) ем [55]) сѣдахоу [56]) дод. к нем [57]) дод. их [58]) по горам [59]) оу҃еки [60]) дод. къ Єгупет [61]) vac. [62]) vac [63]) дод. и҃ [64]) дод й положиша [65]) дод. и рѣша: да [66]) vac [67]) дод. й оу҃кіемь е҃го; аще ли къ о҃гню прострет рѣкѕ, то ѕвѣдаемь, ꙗко не мд҃ростїю се сътвори [68]) о҃хапим сѧ [69]) Й [70]) дод. се [71]) vac. [72]) дод. оу҃гль й вложи въ ѕста й [73]) къ концѹ [74]) дод. своего [75]) vac. [76]) vac. [77]) дод. й хожаще [78]) похорони [79]) дод. своеи [80]) vac. [81]) vac. [82]) й рече емѹ [83]) цили [84]) дод. мѧ [85]) естъ [86]) vac [87]) va

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

88) дод. его 89) vac. 90) померзите 91) забыти їа, но 92) помантти 93) перскыми 94) vac. 95) Яркинъ. и ѡстави їа 96) хожашаїа 97) сѣдѣма 98) дод. велми 99) vac. 100) vac. 101) възведше 102) vac 103) ци 104) въ град. и сташа 105) сѣците 106) изкиша 107) р. и ѳ 108) станъ 109) дод. быкъ 110) vac 111) vac. 112) vac. зам. сего: велми 113) доспѣша 114) vac. 115) перстїи 116) порты 117) vac. 118) сагоша 119) дод. и съ веселїемъ еѧ и всем землѧ 120) vac. 121) vac. 122) їастребскы 123) ѿрь 124) дод. сны 125) дод. къ градѣ 126) испразниша 127) дод. без потребы: егупетскѣю къ ѿрю Фараѳнѣ 128) Балламѣ 129) vac 130) vac. 131) Тут знаходить ся у Тіхонр. уступ, якого нема в Крех.. а власне оповіданє про нараду Фараона з трьома своїми дорадниками: Рагуілом, Йовом і Валаамом (стор. 240—242). Се оповіданє виняте з жидівського жерела, має вияснити, для чого й Рагуіл так само як Валаам утік із Єгипту. 132) дод. кѧше 133) не приходи 134) дод. и поманѣ 140) дод. не 141) сен 142) коева сѧ съ Ѥдемлѧны и съ сны̃ми перскыми 143) по сторони 144) створенїе 145) дод. ѿ Бѣ 146) книдѣ 147) примилѣю 148) ѥ̃мша 149) Семфора 150) дод. ѳ̃ѥ мои 151) вѣдано 152) межѣ 153) дод. не темницѣ 154) ѡчію 155) видить, что ѥ̃сть сѧ створило ѳ немь 156) ксю рыкѣ их 157) часть 158) Мадїанинѣ 159) Йерсанъ 160) пѣтникъ 161) дод. чюжи 162) дод. зача и роди сны̃ 163) vac. 164) дод. и рече 165) vac. 166) vac. 167) vac. 168) vac. 169) рѣкоста емѣ: „Бг̃ъ нашъ екрѣнскъ посла к тебѣ рка: поусти люди моа, да послоужат ми“. 170) створиста 171) и призва 172) Ѩноса и Яркиса 173) дод. и прїидоша къ црю 174) „но како сѣт пришли мимо лкы ты?“ 175) посох 176) vac. 177) vac. 178) vac. 179) ѩко посолника еста кнѧ и по словѣ ѥго ѥста пришла? 180) дадита нам знаменїе 181) извѣстит сѧ 182) vac. 183) vac 184) vac. 185) дод. ѡнат 186) дод. пожерты 187) дод. створиша пакы і 188) грамоты всѣх кнгъ егупетскыхъ 189) грамотах 190) възкало 191) дод. дѣдъ 192) йкса 193) лѣсчыма 194) vac 195) къспитокалъ 196) дод. ѳнже ѡнмет дшю твою ѡ тебе и възвратит тѧ к землю ѡ нем взятъ ѥсы“ 197) vac. Замісць сего уступу і дальшого пропущеного нами оповіданя Крех. про казнї єгипетські у Тіхонравова є иньше, коротше оповіданє про се дїло, з апокріфічними подробицями. Тілько остатня частина сеї версиї є в Крех. і приведена нами далї. 198) Початок сего уступу у Тіх. такий: И взѧ всѧ перкенца землѧ егупетскаа 199) vac. 200) даже 201) vac. 202) разбникахѣ сѧ 203) ѳ̃ци 204) vac. 205) vac 206) Єкрен 207) vac. 208) Сего уступу нема нї у Тіхонравова, нї у Порфірєва. 209) Сего уступу, котрого фактична часть взята з Біблії, нема також у Тіхонравова; дещо з него є в Соловецькій Палеї (Порфирьевъ op. cit. 185), та в редакциї загалом відмінній від нашої. 210) У Тіхонравова vac., та є в Солов. Палеї 211) Солов. Єгиптяны 212) сол. оудержати 213) Сол. море 214) дод. или коею мѫростїю 215) Відси до кінця сего оповіданя в Солов. vacat. 216) Відси йдуть далї варіанти з тексту Тіхонравова. Дод. Ѩковѣ 217) vac. 218) дод. какоже сѣт ѡкрѣтены къ Єгупте за ѷ. лѣт, како жидове кланают сѧ телчи главѣ. 219) Йосифа 220) дод. Іоуда Мрїи 221) дщери Іѧкокли 222) vac. 223) ѳ̃ѥ, Іосифъ живъ ѥсть 224) дод дочко 225) Колъ 226) vac 227) ходи 228) дод. Мрїа 229) vac. 230) vac. 231) дод. вземь свѣща 232) над рѣкѣ Колѣ 233) козмѣти 234) възмѣти 235) кыстѣпи 236) vac. 237) ходили есте 238) vac 239) сего уступу нема нї у Тіхонр. нї у Порф. 240) Оповіданя про чудо при водї Мерри нема у Тіхонр. Варіанти виписуємо з Порфірєва. 241) Замісць цілого сего початку в Солов. сказано: И прїидоша къ Мерроу 242) vac. 243) Дод. то древо четыре краи вселенныа разыдетъ 244) и главъ 245) vac. 246) хощетъ быти 247) не боудетъ изволенїа 248) vac. 249) прїити 250) vac 251) vac. 252) нанк кисѧцк 253) дод. и ѡсѣцаетъ 254) vac. 255) дод. ѡсладитъ 256) дод. и комъ 257) дод. съ ѡроужїемъ нхъ 258) дод. и по семъ море изкерже 259) дод. ѡтоудоу си и 260) дод. оубо тогда 261) Сего уступу нема у Порфірєва, та подібне оповіданє є в текстї Тіхонравова, відки ми й виписуємо варіанти. 262) У Тіхонр. початок такий: и повелѣ Мѡѵсѣй разкити телчю главѣ и съсѣцн ю подробнѣ и сътвориша тако 263) нмъ 264) vac. 265) Конець такий:

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ѥкнт сѧ знамєнїе на нихъ. Да ѩкоже пиѹше въсклонишa сѧ ѝ оукѣдѣ Мѡусн, кто что къвръглъ в телчю главѣ: ѻкъ злато, ѻкъ сребро, ѝныи ж[є] мѣдь а дрѣгыи ѡлово, а то ѝмъ на ѕстѣхъ баше, а кто не къвръглъ, а ти ѕсташа. Й повелѣ Мѡусн ѝзкити всѧ престѫпникы. [266]) Сего уступу анї у Тіхонравова анї у Порфірєва нема. Сьлїдуюче далї оповіданє про 12 каменїв на нагрудникy Ароновім надруковане Порфірєвим із тоїж Соловецької Падеї ч. 635; варіанти єго супроти нашого тексту ми й виписуємо. [267]) дод. ѿ злата [268]) шкеное [269]) изколиѭ [270]) vac. [271]) к' Ваклаѧнѣ на земли [272]) прозрачнъ [273]) дод. кыкающїи [274]) панзїѡнъ. по грецьки *τοπάζιον* [275]) дод. сокъ [276]) сѧ истокоуютъ [277]) за ѯ. ѯнї [278]) дод. то ми сѧ слꙋчи [279]) дод. Гѯи [280]) дод. рядъ же который [281]) в грецькім текстї Епіфанія Кипрського: *ἐν Καρχηδόνι τῆς Λιβίας* [282]) Ѧнфракій, в грецькім *Ἀφρικὴ* [283]) дод. и порода на земли той: издалеча оукo ѡдѣти, ѧки свѣтла скѣтит сѧ или ѧки оуглїе искрами мьгнет сѧ. и по скѣтоу ѡгнꙋи ѡбращоутъ ѝ [284]) ѡковьет сѧ [285]) ѿ сего ѻко, кѣла [286]) дод. ѡкычай [287]) дод. ѿ грека [288]) къскрснїе [289]) еже [290]) тыжанїѧ [291]) пота [292]) vac. [293]) ѱнсъ в грецькім *ἰάσπις* [294]) Ѻмантїйстєй, по гр. *περὶ Ἀμαθοῦντα* [295]) Сол. vac. грець. *οὐ τοὺς ἐν Κύπρῳ* [296]) vac. [297]) vac. [298]) всею простотою сѹдца [299]) дод. помагаше ми и [300]) троды моѧ [301]) дод. три [302]) оуакиноъ, по грець. *λυγύριον* [303]) Варваріи [304]) дод. Скифїи [305]) да Венеси [306]) да тоу оукo [307]) дод. Скифїа [308]) vac. [309]) дод. зело [310]) цр̃ствъ [311]) акинфъ [312]) прости [313]) дод. тамо [314]) оуакинфъ [315]) vac [316]) аще кто ѡбкнетъ понѧкицею и дрꙗитъ [317]) Дод. к семоу же оукo камыкоу приложенъ естъ Данъ. [318]) дод. Ꙗковъ [319]) сѣдмыа [320]) оуакинфоу [321]) дод. Данъ [322]) ахатисъ [323]) дх̃ъ [324]) ахатисъ [325]) амѳустїй, по грецьки *ἀμέθυστος* [326]) vac. [327]) приложенъ [328]) Годоу [329]) пасткыше [330]) дод. ѓ. [331]) хрѵсолиѳъ, по грецье *χρυσόλιθος* [332]) vac [333]) Химиниды, по грець. *Ἀχαιμενίδιδος* [334]) по гр. *βηρύλλιον*, в Сол. через помилку шноухїшоу [335]) по грець. *γλαυκίζων* [336]) по грець. *Ταύρου* У Порф. сей камінь зовсїм пропущено і за те два рази дано опис сьлїдуючого, онїкса. [337]) дод чистымъ [338]) vac. [339]) напѣсана [340]) vac. [341]) къ [342]) ꙗко соткршоу емоу, рече, Єгиптанинoу оубїйство [343]) vac [344]) vac. [345]) азъ же оукo [346]) vac. [347]) дод не смѣю [348]) vac На дїлї натяк на се є в посл. ап. Юди, зач. 9 [349]) Ярекеф [350]) Конець vacat.

Варіанти виписано із Тіхонравова, op. cit. I, 233—253, а власне варіанти 1—207, 216—238, 262—265 і з Порфірєва, op. cit. стор. 195—204. На стор. 239—240 нашого видання нотки через помилку понумеровано хибно: замісць 157—189 мають бути числа 257—289, що просимо справити; в спискї варіантів числа стоять такі, як сьлїд.

Б. Рукопис попа Стефана Теслевцьового, карти 283, 284, 286—289, 292.

(Сказанїе ѿ Мосеѝ ꙗкѣ сѧ родивъ, къ которое кремаїꙗкѣ сѧ годовалъ и ꙗкъ Жыдовъ выкѣлъ изъ Єгипѣта и былъ имъ коєводою м̃. лѣтъ*). По смр̃ти же Їѡсифа настал ѝныи цр̃ъ ко Єгипѣтѣ, который не знакъ Їѡсифа, ѝ томѫ было ѝма Фарѡнъ, ѝ не хотѣ любити Жыдовъ. Ѧ Жыдове сѧ прѧдѣко множыли ѝ росли. ѝ рекъ цр̃ъ Єгипѣтяномъ

*) Сей титул написаний киноваром.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

своймъ: „Я..*) Жыдове множатъ лѣпше ѿ нас: що бысме над [ни]ми змѫдровали? бо ак' сѧ розмножатъ ѝ коли г[ѫдет] шкѳа война, могѫтъ ѿни насъ израдити, придадѫт сѧ им и землю нашѫ йзк[ѣдѫт] ї пойдѫт [їз] земль нашеи. Яле мы и[хъ] придаймо до роботы, оучинѣмо им трѫды. а ч[ей сѧ] не бѫдѫтъ такъ плодити". И почали мѫ[рѫвати гор]оды моцные цр҃ѫ Фарашнови: Ниф ..... оуполк. Я чимъ на Жы[довъ] ..... [мно]жыли сѧ без лич'бы и велми их Єгиптѧне [нена]кидѣли. ѝ наложыли на Жыдовъ Єгип'тѧне [ве]ликѫю нѫж'дѫ, томили их вел'ми працами бар'зо тѫжкими: мѫсѣли Жыдове калъ, болото мѣсити, капно палити, цеглою мѫровати. Починили им Єгип'тѧне шлей ѝ закладали в них Жыдовъ ѣко волокъ ѝ возили ними камѣнѧ, робили ними ..... до оупадкѫ ѣк волами ..... могли працовати нѣк сѧкъ нѣк такъ. Я было оу Єгип'тѣ дв҃ѣ бабѣ, которїе дѣти бирали ѿ Жыдовокъ: єдиной было йма Семи'фора, а др҃ѫгой было йма Фѫа. И прызвал цр҃ъ Фарашнъ тоты шбѣ бабѣ ѝ загрозил им моцно и рек до нихъ: „[єс]ли коли пойдете бабити до Жыдовокъ, єсли сѧ [н]ародит хлопат'ко, а вы их оубивайте ѣк можете, а дѣв'чат'кам не чинѣте нѣчего". И загрозил их цр҃ъ ..... оубожкше сѧ Бг҃а ..... и грозы цр҃скои .... [так]ъ ѣкъ им цр҃ъ велѣлъ ї ѫжывѧли хлопат. И призвалъ цр҃ъ бабы перед себе и рек им: „Що в[ы] ..... Чом' вы перест҃ѫпляете росказ мой цр҃с[кий] ..... [хло]пат'ка жыдов'ского зо". ..... „.... жыдов'скїе такїе сѫтъ: тогды юж бакѫ до себе призоветъ, коли сѧ юж дитина народит, а мы, цр҃ѫ ѣсный, юж на готовое придемо и тогды не можемо що оучинити". Бг҃го же творѧше бабы ѝ множыли сѧ Жыдове ѝ крѣпили сѧ моц'но. Потом росказал цр҃ъ Фарашнъ гѫбити дѣти жыдов'скїе хлопата. И тогда ношено дѣти єгипетскїе по ..... ѝ по домах, ѝ где бы сѧ мало знайти хлопатко до хлопатка циган'ского, то его зараз загѫбити. И такъ цр҃ъ не могъ що оучинити, Бг҃ъ бо хранил их. Кѣд'ные Жыдове ѝ Жыдов'ки тѫлѧли дѣти свой форем'но и годовали их.

И тогды сѧ в тое врема народил Мойсей. И тѫлѧл его ѿц҃ъ и м҃ти оу домѫ своемъ тры мц҃ѣ в҃. ѝдак Потом оубожали сѧ цр҃ѧ ї ѫчинив'ши из сѣт'никѫ човникъ из смолою, ѿсмоливши смолою моц'но оу҃ложыли тамъ дитинѫ ѝ пѫстили его на море, бо красное было тое дитѧ велми .....

*) Точки значать, що в тім місці чогось бракує, бо рукопис по краях витлів і обшарпаний.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Єдного же дня выйшла дѣв'ка Фараѡнова Фивея мыти са на рѣкѣ. й слѫж'ница єѣ ходячи по при рѣцѣ оувидѣ[ла чо]в'никъ малый на водѣ. И послала ц҃рвна Фи[авея] слѫж'ницю, аквы тот чов'ник оузмла . . . . . дѣв'ка поплыв'ши оузмла тотѫ дитинѫ на берегъ. И коли ѡкрыли, ано дѣтина бар'зо краснам плачетъ. Оужаловав'ши са ц҃рвна над тою дитиною оузмла єго й рек'ла: „ѡ дѣтей жыдов'скых тое дитѧ“. Й тота слѫжница єй была сестра власнам Мойсеѡва. И рекла слѫж'ница ц҃рвнѣ Фивей: „єсли хочешъ, а ѧ ти призовѫ жонѫ Жыдов'кѫ, которам ти тотѫ дитинѫ выгодѣетъ“. Й рекла єй ц҃рвна: „Йди и призови“. Дѣв'ка пойшов'ши призвала мѣткѫ Мойсеѡовѫ. И рекла до ней ц҃рвна: „козми тое дитѧ до своего домѫ и згодѣй ми єго, а ѧ ти заплачѫ“. И в'зала Мойсея єго власнам мѫги й годовала прыстойне, й такъ выгодовав'ши Мойсея привела єго до ц҃рвны, й было ц҃рвнѣ Фивей тое дитѧ в мѣсто сна й нарек'ли емѫ йма Мойсей, говорячи: „бо ѧ єго оузмла ѡ воды“.

И так са Мойсей коχал при ц҃рскомъ дворѣ, й любили тое дитѧт'ко самъ ц҃ръ Фараѡнъ й ц҃рвна й в'си вел'можы, пан'ство єгипетъское за его красѫ. И такъ єдного дня сѣдѣлъ ц҃ръ Фараѡнъ оу столѫ з вел'можами своими и с ц҃рцею своею, [а] ц҃рвна Фивея сидѣла з Мойсеѡм напротив' ц҃р[а й годо]вала Мойсея. Потомъ ц҃рь Фараѡн оу[зялъ Мойсея на] свой рѫки и пѣстевалъ его на колѣ[нах] . . . . . *) . . . . . гладалъ Мойсея погѫбити. И тогды оутѣк' Мойсей ѡ Фараѡна ц҃ра й пришол оу землю Мадыамскѫю. Оутрѫдив'ши са из дороги сѣвъ собѣ при єдной стѫдни спочивати. И на том поли єдиного попа мадыамского сѣмъ дѣвокъ пасли ѡвеч'ки ѡц҃а своего. И пришов'ши тогды дѣв'ки стали чер'пати водѫ, и коли понасыпали коды повны коры[та], пришов'ши пастѫхи прогнали их ѡ корытъ. Видѣв'ши то Мойсей оустѫпил са за дѣв'ками: Фогнав'ши пастѫховъ напойвъ их ѡвеч'ки. Дѣв'ки пришов'ши до Рѫгайла ѡц҃а своего повѣли тое, иж ѣкись чѣвѣкъ прεхожый мѣднецъ оу стѫд'нѣ спочиваетъ й той нас ѡборонилъ ѡ пастѫховъ й напойкъ йшѣ ѡвеч'ки. И рек имъ ѡц҃ъ: „и во вижѫ, цо вы не дар'мо такъ бор'зо пришли до домѫ. Где той чѣвѣкъ? Чом єсте єго лишили? Идѣте й зовѣте єго, нехай хлѣба ѣстъ оу насъ“. И пришол там Мой[сей] и сподобал єго собѣ Рѫгайлъ й призвалъ до себе людей ї ѡдавъ за Мойсея дечкѫ свою на йма Семп'форѫ. Й потом оуродилъ са [сн]ъ Мойсеѡви, Мойсей же нарекъ йма

*) Далї бракує цїлої картки рукопису.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сновн скоемѫ Гиⷭ'самъ, мовил такъ: „ꙗко пришлецъ єстем [в земли] чѫжой". Потом оуродил сѧ Мойсеѡки дрѧгїй сн҃ъ [и н]арекъ имѧ Єлиазаръ, „Бг҃ъ бо ѿц҃а моего помощникъ мнѣ и выбавилъ мѧ из рѫки Фараѡновы и пополемъ оу землю Мадыамскоую и знашолем собѣ дрѧгоую плотъ и маю сн҃ъ свойхъ двох и бѫдѫ имъ навчати".

(О̀ мв'ленїю кѫпины горѧщїѧ). Мойсей же пасовалъ ѡвеч'ки и ходил во страсѣ бжїи и во в'сѣхъ заповѣдех его. Їединого дн҃ѧ ходилъ по горѣ Сынайской за ѡвеч'ками и знайшол тамъ ꙗсност' невымов'ноу, але там не горѣло нѣчого. И приступилъ ближе Мойсей видѣти, що єст': ано кѫпина велми ꙗснѣѧ ꙗко ѡгенъ горыт, а зеленаѧ красно. И дивуетъ сѧ Мойсей стоячи томѫ то виденїю. Їстолѧ . . . . . Мойсею говорыти ис того ѡгнѧ . . . . . „Мойсею, чого стоишъ и мыслишъ? [Из]зуй сапогъ из ногъ твоихъ, мѣст'це бо то сто єст, на котором ты стоишъ. И не бой сѧ, ꙗ бо єст Бг҃ъ Ав'раамовъ, Ісаковъ, Їаковль, показалем' ти сѧ на сей горѣ. Дойшла до мене тѫжкост' и воздыханїе людей мойх', [кот]орїе во Єгип'тѣ оу Фарашна оу тѫжкой неволи. [Тебе] хочѫ тамъ послати ко людем моимъ извести ихъ ѿтолѧ". Рекъ Мойсей: „Гн҃и, ꙗ не могѫ тамъ йти. Фарашнъ єст злый цр҃ъ і ѧ ѿтол оу'тѣкъ, а ты мѧ хочешъ тамо слати, абы мѧ Фарашн изгѫбивъ. Я до того єм, Гн҃и, языком тѫгнавъ и не могѫ того доказати". Рекъ Мойсею Бг҃ъ: „Не бой сѧ, ꙗ бо бѫдѫ ис тобою зав'ше и бѫдеш славен. И се посылаю ис тобою Ирона, Ясюра тобѣ дѧм помочи". Рек Мойсей: „Гн҃и, єсли мѧ шлешъ во Єгипетъ, покажи ми знакъ свой, ꙗким маю знаменїемъ славен' быти по тобѣ оу цр҃ѧ Фарашна і ѳ Єгип'тан и при ꙗком знакѫ маю вывести людїй твоихъ Їйлѧ?" Рекъ емѫ „Слыши, Мойсею, що маешъ оу твоей пазусѣ?" Ѳрек Мойсей: „Ѡкрѫхъ ꙗчмѣнъный". Рек Мойсею Гс҃: „Покажи ми его сюда". И вложил Мойсей рѫкѫ свою оу пазухъ и вынѧл, ано з окрѫха снѣжнаѧ грѫда. Потом рек Гс҃дь: „Оуложи тое оу пазухъ!" И в'ложылъ. И рекъ емѫ Гс҃ь: „Выйми сюда снѣжную грѫдѫ!" И вынѧлъ, ано знов ꙗчмѣн'ный ѡкрѫхъ. Видячи то Мойсей чѫдовалъ сѧ велми. Тогды рекъ Мойсеѡки Гс҃: „Поверзь палицю твою на зем'лю". И повергъ и зараз стала ис палицѣ великаѧ змиѧ, лютаѧ гадина. И рекъ Мойсею Гс҃: „Не бой сѧ, про[стри] рѫкѫ твою и возми єѣ!" И простеръ Мойсей рѫкѫ и взялъ и знов стала палицѧ оу рѫцѣ Мойсеѡвѣ. И рекъ Гс҃ Мойсеѡви: „ѿто маешъ знаменїе, и с тым моимъ знаменїемъ выведеш людїй моихъ из Єгипту. но и болше того оуздрышъ: сотворѫ тѧ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

велми страшного Фарашнѕ и в'сѣмъ Єгип'тяномъ. И ты не розмышляй бол'ше нѣчого, йди ис тым моймъ знаменїемъ, и чого ти бѫде потреба, и ты подоймн палицю в' нбо и бѫдет ти зараз, ꙗ бо бѫдѫ йс тобою". Тое рекши невидим бысть Гѣ, и пад Мойсей лицем на зем'лю и поклонил сѧ Гдѵ Бгѵ нбсномѵ.

Оузав'ши тогды Мойсей Ярона брата своего Їѡра пошол во Єгипетъ. Став'ши перед Фарашном Мойсей станет говорыти цр҃ѵ Фарашнѵ мовячи: „Бг҃ъ ѡц҃ъ нших҃ъ посла мене, цр҃ѵ Фарашне, йк' тобѣ, абыс пѵстил людїй єго Їйлѧ на поклоненїе емѵ". Слышавши то цр҃ъ Фарашнъ розсердилъ сѧ на Мойсеѧ и рек со гнѣвомъ: „Где єст Бг҃ъ йхъ и который тѧ тѵ послал? Нѣсть болшого Бг҃а над бг҃и нш҃ѣ єгипетъскїе и нѣтъ такого Бг҃а, абы то оузял з мойхъ рѵкъ жыдов'скїй людъ, [бо] то єст мой невольники вѣч'ный. Я єсли ты ѡ Бг҃а [поход]иш, и ты покажы нам знаменїе Бг҃а твоего, [яко]же и мы покажемо знакъ свойхъ бг҃овъ єгипет'скихъ, сѵтъ бо нш҃ѣ бг҃и великїе и моц'ные".

И призвалъ цр҃ъ Єгиптянъ и чорнокниж'никовъ, вол'шебниковъ свойхъ и рек до Мойсеѧ цр҃ъ: „Покажи знаменїе перед оусѣми людми: єсли єст твоего Бг҃а знаменїе болшое, то ѧ пѵщѵ Жыдовъ". Тамъ зараз Мойсей вынял с пазѵхи своей ꙗч'мѣн'ный ѡкрѵхъ и рек: „Видите сей хлѣбъ, ѡкрѵхъ ꙗч'мѣн'ный?" И положыл єго знов ѹ пазѵхѵ, а по тым знов єго выймет, ано снѣж'нам грѵда. Такожъ и єгипет'скїе чаров'ники оучинили, але ѡни тое оучинили через меч'ты чар'тов'скїе, яко то цигане бѵдячи манътят ѡчи людскїе по всемѵ свѣтѵ. Знов Мойсей рекъ: „Єст єще оу мене Бг҃а моего Савашда знаменїе". Я Єгиптяне рек'ли: „Покажы єго сюда". Тогда Мойсей повергъ з рѵкъ свойхъ палицю свою на землю и в'чинила сѧ с палицѣ великам и страшнам гадина ѡгнем дышѵща и станет лазити перед оусѣми Єгип'тяны. И вѵбояли сѧ там оушит'ки. Потом простеръ Мойсей рѵкѵ свою и възялъ єѣ, и знов стала палица в рѵках Мойсеѡвих. Тамъ єдинъ волфъ на йма Замъбрый чор'нокниж[ник] рек: „Не хвали ты сѧ, Жыдовине! Єст и ѵ нашого Бг҃а оу.... не такое знаменїе". И так повергъ и той Замбрый палицю на зем'лю и стала з ней великам гадина лютам велми и стала лазити по земли. И рекъ Мойсей: „Козми єѣ знов!" И хот'ялъ Замбрый оузати и тота гадина оукѵсила єго оу рѵкѵ и пѵхла Замбрыева рѵка в борзом часѣ як мѣхъ. И зараз стал Замбрый плакати гор'ко и кликати до Бг҃а нбсного просячи єго сѵю мл҃ст' ѡ поратѵнок. Тогды Мойсей простеръ рѵкѵ свою и положылъ палицю свою на рѵкѵ Зам'брыевѵ и зараз рѵка сѧ Зам'брыева йсцѣлила.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Й пав'ши поклонил са Мойсеwви й прославилъ Бг̃а нбсного. Потом Мойсей рекъ: „Цр̃ѕ Фарашне, пѕсти людїй Бг̃а моего!“ Рекъ цр̃ъ: „Если погѕбишъ тотѕ змию лютѕю, то зав'тра пѕщѕ их“. Тогда Мойсей оу̃дарыл своею палицею тотѕ гадинѕ и зараз са ростекла водою перед оу̃сѣми Єгип'тяны. И там много Єгип'тянъ оувѣрыло нбсномѕ Бг̃ѕ.

(Ѡ карностяхъ єгипет'скихъ, як Бг̃ъ каралъ Єгиптянъ їwчѕдотворной палици Мойсеwвой). Быст' же во ѕтрнейшїй дн̃ь по ранѕ пришол Мойсей до цр̃а Фарашна, абы пѕстил Жыдовъ из єго зем'лѣ, й знов̃ѕ не хотѣлъ пѕстити: нарадил' са з воєводами єгипет'скими не пѕстити их. Тогды Мойсей помолил са нбсномѕ Бг̃ѕ, поднѣсъ в' нбо ѡ̃чи свой й палицю свою горѣ й рек: „Бж̃е Сотворытелю, который ма єси сюда послал, покажы знама, якожес са мнѣ ѡ̃бѣцалъ при кѕпинѣ неѡ̃па[лимой]! Нехай станѕт рѣки й в'шитки воды єгипетс[кїа] кровїю, абы то не было Єгиптяном цо пити самым й скотом их“. И так са зараз стало, же не толко са рѣки, потоки, кир'ницѣ стали кровїю, але й нап[оѣ] их дорогїе, оушит'ко са ѡ̃бернѕло во кровъ. Й погибали Єгип'тяне. Видѣв'ши то Фарашн цр̃ъ призвал' Мойсеа й рекъ: „Змилѕй са, чл̃вче бж̃їй, помоли са Бг̃ѕ твоемѕ, нехай ѡ̃далит ѡ̃ нас гнѣвъ той! Пѕщѕ ти зав̃тра людїй“. Й помолил са Мойсей ко Гд̃ѕ, оу̃ложил палицю свою оу̃ рѣкѕ и знов̃ѕ так' стало красно й чысто як пер'ше было.

Ко оутрый дн̃ь пошол Мойсей до Фарашна цр̃а, абы пѕстил Жыдовъ. Знов̃ѕ Фарашн цр̃ъ солъгав Бг̃ѕ нбсномѕ, не пѕстив людїй. Тамъ Мойсей помолил са Бг̃ѕ й поднѣсъ в' горѕ палицю свою. Й напѕстил на Єгип'тян Бг̃ъ нбсный тмѕ великѕю й страшнѕю [и] не видѣли сн̃ца ани свѣта. Знов̃ѕ стали воды кровїю горячою й измер'ли рыбы оу̃ рѣках . . . . . Напѕстил на них жабы безчисленный . . . . . зем'лѣ их всяды жабами. Повно было жабъ оу их склепах и в' напоях: коли цо пили, то в'се жабы испивали й там росли в черевах их й крѕчали в них й гнили их черева, й так помирали Єгип'тяне лютою см̃ртїю. Й рек им Мойсей: „Где сѣтъ моцные бг̃и вашѣ єгипет'скїе? Чомъ вамъ не помогѕтъ?“ Станет цр̃ъ Фарашн просити Мойсеа, абы то wдверн̃л' ѡ̃ них [то]тѕ бѣдѕ, ѡ̃бѣцаючи пѕстити Жыдов оу̃сѣхъ. [Й по]молил са знов̃ѕ Мойсей Гѕ̃ Бѕ̃, й зараз оутолил са гнѣвъ бж̃їй; й такъ цр̃ъ Фарашн не пѕстил людїй свойхъ. Знов̃ѕ Мойсей поднѣсъ палицю свою в нбо, й напѕст[и]лъ на Єгип'тянъ песѣй мѕхи Бг̃ъ нбсный, люто ѣдовитые, злый:

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

которого оу҃кѕсит, то зараз оумретъ. И еще напѕстил Бг҃ъ на Єгип'тян коросты, ѕспѕ вонячою: і ѡни тое из своего тѣла брали и метали. Знов ѕ йс того оу҃чинили сѧ блощицѣ вонячїй ис того то стрѕпѕ, злый, ѣдовитые, вонячїе во всѣ ѕдын'ки их, и была Єгип'тяном великаѧ нѕж'да и гибел скораѧ и смр҃ть. Знов ѕ ц҃ръ Фараѡн просил [Мойс]еѧ, абы то их помиловалъ. „Юж ти — мовит — пѕщѕ [люд] жыдов'скїй из моей земл҃ѣ". И коли ѿ них карност [взѧ]лъ, тогда ц҃ръ не хочет пѕстити и л'жет Бг҃ѕ . . . . . [Зно]ѕ Мойсей поднѣсъ па[лицю св]ою в' горѕ — *[Далї бракує дві картки рукопису].*

. . . . . на сем дочасном и мѣзер'ном свѣт҃ѣ. И потом Мойсей был Жыдом воєводою сорок л҃ѣтъ. И потом Мойсей пророк бжїй, оугодник Хв҃ъ, преставил сѧ, грокъ же єго ст҃ый оу горѣ Єтрыв'ской, але нѣх'то не знаетъ и до дн҃ь, на котором мѣсци єстъ, ток'мо самъ Бг҃ъ нбсный. Бг҃ѕ же нашемѕ слава всегда і нн҃ѣ и во вѣкѣ [sic!] вѣком. Ямин.

Отсе оповідане, на жаль, заховане не в цїлости, основане крім повісти біблїйної та вище надрукованого апокріфа ще на якихсь иньших апокріфічних жерелах, головнож, здаєть ся, на жидівській книзї Яшар, що послужила жерелом також поданого вище Житія Мойсея, та про те має деякі подробиці відмінні від Житія; відси без сумніву взятий епізод про Замбрия в нашім тексті (в жидівськім він зоветь ся Мамбрием), а мабуть також і епізод про окрух ячмінний і апокріфічні подробиці при описї єгипетських „карностей". Що до тих карностей можна подумати, що дещо додав автор угроруського тексту сам із людових вірувань (тотожність Єгиптян з циганами, жаби в животах, походженє блощиць з коросты).

В. Рукопис попа Стефана Теслевцьового к. 154—157.

[Перехід через Червоне море, битва з Аммаликом, гірка вода, вода з каменя, теляча голова і міднана гадюка]. Коли Мойсей пророкъ бжїй выкѣлъ был Жыдовъ їзъ Єгип'тѕ с тѧжкой неволѣ Фараѡновы и коли их был привѣл' до Червоного морѧ, тогды Фараѡн ц҃ръ єгипетъскїй оуганялъ за ними хотячи их оусѣхъ погѕбити. Видячи тое Жыдове войско Фараѡново оустрашили сѧ вел'ми. Там' Мойсей став'ши помлил' сѧ Бг҃ѕ нбсномѕ, и стал сѧ голос из нба ѿ Бг҃а до Мойсеѧ: „Чого стоишъ и вопїешъ? Пере-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

крести море палицею, которою маеш ѡ мене в рѫках своїхъ чудотворнною с кипарыса дерева!*) І взрыш славѫ ѣжею и вдеш и ты славен. Не бой сѧ, ци естем при тобѣ и при людех твоїхъ". И там Мойсей перекрестив палицею море на крестъ. І ударыв моцно по морѫ мовячи: „Бо има Бга Сававѳда! Ядонай Гдь, призры на люд свой!" И там сѧ море зараз растѫпило [sic!] до самого дна, стала оулица великаѧ через море, стала вода стѣна[ми] ѡбаполъ ажъ под нбса оу выш'ки, и так Жыдове перейшли по сухѫ и нога сѧ їединомѫ з них не змочила. Я Фараѡн зараз з войском своїмъ оувойшолъ оу море с трема полками выбранными, с кот'чиами препыш'ными. Я коли юж тое войско Фараѡново оушитко оувойшло в' море, зараз почувъ Мойсей голос из нба мовячи такъ: „Чого стоишъ? Перекрести море палицею!" И скоро перекрестив Мойсей палицею море, зараз сѧ стѫлило и цра єгипетского зо в'сѣмъ єго войском потопило і ни єдинъ сѧ з них не зоставъ.

Знов Жидове коли юж перейшли Чер'воное море, оувойшли оу пѫщ. Почув'ши то за них дрѫгій цръ невѣр'ный Ям'маликъ, зобрав'ши войско пошокъ на Мойсеѧ хотячи их оушиткихъ погубити и маетности их побрати, бо Жыдове мали из собою много добра. И коли их цръ Ям'маликъ доставалъ, тогда Мойсей зыйшовъши на горѫ мливъ сѧ Бгѫ нбсномѫ. И коли поднявъ Мойсей до горы рѫки свої дер'жачи их накрстъ, и тог'ды Мойсеѡво войско перемагало Ям'малика, а коли рѫки ѡпѫстивъ, тогды Ям'маликово войско перемагало их. Видячи то воеводы Мойсеѡвы дер'жали рѫки єго крста-ѡбразно, абы то не ѡслаб'лали. И там побили Жыдове войско Ям'маликово, и ледво и сам цръ Ям'малик оутѣк из малым людом.

Потым знов коли пришли были Жыдове до єдиної пѫщѣ, где не было воды, жѫрыли сѧ, иж то не мали там цо пити. Потом знайшли водѫ, але не могли єѣ пити, бо была бар'зо гор'каѧ. И там Мойсей оу тотѫ водѫ помолив'ши сѧ Гѫ Бѫ Сававѳдѫ оумочивъ свою палицю чудотворнною, и стала вода солод'каѧ. И прозвали тогды тое мѣсце горест[ь].

Знов коли были пришли Жыдове в пѫщ Сынайскѫю, и там им не было цо пити, бо была тота пѫща безводнаѧ, і юж было прищло Жыдом оумирати без воды и было им бар'зо прикро

*) Тут через помилку в ркп. вставлено речене „І ударыкъ по морѫ Мойсей", супроти дальшого тексту зовсім лишне.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

й тяжко, й там Жыдове почали говорыти й нарѣкати на Мойсея мовячи такъ: „Що ты такъ, Мойсею, над нами такое оучинивъ? Оузял єсь нас йзъ Єгип'тъ й водиш нас по пѫстыни! Юж нам тѫтъ пришло погинѫти оу сей пѫстыни. Покажы нам водѫ, що маємо пити!“ Й там Мойсей стоячи по при єдин камѣнъ великїй рек до Жыдовъ со гнѣвом: „Та ци с того камена маю вам дати водѫ?“ І ѕдарит кон'цем палицею оу камѣнь. О великая то моцъ бжая єстъ! Скоро оударывъ Мойсей оу камѣн', зараз там с того камена почала вода кипѣти яко с кир'ницѣ, й тота вода была вѣлая як молоко а солодка якъ сахаръ. Й той камѣн' был на тры оуглы, то значило ѿ сто́й Тройци. Видѣв'ши то Жыдове возыли той камѣнь из собою, пили з него во сытост, точили з него як из боч'ки.

Єще теж коли Жыдове жыли в пѫщи м̃. лѣтъ, зоставив'ши их Мойсей, а сам пошолъ на горѫ Сынайскѫю до бг̃а по законъ, а Жыдом приказалъ, абы постили м̃. дн̃ї й м̃. ночї̃, а вмѣсто себе зоставив'ши им Арона брата своего дла розсѫдъкѫ й для в'сякого порадкѫ, а сам сл бавил на горѣ Сынайской м̃. дн̃ї й м̃. ночї̃ постом й мл̃итвами, чекаючи ѿ бг̃а законѫ й приказанл, як бы могли на чом жыти й бг̃а знати. Що Жыдове оучинили? Перестѫпили розказъ Мойсеювъ через бг̃а, не постили тылко м̃. дн̃ї й м̃. ночї̃, колко им приказано, але совѣ сами постановили постъ: личили совѣ с того дн̃ь й ночь, к̃. дн̃ї а ночї̃ к̃. й ночъ личили за дн̃ь, й тое выпостивши знов сл зѫнътовали на Арона брата Мойсеюва. Пришовши до Арона почали емѫ говорыти мовячи: „Где єст Мойсей, братъ твой? Завелисте нас оу пѫщ й тѫ гинеме без хлѣба й без законѫ й не маємо сл комѫ клантати. Й Мойсей брат твой тѫтъ нас лишив, ходит без вѣсти. Мы его ждати не хочемо. Й ты нам покажы бг̃и, комѫ сл маємо клантати, бо єсли ты нам того не ѕчиниш, дш̃и твоєл возыцеш.“ Й хотѣли оукамѣновати Арона. Видѣв'ши то Аронъ такїе бѫн'ты, изкожв' сл, дав им по их воли. Оучинивши Жыдове гор'нило, то єст пѣчъ ѿгненнѫю со ѿгнем великим, й там метали оу той пѣчъ ѿгненный срѣбро, злото, мѣдь, хто що мавъ й такъ говорыли: „Що сл выллыет [sic!] оу том ѿгни, томѫ сл вѫдемо клантати й за бг̃а совѣ мати“. Й там сл выллала телячая голова. Оувидѣв'ши Жыдове телячѫю головѫ, не хотѣли сл єй клантати, як ѿ том пише цр̃ъ Двдъ: „Из'мѣниша телца во подобїѣ [sic!] ядѫщаго травѫ“. Потом дрѫгї разъ розбив'ши тотѫ головѫ знов єѣ оуметали оу горнило, ано сл им выллила гадина. Й в той пѫстыни много там' было гадѫ,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

але ихъ тоты гадины не кѵсали поти, поки Бг҃ѵ не простѵпили й Мойсею. Й так заразъ почали Жыдовъ тоты гадины кѵсати й почали Жыдове гинѵти й мерети, й так ихъ панъ Бг҃ъ скарав за йхъ простѵпок. Я коли пришол Мойсей ѿ Бг҃а из законом бжїимъ из горы Сынайской оу҃ сорокъ днїй й в' сорок ночїй, [оувидѣл] Мойсей злое дѣло людїй своихъ [й] жаловал бар'зо. Й рек до Мойсеа Бг҃ъ: „Мойсею, не скор'ки! Не ты ми простѵпив, але твой люде". Й повелѣлъ ємѵ Бг҃ъ оу҃чинити посредѣ ѿбозѵ ихъ мѣдяного оу҃жа й повѣсити на деревѣ, й кого оукѵсит тота гадина, тотъ нехай пришовъши поклякнет на колѣна перед тым столпомъ, на котором то висѣлъ оу҃жъ мѣдяный й там пилно смотрывъ на того оу҃жа, то ємѵ нѣчого не заш'кодило, и здоровыми ставали ѿ тыхъ козачокъ.

Отсе оповіданє, в котрім основа повісти біблїйної (Iсх. XIV, XV, 23—26, XVII, 8—16, XVII, 1—7, XIX, XXIV, 15—18, XXXII, 1—20, Числ XXI, 6—9) підмальована апокріфічними подробицями, виняте нами із обширної проповіді, що має напис: „Повченїе в недлю Крстопоклоннѵю до хрестїан вѣрныхъ. Бглви ѿче".

Г. Рукопис о. Теодора з Дубівця стор. 102.

[Чудо при водах Мерри]. Оу҃каз ѿ третем древѣ крестнѣм, на нем же распат са разбоиникъ невѣр'ный. Єгда бяше врема потопъ[1]), тогда изнесе вода потоп'на ѿ древа того животворящаго[2]), й ѡстаче вода потоп'на, древо ж[є] ѡста[3]) при рѣцѣ Мирстѣи[4]). й єгда же изведе Моусеи Їйльтяны[5]) й потопи Фараѡна, й пришедшж Моусеѡви[6]) на рѣкоу грѣкоу, й[7]— възопиша людїе[7]) й не быс[ть] что[8]) пити, понеж[е][9]) вода[10]) грѣка бяше[11]). люд[ї]е[12]— рѣша Моусеѡви: „повѣждь нам, что хощем пити?" [12]) й сътвори Моусеи мл҃твоу къ Бж: „спси Гй люд[и] своа й бглви дост[о]анїе свое!" тогда а҃ггль Гнь показа[13]) древо йз рая йзшедшее на водѣ потоп'нѣ. й възя Моусеи г҃. проуты[14]) й въгрозї [sic!][15]) й въ водоу грѣкоу крстаѡбразно, й[16]) быс[ть][17]) сладка вода[18]) ѿ древа того. древо ж[е] възрасте крас'но й велико, ймѣя красотоу й лѣпотоу[19]).

[1]) потопа [2]) дод. часть [3]) ѡстало са [4]) Мерцѣ [5]) Жидовъ [6]) vac. [7]) vac. [8]) й не могли [9]) ко [10]) vac. [11]) дод. Мерра рѣка [12]) vac. зам. сего: й роптахѫ Жидове на Моисеа [13]) дод. ємѵ [14]) дод. ѿ того древа [15]) водрѧзи [16]) дод. абїе [17]) стала [18]) vac. [19]) ймѣяй висотѵ й красотѵ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Варіанти виписано із рукопису о. Іллї Яремецького Білахевича, стор. 108. Є се частина псевдепіґрафа „Слово св. Григорія Богослова о крестѣ, о Адамѣ и за два разбойника“, з якого частинн по тим самим рукописам надруковані у нас на стор. 29 і 90.

Д. Дрогобицький рукопис стор. 18.

[Уривок оповіданя про те саме чудо]. Ѡ третом древѣ, на немъ же распа сѧ разбойникъ невѣрникъ. Єписа сѧ року ѕ҃. ѧ҃. ѱ. мг҃. Ѡ того древа изнесе вода потопнаа. и егда изсыче вода, а древо шста при Портѣ рѣцѣ. и егда изведе Моисеи Израилѣтѧни [sic!] и не имѣхѫ что пити, понеиже [sic!] бо бѣ горка вода. и Моисей хождаше скорбенъ води ища и сотвори мл҃твѫ къ Бг҃ѹ. и показа емѹ а҃гглъ древо, а древо лежаше и з верѣхѹ цвитыше. и возем Моисеи ѡ древа то[го] . . . . . [кінця нема].

Є се також частина Слова св. Григория Богослова, та оповіданє тут перероблене доволї свобідно, хоча мова досить далека від народньої вказує на те, що ся переробка значно давнїйша від часу списаня рукопису. Назва ріки Порти вказує також на якусь відмінну редакцию від тої, яка захована в иньших рукописах.

Е. Рукописний уривок XVII. в.*)

(Ѻ камыкахъ вѣ. йже были на главѣ стѣителевѣ насажени, слово стго Єпифанїа). Пръвый сардїѡн вавилонскїй нарицаемый, ѻус [sic! зам. вск] черьмень ѣсть ꙗко кровъ. бывает въ Вавилонѣ на земли ꙗкоже Асѹрїем, прозрачень бо ѣс[ть], силы цѣлебныѧ имый. лѣчат ним врачеве ѡтоки и ꙗзвы ѡ железа бываѫщїа помазажть.

Вторыи томпазиѡнъ, тврѣждьшее паче ан'фраѯа камыка бывает, ѣже въ Пан'зѣ градѣ ин'дейстѣм. ѡстрим же по врачебнѣи ѡслѣ не чер'мный испѫщает по ѡбразѹ сокь, нж ꙗк[о] млеко, напол'нѣет же чашѧ многы. ѣлико ж[е] хочет ѡстрай, той же ни мѣрож ни тѣлом хждѣет. на потрѣбѫ же ѣс[ть], ѡ него же въземлемо ѣс[ть] на ѡбычныѧ болѣзни, на водныѧ трѹды навлем [sic!], йже сѧ нейстовжет ѡ вина мор'скаго.

*) Находить ся в моїм посїданю, куплений у Львові, незвісного походженя.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Третїи ѝзмарагдъ, єс[ть] ѕ҃клень, въ горах ѝнд҃ѣйскыхъ копажще варвари сѣкѫт. сила же ѣго ѣс[ть] лице свое в нем видѣти.

Четверт҃ый ѡ҃нѳазъ, ѕ҃кло чрѣмень ѣсть ѡ҃бразом, бываѣть же желт҃ь. доне [sic!] в Лювїйстѣм, ѣже наречет сѧ Ѧфрикый. глют же нѣцїи ѝли ꙗко ѹ҃гль ѝскрами же мечет ѝ ѣдинь час прѣстанет. разоумѣвше же ѝщжщеи ѣго, ꙗк[о] тѳ ѣсть, на блескъ ѣго ѝдѫт ѝ ѡ҃брѧщѫт ѝ. носим же кацѣми ѹ҃бо ризами да ѡ҃бовьет сѧ, блескъ ѣго внѣ ризъ сїѧѣть.

Пѧтый самѳфирь, ѝже ѹ҃бо багрянь ѣсть, бывает же во Ѝнд҃ѣѝ, во Ѣфиѡ҃пїѝ. ѡ҃стрим же ѡ҃токы напещеным цѣлит со млеком помазаем. ѝ на горѣ же дный Мѡѷсеѡ҃ви законь на камыцѣ же самьфирь глаголеть сѧ бывъ.

Шестый ѝѧсписъ, ѝже ѹ҃бо ѕ҃клень ѣсть, ѡ҃брѣтает же сѧ на ѹ҃стїѝ Фермодонѣ рѣкы ѝ на Манидїйстѣѝ рѣцѣ. требѣ ж[е] єс[ть] въ Ѣпелит[ѣ].

Седмый ѧ҃ѹкинѳфь, ꙗко ѹ[гль] чермень єс[ть], ѡ҃брѣтает же сѧ в҃ нѫтрьнеи Варъварїи сѳрїйстѣѝ Скиѵти, ю҃же нарицаѫт ветсѣѝ странѫ тѫ в҃сю сѣверскѫ, иже ѹ҃готови давный сый. да тоу ѹ҃бо внѫтрь въ пѫстыни великїа Скифїа ѣсть дебрь вельми глѫбока ѝ чѧком невходна, стѣна[ми] каменми ѡ҃ ѳбождѫ ѡ҃градивши сѧ, да тѣм з горы комоу любо приникшѳ ꙗко съ стѣкны не могщіе зрѣти, ѡ҃ глѫбины же мракь ѣс[ть] ꙗко пропасть нѣкда. посылаѣми же ѡ҃ вышних цр҃ь тоу ѡ҃сѫженици нѫдма, заклавше ѧ҃гньца ѝ ѡ҃дравше змечѫт з горы ѝ ѡ҃ каменїа въ пропасти дебри тоѧ, ѝ прилипает каменїе на мѧсѣх тѣх. ѡ҃р҃ли ѹ҃бо в каменїѝ том живщїѝ на воню мѧснѫ сходѫт ѝ възносѧт ѧ҃гната съ прилипшим каменїем, ѝ ѣгда зьѧдѫт мяса ѝ каменїе ѡ҃станет сѧ врѣхоу горы, ѡ҃сѫженици же смотривше, где възносѧт, ѝдѫт ѝ тамо приносѧт камен той. ѝмат бо каменїе то дѣйства сице: намещемо на ѹ҃глїе ѡ҃гненое погасит ѹ҃гли, сами же безь врѣда прѣбываѫт. не точїѫ же се, но ѝ в҃земь нѣкто камыкь той ѝ ѡ҃бвивь понявицеѫ ѝ над ѹ҃гльми дръжа, роукы собѣ ѡ҃ж҃жет, ѧ҃ понявица безь вреда пребываѫт. глют же рожажщим женам на потрѣбоу.

Ѳсмый ахатисїѝ, ѹ҃синѣ ѣсть. находѧт же ѝ того въ Скитѣх тыхже. ѡ҃стрим же ѝ помазаѣмь на лицѝ ѹ҃ставлѣет же ѹ҃сѣканїа скоропїйна ѝ ѣхидьнина.

Деватый ѧ҃мефѳст, ꙗк[о] мѣд ѣс[ть] ѕ҃кло в горах Лювїйскахъ на краех же морскыхъ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Десатый хрусолидь, ꙗко злат ѣсть, находат же ѣго въ кладажнѣм каменїи на краи Ѧхымениды вавилоньскыѧ.

Пръвыйнадесат калириѡнь, ꙗзекрь ѣсть, бывает при березѣ нарицаѣмыѧ Фаѳра.

Вторыйнадесат ѧнждиѡнь, роусь ѣсть, ѡбрѣтает же сѧ в той же горѣ.

Є се скорочена редакция тої статтї, яку ми надрукували висше по списку Крехівської Палеї. Ся стаття — не переклад, а переробка грецького твору св. Епіфанія Кипрського Περὶ τῶν ιβ. λιθῶν τῶν ὄντων ἐν τοῖς στολισμοῖς τοῦ Ἀαρῶν βίβλιον. Твір сей дійшов до нас не тілько в грецькім тексті, але і в старій латинській переробці, де в чому розширеній супроти грецького тексту. Отже старословянська стаття „О 12 камыкахъ“ скорочуючи троха грецький текст додає до него дещо з тексту латинського, а надто на підставі Заповітів 12-ти патріархів викладає, для чого такий то камінь подібний був до такого то сина Яковового (гл. И. Я. Порфирьевъ, Апокр. сказ. о ветхозав. лицахъ и соб. по рукоп. Солов. библіот. 68—70). Скорочена редакция сего твору, яку тут друкуємо, повстала очевидно з палейного тексту, з котрого пропущено порівнане каменїв з патріархами.

Ж. Рукопис о. Стефана Теслевцьового к. 114—116.

[Про Валаама]. Коли были єдиного часѳ пришли Жыдове з войною ѝ с потѳгою великою воюючи землю Моавитъскѹю, ѝ стоѧли на ѩхъ границах грозно ѝ серꙗдито, маетности ихъ гѳбячи, паляч, стинаючи, плюнъдрѳючи, пѳстошачи, — бо тоты Моавитѧне погане были, не вѣрыли нѣсномѹ Бгѹ, але мали собѣ своѩхъ бговъ фалшивыхъ, поганыхъ бговъ, которым были ѩмена ихъ єдиномѹ Кронъ, дрѳгомѹ Явилъ, третемѹ Пѳръ. Почѳвши то князѣ Моавитъскїй такѹю погибель крайны своеи, збоѧли сѧ барзо чѳючи, иж то естъ потѳжнам ѝ силнам война, почали радити мовачи: „Щож маемо чинити ѩс тыми Жыдами? Я чѳемо, иж то естъ Бгъ ихъ великъ ѝ моценъ ѝ помагаетъ ѩмъ: море им Чрвоное роздѣливъ, шни по сѳхѳ оушитки перейшли а Фарашн цръ єгипетъскїй зо всѣмъ войскомъ своѩмъ великим оу моры потонѳлъ; знов кроля великаго Ямꙗмалика з войскомъ єго сильным оу пѳщи побили; Єрыхон город славный ѝ моцный, коло которого было сѣмъ мѳров каменныхъ, то шни єго оузяли и збѳрыли; Єрꙗдань рѣкѳ великѹю по сѳхѳ перейшли, Хананеѳв

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

побили, варышѣ*) их попалили, — тоеж и нам могутъ оучинити. Але и мы теж маемо боги моцные и силные". Тое рекши зараз послы посылают до Пер'сиды города по единого пророка Балаама. Бо той пророкъ Балаам такою моцъ мавъ от Гсда небснаго: если са за кого помоливъ, тому Бгъ на в'шит'ко помагавъ, а кого проклинавъ, тотъ несилен и немоцен бывъ. И послали ему великіе подарунъки. И коли пришолъ до них Балаам, тогды зараз почнутъ просити его пил'но ѡкѣцаючи ему великою м'здо дати, абы то Жыдов проклялъ. И коли Балаам пришолъ до Моавитанъ, почнутъ Балаама просити с плачем ѡкѣцаючи ему великіе подарунъки дати. И дали ему волов и телят тч'ных и козловъ и баранов, абы то чинив ѡфѣро бгомъ моавитъскимъ Кроно и Явилъ и Пъро. И пошли на горъ Моав'лю и там оучинили ѡфѣро. И посмотрыт Балаам йс той горы и видѣлъ войско жыдов'ское бар'зо великое и сил'ное, а посредѣ того войска был стол'пъ ѡболоч'ный, а дрогій ѡгненный ажъ под небса сѣгтил са. И коли Балаам отворыл книго свою и схотѣлъ проклинати Жыдовъ, знайшол там слово написанъное тыми словы: „Восыает звѣзда от Іакова и востанет чловѣкъ с поколѣна їз' народо жыдовского, который спсетъ люди свои от грѣховъ их и погубитъ князей моавитъских и поплѣнит сны Сифовы, с которых то стало поганъство и ѡлучили са от небсного Бга Савао́да и оучинили собѣ бги фалшивые, поганые, гамѣшные**)". И коли хотѣлъ Балаам Жыдов проклинати и отворивши оуста свои почнетъ говорыти через Дха стого и рек: „Йко добрый ест домы твои, Іакове, и жытіе твое, Іилю! Йко кедры на горах и як сады при рѣках множы са! Йко пѣсокъ по краях моря, тако та блсвитъ Бгъ и умножыт жыта твоя и розмножыт плод твой йко звѣзды небсныя. Дер'зайте, людіе бжіи, дер'зай Іилю, йбо ты побѣ[ди]шъ вороги бжіи и сотрешъ вороги свои, князей поганых и в'сю силу их и положышъ под ноги свои".

Слышав'ши то Моавитане, иж то Балаам не проклинает Жыдовъ, але блсвитъ их, йзойшли йз горы. И рек цръ Моавъ: „Чому то, Балааме, не проклинаеш Іиля, але еще его и блсвиш...?" Рекъ Балаам: „О цру Моаве, а то ми на тое книга не ѕказуетъ час. Нехай, цру, до утра".

Знову пош[ол] Балаам дрогого дня на тото горо Моав'лю проклинати Жыдовъ. И коли ѣхалъ оулицею на ѡслати, и там

*) Мадярське слово varos — місто.

**) Мадярське слово hamis — фальшивий.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ємѵ а҃гл҃ъ бж҃їй застѵпил на пѵти и̂ стал посредъ оу҃лицѣ. Валаам а҃гла не видит, а ѿслѣпѣ́ко видитъ и̂ не может и̂ти на а҃гла. Станет Валаам силою ѿслѣпѣ́ко гнати, а ѿслѣпѣ́ко скочивъ́ши оу҃ єдинъ бокъ притерло ногѵ до стѣ́ны виноградноі Балаамовѵ, панѵ своємѵ. И̂ там са Валаам розсер'дилъ, станет ѿслѣпѣ́ко немилостиво бити палицею оу҃ головѵ. Що́ж са стало? Тамъ ко Балаамѵ ѿслѣпѣ́ко промовило чл҃вческим ѩ҃зыкомъ и̂ рекло: „О̂ пане мой, пане, за що ма такъ немилостиво оу҃биваешъ? Ци ты не видиш а҃гдти бж҃ей? Я то ми а҃гл҃ъ бж҃їй застав на пѵти и̂ не могѵ и̂ти на него". Слышав'ши то Балаам зачѵдовал са бар'зо и̂ посмотрыт ѿчима своима ї оу҃видѣлъ, ано стоитъ Михаи́лъ сты́й на пѵти из голымъ мечомъ и̂ грозно смотрыт на Балаама пр҃рока. Видѣв'ши то Балаам збоялъ са бар'зо и зсѣ́въши з ослѣте оу҃падет лицем своимъ на землю и̂ рек: „О Гд҃и мой, не погѵби ма є҃ще, и̂ що ми велиш творыти, рабѵ твоемѵ?" Рекъ Балаамѵ сты́й Михаи́лъ: „Оу҃стан, не бой са, и̂ди до домѵ твоего! Ї чомѵ ты слѣ́хаеш ц҃рѧ нечѣ́стиваго, и̂деш проклинати людїй бжыхъ? Я ты читаеш оу҃ книзѣ́ своей, иж то тым' Моавитѧном погинѵти". (И̂ там писано и̂ признавано, иж то са мавъ народити Хр҃с Сн҃ъ бж҃їй, Спс҃ъ мирѵ, ц҃ръ предвѣ́[чный], которомѵ то ц҃рствѵ не бѵдет конъца). И̂ тое рек'ши а҃гл҃ъ бж҃їй невидим быст.

И̂ так Балаам пр҃рокъ пошолъ до своей зем'лѣ́ до Пер'сиды. И̂ пришов'ши до домѵ своего повѣ́дал то Пер'сидѧном, що видѣ́лъ. И̂ так читали ѿ той звѣ́зд'ѣ́ многїе книжники и̂ фѣ́лїозофы, як то са ѿна мает явити и̂ коли и̂ которого часѵ. Потом Балаам оу҃меръ и̂ зоставил тотѵ книгѵ тром ц҃ревичемъ, которые са оу҃ него оу҃чили, и̂ тоты три ц҃ревичѣ́ бар'зо пилно тото стерегли и̂ смотрыли, коли са тота звѣ́зд'а явит и̂ коли са Хр҃с всего свѣ́та народит, абы то са ѿни могли найпер'ше поклонити. Я тым тром ц҃ревичем были и̂мена: єдиномѵ Яспаръ, дрѵгомѵ Балътасаръ, а третемѵ Мелихиѡнъ.

Я коли Балаам ѿтышолъ ѿ Моавитѧнъ, тогды Жыдове напав'ши на город Моав'лю збѵрыли и̂ до цен'тѵ его спалили и̂ самых ц҃рей нечестывых оу҃сѣ́хъ трох: Моава, Гевала и̂ Ам'мона погѵбили и̂ в'сю их землю звоевали, поплѣ́нили и̂ в' нѣ́вечъ ѿбер'нѵли, и̂ так са скон'чало ц҃рство моавитское.

Отсе оповіданє, так само як і сьлїдуюче, становить першу частину „Казанѧ на Рождество Гѵ̃ Бѵ̃ и̂ Спса нашего Їса Хѵ̃", основаного загалом на апокріфічних переказах. З Біблії взята тілько головна основа повісти про Валаама, та автор нашого тексту не

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

знає навіть назви царя Валака, що кликав Валаама, а натомість подає богато подробиць апокріфічних, узятих мабуть із жидівських коментаріїв до Пятикнижя.

3. Рукопис о. Теодора Поповича Тухлянського з р. 1751, стор. 17—23.*)

[Про Валаама]. Коли били пришли Жидове до земл҃ѣ Моавитской и стали на их границахъ палячи и поустошачи землю ї набитки ихъ, видячи то князы Моавитскїѧ, иж Їс҃ [з боку приписано: по єврейск҃ѣ Їошуа҃ Навин стойт з воиском своим на их границах ї чинит им великие плакосты, ї не знали що соб҃ѣ за порад҃ѣ оу҃зати, бо не хт҃ѣли сѧ Жидом поклонїты, оу҃мислили в рад҃ѣ своей слати по Валаама пророка. И зложивши подар҃ки шлют до Персиди по ѡ҃ного Валаама и пиш҃тъ к нем҃ѣ листъ: „Великом҃ѣ зв҃ѣздочетц҃ѣ и оу҃чителю персидском҃ѣ, пророк҃ѣ Валаам҃ѣ радовати сѧ. Пишем при томже, просим твою вел҃ѣкостъ оу҃миленно со слезами, аби твоѧ мл҃стъ пришолъ к нам и проклявъ Жидов, бо ґдиж пришли ї стоят҃ъ на границах нш҃ихъ и п҃устошат҃ъ землю наш҃ѣ и ґр҃ѣнти нш҃и ѡ҃добрали и села наш҃ѣ попалили и тепер хотят҃ъ поустошити и подст҃ѣпити под город нш҃ъ. И того ради молим сѧ тоб҃ѣ, абес [sic!] пришол и проклял Израиля“. Я тотъ Балаамъ пророкъ так҃ѣю моц ѡ҃ Б҃га м҃ѣлъ: єсли кого проклинает, тоть [sic!] б҃ѣдет проклятъ и оупадет, а єсли кого благословитъ, тот єн [sic!] оукр҃ѣпит сѧ. Прочитавши теди Балаамъ листъ, ѡ҃с҃ѣдлавши ѡ҃сла своє ї ѣзявши книги своѧ ѝ пошолъ до Моавитян. Я ґди там пришол, ради єм҃ѣ били и поклонивши сѧ єм҃ѣ просили єго, аби проклял воиско жидовское. И дали єм҃ѣ р҃. волов, р҃. биков, р҃. баранов ї ѳвец, р҃. козлов, аби то вшитко гнано на гор҃ѣ Моавлю на ѡф҃ѣр҃ѣ богом ѝхъ Крон҃ѣ и Явил҃ѣ; бо тиє Моавитяне били погане, не в҃ѣрылы Б҃г҃ѣ нѣсним҃ѣ, котории сотворил небо, але ѲстѢпивши ѡ҃ правдиваго Б҃га оу҃чинили соб҃ѣ боги смишленнии, то єст҃ъ болваны, оу҃ которых҃ сид҃ѣли дияволи ѝ зъ нїми говорыли ї за богов҃ сѧ имъ показовали; ѝ задля того то Їс҃ Навин, гетман жидовскии, ишолъ на них хотячи их выг҃ѣбити. Теди Балаам҃ изс҃ѣкши на своєго ѡсла поишол на гор҃ѣ Моавлю. И коли пришол на гор҃ѣ и оувид҃ѣлъ: воиско жидовское стоит ѡ҃полченно и красно и порядно и оу҃ми-

*) Находить ся в бібліотеці Оссолїнських у Львові ч. 2189.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ленно, а столпъ ѣснии w҃блачистии стоит посред во[и]ска w҃ земл҃к до нб҃съ; то видѣвши Балаамъ почѫдовал сѧ велми. Так' прием' притчѫ свою и рече: „О҃ доми твоѧ добры, Ї҃акове, и скиниѧ твоѧ красна, Їи҃лю! Оу҃множаите сѧ ѣако кедри Ливанскиѧ! Розмножаите сѧ ѣако п҃сок' при морѣ҃ и ѣако сади при р҃ках! И красѣи сѧ ѣако цв҃ѣт оу҃ поли, и оу҃множаи сѧ и оукр҃пляи сѧ!“

Такыѥ то слова виходили из оу҃ст҃ъ Балаамовиҳ през справѫ и през моць нб҃сного Бг҃а: що мѣл' проклинати Їи҃лѧ, т҃ѫт почалъ вихвалѧты и бл҃гословти. Видѣвши то слѫги ц҃р҃скіѥ, иж то Балаам' не проклинает Жидов, але бл҃свит', дивовалї сѧ томѫ и рекли ємоу: „Что се твориш, ѻ҃ Балааме? По что бл҃виш Їзрилѧ а не проклинаеш?“ На том Балаам' повторне возрит на во[и]ско жидовское, хощет проклинати, и т҃ѫ знов сила бж҃иѧ воидет во оу҃ста ѥго и почнет их б҃ѣословыти ѣако ї҃ перше. И т҃ѫ сам стал сѧ Балаам' чѫдовати, а потом поишолъ ѿ з горы. Пришовши слѫги повѣли то ц҃рвы моавитскомѫ, иж Балаам не проклинает Їи҃лѧ, але бл҃гословит'. Рек' ємѫ ц҃рь: „По что ти не проклинаеш' Жидов?“ О҃нъ же рече: „Ц҃рю милий, перегоди мало, бо ми книга не ѫказѫет на то часѫ“. Потом еще болше ц҃р҃ъ казал' дати волов, баранов', w҃вецъ, козлов' богом своимъ поганѣм. И так' знов пошол' Балаамъ проклинати Їи҃лѧ. Що то сѧ чинит? „Юж тепер мѫшѫ проклинати!“ Я коли ї҃шол на своем w҃слѧти ѩ оувоишол на передмѣстѣ межи ст҃кни садовний ѩ виноградний, гдиж пр҃ішолъ на оу҃лицю т҃ѣснѫю, т҃ѫт' бж҃іею справою що сѧ стало? Ѩ т҃ѫ а҃ггълъ бож[ий] ст҃ый Михаил ставши песред оу҃лици и мечем голим заст҃пил' ємѫ п҃ст' и не пѫщаетъ w҃слѣ. Видѣчи то w҃слѧ а҃ггла бг҃о [sic!] не может ити дале ѩ не смѣетъ, бо w҃слѣ видит а҃ггла, а Балаамъ не видит. И почал гнати и бити Балаам' w҃слѣ своє. Теди w҃слѧ ст҃пило с п҃ѫте оу҃ бок и притерло до ст҃кни ногѫ Балаамовѫ, пановы своємѫ. Т҃ѫт' сѧ Балаам наполнил гн҃вѫ великого и ярости, и зс҃вшы со w҃слѧте почнетъ ѥго немѣстиве оу҃бивати по головѣ и по ѫчох. Т҃ѫт' слышите, наимилшиѥ моі҃ хр҃стиѧне и слѫхаче, що сѧ стало, иж то божиею сі҃лою промовило к немѫ ослятко бѣдноє человѣческим ѩзком [sic!] и рече ємѫ: „О҃ пане мои, пане, почто мѧ оу҃биваеш' немилостиво?“ То слиша пан ѥго здѫмѣл' сѧ велми, а потом' рече: „За то тѧ вю, почто есы҃ ми неповолно и непослѫшно и почто не идеши п҃ѫтем и заразило еси ми ногѫ до ст҃кни?“ Рече ємѫ ѻ҃слѧ: „О чл҃вче и пн҃е мои, ци не видиш ли ти бл҃гдти бж҃іѧ, иж то а҃ггълъ Гн҃ь стоит посредѣ дороги и грозит мнѣ и не могѫ ити на а҃ггла, бож возри w҃чима и вижд'!“ Тогда Балаам возведе w҃чи свої и оу҃зрѣл' Ми-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

хаїла стоящa на поути. з голим мечем и позирaєтъ на него грозно и строго и страшно. Видѣвши то Балаам оустраши сѧ и пад лїцем на землю не може смотрѣти на ангела Гн҃а. И рече Балаам: „Гд҃и, Гд҃и, что твориши рабѹ твоємѹ?“ Рече емѹ а҃гглъ: „Балааме, тоє мѣсце, где ты лежиши, сто єстъ“. Рече Балаам: „Гд҃и, почто гнѣваєши сѧ на мѧ?“ Рече емѹ Михаил: „За тото, почто береш мъздѹ оу҃ поганих и хощеши проклинати вибрании люд бж҃їй. Я ци не читаєшъ оу҃ книзѣ твоєи пророческои, где такъ пишет рекѹчи: Восиaєт звѣзда ѿ Їакова и костанет чл҃век' ѿ Їїла и тои приимет моц' и силѹ Дамасковѹ и поплѣнит сн҃ы Сифови, отрет, изможднт яко оу҃ можари кнaзеи моавскыхъ и покрѹшит богов єгипетскихъ. Я ти днесъ что шемраєш' против Бг҃а и противко людовы бж҃мѹ? Подобаєт бо томѹ всемѹ бити“. Рече Балаамъ: „Гд҃и, повели ми рабѹ твоємѹ. да что сотворю днес, єжели и азъ оумрѹ, понеже прествпих Гд҃ѹ Бг҃ѹ?“ И рече емѹ а҃гглъ: „Ни, не гл҃и тако! Восaди ти на ѳслa твоє и иди до своєго мѣста Персиди и наоучи звѣздочетцовъ, которыхъ маєш цр҃ских сн҃овъ оу҃ себе на наоуцѣ. Оу҃чи их, аби то зовше пилновали читаючи ѿ тои звѣздѣ. Я до Моавитѧн не иди!“ То рекши а҃гглъ Гн҃ь невидим бистъ. Тогда Балаам пророкъ яко ѿ сна возбѹди сѧ и прослави Бг҃а показавшемѹ емѹ таковaм величиѧ своѧ. И восѣвши на кон свои пошол до домѹ благодараще нб҃сного Бг҃а. Я в тои час Їс Навинъ з воиском своим напавши на город Моавію оузялъ и город их спалив и кнaзеи ихъ попалил, погѹбил и вес люд поплѣнилъ и всю землю их поплѣнил и зпѹстошил и боги ихъ покрѹшилъ и статки их оу҃шитки и скарби позабирал. Послишавши многие короли и царѣ оустрашили сѧ и оубожали сѧ велми, иж то Бг҃ъ нб҃нии помагаєт Ізраилтѧном, яко море им раздѣлил а Фарaѡна грозного цр҃ѧ єгипетского зо всѣми силами оу҃ море потопил, Ямалика кролѧ побѣдил, Їердан' по сѹхѹ перешли, Їериxонъ славнии и моцнии город спѹстошили і моавитскѹю землю звоєвали, тож, мовит, и нам могѹтъ оу҃чинити. И посилaли почти и подарѹнки всемѹ Їзраилскомѹ [народѹ] хотячи сидѣти в покою.

І отсе оповіданє основане на повісти біблїйній, та взятій з других рук, через посередок якоїсь версиї підмішаної апокріфічними елементами. Нема сумнїву, що як угро-руський, так і тухольський текст черпали з якогось спільного жерела, та про те автори їх заявили досить оригінальности в обробленю оповіданя. Більшу часть рукопису о. Теодора Тухлянського (з пропущенєм оповіданя

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

про Валаама) опублїкував др. Ом. Калитовський у книжцї „Матеріялы до рускои литературы апокрифичнои“ Львів 1884.

Апокріфічних оповідань про Мойсея в жидівській рабінській літературі досить богато, та в церковнословянських текстах їх заховало ся мало. Огляд літератури сего предмету гл. И. Я. Порфирьевъ, Апокр. сказ. о ветхозав. лицахъ и соб. Казань 1872, стор. 289–294 і єгож Апокр. сказ. о ветхозав. лиц. и соб. по рукоп. Солов. библ. ст. 67—71, 184–204, 227—235, 259—260; Weil, Biblische Legenden der Muselmänner стор. 126—191; M. Grünbaum, Neue Beiträge zur semitischem Sagenkunde, 152—185, а надто O. Zöckler, Die Apokryphen des Alten Testaments, München 1891, стор. 424, 437, 438, 476.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

XVII. Від Мойсея до Давида.

А. Рукопис о. Стефана Теслевцьового стор. 292—296.

(Жытїе Їѡва праведнаго из животовъ сѣтыхъ описанный ѿ Семиѡна Метафраста, ꙗк малъ терпѣти напасти и карности ѿз допѹщена бжого). Оу Явсидїйской сторонѣ был єдин чл҃къ, которомѹ было имѧ Їѡвъ, и был велми побожный, правдивый и бл҃гочестивый, жыл на свѣтѣ побожне и мавъ оу себе сн҃овъ сѣмъ а дѣвокъ тры, малъ сѧ оу богатствѣ добре, барзо был богатъ во всѧкихъ достатках҃ъ, мавъ своихъ ѡ҃вецъ сѣмъ тисячъ. верблюдов тры тисячи, воловъ до ꙗрма пат҃ сотъ, ѡ҃слят пат҃ сотъ, и челѧди было многое множество, коней было пат҃ сотъ, коровъ пат҃ сотъ. И той чл҃вкъ слав҃ный был велми и в повазѣ был великой, ѿ востока сн҃ца и до запада не было такого чл҃вка богатого ꙗк Їѡвъ. Сходовали сѧ сн҃ове его на каждый дн҃ь єдинъ до дрѹгого, пили, ѣли, веселили сѧ, гойновали оу роскоши великой и в достат҃кахъ. Оу єдиного стар҃шого брата тры сестры каждый дн҃ь веселили сѧ вшитки оу єдно. Я ѿц҃ъ их Їѡвъ давалъ за них Гс҃ Бс҃ йвсномѹ ѡ҃фѣрѹ за йхъ ѡ҃чищенїе. „Може то — мовит — сн҃ове мои даколи [sic!] оу пан҃ствѣ цо злое помыслили и Бс҃ изгрѣшили“. И тое чинил Їѡвъ на каждый дн҃ь за своихъ дѣтей, за грѣхи их, абы то которой дитинѣ дш҃а не пропала.

І єдиного дн҃е пришли а҃нглы бж҃їи и стали перед Бг҃омъ, и там пришол из а҃нглами и Сотона. И рек Бг҃ъ ко дїаволѹ: „Я ты Сотоно откол ходишъ и чого сюда пришол?“ И рекъ дїаволъ: „Гн҃ Бс҃, ѻбыйшолем оусю зем҃лю и прийшолемъ подйвснюю“. И рек ємѹ Бг҃ъ: „Чи знайшол҃ ты цо оу моего чл҃ка

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Їѡва на мысли его цо злое? Бо ѡн єстъ оу мене чл҃къ прав'дивый, добрый, бл҃гочестивый, побожный, не любит нѣчого злого". Й рекъ дїаволъ ко Гд҃ѕ: „Гй, то єсь давалъ ємѕ в'сего статокъ й хвалит' тѧ зав'ше. Ялє прошѕ тѧ. Гй, допѹсти ми, нехай сѧ потѣшѕ над нимъ, спробалѹй єго, цо з него на потом бѹдет, ци бѹдет тебе бл҃годарити тогды оу злѣ, ꙗкъ теперъ оу добрѣ? Досвѣдъчи єго, Гй, прав'ды, а ѧ знаю, цо тѧ бѹдет хѹлити и самъ на себе бѹдет лихословити". Рекъ ємѕ Гд҃ь: „Єсли мѧ просиш, а ты сѧ над ним потѣшъ, оусе цо маетъ, то дамъ ти, але сѧ самого не дотѹлай, дїаволе". Й пошол дїавол ѿ лица Гн҃а. Й пошов'ши дїавол ставъ пакости чинити Їѡвѕ, хотѧчи єго ѿшѕкати оу ѧком словѣ гнилом й неподобном.

І єдиного дня сн҃ове Їѡвовы й дѣвъки єго пили вино оу стар'шого брата. Й там' пришол єдинъ челѧдникъ до Їѡва й рекємѕ: „Пане, плѹги твой оу поли ѡрали а ѡсли тамъ ї ѡсѧта близко тых [пасли сѧ], й пришов'ши война вшитко забрали й слѹги твой постинали мечем, тылко ꙗ сѧ єдинъ зосталъ й пришолем ти повѣсти". Й рек Їѡв': „Мовчи, чадо! Бг҃ъ давъ, Бг҃ъ й в'зявъ". Тоємѕ говорѧтъ, ано пришол к немѕ дрѹгїй слѹга й рек: „Пане, ѿгенъ йзойшов'ши из нѣва йспаливъ оу҃шитки твой швеч'ки, оусе стадо ї шв'чаровъ попаливъ, тылко ꙗ сѧ самъ зосталъ єдин й пришолем тобѣ повѣсти". Й томѕ Їѡвъ рек: „Цытъ, чадо, Бг҃ъ был дав, Бг҃ъ й в'зав". Єще той не ѕстигъ повѣсти, ано третїй пришовъ ко Їѡвѕ й рекъ: „Пане мой, розбойники напав'ши вер'блюды замли й челѧд посѣкли, тылко ꙗ сам зостал єдинъ й пришолем ти повѣсти". Рекъ Їѡвъ: „Не кажы, чадо! Бг҃ъ ми быв давъ, Бг҃ъ ї взялъ знов". Й той лише ѿ Їѡва ѿдойшолъ, ано єще слѹга пришол плачѧчи й хлипаючи ко Їѡвѕ й станет говорыти: „О пане мой, вѣда сѧ стала великаѧ!" Рек Їѡвъ: „Что єст, чадо?" Й рек слѹга: „Сн҃ы твой й доч'ки оу сн҃а твоего стар'шаго ѣли й пили, й пришовъ вѣтеръ великїй з бѹрею ѿ лѣса ї ѡбъвалило камѣнъницю й дѣти твой побило, тылко цо ѧ сѧ единъ зостал й пришолем' тобѣ повѣсти". Слышав'ши то Їѡвъ оустав'ши з мѣсца своего розодравъ на собѣ ѿдѣна свое из жалости ї ѡстрыгъ волоса з головы своей й посыпал пѣскомъ головѕ свою й павъ долѹ' ниц', поклонил сѧ Бг҃ѕ й рекъ: „Сам' емъ выйшол голый из черева мт҃ре моеѧ, голый й пойдѕ из сего свѣта. Бл҃годарѕ тѧ Гс҃ Бс҃ моего! Бг҃ъ ми то был дав, Бг҃ъ и знов оу҃зялъ; ꙗк Бг҃ъ йсхотѣлъ, такъ й в'чинив. Слава тобѣ Бж҃е!" Й рек: „Бѹди ймѧ Гн҃е бл҃свенно ѿ нынѣ й до вѣка!" Й не

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

роп'тавъ ѡ̑ томъ Їѡвъ и̑ не злословивъ ѩзыкомъ своимъ и̑ не нарѣкалъ, але зав'ше хваливъ н̑бсного Бг̑а.

Потомъ оувидѣв'ши дїавол, иж то Їѡвъ оу̑шитко тое вытер'пѣвъ для Бг̑а, пошов'ши знов8 станет просити рекѕчи: „Гн̑, тер'пеливый єст чл̑вкъ Їѡвъ, але ти Гн̑ дай ми єще, нехай сѧ потѣш8 над самым Їѡвом". И̑ рек є̑м8 Бг̑ъ: „Даю ти, Сотоно, власт[ь] над єго тѣлом', а д̑ши єго, дїаволе, не косни сѧ никако же!" И̑ так пошолъ Сотона до Їѡва, напѕстил на него гной їзв'8 лютѕю, стрѕпъ великїй на в'се тѣло єго ѡ̑ ногъ аж' до головы. И̑ в'зав'ши Їѡвъ черепъ ѡ̑стрѕгавъ черепомъ гной свой. И̑ лежалъ за мѣстом оу̑ гною и̑ чер'вы точили тѣло єго. Але Їѡ̑въ и̑ тогды бл̑годарыв Г̑а Б̑а и̑ не лихословивъ ѩзыкомъ своимъ, але тое оу̑шит'ко вытер'пѣлъ Г̑да Бг̑а ради.

Повѣствѣет' же сѧ ѡ̑ їных, иж то єдиного д̑не йшли из мѣста того жебраки и̑ гѕдаки вел'ми оутѣш'ные, єдин видмцїй а дрѕгїй слѣпый, и̑ мовил єдин дрѕгомѕ: „Подва — мовит — брате до Їѡ̑ва, оу̑тѣш'ме єго хочай из-мало оу̑ єго теперѣшнем клопотѣ, бо то нш̑ъ панъ был добрый". И̑ пришов'ши к немѕ заграли над нимъ оу̑тѣшно и̑ весело и̑ подали є̑мѕ мало вѣл'гот'ности. Ї ѕтѣшило сѧ Їѡвово ср̑дце мало [и] рек Їѡвъ: „Братїѧ мои любаѧ, не маю вам цо дати, але цо маю сам ѡ̑ Бг̑а, тое и̑ вам даю во їмѧ бж̑ое, прїймѣть!" И̑ зачеръ оу̑ рѕкѕ стрѕпа и̑ станет им давати. Видмцїй не хотѣли брати, смяли сѧ, а слѣпецъ простеръ рѕкѕ и̑ рек: „Дай, пане, во їмѧ бж̑ое!" Я видмцїй сѧ насмѣвалъ йс того слѣпого и̑ потрѕчовал єго ближе. Я коли Їѡвъ оу̑ложылъ оу рѕкѕ слѣпомѕ стрѕпа из себе, тамъ з бж̑ого промысл8 стали чер'воный золотые въ рѕцѣ слѣпого, и̑ заразъ слѣпецъ прозрѣвъ и̑ бл̑годарыв Г̑а Б̑а.

На той часъ надойшла жона Їѡвова, принесла є̑мѕ пожыв'лѣнѧ. Оувидѣвши тое станет є̑мѕ сѕдити мовячи: „Гнилѧкѕ чер'вивый, та ци такъ ты вѣр'не живеш? Ты лежышъ оу̑ гной, а ѧ бѣдница хожѕ ѡ̑ зорѣ до зорѣ, заработлю працею и̑ тебе годѕю, а то подъ собою скар'бъ дер'жышъ потай мене! Юж помоли сѧ Бг̑ѕ, нехай дш̑ѕ твою возмет йс тебе!" Їѡвъ же посмотрыв пил'но на жонѕ свою со жалемъ ср̑дца своего и̑ сплакав'ши и̑ рек к ней: „Чомѕ ты так, безѕмнаѧ жоно, говорышъ? . . . . . любили доброе ѡ̑ Бг̑а прїймати, любѣм' же и злое терпѣти ѡ̑ рѕки Гн̑ѧ. Нѣ̑ѣ ми свѣдителїе сїѧ чл̑вки два, которїй о̑чи маетъ, а wн слѣпъ был, а дрѕгїй єст видѕщїй, и̑ тоты повѣдат ти, цо є̑мъ дал во їмѧ Гн̑е. Не моя то мл̑стина справила, але сила Гн̑ѧ: хотѧще просвѣтити чл̑вка тем'наго, ѡ̑бъявил мною недо-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

стойным блг҃одат[ь] свою". Тое рек'ши оу҃сталъ ѿ гнѣ, помолил сѧ Гс҃ Бс҃, і ѿпало ѿколо Їѡва стрѧпъ ꙗко ѿ дерева кора, й стало тѣло его красное ꙗко малой дитины. Й бл҃годарыв Їѡвъ сп҃ый Гд҃а Бг҃а, і ѳстѧпил ѿ Їѡва дїаволъ посрамленъ, як' то ѿ Їѡвѣ пише сѣтомъ оу҃ Боблей [sic!] оу҃ книгах Исходних в главѣ чотырыдесат второй. Бл҃ви Гс҃ъ послѣднѧѧ Їѡвѕ: еще емѕ давъ Гд҃ь кол'ше нѣжъ пер'ше. Потом было ѿвецъ чотырнайцать [sic!] тисячій, верѣблюдовъ ѕ҃. тисячій, ѡсловъ стадных тисяча. Й дал был Бг҃ъ знов8 Їѡвови сн҃овъ сѣмъ а дѣвокъ тры знов8: пер'шой нарек имѧ Дн҃ь, а др8гой было имѧ Касыѧ, а третой нарек имѧ Ямал'фегоръ. Й не было под всею подн҃бсною нѣгде краснѣйшихъ дѣвок над Їѡвови дѣв'ки. Й по той карности жылъ Їѡвъ лѣтъ рѳ҃. а в'сѣхъ лѣтъ его сѧ҃мй҃. И дождавъ видѣти сн҃ы сн҃овъ своихъ аж до четвер'того поколѣнѧ. Й потом преставил сѧ й чс҃но погребенъ бысть.

Пишет' же сѧ, иж знов8 Їѡвъ оустав йс тыми, которїе оу҃стали по воскресенїй Хс҃вомъ; сїе оу҃бо протолковано оу҃ книгах сырыйских. Жыл Їѡвъ оу зем'ли Як'сидїйской на границах Ідѵмейских і Правїах. Перед тым пер'ше имѧ его было Їѡавъ, жона же за Їѡвом была Прав'лан'ка а имѧ ей было Ревека. Мавъ сн҃а, которомѕ было имѧ Єнонъ, а ѿц҃ъ былъ Їѡвѕ Зарефъ, а м҃ти Їѡвова имѧ ей было Короса. Їѡвъ был ѿ Їасафовых сн҃овъ сн҃ъ; пишет бо быти емѕ патомѕ ѿ Як'раама. Бо Їсавъ бывъ сн҃ъ Їакововъ а ѿц҃ъ их Їсаакъ сн҃ъ бывъ Якраамовъ. Й так Їѡвъ бывъ сн҃ъ Їсавовых сн҃овъ, правнѕкъ Їѡковокъ а в'нѕкъ Їсавокъ. Й такъ Їѡвъ праведный сподобылъ сѧ сѣтымъ зостати й в' ц҃рствѣ со в'сѣми сѣтыми спочивати на вѣки вѣч'ный без кон'ца всегда і нн҃ѣ й пр҃сно й во вѣки вѣком. Ямин.

Апокріфічні оповіданя про Йова не звісні по індексах заказаних книг і дуже рідко попадають ся в старих рукописах. Про одно таке оповіданє, вставлене в Житіє Мойсея опублїковане Тіхонравовим, ми вже згадували на стор. 244. В старословянських рукописах віднайдено ще якийсь окремий апокріф про Йова, доси не опублїкований. Наше оповіданє держить ся в початку біблїйної основи, та за те конець его зовсїм видуманий. І тут, розуміть ся, поклик на Симеона Метафраста в титулї — зовсїм безпідставний. Відки взяв автор нашого твору кінцеві епізоди: про трьох жебраків, про струп перемінений в золото, про нагле видужанє Йова, назви его нових синів і дочок і т. д. — сего не відаємо. Поклик автора на 42 главу якоїсь біблїйної „Книги Исходної" не відносить ся до книги Ісхода, що входить в склад Пятикнижя, бо ся книга має тілько 40 глав.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Б. Із Слова Меѳодія Патарського.

[Гедеон і Ізмаілтяне]. Й ѡтолѣ прїа̂ша[1]) землю[1]) сѝове Йзмаи̃ловы[2]) Оривъ, Йзивъ[3]), Йзѣвей[4]) и Сальмона[5]). й начали воєвати, й дойдоша Є̂франта, й ѡ[6]) Є̂франта[6]) до Тирга[7]) и ѡ Тирга [до] Сардоника[8]) великїа, даже[9]) й до[10]) Рима. й в'зем'ше Римъ цр̃ствоваша в' немъ седмъ лѣтъ. й[11]) начаша стройти собѣ кораблѣ, й почали парити[12]) а̃ко птица[13]) по морѕ, й[14]— взя̂ша всѧ̂ подводнаѧ̂ по морю̀. ѿтѣдѕ же восставше[14]) пойдоша на Їи̃ль[15]). Їи̃ль[16]) же слышавше Йзмаилтя̂нъ[17]) й разбѣгоша сѧ̂ в пѕстыню[18]) й[19]— к' горы[19]) й к' пропасти земнїа̂[20]). Гедїѡн же є̂ще[21]) бѣ[22]) на тоцѣ[23]) своем вѣ̂[24]) п'шеницю, й прїйде к' немѕ а̂г̃глъ[25]) гл̃а̂[26]): „страждеши ли[27])?“ ѡ̃нъ же рече: „страждѕ[28])“. й[29]) рече а̂г̃глъ[30]): „како хощешъ[31])?“ й[32]) рече Гедїѡ̃нъ[33]): „хощѕ скрити сѧ̂ ѿ лица[34]) Йзмаи̃ловъ[35])“. А̂г̃глъ же рече: „не крий сѧ̂, но[36]) стани противъ ныхъ й ѡ̃долѣеши имъ[37])“. й се рекъ[38]) невидим высⷯ[ть] ѿ него. ѡ̃нъ[39]) же рече к' собѣ[40]): „искѕѕ Бг̃а моего, йли привидєнїем[40]) бѕдетъ се, йли[41]) правда[42])?“ й[43]) положи[44]) рѕно[45]) на тоцѣ[46]) й рече: „Гд̂и, а̂ще бѕдетъ прако[47]), є̂же ми рече а̂г̃глъ, да[48]) бѕдет' на рѕнѣ семъ[49]) роса, а̂ по всей земли сѕша“. й высⷯ[ть] тако, пѕсти[50]— Бг̃ъ на рѕно рос̀ѕ[50]). й рече Гедїѡ̃нъ: „є̂ще искѕѕ тѧ Гд̂и[51])! да бѕдетъ на рѕнѣ[52]) сѕша, а̂ по всей земли роса“. й высⷯ[ть] тако. й рече Гедїѡ̃нъ: „то[53]) како йззовѕ[54]) Їи̃лѧ[55])? вси бо разыйдоша сѧ[56])“. й йзнесⷯ[е] є̂мѕ рогъ ѿ нѣви а̂г̃гъ[57]) Авраа̂мля ѡ̃вна, й рече є̂мѕ: „трѹбы в' сей[58]) рогъ[59])!“ ѡ̃нъ[60]) же почалъ трѕбити на тоцѣ[61]) с'сѣ̂[62]), глас же высⷯ[ть] трѕбы[63]) а̃ко громъ, й[64]— где бы хто былъ, чи в' пѕстини йли в' горахъ йли в' пропасти земной, то ѿ всюдѕ звалше. й снїйде сѧ̂ к' немѕ до три тися̂чїй мѕжей[64]). й рече ко немѕ а̂г̃глъ[65]): „не дай имъ воды пити за три дн̂и, а̂ во третый дн̂ь повели имъ[66]) пити бєз сѕдовъ[67]): котрїй же ѿ[68]) ныхъ[68]) пити бѕдетъ рѕками[69]) черпаⷯ[69]), то с тими пойди[70]), а̂[71]— wрѕжїе аки мали мѣчь, копїе, фѣнаръ, трѕба[71])“. й се рек а̂г̃глъ ѿйде ѿ него. ѡ̃нъ[72]) же не дасⷯ[ть] имъ воды[73]) за три дн̂ы[74]), а̂ во третїй дн̂ь пѕсти ихъ[75]) ко рѣцѣ. й[76]— падоша вси ныцъ й начаша пити ѡ̃вїй прилогом, а̂ йнїй пригорцами. ѡ̃нъ же тыхъ вибралъ ходя̂чи, й собра йхъ з межи ныхъ тылко триста, а̂ йнихъ пѕсти пречъ назадъ[76]). й повелѣ тим[77]), которыхъ[78]— вибралъ, а̂ви[78]) мали[79]) со[80]) собою[80]) wрѕжїе: мечъ, копїе, трѕбѕ, фѣнаръ[81]). й пойде с ними противъ им[82]). Тогда[83]) Бг̃ъ покры йзмаи̃телскїй [sic!] полкъ[84]) темнымъ ѡ̃блаком, а̂ Гедїѡ̃нѕ сотвори дн̂ь свѣтлїй. Гедїѡн же

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

рече: „ѣціе оу҃вѣрꙋю[85]) оу҃[86]) Бг҃а[87]): ѣще ми дано сихъ побити, то[88]— сїи оу҃вѣдатъ мою҆ побѣдꙋ[88])“. и҆ в'земъ мѣчъ[89]) подъ ѡ҃планчꙋ[90]) и҆ слꙋгꙋ своего[91]), и҆ пошовъ оу҃ полкъ и҆змаи҆литескїй [sic!][92]). и҆ почали питати сѧ҆ ѣго[93]): „кто ѣси ты[94]), споѣжь[95]) намъ[95])?“ ѡ҃нъ[96]) же рече: „стадникъ ѣсмъ[97]), ѡ҃ стада хожꙋ[98])“. лежаста же в[99]) ночи[99]) И҆змаи҆ловича два, ѣдинъ млад, а҆ дрꙋгїй старъ привиденїем[100]). рече молодшїй старшомꙋ: „видѣхъ сонъ[101]): с полꙋденной҆ страни, з високой҆ горы[102]) ѡ҃торже сѧ҆ грꙋда[103]) п'шенична тѣста и҆ ѧ҆чнихъ[104]) крꙋпъ с лоѣмъ и҆[105]— з масломъ[105]) смѣшенна, и҆[106]) доваливша сѧ҆ легомица [sic!][107]) царей[108]) нашихъ, и҆ цр҃ѣ н҃шѣ сотре“. старїй же рече: „то сего ли не вѣси[109]), ѧ҆ко с полꙋденной҆ страны вийдетъ[110]) пр҃рок' и҆менемъ Гедїѡ҃нъ и҆ и҆збї ѣтъ[111]) нас и҆ царѣ н҃шѣ?“ Гедїѡ҃н' же слышавъ то[112]) и҆ рече в' собѣ: „во и҆стынꙋ повелѣ ми Бг҃ъ побѣдити сих'.“ и҆ выйшодши [sic!][113]— с полкꙋ И҆змаи҆ловичъ[113]) повелѣ своимъ всѣмъ[114]— ф҃нари со свѣщами[114]) воз'нести на копїе и҆ ѡ҃стꙋпити ѡ҃коло полкꙋ И҆змаи҆ловичъ по ѣдномꙋ дрꙋгъ ѡ҃ дрꙋга. и҆ вострꙋбиша[115]) вси[116]) во триста трꙋбъ. ѡ҃ни же возскакаша и҆ видѣша ѡ҃гнь ѡ҃коло себе и҆ глас трꙋбъ[117]) много. и҆ ѡ҃ страхꙋ[118]) побѣгоша[119]). и҆[120]— оу҃бы Гедїѡ҃нъ на костоцѣ[120]) Зива и҆ Ѡ҃рива и҆[121]— Оу҃гнала[121]) и҆ Зевкїю[122]) и҆ Салмона[123]) оу҃би[124]—, и҆ и҆збы всѧ҆ силы и҆хъ[129]), и҆ ѡ҃стави[125]) и҆хъ ѡ҃см' [126]) племенъ, и҆ тѣхъ загнавъ оу҃ тꙋюжъ[127]) пꙋстыню, ѽнюдꙋ же и҆ прїйдоша.

[1]) разыдоша сѧ [2]) Измаи҆ловичи [3]) Зивъ [4]) Зевей [5]) Салманъ [6]) vac. [7]) Тигра [8]) Гардикїа [9]) vac. [10]) дод. великаго [11]) дод. тꙋ [12]) дод. въ нихъ [13]) дод. крилома [14]) vac [15]) Израиля҆нъ [16]) Израиля҆тяне [17]) vac. зам. сего: на себѧ ндѣшихъ [18]) пꙋстыни [19]) vac. [20]) дод. скрыша сѧ [21]) единъ [22]) оста сѧ [23]) гѕмнѣ [24]) сѣкше [25]) дод. Господень [26]) и рече [27]) дод. Гедеоне [28]) дод. Господи [29]) зам. сего: Ѧнгелъ же Господень [30]) зам. сего: емꙋ [31]) дод. избыти отъ Измаи҆ловичь [32]) зам. сего: Онъ же [33]) vac. [34]) нихъ [35]) vac. [36]) дод. спаси Израиля [37]) дод. И рече Гедеонъ: „О чемъ спасꙋ Израиля? Се азъ единъ“. И рече ангелъ: „Се и тысящи предъ тобою естъ“ [38]) дод. ангелъ [39]) Гедеонъ [40]) во ѕмѣ своемъ [41]) мнѣ не истинна [42]) vac. [43]) но [44]) положꙋ [45]) рѕкꙋ [46]) гѕмнѣ моемъ [47]) правда [48]) тогда [49]) гѕмнѣ моемъ [50]) vac. [51]) дод. но не прогнѣвай сѧ на мя [52]) дод. моемъ [53]) Ѹкы мнѣ, Господи! [54]) созовꙋ [55]) Израиля҆тянъ [56]) разбѣгоша сѧ [57]) дод. Господень [58]) на [59]) vac. [60]) Гедеонъ [61]) гѕмнѣ [62]) своемъ [63]) трꙋбный [64]) Се місце виглядає ось як: слышавше вси Израиля҆тѣ въ пꙋстынѧхъ и въ горахъ и въ пещерахъ, и собраша сѧ къ Гедеонꙋ 3000. [65]) дод. Господень [66]) дод. всѣмъ [67]) сосѣдокъ [68]) vac. [69]) зам. сего: припадши прилогомъ изъ рѣки [70]) не ходи [71]) vac. [72]) Гедеонъ [73]) дод пити [74]) до трехъ [75]) дод. пити [76]) Се місце виглядає ось як: Они же пондоша и начаша пити прилогомъ, а инїи изъ нихъ рѣками почерпахꙋ, и тѣхъ Гедеонъ отсылаше прочь, а которїи прилогомъ пїахꙋ, онъ же тѣхъ отбираше, и собра ихъ отъ трехъ тысящь только 300 человѣкъ, а тѣхъ всѣхъ назадъ отпꙋсти. [77]) имъ [78]) vac. [79]) имати [80]) vac. [81]) фонарь [82]) Измаи҆ловичь [83]) И срѣтоша ихъ Израиля҆тяне и [84]) родъ [85]) искꙋшꙋ [86]) Господа

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

87) дод. моего 88) vac. 89) дод. свой 90) пазахъ 91) и понмъ съ собою единаго отъ слгъ своихъ 92) прійде ко стражамъ измаилтескимъ 93) рекоша емъ стражіе 94) естъ ходитъ 95) vac. 96) Гедеонъ 97) дод. кашъ 98) дод. И прінде къ вежѣ Измайловичь, жжно на рѣндцѣ 99) vac. 100) vac. 101) vac. 102) дод. кабы 103) великам грамада 104) мченныхъ 105) vac. 106) дод. калал са по слѣдомъ нашимъ 107) до ложницъ 108) vac. 109) кѣдаеши 110) идетъ 111) покіетъ 112) дод. кыде изъ полкъ Измайловичь конъ 113) vac. 114) зам. сего ось як: взжеци свѣщи и поставити къ фонарехъ и 115) кострѣбити 116) vac. 117) трѣбный 118) дод. того 119) дод. кси 120) зам. сего ось як: Гедеонъ же съ кои своими настѣпивъ на нихъ и изби всм кои ихъ и царей ихъ поби 121) vac. 122) Зевеа 123) Салмана 124) vac. 125) только осташа см 126) 15 127) тін разбѣгоша см въ.

Варіантн виписано із Тульського списка Слова Меѳодія Патарського, надрукованого Тіхонравовим (Памятвики стреч. русск. лит. II, 253—255). В старших списках Слова сей епізод розповідаєть ся дуже коротко (гл. op. cit. 216, 230—231, 271). Основою нашого оповіданя є повість біблійна про війну Гедеонову з Мадіанїтами (Суддів VI, 11—VII, 25).

В. Дрогобицький рукопис стор. 1.

[Відрывок оповіданя про Самсона]. . . . . телми моими и оутратъ моихъ ѡчий и людий твоихъ Їзраилм". И рек до хлопате: „Ѡйди ѡ мене и диви с[ѧ], цо бѫдет". Я гди дитя Ѡйшло, а Самсон взявши слпи ѡние единъ правою, дрѫгий лѣвою и рекъ: „Нехай же положѫ живот свой з Филистинами за людъ Їзраилский!" И страши [sic!] ѡними слпами ѡбвалив теди ѡний оувес палацъ йс панами Филистинами й позабивал оувес люд, которий там близко были ѡнаго палаца. Я гди валив са мр, и Самсона оубивъ.

Пишѫт ѡ Самсонѣ йсторикове так, же такѫю силѫ мавъ: гди би такое коло великое, же би затримала земля, оуправленно, й Самсон би оузял рѣками за тое коло, то би оусего сѣта землю повернѫл. Такий то был Самсонъ силний, Самсонъ славний мѫжъ и воинъ валечний. и ѡкаянная жена его йзвела й силѫ емѫ ѡнала й ѡчи емѫ вибрала, бо жена ест всемѫ злемѫ початок и приводца злих дѣлъ. И тако престави са ѡний славний Самсонъ мѫж в мѣстѣ . . . . [И пришед]ше сородники его вземше й положиша его тѣло в гробѣ ѡца его. Сѫдив Їзраилский люд лѣтъ к̃. й ѡ апс̃тола Павла ѡписанъ, же ѡн ест между прав[ед]ними праѫци. но иншии люде повѣдали, же гди волоси виросли, й сила емѫ въ волосах прийшла ко немѫ такая бѫла. бо гди ѡн зоставал оу неволи филистинской, прилѣжно молил са бг̃ѫ ѡ люд

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Їи̑лскый, жебы не зоставали о᷑ неволи. бо бивши Самсон сѣдмь ѡ Бг̑а данний, аби визволил и̑х и̑з рѹки филистинскои, а г҃ди оу᷑зытий бил о᷑ неволю, знов Филистинове оу᷑ставали на Израилитанов неволю. И вислы̑хал Бг̑ъ Самсона и̑ дав знов емѹ силѹ, жебы ѡ᷑боронил люд бж̑ий ѡ непрыятелей, и̑ там то Самсон ѡ᷑квалив мѹри оусѣ филистинские з воеводами и̑ преложоны̑х панов и̑ всѣ̑х, которие там бѹли, и̑ оу᷑покоив люд Їи̑лскый. Во Тройци единомѹ Бг̑ѹ честь и слава во вѣки вѣком, аминъ.

Апокріфічних оповідань про Самсона не названо в індексах і не опубліковано в збірках апокріфів. У виданій Поповим історичній Палеї (А. Н. Поповъ, Книга бытія неба и земли (Палея историческая) съ приложеніемъ сокращенной Палеи русской редакціи. Москва 1881, стор. 122—132) находить ся „Сказаніе о Самсонѣ“ з деякими апокріфічними подробицями. Иньше оповідане „О Самсонѣ богатырѣ, о рожденіи Самсона сына Манѹилова, о силѣ его и о женѣ его Далидѣ“ находить ся в Копенгаґенській рукописній збірці (Срезневскій, Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ, N. LXI, стор. 353), та се оповідане доси не опубліковане. Болгарський список „Слова о Самсонѣ“, геть відмінного від нашого уривка, опублікував Н. А. Начов по Тиквенському рукопису (Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, т. VIII і уваги до него т. X, стор. 100—101). Оповідане про Самсона в Крехівській Палеї, стор. 589—599 не має апокріфічних подробиць, а йде досить вірно за Біблією.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

XVIII. Оповіданя про Давида.

А. Рукопис о. Яремецького-Білахевича, стор. 123—124.

(Слово [ѡ] цр҃ѕ Дв҃дѕ како списа Псалтиръ, всѣхъ псал҃мѣвъ т҃ѯ҃ѕ). Яко клят ся Дв҃дъ Гдви, ѡ҃бѣщя ся Бг҃ѕ Їаковлю, да егда воцарит ся Дв҃дъ, ѡ҃брѣте мѣсто Гдви. И сѣде написати псалтиръ, [и] не вѣдяше, ѡ҃кѕдѕ и с чего пишет. Єдинъ велможнїй, їм҃а҃ ємѕ Бїѡ҃ръ, хот҃аше в тайнѣ гл҃ати ц҃рю. Ц҃ръ же рече: „Прїйди в ночи и споукѫжъ мнѣ“. Бїѡ҃ръ же прїйде при вечери и видѣша юношу во ѕхо шепчуще ц҃рѕ, і не яви ся, но изїйде. Завтра рече ємѕ ц҃ръ: „Чему-с не прїйшолъ в тайнѣ? Но паки прїйди во вечер и споукѣж мнѣ вся, йже видѣлъ єси“. Їѡ҃ръ же прїйде и видѣ юношу во ѕхо ємѫ гл҃юще і паки возврати ся҃. Но завтра ц҃ръ рече ємѕ со гнѣвом: „Что-с не прїйшолъ, я҃ко рѣхъ тебѣ?“ Бнѡ҃ръ же рече: „Триче уже-м приходилъ, а҃нѣ едной ночи не находил тя во единствѣ“. Тогда аж ц҃ръ поразѕмѣ, что сотвори и рече: „Прїйди во вечер!“ Єгдаж Їѡр прїйде во вечеръ, Дв҃дъ вопросит єго, єсли чл҃вкъ я҃ко ж[е] всегда? І то разѕмѣ Дв҃дъ, я҃ко а҃ггл҃ъ Гдн҃ь кажетъ ємѕ писати псалтир. И сѣде Дв҃дъ на мѣстѣ ѡ҃собном писати псалтир. И паки бя҃ше саджавка пред палацами царскими. В той саджавцѣ жаби непрестанне скрежетахѕ, кричахѕ, Дв҃дъ же през нѡ҃нїй крикъ не можахѕ писати. И повелѣ Дв҃дъ заметати саджавкѕ соломою, каменїем, землею, я҃ко да не кричать жаби. Во еднѕ же ночъ видѣ Дв҃дъ жабѕ великѹю распалю҃щѹю ся҃ на писанїе Дв҃дово и покази ємѕ писанїе. В той час почѕди ся вельми Дв҃дъ. И паки вторицею покази писанїе. Ѡ҃скорбѣ вельми Дв҃дъ, не вѣдя҃ше что творити. І паки третицею покази Дв҃ду писанїе. Тогда рече Давид: „Заклинаю тя дї҃аволе Бг҃омъ вишнимъ, что тако пакость мнѣ твориши?“

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Тогда жаба прогла ко Дв҃ду: „Не дам тебѣ Бг҃а хвалити, ꙗко ти нам не даешъ Бг҃а хвалити“. И той часъ Дв҃дъ повелѣ ѡ҃троком ѡ҃чистити саджавкѕ ѡ҃нѕ, соломѕ, каменїа, землю виметати, и бисть саджавка чиста. И той часъ прогла жаби всѣ равно. Тогда Дв҃дъ написа и рече: „Всꙗко дыханїе да хвалит Гд҃а!“ И списа Дв҃дъ псалтир, всѣхъ псал҃мѣвъ т҃ѯ҃е. И залїа псалтиръ ѡ҃ловом ї̀ вовержe во море и рече: „Ꙗще право слово бу҃дет, да їзйдетъ из моря, ащe ли злое, то тамо погибнетъ и зостанет сѧ“. По см҃рти же Дв҃довѣ вовержe Соломонъ мрежѕ во море, извлече ѡ҃лово [в ркп. хибно: с л о в о] і ѡ҃брѣте ѱалтиръ и ѡ҃брѣте всѣхъ псаллмовъ рнг҃. І то проповѣда мирови и наполнит сѧ миръ пѣсней псалтирних. Такожде и Гд҃ь нашъ Їс҃ Хс҃ во послѣдняа времена в томже мѣстѣ повелѣ вовръщи мрежѕ и ꙗть рибъ сто нг҃. Ꙗкоже Соломонъ наполнилъ ввесь миръ [пѣнїемъ псалтирним, тако Їс҃ Хс҃ наполнилъ ввесь миръ] бж҃ествомъ правїа вѣри. Риби бѧхѕ новїй завѣтъ і крещенїе Хв҃о.

Б. Дрогобицький рукопис стор. 23.

[Відривок тогож оповіданя] . . . . на перквѣи жаби кричащи, егда ц҃ръ писаше. И пов[ел]ѣлъ ѡ҃роком, и забихом жаби со саждами, да не кричат. во единѹ нощъ видѣ единѕ Дв҃дъ жабѕ великѕ, растли на шии его, ѡ҃н же ѡ҃верг сѧ, и паки видѣ второе писание [в ркп. хибно: тисъ ание] и покажи [зам. покази] емѹ. и почѹди сѧ Дв҃дъ. и паки третие ѡ҃брѣте во писании и рече: „проганаю тѧ, дыяволе! того [зам. почто] тако [на]пасти твориши?“ тогда проглагола жаба: „Не дам азъ тебѣ писати и Бг҃а хвалити, ꙗкоже и ти мѣнѣ не даваешъ“. тогда повелѣ ц҃ръ ѡ҃роком ѳити. Такожъ Дв҃идъ рече: „всꙗко дыхание да хвалит Гд҃а“! И писа Дв҃идъ ѱалтиръ всѣхъ ѱалмовъ рнг҃. и зали сѧ воло[во]мъ и верже ихъ во море и рече: „ащe естъ слово се право, да изийдет из мори [sic!]“. И пробист ѱалтиръ ѡ҃седмъ десятъ лѣтъ. и по см҃рти Дв҃идови вовержe во море мрежѕ, извлече ѡ҃лово и ѡ҃брѣте во ѡ҃ловѣ ѱалмовъ рнг҃. І тое повѣда мирови и наполни сѧ миръ ѱалтиръ и псалмовъ. такъ и Гд҃ъ Бг҃ъ нашъ во послѣдняа времꙗ во томъ же мѣстѣ повелѣ вовръщи мрежа, и ꙗкъ рече.... Ꙗк же Соломонъ полнїй псалтири, тако и Гд҃ъ наполниша миръ бж҃ества и приниму вѣру, завѣтъ и крещение. Хѹ҃ Бг҃ѹ ѩшемѹ слава въ вѣки вѣком. Ямин҃ъ.

Те саме оповіданѣ, тілько зложене мовою близшою до церковної, надрукував Порфірев із Соловецької рукописної збірки

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

XVII - XVIII в. (Апокр. сказ. о ветхозав. лиц. и соб. по рукоп. Солов. библ. ст. 242—243). Варіантів не виписуємо власне задля ріжниці мови. Що до наших текстів слїд зазначити, що Дрогобицький відривок, хоч писаний досить недбало і з помилками, являє деякі признаки троха відмінної рецензиї від списка о. Яремецького-Білахевича. Болгарську рецензию сего оповіданя, троха вкорочену супроти нашої, надрукував із Тиквенського рукопису Начов (Сборникъ за нар. умотворения, наука и книжнина, т. VIII і X стор. 109—112). Про літературу сего оповіданя гл. також И. Я. Порфирьевъ, Апокриф. сказ. о ветхозав. лицахъ и соб. Казань 1872, ст. 92—95.

В. Рукопис о. Теодора з Дубівця, стор. 272—274.

(Оу҃каз сїй ѡ̑ съставленїи ѱалтырѧ̀мь, ꙗ̑ко съставиша ѱалтыр нам). Бы[сть] е̂гда ковчегъ принесен въ І̂е̂рлим, събра бл҃женныи Дв҃ыд моудрїа моужа ѿ всѣхъ колѣнъ Їл҃евыхъ, їзбра д҃. моужи ѿ племене Лев҃гитска, и҃м же си им и҃мена: А̂сафъ, Е̂ман, Доуѳим, Е̂дам. И̂ кождо их и҃маше съ собою по о̑ и по к̑. моужѣ, е̂же им ѿпѣвахѫ а҃ллиу҃їа. Се ж[е] ѡ̑браз бѣше съмотренїа быв҃шаго прежде, е̂гда сѧ ꙗ̑зыци раздѣлиша ѿ столпотворенїѧ на о̑. и на д҃ва ꙗ̑зыки: ѿ Симова оу҃бо рода к̑. и г̑. ꙗ̑зыка, ѿ Хамова л̑. и д҃., ѿ А̂фета е̑ї. То оу҃бо ѡ̑брѣте бл҃жен҃ный Дв҃ыд: коемоуждо началници пѣнїи по о̑. и по два моужа въдает на пѣснословїе бж҃їе, прорицаа на послѣдняѧ лѣта: всѧк ꙗ̑зык начнет славити Бг҃а. иже д҃. начал҃ници ѱаллмом предрекый, в томъ стоѧще поѧха Бг҃а: е̂дин въ кимвалѣхъ бї҃ѣше, ї и҃нїи въ гоусли, и҃нїи же въ прегѫдници, и҃нїи в рожанїи҃ тржбьї. Посрѣд же их стоѧше Дв҃ыд дръжа ѱалтыр и̂ когождо их поѧха подвизаем Дх҃ом ст҃ым. да е̂гда възыїграше Дх҃ъ ст҃ый на единомъ кождо и҃хъ, а̂ дрѳзїи стоѧще млъчахоу и̂ къ слѣд е̂го поюще гл҃ахѫ: аллиу҃їа, е̂же и҃сказует сѧ: похвалим и҃стиннаго Бг҃а. И̂же а҃пл҃ъ гл҃ть: „ѐмоу ж[е] пр҃очество ѿкрыет сѧ, и҃но да млъчит“.

Е̂го ж[е] подобает пытати, како зовоу҃т сѧ ѱал҃мьї Дв҃довьї, а̂ ни е̂диного Дв҃да твореніе? но тот зде ес[ть] замыслилъ прежде показами, сѧ̀ бо ес[ть] цр҃ь и̂ пр҃орокъ. томоу в҃ ср҃дце положи Бг҃ъ съставити ѱал҃тыр҃ь, ꙗ̑ко то[и] ес[т] начал҃ник славословїю бж҃ію. Сѫ̀т же в҃сѣхъ ѱаллмов р̑. и̂ н̑, ѿ них же д҃. състави Дв҃ыд, А̂сафъ о̑. и к̑. Е̂дам а̑, Е̂ман д҃ї, Доуѳим в҃ї, Соломон

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

к҃, Аггей и̂ Захарїа д҃, Лев'гїй кд҃, степен пѯнїй в҃. зазор'но же, а̑ко не по рядѫ стоѧт ѱалмы҃, а̑коже при Дв҃дѣ было писано. и̂змѣнили сѧ за многїй лѣта, а̑ко ж[е] писанїе гл҃ет. е̑ще бо Жидове и̂долом слѫжиша и ѡ҃бычай ѡ҃цевь своих҃ забыли и̂ закон Моусеѡв҃ и̂ пророкы҃ побиша и̂стин'ноу послѫжествѫюще. въ таковой вѣдѣ и̂ забыша ѱал'мы въ многа лѣта. и̂ потом быс[ть] Е̑здра пр҃орокь, съ начал и̂скати ѡ҃чьства своег[о], тъгда ж[е] ѱал'мы҃ събра. не въскорѣ сего и̂зобрѣте, но за многа лѣта и̂зъѡ҃брѣте, тѫ написа. того рад[и] не по рядоу стоѧт ѱал'мы, а̑ко ж[е] сотворени, сн҃ь Корешв҃ и̂ Сафовь и̂ прочїи҃: ѡ҃брѣтше и̂ написани быша, а пръвїи быша послѣдній написани.

Дв҃ыд великїй цр҃ь во пророцѣх҃ вѣ мѫж и̂зряденъ, поспѣшен сто҃го Дх҃а мѫдростїю и̂ словомь и̂ быстростїю. И̂мѧше же въ себѣ шесть ликовь и̂ кождо их҃ имѧше по о҃. и̂ по два мѫжа: лик а҃-й нарицает сѧ Дв҃ыд, лик в҃-й Корешв҃, лик г҃-й Сафов, лик д҃-й Е̑фамов, лик е҃-й Джфимов, лик ѕ҃-й Мойсешв҃ чѧка бж҃їѧ. а̑кож[е] нарицает сѧ крилос тоѧ цр҃кве, тако и̂ тїи҃ въ то врем҃ѧ ликоствовати. ѡ҃ тых҃ же ликовь ни е̑динаго слова въведе въ ѱал'тырный ѹ҃ставь. И̂ пр҃орочество спод[о]би сѧ тъ Дв҃дь е̑динь; е̑гда ж[е] пр҃орочествоваше, тогда же и̂ ликоствоюще и̂ възыѵаше.

Г. Рукопис о. Теодора з Дубівця, стор. 262—264.

(По ѹ҃ченїе]. како ѱал'тырь почитает сѧ). Бысть а̑ко се речен'нам Е̑сафа и̂ држзїи стоѧха молчаще и̂ въ слѣд поюцаго ѡ҃пѣваха Бг҃а поюще аллѵїа, еж[е] сказует сѧ: похвалим и̂стин'наго Бг҃а. е̑гда ж[е] паки на дроугїа найдѫше сто҃ый Дх҃ъ, прочїи станѫха, дх҃а бо сѫт и̂спол'нени и̂ времени мир'ноу покарѫхоу сѧ. тѣм же и̂ бл҃жен'ныи Павель гл҃аше: „аще ж[е] и̂номоу ѡ҃кры̆ет сѧ, старѣишїи да мл҃чит, хотѧ по ѡ҃бразоу своемоу ѕставити и̂ ѹ҃чити цр҃квь“. Сѫт же ѱал'ми си всѣх҃ р҃. и̂ н҃, ѡ҃ них҃ же сътвориль ест сам Дв҃дь д҃, а ѡ҃ нем сътворени сѫт р҃. и̂ к҃, а̂ всѣх҃ о҃. и̂ в҃, на сн҃ы Корешвы҃ д҃, на Моусеѧ а҃, на Е̑дама а҃, на Соломона в҃, на Аггеѧ и̂ на Захарїа д҃, на аллѵїа кв҃, степенїа пѯс[ни] є҃ї.

Се ж[е] достоить пытати, по что сѧ сїи҃ ѱал'ми Дв҃двы нарицают, а̂ сътворени соуть не ѡ҃ того е̑диного? но понеж[е] тот ѥсть замыслил, тот ж[е] събрал началники пѯснем. И̑кож[е] пишоуть „книги Є҃[с]фирови“, а не Мар'дахеѡвы, иж[е] ѥс[ть] неправло [sic!] болѣ, понеж[е] ѡ҃на ж[е] цр҃ца соуцим дшоу свою

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

положи за їи̑лктаньї и̑ тал бѣше вина сп̃снїѧ їи̑льска, того ради книгы тыѧ сѧ нарекоша; тако ж[е] по Дв̃дѣ, ꙗ̑ко то[и] ес[ть] вина славословїю бж̃ію быв'шемоу, того дѣлѧ книги нарекоша с[ѧ] „ѱал'мы Дв̃двы“.

Зазор'но бо ес[ть] и̑ се, ꙗ̑ко не по рядоу стоѧт ѱал'мы сїи̑, [не] ꙗ̑ко написани были к̃. лѣт[ы], но и̑змѣнили с[ѧ] соуть ѿ много лѣт, ꙗ̑ко ж[е] въ книгах ѱаломскихъ пишет. Жидове наченше слоуж[и]ти и̑долом забыша ѡ̑бычаев ѡ̑ц̃ев своихъ, Моусѣѡвоу законоу, ни памѧти и̑мѣти своихъ ѡ̑бычаєвъ, пр̃рокы своѧ нач[а]ша и̑збивати ѡ̑бличаѥми ѿ них. Єгда ж[е] и̑ пръвое полонив'ше Ѧсоур̃ї̑и ведоша, да нѣс[ть] се див'но, ꙗ̑ко въ таковѣ бѣдѣ соуще погоубили соуть и̑ забыли соуть на многа лѣта писанїа ѱал'мовь. Потом же Ѥ̑здра пр̃рокь потоцив' сѧ нача и̑скати своего в'сего; тогда и̑ ѱал'мы съвра. не въ скорѣ ѡ̑бр̃ет[е] в'сѣх, но на многа лѣта, да ѥ̑го ж[е] пръвѣе налѣзе, то ж[е] пръвѣе написаше. тѣм же Дв̃двы ѱал'мы не по рядоу соуть писаны в'сѣ: иж[е] соуть по них сн̃вь Корешвь и̑ Ѧсафовь ї прочих, тако ж[е] паки Дв̃двы ѡ̑бр̃ѣтают сѧ посрѣд их и̑ным смѣшени, а̑ не лежат по рядоу ꙗ̑ко ж[е] соуть сотворени, но лежат ꙗ̑ко кождо е[сть] пръвѣе налѣзень. тѣмъ ес[ть] ключило, да послѣдн̃ї̑ ѡ̑бр̃ѣтени соуть пръвѣе, а̑ по ина лѣта по сдвсѣ [в ркп. хибно: по слѣсѣ] ѡ̑бр̃ѣтени соуть пръвѣе, да поставлени соуть на конци.

Дв̃дъ ж[е] родом бѣше незлобивь, да и̑ Саѳоуловы дѣти нача мловати. стоѧше ж[е] жена в' полатах, оувидѣвь женоу Оур̃їиноу мыющи с[ѧ] и̑ пр̃їиде ко нен, и̑ Оур̃їю на полкѣ оубиша, а̑ ѡ̑ноу пож к' собѣ. и̑ заченши род[и]. Надан же пр̃рокь ꙗ̑ко ж[е] Дв̃дь прелюбодѣйство оубо хотѧще сътворити, прорекль бѣше, ꙗ̑ко оумр̃ѣти хощет рожденный ѡ̑трок. томоу ж[е] ѕмрѣшоу роди сѧ Соломонь.

Отсї два тексти — очевидно дві редакциї одного леґендового оповіданя, взятого із рабінських коментарїв до Псалтирі. Дуже подібне оповіданє в редакциї близькій раз до одного, то з ов до другого нашого тексту, та при тім декуди очевидно вкороченій, надрукував Порфірев із Соловецької Палеї ч. 866 (op. cit. 237), де вказано й жерело сего оповіданя.

Д. Крехівська Палея стор. 712.

[Про пророка Натана]. Бѣ же пр̃рокъ ѿ Дв̃дова колена, и̑мѧ ємѕ Нафанъ. и̑ тъ бѣ навчилъ Дв̃да бж̃ію законѕ. и̑ развме, ꙗ̑ко Дв̃дъ престѕпити хощеть ѕ Вирсавиѥ, потщав сѧ, да бы шед

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

поведалъ емѵ, дабы сѧ съхранилъ ѿ безак[о]нiа. и съблазнъ емѵ сътвори Сатана, на поути бо wбрет[е] моужа мр҃тва и нага лежаща зарезана, да осталъ тѵ, да погрѣбеть мр҃твец и не доспе пр҃iти къ Дв҃ду, и той нощи ѕведе, ꙗко сътворiлъ естъ Дв҃дъ ѕже грѣхъ. и wбрати с[ѧ] плача с[ѧ], ѕведе бо, ꙗко мѵж[а] ѥл оубилъ. И гл҃ша Нафанъ, ꙗко мене рад[и] сътворъ естъ грѣх сей. да понеж[е] ѕведе Бг҃ плачюща с[ѧ] Нафана ѻ грѣсе Дв҃дове, и смилiша сѧ Бг҃и и реч[е] к немѵ: „понеж[е] мниши, ꙗко тобою се естъ створил[а] ꙗзва си, тобою да бѵдет iсцеленiе. но шед wбличи его с покровом“.

Отсе оповідане, вилетене в історию Давидової провини з Хеттітом Урією і его жінкою Вирсавією, не знаходить ся в Біблії, де воно мало би стояти між XI і XII гл. другої книги Самуіла; ми не знаходимо его анї в иньших Палеях, анї в Талмудї — бодай Грінбаум не наводить его (гл. M. Grünbaum, Neue Beiträge zur semitischen Sagenkunde, ст. 195—198), анї у Магометан (тут же і Weil, Biblische Legenden der Muselmänner, стор. 209—212); та про те дуже правдоподібно, що ся леґенда — жидівського походженя.

Е. Рукопис о. Яремецького-Білахевича, стор. 80—82.

(Слово wѳ Сивидлѣ пророчици и wѳ Дв҃дѣ цар8). Дв҃дъ цр҃ъ пророкъ Господень iмѣꙗше похоть великѵ: егда сѣдяше, iсхождаше сили его из него, и полагахѫ сосѵд, капляхѫ во сосѵдъ. Бо еденъ дн҃ь еден рабъ wтер зелiем и поверже. И зiйде гѵска и зѣде зелiе и знесе ꙗйце, и зъ ꙗйца҃ того изiйде женскiй полъ. И ктайнѣ повѣли цр҃ѵ Дв҃дѵ. Дв҃дъ же поразѵмѣ что сотворил и повелѣ wное дитѧ҃ скрити в землю оугорскѵю, и воспиталъ ю тамо и даде ю навченiю книжномѵ, i бисть мѵдрѣ всего свѣта и красна i мѵдростiю пр҃iать землю оугорскѵю и царствовала в Римѣ. И смотрѧ҃ше рѣчи пророческiя҃, како рече Гд҃ь: „wѳ плода чрева моего посажду на пр҃столѣ моем“, i йнiя҃ пророци сматраше, что гл҃етъ. Iмя҃ бо ей Мр҃iя҃, а҃ за мдрость ей нарекоша Сивидла. Надѣꙗше сѧ wна, ꙗко ѿ нея҃ хощет родити сѧ Хс҃, и храняше дѣвство свое лѣтъ пѧтдесѧтъ; дондеже видяхѵ р҃. боꙗръ великихъ еден сонъ, тогда разѵмѣ Сивидла, ꙗко нѣсть тая҃, йже надѣях сѧ҃, иж би сѧ҃ родил Хс҃ ѿ нея҃. Собрали сѧ҃ вси боꙗре и рекоша: „Пойдѣмъ ко царици и повѣжмо сонъ той, иж видѣхом сея҃ нощи“. И пришедши рекоша: „Госпоже нша҃,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

вид҃клисмо сѧ҃ ноци сонъ дивенъ, ми боѧре твоѝ". Сивидла рече: „Мои҃ боѧре, пов҃кжте ми сонъ той, хощ8 его разѵм҃кти". В той час рекоша вси боѧре: „Господже наша, вид҃клисмо д҃. сѧ҃нцїй сѧ҃ ноци". Сивидла рече: „Пов҃кжте ми, какова сѧ҃нца?" Рекоша ѥи: „а҃-є сѧ҃нце ѩсно сїѧ҃ющє, в҃-є сѧ҃нце трижди помрачающє, г҃-є сѧ҃нце черно . . . . но, д҃-є сѧ҃нце ѡ҃коло мрачно, ѥ҃-є сѧ҃нце варно насилно иж сѧ҃ того блюсти, ѕ҃-є сѧ҃нце сн҃кжн8 св҃кщ8 и҃м8ще, з҃-є сѧ҃нце кривако зрачно, посред҃к р8к8 им8ще, и҃-є сѧ҃нце ѿ вс҃кх҃ъ страшно и трепетно, ѳ҃-є сѧ҃нце варно горѧ҃чостїю велми". Сивидла рече: „О҃то боѧре мои҃, послѣхаите мене! О҃то ѥ҃стъ д҃. сѧ҃нцїй — д҃. родовъ: а҃-є сѧ҃нце то є[с]тъ род болгарскїй, в҃-є сѧ҃нце то ѥ҃стъ Г҃реци, г҃-є сѧ҃нце то с8тъ Фрази: и҃зїйдетъ ѿ них҃ чл҃к҃къ двоероденъ, имѧ҃ ем8 в8детъ Константинъ, той сотворитъ велик8ю рать по земли, и ѡ҃бѧвит сѧ҃ ем8 кѣлий кр҃т на н҃бсѣхъ, и сотворит ц҃рство во Г҃реції҃ и наре҃кѣт Новїй Їер8салим, и м҃ти его ѡ҃бѧвит кр҃тъ Хв҃ъ; д҃-є сѧ҃нце то с8тъ . . . дїе, ѥ҃-є сѧ҃нце то ѥ҃стъ род сарацинскїй, ѕ҃-є сѧ҃нце то с8тъ Сирїѧ҃не, з҃-є сѧ҃нце то єстъ род жидовскїй: изїйдетъ ѿ того народа жена именем҃ Мр҃їа и народитъ сна ѿ небесъ и наре҃кѣт їмѧ҃ ѥм8 Іс҃; дв҃ою его роди и дв҃ою пребудет҃, егоже естъ пр҃стол н҃бо и подножїе земля҃. И зберѣт сѧ҃ людїе и кнѧзи и с8дїи҃ и предасть его оу҃ченникъ его на распѧ҃тїе, [и оумретъ], и погребу҃тъ его, але ѡн воскреснетъ и раздр8шитъ пекло и прав҃ѡ҃цъ і ѡ҃ц҃ъ висвободит. а потом вознесе сѧ҃ на н҃бо, [и вставит] в҃і. м8жей и тїи҃ закон нш҃ъ разорѧ҃ть и ѥ҃го законъ оу҃тверд҃ѧть, и того законъ восцарствуетъ ѿ костока до запада и ѿ с҃вера до юга". Тогда еврейскїи҃ (мб. оугорскїи҃) кнѧзи рекоша: „Оу҃молкни, господже нш҃а, 8молкни, барзо тѧ҃ 8прошаем! Ци можетъ тое бити, жеби зїйшол с небесъ и народил сѧ҃ ѿ дви и разорилъ закон н҃шъ?" Тогда Сивидла рече: „О҃ безм҃нїй роде нашъ! Великим ч8дним не дивите сѧ҃! Помян҃кте, на чем н҃бо ѡ҃вѣси, на чем землю оу҃тверд҃ивъ? Я҃ се закон ваш не на добро вам ѥ҃стъ. И҃ а҃зъ над҃кѣх҃ сѧ҃ доселѣ, иж ѿ мене хощетъ народити сѧ҃ Хс҃ и храних҃ дв҃тво свое н҃. л҃ѣтъ, а н҃нѣ познахъ, ѩко-м нѣсть таѧ҃. и҃-є сѧ҃нце то с8тъ вѣр[н]їи҃ правїи҃; д҃-є сѧ҃нце то ѥ҃стъ род нѣмѣрманскїй, Ѧгаряне, Тѣрки, Татаре!"

Отсе оповіданє, незвісне доси в слов. науці, опублїковане було мною у-перве в „Житю і Слові" 1895 р. III, 141—142. Оповіданє під таким самим заголовком знайшов проф. Сирку в одній рукописній збірці в Букарештї, та не надрукував його. Згадуючи про

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

букарештське оповіданє проф. Веселовський без підстави потожсамлює його з тим текстом, який він опублїкував у Ягічевім Архіві, т. I, 608—611 пз. Zur bulgarischen Alexandersage; наше оповіданє не має с тим текстом нїчогісїнько спільного (гл. А. Н. Веселовскій, Разысканія въ области русскаго духовнаго стиха VI, 17). До лїтератури Сібіллї, вказаної в „Ж. і Сл.“ (вона зрештою сюди мало стосуєть ся) дод. А. Н. Веселовскій, Опыты по исторіи развитія христіанской легенды II, 1. (Журналъ министерства нар. просвѣщенія 1876, Февраль, стор. 241—288). Вказаний мною в „Ж. і Сл.“ латинський рукопис віденьської надв. бібліотеки, як я пізнїйше переконав ся, анї з нашим оповіданєм, анї з сібіллїнською лїтературою не має нїчого спільного.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

XIX. Оповіданя про Соломона.

А. Крехівська Палея, стор. 800—804.

(Повѣсть ѡ Китоврасѣ). Тогда же ѕбо быс[ть] потреба Соломонѕ просити[1]) ѡ Китоврасѣ. и ѻсочиша[2]) же, где живет в пѵстыни далнеи. и по мѵдрости своеи замыѣсли Соломонъ сковати оуж[е] железно и гривнѕ железнѕ, написа же на неи въ има бцє зароченїе[3]), и посла же боѧрина своего лѵтшаго съ ѡтрокы. и ѕказаше вести вино и медъ, и рѕна ѡвчаа с собою взѧша. придоша ж[е] к мѣстѣ его: ѡли[4]) г. кладези, а его нѣс[ть] тѕ. и по ѕказанию Соломоню и выкыѧша г. кладязи и заткоша жерела ихъ рѕны ѡвчими, и налыѧша два кладязя вина, а трет[ї]и мед[ѕ]. сами же съхраниша с[а] на стране, ведѧхоу бо, ѡже прити емѕ воды пити къ кладеземъ. приде перехотевъ воды пити[5]), и принякъ и виде вино, и ѡвѣщавъ реч[е]: „всѧкъ пыа вино не ѕмѕдреетъ“. також[е] перехоте воды и реч[е]: „ты еси вино веселяще ср҃дце чл҃комъ“. и выпи вся три кладязя[6]). оны ж[е] боѧринъ пришедъ ѡбыстегнѕ ѡ шиі его ѕже железно и привѧза и твердо. и ѡчютивъ ся хоте изати ся. и реч[е] емѕ боѧринъ Соломоновъ: „и има Гн҃е съ запрещением на тобѣ“. ѡнъ ж[е] видевъ на собе има Гн҃е пойде кротко.

Нравъ же его бѧше такъвъ: не хожѧше поутемъ кривыимъ, но правымъ. и въ Ие҃рлимъ пришедше треблѧхоут пред нимъ пѣть и рѕшахут полатыі, не ходи бо криво. и придоша ко вѣдовицинѣ храминѣ, и[7]) възпи гл҃ири, молѧци с[а] Китоврасѕ: „вдовица есмь ѕбога!“ и ѡн же ся ѡгнѕ[8]) ѡколо ѕгла, и не състѕпа ся с пѣти и зломи си ребро. и реч[е]: „мягко слово кость ломить, а жестоко слово гнѣвъ въздвизаетъ“.

Ведомь ж[е] сквозе торгъ, и слыша моужа реквща: „нѣс[ть] ли червиа на з҃. лѣт?“ и расмеа ся Китоврасъ. и виде дрѕгаго

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

моужа ворожаща, и посмѣа сѧ. и виде свадьбѹ играющю, и въсплака сѧ. и вид[ѣ] моужа блѧдяща кроме[9]) пѣти[9]) и наведе и на поут[ь]. И приведоша и в домь цр҃ькъ. а҃-го дн҃и не ведоша єго к Соломонѹ. и рѣч[е] Китоврасъ: „чемѹ мѧ не зоветь Соломонь цр҃ь?“ и реша ємѹ: „перепилъ сѧ єсть вечерь“. взатъ ж[е] Китоврасъ камень и положи на камени. и поведаша Соломонѹ створениѣ Китоврасе. и рѣч[е] цр҃ь: „велитъ ми пити питьѣ на питьѣ“.

Дрѹгыи ж[е] дн҃ь не зва єго цр҃ь к собѣ. и рѣч[е]: „чемѹ не ведете мѧ къ цр҃ю и почто не вижю лица єго?“ и рѣша: „поболѣѣтъ цр҃ь, имже вчера много ѣлъ[10])“. и снатъ же Китоврасъ камень с камени. въ г҃. же дн҃ь рѣша: „зоветь тѧ цр҃ь“. ѡнь ж[е] ѕмерѧ[11]) прѣты д҃-реи лакот, и вшедь пред цр҃ѧ поклони сѧ, и поверже проутьї пред цр҃емь молча. цр҃ь же мѹдростью своєю протолкова прѣтьї боѧром своимъ: „ѡбласть ти дал бг҃ вселенѹю и не насьїтил сѧ єси и ѣлъ єси и мене“. и рѣч[е] ємѹ Соломонъ: „не на потребѹ тѧ приведохъ собѣ, но на ѕпросъ ѡчертанию сѣѧ сѣхъ приведохъ тѧ по повелению Гн҃ю, ѣко не повелено ми єсть тесати железомь“.

И рѣч[е] Китоврасъ: „єсть ноготь птиць малъ въ имѧ шамиръ, хранитъ же кокоть дѣтькьї[12]) въ гнезде своємь на горѣ камене в пустыни далнеи“. Соломонь ж[е] посла боѧрина своєго съ ѡтроки своими по наказанию Китоврасовѹ къ гнѣздѹ. Китоврасъ же вдасть стекло бѣлоє, ѕказа же ємѹ сохранити сѧ ѡ гнезда. „ѣко вьїлетитъ кокоть, замази стеклом симъ гнездо“. боѧринь ж[е] въставъ и йде къ гнездѹ: ѻже[13]) кѳренци мали, кокоть ж[е] бе летелъ по корьмьлю. и замаза стеклом гнездо. мало ж[е] постоѧша и кокот прилетевъ и хоте власти въ гнездо, кѳренци же пискахѹ сквозе стекло, а ѡнъ къ нимь, и не ѕме что сътворит[и]. съхранилъ и бо бѧше не на коєм мѣстѣ[14]) и принесе и къ гнездѹ и положи на стекле хотѧ рассадит[и]. ѡни же кликнѹша, и пѣсти ногот, и вземь боѧринъ принесе к Соломонѹ.

Быс[ть] же Соломон въпрашаѧ Китоврасѧ, почто сѧ ес[ть] расмеѧлъ моужю прашающю на з҃. лѣт червий. и рѣч[е] Китоврасъ: „видехъ на немь, ѣко не боудет по з҃. дн҃еи живъ“. Ї рѣч[е] Соломонъ: „почто росмеѧлъ сѧ єси моужю ворожащю?“ и рѣч[е] Китоврасъ: „ѡнъ поведаше люд[ѣ]мь скровенаѧ, а самъ не вѣдаше крова под собою съ златом“. и рѣч[е] цр҃ь: „испьїтайте!“ и испыташе т[а] и быс[ть] тако. Ї рече цр҃ь: „почто сѧ єси росплакалъ видевъ свадьбѹ?“ ѡнь ж[е] рѣч[е]: „съжали ми сѧ, ѣко ѡженивыи сѧ не бѹдет живъ до л҃. дн҃ий“. и йспыта же цр҃ь и быс[ть] тако[15]). „Почто моужа пьѧна възведе на поуть?“ и ѿвещавъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Китоврасъ реч[е]: „слышахъ глас с нбси, ꙗко вернь ѥ́сть моужь тотъ и достойть послѫжити ѥ́мѫ“.

Быс[ть] ѫ Соломона Китоврасъ до свершенїа сѫ́ла сѫ́ыхъ. И быс[ть] ѥгда нача молвит[и] Соломон Китоврасѫ: „нѣ́къ видѣ́хъ, ꙗко сила ваша ꙗки чѫ́ка, и нѣ́с[ть] сила ваша болѣ́ нѣ́ѥ́ѣ силы, ꙗко а̑зъ ѣ́хъ тѫ“. И рече ѥ́мѫ Китоврасъ: „цр҃ю, аще хощеши видети силѫ мою, да съими с мене ѫже се и да[и]же[16]) ми жюковинѫ свою с рѫкы, да видиши силѫ мою“. Соломонь ж[е] снѧ с нег[о] ѫже железное и̑ дасть ѥ́мѫ жюковинѫ свою, ѡ̑н же пожре ю҃, и̑ простеръ крило свое и̑ ѫдари Соломона и̑ заверже и̑ на конець землѧ ѡ̑цвѣтованныѧ. Ѫведаша же моудреци ѥ́го, книжници, взыскаша Соломона. всегда же ѡ̑бхожаше[17]) страхъ Китоврась в ноции. О̑нь ж[е] сткорь собѣ́ ѡ̑дръ и̑ повеле стоѧ̑ти ѯ҃. ѡ̑трокъ с мечи о̑коло; по чиноу же томѫ молвить сѧ: ѡ̑дръ Соломонь, ѯ҃. ѡ̑трокъ храбрыхъ ѡ̑ Иѳ́лтѧнь ѡ̑ страны ноцныѧ.

[1]) къпросити [2]) ѡ̑сочи [3]) заречение [4]) ѡ̑же [5]) vac. [6]) дод. и̑ хотѣ́къ поспати мало, ражже ѥ́го вино и̑ оу҃спе твердо [7]) ѡ̑на же [8]) сагнѫ [9]) vac. [10]) дод. ѥ́сть [11]) дод. г҃. [12]) дѣ́тьскыи [13]) дод. к немь [14]) vac. [15]) дод. И̑ рече ц҃рь: [16]) дод. и̑

Варіанти виписано із Тіхонравова „Памятники отреченной русской литературы“ I, 254—257, де видано текст сего оповіданя по списку Палеї з р. 1477, що находить ся в Московській Синодальній бібліотеці. Другий текст, по списку Румянцівської Палеї з р. 1494, надрукував Пипін (Памятники старинной русской литературы издаваемые гр. Гр. Кушелевымъ-Безбородко, вып. III, 51—52).

Б. Крехівська Палея, стор. 820—821.

[Двоголовий слуга Соломона і его сини]. Тогда Соломонь възвед[е] дцерь Фараѡ́ню и̑зъ град[а] Дв҃идова в домъ свои, иж[е] бѣ́къ създалъ въ дн҃и сиѧ̑ к҃. лѣ́тъ, в нѧже създа Соломонъ два домы: храм Гн҃ь и̑ домъ ц҃рвь. и̑ тогда ѿпѫсти Соломонь Китоврася. Китоврасъ же поиде въ свои люд, и̑ дасть Соломонѫ моужа ѡ̑ двѫ головѫ. И̑ ѡ̑быче ж[е] сѧ житьѥ́мь[1]) ѫ Соломона моужь тои. въспроша же с[ѧ] ѥ́го[2]) Соломон: „которыхъ люд[ии] ѥси ты? чѫ́къ ли ѥ́си ты и̑ли бѣ́съ?“ ѿвѣща[3]) ѡ̑нъ: „чѫ́къ а̑зъ ѥ́смь чѫ́къ живѫщїхъ под землею“. и̑ проси[4]) ѥ́го ц҃рь: „ѥ́сть ли ѫ васъ сн҃це и̑ лѫна?“ ѡ̑нь же реч[е]: „ѿ запада вашего к намъ въсходит сн҃це, ѿ въстока вашего заходит; ѥгда[5]) ѫ васъ дн҃ь,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тогда ѕ нас ноць, а єгда ѕ васъ ноць, тогда ѕ нас дн҃ь". и дасть[6]) ємѕ цр҃ь женѕ. и родиста сѧ ѕ него два сн҃а: єдинъ ѡ̑ двѣ главѣ, а дрѣгый ѡ̑ єдиной главе. и бы[ть] ѕбо[7]) ѡ̑ц҃а и҃хъ имениє много. и ѕмре ѡ̑ц҃ь и҃хъ. и реч[є] двоглавьїй братѣ: „деливе и҃мениє на главе". и реч[є] меншей братоу̑: „два ѣсве, деливе и҃менїє на полъї". и и҃доста на прѣ къ ц҃рю̑. и реч[є] єдиноглавый [в ркп. хибно: двоглавый] къ ц҃рѣ: „два ѣсве брат[а], деливе и҃менїѣ на полъ". ѡ̑нь ж[є] двоглавьї[и] рече къ ц҃рю: „две главе и҃мамъ, два жеребьѧ хощю взѧти". ц҃рь же мд҃ростью своѣю̑ повеле взѧти ѡ̑чта и реч[є]: „аще боу̑дете две главе разно телом, да възлию̑ ѡчта на ѣдинѣ главѣ, аще не ѡ̑чютит дрѣгаѧ глава, и тако две части възмеши на две главе. аще л[и] ѡ̑чютить дрѣгаѧ глава възлиѧниѧ[8]) главы сїа, єдиного тѣла ѡ̑кѣ и ѣдинъ жребей възмеши точию̑". бы[ть] же єгда възлиѧнїє ѡ̑чта на главѣ единѣ, и дрѣгаа вшерше[9]). и реч[є] ц҃рь; „понеж[є] ѣдино тѣло ѣсть, единъ жребий взѧти и҃маѣши". и тако разсѣди ц҃рь Соломон.

[1]) жити [2]) vac. [3]) дод. чѧкъ [4]) праша [5]) дод. оу̑ко [6]) вда [7]) оу̑ [8]) дод. ѡ̑чта [9]) възсерше.

Варіанти виписано із Тіхонравова, op. cit. I, 257—258. Такий же текст по списку Румянцівської Палеї надрукований Пипіним (op. cit. 52—53) пз. „Сказаніе о подземномъ человѣкѣ".

В. Крехівська Палея, стор. 822—824.

(Ѡ Ѹжицкои ц҃р҃ци). Й бы[ть] ц҃рца Южицкаѧ и҃ноплеменница и҃менемь Малкоташка[1]). сн҃а прид[є] и҃скѣсити Соломон[а] гадьками. и та тѣ моудра зѣло, и принесе ємѕ дары: к҃. капий злат[а] и зелья многа велми и древеса негнющаѧ. слышавъ же Соломон пришедшю ц҃рцю седе на полатахъ стекла белого на[2]) помостехъ[2]), хотѧ бо искѣсїт[и][3]). ѡ̑на ж[є] виде, ѧко в води седит ц҃рь, и въздьѧ порътьї противѣ ємѕ. ѡ̑н же видевъ ѧко красна лїцемь, тѣло ж[є] еѧ тѣ власато, бы[ть] ѧко плеть, власьї же ѡ̑неми ѡ̑на ѡ̑бадаше мѣжа бьївающа с нею̑. и реч[є] Соломонъ мѣдрецемь своймъ створит[и] мовъ красѣ[4]) съ желиѣмь, и помажет тѣло еѧ на ѿпаденїє власом. хитреци ж[є][5]) молвѧхѣт, ѧко съвокѣпляет сѧ с нею̑. Зач[є]нши же ѡ̑ него и и҃де в землю свою̑ и род[и] сн҃ъ, и се бы[ть] Навход[о]носоръ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Се же быс[ть] загадка єѧ̂ къ Соломонѣ: съвъкѹпила бѧше ѻ̂троки ѝ двѣ̀ци малыѣ ѝ ѡ̂блече а̂ в порътыѣ є̂диныѣ, ѝ рєч[є] цр̃ца: „цр̃ю, по мѫдрости своє̂ѝ развери, коє̂ ѡ̂троки, коє̂ дв̃ци?“ Цр̃ь же по мѫдрости своє̂ѝ повеле просыпати ѡ̂вощъ. ѝ пр̃їнесъше ѡ̂вощь просыпаша пред ними. ѻ̂троци ж[є] начаша брати в пелєныѣ[6]) а дв̃ци в рѹкавыѣ[7]). „се є̂сть ѡ̂троки, а̂ се девки!“ шна ж[є] ѡ̂ семь подиви се хитрости є̂го.

На дрѫгыѣ̀ѝ дн̃ь събравши с[ѫ] штрок[и] ѻ̀брезаныѣ̀а̂ ѝ неѡ̂брезаныѣ̀а̂, ѝ рєч[є] Соломонѣ: „коє̂ ѡ̂брезаныѣ̀а̂ ѝ коє неѻ̀брезаныѣ̀а̂?“ цр̃ь же повеле а̂рхиєрєѳ̂ви внести венець ст̃ыѝ, на нем быс[ть] написано слово Гн̃е, ѥ̀мь ж[є] бє[8]) Баламъ волхвъ ѕничижень ѿ вольхвованиѧ. ѡ̂трочата же ѡ̂брезанныѧ сташа. а неѡ̂брѣзанныѣ̀а̂ припадоша пред венцем. ѻ̀на же велми семѣ подиви се.

Мѫдреци ж[є] єѧ̂ загонѕша хитрецемь Соломоним: „имамы кладезь далече град[а]. моѹдростью своєю ѕгонит[є], чимь можемь превести в град?“ хитреци разѣмевше реч ѝ рекоша: „ѝсплетите ѕже ѡ̂тръѕкано, а мы привлецемь кладѧзь вашь въ град“.

И паки загонѕша мѫдреци єѧ̂: „аџе възрастет нива ножамї, чимь можете пожати ю̀?“ ѿвещаша ѝ рѣкоша: „рогом ѡ̂слим“. ѝ реша мѫдреци єѧ̂: „где ѕ восла рога?“ шни ж[є] реша: „где нива род[и]ть ножи?“

Загонѕша же ѝ єще: „аџе съгниѣ̂ть соль, чимь ю может[є] ѿсолит[и]?“ ѡ̂ни же рѣша: „ноже мьскыѣ вземьше, тѣмь ж[є] посолите“. ѝ рѣша: „да где мьска род[и]ть?“ ѡ̂ниж[є] рѣша: „да где соль съгнивает?“

Цр̃ца же видевши храмъ създаныѣ̀[ѝ] ѝ брашна много ѝ седаниѧ ѡ̂трокъ єго ѝ стоѧниѧ слѣгъ є̂го ѝ ѡ̂дежанїѣ̂ ихъ и питье ихъ ѝ жертвѕ, є̂же жрѫшѧ в домѣ кн̃и, ѝ рєч[є] цр̃ца: „ѝстиннаѧ реч, шже ѩ̀дехъ[9]) ѝ[9]) слышахъ в земли моє̂ѝ ѕне мѫдрости твоє̂ѝ! не ѕмехъ вѣрьї речем, дондеж[є] прийдохъ ѝ видеста ѡ̂чи мои. ѡ̂ли несказанно ми быс[ть] ни половина. но колозе мѫжемъ твоим слышащим мѫдрости твоєѧ!“

Цр̃ь же Соломон дасть[10]) цр̃ци ѡ̂ной ѥ̀мѫ Малкаташка[11]) [и] все, є̀же просила. ѝ ѩ̀де в землю своѭ̀ съ ѡ̂троки своѥ̀ми.

[1]) Мал'катьшка [2]) vac. [3]) дод. ю [4]) ми къ краж'лиоу [5]) дод. и книжници [6]) приполы [7]) дод. и реч[є] Соломонъ: [8]) vac. [9]) vac. [10]) в'да [11]) Малкатош'ка.

Варіанти виписано із Пипіна, op. cit. 54. Безпосередно з сим оповіданем вяжеть ся в Крех. і також передруковано у Пипіна стор. 54—55 з Румянц. Палеї оповідане про царицю Савську, взяте

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

майже дословно з Біблії (I. Царств X, 1—10), без ніяких апокріфічних подробиць, із за чого ми й не передруковуємо сего оповідання. Иньша редакция оповідання про царицю Южську надрукована Пипіним op. cit. 61—63; доволї близький до нашого текст сего оповіданя є у Тіхонравова, op. cit. I, 271—272, — царица названа тут Сивелила (Сибілля), т. є. віщунка; про царицю Савську гл. Порфірєв op. cit. 261—263.

Г. Крехівська Палея, стор. 828—835.

(Сѹдове Соломони). Въ дн҃и Соломони быс[ть] моуж имѣ҆а҆ г҃. сн҃ьї. Ѕмираѣ же моуж ѡ҆нъ призва сн҃ьї своѝ ѝ реч[є] ѝмъ: „ѝмѣ҆а҆ кровъ в земли, в томъ м҆ѣстѣ, р҆ѣкѣ, г҃. спѕдьї[1]) стоѧща дрѕгъ на дрѕгѣ горѣ, а по см҃рти моєи възми старе҆ѝ верхнє҆, а средне҆ѝ среднє҆, а послѣдне҆ѝ мен҆ше҆“[2]). по ѕмер҃тви҆ѝ ѻ҆ц҃а ѝхъ ѿкрьїша сн҃ке є҆го крокьї ѡ҆нькї пред людми. ѝ быс[ть] верхнє҆ полно злат[а], а среднє҆ то полно костий, а[3]— ѝсподнє҆ то меншемѕ[3]). ѝ быс[ть] ѹ҆ них прѧ ѝ бои҆ѝ, ѝ пойдоша к Соломонѕ. правосѹдыѝ Соломон рассѣди ѝмъ: „ѡ҆же что злат[о]мь, то старе҆йшемѕ, а ѝже что скотомъ, то среднемѕ, по разѕмѕ кости, а ѝже что виногради ѝ никами ѝ житом, то меншемѕ. Ѻ҆ц҃ь ваш быс[ть] мѕжь мѕдръ, а розрѧдилъ вьї за живот[а]“.

Соломон премѹдрьїѝ хотѧ испытати женькьї, ѝ призва болѧрина своє҆го, ѝмѧ є҆мѕ сн҃ъ Декировъ[4]). „Милъ ми є҆си вельми, ѝ єще възлюблю тѧ паче, ащє сътвориши волю мою. ѕби[ѝ] женѕ своѝ ѝ дам за тѧ дщє[р] своѝ лѣпшюѝ“. тож[є] молви є҆мѕ не по колко дн҃иѝ ѝ не хотѧше сего сътворити Декиръ. ѝ паки рече: „сътворю волю твою, ц҃р҃ю“. ц҃р҃ъ же реч[є][5]) дасть є҆мѕ мець своѝ р҆ѣкъ є҆му: „єгда ѕснеть жена твоѧ, ѿсечи главѕ є҆ѝ, да не ѡ҆бьласкаѥ҆ть тебе ѩ҆зьїкомъ своѝмъ“. шедъ ж[є] ѡ҆нь ѡ҆брете женѕ своѝ спѧщю и по сторон[є] є҆ѧ двоє детокъ. ѡ҆н же видевъ д҆ѣти своѧ спѧща ѝ реч[є] на ср҃дци своє҆мъ: „како ѕдарѕ в подрѕжиє҆ мечемь ѝ росквелю дети моѝ?“ ц҃р҃ь же възва ѝ паки к собѣ[6]). „Сътворил є҆с[и] волю моѝ, єже ти вѣ҆х рекъ ѹ҆не жены?“ Реч[є] же: „не могоҳ, г҃и҃ мои, ц҃р҃ю, створит[и]“. посла ж[є] его ц҃р҃ь въ ѝнъ градъ ѝ призва женѕ є҆го къ собѣ ѝ реч[є] є҆ѝ: „сътвори волю моюѝ, ѭже ти р҆ѣкѕ. ѡ҆же ми створиши, ѭж[є] ти повелю, поставлю тѧ ц҃р҃ицею. заколи моужа своє҆го спѧща на постели, а се ти мечь“. ѿвѣщавшиѝ жена реч[є]: „рада, ц҃р҃ѕ, како велиши“. разѕмевъ мѕдростью своє҆ю мѕжа є҆ѧ, ѩ҆ко не хощеть

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

8бити жены своєа, дасть ѣмѵ мечь ѻстръ; и разѵмѣвъ его женѵ, ꙗко хощет 8бити мѫжа своѣго, и дасть ѣи мечь прѵденъ[7]), ꙗко зрѧщи ѻстръ ѣсть. „мечемъ симъ 8бий моѹжа своѣго на постели лежаща“. и пришедшю же мѵжѵ єа и легшю єм[ѵ] спать, ѡна же положи [мечь] на грѵдехъ мѵжа своѣго и потрє по горлѵ мѵжю своѣмѵ мнѧщи, ꙗко ѡстръ єсть, ꙗко заколеть и. ѻн же сѧ въсхапивъ борзе мнѧ, ꙗко врази некоторий. видевъ, ꙗко жена ѣго держит мечь, и реч[є] ѣи: „почто єси, подрѵжиє моє, подѵма 8бити мѧ?“ ѿвѣщꙋа жена мѵжеви своѣмѵ реч[є]: „ꙗзыїкъ члѣчь ѡбласка мѧ 8бити тѧ“. ѡнь же хотѧ съзвати люд[и] и разѵме, ꙗко навчениѣ Соломоне ѣсть. Соломонъ же слышавъ написа въ соборник стихъ сей, реч[є]: „чл҃вка ѻбретохъ в тысѧщах, жены҃ же въ всемъ мире не ѻбрѣтохъ“.

Въ дн҃ї Соломони быс[ть] моѹжь богат, не имѣаше дѣте[й]. 8бывшю половинѵ дн҃ей [в ркп. через помилку: детей] своихъ [и] постави паробька въ сн҃а мѣсто и въскрѵти с добыдкомъ [sic!] посла и з Вавилона в кѵплю. ѡнь ж[є] продавъ и иде въ Іер҃лмь и ожиша [зам. ѡжи сѧ] тѵ и быс[ть] тѵ в боларех 8 Соломона вседающих на[8]) трапезе[8]) на ѡбеде. 8 гн҃а же єг[о] роди сѧ сн҃ъ дома. и бысть ѡтрок єї. лѣт, и престави с[ѧ] ѻц҃ь єго. и реч[є] ємѵ мт҃и ѣго: „чад[о], слышах[9]) ѡ холопе ѻц҃а твоєго, ѡживил с[ѧ] єсть въ Іер҃лиме. и иди и взыщи єго“. и приде въ Іер҃лимь и въпраша ѡ имени мѵжа, холопа ѻного, а бѫшеть нарочит велми. и поведаше, ꙗко на ѻбеде 8 Соломон[а]. и внид[є] ѡтрокъ в полатѵ ц҃рѵвѵ [sic!] и реч[є]: „кто ѣсть ѡнькший[10]) [sic!] боларин?“ ѿвѣщꙋа ѡнь и реч[є]: „азь єсмь“. и приста́пи ж[є] ѡнъ ѻтрокъ и 8дари и по лицю и рече: „холопъ ѣси мой, не боари[н] седѧ, но пойди работай мнѣ, вдаи ж[є] добытокъ“. и разгнѣва сѧ ц҃рь и быс[ть] жалъ. ѿвѣщꙋа ѡтрокъ к Соломонѵ и рече: „аще не бѵдеть, ц҃рꙋ, се холопъ ѻц҃а моєго и мой, да за 8дареніє рѵкѵ моєю вдасть ми сѧ мечемъ потѧти“. ѿвѣщꙋа 8дареный: „азъ ѣсмь господ[и]чиць, а се паробокъ ѻц҃а моєго и мой, а имамъ послѵхы в Вавилоне“. и рече ц҃рь: „не имамь послѵхомъ ꙗти вѣры, да пошлю посолъ свой в Вавилонъ, тамо да възмет кость плечнѵю ѿ гроба ѡц҃а ѣго, и та ми повѣсть, коѣ ѣсть сн҃ъ ѣго, коє ли паробок, а вы стоит[є] зде!“ посла ж[є] ц҃рь посолъ свой вѣрнъ҃ї и принесе плечнюю кость. по прѵмѵдрости же своѣй реч[є] ц҃рь и повеле кость ѩзмъ҃ити чт҃о, посади же боарина своѣго предъ собою и вси моѹдреци и боари и книзници [sic!]. гл҃ахѵ 8меющемѵ кровь пѵщат[и]: „пѵсти кровь боаринѵ семѵ!“ и створи ѣмѵ тако. и повеле ц҃рь кость вложит[и] в тѣплою [sic!]

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

кровь, разрешенїе реч[и] поведлѣ боѣромь своймъ рече: „аще боудет сн҃ъ е҃го, прилнет кровь е҃го кости ѡ҃тни; аще л[и] не прилнет, то рабъ“. и вынаше кость їс крови, ѡ҃же кость бѣла ѣкож[е] бѣла и перкоѣ. повеле же цр҃ь крокъ пѫстит[и] ѡ҃рочат[и] въ ѝнъ сосѹдъ, и змывше кость вложиша в крокъ ѡ҃рочат[и], и наѧ сѧ кость крови. и реч[е] цр҃ь боѣромъ своймъ: „видит[е] своима ѳчима, ѣко ведом[а] вамъ гадька си: се е҃сть сн҃ъ, а сей нашь боѧрин рабъ е҃го“.

Въ[11] дн҃и Соломон[и] прид[о]ста две жене блѫдници к Соломонѫ. и реч[е] жена перваѧ: „въ мнѣ е҃сть, гн҃ѣ цр҃ю. азъ и си подрѫга моѧ живѫховѣ [sic!] в кѫпѣ и породилѣ собѣ дѣтцѣ мьі сами межи собою, и не бѣ никтоже в домѫ нѡшемь с нами. ѫмре же сн҃ъ женьі тоѧ в нощь сию, ѣко лежа на немь. и въставши ж[е] полѫночїи взѧть ѡ҃троча моѥ ѡ рѫкѫ моею и ѫспи на лоне своѥмь, ѡ҃троча же оумр҃ъшеѥ своѥ ѫ мене полежи. и въстахъ заутра надойти ѡ҃трочати и ѡ҃брѣтохъ и мр҃твъ. и се нѣс[ть] сн҃ъ мой, е҃го ж[е] есмь род[и]ла, но, реч[е], сн҃ъ подрѫгы моеѝ е҃сть, а се мой сн҃ъ живъ е҃сть“. и преста сѧ пред цр҃мь, а та реч[е]: „мой е҃сть сн҃ъ живъ, а твой мертвъ е҃сть“. и реч[е] цр҃ь: „пресечете дѣтище сїѥ на полъ и дади т[е] полъ сей, а полъ ѡ҃ной дрѫгой, а мртвое також[е] пресечет[е] [и] дадит[е] полъ сей а дрѫг[о]й полъ“. ѿвеща жена єдина, е҃ѣ ж[е] сн҃ъ живъ е҃стъ и реч[е]: „понеж[е] смѧте сѧ ѫтроба моѧ въ мне, боуди беда моѧ, гн҃ѣ! то[й] дайте ѳтроч[а] се, а не смр҃тью ѫморит[е] е҃го!“ а си реч[е]: „да не бѫдет е҃го ни [мнѣ ни тебѣ], но пресечет[е] и!“ и ѿвещавъ цр҃ь и реч[е]: „дайте ѡ҃роча рекш[и]: „не сечет[е] е҃го“, то бо е҃сть мт҃и е҃го“. слышавше се вьсь Їи҃ль сей соудь ѝже сѫдит цр҃ь, и ѫбоѧша сѧ ѿ лица цр҃ва и разѫмеша, ѣко смьїслъ бж҃ї е҃сть въ немь творит[и] соудъ и оправданиѧ и е҃же ѿ Бг҃а ѥмѫ премдр҃ость вдана[11]).

(Се соуд Соломонъ). Се паки ѝдоша г҃. моуж[и] на поуть свой ѝмѫщи чересы съ златом. ставше соуботовати в пѫстыни смолвиша говети[12]): „схранимъ злат[о] в кѫпѣ; аще боудет разбойници, да ѫбежѝм, а ѡ҃но боудет съхранено“. ѝскопаша ж[е]ровъ и въкладоша вси три чересьї на скѫп. и быс[ть] в полѫночи ѣк[о] оуспоста два дрѫга, ѳдинъ ж[е] ѝмѣѧ мысль злѫ, въставъ перехорони на ѝное мѣсто. и ѣко ѿсѫботьствоваше, ѝдоша на мѣсто взѧти чересьї своѧ и не ѡ҃брѣтоша. и възопиша вси ѥдиною, ѡ҃нь ж[е] си лѫкавьїй завопи велми. и възвратиша с[а] вси домовъ и рѣша: „пойдемь къ Соломонѫ, скажемь пагѫбоу ѡ҃шю“. и придоша к Соломонѫ и реша ѥмѫ: „не вемы, цр҃ю,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

звѣрь ли взмѣ или птица, ил[и] а҃нглъ[13])? повѣжь нам!“ Ѡнь ж[е] рече им м҃дростью своєю зрѧщю ємѹ на них: „єсть нѣкто ѡтрок добра род[а], ѡбрѣщи дв҃цю красну и дасть єи жюковину вѣрнѣю без оувѣданїа ѡтна и мт҃рина. ѡтрок же ѡнъ иде в землю инѣю и ѡжени сѧ тамо. ѡц҃ь ж[е] дасть дв҃ку мѹжеви. ꙗко хотѧ ѡтрок съвѣкѹпити [sic!] с[ѧ] с нею, завѣпи дв҃ъка: „безъ стыдеа рѣкѹ: не повѣдала єсмь ѻц҃ю, азъ бо ѡбрѣчена ѻн҃шего[14]). а ѕвоѧ сѧ Бг҃а, пойди съ мною къ ѡбрѣченикѹ моємѹ на ѕпросъ повеленїа єго, да боудѹ тобѣ жена по словеси єго“. съврати же с[ѧ] ѡтрок съ добытком своимъ многымь ис дв҃кою тою[15]) тамо. и повѣле ємѹ взѧти: „боуди [в рец. хибно: боудѹ] тобѣ жона, какъ то єси понялъ“. ѡтрокъ же реч[е] къ ней: „възвративе же сѧ к пѹть свой и створиве же свадбѹ ѩзнова и положю тѧ на постели своей“. ѩдѹщима ж[е] ѩма пѹтемь вспѧт и ѕрете и насильникъ єдинъ съ ѡтроки своими, и ѧша с҃ дв҃кѹ съ добыткомь. хотѧи ж[е] насилье сътворит[и] разбойникъ ѡнъ, и възпи дв҃ца и сказа разбойникѹ, ꙗко „ходила єсмь на ѕпросъ и не была єсми с нимь в постели“. подиви же сѧ разбойник и рч[е] мѹжеви: „поими женѹ свою [и] иди с добыткомъ своимъ“. и реч[е] имъ Соломонъ: „сказахъ вамъ дв҃цю сию съ ѡтрокомъ“, повѣжь ми то г҃. моужи, погоубившіе чѣчество, ѡ ѻтроци и ѻ дв҃ци и ѻ разбойнице“. єдинъ реч[е]: „добръ ѡнъ, иже ѿдасть ѡбрѣченїе своє“. др҃г[и]й рече: „ѡтрок добръ, иже терпеливъ до повеленїа“. третеи реч[е]: „розбойникъ[16]) ѡбою лѧтши, ѡже възвратилъ дв҃кѹ, а самого пѹстилъ; а добытка было не ѿдати ємѹ“. тогда ѿвѣщи Соломонъ реч[е] ємѹ: „др҃ѕе [sic!], ѡхвочь єси до чѹжего добытка! ты єси взмъ чересы вси трнѣ“. и тотъ реч[е]: „цр҃ѧ господ[и]не, истинѹ єси сказалъ, тако то и єсть, азъ єсмь взмъ, не потаю тебѣ“.

[1]) Пип. стѣды [2]) Пип. ѩсноднее мен'шей [3]) Пип. vac. Тіхонр. а ѩсноднее полно прѣсти [4]) Пип. дод. и рече ємѹ ц҃рь [5]) Пип. vac. [6]) Пип. дод. и рече: [7]) Пип. проденъ, Тіхонр. прѣтанъ [8]) Пип. vac. [9]) Пип. смышлмъ [10]) Пип. ѿн'сний [11]) Пип. vac. Оповіданє се взяте з Біблії. Пип. совет [13]) Пип. дод. или ѩлкъ [14]) Пип. ѿнъ саг [15]) Пип. дод. понде.

Варіанти виписано із Пипіна, Памятники стар. русс. лит. III, 56—57, а також Тіхонравова Пам. отр. русск. лит. I, 259—272. Тіхонравов видав сей твір із Палеї XVI в., що належала до Царського і містить текст „Судів Соломонових“ обширнїйший і повнїйший від нашого.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Д. Крехівська Палея, стор. 835—836.

[Оповіданє про царя Адаріяна]. По сем нача молвити Соломонъ болѧромъ своим: „вы[сть] Ядриа҃нъ цр҃ь и̑ повеле бо҃ромъ свои̑[м] звати с[ѧ] бг҃омъ. и̑ не въсхотеша бо҃ри ег[о], рѣша: „цр҃ю нш҃ь, мниши ли въ ср҃дци своемь, а҃ко не бѣ҃ло Бг҃а҃ преж[е] тебе? аще прозоремь тѧ вы҃шнимь, цр҃емь въ цр҃ехъ, ѥгда прииме҃ши вышний Ер҃ѧмь и̑ ст҃ал ст҃ѣхъ?“ ѡ̑нь же причинѣ҃ сѧ съ вои̑ многым[и] и̑ шедъ приат Іер҃лимъ и̑ възвратив сѧ въспат рече и̑мъ: „а҃ко ж[е] Бг҃ъ велит и речет, а҃кож[е] и сътворит. а҃кож[е] и̑ азъ сътворихъ, нн҃ѣ же взовете мѧ бг҃омъ“. и̑мѧше же три философ[и]. ѡ̑вѣща ем҃ѕ а҃. реч[е] ем҃ѕ: „аще хощеши възвати с[ѧ] бг҃омъ, да нѣс[ть] възвати сѧ бо҃рин҃ъ въ цр҃ве полат[е] цр҃мь, а не въст҃пити вънь. а҃ко и̑ тыи҃ аще хощеши възвати с[ѧ] бг҃омъ, да въст҃пи и̑зо вселенъ҃ы҃а҃ всеа҃ и̑ тамо взоки сѧ бг҃омъ“. и реч[е] другыи҃: „не можеши тыи҃ възвати сѧ бг҃омъ“. и̑ реч[е] цр҃ь: „чем҃ѕ?“ ѡ̑н же реч[е]: „гл҃еть Иереме҃а҃ пророкъ: бз҃и не створшии҃ нѣ҃си и̑ земли да погыи҃бн҃ѕть. аще хощеши погибн҃ѕти, цр҃ю, то възови сѧ бг҃омъ“. и̑ реч[е] трет[ї]и̑: „гд҃нѣ мои̑ цр҃ю! помози ми в час сии̑ въскоре!“ и̑ реч[е] цр҃ь: „что ти е҃сть?“ и̑ реч[е] философъ: „а҃ко лодь҃а҃ моа҃ за тримі верьстами хощеть погрязн҃ѕти, а все и̑мениѣ҃ мсѣ҃ в неи̑“. и̑ реч[е] цр҃ъ: „не бои̑ сѧ, послю людї и̑ приведѧть ю̑“. и̑ рече философ: „чем҃ѕ, цр҃ю, тр҃ѕдиши люди своа҃? посли вѣ҃тръ тихъ, да спасеть ю̑“. ѡ̑нже разѣ҃мевъ помолъче нелюбьѣ҃мъ и̑ и̑де къ цр҃ци в полатѣ. и̑ реч[е] цр҃ца: „философи съблазниша тѧ, цр҃ю, р҃ѣша ти, а҃к[о] не можеши звати с[ѧ] бг҃омъ“. хотевши же ем҃ѕ ѕ҃тешенїе дати по печали тои̑ и̑ реч[е]: „тыи҃ е҃си цр҃ь, ты ес[и] бг҃атъ, ты достоинъ чс҃ти великиа҃. створи реч единѕ [в ркп. хибно: едино], тогда взови сѧ бг҃омъ“. и̑ реч[е] цр҃ь: „которы҃ю[1])?“ и̑ реч[е] цр҃ица: „покладь бн҃и̑, еж[е] и̑мае҃ши ѕ себе, възврати“. ѡ̑н же реч[е]: „котории̑ поклад?“[2]) „възврати дш҃ю твою҃, юже ти вдалъ Бг҃ъ в тѣ҃ло твое҃, тогда взови сѧ бг҃омъ“. ѡ̑н же реч[е]: „аще не боудет дш҃и̑ въ мнѣ҃ и̑ в теле моем, а҃како възовѕ сѧ бг҃омъ?“ цр҃ца҃ же реч[е] ем҃ѕ: „да аще дш҃ею своею҃ не владае҃ши, то ни бг҃омь можеши прозват[и сѧ]“.

[1]) же торѕю (?) [2]) дод. цр҃ца реч[е]:

Варіанти виписано із Пипіна, op. cit. 58. Те саме оповіданє є у Тіхонравова I, 268—269 в стілїзаціï троха обширнїйшій від нашої; цар, що хоче, щоб його вважати за Бога, зоветь ся тут Дарій.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Е. Крехівська Палея, стор. 836—838.

[Соломон і царівна]. Й бꙑї[ть] в тое вр҃кма[1]) старости Соломони ѕврати с[а][2]) женкї чюжаа ср҃дце є҃го въ след бг҃ъ чюжих. не б҃к ѕже ср҃дце є҃го съ Гм҃ь Бм҃ъ є҃го й ꙗкож[е] й Дв҃да ѡц҃а є҃го, й хожаше Соломон въ след мерьжких [sic!] й скверных ѡкѕшений й въ слѣд ц҃ра и҃хъ лестнаго сн҃а Ямона. й створи Соломонъ лѕкавное҃ пред Гм҃ь й не ходи въ след Га҃, ꙗкож[е] ходи въ след ѡц҃ь є҃го Дв҃дь.

И ц҃рь Соломон поча просит[и] ц҃рвнкї за себе, й не да сѧ[3]) за него. й реч[е] Соломон бѣсом: „ййдите й възмите ц҃рцю тѕ й приведите ю҃ къ мнѣ“. бѣси же шедше похитиша ю҃ на переходе йдѕщю ѿ полатꙑ ѿ мр҃ри й вседиша ю в сандалъ и помчаша ю҃ по морю. й видѣ ц҃рца, ѡ҃же моуж водѕ пьє҃ть, а изъ тыла[4]) є҃мѕ вода въспѧт идет къ нь. ѡ҃наж[е] реч[е]: „что се є҃сть?“ ѡ҃ни ж[е] реша: „тотъ ти повѣсть, къ комѕ тѧ ведемъ“. й поєхавше мало голома; ѡ҃же моужь в воде бродѧ, а воды просит, а волны пошибают и. ц҃рца реч[е]: „немилнй мой просатаєке! а се повежте ми моуж[а] сего: в воде бродѧ а воды просит“. ѡ҃ни ж[е] рѣша: „тотъ ти повѣсть, к комѕ тѧ вѣдем“. Поєхавша мало[5]), зремо, ѡ҃же моуж сеножать сечет, а два козла за нимь ходѧ поє҃дают траву[6]): ѡ҃же что ѕсечет, а҃ ѡ҃ни поє҃дѕть. „повежете ми, немилнй мой просатає҃ке, жаль ли тема козлама ꙗ҃сти травѕ в сено не сечену?“ ѡ҃ни ж[е] рѣша: „тотъ ти повѣсть, к комѕ тѧ ведемь“. и пр҃и҃м'цаша ю҃ подъ град, и пришед єдин бѣсъ повед[а] Соломонѕ: „привегли є҃сме невѣстѕ тобѣ“. и ц҃рь вшед[7]) на конь й выєха на брегъ. й реч[е] ц҃рєвна: „оуже твоꙗ҃ є҃смь[8]). но се ми повежь: ѡ҃же мѕжь пиꙗ҃ше водѕ, а вода ѡ҃пѧт и҃с тъ҃ла течаше вонъ“. ц҃рь же реч[е]: „чемѕ се дивиши семѕ? то ти є҃сть домъ ц҃рвъ: сюдѕ внидет, а сѣдѕ и҃зыдеть“. „а се ми повеж, что се є҃сть: моуж є҃динъ в води [sic!] бродѧ, а воды просит, а волнꙑ пошибають?“ й реч[е] Соломонъ: „ѡ҃ невесто, чемѕ се дивиши? то ти є҃сть тиѕнъ ц҃рвъ: тѧжю сѣдит, а иной и҃щет, абы є҃мѕ чимъ добро ср҃дце створит[и] ц҃рю“. „Но се ми повежь: моужь сеножать сечет[9]), а два козла за ним ходѧть й поꙗ҃даю҃ть. жал[ь] ли бꙑшеть тема козлама влезьши в сено ꙗ҃сть травѕ несечень?“[10]) „невѣсто, не диви се семѕ! ѡ҃же моуж поймет дрѣгꙋю женѕ с чюжими детьми, тотъ что ѕстражет, а ѡ҃ни снедѧть, а҃ собѣ є҃моу нѣс[ть] ничтож[е]. нн҃ѣ же пойди невѣсто в полатѕ мою҃“. тако бꙑс[ть] є҃мѕ жена здесе.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

[1]) во врема [2]) дод. на [3]) даше [4]) изыдла (?) [5]) И преехав'ше [6]) дод. сѣченѕ [7]) всѣд [8]) дод. цр҃ю [9]) дод. а что оу҃сече [10]) дод. И рече цр҃ь.

Варіанти виписано із Пипіна, op. cit. 53—54. Те саме оповіданє, хоч троха відмінно стілїзоване, є у Тіхонравова, op. cit. I, 269—271.

Ж. Іспаський рукопис стор. 67—72.

(Сказанїє ѡ̃ цр҃ю Соломонѣ, како закопа бѣси во единой дельвѣ тмами темъ, тисѫщами тисѫщъ). Цр҃ъ Соломонъ Їер҃лимъскїй сотвори вечерю велїю и̂ пойде на мѣсто безъводное глюѭи: „Сатано. прїйди ко мн҃ѣ на вечерю!“ и̂ а҃вїе а҃ви сѧ ѣмѕ Сатана и̂ пойде с' нымъ. рече ж[е] Соломонъ: „а҃зъ ѣсмъ цр҃ъ нат [sic!] цр҃ѣ а̂ пан над пани и̂ нѣсть йнаго под слонцемъ кромѣ мене“. рече же дїаволъ: „що жъ на том, йжъ ти великимъ цр҃емъ, гдѝ предив'ного знаменїа не ѕчиншъ! йно а҃ цр҃ъ над цр҃ѣ и̂ панъ над паны и̂ нѣсть йнаго кромѣ мене. вѣмъ такое древо, йжъ ты дол'жайшого не маешъ в' своемъ панствѣ; и̂ тое дерево ес[ть] вел'ми далеко, а гдѝ бы а҃ два разы сѧгнѕлъ, а за третимъ рекъ бихъ, аби было тѕт, и̂ было бы“. рече же Соломонъ: „а҃ ѣстем моцънѣйшїй кроль над крольми и̂ панъ над пани. Язъ маю цр҃ство ѿ востокъ сл҃нца до запад. а гдѝ быхъ схотѣлъ заразъ, то з' оу҃сего панъства моего стали бы предо мною“.

И̂ рече дїаволъ: „ѣще а҃ можнѣйшїй и̂ моцнѣйшїй и̂ над тебе и̂ над всѣ кролѣ, и̂ нѣсть йнъшого дрѕгого як а҃. Я҃зъ маю множество ли слѕгъ моих, а҃ гдѝ бых схотѣлъ, то стали бы в'неть предо мною вси. и̂ такѕю ймамъ моць, аби хъ всѣхъ претворил во макъ, аби сѧ в'мѣстили во единѕ дельвѕ“.

И̂ посмѣялъ сѧ Соломон и̂ рече: „не вѣрѕ тѧ томѕ, абысь мѣлъ слѕги свой во макъ претворити и̂ в' ѣднѕ дельвѕ вомѣстити“.

Ї гдѝ повелѣ Сатана всѣмъ прѣйсподнымъ своим, и̂ сташа пред нымъ, ѡн же претворил их во макъ и̂ оу҃сипалъ всѣхъ во дел'вѕ. тогда нача Соломон чѕдѕ дивити сѧ, потом в'земъ шпѕн'тъ и̂ забы их добрѣ во дельвѣ той и̂ запечаталъ знаменїем и рече имъ пр҃рочествѕюци: „во йма Ѿца и̂ Сн҃а и̂ с҃таго Дх҃а а҃минь“. и̂ гл҃аше: „не йзїйдѣте ѡсюдѕ [развѣ] силою и̂ повеленїем цр҃я!“ и̂ попровадил их на поле Дейре, где сотвори цр҃ъ Нав'ходоносоръ тѣло златое, и̂ закопа их тамо.

Пойде же старшїй Сатана рида и плача сѧ во мѣсто свое. потомъ по оу҃мертвїи Соломоновѣ нача Йродъ цр҃ствовати. дїа-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

волъ же ѕ҃кло тщаше сѧ, како бы могълъ слѹги свои҆ воздвигнѹти. и҆ ѹ҃зрѣ Ѝрода млада разѹмомъ, и҆ пойде во цр҃ство его. сидѧше же в҃ билію҆ и҆ нача себѣ творити пищали, потом в҃земъ козлица проклѧта ѿ стада Ѝродова и҆ сотвори [дѹди]. и҆ в҃ є҆ден ден сѣде на вербѣ и҆ нача пискати. слышаша людіе҆ и҆ повѣдаша Ѝродови ц҃реви таковѣ҆й гласъ пречѹдне҆й. тогда посла ц҃рь слѹги своѧ видѣти, что є҆с[ть]? ѿни же шедше молѧхѹ его, да бы пришолъ с ними ко ц҃реви. и҆ видѣ҆ его ц҃рь пречѹдна война и҆ рече: „что ти є҆си и҆ ѿ коеѧ страны?“ и҆ рече дїаволъ: „а҃зъ е҃смъ хитрецъ над всѣми майстри и҆ йгрецъ над йгр҃цами“. „маю тѧ, — рече є҆мѹ ц҃рь, — живы во домѹ моем и҆ весели домъ мой по всѧ дны, аз҃ же воздамъ ти м҃здѹ твою и҆ сотворю тѧ велика во цр҃ствїи моемъ“. и҆ сотвори є҆мѹ ѿв҃ѣщѹ келію҆ ѕ҃кло красно ко станѣ [sic!] близь покою своего.

Потом сотвори Ѝродъ пиръ велик рж҃твѹ своемѹ и҆ созва всѧ вел҃можи ѿ цр҃ства своего, и҆ повелѣ в҃ кѹбны бытi и҆ йграти гѹдинцом предгѹдницам в҃ сѹрми и҆ во всѧ розніе҆ мѹзикы. и҆ жаднѣ҆й не могълъ ѹ҃годити Ѝродіѧдѣ дщери Филипа брата Ѝродова. є҆гда же нача дїаволъ йграти во всѧ игри наричаемїѧ пищали, е҃же просто рещи дѹди, и҆ а҃бїе возвесели сѧ Ѝродіѧда и҆ нача скакати и҆ плѧсати и҆ ѹ҃годи ѕ҃кло Ѝродови. рече же є҆й: „чадо, что хощеши, проси ѿ мене, дам ти и҆ полъ цр҃ства моего“. ѿна же скоро тече ко мт҃ри своей и҆ рече: „что прошѹ в҃ ц҃ра, понеже нѣкѣ ѿвѣщѧлъ ми полъ цр҃ства йли йно что е҃же хощѹ“. [и҆ рече] ей мт҃и: „проси на блюдѣ главѹ Їѡанна крт҃ла, то все вѹдет наше“.

Шедши же дв҃ица и҆ рече ц҃рю пред всѣми вельможами: „дай ми, ц҃рю, главѹ Їѡанна на блюдѣ!“ слыша ц҃рь и҆ смѹти сѧ ѕ҃кло, йзмѣй бо его ѹ҃чтѧ велика. и҆ не хотѧше престѹпити слова ради предсѣдящихъ є҆мѹ со нымъ, послаша в҃ темницѹ мѹчителѧ и҆ ѹ҃сѣкнѹ главѹ крт҃ла и҆ даша на блюдѣ дв҃ици, ѿна же принесе мт҃ри своей. и҆ возложи [вѣнець] на главѹ свою паки нача плѧсати пред всѣми. ѿле дивное чѹдо! брашно и҆ питіе҆ многоцѣнное пред всѣми постановленное во кровъ претвори сѧ.

Потом рече дїаволъ: „ц҃рю, не печалѹй ничтоже сію҆ скорбъ! сотворим е҃ще памѧтъ ѿц҃ѹ твоемѹ, поидем на поле Дейре, возвеселѣмъ сѧ тамо нинѣ“. йдѹщимъ же ймъ нача дїаволъ скакати и҆ плѧсати пред всѣми йдѹщими. и҆ е҃гда прїйдоша на поле Дейре, где тѣло злато сотвори Нав҃ходоносоръ ц҃рь. прїйде же дїаволъ на мѣсто, йдеже закопа Соломонъ бѣси, и҆ рече ц҃рви: „что сїѧ могила?“ рече же ц҃рь: „слышахъ ѿ ѿца а҃зъ, а҃ко ѿц҃ъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

мой закопа тѫ вѣси". И рече дїаволъ: „нѣсть, цр҃ю, ѥ҃же ти глеши, но ѡц҃ъ твой закопа тѫ злато и сребро и каменїе многоцѣнное, и рече сице: а҃ще бѫдет ѡ сн҃овъ мои҃хъ мѫдръ, то вои҃мет тое сокровиште". И радъ бы[сть] ц҃ръ и повелѣ копати и найдоша дельвѫ ѕѣло великѫю. рече же дїаволъ: „запрѣти, ц҃рю, всѣмъ ѡстойти ѡ насъ". И ѥ҃гда ѡбиша шпѫнтъ, и а҃бїе пойдоша вѣси, а҃ко м҃гла. тогда дїаволъ посмѣа сѧ ѕѣло безмо҃ю Ѝродовѫ. И растѫпи сѧ земла и пойде Ѝродъ во пропасть со всѣмъ домом своим.

Отсе оповіданє, доси незвісне в старословянській літературі, у-перве опублїковане було мною в „Житю і Слові" 1894, I, 136—138. Тамже додано вказівки на жерела сего оповіданя (138—140). На жидівське, тальмудичне жерело оповіданя про те, як Соломон замкнув бісів у бочці, вказує Кізеветтер (Carl Kiesewetter, Faust in der Geschichte und Tradition, Leipzig 1893 стор. 325).

3. Рукопис попа Стефана Теслевцьового, к. 177—178.

[Як Соломон із пекла вимудрував ся]. Пошов҃ши Хр҃с до пекла пекло розбикъ, дїавола изваязав, народ люцкїй с пекла вывѣклъ. И коли ѩшли люде ѩс пекла, которы҃х Хр҃с выз҃воливъ ѡтол, ѩдѫчи скакали веселѧчи сѧ, грали, ликовали. Посмотрытъ ц҃ръ Дв҃дъ, ано оу҃шит҃ки ѩдѫтъ, єдно сн҃а єго Соломона нѣтъ. Рек ємѫ Хр҃с: „не жѫры сѧ, Соломона а тамъ ѡ҃ставилъ про страхъ дїаволом, абы и҃х там настрашилъ по моем ѡходѫ. Бо Соломонъ сн҃ъ твой мѫдростїю ѡтол выйдет".

И коли оутихло оу пеклѣ, почали сѧ дїаволы збирати по той войнѣ и страхѫ, и стали надзырати оу пекло и приникати и смотрыти, ци зостал хто по том страхѫ в пеклѣ? И Соломонъ сѣкв҃ши почалъ спѣквати воскресний канон: „Бж҃е мой, да вознесет сѧ рѫка твоя! Не забѫди ницих своих до кон҃ца!" Там҃ сѧ дїаволы ко Соломонѫ поз҃бирали ї встали ѡ҃коло него. Почали его ѕвѣдовати мовѧчи: „Повѣж҃ нам, ц҃рѫ Соломоне, чого ты сѧ тѫтъ зостав?" Рек им Соломонъ: „Слѫхайте, дїаблы, Хр҃с мнѣ тѫт велѣлъ сидѣти, бо сѧ Хр҃с по мене дрѫгїй раз вер҃нет сюда; тыхъ ѡ҃провадив҃ши то еще з болшим страхом по мене прїйдет". Слышав҃ши то дїаволы збожали сѧ вел҃ми и порвав҃ши Соломона вытрѫтили єго с пек҃ла: „Йди и ты ѡтол, єсли мы єще за тебе єдинаго маемо бѣдѫ тер҃пѣти! Єсли Бг҃ъ оу҃зялъ головѫ, а за тебе хвоста не стоиме!" И вытрѫтили Соломона вонъ дїаволы

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

йс пекла. Я Соломонъ скачѵ̈чи весело. спѣваючи, Гд҃а Бг҃а выславлаючи. Оу҃видѣ҃вши то цр҃ъ Дв҃дъ сн҃а своего й рек: „Гн҃, йдет мой сн҃ъ Соломон за нами спѣваючи". Я Хс҃ рекъ до цр҃ѧ Дв҃да: „Ия ти казал, ажъ сн҃ъ твой Соломон мѵ̈дростїю ѿтол выйдет".

Се оповідане доси не було звісне в ряді Соломонівських леґенд. В рукописї попа Ст. Теслевцьового воно становить частину „Казанѧ на Воскресенїе Христово". Сей самий леґендовий мотів знаходимо в старій українсько-руській пассийній драмі, котрої текст відкритий і опублїкований мною в „Кіевской Старинѣ" 1896 р., т. LIII, ст. 387—402, далї в українській вірші, записаній в ріжних місцях Харківськоґ губернії, і в кінцї в людових оповіданях про Соломона, записаних також в Харківщинї, Катеринославщинї, а также на Угорській Руси. Про драму, віршу і про отсю леґенду гл. Миронъ, Южнорусская пасхальная драма (Кіевская Старина 1896, т. LIV, стор. 1—29).

К. Крехівська Палея, стор. 1136—1137.

(Тлъкованїе ѻ потири Соломонѣ). Ѥсть въ Цр҃иградѣ въ ст҃ѣй Софїи потирь Соломонѧ дѣлѧ. Ѥсть Коканъ на три граны, ѿ драгыхъ каменїи, иж[е] наричает сѧ пръвыи ѧханъ, вторыи йзмарагдъ, г҃-и самфиръ, д҃-и карвамъкѵ̈л, ѥ҃-и лѵ̈хнит, ѕ҃-и амфраксъ, і йнїи многи свѣтлїи камени. Сѵ̈ть ж[е] й стиси трїе написани: а҃-и на первои гранѣ самарѣйскїи, в҃-и на второи гранѣ ѥврѣйскїи, г҃-и на третїеи гранѣ грѣчскїи. Стихъ самарѣйскїи сице: „Чаша моѧ, чаша моѧ, прорицай, дондеж[е] звѣзда в пиво бѵ̈ди Гѵ̈ первен'цю бдящю ноцїю". Стихъ ѥврѣйскїи сице: „Се на вкѵ̈шенїе Гн҃е створена древа йного". тлъкованїе: древо йно ѥс[ть] крс҃тъ, ѧ вкѵ̈шенїе ѻ распатїи гд҃ть, ꙗко вкѵ̈си раны, ѥж[е] копїемъ в ребра прободенъ выс[ть]. І възъпи ѕво слово, ѧ ѥже „пїи", на крс҃тѣ бо питъ ѻцет со золчїю [sic!] смѣшенъ. ѧ ѥже „й оу҃пїи сѧ" — погребенъ выс[ть] й лежа оу҃во въ гровѣ ꙗко пивъ й шюменъ ѿ вина. Я ж[е] рече „веселїемъ" — въскр҃се оу҃во, веселїа радость всѣм дарова. ѧ ѥже „козопїи ѧллѵ̈їа", сирѣч веселїе, ѧллѵ̈їа, что ѥс[ть] тлъкъ: похвалим йстиннаго Бѧ. Стихъ г҃. греч[е]скыи, Гнь стихъ, гд҃ть: „Й се кн҃зь, й оу҃зрит весь соборъ славу его, і възрѧт нань й оу҃кожть с[ѧ], ѥже реч[е] й Дв҃дъ цр҃ь посредѣ их". тлкъ: И самъ Гс҃ цр҃ь посредѣ йхъ плотїю распат сѧ. І число написано ѳ҃. сот й деватеро. рацет же филосо҃ѳ҃а] Кирил[а]: ѡбрѣте ѿ втораго на і҃. лѣта цр҃ства Соломона до рж҃ства Хв҃а лѣт ѳ҃. сот

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ѝ ѯ. Ѝ сѣ прр҃чство ѡ҆ Хт҃ѣ. Сихъ же стихов никто ж[ѣ] може протлъковати, но протлъкова древле иж[ѣ] приходи в Рѳсь философ Костѧнтинъ нарицаѣмыи Кирил.

Три тексти сеї статї, значно ширші від нашого, опублїкували доси Срезневський (Извѣстія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ рукописяхъ, N. XL), Порфірєв (Апокр. сказ. о ветхозав. лицахъ и соб. по рукоп. Солов. библ., стор. 240—241) і А. Н. Петров (Апокрифическое пророчество царя Соломона о Христѣ, находящее ся въ пространномъ житіи св. Константина Философа по списку XIII в. Памятники древней письменности (CIV. 1894). Сей остатнїй додав до свойого виданя невеличкий дослїд, де вказує на покревність оповіданя про Соломонову чашу з завязком західно-европейських оповідань про сьв. Ґраля. Найкоротший текст сего апокріфа находить ся в Житію Константина Філософа, що видане було в Fontes Rerum Bohemicarum I, 26—27.

Зведені тут українсько-руські рукописні тексти — тілько мала частина великого циклю апокріфічних і зовсїм казочних оповідань про Соломона, що повідкривано доси в старих книгах і рукописах ріжних країв, в тім числї і в Словянщинї, та про те спеціалїсти знайдуть тут дещо такого, чого доси не було знайдено в словянських рукописах. Старословянські або під лад старословянських писані тексти оповідань про Соломона опублїковані в збірках Тіхонравова (op. cit. I, 254—272), Пипіна (op. cit. 51—71), Порфірєва (op. cit. 240 —241, 260 — 262), далї в видаваним Тіхонравовим журналї „Лѣтописи русской литературы и древности“, т. IV, Москва 1862 пз. „Повѣсти о царѣ Соломонѣ“ (стор. 112—153). Цїлий цикль словянських і західноевропейських апокріфічних оповідань про Соломона, їх вандрівки і дослїд їх оріентальних жерел був темою знаменитої працї А. Н. Веселовського „Славянскія сказанія о Соломонѣ и Китоврасѣ и западно-европейскія преданія о Морольфѣ и Мерлинѣ“ С. Петербургъ 1872, доповненої 1881 р. новою працею в рядї студий пз. „Разысканія въ области русскаго духовнаго стиха, V. Новыя данныя къ исторіи Соломоновскихъ сказаній“. Богато важного материялу з жидівських, арабських і др. східнїх книг зібрав Ґрінбаум у своїх „Beiträge zur vergleichenden Mythologie aus der Hagadda“ (Zeitschr. der D. M. G. XXXI, 198—224) та в книзї „Neue Beiträge zur semitischen Sagenkunde“, Leiden 1893, 198—240. Надто гл. Weil, Biblische Legenden der Muselmänner, 215—279.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

XX. Від Соломона до Христа.

А. Рукопис попа Ст. Теслевицьового к. 232—239.

(М҃ца Їюлѧ к҃. дн҃ь. Сѵ҃го слав'наго пророка Їлїѧ). Сей сѵ҃тый пророк бж҃їй Їлїѧ Θезвитѧнин' родом был їз мѣста Θезвы ѿ зем'лѣ Ярдвитской, с поколѣнѧ Яронова. Ѻц҃ъ его был на їмѧ Совакъ. Я коли его мѵ҃ти родила сего сѵ҃го Їлїю, той ночи ѻц҃еви его Совакѳ привидѣлъ сѧ такїй сонъ: ꙗко бы мѳжѣ оу҃ бѣлыхъ шатѣхъ бесѣдовали со Їлїемъ ї ѡгнем его повивали й поломен ѡгненный давали емѳ ѣсти той то его дитинѣ. Видѣв'ши то Совакъ такїй сонъ чѳдовал сѧ томѳ, й пошов'ши до Їерѳсалимѳ повѣдал тое сц҃енъником тот' свой сонъ. Тамъ Совакови единъ мѳдрецъ [сказалъ]: „Не бой сѧ, чл҃вче, бѳдет томѳ дитѧти жытїе свѣтъ и бѳдет тое дитѧ дрѳгъ бж҃ый й любый, слава его бѳдетъ великаѧ й бѳдет ꙗко а҃ггл҃ъ". Ц҃о такъ сѧ й стало. Бо коли Їлїѧ выросъ, пророковал ѡ Хс҃ѣ лѣтъ кѣ., иж то мал сѧ Хс҃ народити на сей свѣтъ видимый. Тое пророковал Жыдом невѣр'ным й людем поганым, а то было єще перед нароженѧм Хв҃ымъ за шсмь сотъ лѣтъ й за шѣсть надцать. Я коли дойшол до старости своей, жыл оу҃ ч҃стотѣ своей ꙗко а҃ггл҃ъ.

Оу҃ тоты часы пов'стали были люде поганый, невѣр'ный болвофалци, которые не хотѣли вѣрыти нб҃сномѳ Бг҃ѳ сотворытелеви, але вѣрыли болваномъ, йдолом поганым, нечистым до того часѳ, поки им был наставъ корол невѣр'ный Яхавъ на їмѧ, с царицею своею поганою Єзавелїю, злою й лютою ѱицею, котораѧ то была великою гонителкою на самого нб҃сного Бг҃а й на цр҃квы бж҃їй й на людей вѣрных, цр҃квы пѳстошила, дх҃вных тратити казала, людей мѳчила, тратила, на свою поганѣю вѣрѳ ломила,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

пророки вшит'ки выгѵбила, тылко сѧ зостал пророк Їлїѧ, але й того гладала тѧ то безец'ница ц҃рца Єзавел й хотѣла погѵбити. Я мала свойхъ поганыхъ поповъ чотырыста, которым давала на каждый дн҃ь достаток жыв'ности, годовала их с полаты своей, поила, ѡдѣвала й ѵсякїй им ской статок давала.

Й в' тое врем҃ѧ много сѧ людей ѡ бг҃а нб҃ного ѿвер'нѵло было, й в'дали сѧ оу҃ великїе своволѣ й в' безаконїй нечестїкый, поганый. Тогды, братїе, Їлїѧ ст҃ый бар'зо был оу҃ великой скор'бѣ й нарѣкавъ сам' на себе й просил бг҃а, абы то оузѧл дш҃ѵ его, бо не могъ тер'пѣти безаконїѧ такого на свѣтѣ.

Й единого дн҃ѧ стал сѧ голос из нб҃а ко Їлїй й рек ємѵ: „Йди ты Їлїе до ц҃рѧ Ахава й напоминай его сроѓо!"

Пошол ст҃ый Їлїѧ до ц҃рѧ, став'ши передъ нимъ почнет ємѵ говорыти смѣло, рекѵчи тыми словы: „Слухай, ц҃рѵ! Жыв мой бг҃ъ й жыва дш҃а моѧ: аж [не] бѵдет сыхъ роковъ роса на земли або дожчъ, поки сѧ не покаете, бо так говорытъ бг҃ъ мой, которомѵ ѧ предстою дн҃ь й ночъ, аж хиба ѧ бг҃а моего оупрошѵ, тож єсли бѵдет дожчъ на зем'ли".

Знов рек бг҃ъ до Їлїй: „Оустан ты, Їлїе, вѣр'ный мой слѵго, йди ѿтол на восходные стороны й сокрый сѧ тамъ оу҃ потоцѣ Хорадѣ против Їор'дана рѣки, й там бѵдеш водѵ пити ѿ потока, а ѧ казалъ вороном, абы тѧ годовали тамъ". Слышав'ши то Їлїѧ оустав'ши пошол, бо был голод великїй. Й так Їлїѧ оупросил нб҃ного бг҃а, абы то нбо не дало дожчѵ а земѧ росы, що сѧ такъ й стало: затворыл был Їлїѧ нб҃са й не было дожчѵ анѣ росы на земли за тры годы й за шѣст' мц҃ей, то єс[ть] полчетвер'та рокѵ. Й тогды бѣда была великаѧ без' воды, такїй был голод, же й травы нѣгде не было найти жати. Тогды люде й скоты гинѵли много.

Й пошолъ Йлїѧ тамъ, где ємѵ повелѣлъ бг҃ъ. Й коли был на пѵти, стомилъ сѧ їс працѣ, потом спочивъши знов пошов. Й дойшовши до того мѣсцѧ, где ємѵ бг҃ъ росказавъ, сѣлъ там' оу҃ той пѵщи при потоцѣ Хорадѣ, с которого водѵ пивалъ. Й тамъ Їлїй вороны с поран'кѵ приносили хлѣбъ, а ко вечерѵ приносили ємѵ мясо, й так годовалъ Їлїю бг҃ъ ст҃ый, ї ѿ того потока водѵ пивалъ.

Я потом той поток высохъ, бо не было дожчѵ пол'четвер'та рокѵ. Потом зафрасовал' сѧ Їлїѧ ст҃ый пророкъ. Тамъ бг҃ъ рек ко Їлїй: „Оу҃стань, Їлїе, йди во Сареѳѵ мѣсто Сидонское й жыви тамъ, бо ѧ там велѣлъ єдиной женѣ оудовици годовати тѧ". Оустав'ши Їлїѧ пошол до того мѣста Сареды. Й пришол до

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

воротъ варыскихъ*) [и] оувидѣлъ тамъ тотъ вдовицю, а жна збираетъ дрыва, двѣ полѣнцѣ. И рекъ к ней Ілія: „Невѣсто, вынеси ми воды пити подорожномъ чловѣкъ!“ И коли пошла жона, закликавъ на ню Ілія и рекъ к ней: „Прошъ тя, жено, вынеси ми окрыхъ хлѣба Бга ради странномъ чловѣкъ, бо есмъ голоденъ“. Рекла Ілиї жона: „Вѣкр ми, чловче, не маю и в домъ моемъ кремъ пригорща мѣки в коновци и мало олива оу корчазцѣ, и се дрыва несъ двѣ полѣнъци, и тое спѣкши ощипок изъѣмъ из сномъ моимъ, и тое изъѣвши уж оумреме, бо ес[ть] голод крѣпокъ, не мож анѣ заробити анѣ выпросити“.

Рекъ ко женѣ Ілія: „Мовчи, жено, и не чини такъ, як ты говорыш, але тое оучини, що а ти повелю. Йди борзо и спечи перше и вынеси мнѣ перше мало ощипка, тожъ знов сокѣ спечи и снови твоемъ на послѣдокъ. Бо такъ говорыт Бгъ стый: коновъ мѣки спора бѣдет і корчага оливы не змалѣет до того дня, зачим Бгъ дожчъ даст на лице земли“.

И пошовши жона оучинила такъ, як ей повелѣлъ Ілія, и дала ѣсти Ілиї и сама ѣла и [дала] снови своемъ. І ѡ того дня приспорѣвъ Бгъ мѣки в сдинѣ, так же и оливы спорывъ им Бгъ невидимою силою бжією. И там пребывал стый Ілія оу той оудовицѣ за росказомъ Бга нѣснаго.

И потом по килкох днехъ що са стало? Розболѣлъ са снъ тоей оудовицѣ і змеръ. Стала оудовица плачучи говорыти до Ілиї: „Що мнѣ и тобѣ, чловче божій! Пришол есь до мене воспоманути грѣхи моя і оуморыти сна моего!“ И рек к ней Ілія: „Мовчи, жено, не плач, дай ми сна твоего сюда!“ И взявши его Ілія и понѣсъ его на звышку, где емъ был спочивокъ Ілиінъ, и положыл его на постели своей и там стал са молити Гдѣ Бгу плачучи и говорячи: „Оуви мнѣ, Ги! Ги, свѣдителю оудовы сія, оу которой то ся жывъ, а ты ощлобил еси оуморыти сна ей и мнѣ смутномъ нарѣзанѣ оучинити!“ И там чудо сотворыл стый пророк Ілія: дунувъ на Урока тры разы, ставъ прызывати Ба и рекъ: „О Ги, Боже мой, послухай ма, раба твоего, нехай са вернетъ душа того Урока к него!“ И скоро тое вымовил, зараз ожылъ Урокъ. И взявши его Ілія извѣлъ его из выш'ки і Удавъ его мтры его. И рекъ ей Ілія: „Ото есть жывъ снъ твой, дай хвалъ Гу Бу нѣсномъ!“ Рекла жена ко Ілиї: „Вижъ, иж то есть ты чловѣкъ божый и слово ест божое ко устах твоихъ“. И поклонила са стомъ Ілію пророкъ божомъ и прославила Га Ба нѣсного.

*) Від мадярського vároš — місто.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Я коли выстоѧло полчетвер'та рокѕ той карности, рекъ Бг̃ъ до Їаїи: „Оустан', Їлїе, йди и покажы сѧ кролю Ахавѕ, нехай сѧ покают ѿ злостей своихъ и дам дожчъ на зем'лю". Оустав'ши Їлїѧ пошол. И коли Їлїю оувидѣл' крол Ахавъ, рек к немѕ: „Ты естес Їлїѧ?" Їлїѧ же рек: „Йстем [sic!] Їлїѧ. Що чиниш, кролю? Чом сѧ не покаете и не ѿвер'нете до Га̃ Ба̃? Доки бѕдете храмати на шбѣ колѣна? Цр̃ѕ, кажы ты зобрати всѣхъ людїй и поповъ своихъ, кол'ко их маешъ". И такъ оучинилъ цр̃ъ: послалъ оусюды и росказал людем зобрати сѧ [и] попом своим', и так оучинил цр̃ъ: росказал йти оушиткимъ на горѕ Кар'милскѧю. И тамъ рек им Їлїѧ: „Оучинѣте мѧтвы и принесѣте ѿфѣры бг̃омъ своимъ: вы своемѕ бг̃ови Ваѧламови [sic! зам. Ваалови], а ѧ своемѕ Бг̃ѕ сг̃омѕ Сававѳѕ, и который Бг̃ъ кого высльхает и дасть дожчъ на землю, то той ест и бѕдет Бг̃ъ болшїй и прав'дивый. Єсли мой Бг̃ъ даст дожчъ на землю, то мой Бг̃ъ бѕдет оусѣм бг̃омъ Бг̃ъ, прав'дивый и сг̃ый над оусѣми нами слѕгами его. Я єсли вш̃ъ Ваалъ даст дожчъ на землю, то вы йдѣте за ним. И во зоставъ пророк Гн̃ь єдинъ, а вш̃и пророки мнози sѣло. Дайте оубо нам два быки мо[лоди] и ростешѣте их єдиного на ѿфѣрѕ вашемѕ Бг̃ѕ, а ѧ ростешѕ барана, і шгня не кладѣмъ [в рѫп. хибно: накладѣмъ]: и который Бг̃ъ тотѕ ѿфѣрѕ запалит ѿгнем, то ест Бг̃ъ великїй".

И похвалили тое слово оусѣ люде и реклй невѣр'ный: „Добре шн говорыт, той то Їлїѧ, нехай такъ бѕдет!" Потом Їлїѧ рек невѣр'ным поганом: „Возмѣте вы собѣ быка єдиного и вы пер'ше оучинѣте ѿфѣрѕ своемѕ Бг̃ѕ і шгня не пригнѣщлайте!"

И пер'ше невѣр'ный оучинили ѿфѣрѕ своемѕ Бг̃ѕ Ваалѕ: стали вси попы йл'жывий, почали прызывати йма Ваалово ѿ заран'кѕ до полѕдня. Моцно звали и кликали мовячи: „Послѕхай нас, Ваале, послѕхай!" И не было гласа анѣ послѕшанїѧ. Трѕдили сѧ много ѿколо жертовника, который то были оучинили. И было юж полѕдне, смѧл' сѧ из нихъ Їлїѧ говорячи: „Клич'те голосно, але видите, иж то нѣколи вш̃емѕ Бг̃ѕ, або може пънъ ест и спитъ". Кликали и не было нѣчого, а шфѣра лежала. Потом рек ймъ Їлїѧ: „Перестанте вы юж кликати вашого пѕстого Бг̃а, нехай ѧ оучиню ѿфѣрѕ моемѕ". И рек Їлїѧ: „Приствпите ко м'нѣ!" И приствпили к немѕ оушит'ки невѣр'ные люде. И рек Їлїѧ до людей: „Оучинѣте ми, що вам повелю!" И принявъ Їлїѧ вї. камений по числѕ вї-ти колѣнъ Їиѣьскихъ, як емѕ Бг̃ъ говорыл мовячи: „Їйль бѕдетъ йма твое". . . . *) шѕкати жер'тов'ника

*) Тут у рукописї очевидно щось пропущено, хоча в текстї не зазначено пропуска.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Гн҃а, который то былъ розметанъ ѿ невѣр'ных. І школо жер'тов'ника ѿкопати казал ѡрок и̑ казал положыти дрыва на жертов'никъ и̑ мясо повелѣлъ порѣбати на бѣката и̑ покласти на верхъ дровъ. И̑ рек Ілі҃а: „Принесѣте ми чотыры водоносы воды и̑ поливайте дрыва и̑ мясо ѿ фѣр'ное“. И̑ рек: „Оудвойте!“ І вдвойша. „Оутройте!“ І второйша сыпати водѧ чотыр'ма цебры, і шбыйшла вода ѿколо пр҃стола, стал той ѡрок повный воды, который был выкопавъ на тое ѿколо жер'тов'ника. Посмотрывши Ілі҃а на нб҃о и̑ почнет говорыти мовячи: „Ѡ Гн҃и Бе҃ Авраамовъ, Ісаакова, Іаковля, Бе҃ Сотворителю нб҃а и̑ земл҃ѣ, выслѣхай мене дн҃ь и̑ дай, Гн҃и, шген из нб҃а на зем'лю! Нехай познают люде невѣр'ный, ꙗко ты ѥстес Бг҃ъ ѥдин і а ѥстем слѣга твой!“ И̑ мл҃ил' са Ілі҃а плачѧчи ко Гд҃ѕ Бг҃ѕ. И̑ зараз выслѣхал Бг҃ъ мол'бѣ сѣ҃го Ілі҃и, и̑ спавъ ѿген из нб҃а ѿ Га҃ ѡ самого пр҃стола бж҃ого, шген ем'пирейскій моц'ный, тамъ спалив мясо и дрыва и̑ водѧ оу том ꙗр'кѣ и̑ камѣнѧ. И̑ там оу҃шитки оупали невѣр'ный люде на землю, так' бор'зо ꙗк ѿком миг'нетъ долѣвъ ниць и̑ закрычали голосно мовячи: „Заправды той ѥст Бг҃ъ моц'ный над оусѣми Бг҃и и̑ вѣрѣем ємѕ оу҃шит'ки!“ И̑ рек Ілі҃а сѣ҃ый до людей: „Поймайте вы мнѣ тоты пророкы Ваалови поганый, абы ни ѥдин з нихъ не втѣкъ!“ И̑ так поймали их оу҃шит'кіх люде и̑ повѣлъ ихъ Ілі҃а на поток Кисъсовъ и̑ там их порѣзалъ оушиткіх тыхъ поганых попов.

Потом Ілі҃а сѣ҃ый почнетъ говорыти ц҃рви невѣр'номѕ Ахавѕ: „Ц҃рѕ Ахаве, ѿто теперъ бѣдет' дожчъ из нб҃а на землю. Кажы запрѧгати колесницѣ твою ц҃рскою, и̑ди бор'зо до домѕ твоего, абы тя не зах'ватив' дожчъ на пѣти!“ А самъ сѣ҃ый Ілі҃а и̑зыйшол на горѣ Кар'милскоу и̑ приклонил са на землю и̑ положыл лице свое межи колѣна свои и̑ станет мл҃ити са Гѕ Бѕ. И тогды са зараз нб҃о помрачило ѿблаками и̑ дх҃омъ и̑ проллял са дожчъ великій и̑ сил'ный.

Ц҃ръ же Ахавъ пошолъ до домѕ и̑ пришов'ши повѣдал' тое ц҃рци своей Єзавели, що Ілі҃а оучинив, же то и̑ поповъ их оушиткіх потратив. Слышавши то ц҃рца нечестіваа Єзавелъ насер'дила са люто на Ілію и̑ послала к' немѕ говорячи: „Ты ли ѥси погѣбив попов' мои҃хъ? А а зав'тра дшѣ твою возмѕ и̑с тебе“. Слышак'ши тото Ілі҃а извоял' са, оустав'ши пошолъ и̑ стал оу҃тѣкати перед тоею нечестівою ц҃рцею Єзавелію.

И̑ пришолъ во Кир'савію зем'лю Іюдинѕ і вставил там' Фрока своего, а самъ пошол оу пѣцѕ. И̑ ишол тамъ дн҃ь ц҃лый, и̑ пришов'ши оу пѣцѕ сѣвъ спочивати под смереками. И̑ там

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

оусн8къ и̑ вид'клъ сонъ, ꙗкъ бы кто[ъ] приступил сѧ к немѹ и̑ рекъ до него: „Їлїе, ѕстань, ѣжъ и̑ пїй, бо єст ти далека дорога!“ И коли сѧ Їлїѧ пробѹдивъ, ано ѹвид'клъ оу головахъ его ѿципокъ пач'мѣный и̑ корчага воды пол'на стояла. Оустав'ши Їлїѧ став ѣсти и̑ тꙗю водѹ пити, и̑ зас[ъ] оусн8къ. И знов8 пришол к немѹ а҃гглъ Гн҃ь, дрѹгїй раз изб8дивъ его и̑ рек: „Оустан' Їлїе, ѣжъ и̑ пїй, бо ти далека єст дорога“. Оустав'ши Їлїѧ бл҃годарывъ Га҃ Ба҃, ѣвъ и̑ пивъ. и̑ так йшол во крѣпости того найдѣкѹ м҃. дн҃їй и̑ м҃. ночїй не в'кѹшаючи нѣчого.

И пришолъ до горы Хорыв'ской и̑ там знайшолъ печарѹ и̑ в'войшол в ню и̑ жыл тамъ молячи сѧ Гс҃ Бс҃ непрестанно дн҃ь и̑ ноцъ. И там пришов'ши к' немѹ а҃гглъ Гн҃ь и̑ рек ємѹ: „Що ты тѹ Їлїе чинишъ?“ Рек Їлїѧ ко а҃гглѹ „Ревнѹѧ порев'новах' по Гс҃дѣ Бз҃ѣ моемъ вседер'жытелю, бо ѿставили люде твоі приказанѧ твое и̑ тебе, Гн҃ мой, ѿл'тарѧ твоѧ роскопали и̑ пророки твоі погѹбили, и толко єдин зосталемъ, и̑ хотѧт и̑ мою дш҃ѹ оузѧти за тебе, Гн҃ Бс҃ мой!“ И̑ рек Гс҃дь ко Їлїи҃: „Не бой сѧ, Їлїе, оустан ѿтол, йди во пѹт' твой! Йди пѹтем во пѹстыню Дамасковѹ и̑ там пос҃тишъ Єлисеѧ сн҃а Сафатова в' м'ксто себе пророка“.

Знов8 пише в четвер'тыхъ книгахъ цр҃ственныхъ в г[л]авѣ девятой на десѧтъ: Оустав'ши, мовит, єдиного дн҃ѧ ст҃ый Їлїѧ пошол во пѹт' свой и знайшол Їлїѧ Єлисеѧ сн҃а Сафатова, ѿ котором то ємѹ а҃гглъ повѣдалъ. Я Єлисей на поли ѿравъ своими волы. Пришов'ши к' немѹ Їлїѧ станетъ ємѹ пропов҃дати слово бж҃ое Бг҃а нб҃сного Савашда. Рекъ ко Їлїи҃ Єлисей: „Ѻче, жык мой Бг҃ъ и̑ жыва дш҃а моѧ, же тѧ не ѡставлю!“ И̑ зараз' Єлисей порѹбавъ плѹгъ свой на ѿгень и̑ забил єдиного вола и̑ наготовал ѣсти Їлїи҃ и̑ собѣ, ї ѡставилъ оушит'ко, пошол за Їлїемъ и̑ был ємѹ слѹга, и̑ слѹжыл Їлїи҃ вкр'не.

И̑ там чѹдо сотворылъ ст҃ый пророкъ Їлїѧ. Єдиного дн҃е, коли оутѣкал ст҃ый Їлїѧ перед Єзавелїею цр҃цею, гонителкою на хр҃стїанъ [sic!], а погонѧ за ним оу слѣдъ была, Їлїѧ ст҃ый привѣгъ на едино поле и знайшол єдиного чл҃вка, а wн сѣетъ пшеницю. Поклонил сѧ ємѹ Їлїѧ и̑ бѧскил нив8 его и̑ п'шеницю и̑ там сотворыл мл҃тв8 до Гд҃а Бг҃а, и̑ там зараз стала пшеницѧ оу колосѣ и̑ зац'вила красно. Я в том часѣ прышла погонѧ, слѹги цр҃цѣ Єзавелины, станѹт ѕвѣдовати чл҃вка; „Ци не видѣлъ есь, чл҃вче, тѹтъ Їлїи҃?“ Я чл҃вкъ йм' ѿповидѣлъ: „И̑ его єще тогды видѣлъ, колим тꙗю сѣкал п'шеницю, а теперъ ꙗ его, панове, не

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

видѣлъ". Й рек'ли слѹги: „Юж то сѧ дав'но чинит!" Й вер'нѹли сѧ знов8 назадъ, а сѣтый Їлїѧ пошол во пѹт' свой.

Слѹхай же, що сѧ стало над тоею безбож'ною королицею Єзавелиєю! Єдиного дн҃ѧ пошла сама на свой фол'варокъ. там' єѣ поразила сила бж҃ая невидимая; на єдиной зем'ли w҃раной оупала тамъ мр҃тва й там єѣ до вечера ѱы иззѣли. Й так' то злая безец'ница зле w҃дала дш҃ѹ свою w҃каннѹю дїаволом й пошла до пекла на мѹки вѣч'ныи.

(W в'зятїю Їлїй на н҃бо йс тѣломъ и здѹшею). Я коли юж пришол томѹ час, иж то мавъ Бг҃ъ оузати Їлїю во трѹсѣ на н҃бо. тогды йшолъ Їлїѧ ї Єлисей во Галъгалы. Тамъ мовил сѣтый Їлїѧ ко Єлисею слѹзѣ своемѹ: „Сѣди ты, чадо, тѹй на сем мѣс'ци, бо мнѣ велит Бг҃ъ йти до Їор'дана". Рек к немѹ Єлисей: „W҃чє, жывъ мой Бг҃ъ й жыва дш҃а єст моя й твоя! Й сѧ тебе не лишѹ й не w҃ставлю тя, оу҃чителя своего!" И пош'ло из ними н҃. мѹжей w сн҃овъ пророческих, й стали мѹжїе по далекѹ, а Їлїѧ ї Єлисей шва стали при Ор'даны рѣцѣ. И в'зявъ Їлїѧ шатѹ свою, извивъ єѣ ї ѹдарывъ нею по водѣ, й роздѣлила сѧ вода на двое на w҃бѣ сторонѣ й сѣмъ й тамъ, й перейшли шва по сѹхѹ. Й коли перейшли за Їордань, рекъ Їлїѧ Єлисею: „Проси собѣ оу мене що хочешъ, зачим не взят бѹдѹ w҃ тебе". Й рек Єлисей: „Нехай бѹдет й во м'нѣ дх҃ъ такїй богатый, якїй єст оу҃ тобѣ". Рекъ емѹ Їлїѧ: „Поскорыл єси тое оу҃ мене просити. Я если мя оу҃видишъ, коли бѹдѹ взятъ w҃ тебе, то бѹдешъ ты тото мати оу҃ себе, що я маю". І тое йдѹчи пѹтем гокорыт Їлїѧ до Єлисея, ино колеса й конѣ w҃гненные оушит'ко стало меже ними й взяло дх҃омъ Їлїю жывого йс тѣлом' на той воз w҃гнистый кон'ми w҃гнистыми й понесло Їлїю в н҃бо яко вихром. Єлисей же стоячи смотрытъ й закликавъ голосно й рек: „W҃чє, W҃чє, колеса Їйлева и конѣ єго!" Я потом не оувидѣлъ Їлїю перед собою.

Й в'завши Єлисей за wдежѹ свою розодравъ єѣ на двое. Їлиѧ же спѹстил Єлисееви из воздѹха w҃дежѹ свою, которою то был роздѣлил Їор'дань рѣкѹ. Оу҃зав'ши Єлисей w҃дежѹ Їлїйнѹ спадшѹю из' воздѹха вернѹлъ сѧ до Їордана рѣкѣ [sic!] й став'ши при рѣцѣ оу҃зав'ши Єлисей Їлїйнѹ wдежѹ оу҃дарывъ по водѣ и не розстѹпила сѧ емѹ вода. Й рек Єлисей со плачем: „Где ест Бг҃ъ моц'ный Їлїйнъ Япфо?" Оу҃дарыв по водѣ дрѹгїй раз и розстѹпила сѧ вода й перейшолъ Єлисей по сѹхѹ.

Єдиного часѹ притрафило сѧ было йти сѣмѹ Єлисееви через єдино мѣсто, где теж дѣти пѹстота грали сѧ на ѵлицѣ. Я Єлисей

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

былъ лысый, голова ємꙋ была лысая, голая. Оувидѣвъши Єлисея дѣти бѣгли за нимъ корячи єго и крычали говорячи: „Лысый! Плѣшивый! Гологоловый! Плѣшывый!“ Бѣгли за Єлисеем за мѣсто корячи єго и за рызы [сѣ]паючи. Потом не терпячи Єлисей далей тым дѣтем пꙋстым помолилъ ся Бг҃ꙋ и рекъ: „Дай то Бж҃е нєбесный, абы то васъ медвѣдь пороздиравъ оушитъкиχ за ваш8 такꙋю збыточнꙋю пꙋстотꙋ!“ И в'том часѣ гдес ся оузяла медведица зо двома дѣт'ми и там пороздирала медведица тыχ своєволныχ пꙋстошныχ дѣтей оушит'киχ сорок и патеро, и пошла оу лєсъ. Я Єлисей пошолъ оу пꙋщ8 и в'селил ся во єдин8 печар8 и там пребывал на мл҃твахъ ст҃ыχ.

Той же Єлисей жонѣ єдиной на имя Соман'тянины воскресыл сн҃а єѣ оу҃мерлого. Той же Єлисей ст҃ый Єрыχонскїе воды гор'кїе, сотворывши мл҃тв8, оусыпал оу тоты воды соли и стали воды солодкїе и людем пожыточные.

Повѣдают книги цр҃ственные четкер'тый оу главѣ патой, яко бы той же Єлисей ст҃ый пророкъ бж҃ый єдиного князя Асырыйского на имя Нєємана wчѣстил [sic!] єго ѿ проказы, коли ємꙋ росказал был сѣмъ раз погрꙋзити ся оу рѣцѣ Їор'дани: и коли ся погрꙋзилъ, зараз ѿ него пропала злая проказа, и в'чинило ся тѣло єго красное велми, яко ѿрочате молодого, и был здоровъ и красенъ тѣлом. Тѣχъ молитвами Г҃ди ст҃ыχ твоиχъ ѿбоχъ пророковъ Їлїи и Єлисея помилꙋй насъ и спси дшa нш҃а всегда и нн҃ѣ и пр҃сно и во вѣки вѣкомъ. Яминь.

Отсе оповіданє держить ся доволї вірно біблїйної основи, а декуди навіть тексту (1 Царств XVII—XIX; 2. Царств. II, 1—18 — оповіданя про Іллю, і 2 Царств II, 19—25; IV, 8—37 — оповіданя про Єлисея), та маѣ також деякі апокріфічні подробицї, а власне початок оповіданя про Іллю (сон єго батька і виклад того сну, взяті із проложної статтї про Іллю, а ся знов винята із твору свв. Епіфанія Кипрського „Historia de prophetarum vita et interitu“), епізод про ниву, що чудом вродила пшеницю і оповіданє про смерть Єзавелї.

Б. Рукопис о. Теодора з Дубівця, стор. 8—10.

(Мц҃а тогож дн҃. ст҃го пр҃рока Є҃лисея). Є҃лисей великїй и слав'ный пр҃рокъ бж҃їй бѣ ѿ страны Є҃десскїа и племене Ржвимова, сн҃ъ же Ѧсафатов. ѣгда же хотѣше родити с[м], быс[ть] велїѣ знаменїѣ: златая бо оуница, иж[е] в Єиламѣ, быстро възопи, як[о] слышати ко Їр҃лимѣ. рече ж[е] жрец въ пр҃клентїй. пр҃ко „вели

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

пр҃рокъ роди с[а] днес[ь] въ Іер҃лимѣ и тои раздрѫшит истѳкан'ныї и съкрѫшит съліан'ныа". многа ж[е] знаменїа сътвори Бг҃ъ рѫкою Єлесеиною. и тъ пр҃рочествова ѡ̑ пришествїи Гн҃и, Єрихонскїа водьї безчаднькї и грькы сѫща исцѣли и рек: „тако гл҃ет Гс҃: исцѣлаю воды сїѧ, [да] исцѣлают". мр҃твьїа въскр҃си и прокаженаго сѫщаго Неемана Сирина ѡ̑ проказы ѡ̑чисти, и Ѡзїю своего слѫгѳ прокаженаго сътвори за сребролюбїе [и] преслѣшанїе, и водьї Іер'дан'скїа милотїю Илїиною оудари и раздѣли, і ина многа чюдеса сътвор[и]. и сѣдѧщѫ емѫ близ Іер'дана съ ѣ-ю і. сн҃вь пр҃роческихъ, слышав ѡ̑ нем цр҃ь Асѫрїйскїй и посла поймати его тисѧщи воинъ. оузр҃ѣвши ж[е] ѡ̑з горьї воиньї иж[е] идоша съ Єлисеем мѫжїй [sic!], хотѧха бѣжати. и реч[е]: „почто мало вой бѣжите? множайшїй бо оу̑ нас сѫт". и показа им а҃гл҃ьскихъ воин'ствь множество ѡ̑ себе. и оукр҃ѣпи [с]вом і иде с ними къ Асирїйским людем воем и реч[е]: „кого ищете?" и р҃ѣша: „Єлесея". и реч[е] им: „идѣте въ слѣд мене!" и приведе его въ слѣд себе гл҃ѧ цр҃ю Іиѣвоу: „не оубїй людей сихъ, но давь им ѣсти и ѡ̑поустивь ихъ: не ѣко на тѧ пр҃їидоша, но ѣко на мѧ". и вопроси ихъ: „како смѣет[е] в'нѣити въ град сей?" и тїи клѧхѫ сѧ гл҃ющє: „ни града видѣхом!" Єлисеи же пожив҃е бл҃гооу̑годно престави сѧ Бг҃ѫ и похован быс[ть] оу̑ Самарїи в Савастїана градѣ.

Є се тзв. проложна житепись, т. є. така, що поміщувала ся звичайно в Прологах. Житія пророків у Прологах виняті з деякими скороченями із твору сьв. Епіфанїя Кипрського „Historia de prophetarum vita et interitu". Відомости свої черпав Епіфанїй не тілько з Письма сьв., але також із пізнїйших рабінських і апокріфічних творів. У нашому оповіданю апокріфічним додатком є відомість про чудо, яке стало ся при вродженю Єлисея.

В. Рукопис о. Теодора з Дубівця, стор. 1—2.

(М҃ца тогож к҃[1]). сѵ̑тго пр҃рока Іса҃ѧ). Сѵ̑тый Іса҃ѧ великїи[2]) пр҃рокъ кѣ[3]) ѡ̑ Іер҃лима, стрыйї же[4]) бѣше Манасїа цр҃ѧ, сн҃а Єзекеѧ, ѡ̑бличаше его ѡ̑ безаконїи[5]) и претрен быс[ть] пилами[6]– на полѣ и похованъ быс[ть][6]) близь воды. юж[е][7]) погоуби Єзекеѧ [и][8]) разорї[9]) ю ратных дѣлѧ[10]). но Бг҃ъ[11]) знаменїє сътвори пр҃рока [так в Ком. Прол., тут хибно Бг҃а] ради, зане прежде оу̑мр҃тви[а] его оу̑жѧдѧ сѧ[12]) и помѧли сѧ пити водьї.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

[и ѧ҃вїе][13]) послана бысть ѥ҆моу̀ вода жыва ѿтоудоу̀. того ради нарече сѧ Сиѡоуам, ѥж[е] сказает сѧ: послан. тогда[14]) оубо лежаахоу̀ моущѣ сто̀го пр҃рока близ водьı Сиѡоуа̀мѣ, ꙗ҆ко ж[е][15]) вѣ[16]) положенъ[17]) о҆у҆скраѝ морѧ[18]) цр҃ѧ Дв҃да и҆ Соломона. и҆ по сем же принесены бышя моущи[19]) в Костан'тинградъ[20]) и҆ положени бышя о҆у҆ Лахир'нѣ[21]) въ[22]) цр҃кви[23]) сто̀го Лаврен'тїа.

[1]) Стрстъ [2]) дод. кжїй [3]) дод. оубо [4]) страны иже [5]) дод. ѥ҆го [6]) vac. [7]) иже [8]) vac. [9]) разорив [10]) ради [11]) и҆ бысть [12]) оужда̀к сѧ [13]) Т. з Д. vac. [14]) и тъго [15]) дод. речено [16]) бысть [17]) vac. [18]) грока [19]) vac. [20]) Цр҃иград [21]) близ Влахыр'ны [22]) vac. [23]) цр҃кве.

Варіанти виписано із рукописного Пролога, що находить ся в Комарні, власність тамтошнього міщанина Вільхового. Рукопис, сильно ушкоджений, походить із XVI або XVII віку. Про смерть пророка Ісаії в Письмі сьв. нема нїякої згадки, а тим менше про місце его смерти і про чудо з водою. Статейка отся так само як і попередня винята із твору сьв. Епіфанія, гл. Divi Epiphanii episcopi Constantinae Cypri contra octoaginta haereses opus Panarium etc. Basileae 1542, стор. 618—625, де поміщено статтю Historia de prophetarum vita et interitu. Завважимо тут, що із сеї статті взяте також оповіданє про пророка Натана, поміщене у нас на стор. 276—277, а також оповіданє про вроджене пророка Ілиї на стор. 296.

Г. Крехівська Палея, стор. 985—987.

[Смерть Єремії і его пророцтво про Ісуса]. [По зруйнованю Єрусалима Навуходоносором решта Жидів, не виведених до Вавилона, не хотїла жити в Єрусалимі, як радив їм Єремія. Під проводом Йоанана вони пішли до Єгипту, забравши з собою і Єремію]. И пошт Ї҆ѡ҃нанъ и всѧ къѥводьı, силы всѧ ѡ҆ставлъшаѧ Ї҆ѹдинь҄ї ѡ҆браще҆нь҄їѧ жити на земли, моужа силнь҄їѧ и младе҆нца и҆ дщери цр҃ѧ и҆ дш҃а ꙗ҆же ѡ҆стави Навѹзарданъ с Годолиѥ҆мъ сн҃мъ Ахикакомомъ, и Єремея пр҃рока и҆ Варѹха сн҃а Нирийна, и҆ внидоша въ Єгупет, ꙗ҆ко не послѹшаша гласа[а] Гн҃а. и внидоша к Тафа҆йсъ и҆ приста[ша] к мерзостемъ єгупетьскым и҆ женѣ и҆хъ и҆ кажахѹ цр҃ци нбсне҆й, възливахѹ ѥ҆й възлиѧниѥ҆ и кажахѹ, ꙗ҆ко и҆ моужемъ и҆х пристати к нимъ. и҆ быс[ть] слово Гн҃е къ Єреме҆й: „се а҆зъ преставлаю҆ лице свое ꙗ҆кож[е] погѹбити всѧ Ї҆ѹдеа҆ бежавшаѧ въ Єгупет, и҆ падѹть с[а] мечем и҆ гладомь, ѡ҆скѹдеют даже ѿ мала и҆ до велик[а]. ꙗ҆кож[е] сѧ ти надеють дш҃ами своим[и] възвратити[ти] с[а] на землю Ї҆ѹдинѹ, не възвратѧт сѧ тамо ни ѹчелеют“

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

[sic!]. и ѿвѣщаше вси люд[ї]є Їѡдейстіи Єремей глаѭе разумевшіи, ꙗко жены их кажахѫ бг҃омъ инѣмъ, глаѭе: „слово, еж[е] намъ [рекл҃ъ еси] въ имѧ Гн҃е, не послѹшаем тебе. ꙗк[о] творѧщи творимъ се слово, еж[е] йзыдетъ йз ѹстъ нашихъ кадити цр҃ици нб҃сней и възливаетъ ей възливанїе, ꙗкоже створиша ѻц҃и нш҃и и цр҃и нш҃и въ град[е] Июдине“. и веселѧще с[ѧ] и живѹщи въ дн҃и своѧ.

Много ж[е] плакаша [зам. плака сѧ] ѻ них Їеремеа и ѹчаша ѧ не смешати сѧ мерзостьми егѹпетскыѧми. пр҃рочествова же много ѡ Їѹдеех сѹщих въ Єгѹпте и ѡ Фараѡн[е] и ѻ людехъ его, ꙗко погибнѹти ѿ лица халде[и]ска, понеже кажахѫ рѹкотвореномъ. и рече же и се предстоѧщимъ: „Й Фйдет Гс҃ ѿ Сиѡна на йко и пак[и] придетъ в Сиѡн славою, егда древѹ поклонятсѧ вси ꙗзыцы“. пр҃рочествова же преж[е] рж҃ства Хс҃ва лѣт хк҃. ѡ пришествий Хс҃вѣ и ѡ распят[и]и и прободений. слышавше ж[е] се Їюдей възпише глюще: „се ж[е] пакы тиж[е] глѧ глѧний Їсаіѧ снмъ Ямосовым!“ и вземше каменїем побиша и, понеж[е] ѡбличаше ѧ ѻ безаконий. понеж[е] бѧше Єгѹптѧном добръ, и погр҃кошла и близъ домѹ Фараѡна. Помоли бо сѧ Боу҃, йзмроша ѿ аспидъі, иж[е] гѹблѧхѫ люд[и]и водний звериє, иж[е] нарицаюҭ сѧ коркодили.

Сеи ж[е] Єремеа въда знаменїе єрешмъ єгѹпетскымъ, ꙗко подобает трасти сѧ йдоломъ йхъ и пасти с[ѧ] Спс҃а дѣла ѡтрочат[и] ѿ дв҃ы рожен҃ и въ ꙗслех. да сего дѣла Єгѹптѧне и доселѣ біюҭ творѧть дв҃цю ражаю҆щю первый млад[е]нець еа, и въ ꙗсли въложьше покланаюҭ сѧ емѹ. Быс[ть] же по х҃. и ї. лѣт Йѡсифъ ѹбоа сѧ Йрод[а] йзбиваю҆ща млад[е]нца, пошѣтъ Хс҃а и Мр҃ию и бѣжа въ Єгѹпеть. въниде же въ сѣлице ба҃ иx Явдѹла, сѹщѹ Хс҃у ї. лѣт, абие падоша йдоли вси. йереи же видевше въстрепеташе и припадоша къ Спс҃ѹ, дабы цр҃кви их не пала сѧ ѡ них. и хотѧщимъ имъ написат[и] йконѹ подобиа его, пи[шю]щю же хотѧщю написат[и] и не можаше еа концати по ѡбразѹ Хс҃вѹ. и начаша молити с[ѧ] Спс҃ѹ вси, дабы повелелъ, дабы сѧ концала йкона его. Хс҃ѹ же наклонившю на ню, и сама йко[на] абїе конца сѧ, иж[е] хранѧть Єгѹптѧни и доселе. мнѡзи же силний и цр҃и покѹша[ша] с[ѧ] взяти ю йли преписат[и] и не възмогоша.

І сего оповіданя нема в дотеперішніх збірках апокріфічних оповідань. Надрукована Тіхонравовим (op. cit. I, 273—297) у двох редакциях „Повѣсть о плѣненіи Іерусалима“ не має з нашим текстом нічого спільного крім пророцтва Єреміїного про Христа.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Д. Замойський рукопис стор. 753—761.

(М҃ца декабрѧ въ з҃і. сѣтость сѣтыхъ Г҃. ѿтрокъ Ѧнанїи, Ѧзарїи, Мисаилъ и Данила пр҃рока. Гѝ [бл҃ви]). Хощю нн҃ѣ повѣсть бл҃гу҃ възвѣстити Хв҃амъ цр҃квамъ ѿтрокъ Хв҃ъ и мч҃нкъ моужьства. елико у҃бо Бг҃а знаете, паче же знаеми есте имъ, здѣ у҃ши приклонѵ҃ше ѩвѣ послоушайте, да чтомыхъ мч҃нкъ мздѣ възданїѧ сподобите сѧ, сихъ бо подобаетъ хвалити и дивити сѧ имъ, не видѣвшихъ чл҃вѣкъ мч҃нїа стр҃ти и въскр҃нїе мр҃твым, и преже славнаго по плоти Хв҃а пришествїа йсповѣдникы и мч҃нкы бывша. ѿ сихъ не мы к вамъ вѣщаемъ, но промышленїемъ чт҃наго нн҃ѣ намъ пр҃рч҃тва вѣщати. тѣм же азъ хощю цр҃скыхъ сродныхъ дѣтеи Ѧнанїа, Ѧзарїа и Мисаила и съ прем҃дрымъ Даниломъ бл҃гоє житиє скончанїа повѣствовати. придѣте у҃бо, въздвигнемъ подлогъ древнаго създанїѧ, которыѧ ради вины и забрала у҃чинени быша конци вселен'ныѧ красныѧ дѣти Ієр҃лмьскыѧ. како та ѩзвѣщаю! како стрѣплю дѣанїа и дѣтели твоа! не ѿклевѣтаа тебѣ въпїю, но вѣседоуѧ дивлю сѧ словеси повелѣнїи, что ти гл҃а Бг҃ъ до четырьжды засвѣдѣтельствоуѧ и гл҃а Дв҃домъ: „Ѩще ѡставать сн҃ве твои законъ мои и въ соудбахъ моихъ не ходити имоуть“; Исаиемъ запрѣщаѧ: „измыйте сѧ и чѣсты боудете, навыкнете добро творити“. и паки же гл҃ть: „Ієр҃лме, в тебѣ правда спить, и нн҃ѧ [sic!] у҃бїица“. какоже правда спить? прозвѣнїє по плоти ѩз' дв҃ца, еже Дв҃дъ предвидевъ въпїеть: „Въскр҃ни Гѝ ты и кивотъ сѣти твоем! в тобѣ мѣсать [на боцї новійшим письмом приписано: смѣшают] корчемници вино с водою, и кнази твои не покоряю҃т сѧ, ѿбѣщници татемъ“. и Михѣемъ гл҃еть: „превращю праздникы ваша на сѣтованїе и преселю ѿ онъ полъ Вавилона. егда у҃бо превываше въ слоушанїе, то у҃же приготовилъ на тѧ цр҃ѧ Ісоурїйскаго“. въспоминаѧ съкровище, еже при Єзикїи цр҃и, „и ѿполчи сѧ на тѧ с вои“. привѣдъ цр҃ѧ Ісоурїйскаго, ѩзбравша кона погон'ныѧ множицею на бранѣхъ, и всѣдше на кона оуноша силныи[1]), бронѧми въѿроужены[2]), ѿбѣма рѫкама стрѣлаю҃ще не погрѣшаху҃. и найдоша[3]) на град[4]) въ г҃. час нощи праздникоу соущю[5]) и свѣщамъ многамъ[6]), егда бѣша лици и пировѣ, коум'бали же и гоусли, троусъ плачющихъ[7]). бл҃городнїи[8]— ѿверзаху҃ сѧ всего сего и свобод'ни, но събранъ бывъ вск҃ град и все торжество ѿ всем чади на ѧденїе и питїе[8]). Ієремѣа ѡбьходѧ рыдаше[9]): „доколѣ[10]— безъмолъствоуеши? ѿбразомъ затворенъ еси, зане же

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

наказанїе їхъ і дѣланїе їхъ“.[10]) Авимелехъ пр҃рокъ хранимъ[11]) на селѣ, да не видитъ запоустѣнїа града[12]), і[13]— стоужени бывше напрасно[13]). ц҃рю[14]— вавилоньскоу пришедшоу троусъ творятъ троубы седмыю полкы гласомъ велиимъ і тяжкы[14]), і колеса пристроѣна[15]) желѣзна wгнена[16]) прискакающе напрасно[17]— стѣны пробиваахоу до w҃сноканїа. і тресновенїа тяжко w҃роужїе, тоулове борець сражахоу сѧ і кони свѣрепи гл҃сомъ варварьскым рюще вел҃ми вопїахоу. ꙗко всѣмъ тѣмъ тяжекъ громъ бываше[17]), пирове же аѵїе напрасно[18]) съкроушиша[19]) сѧ і свѣща оугасноуша, ꙗкоже[20]— реч[е] пр҃рокъ: „превратити сѧ праздникомъ їхъ на сѣтованиѥ[20]) і[21]) радость на плачь“.[22]) тоу вѣ[23]) падѣнїе стѣнамъ і домовъ[24]) различныхъ[25]) спаденїе[25]) і жєнїе[26]) хлѣвинъ[27]— і падѣнїа тр҃пъ при ц҃ркви[27]), і сі҃нїи[28]) съсоуди слоужебнїи[29]), їх[30]— же не свѣдѣ коликою вѣша цѣною злата[30]), і все расхыщено[31]), принесѣны бываоу презлаго того дѣланїа[32]).

Ѩты же быша[33]) м҃. тысоущь моужь і женъ і дѣтѣй[34]). помысливъ же Ісоурианинъ ѥдиною врѣвію[35]) к҃а[36]) моужь сказавъ[37]) изведе[38]) из града їхъ м҃. тысящь, посреди же[39]) множества[40]) плѣнникъ[40]) г҃. w҃троки ѥдинородныѧ[41]) оустроилъ[42]—, і тако[42]) сквозѣ поустаѧ мѣста і дражданаа[43]) w҃боуздавъ враздами преднаа[44]) їхъ ведяше[45]) ꙗкож[е] w҃слы имьскы, а со задн бїюще женяхоу[46]). вѣ бо[47]) повѣлелъ босый водити м҃[48]— на моукы[48]), да ище єдинъ їхъ[49]) на тернъ сѧ наводъ[50]) і хощетъ[51]) терънъ из ногы изати, то всей тысящи[52]) ждати єдиного, занеже ѣше єдинемъ оужемъ[53]) сказани[54]). ꙗкоже провъзгласи Двдъ[55]) гл҃а: „възвратих сѧ на страсть. єгда оузне ми терънъ“. сице[56]) вньмий пѣши йдоуще[57]) дойдоша Вавилона до третїа рѣкы. тѣмже[58]) тр҃ на[59]) древѣ[59]) w҃бѣшѣшимь[60]) w҃рганы[61]) ноужахоу їхъ[62]) гл҃юще: „воспойте намъ пс҃лмъ[63]— ꙗко же на земли вашей!“[63]) тогда ставьше[64]) трие єдинородниї[65]) w҃троци рѣша: „не достоі҃но[66]) єсть пред[67]— нечт҃ивымъ словесъ бж҃їих гл҃ати[67])“. і[68]— биша ѩ того дн҃е железнемъ соуковатымъ до д҃-го часа. непорочнїи же w҃троци гл҃ахоу w҃таи: „възхвалимъ Г҃а!“[68]) на оутрїа же въ г҃. час чл҃вколюбець і[69]) незлобныи[69]) Бг҃ъ поманоу[70]— завѣтъ сътвореный къ Яврамоу і оумоленъ быкъ праведными сими[70]) посла їсцѣлникы[70]) анг҃лы[71]) їсцѣлити[72]) люди своѧ w҃[73]— страсти безаконьниковъ[73]) і оукротивъ ср҃дца противныхъ[74]) на мѧстѣ ѩ w҃брати[75]).

Тѣми же видѣ ц҃рь сонъ неоудобъ рѣшимъ, Даниломъ і стыми w҃троцы сказанїе прїатъ. того ради поставї а҃ князѧ той странѣ всей. тремь ж[е] ц҃рмь изменившим сѧ живоущимъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тоу Жидомъ не измени сѧ мысль їхъ і не съчташа сѧ с невѣрными ни прилѣпиша сѧ соуѣтѣ. прⷪдвнїи же три ѿтроци по добрѣмь наставнице ходѧща ѕ. лакотъ соуѣтныхъ і болванъ оуничижиша, змїѧ шестидесѧть лакотъ, бга наречена имъ, поразиша оубивше. си бо писанїа стыхъ ѿвръштша с[ѧ] на хроустальнихъ дрицах написана. тѣмъ ж[е] їзволихъ стран'ноу і всѣми невидимоу повѣсть їсповѣдати вамъ.

Съкроушеным же бывшимъ соуѣтнымъ коумиромъ силою стыхъ сих моужь, навоженїемъ дїаволимъ і завистїю пещь оумыслиша въжещи их ради. но посла бъ архангла Михаила, да ѥко ѧ̃ въвергоуть в пѣщь, бжїи англъ прохлади пещь. днь же і нощь посреди ѿгнѧ прохлажаѥми веселяхоу сѧ, власи же їхъ не ѿпалѣны быша і лица їхъ не їзмѣниша сѧ і ногы їхъ ѥко по росѣ хождахоу, ѥко дхъ Гнь прохлаждаше ѧ̃. тем же црь глаше: „не три ли моужа въвергохомъ въ пещь, і се нѣ виждоу ѕ̃. і здракъ чѣтвѣртаго [sic!] подобенъ сна бжїа“. Язарїа же рече к немоу: „гли ми, црю непрⷪдбне і безоумнѣ, како бга не знал сна бжїа проповедаѥши? того бо ради і мы всѣкоу моукоу їзбрахомъ, да егда прїидеть сѣмо к намъ по плоти дв҃ою чт҃ою, ѥко же пишеть, да ны слоугы съткворить боудоущимъ ѿнемъ свѣдѣтелемъ“. реч[е] црь: „свѣта вижю сходѧща“. Язарїа рече: „да ты ли ѿ семь не развмѣеши, ѥко страхомъ бжїимъ і стыхъ стѣмъ видиши?“ тогда оубоѩв сѧ Навхид[о]носоръ [sic!] развмѣ і вѣрова, притекъ к' пещи і поклони сѧ имъ і рече имъ: „Ананїе, Язарїе, Мисаиле, їзидите їс пещи! разоумѣхъ бо, ѥко нѣс[ть] иного Бга, иже сице сътвори, преложи пещь на хлад“. і приложи реч[е]: „иже ирчеть хоулоу на Бга жива, да боудеть в пагоубоу!“ посла къ ближнимъ і къ далнимъ і оустрои ѿтроки князѧ въ Вавилонѣ [и] вѣрою бжїею оуспѣ.

По четырех же мцехъ оумртвїѧ его быс[ть] црь инъ в сего мѣсто, Прьсанинъ родомъ, именемь Ятътикъ, иже держа црство лѣтъ л̃. і д̃. і їскаше повелѣнїѧ вавилоньска. і оувидѣвъ благочстїѥ прⷪдбныхъ моужь Данила і три ѿтрокъ, въпрошаше ѧ̃: „что ѥсть мдрость жидовъскаѧ і которыхъ родитель вноуци соуть?“ ѿкрⷮ же прⷮтла его страшно слоуженїе с великымъ страхомъ всѣмъ предстоѧщим, прⷪдбнїи же ѿтроци с дерзостью і роукама мающе сташа. Мисаилъ же начатъ ѿвѣтъ творити црви і реч[е] к немоу: „оунъ ѥсмь ко точнымъ ми ѿтрокомъ, первїѥ не хотѧщимъ к тобѣ глати, мерзость бо мнѧть быти, ѥже глати с тобою і ѥже ѿ тобѣ. ѿбаче ѧзъ ѿвѣщаю ти. к мысли нечювьствнаго ти съвѣта точенъ ѥси пресмыкаѥмыхъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

по земли. и ѧдовитъ животъ, иже оустнами износить wгнь и паки оугашеніе, имѣюще сѧ вмѣсто пса и волка сыи. дано оубо есть родоу твоемоу и колѣноу богатити сѧ на земли на wсоужденіе клатвѣ, якоже Макидонъ wць твои, иже богатьства ради неправеднаго Сиринами wженити сѧ изволи. тѣм же наоученіемъ и риканіемъ w нечистаго дха оубивати навыче жидовинъ, скотъ ищадимѧ его wгнем же сѫжигати. яко жертвоу мнѧще безаконное смешеніе и кровь ихъ въ крови премѣшающе, не разоумѣете своею плоть ѧдоуще, тѣм же Маниѳеи нареч[е]те сѧ. то оуже нарекоуть имѧ наше: мы прѣдѣных wць чада есмы и wца Езекыѧ и мтре Калигоны, иже дерзноулъ рещи Бви, яко оугодила пред тобою сътворихъ ходи во истинноу, иже приѧтъ w Бга приложеніе лѣтъ еи, иже и ратаемъ wдасть данъ той провозвѣщала рече намъ, яко прииде во свое врѣмѧ слово бжіе въ wбразъ чл҃чь, иже и ада wверзеть и тмоу просвѣтить, его же видѣхомъ прежде лѣт wбразно поправше wгнь при цр҃ьствовавшемъ прежде тебѣ цр҃и. но wнъ быс[ть] сподобленъ сп҃нїа, ты же еже ти боудеть во дни сп҃нїѧ, тогда разоумѣеши, еже творитъ хотѧ намъ".

Онъ же противоу wвѣтоу расвѣрепѣ, съвѣтъ сътворивъ повелѣ Мисаила оусѣкноути. притек же Азарїа wкрилъ своі простерлъ приатъ главоу его плача. Ятьтикь ж[е] повелѣ и Азарїю оусѣкноути. Ананїѧ же подтекъ и wбѣма главѣ плащемъ подимь рече: „В коупѣ пойдѣмъ ко Гу и сп҃соу всего мира!" и поклонь главоу и оусекновѣнъ быс[ть]. Данилъ же простеръ по земли wдѣѧнїе свое приѧтъ всѣхъ трех гавы и поклонь колѣни скои оусѣкновѣнъ быс[ть]. вси же Иіль плакавше сѧ ихъ рыданїемъ великымъ, и спрѧтавше и стребльше телеса ихъ. и златарѧ хитра приведше, исковавше ковчегы, написавше на коимьждо имена, кложивше телеса в ковчегы. внезаапоу же прилпоша главы ихъ к телесемъ ихъ каждо ко своемоу. хотѧщю же цр҃ю сѫжещи телѣса ихъ, ноцїю вземше аггли несоша на гороу Сговалъ, да скрыютъ ѧ; напрасно ж[е] растоупи сѧ каменъ и скры телеса сѣыхъ.

По възвращеніи же сѣвъ Іілвъ и оустроеніи Іерѧмовѣ выша телеса сѣыхъ въ Вавилоне до времени по плоти пришесткїѧ Вдчнѧ. егда же поставиша Жидовѣ крстъ на Гѧ нашего Іса Хѧ, тогда wснованїа земли смятоша с[ѧ] зрѧще Бга гроко предаема, тогда нбо сътресе сѧ, тогда каменїе распадѐ сѧ и верси горъ въстрепѣташа. Егда вси адъ просвѣти сѧ и многа телѣса оусопшихъ сѣыхъ въсташа и внидоша въ сѣыи градъ и ѧвишѧ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сѧ многымъ: Авель, Ной, Авраамъ, Исакъ, Іаковъ, Іѡсифъ, Исаїа, Іеремѣа, Іезекіи и съ женою и с тремі своімі сими ѡтроки Ананіемъ, Азаріемъ, Мисаіломъ и наставникомъ Даніломъ, Іѡан'нъ Крт҃ль Хв҃ъ и много множество, тѣм же ѡ нихъ многы ізбракъ Бг҃дка посла к раи, дроугы же паки повелѣ оусноути до втораго пришествіа. сего ради Павелъ гл҃тъ: „Ави сѧ оубо боле пати сотъ братіи єдиною, ѡ них же множайше пребываютъ доселѣ“, сиречь в раи пребываютъ доселе, „а іаже ѡпоусти спати, спатъ“. Быс[ть] же се за дѣт҃іе вскр҃нїа. сице пострадавше трие непорочніи ѡтроци и съхранени быша въ камени, лѣто ѵ. и м҃. вскр҃ше оустроєни быша на мѣстѣ своемъ. благ҃дтію и чл҃вколюбіемъ Ѻц҃а и Сн҃а и ст҃го Дх҃а нн҃ѣ и присно въ вѣкы вѣкѡмъ.

[1]) Отсей уступ в Крех. починає ся ось якими словами: Ишакимъ ж[є] цр҃ь кѣ протнкѡ сѧ цр҃ю вавилонѣскѣ Навходоносорѣ дани ради. приде же паки цр҃ь Навходоносоръ на Іер҃мъ [sic!] ізбравъ конѧ корзыа и зношн силныа [2]) къорѣжнши [3]) пришедша напрасно [4]) къ град[ѣ] седьмнѡ полковъ [5]) праздникъ творимъ [6]) дод. горѧщимъ [7]) плещущихъ, іако быша видети весь градъ веселіе сѧ [8]) vac. [9]) Іеремеа же ѡбхожаше всь градъ плача се и рыдаа [10]) vac. [11]) дод. кѣ [12]) градѣ [13]) vac. [14]) Зам. сего: и се сила халдейскаа пристѣпи гл҃емъ трѣбнымъ тѧжкомъ [15]) с҃творена [16]) железоѡбразно [17]) vac. зам. сего коротко: іако взатъ быс[ть] градъ и вкнѣ [18]) vac. [19]) искрѣша сѧ [20]) vac. [21]) дод. быс[ть] [22]) дод. іако ж[є] реч[є] пр҃рокъ [23]) дод. видети [24]) домомъ [25]) vac. [26]) дод. столпокъ цр҃ковныхъ [27]) vac. [28]) vac. [29]) цр҃ковний [30]) vac. [31]) вси взатн быша [32]) зам. сего ось як: цр҃ь же Ишакимъ[а] повеле Всекнѣти и съ стены градныа съврещи и непогребена за много крѣмъ, цр҃ствовакшю емѣ лѣт аї҃. іако ж[є] вѣщи и ѡ немь Іеремеа рѣкый: „тако гл҃тъ Гк҃ на Іакима сна Іахазова: „горе на мѣжи семь, не имѣть поридати ни плакат[и] сѧ ѡ немь“. [33]) дод. тогда [34]) дод. вѣдени быша и г҃. отроци Ананіа, Азаріа, Мисаил и Даниил пр҃рокъ, чад[а] соущи Єзекіа цр҃а [35]) единемъ ѕжиремь [36]) по тѣсѣщи [37]) сказавше [38]) и тако вести іа [39]) ихъ [40]) vac. [41]) кѧгородныа [42]) vac. [43]) дрязгнаа [44]) предних кроздами [45]) повеле и водит[и] [46]) кыіма и пъхаіюще аки скоти, іако ж[є] пр҃рокъ рече „кроздами и ѕами [в рк. хибно ѕстами] челюсти ихъ въстѧгнешн“ [47]) дод. цр҃ь [48]) vac [49]) который [50]) наболъ кыі на терн [51]) толико хотяше [52]) дод. кяше [53]) оужиремь [54]) дод. ѧ. всѧ [55]) рече пр҃рокъ [56]) и тако [57]) пеша ходима [58]) и [59]) vac. [60]) повесиша [61]) дод [и] гоусли [62]) іа кыіма железнѣмь до ѯ-го час[а] [63]) зам. сего: ѡ пѣсни сицѣнскѣ [64]) сташа [65]) vac. [66]) възможно [67]) зам. сего: намъ при васъ пѣти, но ѡтаи похваліим Бг҃а своего [68]) vac. [69]) vac. [70]) vac. [71]) анг҃ла [72]) ѧсцѣли [73]) vac. [74]) нх [75]) милокати люд[и] моіа.

Отсе апокріфічне оповідане, доси незвісне з друкованих збірок словянських апокріфів, виняте мною з рукописної збірки Житий і Слів, писаної правдоподібно в XVI в. що колись становила власність Василіянського манастиря в Замостї (про се свідчить підпис на першій сторонї в низу), а тепер знаходить ся в бібліотецї львівського університету під знаком I. F. 15. Сей рукопис загалом

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

вельми богатий на апокріфічні оповіданя, особливо новозавітні. Що до нашого тексту, то він важний для нас іще тим, що частина його, хоч в рецензії досить відмінній від нашої, віишла в текст Крехівської Палеї стор. 953—955 (гляди вище виписані варіанти). Не менше важне й те, що отсим оповіданєм користував ся також автор рукописної збірки попа Ст. Теслевцьового, коли оповідав про смерть трьох отроків і пророка Данила.

Е. Рукопис попа Стефана Теслевцьового, к. 105—109.

(М҃ца декевр҃іа з҃і. дн҃а. Памат с҃тыχ трех отрокъ и̑ стого пр҃рока Данийла). Сей с҃тый пр҃рокъ бж҃ій Данийлъ родом былъ ѿ колѣна Їздова сн҃а Їакова патр҃їар҃хи старозаконного. Был с҃тый Данийлъ славныχ родичов сн҃ъ, которіе то были ц҃рского родѫ, бо ѿ Їюды с҃на Їакового [sic!] ц҃рѣ пошли. Ис того теж племѧ и̑ родѫ был с҃тый Данийлъ, а родил сѧ оу̑ вышней Выфсайдѣ и̑ был младенец бар҃зо красный и̑ пристойный. И̑ коли крол вавилонскій Нав҃ходоносоръ звоевал был слав҃ный город Їерѫсалим и̑ позабирал много людей оу̑ неволю, тогда теж и̑ того младенца прекрасного Данийла оу̑зато. И̑ был барзо великой навѫки и̑ милости ѿ самого н҃ѣснаго Б҃га, и̑ был пр҃рокъ великиχ таємниць ж҃ыχ . . . . . [мѫ]дро: каждый сонъ, комѫ сѧ цо при[снило . . .], розсѫдивъ и̑ ѫгадѫвъ, не тылко простым людем, але . . . . . И̑ бар҃зо Данийла крол Нав҃ходоносоръ любилъ и̑ кохав, и̑ такъ єго оу̑шит҃ки оу̑ великой повазѣ мали, иж єго вавилонским҃ Б҃гомъ звали.

Слѫχайтеж, цо сѧ стало. Был там оу̑ ѣдиной скалѣ каменной єдин поганый и̑ страшный смокъ, то єстъ шар҃канѣ*), которого то Вавилонѧне мали собѣ за б҃га ї ѿфѣрѫ ємѫ давали и̑ молили сѧ ємѫ зав҃ше поганые Вавилон҃чикове, которые то не вѣрыли н҃ѣсномѫ Б҃ѫ. И̑ такъ єдиного часѫ казал Данийлъ наготовити розмайто ѣсти томѫ то погономѫ шар҃каневи и̑ покласти перед єго печарою, ѿкол выходит, на ѿфѣрѫ. Я Данийлъ оу̑зав҃ши папѣръ и̑ каламаръ и̑ написал йма н҃ѣснаго Б҃га Саваѳда ї оу̑ложыл оу̑ той погодовок и̑ станет говорити до людей мовячи: „Слѫχайте, люде! Тоты потравы єст не нашого бо҃, которомѫ то вы дн҃ь даєте“. Я люде рекли: „Я которого ж и̑н҃шого? Мы то своемѫ б҃ѫ наготовили“. Я Данийлъ рек: „Потравы то сѫтъ

*) Мадярське sárkány — смок, змий.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ѻ҃бсного бг҃а Савао҃да, сотворителѧ ѻ҃ба и҆ землѣ и҆ в҆'шитких рєчій видимыхъ и҆ невидимыхъ". Я҆ ѡ҃ни рекли Данийлови: „Що ты говорыш! Мы того твоего бг҃а не знаємо и҆ не томѫ то мы наготовили, але то мы даємо [наш]емѫ бг҃ѫ". И҆ так Данийлъ поставил тотѫ потравѫ наперед, оу҃ которой была написана карт'ка имѧ бг҃а Савао҃да. И҆ там стоѧли и҆ ждали, зачим выйдет бг҃ъ их. Яж' но йдет поганый смокъ з великим свистанѧм и з шѫмѣнѧм, и҆ пришовши зараз почал пожырати тоты потравы. И҆ се найпер'ше прожеръ тотѫ потравѫ, оу҃ которой было имѧ Ба҃ Савао҃да, и҆ скоро прожеръ, зараз почал бити собою и҆ рощибати и҆ за малѫю годинѫ ѡ҃дѧв' сѧ ѥк гора, а потом сѧ роспѫк і҆ ѫмер'. Видѣв'ши то невѣр'ный такѫю погибел бг҃а своего, жаловали велми за ним, а и҆ные и҆ плакали, а Данийл сѧ смал из ных и дзр'ными их звалъ.

И҆ пошли до кролѧ, все тое повѣли кролеви Нав'ходоносорѫ. Слышавши то кроль роз'сердил сѧ бар'зо на Данийла за того поганого своего бг҃а, а невѣр'ный люде єще почали говорыти ц҃рѫ Дарїю мовячи: „Ц҃рѫ ѥсный, Данийлъ твой коханый що ѫчинивъ! бг҃а ѥшего оу҃морыв и҆ вѣрѫ ѥшѫ ганит и҆ тебе самого и҆ нас, и҆ тобѣ, ц҃рѫ, лаетъ". І҆ єще сѧ гор'ше розсер'дил крол на Данийла, а тѫ жалѫетъ єго, и҆ много сѧ з невѣр'ными перечил и҆ не могъ их переперечити. И҆ так з великимъ ср҃дцем казал Данийла оу҃вергчи оу҃ тотѫ ѩмѫ, где два йл'вы держано, звѣры лютый, абы то тотѣ звѣры тамъ иззѣли Данийла, абы то не видѣл смр҃ти єго, любого и҆ коханого слѫги. Я҆ звѣрята были голодны. И҆ рек ц҃ръ Дарїй ко Данийлѫ: „Бг҃ъ твой, котромѫ вѣрыш, оу҃вижѫ, ци поможет' ти и҆ ци ѡ҃боронит тѧ?" И҆ там єго оу҃кинѫв'ши навалили великим каменем на ѫста тоей ѩмы и҆ запечатовал ц҃ръ Дарїй своймъ пер'стенем золотымъ. И҆ пошол ц҃ръ оу҃ дом свой и҆ лѣгъ спати не вечерявъши, и҆ сонъ єго не ѩмивъ через оушит'кѫ ночъ, иж то бар'зо жаловал за Данийломъ, бо єго бар'зо любил и҆ кохал' сѧ оу҃ нем ѥк оу҃ своем здоровю. И҆ там бг҃ъ ѻ҃бсный затворылъ оу҃ста йл'вомъ и҆ не чинили нѣчого Данийлѫ; але то єще оу҃видѣли йл'вы, що Данийлъ плакал и҆ молит сѧ ѻ҃бсномѫ бг҃ѫ, пришовши к немѫ йл'вы почали ємѫ ноги єго лизати.

Слухайтеж єще далей, що сѧ стало! Коли сидѣлъ оу҃ той ѩмѣ страшной оу҃ Вавилонѣ, а в' жыдовской земли был єдин чл҃вкъ побожный на имѧ Як'вакѫмъ оу҃ далекой сторонѣ ѡ҃ Вавилона. И҆ той Як'вакѫмъ єдиного дн҃е изготовивши ѡ҃бѣдъ понѣсъ на поле до женцевъ своіхъ. И҆ коли был на поли, нѣсъ страв и҆ хлѣбъ, и҆ там на пѫти показал сѧ Як'вакѫмови ст҃ый Михайлъ и҆ рек: „Як'вакѫме, понеси той ѡ҃бѣдъ до Вавилона

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

мѣста оу халдейскоую землю и дай ѣсти Данилови, который то сѣдит оу ровѣ глѳбокомъ меже лютыми ильвами [и] барзо ест голодный". И рек Яѳвакѳмъ: „Ѻ Гдн мой, ѩ Вавилона не знаю!" И ѳзмлъ его Михаилъ за верхъ головы за волосы и рек: „А ты покажѳ, где ест Вавилон, коли ты не знаешъ". И поставил Яѳвакѳма во ѿкомгненю во Вавилонѣ над тою ямою, где сидѣлъ стый Данилъ, дхом шѳмщим. И закликал Яѳвакѳмъ мовячи: „Данилле, возми ѿкѣдъ, который ти Бгъ послал!" И подал емѳ в ровъ ѿкномъ. И там Данилъ прославил Бга нѣснаго и ѳзявши почал ѣсти. А стый Михаилъ знов поставил Яѳвакѳма оу его земли во ѿкомгненю ѩко блискавица, коли бор'зо блиснет, такъ его бор'зо перенѣсъ и еще оу час ѿкѣда, и женъцѣ свои погодовалъ Яѳвакѳм. А было ѿ Їрслима до Вавилона мил сѣмъдесят.

И там Данилъ оу той ѩмѣ сидѣвъ ѕ. днїй, а л'вы емѳ слѳжыли. И семого дне оустав'ши крол Дарїй пошолъ до того звѣрынъца жалюючи Данила. И пришов'ши над тотѳ ямѳ ѿкличил Данила жывого, а л'вы емѳ ноги лижѳт. И закричал крол Дарїй великим голосом мовячи: „Великъ еси Бже Данилов и нѣстъ ынъшого Бга над тебе Гдн!" И рад был крол Дарїй бар'зо и казал его ѿтол' вынати, а тых, которїе настожали на Данила, казал их там оушитких оуметати до тых ил'вовъ. И скоро их там пометано, зараз их ил'вы пороздирали жывых и поили ѿных злых зрайцевъ Данилових, которых смрть и сам крол Дарїй видѣлъ и вси люде.

И держал потомѳ кроль оу великой поч'тивости Данила до своей смер'ти, и к'шитки см емѳ кланяли и вожли см его як самого кролѧ Дарїа. А потом по килка лѣтех настал крол Ят'тик, але и той был злый и некѣр'ный и давал ѿброки волванови шатан'скомѳ, а тоты приносы пойдали потайцѣ попы поганъскїе, а кролю Ят'тикѳ повѣдали, иж то бъ его тоты приносы пойдаетъ, а крол см с того тѣшилъ и вел'ми см радовал. Шож оучинил Данилъ стый? Сокрѳшил и подрѳц'кавъ того Бга кролев'ского и шатана из него выгналъ, которїй оу нем сидѣвъ, и поповъ прогнавъ поган'ских и погѳбивъ. И жыл стый Данилъ на свѣтѣ сѣмъ десят лѣтъ и пророчествовалъ ѿ Хсѣ, иж то Хс мает царъствовати во вѣки вѣка.

Отсе оповіданє переказуе, хоч в порядку досить далекім від оригіналу, зміст деяких епізодів книги Даниїла. Апокріфічна подро-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

биця є тут тілько одна, а власне та, що смок пропав від цидулки, на якій написане було імя Боже; в книзї Даниїла сказано, що він погиб від смоли і сїрки, якою нагодував його Даниїл.

Ж. Рукопис попа Ст. Теслевцьового, к. 109—113.

(В той же дн҃ь ст҃ых трех ѿроκ Ананїѧ, Азарїѧ и Мисаила). Тоты ст҃ыи три ѿроки ал'бо младенцы были снове Єзекїѧ цр҃ѧ Їерѵсалимскаго, а м҃ти их была їменем Калигорїѧ. И тоты младенцы разом са родили и били бар'зо красный. Я оу҃ лѣтех были пѧтнадѣцетех, и тогда и тоты побраны были оу҃ неволю разом из Данийломъ. Коли были оу҃зали Вавилонане Єрѵс҃лимъ, побрал их был Нав'ходоносоръ цр҃ъ вавилонскїй и за их красотѵ и мд҃рост' и цо были родѵ великого цр҃ского. И бар'зо их любил крол Нав'ходоносор ї ѵчинилъ их воеводами тоей стороны вавилонъской. Имена их были єдиномѵ Ананїѧ, дрѵгомѵ Азарїѧ, третемѵ Мисаилъ, а крол им подавал имена инъшие, своей земл҃ѣ и своего ꙗзыка: Ананїй перезвал имѧ Седрах, Азарїю назвал Мисах, а Мисаила назвал Ав'денїй. Я тоты трїе младенцы бар'зо писма были навченый. И коли их приведено до Вавилонѵ, ї єдиного дне зобравши крол Нав'ходоносоръ вен҃кет и заставил тых трох ѿроков, абы перед нимъ грали и спѣквали своей земл҃ѣ пѣсни. Бо там были тогды кролев'скїе гѵдаки и грач҃ѣ препышный и спѣкваки розмайтый. Я ѵчинил крол гостинѵ над рѣкою вавилонскою названою Ясидона. Але тоты тры младенцы были оу҃ великой жалости бѵдѵчи оу҃ неволи [и] мѵсѣли спѣквати пѣсни Сионскїе. И тамъ тоты тры цр҃вич҃ѣ почали спѣквати пред кролемъ и пред оу҃шит'кими паны ѱалмъ ст҃ого пр҃рока Дв҃да, мовѧчи через Дх҃а ст҃ого справѵ: „На рѣц҃ѣ вавилон'стѣй, Ѣлѣа, тѵ сѣдохом и плакахом поманѵв'ше Сио҃на, Ялѣвѧ“. И споминаючи єрѵсалимскѵю сторонѵ спѣквали плачѵчи. Я то са по простѵ выкладае: „Сидячи по низких берегах воды вавилонской спѣкваемо пѣсны красные, споминаючи Сионскїе городы. Що ж тепер, братїе, маемо чинити? Єдно мѵсимо плакати смѵтне повѣшав'ши по вер'бах нш҃ѣ непотребные лютнѣ, то єст ѡр'ганы“. И там повѣшав'ши на вер'бѣ над тою рѣкою Сидоною йгры свой и там почали припѣвати барзо жалосно и красно: „Ѳ Бж҃е нш҃ъ нѣсный, цо маемо чинити? як то мает быти слыхан голос пѣсней твойхъ оу҃ край поганъском?“ Бо Вавилонане погане были: Вавилон — город поганскїй, Халдейчикъ, Вавилон-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

чикъ, поганин — єдно то єст. Знов8 почнѣт спѣвати: „Мѣсто нш̃е спалили, мѳры до цедк8 розвалѧли, цр̃ковъ твою ст̃8ю споганили. Людей погѳблено, йнъшихъ оу̃ неволю повдано, мѳры до ф8нъдамент8 розбито. Росказѣтъ крол войномъ: Истоцлйте, йстоцлйте до w̃снованїѧ его!“ Знов8 мовѧт: „Где єст, Гд̃и, слово твое, которое то мовил єси: „Єсли тѧ забѣдѧ, Їер8салиме, нехай бым забыл правой р8ки своей!“ Клѧл сѧ єси, Гд̃и, ѩзыком своймъ й мовилес такъ: „Нехай ѩзык мой прис[х]нет гор8ѧ моем8, єсли тѧ, Їер8салиме, забѣдѧ, єсли тѧ на почат8 весѣла не з'гадаю“. Не забѣдь же нас, Бж̃е, й твоего ст̃ого мѣста! Шож нам теперъ начинила вавилонскаѧ злаѧ дѣв8ка, тота то безец'ницѧ а проклѧтаѧ невѣста! Але й ты, Вавилоне слав'ный, мѣсто хал'дейское, стережы й ты й вѣр8й добре, бо юж видиш й над твоею головою висит оу̃падок готовый. Щасливый то й моц'ный панъ єст, которїй то w̃даст тобѣ нш̃ѣ вины а w̃ каменъ розвиетъ твой злый а нещасливый сны!“

Шож сѧ тамъ по воли бж̃ой чинило? Они спѣвали, а скрыпки их на вер'бахъ повѣшаны сами под той их голос красно йграли, иж то сѧ тамъ оушит'ки погане чѣдовали. И тамъ сѧ выполнило пр̃рочество Дв̃дово. Я w̃ плач8 на рѣцѣ Вавилонъской, хто там над нею сидѣвъ й плакавъ, чытай книг8 цр̃ствен8 w̃см8ю, глав[8] шест8, й бѣдеш знати w̃ плѣненїю Їер8салима. Выпол'нило сѧ теж пр̃рочество їw 8падк8 Вавилоновомъ їw̃ его запѳстѣню, иж теперъ Вавилонъ пѳстъ єст й запавъ сѧ, а Ер8салим слав'но стойтъ й днесь.

И такъ Нав'ходоносоръ крол бар'зо кохав тых трох мл̃денцев, также й Данийла, й зав'ше их при своей великой лас'цѣ дер'жавъ, й поставил их стар'шиною над в'сею стороною вавилонскою. Я потом крол Нав'ходоносоръ оу̃чинил волвана єдиного коштов'ного, золотого, барзо великого, на ѯ. локотъ за-вышки, й поставил єго на єдином поли славном Дейрѣ, й там росказалъ йзобрати людей зо в'сего цр̃ства своего оушитких, йзобрал тамъ мѳзыки, йгры, пищалки розмайтые, трѳбы, сѳр'мы й в'сакїе мѳзыки, що єст на свѣтѣ за 8тѣхи, абы то перед тымъ бг̃омъ єго грано, трѳблено, сѳр'мано, спѣвано, й в' той час абы то оушитки люде оу̃пав'ши на землю поклонили сѧ томѳ то золотомѳ вол'ванови й абы єго ѩко Бг̃а величали й выхвалѧли. Шож сѧ там стало на росказѣ цр̃ском? Оу̃ той часъ тоты тры Шроки не хотѣли сѧ поклонити сѧ томѳ то золотомѳ волванови и зневажили єго, иж то не єст Бг̃ъ. „Бо мы, кролю ѩсный, вѣрыме Бг̃ѳ нб̃сномѳ, который сотворыл нб̃о й зем'лю й сей свѣтъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

и в'се що єстъ на немъ. То єст, кролю, Бг̃ъ, а твой золотый болванъ не єст Бг̃ъ и мы сѧ ємꙋ не хочемо кланѧти и не бꙋдемо".

Слышав'ши то крол Нав'ходоносоръ розсердил сѧ барзо на них и росказал их оу̃сѣхъ трох оу̃веречи оу̃ пѣчъ ѡ̃гненнꙋю живых, оу̃ великїй ѡ̃ген, роспаливъши лютo тотꙋ пѣчъ халъдейскꙋю, котораѧ тамъ была оу̃чиненна дла того: єсли бы сѧ хто не хотѣлъ оу̃пав'ши на колѣна поклонити сѧ томꙋ то золотомꙋ болванови, которого то поставил Нав'ходоносоръ крол, того оу̃зав'ши оу̃веречи оу̃ тꙋю пѣчъ ѡ̃гненнꙋю. И была бар'зо роспалена, до седми крот по сѣмъ разъ, и там были оукиненны тоты тры младенцы прекрасные, родимый братѧ єдиного ѡ̃ца и мт̃ре, вѣр'ный слꙋги нб̃снаго Бг̃а Савао̃да, во в'сей своей о̃дежы дорогой. И ѡ̃ни там спѣвали пѣснь Бг̃ꙋ нб̃сномꙋ, и там' з нб̃а зараз йзойшолъ к ним сты̃й Михаилъ оу̃ тотꙋ страшнꙋю пѣчъ ѡ̃гненнꙋю. И тотъ поломѣнь бывъ великїй и так высокїй на сорок и девѧт локот завышки єще над тою пѣчꙋ. И там пришов'ши а̃нглъ Гдн̃ь ѡ̃холодив их и стало оу̃ той печи шꙋмѣти, а̃ко дх̃ъ вѣт'рꙋ холодного, и там ѡ̃ни ходили оу̃ печи а̃ко в кꙋпели, и волосъ им з головы не погибъ, ни єдиномꙋ не ѡ̃палил сѧ. Шож сѧ там стало силою нб̃снаго Бг̃а? Выпав'ши с тоей печѣ ї ѡ̃бер'нꙋвши сѧ той ѡ̃ген оу̃вес попалив тых невѣр'ных, которые были ѡ̃коло тоей печѣ. И почал поломѣнь палити Халдейчиков, тых то поганых Вавилонѧн, и сам крол Нав'ходоносоръ ледво оу̃тѣкъ ѡ̃тол. И много тамъ поганов тогды оу̃вѣрило нб̃сномꙋ Бг̃ꙋ. И казал их крол вывести йс тоей печѣ, и єще их потом крол лѣп'ше дер'жавъ и шановал. И пришло до того, що и сам крол Нав'ходоносоръ оу̃вѣрывъ Бг̃ꙋ нб̃сномꙋ, бо так был Панъ Бг̃ъ скарал кролѧ Нав'ходоносора, иж то шѣсть лѣтъ волом ходилъ и травꙋ пасовалъ, а потом знов стал чл̃вкомъ. И тоты тры ѡ̃роки много лѣтъ жыли в покою, и в'шитки сѧ их бояли а̃к самого кролѧ Навходоносора.

Пишетъ бо сѧ ѡ̃ них и повѣдает ѡ нѣкоторыхъ старых книгъ, иж коли померъ крол Нав'ходоносоръ и йнъшїе панове великїе, которїе чтили и показали Данийла и тых трох ѡ̃роков, потом наставъ їнъшїй крол на ймѧ Ятътикъ, и был злый и невѣр'ный королъ и ненавидѣлъ Данийла и тых трох ѡ̃роковъ. И росказалъ их призвати перед себе и стал их силовати и навер'тати, абы то зоставили нб̃снаго Бг̃а ї абы сѧ поклонили бг̃омъ его поганым. Але ѡ̃ни стояли моц'но оу̃ своей вѣрѣ и не хотѣли чинити волѣ его, бг̃и его поганые ган'били и самого кролѧ оу̃ка-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

рѧли. И розсер'дивши сѧ крол Ятътикъ росказал их постинати. Бо зав'ше злый доброго ненавидит через допѹщенѧ дїавол'ское, бо то тым сам' Сотона воюетъ: ѩк самъ злый, так хочет, цобы то й в'шитки люде оу̑ его сѧ злости кохали й абы его шатанскѹю волю выполнѧли, а доброго абы ненавидѣли. Бо й теперъ тото ест на сем свѣтѣ свѣтном, иж то Сотона Сотонѹ любит й злый чл҃вкъ злого любитъ й его злые дѣла хвалитъ й его лестит', богатый оу̑богаго ненавидит, безаконникъ прав'дивого не любитъ, немилостївый милосер'наго не любит, злый незбожныкъ набожного ненавидит, гр҃ш'никъ праведнаго сѹдит, насмѣѩет, оу̑карает, звытѹет сѧ. Слова бж̑ого злый слѹхати не хочетъ, й того, который его на пѹт' добрый ведет, фѹкает, сер'дит' сѧ, ненавидит. Я в'се то его Сотона до того приводит, абы то не сам оу̑ пекл҃ѣ сидѣвъ. Такъ й перед тымъ бывало, иж то злый доброго не любивъ, й теперъ сѧ тоежъ чинитъ. Яле на о̑статок горе таковым бѹдетъ!

Щож сѧ стало над сѣтымъ Данийломъ й над тыми трема о̑троками, родными братами, коеводами? Казал некр'ный крол Ят'тикъ пер'ше голов҃ѹ оу̑тѧти Мисайлови. И коли оу̑тято, тамъ оу̑зял єѣ Ананїѧ на свой рѹки й цѣловалъ єѣ любезно. Я потомъ йс тоеюж головою й сѣтого Ананїю стято, а тот҃ѹ оу̑зял Азарїѧ на свой рѹки й цѣловал любезно со слезами. Я с тою головою й сѣтого Азарїю стято. Сѣтый же Данийлъ простер'ши фанътѹ Ананїев҃ѹ й положыл на ню голов҃ѹ Азарыйн҃ѹ, цѣловав'ши ей любезно, й говорыл слова розмайтые до Гд҃а Бг҃а нб̑снаго. Я потом й сѣтомѹ Данийлови мечем оу̑тято голов҃ѹ: розсер'див'ши сѧ на Данийла крол Ят'тикъ, цо бг҃а его подрѹцкав й попевъ его погѹбивъ, й за тое Данийла казавъ йстѧти.

Пишет же сѧ, иж оусѣхъ чотырох головы пришов'ши сѣтый Михайлъ, прилѣпив'ши их головы до тѹлѹба й взав'ши их о̑тол с тоей стороны поганъской йзнѣсъ йхъ на горѹ Гевалъскѹю оу̑ йхъ сторонѹ й поклал их под той камѣнь, слѹдъвѹ нѣкоторѹю. По лѣтех же чотырысотъ, коли Хс̑ воскресъ, тогды й сїй воскресли й встали й показали сѧ многим людем ѩв'но й бесѣдовали зо в'шиткими, которїе йхъ видѣли, й знов҃ѹ невидимо сѧ представили до сѣтого рю. [На марг. Ї тоты были о̑ колѣна Їѹдова й разом сѧ родили]. Совер'шает же сѧ соборъ их во великой цр̑кви сѣтой оу̑ Єр҃салимѣ Воскресенїѧ Хр̑а, то бо сѧ пишетъ: великаѧ цр̑ковъ. Постановили бо сѣтый о̑цѝ совершати памят их перед седми днїй Рождества Хр̑а. Тѣхъ мл̑твами Хс̑ Бс̑ нш̑ъ помилѹй насъ всегда ї нн̑ѣ й пр̑сно й во вѣки вѣкомъ. Яминь.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Оповіданє про смерть і воскресенє трьох отроків і пророка Данїйла взяте правдоподібно з тексту близького до того, який ми надрукували вище з Замойського рукопису. Апокріфічні подробиці про спів трьох отроків перед Навуходоносором і про гру їх скрипок на вербах є мабуть плодом фантазиї самого автора отсего рукопису так само, як єго виклад псальма „На рѣкахъ Вавилонскихъ".

3. Крехівська Палея, стор. 990—992.

(Провид[є]нїє пр҃рока Данила о Навходоносорѣ). Сей ѕво Данилъ бѣ҃ ѿ колена Їю҃дина, ѿ предержащих цр҃ьскꙋю҃ власть. но ещє млад сьї пленєнъ быс[ть] ѿ Їю҃дей в землю Халдейскꙋю҃. рожєнъ в Теторе вышней, бѣ҃ же цѣ҃ломꙋдренъ мꙋжь, ѕстроѣ҃ше Їю҃деа҃ и бѣ҃ скопленъ [sic! зам. скопленъ] и много сѧ плака ѻ люд[є]хъ и за градъ Їер҃ꙋ҃лмь, постомъ постѧше сѧ ѿ всѧкиа҃ пища желанньїа҃, семена земленаа҃ зобла҃ сꙋщее, и коць и скꙋдобрадъ лицемъ, но красенъ бл҃гдтию Вышнего. смили сѧ ѻ Навходоносоре молящю сѧ Балтасарꙋ сн҃ꙋ єго, и єгда быс[ть] звѣрь и скот, да не погыбнет. бѣ҃ бо преднѧа страны єго ѩко волови и съ главою и носѣ҃ ѩко лвови. ѩви же сѧ пр҃идбномꙋ ѻ таине сей, як[о] боꙋдет: за скотьскоє єго пѧ҃тасластиє и жестовьїа҃ ѩко волъ подъ ігомъ непрязненым боꙋдет, левь ж[є] за стремьство и за мч҃тельство и зверьство. ѡ҃бразы имꙋть сиа҃: силни въ ѕности, на старость же звериѣ҃ хитающе, потреблающе, мꙋчаще, поражающе, неч҃ствоꙋющє, възмездиѣ҃ ѿ праведнаго соꙋдью [sic!] приѣмлющє. разоуме же бж҃ственый Данилъ, ѩко волъ ѧдѧше сено и [не] бываше емꙋ чѧ҃ческа єстества пища. и сего рад[и] Навход[о]носоръ по йсчений пища въ ср҃дци бьїваєть, плача сѧ и мил сѧ дѣ҃а Гоу҃ Боу҃ всѧ дни и нощи, м҃. крат молѧ сѧ Бц҃ꙋ мыслию, и авиє забывающе, ѩко бѣ҃ чѧ҃къ. внатъ же сѧ емꙋ ѩзыкъ и нѣмъ быс[ть] и не гл҃ше. и паки разꙋмеваа҃ сѧ и плака сѧ и вѣ҃сте ѿчи ѣмꙋ ѩки мр҃тво мясо ѿ плача и болезни. и мнози ж[є] йсходящи из град[а] зрѧхꙋ єго, Данилъ же єдинъ не хотѧше єго видети, ѩко въ всѧ вр҃ѣмена йзменеиа҃ єго молѧше с[ѧ] зань и гл҃ше: „ѩко боꙋдетъ паки чѧ҃вкъ, тогда оꙋзрю и". и молѧше с[ѧ], [и] имѧхꙋ емꙋ вѣ҃рꙋ слышащии. Данилъ же ѕво з҃. лѣ҃т ѩко ж[є] временъ з҃. — реч[є] — створи молѧше с[ѧ] къ Вьїшнемꙋ. и быше з҃. мц҃ь и тайна семи временъ скончаше на немь. ѩко ѕстроєнъ бьївъ въ з҃. мц҃ь и шести лѣ҃т и пѧт мц҃ь припадаше Гс҃ви Навходоносоръ, йсповѣ҃дше неправды и неч҃ствиѣ҃ своѣ҃, и по ѡпѕщении

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

безаконіа его и дасть емꙋ Гⷭ̃ цр̃ство его[ѳ]. да ни хлѣба ни мяса ѣлъ ѥсть, ни вина пить, испокѣдаа ся Гⷭ̃ви, ꙗко ж[ѥ] Данилъ емꙋ заповѣдалъ, но сочивом моченомъ, миль ся дѣа ся Боꙋ̃ Вышнемꙋ. сего рида [sic! зам. ради] Навходоносоръ нареч[ѥ] има емꙋ Валтасаръ, ꙗко въсхот[ѥ] ѕстроит[и] наследника съ чад[ы] своими. пр̃ндбныи ж[ѥ] бж̃ии реч[ѥ]: „мл̃сть мнѣ боуди не ѡставити наслед[ї]ѥ ѡц̃а моего и прилепити ся наследїе неѡбрѣзанницѣх!“

И дрꙋгимь ж[ѥ] цр̃мь перьскимь многа знамениа сгвори, ихъ же не написа ст̃ыи Данил.

Основою сего оповіданя є те, що сказано в книзї пророка Даниїла про божевілле царя Небукаднессара, Дан. IV, 25—30.

И. Крехівська Палея, стор. 1002—1003.

[Пророк Даниїл і цар Кур Персянин]. Данилъ же ѕправи въ цр̃стве Дарїеве Кѕра Персанина. По Дарии же цр̃ствова Кѕръ Перьсанинъ лѣт лѳ̃. и ѕбивъ Дариа и всею землею ѡвлада. семꙋ же цр̃ꙋ Кѕрꙋ въпрошьшю Данила: „изъгли ми, премꙋдре, аще повеждю Крѕса цр̃а хыцника гордаго?“ Ѡвѣща Данилъ: „держаи [sic! зам. дерзаи], ꙗко поведиши Крѕса и имеши его пленника. ѡ тобе бо реч[ѥ] Иса пр̃рькъ: тако реч[ѥ] Гⷭ̃ бл̃гомꙋ Кѕрꙋ, его ж[ѥ] ꙗхъ за десницю послꙋшати ꙗзыкомъ: „предь ними крѣпость цр̃воу раздроу, той съзиждеть градъ мои и людь[и] моа пленныа възврат[и]ть“ — реч[ѥ] Гⷭ̃ Савао̃ѳъ“. Кѕръ же слышавъ и поклони ся на ногꙋ Данилове гл̃а: „аще тако ѥсть, ѥже гл̃ши, пришед ѡпоуцю Їл̃а ѡ земла моеа, да идет кождо въ своаси“.

В книзї прор. Даниїла нїчого не сказано про зносини сего пророка з царем Киром, тілько загально згадано, що прор. Даниїл жив ще за часів Кирових.

І. Крехівська Палея, стор. 957—963.

[Про Сусанну]. Бысть мѫжь в Вавилонѣ Ююдеанинъ пленънъ ѡ Иерꙋсалима, има емꙋ Иакимъ [и] помть женѣ, има ей Соусана. сиа же бе дщи Хелкеа ст̃ла ѡбретьшаго книгы законъ въ храме Гⷭ̃ни, егда Їѡсиа цр̃ь повел[ѥ] емꙋ истребити ст̃ыа ст̃мъ. сиа бысть брат Иеремеи, иже съ всеми плѣненъıми иде въ Ѥгꙋптъ и пресели ся въ техъ местехъ, лѣт... тꙋ живъ си

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

пр҃окѵ҆а̑ каменїемъ побьенъ бысъ[ть] ѿ нихъ. сиѝ оубо ѿ рода сѳ҃льска соущю ѿ племени левгитска съ племенемь Ю҆динымъ, да праведномъ двема племенемь съвъкѵпившима сѧ, ѿ нею Хс҃ъ по плоти ѧ҆вить сѧ ѝ раа̑ ѿ нея сѳ҃ль сѧ Бо҃ѹ ѡ҆бличить. ѝ Матѳе҃ѝ ѕбо хот[е] родъ Гн҃ь иж[е] по плоти чт҃ь ѝ беспорочен҃ъ до Ѡсифа догнати, пришедъ до Ѡсеа̑ не преже пать сн҃ъ емоу ѝ нареч[е] же Ѥхонию҆ родившаго сѧ въ Вавилоне ѿ Сѕсаны. ѿ праведнаго племени на праведно приходит, гл҃ать бо: „Ѝѳсеи̑ роди Ѥхонию҆ ѝ брат[їю] емѕ ѡ҆ пре[не]сений же в Вавилонъ“. како ѕбо сѧ ѡ҆бличи[и]ть сѧ? Ѳсеи̑ цр҃ьствова въ Ю҆дейстеи̑ земли лѣт лѧ̑. ѝ тѕ ѕмре; како ѕбо можаше тѕ ѕмрь ражати въ Вавилоне Ѥхонию҆? ѿ сего ѥсть лепо разоумети, ꙗко ѿ Ꙗкима ѝ Сѕсаны родивша сѧ, сего родословьстви Матѳе҃ѝ аки сн҃а сѕща Ѝѡсѳ҃ева. не бо йзгнанаго сѣмъ дх҃мъ Ѥхонию҆ можаше славит[и] Матѳе҃ѝ, ꙗко некоторыи̑ лѣстаце мнѧт; сиѝ ѕбо слепь веденъ бысъ[ть] в Вавилонь и тѕ с веригами вверженъ ѝ в темницахъ затвореньъ бесчаденъ ѕмре. Да не без оума оучить писаниѥ гл҃ѧ: „Ѝ бѣше моужь в Вавилоне и҆менемь Ѝакимъ ѝ поа̑ женѕ, сеи̑ же и҆мѧ еи̑ Сѕсана дщи Хелкиѳ҃ева, добра велми ѝ боа̑ци сѧ Бо҃“. роди сѧ оубо ѿ нея Ѥхоний, Ехоний роди Салафиѧ, ѝ Салафиѣлъ род[и] Зоровавеля, [иже] съ Ѥздрою҆ книгъчиѥ҆ю҆ ѝ Ѝсоус[о]мь Седековымъ взыд[е] на Ѥр҃лмь по повелению҆ рѕкапыа̑ перьскаго. ѝ тако пребыс[ть] чт҃ъ родъ о҆ц҃ь до рѫ҃ства Ѥс҃ѹ Хс҃ва.

Отсей вступ до оповіданя про Сусанну, виратувану пророком Даниїлом від смерти, не находить ся в книзї Даниїла і є очевидно пізнїйшою, християнською фантазиею на ґенеальоґічні теми.

К. Крехівська Палея, стор. 1000—1001.

[Смерть царя Валтасара]. Цр҃ю же Балтасарѕ дрѫхлѕ сѕщѕ ѿ сказаниѝ видениа̑ Данилом*), бывшю же вечерѕ повеле цр҃ь призвати вса̑ иж[е] носѫхѕ предъ лицемь его ѡ҆рѫжие, о҆болчены̑ въ брона̑, ѝ шлемы на главахъ их, стреци полат[и], в нея ж[е] цр҃ь спаше. Дареи̑ же Миданинъ сн҃ъ Ѝѕировъ единъ бг҃ ѿ стрегѫщих цр҃а. цр҃ви же бе-сна пребываю҆щю ѝ въ велице страсе сѕщю, въсхоте въставъ ноцю зрѣти, ꙗце не спат стрегѫщиѝ

*) Мова була перед тим про звісний бенкет Валтасарів і про те, як Даниїл витолкував слова написані на стїні огняною рукою, гляди Дан. V.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

єго вънѣни. видевь же цр҃ь Дарій Мидянинъ и҆ не позна єго, и҆ похващь копьє и҆ ѕдари и҆ в плеще [sic!], и҆ паде цр҃ь Валтасарь. Дарій же познавъ, ꙗко цр҃ь єсть, въсхит[и] цр҃ство. и҆ той ноши оу҆бьєнъ быс[ть] Валтасарь цр҃ь по пророченїю Данилов҃, понеж[е] ѡ҆скверни съсоу҆д[ы] сты҃ѧ в пр҃х.

Замісць сего оповіданя в книзї Даниїла сказано коротко, що Валтасар був убитий в ночи. Відки взяв складач Палеї отсе оповідане, не відаю.

Л. Крехівська Палея, стор. 1008.

[Як Зоровавель одержав дозвіл вивести Жидів із неволї]. Въсхожденїѥ сн҃мь Иі҃лвымъ и[с] Персид[ы] къ Ѡлним [мб. Ї҆ерлим] быс[ть] по повелению҃ Кѵров҃ первиѥ, послед[и] же Дариево, повелевшю ѡ҆кончати рѣкоѭ Їсу҆вою Иѡсед[е]ковичемь и҆ Зоровавелем и҆ Немесеѡм и҆ кажникомъ и҆ Жидовиномъ. вина же ѳ҃вна [зам. овла?] въсхожению҃. сечл ѧше Їѡдеом. Въѣне г҃-ѥ стрежахѫ, в них же бе Зоровавель. рекше заклад положисте [sic! зам. положиша] ѡ҆бѣтованию҃, да сѧ испросѧть ѡ҆долевшемѫ, єго ж[е] хощеть ѫ цр҃ѧ. єдиномѫ рѣкше: „ѡ҆долеѥ҆ть вино“. дрѫгомѫ же рекшемоу҆: „ѡ҆долеѥ҆т цр҃ь“. Зоровавелю ж[е] рекше: „ѡ҆долею҆ть женьї паче всеѧ҆ їстиннїѧ“. рекшю Зоровавелю „ѳ҃долею҆ть“, и҆ повел[е] ѥ҆мѫ [цр҃ь], єго ж[е] хощеть, да їспросѧт. и҆ ѧмоли и҆, да їспѧстить пленникы и҆ създаи҆ Їер҃лмь. и҆ быс[ть] тако.

Отсе оповідане, незвісне в Біблії, взяте певно з якогось рабінського коментария до книги Ездри.

М. Крехівська Палея, стор. 1137—1138.

(А҆ се ѡ҆ пр҃рцѣх҄ї ѡ҆ пр҃рочицах҄) а҃. А҆дам, в҃. Ѥ҆нох, г҃. Нои, д҃. А҆врам, е҃. Ї҆сакъ, ѕ҃. Їаковъ, з҃. Моисѣи, и҃. Ароиъ, ѳ҃. Їс҃ [sic!], і҃. А҆лдашд, ѯ҃. Додаад, ѱ҃. Їѣвъ, ѱі҃. Самоил, ѱ҃і. Нафанъ, ѱ҃і. Дв҃дъ, ѱ҃і. Гад, ѱ҃і. Дѣдим, ѱ҃і. А҆сад, ѱ҃і. Ѥ҆ма, к҃. Ѥ҆фамъ, ка҃. Соломон, кв҃. А҆хїа, кг҃. Самѣа, кд҃. члв҃къ вжїи, кє҃. Ѡ҆лїи, кѕ҃. Симонъ, кз҃. Ядидон, ки҃. А҆заріа, кѳ҃. Ѧнаніа, л҃. Ѡнѳ, ла҃. Михѣи, лв҃. Ѡлїа, лг҃. Ѡзїа, лд҃. Ѥ҆лїадъ, лє҃. Ѡнєѳссїи, лѕ҃. Ѥ҆лисеи, лз҃. Їѡндавъ, ли҃. Захарїа, лѳ҃. дрѫгыи Захарїа, м҃. Ѡсїа, ма҃. Ийѡиль, мв҃. А҆мосъ, мг҃. А҆вдїа, мд҃. Їѡна, мє҃. Ѡсаіа, мѕ҃.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Михѣа, мз. Наоум, ми. Амвакѵм, мѳ. Авиоуд. н. Вдад, на. Еремѣа, нв. Варѳх. нг. Софонїи, нд. Исѵрїа, не. Єзекїа, нѕ. Данил, нз. Єздра, нѳ. Аггѣа, нѳ. Захарїа, ѯ. Малахїа, ѯа. Захарїа wцъ Їѡановъ, ѯв. Семеѡн бгопрїимець, ѯг. Їѡан кртль, ѯд. Єносъ, ѯе. Меѳсала, ѯѕ. Ламех, ѯз. Баламъ, ѯи. Самоил, ѯѳ. Авимелех, ѳ. Амосъ, оа. Садокъ, ов. старець иж[е] в Вефилѣ, ог. Агавъ иж[е] в дѣанїихъ.

А се ѡ прчицах. а. Сарра, в. Ревекка, г. Девора, д. Адда, е. Анна, ѕ. Иѵдиѳ, з. Марїамь, и. Єлисавеѳь, ѳ. Анна дщи Фанѵилева, і. Марїа Бца.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ДОДАТКИ.

Половина отсего тому була вже видрукувана, коли я одержав від д. В. Гнатюка угроруський рукопис попа Стефана Теслевцьового. Вважаючи потрібним передрукувати з того рукопису все, що відповідають метї отсеї збірки, я подаю тут в доповненю ті тексти з сего рукопису, що відносять ся до початкових роздїлів збірки. Крім того подаю і з иньших рукописів дещо такого, на що я не звернув був уваги укладаючи систематичний порядок текстів у роздїли.

До роздїлу II.

Б. Рукопис о. Яремецького-Білахевича, стор. 214.

В неделю сотворилъ Бг҃ъ нб҃о и̑ землю, дн҃ь и ночь҃ и всю вселенную. В понеделокъ сотвори сл҃нце, мц҃ь и звѣздь [sic!] и вся небеснаа̑. Во второкъ насади рай, в средѕ оу҃стави воду в мори, в четвертокъ сотвори скоти, гади и птици и̑ вся звѣрїе. В пѧтокъ сотвори Ѧ҃дама ѿ чистїа̑ глини, в сѵ҃ботѕ дш҃ѕ далъ ем҃ѕ.

Вопрос: На колико частїй раздѣливъ Бг҃ъ часть Ѧ҃дамову?

Ѿвѣтъ: а̑-и҃ часть далъ Ѧ҃враамѕ бг҃олюбство; втораа̑ часть дал силѕ Самсонѕ; третаа̑ часть дал богатства Їѡвѕ; четвертаа̑ часть далъ красотѕ Їѡсифѕ; пѧтаа̑ часть далъ кротость Дв҃дѕ; шестаа̑ часть далъ мѕдрость Соломонѕ; седмаа̑ часть далъ Ѧвесаломѕ власи златїе, сн҃у Дв҃дов҃ѕ.

Вопрос: Колико любилъ Бг҃ъ Ѧ҃дама?

Ѿвѣтъ: Колико любилъ ѿц҃ъ сн҃а своего.

Вопрос: Кто сидитъ више Гд҃а на пр҃столѣ?

Ѿвѣтъ: Ядамъ, ѣгда далъ ем҃ѕ Бг҃ъ [в рукоп. хибно: Бг҃у] дш҃ѕ.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Вопрос: Ѿкѣдꙋ зачала сѧ лꙗжа, зависть, клевета, злость, хѵла, ненависть, татьба, силованіе?

Ѿвѣтъ: Єгда застрѣливъ Ламехъ Каина, тогда рече Гдь: „Злїй злѣ да погибнетъ“. И постави Гдь Каина со лѵною, да ѕритъ все злое на земли и колико зла ѿ него зача сѧ, и да ѕритъ блгаѧ, єлика лишихъ сѧ.

[Вопрос: Ламех бѣше] слѣпъ, и како застрѣлилъ Каина?

[Ѿвѣтъ]: И водѧше его юноша, и егда оꙋзрѣ Каина ꙗко звѣра в тростїю, и направлѧше емѵ лѵкъ.

Текстів анальоґічних до сего маленького „вопросоодвіта“ не знаходимо в дотеперішніх збірках апокріфічних оповідань. Цїкава тут згадка про те, що Бог поставив Каіна на місяці — віруване, як звісно, дуже розширене серед українсько-руського народа. Чи отсей текст можна вважати доказом книжного, чужого походженя сего вірованя, чи може в отсьому тексті треба бачити відгук готового вже людового вірованя — не беру ся рішати.

До розділу III.

Д. Рукопис о. Ст. Теслевцьового к. 60—64.

[Бунт ангелів і сьв. Михайл]. [Початку бракує]... зав'ждꙑ слѵжꙑли и Бга Твор'ца своего хвалили. И ѕкрасил его был Бгъ великою красотою и поставил был его оꙋ семъ нбѣ видимом, которое то мы видимо, и там то емѵ Бгъ дал был житїе из его агглами слѵгами бжїими, абы то там пановал оꙋ том нбѣ і абы то хвалил Твор'ца своего [и] всего свѣта.

Жывѵчи тамъ ѿный Ден'ница, аггл прескѣтлый, свѣтячи сѧ оꙋ великой славѣ и повлзѣ, которою то его Бгъ был оꙋкрасилъ, оꙋвидѣв'ши ѿный аггл такѵю свою красотѵ и свою зацност и жност и свою славѵ, повагѵ и горꙗдост, моцъ и свое старшинство, своихъ слѵгъ красных, свою моцъ и потѵгѵ, там' сѧ еще поднесло ср̃дце его оꙋ бол'шѵю пыхѵ и гордост. Сидячи на своем столци ꙗко монар'ха рекъ до слѵгъ своихъ: „Послѵхайте вы мене, що вам реку“. Рекли ко немѵ аггли: „Пане нше, мы естес'мо зак'ше готовый твой росказ чинити, що ты нам повелиш“. Рек им Денница: „Видите мою жност, славѵ и красотѵ? Претож еще хочѵ бꙑти оꙋ болшой славѣ. Возмѣте столецъ мой и снесѣте его вышше ѕкѣздъ нбсных право на пол'ночъ и поставѣте его зо мною на повѣтр'ных, и сядѵ на ѿблаках нбсных ко сѣверѵ и бздѵ подобен нбсномѵ и бздѵ ꙗко Бгъ“.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

И скоро тое Люцыпер помысливъ оу своем пышном сѣрдцѣ, зараз сѧ стал ѿ Бѣга з высокости голосъ: „О злый и лѣкавый слѹго ѥшъ, горѣдый, пышѣный и невѣдячный ласки моей! Се так ты слѹжыш правѣдике? На цо сѧ важыш, чого не можеш достѣпити? Ци не досит ти было ѿ мене тоей славы и поваги, красоты и роскоши? Але теперъ за свою гордост и пыхѣ и тое оутратилесь. Был єсѣ пресвѣтлым и прекрасным Денѣницею, а теперъ стал єсь темным, страшным дѣмономъ, то єст шатаном пеколнымъ, проклѧтым бѣсом и шпетным, темѣнымъ дїаволомъ. И слѹги твой, которые были аѓглы свѣтлый, теперъ нехай станѹтъ шатанами крылатыми, хованцами и дїаволами, чорѣтами проклѧтыми! И ты самъ бѹдь чорен як головня, страшен и поганъ!“ И тое рекши Панъ Бѣъ ѥвсный затрас ѥбомъ и ѹдарыв громом великимъ. И такъ полетѣквъ Люцыферъ ѥзѣ ѥба зо всѣкмъ полѣкомъ своѥмъ во прейсподнюю. И тоты дїаволы летѣли так гѹсто як дождъ мѡ. днїй и мѡ. ночїй, бо той был полкъ болшїй над оушитки полки.

И тое нам потреба знати, мой наймилшїй хрѡстїане, иж то не вѣшитки тоты проклѧтый аѓглы оупали оу прейсподнюю сторонѹ, але сѧ ѿ том ваша мѡлст прислѹхайте, где которые сѧ зостали. Єдины передный полетѣли из своѥмѣ пышным паномъ скроз землю до прейсподней оу пекѣло и там бѹдѹт сѣдѣти на вѣки, ако то выгнанѣцѣ и простѹпцѣ бжїй, бо ѿни юж оутратили ласкѹ бжѹю на вѣки вѣчѣный. Бо пыха наробыла им лиха, и тоты сѹтъ лютѣйшие дїаволы, которые то под землею, абы то люде не видѣли их лица. Дрѹгїе зас, середный, упали на земѣлю. Тоты сѧ часом явлѧютъ авѣно людемъ и розмайто и пакости людем чинѧт и приводѧт людїй до розмайтых грѣхов и покѹсъ, инъших приводѧт и скѹшают на грѣхъ, инъшїе людми ѿбладают и в них сѧ оуселѧют и гонѧт их и рощибаючи морѣдѹют; оуходѧт ї ѕ звѣры и в потата и во ѱи и въ свинѣ и во скоты и пакости чинѧт.

Потреба намъ и тое знати, где ако той дхъ злый на ѧком мѣсци на земли упавъ, и коли сѧ трафитъ ѧкомѹ чловѣкѹ на том мѣсцѹ оусѹнѹти, тамъ на него злый дхъ найдетѣ. Алѣбо коли тамъ на том мѣсци оучинит домъ алѣбо гѹмно або кошары або ѿгород, або садъ, або ѧкое подворѧ, то юж там не бѹдет щастѧ и добра томѹ чловѣкови. Навет хочай бы на том мѣстѣцѹ и цркновъ стала або монастыръ або городъ, то ѿни пакости чинѧт, бо то их мѣсце на вѣки.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Я йнъшїй позастрѫвали на повѣтрѣ на ѿволокахъ, оу хмарахъ сѧ носѧт, позастромлїовали сѧ которые ногама, которые крыломa, которые рѣками, которые боком, которые стрѣм'голов. Бо тые повѣкшали сѧ сами безъ бжїй росказъ до страшного сѣда бжого. Й тоты дїаволы пакости чинѧт людем вѣрею, тѣчею поганою, градом, вихром, й тые сѧ называют люнатыки. И то ест люнатык, котрый мѣсячник, котрый ходит мѣць женою а дрѣгїй мѣць мѣщиною. Я х'то сѧ под тотѣ планытѣ оурродит, єсли хлопецъ й коли выростет, то вѣдет той чловѣкъ люнатык, а коли вѣдет дѣв'ка, то люнатыч'ка. То в' таком дїаволъ смртелный жыти вѣдет й мор'довати і до єго смрти йзлѣчити сѧ не может. Й то ест лютый шатаны, люнатыци, й тоты сѧ й теперъ дїаволы оурывают йс повѣтрѧ нѣснаго, а оур'вав'ши сѧ летит через ѿволок або ѿгнемъ або йскрами або звѣздою, й тоты то падают дїаволы на зем'лю.

Єще нам потреба й тое знати ѿ тых то злых дхах, которые сѧ оурывают звѣзды й летѧт на землю звѣздою. Тепер' сѧ прислухай пилно й веры собѣ каждый на розмъ. Свтъ меже нами такїе люде: коли оувидит, що звѣзда з нба на землю летит, ї ѿни говорѧт, иж то сѧ звѣз'да оур'вала. Але то ест байка простац'кая, бо то знай добре, чловче мѣзер'ный: кол' бы єдна звѣзда йз нба на землю оупала, то бы овесь свѣтъ сей видимый загѣбила. Але то звѣзда не может ѿ своего теченїѧ перестѣпити, где Бгъ єѣ поставил до страшнаго сѣда бжого*). Але то знай каждый й навчи сѧ днсь с того казана ѿ стой высокоумной бгословїй: а то сѧ тоты дїаволы їр'вят ї р'вати сѧ вѣдят до страшного сѣдѣ бжого, й показует' сѧ звѣздою, может бо сѧ дїавол претворыти як сам йс'хочет**). Єсли схочет, то сѧ оучинит звѣздою, оучинит сѧ ѿгнем й п'тахом й звѣром або скотиною або чловком й дитиною, навет ї аггломъ, як то ѿ том познаваемо з розных писмъ й на розныхъ мѣсцах. Бо ї дїаволы не мают на собѣ тѣла анѣ костей анѣ к'рве, але тылко дхъ, й называют сѧ дхове злый, агглове лѣкавый, звѣз'ды перелестный, мрач'ный. Але нас, братїе, писмо стое оучит: коли ты, чловче вѣр'ный, оувидиш звѣздѣ, летячю ал'бо йскры по воздѣхѣ, а ты сѧ оу той час ставши перекрести й плюй на марѣ, бо то ест змий, й тогды он пропадет й цезнет***). Й где той

*) На краю приписано: Зерцало w звѣздах.

**) На краю приписано: Патерык печерскій.

***) На краю приписано: Ѱалом р.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

лѣтавецъ оупадет, то там мѣсце злое, плюгавое и нецасливое чавкомъ и скотом. И так то, братіе, Бгъ искарав аггла пыш'ного, як w том написав цръ Давдъ: „Сего изгонах гордым wком и несытымъ срдцемъ". Гор'дое wко естъ слнце, а несытое срдце земла.*)

И скроз землю летѣлъ Сотонайлъ до прейсподней, за свою гор'дост и пыхъ стал дїаволом и слѣги его. Прошъ вас, братіе, претож стерезѣме са [sic!] и мы той то проклатой пыхи и гордости, абы то и насъ не завела до пекелной стороны. Бо там сторона злая, темная, мрачная, смѣтная, страшная, гор'кая, плач'ливая и всякой мѣки пол'ная ест**). Я в' той сторонѣ панѣетъ злый цръ Сотона, а слѣги его и врадники немилостївый дїаволы, лютый драпѣж'ници, а люде тамъ жывѣт поганый и грѣшный. Нѣт' там свѣта, нѣт' там покоа, нѣт там радости . . . . . ***) „теперъ сѣди оу темномъ пеклѣ под зем'лею во прейсподной сторонѣ. Коли не хотѣлес воеводою быти в ньбѣ над ан'гелами стыми, бѣд'же теперъ црем оу пек'лѣ над дїаволами и над грѣшниками прок'лятыми!" †) Бо так пише во стомъ Єуглїи в' зачалѣ рѕ. Мадем стого мовитъ Хс: „Wидѣте w мене проклатый во wген вѣч'ный зготованный дїаволъ и слѣгам его!" Як же то не проклаты вѣдѣтъ грѣшный и пойдѣт до пекла на мѣки вѣч'ный со дїаволы! Знов стый еуглїстъ Мадей пише в' зачалѣ нѧ. w Сотонѣ: „Видѣхъ Сотонѣ яко молнію спадша со ньбсе ал'бо яко искры з головнѣ". Такъ и грѣшный полетѧт до пек'ла ††).

Стрѣтивши Панъ Бгъ Сотонайла з ньба, сопротив'ника своего злого, и оучинил его дїаволом стар'шим пекелным, а на Люцыферовом мѣсцѣ оучинил стар'шиною и воеводою ньбсным стго великаго ар'хистратига Михайла и поставил его стар'шимъ по совѣ над оушит'кими аггламы, силами ньбсными. И подал емѣ Бгъ пан'ство и стражницътво над сым видимым миром, и абы то са его свѣтлости и моци бояли оушит'ки дїаволы, дхи нечистый и проклатый. Оузав'ши теды Михайлъ стый w Бга стар'шинство и моцъ, изобрав'ши оушитких ан'гелов и рек до них: „Вонмемъ! Прославѣмъ Бга, то ест, заспѣваймо и похва-

*) На краю приписано: Інракооучені, бесѣда м.

**) На краю приписано: Гернѣлій w прейсподной сторонѣ.

***) Тут бракує одної картки рукопису.

†) На боцї приписано: Єфрем Сырыйскій роздѣл зї.

††) На боцї приписано: Театр.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

лѣмъ пана в'сего свѣта!" „Вонмемъ" сѧ слово толкѹетъ тое „похвалѣмъ Бг̃а". а коли рек „Вонмемъ, сто̃м сты̃х", то сѧ выкладает: „похвалѣмъ сто̃м сты̃м". Бо то ест' єдин сто̃ъ, єдин пан Іс̃ Хс̃ оу̃ славѣ Бг̃а Савао̃да, Wц̃а своего. Я коли мовит: „Вонми глас або голос8 мл̃твы моеѧ", то сѧ по прост8 выкладает: „Похвали голос, Пане, мл̃твы моеѧ, коли та вздѹ в'зывати ал'бо сѧ молти". Я цо мовит: „вонми нбо, вн8ши земли глы̃ оу̃сть моих̃ъ" . . . .*).

Й так сты̃й Михаилъ принав'ши стар'шинство W Пана Сотворителѧ своего, не мовил до ангелов слов пышных, як той Люцыфер, але зараз рек: „Вонмемъ!" то ест похвалѣмъ Пана всѣх'! Зараз сѧ на х'валѹ бж̃ію w̃бер'нѹвъ й до покоры й до страхѹ бж̃ого, як то й теперъ хвалят Бг̃а нбснаго непрестанно, спѣвают пѣсн' днь й ноцъ тыми словы: „Сты̃, сты̃, сты̃ Гдь (Гдь сѧ по прост8 выкладает: пан) Савао̃д, йсполнивый нбо й землю славы своеѧ!" Савао̃д сѧ выкладает: пан и голова над войсками й над оу̃сѣмъ свѣтом видимым й невидимым. Й так ан'гелове сты̃й хвалят зав'ше пна всѣмъ, голов8, панл й твор'ца своего й в'сего свѣта й бздѹт его хвалити во вѣки вѣком.

Пре[то]ж й мы, братїе, похвалѣмъ днсь нбсного Бг̃а Твор'ца й пана своего, который то нас сотворыв й панѹет над нами. Похвалѣмъ й сто̃го ар'хистратига Хв̃а Михаила, воєводѹ сил нбсных й нашего по Бозѣ застѹпника й во в'сѣх скор'бехъ бор'зого помощника й W всяких вѣдъ w̃боронѣцѹ, Михаила сто̃го, бо того сѧ оушитки дїаволы боят. Коли wн блиснетъ мечомъ своим̃ъ w̃гнистым̃ъ, а дїаволы летат' W страхѹ его як полова ал'бо як лист W дерева W бйного, великого вѣтр8. Ѡ сты̃й ар'хистратиже Хв̃ъ Михаиле ар'хангеле, бздь намъ ходотаемъ до милост[и]вого Бг̃а й причинѣцею, абы то й насъ грѣшных принав до цр̃ства нбснаго, тамо йз нимъ жыти й его вѣч'не хвалити въ Тройци єдинаго Бг̃а й Wц̃а предвѣч'наго й славимаго Ѡц̃а й Сына й сто̃го Дх̃а, всег'да й нн̃ѣ й присно й во вѣки вѣкомъ. Ямин̃ь.

Основою сего оповіданя без сумнїву є той палейний текст, який надруковано у нас на стор. 11—13, що був основою й того пізнїйшого тексту, який надруковано далї на стор. 14. Вказівки на жерела приписані з боку отсего тексту і подані нами в примітках, переважно фантастичні або приведені так, що очевидно автор от-

*) Тут автор урвав дальший виклад не закінчивши речення.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

сего оповіданя не мав покликаних книг у руках. Вельми цїкавий причинок до демонольогії, вставлений автором у оповіданє, помимо пришпилених до него нїби цитатів, переважно взятий із уст місцевого руського народу, хоча вірованє в те, що падучі звізди — демони, належить до дуже давнїх вірувань розширених серед рїжних народів, гл. нпр. Dr. H. Wlislocki, Märchen und Sagen der Bukowinaer und Siebenbürger Armenier. Hamburg 1891, стор. 51—52; Richard Andree, Ethnographische Parallelen und Vergleiche, Stuttgart 1878, стор. 112.

До розділу X.

Д. Рукопис попа Ст. Теслевцьового, к. 202—205.

(Слово ѡ сѣтой Троицы, ꙗкъ сѧ Авраамъ Бг҃ъ показавъ на пѫти оу дѣба Мавр҃ыйского). Мой наймил҃шїй православ҃ный хр҃стїане, то єсте чѣли ѡ сѣтом Дх҃ѣ; єще прошѫ кѫпх мл҃стей, послѣхайте мл҃сть вша ѡ сѣтой Троицы, ꙗк пышет оу Боблей оу Бытейскихъ книгах, тыми словы мовячи: Быв оу старом вѣкѣ єдинъ чл҃вкъ вкр҃ный и прав҃дивый оу Бга, на имѧ Авр҃аамъ, патрїар҃ха старозаконный, сн҃ъ Терехов. Тотъ Авр҃аам велми любивъ перехожыхъ людей чѫжостороннух из женою своєю Сарою, бо ꙗкое были бг҃обоязный и добрый. Бо той Авраам и жена его Сар҃ра тѣкїй собѣ ѡбычай мали, же то нѣг҃да без гостѧ без чѫгого [sic!] чл҃вка не ѣли в домѫ своем. Що тыж дѫшевный непрїятѣль дїавол зненавыдѣл такого доброго дѣла Авр҃аамова, оучинилємѫ пакость: всады позалѣгавъ дороги и позапинал пѫти людем, такъ ѡвер҃нѫлъ людей ѡ Авр҃аама, же нѣхто не пошолъ до Авр҃аамового домѫ. И ждавъ Авр҃аамъ пат днїй и не ѣв҃ и не пив нѣчого ждѫчи гостѧ до своего домѫ. И не йшовъ нѣх҃то. Порозсылавъ Авр҃аам по пѫтех слѫгъ своихъ, абы то кого оу҃видѣв҃ши звали оу дом єго. Яно єще и так не было нѣкого. Потом оузав҃ши сѧ сам пошол не имѫчи вѣры слѫгам своимъ. Пошол на распѫтїѧ и смотрыв пил҃но, ѡколѧ хто мавъ йти, абы єго оу҃вести оу дом свой ї ѫгостити. Оу҃видѣв҃ши Бг҃ъ такое тер҃пенїе Авраамово и вѣрѫ єго добрѫю, шкыл сѧ ємѫ оу трох ѡ҃собахъ з Михаѣломъ архан҃гелом и з Гав҃рыйломъ: оу҃чинивши сѧ пѫтниками йшли дорогою по при Авр҃аама. Оу҃видѣв҃ши йхъ Авр҃аам из далека зрадовал сѧ им вел҃ми и рек: „Слава тобѣ, Бже, иж то вижѫ людїй на пѫти! Нехай їм юж бѫдѫ з ними ѣсти хл҃ѣба оу домѫ моем!“ И стрѣтив҃ши

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ихъ поклонилъ сѧ имъ и рекъ: „Прошꙋ васъ, братїе, до моего домꙋ ходѣте, ꙋдемо хлѣба ѣсти“. Они жъ пробꙋючи*) его рекли к' немꙋ: „Пилнꙋ дорогꙋ маемо, не пойдемо до тебе“. Як'раам же станет имъ молити сѧ с плачем: „Прошꙋ васъ, ꙗкъ Бгꙋ вѣрыте, ходѣте Бга ради до моего домꙋ хлѣба ѣсти, бо юж ми мое ср҃дце з голодꙋ зомлѣло, бо юж то пѧтый дн҃ь ес[ть], ꙗк хлѣба не ѣмъ без гостѧ“.

Розмиловав'ши сѧ Панъ Бгъ над Як'раамомъ, пошол до его домꙋ. И коли их оувидѣла Сар'ра, зараз приставила водꙋ до ѡгня и зогрѣв'ши оумывала имъ ноги их. І ѡмыв'ши имъ ноги Сар'ра поч'нет говорыти: „О великое ми то диво! Колко гостей бывало оу̃ нашом домꙋ и колкимъ емъ ноги оу̃мывала, и не видѣлам такиx ногъ, ꙗк оу сыx гостей ноги: ꙗ йхъ хочꙋ оу̃мывати, а ѡ̃ни все з рꙋк' мойхъ оу̃тѣчꙋтъ!“ И зараз Як'раамъ казал привести телца кормленого и казал его зарѣзати і ꙋчинилъ ѡ̃бѣдъ. И коли ѡ̃бѣдали, рекли гостѣ Як'раамꙋ: „Як'рааме, где сꙋть чада вш̃ѣ?“ І рек Як'раамъ: „Нѣтъ оу̃ нас дѣтей“. И рек' Гдь до Сар'ры: „О сего дн҃е зачнеш во ꙋтробѣ твоей и народишъ сн҃а“. Слышав'ши то Сар'ра засмѣала сѧ и рекла: „Як то мает быти? Я естем старꙋ, так'же и панъ мой старъ!“

Слꙋхай же далѣй, що сѧ тамъ стало! Коли юж' хотѣли оу̃стати ѡ̃ стола, тамъ прышла корова, м̃ти того телѧте, которое то ѣли, стала рычати. Тамъ Гдь оу̃ той час пережегнавъ кости того телѧте, и зараз ѡ̃жыло тое телѧтко и почало коровꙋ ссати. Видѣв'ши то Як'раамъ чꙋдовал сѧ томꙋ велми і ꙋклонил сѧ и поклонил сѧ Гв҃и и рек: „О Гдве мой, повѣж'те ми, хто вы есте и далек[о] йдете?“ Рек Гдь: „Не потаю ѡ̃ тебе, возлюбленнаго моего. Йдеме до Содомꙋ и Гоморꙋ, за йх тѧжкїе грѣхи хочꙋ их погꙋбити, ꙗко ест[ем] Бгъ, творецъ нба и зем'лѣ“. И там Авраам оупавъ на землю лицем своймъ и рекъ: „О Гн҃и, пне нбсный, а коли бꙋдет сто пр҃вдныx, ци не погꙋбиш оувес город?“ Рек Гдь: „Не погꙋблю“. „А коли бꙋдет пѧтдесѧтъ пр҃ведныx?“ Рек Гдь: „Не погꙋблю“. „А коли, Гди, бꙋдет л̃.?“ Рек Гдь: „Не погꙋблю“. „А коли бꙋдет, Гн҃и, к̃.?“ Рек Гдь: „Не погꙋблю“. „А коли, Гн҃и, бꙋдет десѧт?“ Рек Гдь: „Не погꙋблю“. Потом Бгъ блиснꙋвъ ѡ̃гнем и невидими стали. И бл҃годарив Як'раам Бга, иж то сѧ сподобив Троицꙋ ст҃ꙋю видѣти лицемъ ко лицю и бесѣдовати со Хм̃ъ сн҃омъ Бж҃имъ, і вставъ оу̃ домꙋ своем бл҃годарѧще Троицꙋ ст҃ꙋю.

*) З мадярського próbál — пробувати.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Я сѧ̃ма Троица оувойшла оу̃ Содом и̂ Гоморъ ї вѕойшли во дом Лотовъ, бо там тол'ко было чл҃вка пр҃ведного оу̃ Содомѕ и̂ Гоморѣ, єдно дом Лотовъ. Я той Лотъ был братаничъ Яв'раамовъ и̂ там жыл. Оувидѣв'ши то Содомлане гостей такиχ красныχ младен'цовъ оу̃ домѕ Лотовом, зобрало сѧ иχ много и̂ нарѣкали на Лота, абы то им выдал тыχ гостей на збытокъ телесный. Лот' же не хотѣлъ иχ выдати, але ѿни моц'но напирали на дом Лотовъ. И̂ давал им дѣв'ки свои̯ за тоты красный гостѣ, але Содомлане не хотѣли, и̂ хотѣли розбити дом Лотовъ. Гд҃ь же рек Лотови: „Пѕсти иχ, нехай йдѕтъ!“ И̂ коли прыстѕпили ко дверем, зараз Гд҃ь пѕстивъ на ниχ ѿген и̂ попаливъ иχ всѣχъ. Я Лотѕ рекъ Бг҃ъ: „Беры сѧ ты з домѕ твоего со женою твоею и з дѣв'ками твоими ї ѕтѣкай з мѣста сего Содомѕ оу̃ горѕ Сигоръ!“

И̂ выбрав'ши сѧ Лотъ пошол. Я Бг҃ъ Лотови такъ былъ заказал, абы сѧ не ѿбзыравъ назад лицем своимъ анѣ сам анѣ жона єго анѣ дѣв'ки єго, хочай бы сѧ цо чинило. И̂ скоро Лотъ выйшолъ з мѣста на горѕ Сигоръ, зараз почала земла кипѣти ѿгнем сѣрчаным из смолою, а з' нба оударыв гром страш'ный и̂ дождъ ѿгнен'ный, град падавъ камян'ный з огнем, и так Михаи̯лъ сѧ̃тый погрѕзилъ ѿбѣ тоты мѣста безаконный и̂ потѕпилъ иχъ ѿ чл҃вка даже и̂ до скота. Жона ж Лотова переставпила заповѣдь бж҃ію, не стерпѣла, ѿбер'нѕла сѧ, хотѣла видѣти ѿчество свое, и̂ там зараз стала каменем солоным, где теж и̂ до теперъ стоитъ и̂ бѕдет стоати до сѕдѕ бж҃ого.

Щож Лотъ оучинил? Бо Лотъ розмѣвъ, иж то Панъ Бг҃ъ юж оушитокъ свѣтъ затративъ и̂ вшитки люде. Оупив'ши сѧ виномъ оучинив блѕдъ из своими дѣв'ками, абы то, мовит, наслѣдъ люц'кое на свѣтѣ было. И зостав' [самъ] совѣ ї ѳц҃ъ и̂ зат' и̂ свекоръ. Я потом коли оувидѣл', [иж] оу̃шитки люде цѣловы и̂ свѣтъ, тол'ко тоты двѣ мѣста [Бг҃ъ] затратив Содомѕ и̂ Гоморѕ за иχъ поганое безаконство, а потом Лотъ стал сѧ того грѣха споведати, плакати гор'ко, же то не вѕойшол Содомского грѣха спросного. Ї оузав'ши сѧ Лотъ пошол до Яв'раама стрыя своего и̂ повѣлъ ємѕ свое злое дѣло, ї ѳтол то сѧ постановила споведь и̂ покѕта за грѣхи.

Выслѕхав'ши то патрыарха Яв'раамъ рек Лотови: „Ѡ горе тобѣ, мой милый братаничѕ! Злое дѣло оучинилес и̂ сталес сѧ и̂ ты Содомлянином҃ъ“. И дал ємѕ покѕтѕ: казал ємѕ оу̃ єдиной рѣки ѿген самогорячїй чыстителный. Той то ѿген значивъ тогды Дх҃а сѧ̃го; бо коли сѧ чл҃вкъ грѣш'ный тяжко Бг҃ѕ грѣ-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

шит, а потом сѧ того грѣха каетъ, сповѣдꙋ сѵ̑тꙋю оучинитꙋ и покꙋтꙋ ѩкꙋю за тоты грѣхи выдерꙋжыт, то сѧ его дш̑а ѡ̑бновит и тѣло, ї ꙋ его тѣло и в' ср̑дцю ѡ̑ген сѧ запалит самогорѧщїй, то ѥст Дх̑ъ сѵ̑тый, и сама сѧ в нем сѵ̑тая Тройца вселитъ: Ѻц̑ъ и Сн̑ъ и Дх̑ъ сѵ̑тый. И той ѡ̑ген значит Дх̑а сѵ̑таго. Але тѧжко было комꙋ того ѡ̑гнѧ достати, бо его зав'ше стерегли звѣрата лютый, и непрестꙋп'но тамъ было нѣкомꙋ: звѣры то были и значили чотырох єѵ̑глистовъ, который то зав'ше сѧ знайдꙋютъ в днѣ и в' ночи ѡ̑коло пр̑стола [бж̑ого]. Я где тотъ ѡ̑ген горыт негаслючїй и самопалаю[чїй] при рѣцѣ, то естъ при источ'ницѣ Бг̑а Савао̑да, ѡ̑ген ѥст проложаючїй, а не ѡ̑палаючїй, Параклитъ, Дх̑ъ сѵ̑тый. Я Параклитом сѧ Дх̑ъ сѵ̑тый называет, бо ѡн коли на кого йсходит, тогды парою тонꙗкою и бар'зо свп'телною и в'се невидимо сходит и тѣменем скроз мозок проходит и до ср̑дца пришов'ши запалмет веселостю и в'се тѣло; Дх̑ъ Параклит дш̑ꙋ, ср̑дце и в'се тѣло ѡ̑чищает, оувеселмет ї ѡ̑цѣлаетъ, а грѣхи внꙋтр'ный попалмет, погꙋблметъ, выкоренмет и пречъ выганмет. И таковъ ѥст Дх̑ъ сѵ̑тый, дх̑ъ жывꙋщїй, по простꙋ то ѥст животворѧщїй, живый, ѥст правый, мысленный, ѡ̑владает, ѡ̑чищает прегрѣшенїа. Бг̑ъ ѥст и бг̑отворѧй, ѡ̑ген ѡ Ѻц̑а йсходячїй, гл̑ай, дѣа, раздѣлмет дары, просто мовячи — Дх̑ъ сѵ̑тый. И говорыт, и що хочет, тое оу̑чинит, и роздавает дары: комꙋ що хочет, тое даетъ. Щасливый то на свѣтѣ ѥстъ чл̑вкъ оу Бг̑а, пры котором то Дх̑ъ сѵ̑тый живетъ!

Послалъ Яврлам Лота до того ѡ̑гнѧ оу такое тѣсное мѣс'це, абы его тамъ тоты звѣры иззѣли. „Ѥсли — мовит — ѡ̑тол выйдетъ, то знати, що ѡ̑покꙋтꙋетъ тотъ свой грѣхъ". Не фолг'ꙋючи емꙋ шлет его до того ѡ̑гнѧ по тры голов'нѣ, абы то емꙋ ѡ̑тол принѣсъ. Тогды Лотъ помолив'ши сѧ Гс̑ Бс̑, оу̑зав'ши совѣ Гс̑а Бс̑а на помощъ пошол тамъ до рѣки ...рядовы, где той ѡ̑ген был. И там емꙋ Бг̑ъ погодивъ, [по]щастив, же то на его щастѧ тоты лютый звѣрове спа[ли]... [Кінця не стає].

Є се вільна переробка того самого оповіданя, що надруковане у нас на стор. 86—89.

До розділу XII.

Є. Рукопис попа Ст. Теслевцьового, к. 206.

[Уривок оповіданя про Ізмаіла]... „мѣтко йшла и ты ѡ̑чѣ, ѥсли то такое дѣло, и вы насъ ведѣте до нашого дѣда, ней намъ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

даць дастъ". Й рек Измайль ко Агарѣ: „Йдѣмо ко Ав'раамѵ ѿцѵ моемѵ, хощѵ бо ѧ лице єго видѣти". Й в'став'ши пошли в'шитки, а было ѿтол єї. дн҃ій ходѵ. Видѣв'ши то их оу҃шит'кинх Ав'раамъ рад был й спомѧтавъ [sic!] тое слово, которое то ємѵ повѣлъ а҃нглъ бж҃ій, же то не ѿставитъ Бг҃ъ ледаѧко племѧ твое. Гостивъ их пристойне й дав им всего доволно, дал им ѿслѧт, коний, воловъ, коров, ѿвецъ, козловъ, вер'блюдовъ й вина, челѧди мѵз'ского полѵ й жен'ского полѵ бѣлой плоти й выправил их рѧдно. Они ж пошов'ши размножыли сѧ й прибогатѣли. По нѣкоторых лѣтех знов пош'ли до Авраама, Ав'раам' им єще давъ й дрѵгій раз в'сего стат'кѵ, а по тым й третій раз. Й так сѧ розмножыли й росплодили Агарѧне, бо ѿни сѧ ѿ Агары ї ѿ Измайлѧ зачали й розмножыли сѧ поганые ѣзыки Агарѧне, по простѵ Татаре й Тѵр'ки, Яравиты, Сарацины. Тые то оу҃шит'ки сѧ называют Измайл'тане, Сарацины, Тѵр'кы, бо их предок ѿ Авраама сѧ родивъ.

Измайл' же знов оу҃ которыс часъ зобрав'ши сѧ пошли до Ав'раама четвер'тый раз. Тогда юж [им] Ав'раам не давъ нѣчого, рек им: „Йдѣте собѣ пречь, юж ємъ вам дал тры разы, болше юж не дам. Сами ѿ [собѣ] розмышлѧйте!" Они ж сѧ розсердили на Ав'раама, зобравши сѧ воєнъным ѿбычаем пошов'ши звоювали Авраама, брали, вѧзали людій, маргѵ *) гнали, палили. І ѿ тог'ды то почали Татаре на койнѵ ходити й то их єст робота й до дн҃ь.

Я потом мали собѣ ц҃рѧ Нев'рода, коли сѧ юж' розмножыли, й то был пер'шій ц҃ръ на зем'ли татар'скій. Й так' сѧ розмножыли Татаре й Тѵр'ки, населили села й городы. Й той ц҃ръ Неврод вымыслил чов'ны й кораблѣ правити й навчив морем ходити. Бг҃ѵ же нш҃емѵ слава всегда ї нн҃ѣ й пр҃сно й во вѣки вѣком. Аминь.

Із звязку сего оповіданя можна догадувати ся, що в початку єго також була мова про кровосумішку Ізмаіла з Агарою. Відки взяв автор отсего тексту звістку про чотири відвідини Ізмаіла з сїмьею у Авраама і про напад Ізмаіловичів на Авраама — не відаю. Кінцевий уступ про ізмаільського царя (імя Неврода приплетено тут мабуть автором отсеї переробки замісць иньшого, менше звісного) казав би догадувати ся, що автор переробки мав під рукою Слово Меѳодия Патарського в редакції досить подібній

*) З мадярського marha — худоба, скотина.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

до тої, з якої ми тут передрукували початкові уступи, бо й там у вступі до оповіданя про Гедеона говорить ся про те, що Ізмаільтяне видумати морем плавати (гл. отся книга стор. 268).

До розділу XVII.

Г. Рукопис попа Ст. Теслевцьового, к. 346—348.

(Слово на погребѣ дѣвичом ѡ Ефлаі кроли, который то был оубогїй). Ѣдных часовъ перевели сѧ были оу жыдовской земли цркъ и были час немалый без црѧ. Почавши то иноплеменници Измаильтане наступили моцно и грозно и смѣло на жыдовскую землю, чинили им великую бѣдꙋ, хотячи их под свою моцъ оузати, бо не мали собѣ црѧ. Видѣвши то Ишмаѣне такꙋю бѣдꙋ свою стали сѧ велми жꙋрыти, що мают чинити, иж то не мают црѧ, нѣкомꙋ боронити землѣ их. И заперши сѧ оу Ерслимѣ городѣ сидѣли. А в той часъ былъ в Ерслимѣ єдинъ чловѣкъ велми оубогїй на имѧ Ефай. Зобравши сѧ тогды сенаторство стали сами радити, кого бы то мали собѣ ѡбыбрати на кролевство. Выступивши той чловѣкъ Ефтай оубогїй почнет им говорыти: „Если то вы хочете дознати, абы нам Бгъ стый ѡбѣъявил короля, а вы мечѣте жребїй на дванайцати ѡсобъ выбраных, выбравши собѣ чловѣковъ дванайцати: шест оубогих, неславных и простого родꙋ, а шест бгатых, славных. И на котрого падет жребїй кролевскїй, той выбавит землю Ишльскꙋю ѡ рꙋкъ неприятельских и томꙋ дайте кролевство“.

Слышавши то слово панове ѡ Ефтаѧ оубогаго похвалили его оушитки оу том словѣ, а порадивши сѧ станꙋт говорыти: „Мы болше не ѡбираемо нѣкого, єдно на тебе мечемо жребїй“. И поставили двох чловѣковъ, єдиного из велможъ, а дрꙋгаго того Ефтаѧ, и метали на ѡбох жребїй кролевскїй тры разы. И не пал жребїй кролевскїй на сенатора велможного. Потым стали метати на ꙋбогого Ефтаѧ. Помоливши сѧ нбсномꙋ Бꙋ рекли оушитки: „Бже, Сотворителю нбсный, Бже Ѳцъ наших Авраамовъ, Исаковъ, Іаковль, Бже Савао̀де, ты един бгатъ естес во млсти, ѡбѣъяви намъ господарѧ, абы побѣдывъ сꙋпостатовъ нашихъ! Не дай нас, Бже, наслѣдїа своего, в поношенїе и в порꙋганїе врагом нашимъ, абы не рекли: „Где естъ Бгъ их, нанж оупована?“ И рекши тое метали жребїй на Ефтаѧ тры разы, и пал всѣ тры разы жребїй кролевскїй на оубогаго Ефтаѧ. Они теж павши оусѣ поклонили сѧ Ефтаеви и вчинили его кролем и подали емꙋ оусѣ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

клейноты и скарбы кролевскїи и подали сѧ Єфтаеви в моцъ. И не могѫчи Єфтай цо оучинити мѫскълъ тое кролевство на себе принати.

И так Єфтай зобравши войнѫ свою помолил сѧ нбсномѫ бгѫ [и] пошовъ на непрїателѧ. Я коли был на дорозѣ, wбрѣкал сѧ Єфтай нбсномѫ бгѫ тыми словы: „Бже Сотворытелю Сава-wде, єсли ми допоможеш оубогомѫ члвкѫ тѭю славѫ показати, непрїателѧ избити и звитязство показати і wдержати и землю wборонити, такѭю ти wбѣтницю, Бже нбсный, wбѣцаю: єднѫ дѣвкѫ маю єдинороднѭю, то и тотѫ ти дамъ на wфѣрѫ". И то wбѣцал з всей цирости своей. Я коли сѧ приспособивъ новый крол Єфтай з войском своймъ, помолившши сѧ бгѫ нбсномѫ, оударыв на непрыателѧ, зненацка на них напавши звоевал их таборъ. И так поцастил бгъ стый оубогомѫ Єфтаеви: йных посѣкли, а йных потопили, йных жывых много оу неволю побрали и самого цра Сапорта поразили и не оу мнозѣ ледво оутѣкъ до своей землѣ из малою дрѫжыною. И так то бгъ стый поцастивъ оубогомѫ Єфтаеви; як пише Писмо стое: моцно єст бгѫ вынати з грязы и посадити єго со кнази, як то и того оубогаго члвка Єфтаѧ, выв'шаго оубог'шаго над оушитких людей, оучинил єго Панъ бгъ кролем грозным на непрїателѧ.

Тогда крол Єфтай вер'нѫл сѧ з войны с повѣдою славною. Я коли оухоДилъ до Їерслимѫ города, тамъ єго стрѣтили мѣщане и пан'ство з великою поч'тивостю и славою и поклонили сѧ емѫ яко цреви. Тамъ єго стрѣтила жона єго и дѣв'ка єго єдынач'ка, поклонила сѧ емѫ, зрадовали сѧ радостїю великою. Почнет дѣвка миле поздоров'лати wца своего, иж то єго бгъ оучинил подвышеным и газдом*) всемѫ людови Їлскомѫ. Там' Єфтай йсплакав'ши рек к ней: „Дитино моѧ любаѧ, ты сѧ радѫешъ из моего кролев'ства и моемѫ приходови, а того, дитѧ мое, не знаешъ, иж то я тебе wбѣцалъ бгѫ на wфѣрѫ, бгѫ нбсномѫ Савawдѫ, и бѫдеш спаленаѧ wгнем на wлтарѫ бжомъ wфѣрном в подарѫнок Гдѫ бгѫ, бо ми тажко сол'гати Сотворытелеви своемѫ".

Слышав'ши то кролев'на станет говорыти рекѫчи: „Слава тебѣ, нбсный Бже! Вѣр' ми, нанеч'кѫ мой, иж то єстем раднѣйшова [sic!] пойти нбсномѫ бгѫ на wфѣрѫ, нежели меже людми называти сѧ кролев'ною. Бо то єстъ слава дочаснаѧ, минѫцаѧ,

*) З мадярського gazda — господар, хозяїн.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

которая то ѥст ꙗк цвѣтъ оу̑ полю: теперъ красно, слав'но и весело цвитет, а потом оувянет и посхнет, оупадет на землю и гноемъ станет. Так' и слава свѣта сего во мал'к са явлает, а во скорѣ погибает. Я слава ѥст нѣсная вѣч'нам. Добре то ѥси оумыслил, нанеч'кѕ мой, дати мене Гѕ̑ Бѕ̑ на ѡ̑фѣрѕ, нехай а пойдѕ к немѕ вѣч'не цр̑ствовати. Не ѡмѣнай же ты своего слова и бѕди весѣлъ [sic!] собѣ и людови твоемѕ, которїй то Бг̑ъ дал тобѣ в рѕки твои до твоей см̑рти. Справѕй ним в покою, ꙗк сам знаеш, нехай там Бг̑ъ нѣсный бл̑свит на том дочасном кролев'ствѣ земном', которое то дал ти Бг̑ъ. Я за мною не банѕй*)! Тылко прошѕ тя, нанеч'кѕ мой, подарѕй ми на два м̑сцѣ, нехай са оу̑тѣшѕ з девицами и похожѕ собѣ по чистомѕ, красномѕ полю и нехай са на сем из ними погѕламю. Я ѕ два м̑сцѣ а я сама прїйдѕ до тебе из моими товарыш'ками, и ты мя даш ѡ̑бѣцїок свой Бг̑ѕ".

Слышавши то Ефтай такое слово розумное ѡ своей дѣтини почѕдовал са таковой єѣ мѕдрости и разумѕ статеч'номѕ, так' же и в'сѣ люде. И позволил то ей ѡ̑цъ, що собѣ просила. Она собѣ прибрав'ши двѣнадцат дѣвок рядных и пристойных пошла з ними оу̑ поле чистое. [Ходила] по полю два мѣсцѣ, молила са Гѕ̑ Бѕ̑, постом и м̑лтвами готовила себе Гѕ̑ Бѕ̑ на ѡфѣрѕ. И ходячи по полю рвала собѣ и дѣвицам своим прекрасные чѣч'ки**) на оутѣхѕ, которыми то са весело оу̑тѣшала. И говорыла: [„Чѣч'ки] прекрасные, то сте са красно розвивали, пр[екрасно] зацвитали и на том полю сте са красовали, сами сте не знали, хто бы ї ѡ̑кол пришовши порвал вас на том далеком полю! И не сподѣвали сте са оу мойх' рѕках быти и повянѕти". Так' теж ѡ̑бер'нѕв'ши са до свойхъ слѕжницъ почнет им говорыти: „Мой наймилшїе посестрыцѣ, красные дѣвцѣ, так' и мы на семъ свѣтѣ, на широком чистом полю жыеме, роскошѕеме, красѕеме са. Я коли прыде см̑рть, не знати бѕдет чл̑вѣкъ оу̑сякїй час: прїйдет ї его возметъ ї ѡ того тѣла дшѕ его вырвѕтъ аг̑глы, а тѣло зовянет ї ѕснет [sic! зам. ѕсхнет] и гноем' зостанет, из землею са зрок'нает, ꙗк то теперъ оу̑ нших рѕках тоты прекрасные цвѣты. Знаете прето, мой наймилшїе посестрыцѣ любый: и ѥст оу своего ѡ̑ца и м̑тры ѥдина дѣв'ка, йхъ любам чѣч'ка. Тепер' са з вами красѕю, прекрасными цвѣтами оу̑тѣшаю са, ходячи по томѕ чистомѕ полю и красномѕ. Я по двох м̑сцехъ розлѕчѕ са ѡ вас,

*) З мадярського bán — жалувати, тужити.

**) З мадярського isicsó — стрій, прикраса.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

выр'вет бо мене см҃рть с того широкого поля, то ѥст їс того свѣта марного, дочасного. Прїйдет бо той дн҃ь и час, иж то я погибнѫ оу҃ вогни бг҃венномъ на же[р]говникѣ бж҃омъ. Кости мої попеломъ станѫтъ, тѣло моє изгорыт, дш҃ѧ мою а҃гглы бж҃їи в нбо взмѫтъ до вѣчного кролев'ства. [. . . .] посестрыцѣ мої, л҃кш҃е хочѫ до нбсного кролев'ства, [. . . . .] тѫ жыти з моїмъ ѡц҃емъ на сем дочасномъ . . . . . .“

И то им припоминаючи і wбыймаючи їхъ и цѣлуючи . . . . [кінця бракує].

Отсе оповіданє властиво годї назвати апокріфом; воно передає, хоч з деякими відмінами, зміст того, що сказано в Біблії (Суддів XI). Відміни належать до подробиць побутових і до цїлого кольориту; в Біблії Їфтаг не є вбогим чоловіком, а тілько „могучим войовником“, що прогнаний із своєї батьківщини робить ся ватажком розбійників, а опісля ставши на чолї більшої жидівської дружини побиває Аммонітів. Наш текст робить із него царя, та се мабуть не треба приписувати якомусь жерелу, відки-б то автор сего списка черпав своє оповіданє, а тілько его власній фантазиї. От тим то сей текст, не вміщений нами навмисне в числї апокріфічних оповіданъ, повинен знайти місце хоч в додатку, між иньшим і як проба свобідного і навіть досить поетичного обробленя біблійної теми.

До розділу XX.

Н. Крехівська Палея, стор. 1018—1020.

[Александер В. у Рахманів]. И побѣдивъ Дария прия цр҃ствїѥ его и всю перѣскыю землю и мидьскыю землю и патрьскѣ и вавилоньскыю странѣ. також[е] победи индийскыю страну. и wкр҃стъ йдѫри всѣ землѧ Wкиана рѣки, и въ великыї островъ Брахманьскый и вшедъ диви ся sѣло и столпъ постави. в томъ бо ѳстровѣ Рахмани живѫть, в ниж же нѣс[ть] ни четвероногыхъ, ни рольй, ни железа, ни зданїа, ни wгня, ни злат[а], ни сребра, ни ѳвоща, ни вина, ни портъ, ни мясоѣденияѧ, ни иноє дѣло которое же, ни[и] на насыщенїе текѫть. но мокрагъ [sic! зам. мокраго] и сладкаго и добраго дождя, и всякыѧ болести и треня кроме соуть, и мало wвоща и сладкыѧ водьї приймают. а верѫють йскренемѣ Боу҃ и беспрестани молят ся. йбо мужи на єдиной стране Якиана живоут, жены же их сѫть wѳ онѣ странѣ реки Гала, текѫщи въ Якианъ рѣкѣ къ стране йндистей [sic!]. йко

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

моужи приходѧтъ къ женамъ своимъ мⷭца їоуліа̀ і̂ авгⷭ[ста] мⷭца, в нихъ соуцю сл҃нцю к намъ і̂, къ въстоком приходѧще, ѕво і̂ мокри бывше, тогда движютъ с[ѧ] на съчтанїе̂ женамъ. тако гл҃ѧтъ: такоже і̂ Нила рѣкыї, гл҃ѧтъ, не в то вр҃кмѧ наводнитъ с[ѧ], но преполовлѣши с[ѧ] жатве напла҃ѣтъ Єгупе[тъ] тла҃, ꙗко сл҃нцю всюде зрѧщю: въсточьныѣ̀ напла҃ѣ̀ і̂ йнемъ сриющимъ сѧ рѣкамъ і̂ йссякнѹвшимъ, семѹ же далече сѹщю. і̂ створшимъ съ женами своими д҃ний м҃. і̂ паки бредѹтъ о҃пт. жене же два детища родивши ктомѹ не пребредѹтъ, ни о҃на къ йномѹ моужю не приближаѣ̂т сѧ за многое̂ въздержание̂. аще сѧ ключитъ неплодыї, за ѣ̂. лѣт приход[ѧ]щю е҃ѣ̀ і̂ пребыїѣ̀ѣ̀ с нею̂, аще не родитъ, не приближаѣтъ с[ѧ] к ней. того ради не многи чл҃вци на стране той йхъ єстъ. рѣце же, гл҃ѧтъ, не ѕдовь пребрести е҃ѣ̀, зане звѣрьє̂ є̂стъ в ней, зеботомитель великъ є̂стъ, в реце живоутъ, могѹще слона пожрети. той звѣрь за м҃. д҃ний тыїѣ̀, єгда бредѹтъ мѹжи ти, і̂ йзбегноут по бі҃ю̂ повелению̂ ѡ҃ѣ онъ полъ. і̂ змиѣве сѹтъ при пѹстыни той стране велицѣ̀ѣ̂ ѣ̂. лакоть в должи, а скорпиї лакотници, а мѹравиѣ̀ пяди, того рад[и] непреходимыї сѹтъ пѹстыни тыї. слонове же ражаютъ въ поустыни той мнозѣи, ꙗко стадници ходѧтъ пасѹще сѧ сами.

Отсе оповіданє — також не апокріф, тим то й не вставлене нами в відповіднім місці XX-го роздїлу. Та ми друкуємо єго тут раз для того, щоби вказати одно з жерел, із яких черпав автор Крехівскої Палеї — Александрию тзв. сербськоі редакциї, хоча наш текст не дословно з неї взятий; а по друге для того, що оповіданє про Рахманів у самій Александриї, по дослїдам Веселовського, оперте на апокріфічнім „Хожденію інока Зосима к Рахманом“, гл. А. Н. Веселовскій, Изъ исторіи романа и повѣсти, т. I, стор. 281—283.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Показчик імен осіб і місць, згаданих в текстах сего тому.

А.

Абісинїя 64
Аввакум пророк 1, 313, 314
Августин епіскоп Гіппонський 3
Авдей пророк 1
Авденїй 315
Авдїя, пророк 323
Авдул, бог єгипетський 306
Авель 8, 9, 10, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 33, 34, 35, 36, 38, 116, 126, 159, 196, 220, 311
Авер 77, 78
Авесалом син Давидів 324
Авил, бог моавитський 182, 257, 258, 260
Авим 187
Авимелех пророк 227, 308, 323
Авіуд пророк 323
Авон 85
Авраам 74, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 114, 116, 117, 118, 121, 125, 132, 133, 145, 153, 183, 184, 185, 186, 187, 192, 194, 203, 211, 214, 218, 221, 222, 225, 227, 228, 230, 232, 235, 236, 243, 248, 267, 300, 308, 311, 322, 324, 330, 331, 332, 333, 334, 335
Аврам син Каафа 186
Аврок город 103
Авсидийська сторона 264, 267
Агав пророк 323
Агавеѳ 225, 226,
Агара 104, 105, 106, 333, 334
Агарський цар 227
Агаряне 278, 334
Аггей пророк 1, 275
Аггія прор. 323
Ад 54
Ада, жінка Ламехова 37
Аданай гл. Адонай
Адам 7, 8, 9, 10, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 50, 51, 52, 54, 59, 65, 66, 72, 76, 78, 88, 89, 90, 91, 109, 115, 116, 117, 119, 150, 186, 232, 255, 322, 324
Адаріян цар 289
Адда пророчиця 323
Адидон пророк 322
Адоїл 48
Адуда (Адуд), жінка двох братів Енохових 35
Адонай 160, 234, 252
Азарія, дочка Адамова 8
Азарія, один із трьох отроків 307, 309, 310, 311, 315, 318, 322
Академія Наук баварська 32

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Академія Наук віденьська 32
„ „ петербурська 6, 32
„ „ югословянська 6
Акнан ріка 338
Аким отець Богородиці 149, 311, 321
Акинф, камінь 245
Акрис син Валаама 228, 233
Алдаод, прор. 322
Александер В. 338
Александро-Невська Лавра 223
Алкафрос 125
Амаврийський дуб 86
Амаликитяне, 122, 238, 239
Амалфегор, дочка Йовова 267
Амантийська ріка 241
Аматунта ріка 245
Амбакум пророк 322
Амбрам, син Каата 225
Амемфрия, Єгиптянка 157, 213, 218
Амефуст камінь 256
Амимис, імя Бога 110
Амиськи, імя Бога 118
Аммалик 251, 252, 257, 262
Аммон, цар моавський 259
Аммонїти 338
Амон 290
Амор 182
Аморсї 182, 189
Амос пророк 1, 322, 323
Амос, отець Ісаії 306
Амрам отець Мойсеїв 226
Амфілохій Іконїйський 3
Амфусий камінь 245
Анан син Юдин 189
Ананїя 307, 309, 310, 311, 315, 318, 322
Анастасий Синаїт 2
Андрей Юродивий 4
Анна архиєрей 147
„ мати Богородиці 149, 323
„ пророчиця 323
Анодион камінь 257
Анос, син Валаамів 228
Антихрист 10, 37, 151, 152, 155, 242
Анфиси кам. 242
Анфракія 245
Анфракс камінь 181, 240
Апостоли 217, 238
Апфо імя бога (?) 302
Арабат 45
Аравити 334
Аравитська земля 296
Аравитські гори 70
Аравоє 46
Арам батько Фамари 190
Арам брат Авраамів 82, 83
Араматська земля 195
Арамська земля 197
Араратські гори 67
Арафов 243
Аревєо 245
Аред 9, 36, 39, 52, 68
Арикис 244
Арис звізда 49
Аркин син Валаамів 24, 43
Армій 225
Армінське поле 232
Армяне 228, 229
Арон 112, 225, 226, 228, 233, 234, 236, 237, 239, 245, 248, 249, 253, 257, 296, 322
Арот 79
Арур 78
Арфаксад 77
Архангели многоочиті 7
Архас 48
Археографічна Комісия Петерб. 6
Асаф 274, 275, 276, 322
Асафат 303
Асахар 195
Асидона ріка 315
Асир гора 190
Асир, син Яковів 153, 174, 194, 209, 212, 242
Асирин 205
Асирия 239
Асирияне 18, 106, 304, 307
Асирийська земля 27
Аспар, царевич перський, ученик Валаамів 259
Аспис камінь 241
Асуама дочка Адамова 33
Асурії 255, 276
Асюр 248
Аттик, цар вавилонський 309, 310, 314, 317, 318
Аукинє камінь 241, 256
Аунан син Юдин 190, 195

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Аур цар ханапейський 188
Афам 275
Афаура гора 242
Афет 9, 65, 71, 72, 73, 74, 75, 94, 230, 274
Африка 245
Африкія 256
Афродит звізда 49
Афродитиян 120
Афулія остров 30
Ахав, король ізраільський 296, 297, 299, 300
Ахаз король юдейський 311
Ахатис камінь 215
Ахатисий „ 256
Ахеменїда ріка 245, 257
Ахія пророк 322
Ахикавом (?) 305
Ахиманїд ріка 242
Ахисамах 239
Ахор, цар-гіґант 188
Ахузань місце 61, 63
Аѳанасий Вел. (сьвятий) 2, 101

Б.

Бахмет 73
Бенимин гл. Вениямин
Богородиця 217
Болгария 223
Болгарський рід 278
Бон син Хусів 100
Букарешт 278

В.

Ваал бог 299, 300
Вавилон 5, 74, 75, 77, 78, 93, 245, 255, 286, 305, 307, 309, 310, 313, 314, 315, 316, 320, 321
Вавилонський рів 79
„ стовп 75, 77
„ царство 75, 76
Вавилоняне 10, 76, 312, 315, 317
Вала 122, 174, 175, 191, 204, 206, 207, 218, 241, 242
Валаам 243, 244, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 284
Валаам бог 299
Валак 230, 260
Валам 225, 227, 228, 229, 230, 233, 234, 323
Валтасар, ученик Валаама 259
Валтасар син Навходоносора 319, 320, 321, 322
Варавія 241
Варварія 245, 256
Варисат бог 81, 82
Варих 110
Варсава 189
Варсува 195
Варух 305, 323
Василий Амасийський 2
„ Великий 2, 10
„ Новий 2
„ Парийський 2
Василияне 311
Вдад пророк 323
Великоруси 16
Венеси 245
Вениямин 136, 137, 138, 140, 141, 142, 143, 144, 153, 157, 158, 160, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 194, 218, 222, 224, 242
Вефиль 323
Вефлиом 175
Вилат 106
Вирсавія мати Соломонова 276, 277
Вирсавія земля Юдова 300
Вісн народ 241
Висуя жінка Юдова 189, 190, 191, 192
Вифель 182, 184
Вифлеом 115
Вифсаіда 312
Відень 13
Вільховий 305
Віндішман 79
Віор 275
Влахирни 305
Вледомаул 181
Воілдай ріка 237
Вол ріка 244
Вольрам місце 227
Вувал син Ламехів 9

Г, Ґ.

Гаврал ангел 232
Гаврил арханг. 227

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Гавриїл арханг. 46, 47, 84, 330
Гаґада 79
Гад син Яковів 129, 153, 157, 174, 188, 190, 194, 196, 197, 198, 206, 209, 211, 245
Гадер 175
Гадз пророк 322
Газа 188
Гаідад син Енохів 40, 59, 225
„ внук Каінів 35
Гал ріка 338
Галгали 302
Гаммер-Пурґшталь 79
Гевал цар Моавський 259
Гевал місто 187
Гевальська гора 318
Гедеон 28, 268, 269, 270, 334
Геннадий автор Златоструя 3
„ ігумен 39, 63
Геон ріка 18, 27
Георгий Амартол 33, 123
„ Пісид 3
„ Синкел 64
Герсан син Левіїв 186
Гершнь „ „ 186
Герсон син Мойсеїв 232
Геруси блато 23
Гирсам син Мойсеїв 248
Гіганти 65, 176
Гнатюк В. 324
Годолїя 305
Голгофа 30, 31
Гомор 87, 331, 332
Горгонія 26, 27
Готьфи 241
Ґраль сьвятий 295
Греки 278
Греция 278
Григори ангели 44, 45
Григорий Акраганський 3
„ Амиритський 3
„ архіепіскоп Селунський 2
„ Богослов 2, 10, 30, 91
„ Великий Арменії 2
„ Двоєсловець 2
„ Декаполїт 2
„ Неокесарийський 2
„ папа римський 2
„ Синайський 2
Григорий Цамблак 3
Григорович 30
Гур ріка 81

Д.

Давид 73, 114, 117, 148, 253, 264, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 282, 290, 293, 294, 305, 307, 308, 315, 322, 324, 328
Дадиян цар 6
Далида жінка Самсонова 271
Дамаск 27, 262
Дамаскин Петро 3
Дамаскова пустиня 301
Дамафаім 124
Дан син Яковів 151. 152, 153, 155, 157, 177, 189, 194, 199, 200, 203, 211, 241, 242, 245
Даниїл писатель церк. 3
Даниїл пророк 1, 152, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323
Дарий (Адариян) 289
Дарий цар 313, 314, 320, 321, 322, 338
Девера дочка Адамова 34
Девора пророчиця 203, 323
Деіре поле 291, 292, 316
Декир 285
Деляґард 79
Денница (Люціфер), 326, 329
День, дочка Йовова 267
Детроламеа писат. церк. 2
Дизма розбійник 90
Дина дочка Якова 122, 147, 151, 180
Диоклетиян 113, 119
Диопісий Ареопаґіт 2
Дис 100
Додаад пророк 322
Дорофей, писатель церк. 2, 4
Дофаім, місце 178
Дофафа, син Ламехів 9
Драгоманов М. 16
Дудим прор. 322
Дуфим 274, 275
Дус 97, 98

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Е, Є.

Ева 8, 9, 15, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 50, 51, 54
Евва 116
Евводний, писатель церк. 3
Євер 76, 77, 93, 121
Евілатська земля 18
Евлай слуга Яковів 182
Євреї 76, 78, 112, 121, 138, 228, 321
Еврон Хеттеянин 153
Европа 78
Евсе внук Ісава 122
Егевал 310
Єгипет цар 94
Єгипет 80, 93, 106, 111, 112, 122, 124, 127, 128, 129, 131, 133, 134, 136, 138, 142, 143, 144, 145, 146, 154, 155, 156, 161, 167, 169, 172, 173, 177, 180, 186, 190, 191, 198, 199, 207, 215, 217, 218, 221, 222, 225, 227, 228, 229, 231, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 243, 244, 245, 248, 251, 253, 305, 306, 320
Єгипетська земля 94
Єгипетське царство 75
Єгиптяне 66, 76, 112, 145, 155, 156, 176, 180, 198, 212, 213, 214, 216, 217, 218, 225, 226, 228, 232, 235, 236, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 306
Еглом внук Ісавів 122
Егур син Ізмаілів 106
Едем 17, 18, 19, 20, 27, 29, 30, 35
Едемляне 244
Едемське царство 112
Едеська сторона 303
Едом 122
Єзавель 296, 297, 300, 301, 302, 303
Ездра 275, 276, 321, 323
Єзекиїл пророк 1
Єзекія 304, 307, 310, 311, 315, 323
Елеав Ахисамахів 239
Елиад прор. 322
Елиазар слуга Авраамів 230
Елизар син Мойсеїв 232, 248
Елин 92, 96
Єлисавета сьв. 113
Єлисавеѳ 323
Єлисаѳ цар-тіґант 188
Єлисей пророк 301, 302, 303, 304, 323
Елифаз 122
Елладська земля 27
Еллини 93
Ема прор. 322
Еман 274
Енос город 35
„ син Каінів 35
„ син Сифів 9, 35, 36, 52
Енох 9, 25, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 174, 184, 192, 202, 205, 220, 221, 322
Епелит 241
Епілит 256
Епіфанїй Кипрський 4
Єрам Одоламитинин 189
Єрдан 243, 257, 262
Єремія піп болгарський 6
Єремія пророк 1, 5, 289, 305, 306, 307, 311, 320, 323
Єрихон 243, 257, 262
Єрихонські води 303, 304
Ермис зьвізда 19
Ермоне місце 44
Єровам 111, 119
Европійська земля 93
Єрофей Афинський 2
Єрусалим 10, 30, 31, 96, 110, 115, 184, 200, 202, 205, 274, 280, 286, 289, 296, 303, 304, 305, 306, 307, 310, 311, 312, 314, 315, 316, 318, 319, 320, 321, 322, 335, 336
Єрусалимська земля 94
Єт син Ізмаілів 106
Етіопська земля 18, 27
Єтривська гора 251
„ пустиня 106
Еуфранти 177
Еуфраф 175
Еуфраѳ 177
Ефам пророк 322
Ефес 27

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ефіопія 255
Ефрат ріка 18, 27
Ефрант ріка 268
Ефрем Сирин сьв. 2, 3
Ефрон Хеттей 153
Ефроново село 84, 153
Ехевда 243
Єфтай 335, 336, 337
Єоай 335
Єоам 274

Ж.

Жиди 225, 227, 238, 239, 245, 246, 249, 250, 252, 253, 254, 257, 258, 259, 260, 261, 275, 276, 278, 296, 322
Жидівки 246, 247
Жидівська земля 313, 335

З.

Завлон, син Яковів 151
Завулон „ „ 241
Замбрий, волхв єгипетський 249, 251
Зана, дочка Адамова 33
Заулон, син Яковів 151, 157, 194, 197, 200
Захарія (кілька осіб сего імени) 1, 117, 275, 322, 323
Зевей 269, 270
Зевія 269
Зелва, слуга Яковова 207, 209, 212, 218
Зельфа 129, 147, 204, 242
Зеус, звізда 49
Зив 269
Зисуя гл. Висуя
Златоуст Іван 2, 10, 90
Зоровавель 321, 322
Зух, бог 82
Зухей, бог 82

І (И, Й).

Іав, бог 85
Іавер 77
Іаким, муж Сусанни 320, 321
Іао імя Бога 109
Іаова „ „ 110
Іаоіль „ „ 110
Іаокадос „ 110
Іаред, син Хозумізеда 76
Іасаф, прадїд Іова 267
Іван Олександер, цар болгарський 75
Іверська земля 93
Ігор гора 89
Ідевера, дочка Адамова 33
Ідума син Ізмаілів 106
Ідумеяне 122
Іев (Іов) 122, 322
Іердан 88, 121, 149, 302, 303
Іермонська гора 41
Іерсан, син Мойсеїв 244
Іехонїя 321
Іздим, цар 76
Іздинь „ 76
Ізив 268
Ізивей 268
Ізмаіл 28, 104, 105, 106, 107, 268, 333, 334
Ізмаілїти 198, 207, 215, 218
Ізмаілтяне 116, 128, 131, 138, 141, 178, 268, 2 9, 334, 335
Ізмайловичі 107, 269, 270, 334
Ізмантени 215, 216
Ізмараґд камінь 240, 256
Ізраілїти, гл. Ізраільтяне
Ізраіль 110, 111, 112, 115, 116, 121, 122, 144, 145, 146, 147, 151, 152, 156, 160, 174, 177, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 191, 192, 193, 194, 196, 199, 200, 202, 203, 205, 206, 207, 209, 211, 212, 217, 218, 219, 221, 222, 225, 226, 228, 231, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 242, 243, 248, 249, 258, 260, 261, 262, 268, 270, 274, 287, 299, 302, 310, 320, 322
Ізраільська земля 335
Ізраільський люд 270, 271
Ізраільський цар 304
Ізраільтяне 121, 230, 235, 254, 255, 262, 276, 282, 335, 336

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Іфтаг 338
Ілавир, імя Бога 110
Іларіон Великий 3
Ілий пророк 322
Ілия пророк 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 322
Ілой (Ілo) ріка 87, 88, 90
Інах, цар 94
Індийські гори 256
„ царства 106, 107
Індия 256
„ ефіопська 240
Індоколгіти „ 218
Індоколпити, город 215
Інсуссий, пророк 322
Іну, пророк 322
Іо земля 189
Іоав бог 85
„ (первісне імя Іова) 267
Іоаким 91, 311
Іоан богослов (євангелист) 1, 8, 10, 27
Іоан Ексарх болгарський 2, 6
„ Дамаскин 2
„ Златоуст 2, 10, 90
„ Лїствичник 2
„ Хреститель 113, 117, 183, 292, 311, 323
Іоанан 305
Іоаннїтське сьвітлостоянє 45
Іов 244, 264, 265, 266, 267, 324
Іовил, син Ламехів 35
Іовиш (Ісус Навин) 260
Іоіль архангел 20
Іоіль пророк 1, 322
Іона „ 1, 322
Іондав „ 322
Іор, боярин Давидів 249, 272
Іордан ріка 21, 30, 121, 149, 297, 304
Іоседек 322
Іосий цар юдейський 320, 321
Іосия пророк 1
Іосиф Обручник 9, 10, 113, 114, 306, 311
Іосиф Маттатиїн 3
„ писатель церк. 2, 3
Іосиф, син Яковів 111, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 151, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 186, 187, 191, 194, 197, 198, 199, 201, 203, 205, 206, 207, 208, 212, 217, 218, 219, 220, 221, 224, 232, 236, 337, 240, 241, 242, 244, 245, 324
Іполїт папа римський 2
Ір син юдин 189, 190
Ірездий цар 76
Іриней Лугдонський 3
Ірод син Соломонів 291, 292, 293
Ірод цар 115, 306
Іродияда 292
Іройський город 145
Ірон город 146
Ірський город 146
Ісаак Сирин 4
Ісааф, писат. церк. 2
Ісав син Ісааків 108, 110, 121, 122, 123, 146, 188, 221, 227, 267
Ісаія пророк 1, 304, 305, 306, 307, 311, 320, 322
Ісак (Ісаак) син Авраамів 84, 88, 121, 122, 125, 132, 133, 145, 153, 175, 184, 185, 186, 187, 190, 192, 194, 203, 205, 211, 221, 227, 228, 230, 231, 232, 235, 248, 267, 311, 322, 335
Ісахар син Яковів 151, 194, 197, 241
„ внук Левіі 186
Ісїй пророк 322
Ісидор Пилусиот 3
Ісилом син Іюдин 190
Ісихій пресвитер 3
Ісудия 76
Ісус Деків 2
„ Навин 223, 260, 262
„ Седеків 321, 322
„ Семирамин 2
„ Сирахів 2, 4
„ Христос 114, 117, 131, 146, 147, 148, 149, 150, 191, 217, 273, 278, 329
Іувал син Ламехів 35

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Іудиф 323
Іур, батько Дария царя 321
Іурия 323
Іюда апостол 243, 245
„ син Яковів 122, 131, 141, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 153, 155, 157, 174, 177, 178, 179, 181, 183, 184, 187, 188, 191, 192, 194, 196, 198, 202, 205, 206, 207, 209, 217, 239, 240, 244, 305, 306, 312, 318, 319, 321
Іюдеї 111, 222, 305, 306, 319, 322
Іюдейська земля 321
Іюдейський народ 282
Іюдея 319
Іюстин філософ 4

К.

Каат син Левії 225
Кааф „ „ 186
Каін 8, 9, 10, 19, 21, 25, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 65, 68, 116, 159, 220, 325
Каінан син Арфаксадів 77, 78
„ „ Еносів 9, 36, 52
Каламана дочка Адамова 33, 34
Калигона, мати трьох отроків 310
Калигория „ „ „ 315
Кана Галилейська 117
Кантакузен Іван 79
Кармильська гора 299, 300
Кархидон город 245
Касия дочка Йовова 267
Катеринославщина 294
Каят син Левії 245
Каяфа 147
Кедар, син Ізмаїла 106
Кендим „ „ 106
Кензул, ангел 110
Київська Духовна Академия 91
Киканос цар мадіамський 228, 229, 230
Кипр 245
Кир цар перський 320
Кирик сьв. 113
Кирил Александрийський 2
Кирил Єрусалимський 2
„ Словенський 3
„ Філософ 294
Киссов потік 300
Китоврас 5, 280, 281, 282, 295
Кленрик, негниюче дерево 71
Клехтнон „ „ 69
Климент Александрийський 64
Козма Індікоплов 2, 3
„ пресвитер 3
„ Халкидонський 4
Комарно 305
Конзул, архангел 118
Константин цар 10, 278
„ (Кирил) філософ 295
Константинград 305
Корей 275, 276
Корей внук Ісава 122
Крон внук Хамів 93
„ бог моавський 257, 258, 260
Круно, звізда 49
Крус цар 320
Кур Персянин, цар 320, 322
Куфіти 118
Кухавим, девяте небо 46

Л.

Лава гл. Лаван, 204
Лаван 108, 121, 157, 206, 227
Лаврентия сьв. церков 305
Лавия (Лаван) 189
Лам цар вавилонський 93
Ламарл „ „ 93
Ламарло „ 100
Ламех 9, 35, 37, 38, 65, 68, 220, 323, 325
Лахирна 305
Левгій 146, 147, 149, 154, 157, 177, 179, 180, 181, 182, 187, 189, 194, 195 196, 202, 205, 206, 209, 217, 225, 233, 240, 275
Левгітське племя 274
Левіафан риба 119
Леломаул (Влеломаул) місце 180
Ленїаф риба 119
Лівія 256

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ливан 179
Ливанські кедри 261
Лия, жінка Якова 149, 153, 157, 169, 170, 177, 178, 187, 188, 194, 195, 197, 200, 206, 232, 241, 242
Ломній, внук Левгія 186
Лонгин сотник Пилатів 131
Лонґафан риба 112
Лот 87, 88, 89, 90, 322, 333
Лотова дочка 90
Лука євангелист 1
Лювійські гори 256
„ краї 256
Люципер 326, 329
Львів 255

М.

Маврийський дуб 330
Магомет 79
Магомедане 277
Мадиям 21, 25, 36, 90, 231, 232, 233
Мадиямська земля 89, 220, 247, 248
Мадиян 221
Мадиянїти 244, 270
Мадярські слова 158, 168, 258, 298, 312, 331, 334, 336, 337
Мазма син Ізмаілів 106
Макарий Великий 3
„ пустинник 5
Максим Грек 3
„ Ісповідник 2, 3
Макидон 310
Малахія пророк 1, 323
Малелеіл син Гайдадів 35
„ син Каінанів 9, 36, 52
Малкаташка, царица южська 283, 284
Малкатошка, гл. Малкаташка
Малкоташка гл. Малкаташка
Малха жінка Левгієва 186
Мамбрий волхв єгипетський 251
Мамврийськiй дуб 330
Мамфія жінка Пентефрієва 216
Манасия цар 117, 304
Манидийська ріка 256
Манихеї 310
Мануіл отець Самсонів 271
Мардахей 275
Марія богородиця 9, 114, 149, 232, 244, 277, 278, 306, 323
Маріам пророчиця 225, 226, 237, 323
Маріаміянїя, сестра Мойсеєва 243
Мариміянїя „ „ 243
Марко євангелист 1, 27
Марот, ангел 79
Марумаф бог 80, 81, 82, 84
Марфусал син Енохів 9, 37, 39, 40
Масиход син Ізмаілів 106
Масиян „ „ 106
Матеей євангелист 1, 27, 321 328
„ писатель церк. 2
Мафусал син Енохів 35, 36, 53
Мафусала „ „ 6
Маеусаіл „ „ 35
Машлях 152
Межиріче гл. Месопотамія
Мелихіон 259
Мелх цар 98, 99
Мелхил цар 94, 95, 96, 100, 101
Мелхіседек 88, 92, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 183
Мелхія 100
Мемфей цар єгипетський 236
Мемфія жінка Пентефрієва 213, 215, 218
Мер город 96
Мерария син Левиїв 186
Мерерия „ „ 186
Мерра озеро 238, 244, 254
Месопотамія 125, 127, 189, 190
Метафраст Симеон 157, 173, 264, 267
Метеория жінка Пентефрієва 218
Мефосал, син Енохів 53
Мефусала „ „ 323
Мехир край 189
Меоасалам син Енохів 63
Меодий Патарський 3, 26, 28, 34, 35, 36
Меосалам син Енохів 58, 59
Мид цар 205
Мирська ріка 15, 254
Мисаіл 307, 309, 310, 311, 315, 318
Мисах 315
Михаіл архангел 11, 12, 14, 22, 23, 30, 46, 47, 52, 228, 243,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

259, 261, 262, 309. 313, 317, 318, 325, 328, 329. 330, 332
Михей пророк 1. 307, 322
Михея „ 323
Моав цар 258, 259
Моавитська земля 243, 257, 260, 262
Моавитські язики 112
Моавля гора 258, 260
„ город 259, 262
Моавитяне 258. 259, 260, 262
Мойсей 112, 114, 117, 180, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252. 253, 254, 255, 256, 263, 264, 267, 275, 276, 322
Момф город 236
Монит син Ноїв 75, 76
Моніїтон „ „ 71, 75
Моол син Мерерії 186
Московська Синодальна бібліотека 76, 223
Московське Общество ист. и древн. 63
Моус син Мерерії 186
Музалоє, осьме небо 46
Мукарис син Киканоса 230, 231
Мунт город 74
„ син Ноїв 71, 74, 75, 76, 106, 107
Мусий (Мойсей) 241

Н.

Нав бог 82
Навоіл син Ізмаілів 106
Навузардан 305
Навходоносор 283, 291, 292, 309, 311, 312, 313, 315, 316, 317, 319, 320
Нагаргаіл 118
Намнийське море 205
Наум пророк 1
Нафан „ 276, 277, 305, 322
Нафек син Ізмаіла 106
Нафеоф „ „ 106
Нахин бог 80
Нахор 78, 79, 80, 82, 83
Небукаднессар 320
Невал 182
Неврет 77, 116
Неврод 74, 75, 76, 93, 97, 100, 334
Неврон гл. Неврод
Неврот „ „
Неєман князь асирийський 303, 304
Немелхія 226
Немесей пророк 322
Немотриклин, негниюче дерево 71
Неопий 74
Неопись 76
Нергал бог 118
Нефталим 153, 184, 203, 206, 242
Никодолпити город 218
Ніл ріка 80, 90, 236, 238
„ писат. церк. 2, 3
„ Синаіт 4
Ніkон писатель церк. 3
„ Чорногорець 6
Нін цар 93
Нїневгія город 93
Нирия 305
Новий Єрусалим 278
Новороссийський університет 32
Ной 9, 10, 28, 33, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 97, 106, 107, 221, 223, 311, 322

О.

Одоломитянин 189
Озе́ль син Каатів 186
Озія пророк 322
Окиан ріка 338
Омантийська ріка 245
Омлелех імя Бога 110
Омпий перший цар Хамітів 76
Онухион (онікс) камінь 242, 245
Орив 268, 269
Оріген 64, 223
Осей пророк 321
Осиф 321
Осия пророк 322
Охавеф дочка Левії 186

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

П.

Павло апостол 7, 8, 12, 13 27, 117, 150, 275, 311
Павло Манакійський 2
„ Монасийський 3
Палестина 94
Палестинський цар 98, 100
Палладий мних 3
Панза город 240, 255
Панзион (Ганзион) камінь 240, 245
Параклит 333
Пентефрий 131, 132, 134, 156, 157, 161, 162, 163, 164, 166, 167
Перс цар 93, 205
Перси 10, 93, 114, 115, 228, 229, 244
Персида город 93, 258, 262
„ земля 259, 322
Персидяне 259
Персянин 209
Перська земля 93, 120
Перські боги 115
Петефрий 213, 215, 216
Петигоній цар египетський 235
Петро апостол 5, 7, 8, 27, 117
Пилат 67, 131
Понтин 75
Порта ріка 255
Правуіл архангел 47
Преор цар ізмаільський 106
Привор „ „ 107
Пров 75
Продром 127, 128
Пур, бог моавитський 257, 258
Пуфій 236

Р.

Раваіль ангел 189
Рагуіл „ 51
„ Мадіямитянин (брат Іова) 122, 231, 232, 239, 244
Раісина земля 145
Рамеса город 236
Рафід „ 238
Рахиль, жінка Яковова 122, 125, 127, 128, 137, 140, 141, 142, 143, 157, 158, 160, 171, 195, 196, 203, 218, 222, 232, 241, 242
Рахмани 338, 339
Ревека, жінка Ісаакова 108, 153, 203, 232, 323
Ревека, жінка Іовова 267
Регим, син Енохів 40, 59
Реон ріка 21
Рим 27, 94, 268, 277
Риман син Енохів 59
Римське царство 10
Роберт, єпископ лїнкольнський 223
Ровоам 111
Роздїй цар 75
Рувим син Яковів 129, 136, 137, 139, 141, 146, 149, 154, 157, 159, 168, 169, 170, 172, 174, 177, 178, 182, 189, 190, 191, 194 195, 199, 207, 224, 240, 303
Румуни 91
Румянцівський музей 16
Русь 63, 295
Руфей 206
Руфій 203

С.

Савакдос імя Бога 118
Саваоѳ 14, 57, 110, 160, 232, 234, 249, 252, 258, 299, 301, 312, 313, 317, 320, 329, 333, 335
Савастияна город 304
Савек 103
Сави пустиня 106
Савська царица 284, 285
Садок пророк 323
Сала 77, 78
Салафель 321
Салим город 96
Салима, мати Мелхіседекова 95, 98, 99, 100
Салимська країна 94
Салимський цар 97
Салман 269, 270
Салмон 269
Сальмона 268
Самарія 304
Самія пророк 322
Самоіл 322, 323
Самон 152, 270, 271, 324

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Самфір камінь 240, 256
Самуіл ангел 51
Сана, дочка Адамова 8
Сапорта, цар ізмаільський 336
Сара, жінка Авраамова 153, 182, 330, 131
Сарацини 106, 160, 228, 229, 230, 231, 278, 334
Сардион камінь 239, 255
Сардонапаль цар 96
Сардоника остров 268
Сареєа місто 297
Сариіль архангел 110
Сарикль „ 118
Сариль „ 110
Сарла 86, 87, 89, 104
Сарра 105, 106, 232, 323
Сатана 11, 12, 14, 15, 208, 211, 277, 291
Сатанаіл 11, 14, 15, 16, 44, 49, 51
Саул 209, 276
Сафат 301
Сафетово царство 76
Сахар, син Яковів 194, 195
Седек 98, 100, 101, 321
Седрах 315
Селла, жінка Ламехова 35, 37
Семеон Богоприїмець 323
„ син Яковів 194, 198, 199, 207, 224, 240
Симеон, син Яковів 136, 137, 138, 146, 147, 149, 154, 157, 159, 160, 169, 170, 172, 177, 178, 180, 182, 189
Семірама 93
Семфора, жінка Мойсеєва 244, 247
„ баба єгипетська 246
Сенар земля 93
Сеней внук Левії 186
Сенефа, жінка Йосифова 217
Сенор край 77, 78
Серафими шестокрилаті 7, 45, 46, 109
Сербія 63, 223
Серух 78, 79
Сиар гора 122
Сибілля 279, 285
Сиблат гора 29
Сивелила 285
Сивидла, дочка Давидова 277, 278
Сигор гора 332
Сид, цар єгипетський 94, 96
Сидон город 94, 151, 297
Сидона ріка 315
Сиким город 147, 182
Силам город 303
Силом син Юдів 195
Силома жінка Юдова 190
Силуам город 305
Сильвестр папа римський 2
Сим, син Ноїв 9, 65, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 221, 230, 232, 274
Симеон Богоприїмець 2
„ Дивногорець 3
„ Єрусалимський 3
Симон пророк 322
Син город 92, 93
Синай гора 239
Синайська гора 104, 105, 106, 248, 253, 254
Синайська пуща 252
Синцї 228
Сион гора 96, 306, 315
Сирийцї 76
Сирин 310
Сирияне 278
Сирку проф. 278
Сиф (Сиѳ) 9, 21, 22, 23, 25, 26, 29, 30, 33, 34, 35, 36, 52, 65, 68, 75, 88, 89, 90, 258. 262, 275
Сихем місто 124, 158, 178, 180, 182
Скити сирийські 256
Скифія 245, 256
Скуфія 93, 241
Словяне 224
Словянщина 295
Совак отець Илиї 296
Содом 87, 89, 204, 331, 332
Содома 206
Содомляне 89, 211, 230, 232
Соловецький манаст. 123
Солом син Юдів 189
Соломон 31, 111, 273, 274, 275, 276, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 305, 322, 324
Сомантянина вдова 303

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Состр, цар перський 93
Сотона 7, 8, 152, 176, 186, 201, 264, 266, 318, 328
Сотонаіл 328
Софії сьв. церков 294
Софонїй пророк 1, 323
Сохій місце 88
Сохота 236
Спірідонїй Тримифинський 3
Срацини 243
Стир ріка 25
Сур пустиня 237
Сурії 206
Сурия 93
Сурська земля 93
Сурияне 80
Сусанна 320, 321
Сухем 182, 186

Т.

Тавель перший коваль 35
Тавр гора 245
Татари 105, 106, 278, 334
Тафаіс місто в Єгипті 305
Тафуй цар хананський 188
Теодор Авукар 4
„ Едеський 3
„ Студит 4
Терех отець Авраамів 330
Тертуліян 64
Тетора вишня, місце вродженя Даниїла прор. 319
Тигр ріка 15, 18, 21, 27, 76, 90, 269
Тирг „ 268
Тит син Неврета 77
Троіцька Лавра 43
Тур 84
Турки 105, 106, 278, 334

У.

Угнал цар ізмаільський 269
Угорська земля 277
„ Русь 294
Ужицька цариця 283
Україна 91
Улита сьвята 113
Університет львівський 311
Урин Веселеіл 239
Урия, муж Вирсавії 276
„ Хеттей 277
Ухан син Еноха 59

Ф.

Фаворська гора 95, 96
Фалек син Еверів 77, 78
Фалкон, бог (?) 112, 118
Фалконагаргаіль, бог 110
Фалкон Гаргаіль, бог 119
Фамара, невістка Іюдова 191
Фамна город 189
Фандана Сурська 80, 110
Фануіл, дїд Марії Богородиці 323
Фара, отець Авраамів 80, 81, 82, 83, 85, 91
Фараон 67, 93, 112, 134, 138, 141, 143, 145, 147, 151, 154, 155, 163, 164, 165, 166, 167, 173, 198, 206, 225, 226, 227, 228, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 239, 242, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 254, 257, 262, 306
Фаура гора 257
Фафуди, племя 189
Федорот, властиво Феодорит, писатель церк. 92, 96
Фелоной, гл. Ной
„ син Ламехів 9
Фема, син Ізмаілів 106
Фермодонт ріка 256
Фермодонта „ 241
Фермуф, дочка Фараонова 226, 227
Феттеї, племя 179
Фивея, дочка Фараонова 247
Физон ріка 18, 27
Филип, брат Іродів 292
„ пін болгарський 75
Филистимська земля 236
Филистини 270, 271
Филон Александрийський 173
„ Йосифів шафар 171
Финизи, соняшні стихії 42, 43, 45
Фогор 243
Фрази племя 278

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Фракія 240
Фур цар 93, 100
Фура „ 93
Фуя, баба єгипетська 246

Х.

Халдеї 93
Халдейська земля 314, 319
Халдейчики 315, 317
Халдеяне 204, 205
Халкидон Лівінїйський 240
Халкидри, соняшні стихії 42, 43
Халко-нагаргаіль бог 119
Хам 9, 65, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 93, 97, 226, 230, 235, 274
Хаманїда ріка 245
Хаміти 76, 77
Хамова земля 179
Хамово племя 77, 93, 97
„ царство 76
Хананська земля 199, 215, 216, 222
Хананейська „ 94, 104, 124, 227, 235
Хананейські царі 188
Хананейці 190, 191, 192, 195 230, 257
Ханаоньске племя 179
Хараон місто 125
Харківщина 294
Хеврон внук Левії 186
„ город 104, 124, 177, 180, 184, 187, 188, 194, 197, 200, 206, 207, 209, 211, 222, 225
Хелекеї племя 206
Хелкеї „ 320, 321
Хермион син Енохів 59
Херувими ангели 28, 45, 46, 109
Херулкиї племя 205
Хесавод імя Бога 110
Хеттеї племя 153
Ходалог, цар палестинський 100
Хоживські води 189
Хоздров цар 77
Хоздрой „ 76
Хозивська вода 190, 194
Хозимізевед 76
Хозрой цар 76
Хозумізед цар 76
Хозюмізед „ 76
Хорафа потік 297
Хорив гора 233
Хороздїй цар 75
Хороздим „ 75
Хороздин „ 75
Хороздиск „ 75
Христос 5, 9, 10, 13, 35, 64, 83, 90, 91, 113, 114, 115, 117, 119, 121, 124, 125, 129, 131, 141, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 153, 155, 160, 177, 183, 209, 217, 221, 222, 238, 251, 259, 267, 273, 277, 278, 293, 294, 295, 306, 307, 310, 314, 318, 321, 328, 329, 331
Хужит цар 75
Хузит „ 75, 76
Хус Етіоп 93
„ син Хамів 97, 100

Ѳ.

Ѳаворська гора 99
Ѳалек 76
Ѳамара 190
Ѳезва місто 296

Ц.

Царгород 294, 305
Циван місяць 63
Цимфора жінка Мойсєєва 233
Ципфора „ „ 231, 232

Ч.

Червоне море 112, 117, 236, 237, 251, 252, 257
Чермное море 67
Чифора жінка Мойсєєва 232
Чюди (волоти, велетні) 66

Я.

Яков Жидовин, писатель 4
„ патріарх 108, 109, 110, 111,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

112, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 132, 133, 136, 138, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 157, 158, 160, 161, 167, 168, 169, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 211, 212, 215, 216, 217, 218, 219, 221, 222, 223, 225, 227, 228, 230, 231, 232, 235, 237, 240, 241, 242, 244, 245, 248, 257, 258, 261, 262, 267, 272, 300, 311, 312, 322, 335

Яковличі 148

Янос син Валаамів 244

Ю.

Южська цариця 285

Щ.

Щит гора 180, 182

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Показчик писателїв і творів наведених у сьому томі.

А.

Abhandlungen der philosoph.-philolog. Classe der k. bayrischen Akademie zu München 32
Адам книга, апокріф 4
Адамів заповіт „ 5
„ лоб „ 5
Александрия, повість 27, 339
Алфавит духовний 4
Амартола Георгія Временник 97, 123
Andrèe, Ethnographische Parallelen 330
Андріятис, книга (?) 2
Апаналїпси, книга 2
Апокалїпсіс Іоанів 2
Archiv für slavische Philologie 32, 279
Arkiv za povjestnicu jugoslovansku 91
Афанасий Александрийський, Слово о Мелхиседецї (псевдепіграф) 94, 97
Афродитияна Слово на Рождество Христово 120

Б.

Барацъ, Слѣды іудейскихъ воззрѣній въ древнерусской письменности 32
Бесѣдословіє души съ тѣломъ 3
Біблія 233, 235, 238, 239, 259, 271, 285, 288, 322, 338
Бисерь книга 2, 3
Битейські книги 330
Бития кн. 1, 89, 90, 104, 118, 120, 122, 131, 134, 136, 139, 140, 141, 154
Боблея 330
Богородицино хожденіє по муках, апокріф 5
Бублея 157

В.

Варлаам і Йоасаф, повість 2, 3
Варнавино євангеліє, апокр. 5
„ послание, „ 4, 5
Варуха послание 1
Варфоломеєві вопроси ко Богородицї, апокр. 5
Васильевъ А. Anecdota graeco-byzantina 90
Weil, Biblische Legenden der Muselmänner 263, 277, 295
Веселовскій А. Н. Разысканія въ области русскихъ духовныхъ стиховъ 16, 279, 295
„ Опыты по исторіи развитія христіанской легенды 279

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Веселовскій А. Н. Славянскія сказанія о Соломонѣ и Китоврасѣ 295
„ Изъ исторіи романа и повѣсти, т. I, 339
„ Zur bulgarischen Alexandersage 279
Видѣніе Данилово, апокріф 152, 155
Wlislocki Dr. N. Sagen und Märchen der Bukowinaer Armenier 330
Вопросы Іоанна Богослова, апокр. 5
„ „ къ Аврааму о праведныхъ душахъ, апокріф 5
Вторый законъ, книга 1
Второзаконіе „ 243

Г, Ґ.

Гаґадда, часть Талмуда 37, 79
Гаммер Пургшталь, оріенталіст 79
Harnack, Geschichte der altchristlichen Literatur bis Eusebius 224
Георгій Амартол, гл. Амартол
Георгія мученіе, апокріф 5, 6
Гернулій, О преисподней земли (?) 328
Глубина, книга 2, 3
Hofmann, Das Henochbuch, 64
Grabe, Spicilegium Patrum et haereticorum saeculi I. 223
Григорий Богослов, Слово о крестѣ и о Адамѣ и за два разбойника, псевдепіграф 91, 255
Grünbaum M. Beiträge zur vergleichenden Mythologie aus der Hagadda 32, 79, 245
„ Neue Beiträge zur semitischen Sagenkunde 263, 277, 295
Gfrörer, Liber Henoch 64

Д.

Давид, Пісні, апокр. 5
„ Псальми 272, 273, 274, 275, 276
Даніїл, Книга пророцтв 315, 320, 321, 322
„ Видѣніе, апокр. 152, 155
Дванадцять Іяковлич, апокр. 2, 5
Denkschriften der k. Akademie der Wissenschaften in Wien 32
Dillmann, Das äthiopische Henochbuch 64
Діоптра, книга 3
Дѣяния апостольскі 1, 323
Дѣтство Христово, апокріф 5
Драгоманов М. Забѣлѣжки върху славянскитѣ религиозно-етически легенди 16

Е, Є.

Євангелия 1, 328
Евстратиево мученіе, апокр. 6
Едам, апокр. 4
Ездри книга 1, 322
Екклесіаст, книга 2
Енохова книга, апокріф 4, 5, 129, 184, 185
Епістолія о неділях, апокріф 5
Епіфаній Кипрський, твори церк. 4
„ О дванадцяти камиках 245, 255, 257
„ Historia de prophetarum vita et interitu 303, 304, 305
„ Contra octoaginta haereses opus Panarium 305
Есфирові книги 275
Єфрем Сирин, Слово о Іосифѣ Прекрасномъ 124, 126 127, 129, 131, 135, 138, 139, 140, 141, 144, 146, 173
„ Твори церк. 3, 328

Ж.

Женчуг, книга 2
Житє Адама і Еви, апокр. 10
Житє і Слово, вістник науки, лі-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

тератури і фольклору 32, 279, 293
Журналъ Министерства нар. просвѣщенія 279

З.

Завіти дванацяти патріархів 64, 223, 224, 257
Законник, книга 4
Замойський рукопис гл. Рукописи
Зерцало, книга 2, 327
Златий Чоп, книга 3
Златоструй „ 2, 3

І (И, Й).

Іван Золотоустий, Слово про пянство 90
Іванові ап. послания 1
Ілиїно обавление, апокр. 4, 5
Імена ангелів, апокр. 5
Інравоученіе, книга 328
Іов, книга 1
Іпатиєво мученіе, апокр. 5, 6
Ісаїно видѣніе, „ 5
Іспаський рукопис гл. Рукописи
Ісуса Навина книга 1, 2, 223
Ісхода книга 1, 233, 235, 237, 238, 239, 243, 254, 267
Іяковля повість, апокр. 5
Іюди апостола послание 2

К.

Калайдовичъ, Іоаннъ Экзархъ болгарскій 6
Калитовскій Ом. Матеріалы до рускои литературы апокрифичнои 263
Камень віри, книга 4
Кіевская Старина 108, 294
Kiesewetter Carl, Faust in der Geschichte und Tradition 293
Клїмента Анкирського житіе, апокр. 5, 6
Клїментово мученіе, апокр. 5
„ учение „ 5
Книга бытія неба и земли 271
„ Исходная 267
„ Числ 243, 254
Книги царственні 303
Kozak E. Bibliographische Übersicht der biblisch-apokryphen Litteratur bei den Slaven 224
Комарнянський Пролог 304, 305
Коса, книга 4
Коран 79
Криниця, книга 2, 3

Л.

Ламех, книга апокр. 4
Левіт, книга 1
Лїмонар „ 2
Лимонис „ 4
Лїствиця 1, 2, 5, 118
Лїтописець Великої Гори 3
Лоранс віднайшов кн. Еноха 64
Лѣтописи занятій Археографической Коммиссіи 6
Ляпідарий 18, 239–243, 255—257

М.

Малала Іван, Хронїка 223
Маргарит, книга 2
Meyer W. Vita Adae et Evae 32
Меѳодий Патарський. Слово про початок і конець сьвіта 26, 28, 34, 35, 36, 68, 71, 74, 75, 106, 268, 270 334
Мідраш 79
Минея общая 4
„ Четья 4, 6
Migne, Dictionnaire des Apocryphes 64, 79, 223
Миронъ, Южнорусская пасхальная драма 294
Мирські псальми, апокр. 4
Мойсеїв заповіт, апокр. 5
Молитва Іосифова, апокр. 4
Молитви о трясавицях 6

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Молитви о нежитах 6
„ о недугах 6
Монфокон видав твори Афанасия Александрийського 97

Н.

Начов Н. А. Тиквешки ржкопис 271, 274
Никита царський син, апокр. 5, 6
Никодимово євангелие „ 131
Нїфонт, книга 2, 4
Номокануни худі, апокр. 5

О.

Обходи апостольські, апокр. 4, 5
О дванацяти камиках гл. Епіфанїй Кипрський
О дереві хрестовім, апокр. 5
Орїґен, Коментарий до кн. Ісуса Навина 223
О сьвятій службі, апокр. 5
Откровение Авраама, апокр. 85, 86, 91

П.

Павла апостола дїяние ложное 5
„ „ послания 2
Павлово обавление, апокр. 5
Палея 2, 10, 76, 90, 93, 127, 131. 138, 140, 141, 154, 157, 223, 233, 238, 277, 322
„ Історична грецька 90, 271
„ Ковельська 13, 29, 30, 33, 34, 36, 37, 67, 68, 73, 78, 79, 106, 108, 123, 135, 154, 223, 224
„ Коломенська 13, 17, 29, 30, 33, 34, 36, 37, 67, 68, 73, 78, 79, 85, 106, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 126, 129, 130, 131, 135, 139, 143, 144, 154, 155, 156
„ Крехівська 10, 11, 13, 17, 28 30, 33, 35, 36, 37, 65, 72, 77, 78. 80, 90, 91, 92, 97, 102,
Палея Крех. 103, 104 105, 106, 108, 119, 120, 121, 122, 124, 126, 127, 131, 134, 138, 141. 144, 146, 154, 155, 174, 208, 223, 225, 244, 257, 271, 276, 280, 282, 283, 284, 285, 289, 290, 294, 305, 311, 312, 319, 320, 321, 322, 338, 339
„ Мілецького манастиря 91
„ Московської Дух. Академиї 85
„ Московської Синодальної бібліотеки 177, 282
„ Новгородська 30, 37
„ Румянцївська 84, 85, 86, 96, 97, 114, 117, 118, 119, 120, 224, 284
„ Соловецька 67, 68, 84, 85, 119, 120, 126, 129, 131, 135, 143, 144, 145, 146, 156, 157, 223, 244, 245, 276
„ Толковая 18, 34, 36, 37, 38, 43, 68, 73, 78, 79, 90, 120, 121, 122, 126, 131, 144, 155, 157
„ Царського 288
Памятники древней письменности 295
Пандект, книга 4
Пандекты Никона Черногорца 6
Пандокт, книга 2
Паралїпомена, апокріф 5
„ Єремії 5
Патерик азбучний 2, 4
„ єгипетський 4
„ єрусалимський 4
„ київських печер 4, 325
„ скитський 4
„ сьв. Гори 4
Патріархи, книга апокр. 4
Петра апостола послания 1
Petriceiku - Hasdeu, Cărtile poporane ale Romanilor 91
Петрово обавление, апокр. 4, 5
Петровъ, Апокрифическое пророчество царя Соломона о Христѣ 295
Пыпинъ А. Н. Памятники старинной русской литературы

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

10, 16, 24, 31 32, 63, 71, 85, 96, 97, 118, 120, 155, 223, 283, 283, 284, 285, 288, 289
Пыпинъ А. Н. Для объясненія статьи о ложныхъ книгахъ 6
„ Отреченныя книги, гл. Памятники ст. р. л.
Пісня пісень, книга 1
Polivka J. Dr. Die Vita Adae et Evae in der altböhmischen Literatur 32
Полтавський рукопис гл. Рукописи
Поповъ А. Н. Библіографическіе матеріалы 39, 63, 64
„ Книга бытія неба и земли (Палея историческая) 271
Порфирьевъ И. Я. Апокрифическія сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ 32, 38, 64, 86, 97, 224, 263, 274
„ Апокрифическія сказанія о ветхозав. лицахъ и соб. по рукописямъ Соловецкой библіотеки 10, 14, 16, 18 24, 32, 33, 38, 63, 68, 85, 89, 91, 97, 104, 118, 119, 120, 123, 126, 131, 143, 144, 146, 155, 157, 223, 224, 244, 245, 257, 273, 274, 276, 285, 295
Прение діявола со Христом, апокр. 5
Приточник, книга 2
Притчі Соломонові 1
Пролог, книга 6, 97, 304, 305
Псалтир 1, 272, 273, 274, 275, 276
Псалом сотий 327
Псальми Соломонові, апокріф 4, 5
Пчела, книга 2, 3
Пятикнижє 260, 267

Р.

Reuss Ed. La Bible 105
Родословіе, книга 2, 3
Рожество Авраамово, апокріф 91
Рукописи: Волоколамський 118
„ Дрогобицький 23, 24, 25, 26, 31, 100, 101, 255, 270, 273, 274
„ Замойський 307, 311, 319
„ Іспаський 136, 173, 291
„ Полтавський ігумена Геннадия 39
„ Сильвестрова збірка 85
„ Соловецькі 16, 18, 32, 38, 68, 85, 89, 91, 97
„ Степана Теслевцьового 157, 264, 293, 294, 296, 312, 315, 324, 325, 330, 333, 335
„ Теодора з Дубівця 1, 7, 15, 16, 19, 30, 71, 75, 89 91 105, 106, 126 130, 131, 135, 139, 140, 143, 144, 145, 146, 245, 251, 254, 257, 274, 275, 303, 304
„ Теодора Поповича Тухлянського 260, 262
„ Тульський 107, 270
„ Яремецького Білахевича 1, 14, 15, 16, 29, 30, 31, 86, 90, 97, 100, 101, 104, 235, 272, 274, 277, 324
Руф, книга 1

С.

Самуіла книга 277
Сборникъ втораго отдѣленія Имп. Академіи Наукъ 6, 32
„ за народни умотворения, наука и книжнина 16, 271, 274
„ Святославів 223
Синадик, книга 2
Сирин Єфрем гл. Єфрем Сирин
Сифова молитва, апокр. 5
Сказаніе о Самсонѣ 271
Словоположник, книга 3

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Состязаніе Авраама, апокр. 91
Софоніï обавленіе, апокр. 4, 6
Срезневскій И. Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ 6, 271, 295
Starine, na sviet izdaje Jugoslovenska Akademija znanosti i umjetnosti 6
Стоглав, книга 4
Судебник „ 4
Суддïв „ 1, 270, 338
Суди Соломонові, апокріф 5, 228

Т.

Талмуд 105, 126, 157, 277
Теодор Едеський Житіе 79
Тихонравовъ, Памятники отреченной русской литературы 10, 13, 15, 23, 24, 25, 28, 30, 32, 37, 38, 63, 71, 75, 76, 85, 97, 107, 120, 155, 177, 180, 187, 195, 197, 200, 203, 206, 209, 212, 218, 223, 224, 233, 244, 245, 270, 282, 283, 285, 288, 289, 291, 306
„ Лѣтописи русской литературы и древности 295
Tischendorf K. Apocalypses apocryphae 32
Три вопрошенія философов 2

У.

Устав сьв. отцïв, книга 4

Ф.

Fabricius, Bibliotheca graeca ed. Harless 174
„ Codex Pseudepigraphus Veteris Testamenti 64, 86, 97, 223
Фізіолог 155
Fontes Rerum Bohemicarum 295

Х.

Хожденіе інока Зосими к Рахманам, апокр. 329
„ Петрово по вознесению Христовім, апокр. 5
Хожденіе Богородиці по муках апокр. 5
„ Христа в попи ставили, апокр. 6
Христос плугом орав, апокр. 6
Христове дерево, апокр. 5, 6, 15, 30, 91, 255
Хронограф, книга 2, 3

Ѳ.

Ѳомино евангеліе, апокріф 5

Ц.

Царств книги 1, 118, 285, 303
Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft 32, 79, 245
Церковник, книга 1
Zöckler Th. Die Apokryphen des Alten Testaments 64, 283, 295

Ч.

Чепи, книга 2
Чисел, книга 1, 243
Чтенія въ Московскомъ Обществѣ Исторіи и Древностей 63

Ш.

Шодде, англïйский переклад книги Еноха 64

Я.

Jagić V. Archiv für slavische Philologie 32
„ „Откровеніе Авраама“ 91
„ Slavische Beiträge zu den biblischen Apocryphen 32
„ Slovenski tekstovi kanona o knjigama staroga i novoga zavjeta 6

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Показчик легендових і казочних мотивів і т. и. в текстах сего тому.

А.

Аввакум пророк занесений ангелом за волосє до Вавилона за 70 миль і дає обід Даниїлови в львиній ямі . 313—314
Авель убитий Каіном лежав непохований 30 лїт . 9
Авер (Євер) один не пристав до тих, що будували стовп вавилонський, от тим то й мова Адамова лишила ся у него без зміни 78, 93
Авраам дивлячись на батькові ідоли доходить до віри в одного Бога 80
„ продає батькових богів купцям 81
„ палить деревляного бога Варисата 82
„ викладає батькови про одного Бога 83
„ запалює храм з батьковими богами, при чім брат єго гине в огні 83
„ уходить з батькового дому, в котрий зараз ударив грім 84
„ вкинений Халдейцями в огняну піч виходить з неї без шкоди 231
„ від архангела Гавриїла за 6 місяцїв навчив ся всякої мудрости 84
„ не їв дома нїколи без гостя, а коли диявол позаставляв усї дороги, не їв 5 день ждучи гостей . . 86, 330
„ вижидаючи гостей зустрів Бога з двома ангелами і запросив їх до себе 86, 331
„ завдає Лотови покуту думаючи, що він згине і не зможе єї сповнити 87, 88
„ привозить Мелхіседекови на гору Фаворську одїж і олїй, викликає його і помазує та зодягає . . . 95, 96
„ на розказ Божий веде свого сина Ісаака, щоби його дати Богу в жертву 102
„ не хотїв прогнати з дому Ізмаіла і Агару, та вчинив се на розказ ангела 104

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Агара мати Ізмаілова, мала дїтей зі своїм сином, щоби єї потомство побідило потомство Авраамове 106
Адам сотворений з 8 частей 7, 27
„ творячи його Бог бачив Петра, Павла і Христа . . 7—8
„ сотворивши його Бог зілляв на него 7 почестїв . 8
„ вигнавши його з раю Бог дав йому рискаль і мотику . 8
„ не вмів похоронити вбитого Авеля і тільки від горлиць навчив ся сего 9
„ похоронений на серединї землї на тім місцї, де потім роспято Христа 9, 30
„ і Ева в раю розуміли добро і зло перед своїм упадком, але не мали досьвіду 17
„ вигнаний з раю бачив у снї, що стане ся з єго синами, та ангел заборонив йому сказати се Еві . . . 19
„ в раю пильнував східню і північну часть, а Ева полудневу і західну 19
„ коли согрішив у раю, всї дерева зронили листє крім одної смокви 20
„ вигнаний з раю з Евою хотїв убити її, нїчого не їв 30 день, та перешукавши всю землю не міг знайти нїякої їди 20
„ випросив у Бога кадило і принїс йому в жертву і тодї Бог віддав йому часть раю і вигнав з раю всї звірі . 20
„ наїв ся з разу тернових ягід, а потім пшениці, вина і молока 20
„ подавав імена всїм звірам і птахам 20, 33
„ почав орати волами, та чорт не дав йому орати і присилував, щоб записав ся йому з усїм своїм родом . 21
„ дав чортови запис, що чия земля, того і я . . . 21
„ знав, що має народити ся Христос 21
„ постив 40 день стоячи по шию в Єрданї, а ангели, звірі і птахи стояли довкола і плакали 21
„ ідучи до Еви побачив слїд диявола і злякав ся, та Ева не хотїла й йому вірити, поки не показав їй умовлений знак 21
„ умер на біль живота 19, 22
„ похоронений ангелами, промовляв з гробу . . . 23
„ імя єго зложене з початкових букв чотирьох сторін сьвіта 27
„ в раю надав імена всїм звірям 27
„ в раю був голий, так само і Ева, та обоє не бачили своєї наготи 28
„ в шкуряній одежі був вигнаний з раю 28
„ перед смертю забажав ще раз бачити рай . . . 29
„ занедужавши забажав олїю з дерева помилування, та не одержав 30
„ похований у Мадиямі, де був сотворений 36
„ сотворений із 7 частей, мав 7 змислів, імя єго з чотирьох сторін сьвіта, жінка Ева сотворена з єго ребра . 50

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Адам в раю був усього півшести години 51
Адама зробив Бог із глини в пятницю, а душу дав йому в суботу 324
„ єго прикмети роздїлив Бог на сїм частей і дав семи героям жидівським 324
Адамова голова лежала між корінєм дерева в Єрусалимі, припадком відкрив її слуга Соломона, що перед дощем сховав ся до неї мов до печери. Соломон велїв прикидати її камінєм і на нїй зробила ся гора Голгофа . 31
Адамові дїти женили ся брат з сестрою . . . . . 8—9
Аменфрия, жінка Пентефриєва не маючи дїтей від свого мужа, хотїла мати від Йосифа, та за молитвою Йосифовою у неї вродила ся дитина 213
„ хотїла навернути себе і свого мужа на жидівську віру, коли Йосиф уволить єї волю 156
„ дала Йосифови обід з отрутою, він на єї очах з'їв і лишив ся здоров 156
„ силою тягла Йосифа до себе, та він лишив плащ в єї руках і втїк 156
„ хотїла вивести його з тюрми, коли згодить ся на єї волю, та він не хотїв 156
„ грозила Йосифови смертю, хотїла зробити його своїм мужем, влазила до него до покою, щоби спокусити його на гріх . . . . . 212—213
„ хвалила Йосифа перед мужем, щоби він довіряв йому і не підозрівав їх обох 213
„ хотїла покинути кумири, отруїти мужа, та Йосиф загрозив їй, що все розповість і вона зацитькала його дарунками 213
„ прислала йому обід з отрутою, та в тій хвилї йому показав ся страшний муж, що подавав йому ніж і сільницю, то він пізнав, що страва затроєна і не їв єї. На другий день вона прийшла і питала, чому не їсть; тодї він заявив їй, що страва затроєна і почав їсти, та отрута не пошкодила йому . . . . . 213—214
„ грозила, що заподіє собі смерть, коли Йосиф не буде з нею, та сей успокоїв її 214
„ оббрехала Йосифа; муж єї велїв його бити і всадити в тюрму, а вона й туди переказувала йому, щоби сповнив єї волю, то його випустить 214
„ ходила під стїну тюрми слухати, як Йосиф молить ся, та він чуючи єї хід затихав 215
„ велїла слузї купити Йосифа, та один не міг сторгувати, а другий дав за него 80 золотих, а пані сказав, що дав 100; Йосиф хоч бачив се, не сказав нїкому, щоб слуги не бито . . . . . 216—217
Амбрам, батько Мойсеїв, маючи двоє дїтей, розлучив ся з жінкою, коли Фараон почав убивати дїтей жидівських,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

та із за пророцтва 3-лїтньої дочки знов зійшов ся з жінкою і сплодив Мойсея 226
Ангел береже народ жидівський, щоби не погиб від лукавих духів 182
„ спиняє Авраама, щоби не вбивав свого сина і вказує йому барана 103
„ велить Авраамови прогнати Ізмаіла і Агару з дому 104, 106
„ у снї боре ся з Яковом і не можучи його побороти хапле його за стегно і роздирає йому жили . . 121—122
„ убиває в ночи синів Єгиптян, нївечить їх образи, а навіть мертвих каже псам виволїкати з гробів і класти перед батьками 235
„ дає Мойсеєви 3 дерева, певг, кедр і кипаріс, щоби вкадив їх у гірку воду і та вода зробила ся солодкою . 238
„ дає Гедеонови ріг з Авраамового барана і голос того рога був як грім 268
„ велить Гедеонови, щоби своїм воякам не дав 3 дни води пити, а потім аби вибрав тілько тих, що будуть пити долонями не схиляючись 268
„ диктував Давидови псальми, а Давид сам і не знав того 272
Ангели поставили серед раю престол Божий по грісї Адама і Еви 20
„ вигнали Адама і Еву з раю бючи їх люто . . . 20
„ годували дїтей жидівських у Єгиптї, покинених матерями в полї, а коли Єгиптяне шукали їх, то земля розпадала ся і ховала дїтей, так що Єгиптяне не могли їх виорати; аж як доросли ті дїти, то купами вертали до дому 226
Антихрист — жидівський месия, збере довкола себе всїх Жидів і буде мучити людей. Праведники будуть тодї їздити по повітрю немов на конях, а Антихрист буде їх хапати за ноги і висьмівати 152
„ погибне разом з усїми Жидами 152
Анфракс камінь червонний, в ночи сьвітить ся, завинутий у полотно сьвітить крізь полотно 240
Арон брат Мойсеїв по тому, як втїк Мойсей з Єгипту, пророкує, що Бог швидко увільнить Жидів з неволї . . 228
„ виходить насупроти Мойсея в пустиню і велить йому відправити жінку до батька 233
„ присилуваний Жидами хотїв їм вилляти бога, та з розтопленого металю вилляла ся раз теляча голова, а другий раз гадина; за те почали Жидів кусати гадюки 253—254
Арот і Марот, ангели зіслані на землю судити людей напили ся вина і від жінки, що прийшла до них за справою, зажадали нечесного дїла; та жінка та дїставши ся до Бога виявила їх поступок, і Бог зробив її денницею, а їх завісив зелїзним ланцюхом за ноги в Вавилонї, де будуть висїти до суду 79

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Асирийці зруйнувавши Єрусалим, вели Жидів у неволю по 1000 звязаних одним ужищем, передніх стримуючи вудилами, а заднїх бючи, вели босих по корчах . . 308
„ веліли їм співати пісень, а коли три отроки не хотїли, били їх суковатими палицями до пізної ночи . . . 308
Аукінф камінь знаходить ся в Скифії в глубокій пропасти; його добувають злочинці засуджені на смерть: хто добуде такий камінь, тому дарують житє. Добувають його так, що в пропасть кидають овець, з котрих здерто шкуру; камінці прилипають до мяса, а орли виносять те мясо на верх разом з камінцями 241
Аунан син Юдів по смерти брата Іра женить ся з єго жінкою, та за намовою матери не хоче мати з нею дїтей і випускає сїмя на землю і за те вмирає . . . 190

Б.

Блощиці зробили ся з тих струпів, що Єгиптяне здирали з себе і кидали 250
Бог і два ангели зайшли в гості до Авраама . . . 86
„ коли Сара мила їм ноги, то ті ноги самі тїкали їй з рук . . . . . 86—87
„ проповів Авраамови, що буде мати сина 87
„ проповів Ревецї, що єї старший син буде слугою меншого 108
Боги єгипетські попадали, коли до Єгипту прийшов Христос 306
Болїстїв 72 призначив Бог на чоловіка 22

В.

Вала слуга Рахилина вмерла з плачу по продажі Йосифа . 122
Валаам волхв викладає сон Фараонови і радить йому вбивати дїтей жидівських 225
„ тїкає з Єгипту за те, що Фараон не послухав єго ради і не вбив Мойсея і разом зі своїми синами підбунтовує город сарацинський проти їх царя Киканоса, що був тоді на війні 228
„ укріпляє город з двох боків мурами, з третього ровами, а з четвертого гадюками 228
„ відбиває штурми Киканоса і держить ся там 9 лїт аж до смерти того царя 229
„ коли Мойсей здобув город, утїкає з синами до Мадиянїтів 230
„ робить чуда перед Фараоном на перекір Мойсеєви 233—234
„ прикликаний Моавитянами, щоби прокляв Жидів, замість того благословляє їх . . . . . 258, 260—261

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Валаам другого дня їде знов проклинати Жидів, ангел заступає йому дорогу і осел не хоче йти, він бє осла, аж той промовляє людською мовою; тоді й Валаам побачив ангела, а коли сей перестеріг його, вернув до Персиди і там навчав про прихід Христа . . 258—259 261—262
Валтасар син Навходоносорів злякавши ся пророцтва Даніилового, що сеї ночи має бути вбитий, поставив сторожу в палатї, та коли вийшов у ночи, один із сторожів, Дарий, не пізнавши хто се, вбив його і захопив царство . . . . . 320—321
Вино — символ крови Христової 151
„ має в собі чотири злі духи 192
Віор боярин Давидів мав говорити сам на сам с царем, та два вечери приходячи бачив коло него молодця, що щось говорив цареви до уха, аж третього дня розповів про се цареви 272
Волхви пророкували Єгиптянам, що коли кости Йосифові вийдуть з Єгипту, буде в Єгиптї велике лихо і пітьма; для того Єгиптяне берегли Йосифову домовину в царських палатах 180
Ворон випущений Ноєм з ковчега, був символом Жидів . 67
Ворони годували Илию хлїбом і мясом 267
Вувал (Ювал) перший музика 9, 35

Г.

Гад — пастух, убиває диких звірів; вирвав ягня від медведиці і дорізав; за се Йосиф оскаржив його перед батьком, за що знов Гад розгнївав ся на Йосифа . . . 207
Ганзіон камінь червоний, а тертий дає сок білий і не зменшуєть ся, лїчить хорі очи і водяну пухлину . . 240
Гедеон молотить пшеницю на тоцї, коли ангел являє ся йому і велить побити Ізмаілтян 268
„ загадує знаки: коли се воля Божа, нехай усюди буде сухо, а на рунї роса — і так стало ся; потім: нехай усюди буде роса, а руно сухе — і так стало ся . . 268
„ перебраний за конюха іде до табору Ізмаілїтів і чує розмову двох із них, що Гедеон має їх побити . . 269
„ побиває Ізмаілїтів голосом труб і лїхтарнями . . 269
Гіганти — велетнї повстали з сумішки потомків Сифових с потомками Каіновими 85
Горгонія заклята Сифом до суду віку мусить сидїти в своїй ямі 22
Горлицї навчили Адама похоронити вбитого Авеля . . 9
Григори, упавші ангели, що мішали ся з дочками людськими, упімнені Енохом починають співати Богу . 44—45

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Д.

Давид написав 365 псальмів, залив у олово і кинув у море; по єго смерти Соломон сїтею видобув те олово і знайшов у ньому лиш 153 псальми 273
„ велїв убити Урію, а єго жінку взяв собі, та пророк Натан проповів, що перша дитина від тої жінки вмре — і вмерла 276
„ ненастанно пускав із себе сїмя; раз слуга витер єго зїлєм, те зїлє з'їла гуска а з єї яйця вилупила ся дївчина-пророчиця 277
Дан піддає думку зарізати козла, намочити в єго крови плащ Йосифів і післати батькови 199
„ бажав убити Йосифа, чатував на него 201
„ задумував щось злого на жінку Йосифову, та се йому не вдало ся 151
Даниїл пророк був оскоплений 312
„ убив смока, давши йому зо стравою з'їсти картку з написаним іменем Бога . . . . . 312—313
„ вкинений царем у львину яму пробував там 7 день без шкоди . . . . . 313—314
„ знївечив болвана бога, за котрого жертви поїдали жерцї 314
„ провидїв наперед, що Навходоносор має стати волом і остеріг єго сина 319
„ весь час молив ся за Навходоносора і не хотїв єго бачити, поки не стане знов чоловіком 320
„ не хотїв бути вчителем Валтасара 320
„ проповів Кирови (Курови) побіду над Крезом (Крусом) і за се Кур обіцяв випустити Жидів із неволї . . 320
Дарий сторожить в палатї Валтасаровій нічю, а коли Валтасар не можучи заснути, вийшов, щоби поглянути, чи не спить сторожа, Дарий не пізнавши хто се, вбив його, а пізнавши, що вбив царя, захопив царство в свої руки
„ бувши вояком відбував варту з Зоровавелем і ще одним вояком і всї три побились об заклад: що найсильнїйше? Виграв Зоровавель, що сказав, що найсильнїйші жінки і за се випросив у Дария, щоби випустив Жидів із неволї 322
Демони стручені з неба сипали ся як пісок, одні полетїли в безодню, другі лишили ся на землї, третї зависли в повітрі 11, 326
„ ті, що в пеклї, не можуть людям шкодити, тілько ті, що в повітрі 12
„ навіть над свиньми не мають власти без божої волї 12
„ будущого не знають, та часом знають дещо таємного, а часом брешуть і ошукують легковірних . . . 12
„ коли часом і правду скажуть, то обертають її на зло 12
„ для них нема вже покаяня 12
„ замісць відпавших демонів Бог сотворив людей, щоби

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

передати їм їх вінець 12
„ ті що впали на землю, показують ся людям, чинять їм пакости і приводять до гріхів або вселюють ся в них або і в звірів 326
„ на яке місце демон упав, там мусить бути до віку і се місце до віку єго 326
„ в повітрі висять у хмарах, роблять бурі і гради . . 327
„ люнатики — гермафродіти — спадають з повітря огнем і падучими зьвіздами 327
„ можуть перемінювати ся в що хочуть 327
„ на їх вид треба перехрестити ся і плюнути, то мара щезне 327
„ в пітьмі на другім небі плачуть і просять Еноха, щоби молив ся за них 40, 41
„ сїм ворожих духів раз-у-раз чатують на чоловіка . 175
Дерево, що виросло з головень принесених Лотом за 6 місяцїв, сплетене було з трьох дерев — кедра, певга і кипариса 88
Диявол перекинувши ся ангелом намовив змию, щоби спокусила Еву 19
„ вимусив від Адама запис на него самого і весь єго рід і держав той запис у схованцї 21
„ спокушував Еву, коли покутувала в Тигрі, перекинувши ся раз ангелом, а потім Адамом 21
„ підмовив жінку Ноєву, щоби підпоїла свого мужа пивом і довідала ся від него, куди ходить; Ной сказав їй, що робить ковчег, а диявол знївечив усе зроблене . . 69
„ підмовляє Ноєву жінку, щоби не йшла до ковчега, а коли Ной розгнївавшись сказав її: ходи, дияволе! він разом з нею входить у ковчег, тут перекидаєсь мишою, хоче прогризти дно ковчега, та гине від кота 70
„ по Мойсеєвій смерти хоче взяти єго тїло, закидаючи єму убийство Єгиптянина і иньші вчинки, та ангел проганює його 243
Дофафа перший коваль 9
Дочка Якова перша сказала батькови, що Йосиф живий, за що Яков урадуваний сказав їй: будь і ти жива на віки — і вона жила 500 лїт аж до часу Мойсея . . 237

Е, Є.

Ева коли з'їла яблоко в раю, то всї дерева в єї части зронили листе 20
„ зо страху не могла говорити, але диявол говорив єї устами і спокусив Адама 20
„ прирадила Адамови постити 40 день і сама стояла 40 день в Тигрі, маючи камінь на голові, а другий під ногами 21
„ маючи умовлений з Адамом таємний знак не піддала

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ся покусам диявола 21
„ с Сифом іде до раю, та тут робить їй докори звір Горгонїя 22
„ похоронена обік Адама і Авеля 23
Єгиптяне носили своїх дїтей по хатах жидівських і коли на крик їх дитини відкликнула ся жидівська дитина, то її вбивали 226
„ деякі пішли з Жидами в пустиню думаючи, що ті за 3 дни вернуть, та коли Жиди не хотїли вертати, почали бити ся з ними і Жиди одних побили а иньших прогнали 237
„ запрягала Жидів у шлиї і возили ними як волами, заставляли їх глину місити і цеглу палити 246
„ кланяють ся дївчинї, що родить дитину 336
„ хотїли змалювати образ Христа, та не могли, аж сам Христос нахилив ся над малюнок і тодї він став скінчений, та взяти його відтам, анї копії з него зняти нїхто не може 306
Єзавель цариця оглядаючи своє поле сама впала мертва на ниві і там її пси з'їли 302
Єлисей коли родив ся, то золота телиця в Силамі заричала так голосно, що було чути в Єрусалимі 303
„ вояків асирийських, посланих зловити його, приводить до царя ізраільського так що вони й не бачили міста, в котре війшли, та погодувавши їх пускає їх назад . 304
„ бє Ілиїним плащем по водї, та вода не розступає ся, аж за другим разом 302
„ накликає медведїв на пустих дїтей 303
Енох захований Богом як образ воскресеня мертвих і має прийти в часі Антихриста 37
„ плаче в снї і бачить двох мужів червоних і великих, ті заповідають йому, що швидко візьмуть його до неба 39—40
„ дає роспорядок дома, по чім ангели на крилах беруть його до неба 40
„ допровадивши його до семого неба покидають його, а відси архангел Гавриїл підносить його до десятого неба перед лице Бога 46
„ ангел знимає з него земну одїж і намазує його мастю небесною і він робить ся як ангел 47
„ від архангела Правуїла дізнає ся про всї тайни сьвіта і списує 366 книг 47
„ Бог оповідає йому сам свої тайни, яких не знали й ангели, про творенє сьвіта . . . . . 47—50
„ пущений знов на землю на 30 день, щоби все розповів людям, що бачив, і дав їм свої книги . . . 52
„ ангел білий як снїг остуджує лице Енохове, бо инакше на землї нїхто не міг би глянути на него . . . 52—53
„ упоминає синів своїх і дає їм свої книги . . . 53—62
„ підчас єго промови робить ся темно і ангели беруть його до неба . . . . . 62—63

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Єремія заведений Жидами до Єгипту пророкує їм погибель і вродженє Христа і за се Жиди побили його камінєм 306
„ увільнив Єгиптян від крокодилів і пророк їм, що боги їх попадають, коли прийде сюди дїва, що вродила дитину 306
Єфтай, бідний чоловік вибраний царем жидівським іде на війну і обіцює Богу свою дочку в разї побіди; вернувши с побідою віддає її Богу . . . . . 335—338

Ж.

Жаби з напоями діставали ся в черева Єгиптян і крукали в них і гнили і Єгиптяне від того вмирали . . . 249
„ квакаючи не давали Давидови писати псальмів, то він велїв засипати саджавку, та в снї побачив велику жабу, що псувала єго писанє і робила йому докори, що не дає жабам Бога хвалити. Тодї велїв знов вичистити саджавку . . . . . 272—273
Жидівки в Єгиптї виходили в поле і там родили . . 226
Жил не вільно їсти Жидам через те, що їх праотцю Якову ангел у снї передер жили 122
Жінка Іовова ганьбила Іова, що через него бідує, а він ховає золото, та Іов упімнув її і в тій хвилї видужав 266—267
„ Іудова Висуя вмирає проклята мужем 190

З.

Замврий, волхв єгипетський, перемінює свою палицю в гадину, але коли хоче взяти її в руку, гадина вкусила його і рука спухла, тілько по молитві Мойсеєвій стала знов здорова, а гадина вдарена палицею Мойсеєвою здохла . . . . . 249—250
Заулон перший мореплавець і риболовець 199
„ намовив братів не повідати вітцю про продаж Йосифа, та потаємно плакав за ним і тілько бояв ся повісти батькови, бо брати заприсягли вбити того, хто повість 197—198
„ коли брати хотїли вбити Йосифа, він заслоняв його собою а потім не їв три дни пильнуючи його в ямі, щоби другі брати його не вбили 198
Звичай аморейський: дївчину, що мала виходити замуж, сїм день перед тим пускати у блуд 190
Земля не стоїть на 33 китах і на зелїзних стовпах . . 26
„ сотворена в 7 днях має стояти 7 тисяч лїт . . . 27
Змія була первісно найлюбійша Богу з усїх звірів . . 19
„ проклята Богом за спокушенє Адама і Еви . . . 28
Звірі в раю не сьміли без дозволу Адамового нї ходити, нї лягти, нї їсти 19

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

І (й).

Ізмаіл ударив Ісаака, за се Сара наставала на Авраама, щоб вигнав Агару і єї сина з дому . . . 104, 105
„ живе з матїрю в пустинї при жерелї, стріляє звірів, а маючи 15 лїт, розпитує в матері, відки беруть ся люде і дізнавши ся, плодить з нею дїтей . . . 105
„ Агара і їх дїти три рази ходили в відвідини до Авраама і він давав їм богаті дари, а коли четвертий раз не дав нїчого, напали на него і обрабували . . . 334
Ізмарагд камінь показує лице людське мов зеркало . . 240
Ілия замикає небо на півчетверта року, щоб не дало нї дощу нї роси, а сам сховав ся при потоцї і пив з него воду, поки потік не висох 297
„ живе у вдови в Сарефі і весь час у неї не зменшує ся запас муки і олїю . . . . . 297—298
„ воскрешує померщого сина вдовиного 298
„ скликає огонь з неба, щоб запалив єго жертву і вбиває 400 поганських жерців . . . . . 299—300
„ тїкає в пустиню зо страху перед пімстою Єзавелї . 301
„ коли його настигала погоня, вчинив так, що сьвіжо засїяна нива зараз покрила ся доспілою пшеницею, а єї властитель змилив погоню мовячи, що бачив Ілию ще тодї, коли сїяв пшеницю . . . . . 301—302
„ взятий живий до неба 302
„ своїм плащем розділює води Йордана і переходить сухо 302
„ скидає з повітря Єлисеєви свій плащ . . . 302
Іов сидячи за містом на гною у струпах і не маючи чим обдарувати слїпого музику, що його розвеселив, віддер із себе жменю струпа і дав слїпому; із струпа зараз зробило ся золото, а слїпий провидїв 266
Йосиф приносить братам привитанє від батька, та ті бють його, хочуть забити, потім кидають у сухий колодїзь, щоби там погиб, а врештї продають купцям ізмаїльським . . . . . 125—127, 158—166
„ проходячи с купцями по при гріб своєї матери плаче на гробі; купцї думають, що він їх чарує і хочуть його вбити, та довідавши ся, хто він, потїшають його 127—129, 160—161
„ проданий Пентефриєви живе у него в ласцї, остоює ся против покус єго жінки, та обмовлений нею дістає ся до темницї . . . . . 131—134, 161—163
„ брати єго в голодні роки приходять до Єгипту за пшеницею, він пізнає їх та удає, що приймає їх за шпіонів, сажає одного в темницю, рештї дає збіжє і велить у мішки покласти гроші, а їм велить привести Вениямина . . . . . 167—168
„ плаче побачивши Вениямина, просить братів на обід, ворожить при обідї з чарки, велить вложити чарку в міх Вениямінів, потім посилає за братами погоню, та їх

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

трусить, завертає всіх, брати нарікають на Вениямина і Йосифа, і аж тодї Йосиф дає їм пізнати себе 136—143, 169—173
„ на привитанє батька виїздить з єгипетським скиптром, та перед батьком випускає скипетр з руки і схиляє ся по него, щоби Єгиптяне не взяли йому за зле, що зі скиптром кланяє ся чужинцеви 145
„ по смерти Якова впевняє братів, що не буде на них мстити ся 155
„ оповідає братам і батькови свої сни, а брати гнївають ся на него, що хоче над ними панувати 158
„ єго гарну одежу брати вмочили в крови козла і передали батькови, немов то його звірі з'їли . . 129, 161
„ за гроші одержані за него брати купили собі чоботи, а не хотїли їх проїдати 129
„ в темницї викладає сни виночерпію і хлїбареви Фараоновому . . . . . 163—164
„ викладає Фараонови сон про товсті і худі корови і колоски і за се Фараон робить його завідателем цїлого царства . . . . . 164—167
„ постив 7 лїт, поки жив у Пентефрия, і не пив вина . 213
„ проданий у неволю не повідає свого роду анї купцям, анї Пентефриєви, навіть під побоями, бо не хоче покрити ганьбою своїх братів, а видає себе за невольника 215—216
„ бачить сон: 12 оленїв пасло ся, три з них россипали ся по всїм сьвітї, від Юди вродила ся дївчина, ся породила баранчика, на него кинув ся лев і всї звірі, та баранчик переміг їх 217
„ проданий був у неволю в своїм дорогім плащі, та один купець здер з него той плащ, набив його і дав йому невольницьку одежу; та коли пішов на бік, щоби сховати той плащ, наскочив лев і роздер його; купцї злякали ся і перепродали його иньшим . . . 218—219
„ просив Якова, щоб молив ся за братів його, аби Бог дарував їм їх гріх 219
„ перед смертю закляв Жидів, щоби виходячи з Єгипту забрали з собою єго кости, та Єгиптяне закинули єго кости в оловяній домовинї таємно в ріку, надіючи ся, що без тих костей Жиди нїколи не вийдуть із Єгипту 236
Ір син Іюдів женить ся з Фамарою, та не пристає з нею і ангел убиває його третьої ночи по слюбі . . . 190
Ісаак навчив Левгія єврейської практики, якої сам навчив ся від Авраама 184
„ заохочує батька, щоби віддав його Богу в жертву . . 103
Ісав і Яков, близнята, родили ся так, що рука Якова була прилипла до пяти Ісава 108
„ сварили ся в матернім животї 108
Ісав по смерти Ісаака іде війною на Якова, ломаючи присягу, яку дав був батькови, і гине з руки Якова . 122
„ умирає від лука Яковового . . . . . 189—190

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ісаія перерізаний пилою над ставком, що був засипаний, перед смертю захотїв пити і на тім місцї вибухло жерело Силуам 305
Ісахар працюючи тяжко 40 лїт не чув потреби женити ся 196
Іюда силач, побиває диких звірів 188
„ войовник побиває ворожі племена, гіґантів і здобуває міста . . . . . 188—189
„ підпоєний женить ся з Хананеянкою 189
„ здобуває місто Ісавове 190
„ пяний сходить ся зі своєю невісткою Фамарою, що перебрана простітуткою сидить у брамі 190
„ віддав Фамарі за одну ніч пробуту з нею, палицю, пояс і вінець 190, 191
„ гордий був, що його в битві не міг нїхто побідити, і впав від жінок 191
„ проповідує руїну Жидів і прихід Христа . . 193—194

К.

Каін убивши Авеля, стягнув на себе сїм кар божих . . 9
„ каменем забив Авеля, а коли Бог прокляв його, бояв ся, щоб його хто не вбив, тим то Бог поклав на ньому знак, аби нїхто його не вбив 35
„ жив на тім місцї, де вбив Авеля 36
„ поставлений Богом на місяцї, щоби дивив ся, кілько лиха пішло від него 325
Кіт повстав у Ноєвім ковчезї, вискочивши з нїздрів якогось звіра по молитві Ноєвій і загриз диявола переміненого в миш 70
Китоврас знає, що вино зрадливе, а пє його і попадає в руки Соломона 280
„ іде тілько простою дорогою і в Єрусалимі мусять перед ним валити хати і палати 280
„ змилував ся над вдовою і не казав валити єї хати, та об єї річ зломив собі ребро 280
„ сьміє ся з купця, що купує фарби на 7 лїт, бо знає, що той купець до 7 день умре 280, 281
„ сьміє ся з ворожбита, що другим ворожить, а не знає, що на тім місцї, де стоїть, є закопаний скарб . . 281
„ плаче бачучи весїлє, бо знає, що молодий за 30 день умре 281
„ наводить на дорогу пяного чоловіка знаючи, що се чоловік чесний . . . . . 281—282
„ навчає Соломона, як добути камінь шамір від одного птаха 281
„ увільнений з ланцюха проковтує перстїнь Соломонів і кидає його на конець Палестини, де його віднаходять єго мудрцї 282

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Китоврас лишає Соломонови двоголового слугу, що доси живе по тамтім боці землї 282
Корости напустив Бог на Єгиптян за те, що не хотїли пустити Жидів 250
Кров звірів — се душа, єї не вільно їсти, а треба випускати на землю 9, 72
Кровосумішка Лота з дочками і єго покута . . . 87—88
„ Ізмаіла з Агарою 105, 106, 333
„ Нїна з Семірамою 93
„ уставлена законом у Персів 93

Л.

Ламех слїпий убив Каїна за показом свойого повожатого, а довідавши ся, кого вбив, з гнїву забив повожатого, потім блукав по пустини не мігши втрапити до дому. Приведений до дому покутував за свій гріх . . . 37
Лев занюхавши стрільця хвостом замітає свій сьлїд . . 149
„ спить з отвореними очима 149
Левгий маючи 20 лїт мстить ся с Симеоном за осоромлене сестри Дини і вбиває князїв сирийських, велївши їм уперед обрізати ся 180, 182
„ ві снї бачить небо і доходить до третього неба . . 181
„ ангел дає йому оружє, яким має пімстити ся за сестру 182
„ в другім снї 7 мужів посьвятили його на жерця . . 183
„ пророкує про вбийство Христа і про побіду Христа над Сатаною . . . . . 184—186
Лия, перша жінка Якова, була каправа на очи . . . 157
Лїтавець-Люнатик, повітряний демон, де впаде на землю, там погане місце 328
Лопатка помершого батька насисає ся крови сина і робить ся червона, а не приймає крови слуги 287
Лот згрішивши з дочками пішов до Авраама і просив, щоб той дав йому покуту 87
„ принїс три головнї з невгасимого огню і носячи воду з Єрдану підливав їх, доки не виросли і не зродили плоди 87, 88
„ носив воду в устах повзаючи на череві 3 місяцї . . 90
Лотові дочки підпоїли батька і спали з ним, щоби рід людський не вигиб 87
„ старша дочка завдає загадку свойому синови . . . 90
Люцифер (Денниця) з гордости велить своїм ангелам поставити свій столець висше звізд на півночи праворуч Бога 325
„ за сам такий помисл стручений з неба голосом Божим 326
„ став чорний як головня, страшний і поганий . . 15, 326
Львиця родить неживе молоде, воно три дни лежить без духу, тодї приходить лев, дуне на него і воно оживає 150

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

М.

Малкоташка ужицька цариця відвідує Соломона і задає йому загадки 283–284
Маріам, сестра Мойсеєва маючи 3 роки пророкувала, що в батька її вродить ся син, що виведе Жидів із неволї 226
Мелхіседек зове ся без батька, без матері, бо батько й мати його погибли без слїду 92, 100
„ батько хотїв його принести в жертву богам, та мати плаче; вони кидають обоє жереб і мати виграє, так що батько мусить дати свого старшого сина в жертву 95, 98, 99
„ доходить до погляду про одного Бога, посланий батьком по воли на жертву не приводить їх і виявляє батькови свої погляди, та батько розгнївав ся і велїв йому таки привести воли 94–95, 98
„ довідавши ся, що його брата приносять богам у жертву, втїкає на гору Фаворську і молить ся Богу, щоби земля пожерла ідолопоклонників і вони пропадають . . 95, 99
„ побачивши се вертає назад на гору і живе там 7 лїт голий і без хлїба та води 96, 99
„ благословить Авраама, проживши з ним три дни . . 96, 99
„ був жрець хананейський, побудував город Салим і панував там 120 лїт 96
Михаіл архангел обняв власть над ангелами по упадку Сатанаіла 11, 14, 328
„ підняв оболок, що на ньому сидїв Бог 14
„ обняв опіку над сьвітом 328
„ боять ся його демони, від його меча тїкають як полова . 329
„ відмовив Сифови олїю помилуваня для Адама, а велїв ждати вродженя Христового 30
„ сперечає ся з дияволом над тїлом Мойсеєвим і прогонює його 243
Місяць має 12 брам від заходу до сходу 43–44
Мойсей первісно звав ся Немелхія 226
„ мати ховала його 3 місяцї, потім у сїтниковій скринцї пустила в Нїл, де його знайшла Фараонова дочка . 226
„ не хотїв ссати грудей Єгиптянки, то Маріам привела його власну матїр і та вигодувала його за плату для царівни . . . . . 226—227
„ маючи 3 роки при столї зняв корону з голови Фараона і вложив на свою 227
„ коли йому за радою одного вельможі дано дорогий камінь і горючий уголь, вхопив уголь, притулив до язика і від того був гугнавий 227
„ маючи 15 лїт пішов до батька, вбив Єгиптянина, та коли се Жиди донесли Фараонови і той велїв його вбити, втїк із Єгипту 228
„ пристав до царя Киканоса, що облягав свій город збунтований Валаамом, а по смерти Киканоса вибраний ца-

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

рем здобуває город при помочи бузьків і женить ся з вдовою Киканоса . . . . . 228—230
„ жиє з нею 40 лїт не пристаючи з нею, так що в кінцї за єї намовою його скинули з царства і відправили 230—231
„ оборонює дочок Рагуілових при криниці; запрошений Рагуілом у гостину оповідає йому свої пригоди; сей засаджує його в темницю і держить там 10 лїт . . 231
„ увільнений з темницї знаходить у саду застромлену палицю, що на нїй написане імя боже; сеї палиці нїхто не міг виторгнути і Рагуіл обіцяв дати свою дочку тому, хто її вийме; тож побачивши палицю в руках Мойсеєвих дав йому Сифору за жінку і Мойсей мав з нею двох синів . . . . . 231—232
„ пасучи вівцї вчить ся від ангела Гавриїла всїх тайн і всеї мудрости . . . . . 232—233
„ іде з Ароном до Фараона і дотиком палиці влагоджує два льви, що стояли при входї і увільнює їх з привязів 233
„ бачить корч зелений, з него йде ясність, а нїчого не горить 248
„ на розказ божий визуває ся 248
„ жадає від Бога знаків, щоби йому повірили і Бог перемінює йому ячмінний окрух на сьнїгову груду а палицю на гадюку 248
„ показує ті знаки перед Фараоном, та волхви єгипетські чинять те саме 248
„ дізнав ся про кости Йосифові від дочки Якова, що жила до того часу маючи 500 лїт і заклятєм змусив ріку, щоби викинула оловяну домовину . . . . 336—337
„ 10 заповідїв божих написав на сафірових таблицях . 241
„ ударив палицею о камінь і з него потекла вода; той камінь возили Жиди с собою і точили з него воду як з бочки 253
Молоко — символ чистоти 151
Мунт син Ноїв винайшов астрономію і вчив Неврота царювати 74
Мяса не їли люде до потопи сьвіта; тілько по потопі Бог позволив їсти 9, 72

Н.

Навуходоносор — син Соломона і ужицької царицї . 283
„ велить вкинути трьох отроків у огняну піч, та бачучи їх цїлих, навертає ся до правдивого Бога . . . 317
„ шість лїт був волом і пас траву, а потім знов став царем 317, 319
„ часом приходила йому память людська і тодї плакав за свої гріхи 319
Натан пророк спішив до Давида, щоб остерегти його перед

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

гріхом з Уриєю, та Сатана по дорозї показав йому трупа вбитого чоловіка; Натан зупинив ся, щоби поховати трупа, а Давид тимчасом згрішив . . . . 276—277
Небо зложене з 10 поверхів: на першім є вода, сьнїг, роса, на другім тьма і там мучать ся відпавші ангели, на третім рай, а на півночи єго місце, де мучать ся грішники, на четвертім сонце і місяць, на пятім упавші ангели Григори, що кають ся . . . . . 40—44
на шестім архангели, на семім престол Божий серед вийськ ангельських, на осьмім і девятім дванацять знаків небесних, а на десятім пробуває сам Господь . . 44—46
Нефталим, прудкий ногами; Яков посилав його на посилки 104
„ бачив у снї, як Левгій ухопив сонце, а Юда місяць, а Йосиф крилатого бика 205
„ у другім снї бачив судно, що на ньому плив Яков з усїма синами; в бурю воно розбило ся, Йосиф уратував ся на дошцї, Левгій молив ся і всї заплили до берега 205
Нїн оженив ся зі своєю матірю Семірамою і поклав закон у Персів, щоби сини женили ся з матїрями . . . 93
Ной збудувавши ковчег по наказу божому, вдарив у бйло і звірі самі зібрали ся до него, котрим Бог судив, щоби були вратовані від потопи 66
„ підпоєний жінкою за намовою дияволa розповідає їй про ковчег і той розсипає ся на порох 69
„ почавши другий раз працює 30 лїт не буваючи з жінкою і не чешучись 69
Ноєві потомки боячи ся нової потопи почали будувати високий стовп, та тут Бог помішав їм мови і вони в страсї розбігли ся, а вітри розвалили той стовп . 74, 77

О.

Огонь невгасимий розпалив Сиф над рікою Ілой з райського дерева на спомин Адама 90
„ три головні з него взяв Лот 90
Орел постарівши ся і ослїпши летить до сонця, опалює собі крила, а потім три рази пронирає в жерело і відмолоджує ся 148
Оружє Єгиптян, потоплених у Червонім морі, викинула вода і його забрали Жиди . . . . . 238—239
Осел — нечиста скотина 150

П.

Падучі звізди — демони, що урвавши ся з хмар падуть на землю 327

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Пентефрий бачучи Йосифа великим паном, з переляку йде до дому і оповідає се жінці; вона потїшає його виявляючи свою провину супроти Йосифа, про котру той мовчав; обоє йдуть до Йосифа і той приймає їх ласкаво . . . . . 134—135, 166—167
Перші люде думали, що Авель був убитий за чесноту і для того жили нечесно 36
Петисонїй цар єгипетський заким випустив Жидів із Єгипту, запитував свого бога Пуфія, чи єсть Бог жидівський і відповідь на се питанє велїв висїчи на камени і зберегти в храмі 236
Правуіл архангел, настоятель небесної бібліотеки, росповідає Енохови всї тайни 47
Псальми в Псалтирі не стоять за порядком; в часї вавилонського лихолїтя Жиди позабували їх, тілько потім Ездра позбирав їх і як котрий знайшов, так записав 275—276

Р.

Рахиль узяла від Рувима дві мандрагури і коли Лия почала з нею сварити ся, відступила їй Якова на одну ніч і та вродила Ісахара . . . . . 195—196
„ віддала мандрагуру в жертву Богу і за се вродила двох синів . . . . . 195—196
„ украла боги свойого батька 140
Рахмани живуть на острові, де нема нї звірів, нї зелїза, нї вина, нї одежі 338
„ мужі жиють окремо від жінок і тілько раз в рік переходять до них через ріку на 4 тижнї . . . 338—339
Ріки єгипетські і всї напитки перемінили ся в кров . . 249
Рувим згрішив зі слугою і наложницею свого батька Валою, побачивши її, як мила ся; мав тодї 30 лїт; після сего хорував сїм місяцїв, каяв ся сїм лїт і до смерти не їв мяса, не пив пива анї вина . . . . . 173—174
„ по тім встидав ся заглянути в лице Якову до смерти . 176
„ жалував, коли брати продали Йосифа, бо хотїв відвести його до батька 178
„ плаче дізнавши ся, що брати продали Йосифа . . 199

С.

Самсон мав таку силу, що колиб у землю вправити колесо, а він би взяв за те колесо, то би спинив землю . . 270
„ разом з волосєм відросла єго сила 270
Самфір камінь, сок єго з молоком лїчить пухлятину; на ньому Мойсей написав 10 заповідїв божих . . . 241
Сардіон камінь лїчить кровоток і рани від зелїза . . 240

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Сариіль ангел вияснює Яковови значінє драбини баченої в снї . . . . . 110—111
Сатана перемінює ся в музику-дударя і підводить Ірода на те, щоб викопав і отворив бочку, де замкнені демони; ті виходять і забирають Ірода с собою . . . 291—293
Сатанаіл — первісно ангел, старший над 10-тим чином ангельським 11
„ хотїв поставити свій престол на облаках і бути рівний Богу і за се звержений Богом 11, 14
„ десятий чин був огненний 14
„ відкинений від Бога потемнїв і летїв у низ 40 день і 40 ночей 14, 326
„ летїв до пекла крізь землю 328
Семеон не хоче віддати плаща Йосифового і грозить пробити копієм усякого, хтоб йому хотїв відібрати того плаща, та брати заявляють йому, що коли не дасть, то вони скажуть на него, що вбив Йосифа 199
„ з зависти бажав убити Йосифа 178
„ гнївав ся 5 місяцїв на Юду за те, що пустив його живого, та заболїв на праву руку, що мало не всохла за сей гріх 178
Серух почав перший робити статуї на память хоробрих людей, та син его Нахор не зрозумівши сего почав бачити в них богів і продавати ті ідоли 78
Сивидла пророчиця повстала з сїмя Давидового, що з'їла гуска з зїлєм 277
„ царствувала в Римі і жила 50 лїт дївою, бо надїяла ся, що з неї вродить ся Христос 277
„ викладає своїм боярам їх сон про 9 сонць — 9 царств 278
Сиф випросив з раю пруток дерева для Адама . . . 22
„ одержав від ангела три прути з райського дерева розумного 30
„ одержав від Бога перше письмо жидівське . . . 35
„ его побожні сини називали ся синами божими . . 35
„ назвав пори року, місяцї і звізди 35
„ розкладає над рікою Ілой огонь невгасимий на спомин свого батька Адама 90
Смоква — одиноке дерево, що в раю не зронило листя по грісї Адама і Еви 20
Совак батько Илиї бачить у снї при вродженю Илиї, що якісь мужі в білих шатах бесїдують з его сином, повивають його огнем і годують огнем 296
Соломон знаходить і похоронює Адамову голову, благословлячи і проклинаючи її 31
„ розсуджує двох спірщиків, хто з них панський син, а хто слуга . . . . . 286—287
„ розсуджує двох жінок, котра мати живої дитини, а чия дитина задушена 287
„ завдає суд трьом купцям і по їх судах пізнає, хто з них обікрав двох иньших . . . . . 287—288

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

„ оповідає про царя Адарияна, що хотів, щоб його називали богом 289
„ велить демонам принести йому з Єгипту царівну, що добровільно не хотїла за него вийти і вияснює їй три єї видіня 290
„ заходить в суперечку з Сатаною, хто з них дужчий і коли Сатана на доказ своєї сили перемінює своїх демонів у мак і насипає в бочку, він забиває ту бочку, закопує і заклинає, щоб нїхто крім царя не міг єї відчинити . 291
„ коли Христос виводить праотців із пекла, він лишає ся там, та самі чорти виносять його, коли їм сказав, що Христос ще раз за ним прийде до пекла . . 293 - 294
„ ловить Китовраса підпоївши його виномъ і медом і заковує на зелїзний ланцюх зелїзною колодкою, що на нїй написано імя боже 280
„ вияснює знаки Китоврасові 281
„ має будувати церков а не сьміє тесати зелїзом каменя 281
„ випускає Китовраса і той закидає його аж на конець єго царства 282
„ розсуджує двох братів, що з них один двоголовий, а один одноголовий . . . . . 282—283
„ ставить свій престол на склянім помостї, а ужицька цариця думаючи, що се вода, піднимає на собі одежу і цар бачить, що у неї на тїлї щітина . . . 282
„ розсуджує трьох братів, що сварили ся за батьківський спадок 285
„ трібує вдачу мужа і жінки: муж не хоче вбити жінки у снї, а жінка на се готова . . . . 285—286
„ відгадує, котрі з однаково одягнених дїтей хлопцї, а котрі дївчата 284
„ пізнає, котрі хлопцї обрізані, а котрі необрізані . . 284
Сон віщий Ізмаілїта: груда пшеничного тїста змішаного з лоєм відірвала ся від гори і привалила князїв Ізмаїльських 269
Сонце обертають і натоплюють ангели 42
„ обік него бігають Фінїзи і Халкидри 42
„ виходить на сьвіт крізь 6 брам і вертає тудиж назад . 43
„ заходить також у 6 брам, а під землею скидає з себе ясність 43
Сотона разом з Богом садив рай і з усякого дерева крав насїня та розсипав; з того виросло дерево хрестове, що має бути на єго прогнанє 15
„ дерево посаджене в раю Сотоною був виноград . . 16
Стовп вавилонський будували 40 лїт; сам Бог зійшов з неба, щоби його бачити і роздїлив людей на 72 язики . . 77

Т.

Тавель, перший коваль 35
Теля, котрим Авраам угостив Бога і ангелів, по обідї поблагословив Бог і воно ожило і пішло до корови . . 351

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Три отроки вкинені в огняну піч були в ній без шкоди і відтам докоряли цареви Навходоносору . . . 309
„ царем Аттиком засуджені на смерть; коли їх стинали, один цїлував другого голову 310, 318
„ тїла їх Жиди поклали в скриньки і тут їх голови поприростали до тїл, а ангели нічю схоронили ті скриньки на на горі Егевалї 310, 318
„ по смерти Христовій воскресли 311, 318
„ співали жидівські псальми перед царем Навходоносором, а їх скрипки завішені на вербах самі грали їм до співу . . . . . 315—316
„ не хотїли кланяти ся золотому божкови поставленому Навходоносором і за те вкинені в огняну піч не дізнали там нїякої шкоди . . . . . 316—317

Ф.

Фараон бачить сон: якийсь старець на одну вагу кладе всю старшину єгипетську, а на другу баранця і баранець переважує. Валаам толкує сей сон, що з Жидів уродить ся хлопець і знївечить царство єгипетське . . . 225
„ велить бабам жидівським при уродженю дусити хлопчиків жидівських або кидати в воду, та ті не слухають єго 222
„ злякав ся, коли 3-лїтнїй Мойсей зняв з него корону, хотїв його вбити за радою Валаама, та не вчинив сего, коли один вельможа (ангел) прирадив дати дитинї до вибору дорогий камінь і горючий уголь, а дитина вхопила уголь і притулила до язика 227
„ злить ся на Мойсея, коли той оповідає йому про силу Бога Адоная і не хоче пустити Жидів з краю 234—235
„ утискав Жидів за те, що дуже множили ся і він бояв ся їх зради в разї війни 246
„ женучи ся за Жидами потонув у Червонім морі, що Мойсей перехрестив палицею . . . . 251—252

Х.

Ханадр білий птах, єго нутро вздоровлює сьлїпим очи; він віщує, чи хорий видужає, чи вмре 148
Хрестове дерево виросло з прута, що вломав ангел з райського дерева і дав Сифови для Адама і сей звив собі з него вінець і вложив на голову, с тим вінцем був похоронений, а з вінця виросло дерево . . 22, 23
„ виросло с трьох прутів із дерева розумного і на гробі Адамовім роздїлило ся на три части 29

Ц.

Цифора дочка Рагуїлова годує 10 лїт Мойсея в тюрмі, потім просить батька, щоб його випустив і стаєсь єго жінкою 231

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Я.

Яков бачить у снї драбину і на нїй 24 лиць . . . 199
„ співом заклинає Бога, щоби дав йому вияснене сего сну 109
„ кладе три палиці в жерело і тілько тодї поїть овець . 121
„ борє ся в ночи з ангелом, котрий вкінцї роздирає йому литку, так що Яков храмає 121
„ велить своїм синам застрілити Ісава, що виступив проти них війною, та Юда не хоче стріляти до него, а тодї Яков сам убив Ісава 122
„ мав три смутки в однім місяцї 122
„ посилає Йосифа, щоби відвідав братів, а потім винуватить себе в его смерти 124, 130
„ плаче над плащем Йосифовим . . . . 129—130
„ довідує ся від Вениямина, що Йосиф живий, дістає лист Йосифів і їде до Єгипту . . . . . 144—145
„ перед смертю благословить синів і пророкує про Христа і Антихриста . . . . . 146—154
„ довідавши ся у-перве від дочки, що Йосиф живий, говорить їй: „Будь і ти жива, доню, на віки“, і ся дочка жила аж до часів Мойсея 336

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Показчик і пояснене рідших слів, що стрічають ся в текстах сего тому.

(Для пояснення рідших слів, що стрічають ся в текстах отсего тому, ужито ось яких словарів: Fr. Miklosich, Lexicon palaeo-slovenico-graeco-latinum, Vindobonae 1862—1865 (значено Mik.); И. И. Срезневскій, Матеріалы для словаря древне-русскаго языка по письменнымъ памятникамъ. Санктпетербургъ 1893, т. I А-К. (значено Срезн.). Коли в тих словарях я не міг знайти значіня якогось слова, то або висказував свою догадку, або лишав єго невиясненим. Число при всякім слові значить сторону, де воно знаходить ся).

Багръ 39 Mik. Срезн. червоний колїр, порфіра

Блѧдотворець 52 Mik. розпустник

Бодръ 176 Mik. Срезн. бъдръ — сьмілий, чуткий, та тут очевидно значить: велитень

Бравъ 63 Mik. Срезн. скотина, вівця

Брачина 238 Mik. vac. Срезн. оздоба, прикраса

Бѣкъ 107 Mik. Срезн. бук (fagus), та тут очевидно значить щось иньше, плинне

Бѣлигъ 21 Mik. **бѣлѣгъ**, Срезн. **белѣгъ, билѣгъ** — знак

Варило 195 Mik. Срезн. vac.; у нас: **оумножи сѧ прелесть варил на земли** — може в сьому слові помилка переписувача, гл. варіант до сего місця на стор. 197

Варити 188 Mik. Срезн. перебігти, упередити кого (пред-варити)

Виничіє 190 Mik. Срезн. винна лоза

Виса 239 Mik. Срезн. vac.; у нас: **понесоша кисѣ и брачинѣ**

Вологомъ 140 Mik. Срезн. **вълогомъ** — бігцем

Волчба 236 Mik. Срезн. **влъшьба** — ворожба

Врежа 182 Mik. Срезн. vac., (є тілько **врѣждати**) — шкода

Врѣжинанъ 19 Mik. Срезн. vac. назва якогось дерева, може попсована

Врѣжати 212 Mik. Срезн. **врѣждати** — шкодити

Вѣсина 187 Mik. **вусѣнъ** — із матерії виссона, Срезн. vac.

Вѣсинѣнъ 217 Mik. **оусинькнъ** — синїй, Срезн. vac.

Вѣчина 183 Mik. Срезн. vac.

Възбнѣти 182 Mik. Срезн. прокинути ся

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Вълъй 94 Mik. Срезн. волоуй — воловий
Въплашати 71 зам. въпрашати
Въшершети 283 Mik. Срезн. vac.
Вѣй 205 Mik. vac. Срезн. вѣіе — гиляки
Вѣрьшьє 95 Mik. врѣшиіе — вершки дерев
Глѫмити сѧ 175 Срезн. радувати ся, забавляти ся
Говадо 56 Mik. Срезн. бик, віл
Годѣ 59 Mik. Срезн. любо, до вподоби
Голома 25 Mik. vac. Срезн. богато, дуже (болг. голѣмо)
Голотенъ 40 Mik. глѣтѣнъ — ледовий; у Срезн. в тілько голоть — лїд
Гонькнѫти 111 Mik. Срезн. втекти, заховати ся
Гонѣти 204 Mik. Срезн. вистарчати
Грѫженъ 42 Mik. Срезн. vac. чи не замісць грозенъ?
Дародатьє 173 Mik. Срезн. vac.
Делква 291 Mik. Срезн. бочка
Дрѫгонци 12 Mik. дроугойци, Срезн. іноді
Дражденъ 308 Mik. Срезн. лїсистий; Іпат. лїтоп. дєражджьіе
Дрѫхлъ 321 Mik. Срезн. сумний, турботний
Єпакти 44 Mik. Срезн. vac., з грецького ἔπακτοι scil. ἡμέραι — переступні днї
Єтеръ 133 Mik. Срезн. якийсь, хтось
Єѳѫдъ 183 Mik. Срезн. рід одежі
Женима 214 Mik. жінка, Срезн. наложниця, тут мачиха
Жировати 65 Mik. Срезн. пасти ся
Жюковина 282 Mik. vac. Срезн. жѫковина — перстїнь
Загѫтыанъ 228 Mik. Срезн. vac.
Заполець 147 Mik. Срезн. vac.
Згрѣва 20 Mik. Срезн. vac. — паздїре (відси польське zgrzebny, наше зрібний зам. згрібний)
Зекръ 242 Mik. Срезн. синїй
Зима 205 Mik. буря
Зобати 319 Mik. їсти
Зоботомитель 339 Mik. vac.
Золь 184 Mik. Срезн. зло, злість, гріх
Заблость 42 Mik. Срезн. vac., значить мб. студїнь
Изекръ 257 гл. Зекръ, у Срезн. изекрѣыи — блакітний, голубий
Имьскъ 308 Mik. Срезн. vac. від имати, отже дикий, тілько що зловлений (?)
Капиа 283 Mik. копа, талант золота. Срезн. vac.
Клєхтнонъ 69 Mik. Срезн. vac. рід дерева
Клєщити 176 Mik. клѣштити, Срезн. клѣщити, клєщити — тиснути, мучити, гризти
Кликонъ 116 Mik. vac. Срезн. кликѫнъ — герольд
Клюса 140 Mik. Срезн. лоша, коник
Книгчии 183 Mik. Срезн. писар, грамотїй
Коконилъ 80 Mik. Срезн. vac.
Кокотъ 281 Mik. Срезн. півень
Комканіє 183 Mik. Срезн. причастие
Корнилъ 106 Mik. Срезн. vac.
Котецъ 67 Mik. Срезн. котьць — клїтка, комнатка
Котыга 199 Mik. Срезн. хитон, сорочка
Коць 319 Mik. Срезн. худий
Крѫчина 175 Mik. Срезн. жовч
Легомище 269 Mik. vac. укр. леговище
Лическы 138 Mik. vac.
Лыцати сѧ 45 Mik. блищати ся
Лыстъ 121 Mik. удо, голїнь
Лѣте 182 Mik. лѣть легко, належить ся, так сьлїд
Маленіє 44 Mic. vac.
Мездра 195 Mik. мьзда — плата, надгорода
Мечка 188 Mik. медвідь
Мовь 283 Mik. купіль

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Могѕтъ 110 Mik. **могжтъ** — пан, володар
Мъска 284 Mik. мул
Нежрѣленъ 126 Mik. **жрѣльнъ** — голосний, **нежрѣленъ** — без голосу
Непщевати 130 Mik. міркувати
Нерасташнно 8 Mic. **расташти сѧ** — дїлити ся, **нерасташнно** — нероздїльно
Ногъ 66 Mik. ґриф
Нѣлга 138 Mic. **льза, льзѧ, льзѣ** — не можна, старополь. nielża, великор. **нельзя**
Нждма 256 Mic. **ноудьма** — на силу, з примусу
Обавлѧти 12 Mic. показувати
Обавникъ 12 Mic. чарівник
Обадати 283 Mic. бости рогом, колоти
Обадити 156 Mic. обвинуватити
Обаженїе 175 Mic. обмова, донос
Оборити 189 Mic. перевернути, звалити
Обѣтїе 53 Mic. **шбѣтъ** — зарік, обіцянка
Огланѣти 24 Mic. **огладнѣти** — зголоднїти
Олъ 174 Mik. пиво
Омарити сѧ 142 Mik. зворушити ся душею
Оньший 286 Mik. **онъ си** — онтой, иньший
Опакы 72 Mik. назад
Опаство 176 Mik. **опасьство** — пильність
Опась 42 Mik. **опашь** — хвіст
Опашь 42 Mik. хвіст
Осклабити сѧ 77 Mik. усьміхнути ся
Осла 240 Mik. брусок, польсь. osełka
Ослаба 132 Mik. полекша
Остежь 184 Mik. плащ, нагрудник
Охабити сѧ 227 Mik. позбути ся, здержати ся від чогось
Охвочь 288 Mik. vac. охочий
Пазити 42 Mik. пильнувати
Платина 12 Mik. vac. — платок
Плачанъ 180 Mik. vac. від **плачъ**; **плачанъ законъ** — die Trauergebräuche
Плениное дѣло 242 — золотарська робота; Mik. **пленица** — плетениця, ланцюг, оздоба плетена з дроту
Плесница 257 Mik. — підстава, тут: бляха, плита
Плиньфа 77 Mik. **плинѣта** — цегла
Поважданти 179 Mik. підбунтовувати, під'юджувати
Погона 178 Mik. vac. від **погонати** — пересьлїдувати, доходити: **зла моего не погона** — не мстить ся за моє зло.
Помазъ 178 Mik. помазане; у нас: **Ѿидохъ по помазѣ пастѵины** або var. **по помазъ пастѵины** не дає доброго значіня
Поносъ 176 Mik. ганьба
Понава 199, **понавица** 241 Mik. полотно
Послѣха 187 Mik. сьвідок
Потворы 228 Mik. — чари
Прадѣхный 70 Mik. vac. може **прадѣгъ-нь** — пресильний
Прапржднo 71 Mik. **прапржда, прапржднъ** — пурпура, пурпуровий, та тут се значінє не підходить, а треба розуміти: нагло, сильно.
Превѣсило 55 Mik vac. терез, тягарець у вазї
Презорство 61 Mik. vac. погорда, заздрість (?)
Преки 66 Mik. **прѣкъı** — против
Прилагатай 178 Mik. — шпіон, донощик
Притранънъ 100 Mik. страшний; нар. укр. не-приторонний — знач. темне
Прокѣдити 185 Mik. понївечити, зруйнувати
Прокѣдникъ 185 — руйновник
Прокѣженїе 220 — руйноване
Прокѣжѧ 194 — руіна
Пронорливъ 68 Mik. злий, згубний

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Просатай 290 Mik. зять, тесть, сват
Просѣти сѧ 11 Mik. просипати ся
Прѣгъ 107 Mik. пржгъ, проугъ — сарана
Прѣденъ 286 Mik. пржденъ — острий, прикрий; в нашім тексті очевидно покладено се слово помилкою зам. прѣтынъ гл. варіант
Радьма 68 Mik. — задля
Ратесъ 81 Mik. растесъ — деревляна тріска
Рѣхло 205 Mik. — тягар, набор на возї або на судні
Садовїѧ 54 Mik. садовиѥ — ростини
Самовѣченъ 51 Mik. vac.
Сандалъ 290 Mik. vac. — лектика (?)
Сатовенъ 142 Mik. vac. може помилка зам. сановенъ?
Сверсть 143 Mik. vac.
Свибливъ 227 — Mik. гугнавий, шепелявий
Сердоболѧ 175 Mik. срѣдоболѧ — свояк
Сетьнъ 192 Mik. остатнїй, кінцевий
Сечиво 80 Mik. сѣчиво — сокира, долото
Скалъва 225 Mik. вага
Скважь 179 Mik. vac., мабуть помилка зам. сказъ
Скѣпь 278 Mik. купа; въ скѣпь — до купи, разом
Синета 239 Mik. — гіацінт, та тут означує мабуть якусь тканину
Слѣдъва 318 Mik. має тілько слоудьнъ — стрімкий; тут знач. скала на версї гори
Слѣти 68 — Mik. називати ся
Сокачий 216 Mik. кухар
Сочиво 320 Mik. зерно
Сочити 236 Mik. сьлїдити, стежити; осочити — висьлїдити
Сполинъ 45 Mik. велитень
Срѧща 204 Mik. сърѧшта — стріча, щасте
Ставило 55 Mik. вага
Стеркъ 230 Mik. бузько
Сторганїѥ 80 зам. строганїѥ Mik. строугати — дряпати, тесати
Стремьство 319 Mik. хижість
Стропотенъ 116 Mik. стрѣпьтьнъ — шерсткий, прикрий
Сѣлица 122 Mik. спис
Съвѣненъ 82 Mik. сьвѣньнъ — той що на дворі, окремий
Тимѣнїѥ 52 Mik. болото, гній
Тихостиве 17 Mik. vac.
Токъ 240 Mik. уплив, рана, що з неї тече кров
Трегѣбъ 201 Mik. тригоубъ — потрійний
Трестатъ 232 Mik. vac. палица трестата — сплетена з трояко дерева (?)
Тѣченъ 53 замісць точенъ Mik. тъчьнъ такий самий
Тѧжарь 241 Mik. рільник
Ѹвѣсло 124 Mik. корона
Ѹдолети 176 Mik. побідити
Ѹкрьшити 22 Mik. vac. укр. укришити, уломити
Ѹмеченъ 74 Mik. оумѣти, оумѣлъ
Ѹница 303 Mik. телиця
Ѹностенъ 179 Mik. юностьнъ — молодецький, легкодухий
Ѹродъ 182 Mik. жродъ — дурень
Ѹсинь 242 Mik. синїй
Ѹтропити 121 Mik. vac. роздерти, розшарпати
Ѹтварити сѧ 190 Mik. прикрасити ся
Ѹтварь 190 Mik. оздоба
Ѩкленикъ 185 Mik. vac.
Ѩдрина 205 Mik. парус
Ѩдро 205 Mik. лоно, тут керма корабля (?)
Ѩзѧ 12, ѩза 148 Mik. ѩза слабість, болість
Ѩскъ 226 Mik. кошик, скринька, відси ящик

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Чарѣй 128 Mik. vac. чарівник
Часовкерїє 43, **часоверїє** 43 Mik. vac.
Чата 45 Mik. **чета** — віддїл війська
Чащѧ 96 Mik. **чашта** — гущавина
Чертоженъ 190 Mik. vac.
Чѣдовеликъ 45 Mik. vac. велитень
Шамиръ 281 — чудесний камінь, про него гл. Веселовскій, Слав. сказ. о Соломонѣ и Китоврасѣ, 212—213 і Grünbaum, Beiträge (ZDDMG. 31, 205—208)
Ханадръ 148 Mik. **харадръ** — гук, bąk
Хлапъ 73 Mik. невольник
Хлѣбь 67 Mik. водопад, течія
Ходотай 52 Mik. посланець
Хѫхнѫти 111 Срезн. **въсхѫхнати** — гордувати ким

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Важнїйші похибки дружарськї.

Стор.	ряд.		стоіть:	читай:
40	1	з гори	Бгъ,	Бг҃ъ
42	16	„ „	ѡ҃ йже	ѡ҃ йже
42	1	з низу	ѡ҃ росѕ	і҃ росѕ
51	10	„ „	потребѧт сѧ й положи	потрекѧт сѧ. й положи
53	4	„ „	книгы нѣса:	книгы: нѣса
54	6	„ „	сѧть, [права]	сѧть [права]
54	2	„ „	взѧка	всѧка
60	16	„ „	поротанїе	пороптанїе
61	1	з гори	плогъ	плоть
68	6	з низу	принорликїй	принорливїй
69	10	„ „	в'горое	в'торое
71	10	з гори	къзлѧз[ѥ]	къзлѧж[ѥ]
71	1	з низу	негнюче	негниюче
79	1	з гори	Кол. Сьжерѕχъ	Ков. Сьжерѕχъ
85	3	з гори	ѡслопы	ѡслоны
85	15	„ „	истакновени	истикновени
87	12	„ „	ѥ҃ст[64]) ѥ	ѥ҃сте[64])
103	1	з низу	къ град	къ град[ѥ]
105	7	з гори	сна	сн҃а
110	11	„ „	бл҃сви	бл҃сви“
146	4	з низу	скверни	ѡ҃скверни
147	нумерована хибно 247			
151	14	з низу	йгыї	йтыї
183	20	з гори	но, по долне	но подолне
234	2	з низу	свѣгъ	свѣть
234	1	„ „	напѧѣгъ	напѧѣть
247	3	з гори	Фи[ѧкѣѧ]	Фи[вѣѧ]

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

ЗМІСТ.

Сторона

Від Археографічної комісиї.
Передмова . . . . . I—LXVI
I. Індекс книг правдивих і заказаних.
А. Рукопис о. Теодора з Дубівця . . . . . 1—5
Б. Рукопис о. Іллї Яремецького-Білахевича . . 1—6
II. Від сотворення сьвіта до смерти Христа.
А. Рукопис о. Теодора з Дубівця . . . . . 7—15
Б. Рукопис о. Яремецького-Білахевича . . . . 324—320
III. Сатанаіл і бунт ангелів.
А. О Сотонаилѣ (Крехівська Палея) . . . . 11—13
Б. Слово о сотвореню ангелъ (Ркп. о. Яремецького-Білахевича) 14
В. Як Бог і Сотона рай садили (Ркп. о. Т. з Дубівця) 15
Г. Теж (Ркп. о. Яремецького-Білахевича) . . . 15—16
Д. Бунт ангелів і сьв. Михаіл (Ркп. о. Ст. Теслевцьового) . . . . . 325—330
IV. Про рай.
А. Крехівська Палея . . . . . 17—18
Б. Рукопис о. Яремецького-Білахевича 18
V. Оповіданя про Адама і Еву.
А. Слово о Адамѣ (Ркп. о. Т. з Дубівця) . . . 19—23
Б. Житіє о Адамѣ и Евѣ і о согрѣшеніи их (Дрогобицький рукопис) . . . . . 23—26
В. Сотворенє сьвіта і перших людей, їх перший гріх і вигнанє з раю (Із Слова Мефодия Патарського) 26—28
Г. О изгнаніи Адамови (Крех. Палея) . . . . 28—29
Д. Смерть Адама (Ркп. Яремецького-Білахевича) . 29—30
Е. О сдеяніи св. Тройцы (Крех. Палея) . . . 30
Ж. Слово о главѣ Адамовѣ, како в корени лежала (Ркп. о. Яремецького-Білахевича) 31
З. О главѣ Адамовѣ, которую принесли дѣмони з древомъ (Дрогобицький ркп.) . . . . . 31—32

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Сторона

VI. Від Адама до Ноя.
А. Дїти Адамові (Крех. Палея) 33
Б. Про Каіна (Крех. Палея) . . . . . 33—34
В. Каін, Авель і Сиф (Із Слова Меф. Патарського) . 34—35
Г. Про Сифа (Крех. Палея) . . . . . 35—36
Д. Сифові потомки (Із Слова Меф. Патарського) . 36
Е. Про Еноха (Крех. Палея) . . . . . 36—37
Ж. Про Ламеха (Крех. Палея) . . . . . 37—38
VII. Книга Еноха (Із полтавського ркп. ігумена Геннадия) . . . . . 39—64
VIII. Про Ноя і потопу сьвіта.
А. Потопа сьвіта (Крех. Палея) . . . . . 65—68
Б. Ной і єго жінка та Сатана (Із Слова Меф. Патарського) . . . . . 68—71
В. По потопі сьвіта і Пророчество Новєво (Крех. Палея) . . . . . 72—73
IX. Від Ноя до Авраама.
А. Мунт і Неврот і перші війни (Із Слова Мефодия Патарського) . . . . . 74—77
Б. Євер і стовп Вавилонський (Крех. Палея) . . . 77—78
В. Серух і Нахор (Крех. Палея) . . . . . 78—79
Г. Арот і Марот (Ковельська Палея) 79
X. Оповіданя про Авраама.
А. Книги о Аврааме праотци и патриарсе (Крех. Палея) . . . . . 80—86
Б. Слово о Авраамѣ, єгда вопроситъ во домъ свой святую Тройцу (Ркпс. о. Яремецького-Білахевича) . . . . . 86—90
В. Загадка дочки Лотової (Крех. Палея) 90
Г. Указъ о другомъ древѣ крестномъ (Ркп. о. Яремецького-Білахевича) . . . . . 90—91
Д. Слово о святой Тройци, як ся Аврааму Богъ показавъ (Ркпс. о. Ст. Теслевцьового) . . . . 330—333
XI. Оповіданя про Мелхіседека.
А. О Мелхіседеци (Крех. Палея) . . . . . 92—97
Б. Слово о. Мелхиседецѣ цари Салимском (Ркп. о. Яремецького-Білахевича) . . . . . 97—101
XII. Авраамові сини.
А. О Исацѣ (Крех. Палея) . . . . . 102—104
Б. Слово о Агарѣ и о сыну єя Исмаилу (Ркпс. о. Яремецького-Білахевича) . . . . . 104—105
В. Невѣрніи языци откуду зачаша ся (Ркпс. о. Теодора з Дубівця) . . . . . 105—106
Г. О Измаиле (Крех. Палея) 106
Д. Ізмаілтяне (Із Слова Меф. Патарського) . . . 106—107
Е. Уривок оповіданя про Ізмаіла (Ркпс. о. Ст. Теслевцьового) . . . . . 333—335

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Сторона

XIII. Сини Ісаакові.
А. Вродженє Ісава і Якова (Ковельська Палея) . . 108
Б. О лествици (Крех. Палея) . . . . . 108—120
В. Три палиці Яковові (Крех. Палея) 121
Г. О брани Іаковли съ ангеломъ (Крех. Палея) . . 121—122
Д. Бытьє Исава сына Исаакова . . . . . 122—123

XIV. Патріархи в Єгиптї.
А. Повесть о прекраснем Іосифе, єгоже продаша братіа зависти ради (Крех. Палея) . . . 124—126
Б. Плач Йосифа в рові (Ркпс. о. Т. з Дубівця) . . 126—127
В. Брати продають Йосифа в неволю; плач Йосифа на гробі матери (Крех. Палея) . . . . . 127—129
Г. Плач Якова над Йосифовим плащем (Крех. Палея) 129—131
Д. Йосиф і Пентефриєва жінка (Крех. Палея) . . 131—135
Е. Як Йосиф дав себе пізнати братам (Іспаський ркпс.) . . . . . 136—138
Ж. Йосифова ворожба (Крех. Палея) . . . . 138—139
З Плач Йосифа, коли побачив Вениямина (Ркпс. о. Т. з Дубівця) . . . . . 138—140
И. Плач Вениямина посудженого за крадїж (Ркпс. о. Т. з Дубівця) . . . . . 140—141
І. Йосифове привитанє з братами (Крех. Палея) . 141—144
К. Подорож Якова до Єгипту і стріча з Йосифом (Крех. Палея) . . . . . 144—146
Л. Яковів заповіт (Крех. Палея) . . . . . 146—155
М. Йосиф оповідає братам свої пригоди (Крех. Палея) 155—157
Н. Сказаніе о Іосифѣ Прекрасном (Ркпс. о. Ст. Теслевцьового) . . . . . 157—173

XV. Заповіти дванацяти патріархів (Крех. Палея).
1. Завєтъ Рувимовъ о благоумьи . . . . . 174—177
2. Завѣтъ Семионовъ о зависти . . . . . 177—180
3. Завѣт Левгии о жречестве и о прозорьстве . . 180—187
4. Завѣт Іюдин о мужестве . . . . . 187—195
5. Завѣтъ Сахаровъ о доброумьи . . . . . 195—197
6. Завѣтъ Заулоновъ о милосердіи и о милостини . 197—200
7. Завѣт Данов о ярости и о лжи . . . . 200—203
8. Завѣтъ Нефталимовъ о естественей благости . 203—206
9. Завѣт Гадовъ о ненависти . . . . . 206—209
10. Завѣт Асировъ о двою лицю и о злобѣ и о доброумьи . . . . . 209—212
11. Завѣт Иосифль о премудрости . . . . . 212—218
12. Завѣт Веньяминовъ о помысле чистомъ . . . 218—224

XVI. Оповіданя про Мойсея.
А. Житьє святого великого пророка Мойсея, сказаніе бытья єго (Крех. Палея) . . . . . 225—245
Б. Сказаніе о Моисеи, як ся родивъ (Ркпс. о. Ст. Теслевцьового) . . . . . 245—251
В. Перехід через Червоне море, битва з Аммаликом,

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Сторона

гірка вода, вода з каменя, теляча голова і мідяна гадюка (Ркпс. о. Ст. Теслевцьового) . . 251—254
Г. Чудо при водах Мерри (Ркпс. о. Т. з Дубівця) 254—255
Д. Уривок оповіданя про те саме чудо (Дрогобицький ркпс.) 255
Е О 12 камыках, иже были на главѣ святителевѣ насажени (Ркпс. XVII в.) . . . . . 255—257
Ж. Про Валаама (Ркпс. о. Ст. Теслевцьового) . . 257—260
З. Про Валаама (Ркпс. о. Т. Поповича Тухлянського) 260—263

XVII. Від Мойсея до Давида.

А. Жытіе Іова праведнаго (Ркпс. о. Ст Теслевцьового) . . . . . 264—267
Б. Гедеон і Ізмаілтяне (Із Слова Меф. Патарського) 268—270
В. Відривок оповіданя про Самсона (Дрогобицький рукопис) . . . . . 270—271
Г. Слово на погребѣ дѣвичом о Єфтаі кроли (Ркпс. о. Ст. Теслевцьового) . . . . . 335—338

XVIII. Оповіданя про Давида.

А. Слово о цару Давиду, како списа Псалтиръ (Ркпс. о. Яремецького-Білахевича) . . . . 272—273
В. Відривок тогож оповіданя (Дрогобицький ркпс.) . 273—274
В. Указъ сій о составленіи псалтырнѣмъ (Ркпс. о. Т. з Дубівця) . . . . . 274—275
Г. Поученіе, како псалтырь почитает ся (Ркпс. о. Т. з Дубівця) . . . . . 275—276
Д. Про пророка Нафана (Крех. Палея) . . . . 276—277
Е. Слово о Сивидлѣ пророчици и о Давидѣ цару (Ркпс. о. Яремецького-Білахевича) . . . . . 277—279

XIX. Оповіданя про Соломона.

А. Повѣсть о. Китоврасе (Крех. Палея) . . . 280—282
Б. Двоголовий слуга Соломонів і его сини (Крех. Палея) . . . . . 282—283
В. О Ужицкой царици (Крех. Палея) . . . . 283—285
Г. Судове Соломони (Крех. Палея) . . . . 285—288
Д. Оповіданє про царя Адарияна (Крех. Палея) . 289
Е. Соломон і царівна (Крех. Палея) . . . . 290—291
Ж. Сказаніе о царю Соломонѣ, како закопа бѣси во единой дельвѣ (Іспаський ркпс) . . . . 291—293
З. Як Соломон із пекла вимудрував ся (Ркпс. о. Ст. Теслевцьового) . . . . . 293—294
И. Толкованіе о потири Соломонѣ (Крех. Палея) . 294—295

XX. Від Соломона до Христа.

А. Св. славного пророка Іліи (Ркпс. о. Ст. Теслевцьового) . . . . . 296—303
Б. Св. пророка Єлисея (Ркпс о. Т. з Дубівця) . . 303—304
В. Св. пророка Ісаії (Ркпс. о. Т. з Дубівця) . . 304—305
Г. Смерть Єремії і его пророцтво про Ісуса (Крех. Палея) . . . . . 305—306

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Сторона

Д. Страсть св. трехъ отрокъ Ананіи, Азаріи, Мисаила и Даніила пророка (Замойський ркпс.) . . 307—312
Е Память св. трех отрокъ и св. пророка Даниила (Ркпс о. Ст Теслевцьового) . . . . 312—315
Ж. Св отрок Ананія, Азарія и Мисаила (Ркпс. о. Ст. Теслевцьового) . . . . . 315—319
З. Провиденіе пророка Даниила о Навходоносоре (Крех. Палея) . . . . . 319—320
И. Пророк Даніїл і цар Кур Персянин (Крех. Палея) 320
І. Про Сусанну (Крех. Палея) . . . . . 320—321
К. Смерть царя Валтасара (Крех. Палея) . . . 321—322
Л. Як Зоровавель одержав дозвіл вивести Жидів із неволї (Крех. Палея) 322
М. А се о пророцѣх і о пророчицах (Крех Палея) 322 - 323
Н. Александер В у Рахманів (Крех. Палея) . . 338—339
Показчик імен осіб і місць згаданих в текстах сего тому . . . . . 341—355
Показчик писателїв і творів наведених у сьому томі . . . . . 356—361
Показчик легендових і казочних мотивів і т. и. в текстах сего тому . . . . . 362—383
Показчик неясних або рідше вживаних слів у текстах сего тому . . . . . 384—387
Важнїйші похибки друкарські 388

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

Ціна 2 зр. або 4 корони.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

199
Ч.г. 20
28-64

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ